KOMPASIK

Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi

Redakcja i współautorstwo

Nancy Flowers

Współpraca

Maria Emília Brederode-Santos
Jo Claeys
Rania Fazah
Annette Schneider
Zsuzsanna Szelényi

Koordynacja i ostateczna redakcja

Zsuzsanna Szelényi

Ilustracje

Diána Nagy

Tłumaczenie polskiej edycji

Maciej Kositorny

Redaktor merytoryczny polskiej edycji

Katarzyna Koszewska

Konsultacja

Miłosz Czerniejewski

Redakcja

Ewa Kalicka
Jadwiga Turlej
Magdalena Woynarowska-Sołdan

Poglądy zawarte w tej publikacji przedstawiane są na odpowiedzialność autorów i niekoniecznie odzwierciedlają stanowisko Rady Europy.

Wszystkie prawa do tej publikacji należą do Rady Europy. Żadna jej część nie może być reprodukowana i rozpowszechniana w celach komercyjnych w jakiejkolwiek formie elektronicznej (CD-ROM, internet, itd.) lub mechanicznej (fotokopia, nagranie, wszelkie systemy przechowywania danych, itd.) bez pisemnej zgody Wydziału Informacji Publicznej i Publikacji (publishing@coe.int) Dyrektoriatu ds. Komunikacji Rady Europy.

Dozwolona jest reprodukcja materiałów zawartych w tej publikacji w niekomercyjnych celach edukacyjnych i pod warunkiem poprawnego podania ich źródła.

Korespondencję związaną z niniejszą publikacją lub tłumaczeniem jej fragmentów albo całości prosimy nadsyłać na adres:

Council of Europe, Directorate of Youth and Sport
European Youth Centre Budapest
H – 1024 Budapest, Zivatar utca 1-3
e-mail: eycb.secretariat@coe.int

Wydanie w języku angielskim:
"COMPASITO. A manual on human rights education for children"
ISBN 978-92-871-6369-1
© Council of Europe, November 2007
Published by the directorate of Youth and Sport of the Council of Europe
Printed in Hungary

Wydanie w języku polskim:
KOMPASIK. Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi
Niniejsze tłumaczenie *KOMPASIKA – edukacji na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi* zostało opublikowane na mocy umowy z Radą Europy.
Publikacja powstała przy współpracy Stowarzyszenia dla Dzieci i Młodzieży SZANSA z Centralnym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli.
Copyright © for the English edition by Council of Europe, 2008
Wydanie polskie © 2009 Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie oraz Stowarzyszenie dla Dzieci i Młodzieży SZANSA w Głogowie
Wydanie II poprawione w języku polskim, Warszawa 2009

ISBN 978-83-60814-48-2

Opracowanie projektu okładki polskiej edycji:
Krzysztof Kiełbasiński

Skład: Stämpfli Polska

Druk i oprawa: ZAKŁADY GRAFICZNE TAURUS
Stanisław Roszkowski Sp. z o.o., 01-914 Warszawa, ul. Dantego 1/25
Zakład Produkcyjny: Kazimierów, ul. Zastawie 12, 05-074 Halinów

SPIS TREŚCI

Przedmowa 7
Podziękowania 8
Przedmowa do polskiego wydania 9
Podziękowania do polskiego wydania 10

WSTĘP 11
Witamy w KOMPASIKU – poradniku edukacji na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi! 11
Czym jest edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi? 12
Edukacja na rzecz praw człowieka a edukacja obywatelska 12
Do kogo skierowany jest KOMPASIK? 13
Co można znaleźć w KOMPASIKU? 13
Struktura KOMPASIKA 14
KOMPASIK a Młodzieżowy Program Edukacji na rzecz Praw Człowieka 15

I. WPROWADZENIE DO PRAW CZŁOWIEKA 17
1. Co to są prawa człowieka? 17
Prekursorzy dwudziestowiecznych praw człowieka 17
Powszechna Deklaracja Praw Człowieka 18
Korpus praw człowieka 18
Zobowiązania ratyfikacyjne 19
Tworzenie konwencji o prawach człowieka 20
Regionalne konwencje praw człowieka 21
Mechanizmy ochrony praw człowieka stosowane przez Radę Europy 22
2. Co to są prawa dziecka? 23
Zasady ogólne przyjęte w Konwencji o Prawach Dziecka 24
Monitorowanie wdrażania Konwencji o Prawach Dziecka 24
Monitorowanie praw dziecka 25
Promowanie Konwencji o Prawach Dziecka 26

II. CO TO JEST EUKACJA NA RZECZ PRAW CZŁOWIEKA? 27
1. Wprowadzenie do edukacji na rzecz praw człowieka 27
Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi 28
Wiedza, umiejętności, postawy 28
Metodologia stosowana w ramach edukacji na rzecz praw człowieka 29
Rodzaje kształcenia 30
Wprowadzenie edukacji na rzecz praw człowieka do pracy z dziećmi 31
Prawo do edukacji na rzecz praw człowieka 31
Edukacja na rzecz praw człowieka a inne obszary edukacji 32
2. Edukacja na rzecz praw człowieka w kontekście międzynarodowym 33
Organizacja Narodów Zjednoczonych 33
UNESCO 34
UNICEF 34
Rada Europy 35
Organizacje pozarządowe 36

III. JAK KORZYSTAĆ Z KOMPASIKA? ... 39

Zaczynamy z KOMPASIKIEM ... 39
Cel KOMPASIKA ... 40
Uczenie się przez doświadczanie ... 40
Doświadczanie ... 41
Relacjonowanie ... 41
Refleksja ... 41
Generalizowanie ... 41
Zastosowanie ... 42
Prowadzenie zajęć ... 42
Style myślenia i uczenia się ... 43
Jaki jest twój styl myślenia? ... 43
Jaki jest twój styl uczenia się? ... 43
Etapy rozwoju dziecka ... 44
Metodologia zajęć ... 46
Konwencja o Prawach Dziecka jako fundament zajęć ... 48
Wybór zajęć ... 49
Adaptowanie zajęć ... 50
Zachęcanie do współudziału ... 51
Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia ... 52
„Lodołamacze"/rozgrzewacze ... 52
Podkręcacze ... 53
Okazje do oceny i refleksji ... 53
Zarządzanie konfliktami ... 54
Edukacja na rzecz praw człowieka w praktyce ... 54

IV. ZAJĘCIA ... 56

Spis zajęć ... 56
1. Bitwa o pomarańczę ... 57
2. Chłopaki nie płaczą! ... 59
3. Ciasteczkowy potwór ... 62
4. Co by było, gdyby... ... 67
5. Co lubię, a co robię ... 72
6. Dawno temu... ... 74
7. Drogi dzienniczku ... 79
8. Gry obrazkowe ... 83
8a. Obraz fragmentaryczny ... 83
8b. Podpisy ... 84
8c. Chmurki ... 85
9. Gry planszowe ... 86
9a. Czy znasz swoje prawa? ... 86
9b. Moksza-Patamu (Węże i drabiny) ... 93
10. Jak wyjść z przemocy ... 98
11. Jaki piękny jest ten świat ... 100
12. Jesteśmy rodziną ... 103
13. Kalendarz praw człowieka ... 105
14. Konstytucja naszej grupy ... 109
15. Krok naprzód ... 113
16. Krople wody ... 119

17. Kto jest za mną? ... 123
18. Kto powinien decydować? ... 126
19. Liczy się każdy głos ... 130
20. Mapa praw ... 135
21. Międzynarodowy obóz letni ... 138
22. Mobil z prawami ... 142
23. Najważniejsze dla kogo? ... 146
24. Nie bądź gapiem ... 150
25. Niemy mówca ... 152
26. Po której stronie stoisz? ... 155
27. Prawa człowieka w wiadomościach ... 158
28. Prawa królika ... 161
29. Reklamujemy prawa człowieka ... 163
30. Reporter KOMPASIKA ... 166
31. Sceny dręczenia ... 170
32. Słowa, które ranią ... 174
33. Stan najwyższego pogotowia ... 177
34. Teatrzyk kukiełkowy ... 182
35. Tyle już wiem! ... 185
36. Współczesna baśń ... 188
37. Zabderfilio ... 193
38. Zdobyć zamek ... 197
39. Z zawiązanymi oczyma ... 200
40. Żeglując ku nowym lądom ... 203

V. WĄTKI TEMATYCZNE ... 211
1. OBYWATELSTWO ... 211
2. DEMOKRACJA ... 218
3. DYSKRYMINACJA ... 224
4. EDUKACJA I CZAS WOLNY ... 232
5. ŚRODOWISKO ... 237
6. RODZINA I OPIEKA ZASTĘPCZA ... 242
7. RÓWNOŚĆ PŁCI ... 248
8. ZDROWIE I DOBRE SAMOPOCZUCIE ... 254
9. MEDIA ... 260
10. UCZESTNICTWO ... 266
11. POKÓJ I BEZPIECZEŃSTWO LUDZKIE ... 273
12. UBÓSTWO I WYKLUCZENIE SPOŁECZNE ... 279
13. PRZEMOC ... 284

VI. ANEKS ... 293
Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (wersja dla dzieci) ... 293
Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ... 295
Europejska Konwencja Praw Człowieka (wersja dla dzieci) ... 298
Konwencja o Prawach Dziecka (wersja dla dzieci) ... 300
Konwencja o Prawach Dziecka ... 303
Słowniczek terminów związanych z prawami człowieka ... 313
Źródła ... 317
Status ratyfikacji głównych międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka ... 319

Przedmowa

Zdolność do współżycia w ramach demokracji nie jest wrodzona. Wiedzę, umiejętności i wartości stanowiące warunek konieczny życia w środowisku demokratycznym należy kształtować i rozwijać cały czas. Można wprawdzie dzieci przysposobić do rozumienia kluczowych dla demokracji i praw człowieka pojęć, ale w tradycyjny sposób trudno nauczyć je takich wartości, jak godność, tolerancja i szacunek dla innych. Podobnie jest w przypadku umiejętności współpracy, krytycznego myślenia i poszanowania praw innych. Te wartości i umiejętności trzeba kształtować poprzez doświadczenie i praktykę, poprzez życie w środowisku demokratycznym już od najmłodszych lat. To właśnie jest przedmiotem edukacji na rzecz praw człowieka i temu celowi służy poradnik „KOMPASIK – edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi".

Rada Europy, już od początku swego istnienia była żywo zainteresowana prawami człowieka. Europa, którą chcemy zbudować – Europa oparta na kulturze pokoju i poszanowania praw człowieka – może być tworzona tylko przy aktywnej współpracy wszystkich jej obywateli.

Od czasu przyjęcia Konwencji o Prawach Dziecka jesteśmy świadkami zmiany paradygmatu pracy z dziećmi. Zmiana ta polega na przyznaniu dzieciom prawa do wyrażania własnego zdania i wysłuchania w kwestiach ich dotyczących. Jednak rzeczywiste uczestnictwo dzieci jest możliwe tylko wtedy, gdy dorośli zobaczą w nich partnerów w sprawach bezpośrednio je dotyczących. Doprowadzenie do tej sytuacji, a tym samym uznanie godności dzieci, jest dla osób dorosłych wielkim wyzwaniem. Sposób, w jaki dorośli odnoszą się do dzieci, odzwierciedla to, jak społeczeństwo postrzega własną przyszłość. Prawa człowieka i edukacja na ich rzecz to wspólny proces uczenia się, którym objęte są nie tylko dzieci, ale także dorośli.

Rada Europy podjęła się realizacji projektu „Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi", chcąc skupić uwagę całej Europy na kwestii godności dzieci. Jego celem jest promowanie praw dziecka oraz wykorzenienie przemocy wobec dzieci. Do osiągnięcia sukcesu w obu tych obszarach niezbędne jest uczestnictwo dzieci. Istotna rola w tym procesie przypada też poradnikowi „KOMPASIK". Publikacja ta, powstała w oparciu o doświadczenia zdobyte podczas realizacji wysoko ocenionego Młodzieżowego Programu Edukacji na rzecz Praw Człowieka oraz odnoszącego sukcesy poradnika „KOMPAS – edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą", dostarcza dzieciom, wychowawcom, nauczycielom i rodzicom wskazówek dotyczących aktywnych i twórczych metod kształcenia dzieci w zakresie praw człowieka. Książka ta stanowi pewnego rodzaju punkt wyjścia – pokazuje możliwe kierunki, ale to od dzieci i pracujących z nimi dorosłych zależy, w którą stronę podążą, i jak daleko tą drogą zajdą.

Znajomość swoich praw pozwala dzieciom głośno mówić o doznawanych krzywdach, czy też ich unikać. Dzięki uwrażliwieniu na kwestię przestrzegania praw człowieka dzieci mogą przyczynić się do budowy lepszego świata. Wreszcie poprzez wspólną z dziećmi pracę na rzecz praw człowieka dorośli uwiarygodniają się w ich oczach.

Niniejszy poradnik to bezcenny wkład w rozwój dzieci i ochronę należnych im praw człowieka.

Maud de Boer-Buquicchio

Zastępca Sekretarza Generalnego Rady Europy

Podziękowania

Poradnik jest efektem współpracy wielu ekspertów i praktyków. Szczególne podziękowania należą się Nancy Flowers, za konsekwencję, profesjonalizm oraz zaangażowanie.

Chcielibyśmy również podziękować Annette Schneider, za jej wkład w ostateczny kształt tego poradnika.

Specjalne podziękowania niech przyjmie Rui Gomes, redaktor „KOMPASU – edukacji o prawach człowieka w pracy z młodzieżą", dzięki któremu udało się utrzymać ideową ciągłość z KOMPASEM, i który współpracował przy opracowywaniu niniejszego poradnika oraz uczestniczył w każdym etapie jego powstawania, służąc bezcennymi radami i uwagami.

Natomiast Laura De Witte, przekonała nas o wadze i możliwości stworzenia tej książki, wymyśliła tytuł i wiele wniosła, uczestnicząc w opracowaniu poszczególnych zajęć.

Wyrazy wdzięczności ślemy także Katalinie Lerch, Merit Ulvik i Jirziemu Tomcali za ich pomoc w tworzeniu poradnika.

Dziękujemy również Iris Bawidamann i Nadine Lyamouri-Bajja za wsparcie, współpracę i pomoc merytoryczną przy opracowywaniu pomysłów na zajęcia.

Zajęcia były testowane przez liczne grono osób, którym także dziękujemy, a były to: Burcu Meltem Arik, Paola Bortini, Mario D'Agostino, Gabriele Cespa, Caroline Gebara, Mara Georgescu, Ilona Hudák, Giorgi Kikalishvili, Sasho Kochankovski, Anna Lechowska, Anabela Moreira, Bijana Temelkova oraz Anne Thiemann.

Chcielibyśmy również podziękować:

Wszystkim uczestnikom pierwszego spotkania poświęconego „KOMPASIKOWI", które miało miejsce w listopadzie 2005 r., za ich pomoc w opracowaniu pomysłu poradnika.

- Tamarze Kafkovej, Nicolecie Dumitru i Alemu Oktayowi Koc z EYCB – za ich pracę nad przypisami;
- Antje Rothemund, Anikó Kaposvári i Evie B. Nagy – za pomocne uwagi i sugestie;
- kolegom i koleżankom z różnych wydziałów Rady Europy:
  - Davidowi Crowe z Generalnego Dyrektoriatu Praw Człowieka oraz
  - Ólöf Ólafsdóttir z Dyrektoriatu Szkolnego, Pozaszkolnego i Szkolnictwa Wyższego – za fachowe porady;
  - Eldzie Moreno z Sekretariatu Programu „Budowanie Europy z dziećmi i dla dzieci" – za motywację i wsparcie podczas całego procesu opracowywania książki;
- Gabrielli Tiszy z EYCB, bez której oddania trudno byłoby zapanować nad porozumiewaniem się przy pisaniu poradnika;
- Rachel Appleby za coś więcej, niż samą korektę tekstu.
- Dánielowi Horváthowi i Diánie Nagy – za ich kreatywność i elastyczność przy tworzeniu ilustracji.

Przepraszamy tych wszystkich, których pominęliśmy, i wyrażamy szczery żal za niemożność wykorzystania wszystkich nadesłanych materiałów oraz sugestii.

Przedmowa do polskiego wydania

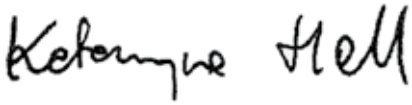
Z przyjemnością oddaję w Państwa ręce KOMPASIK – polskie wydanie poradnika COMPASITO, poruszającego kwestie edukacji o prawach człowieka. To druga, po KOMPASIE, przygotowana przez Radę Europy publikacja przedstawiająca nowatorskie podejście do promowania tego, jakże ważnego tematu – tym razem wśród najmłodszych.

Przyszły kształt społeczeństwa zależy od tego, jakie postawy i jaki sposób widzenia świata uformowane zostaną u dzieci w najwcześniejszych latach ich życia. Jak podkreślają autorzy – dzieci są nie tylko przyszłością naszego społeczeństwa, ale jego teraźniejszością, są jego członkami tu i teraz. Dlatego powinny wiedzieć, jakie prawa im przysługują i oczekiwać, że będą one egzekwowane. To na dorosłych spoczywa obowiązek, by tę wiedzę, postawy i umiejętności w sposób przystępny im przekazywać.

Ważne jest nie tylko to, by dziecko miało świadomość, jakie ma prawa, lecz również by rozumiało, że kończą się one tam, gdzie zaczynają się prawa drugiego człowieka. Już od najmłodszych lat dzieci powinny być zaznajamiane z takimi pojęciami, jak godność osoby ludzkiej, szacunek do samego siebie i wobec innych, wolność, równość, tolerancja i solidarność. To pojęcia fundamentalne w kształtowaniu postaw obywatelskich, wyznaczające nasze podejście do drugiego człowieka, społeczeństwa i państwa.

Dorosłym, pracującym z dziećmi, KOMPASIK dostarcza praktycznych narzędzi umożliwiających podjęcie tematu praw człowieka w różnych jego aspektach i w wielu obszarach. Poradnik proponuje scenariusze zajęć z wykorzystaniem różnorodnych metod nauczania. Na szczególną uwagę zasługują te, które umożliwiają uczenie się o prawach człowieka w sposób aktywny.

Zachęcam do zapoznania się z tą publikacją. Z pewnością będzie ona przydatna zarówno w szkole, jak i w pracy organizacji pozarządowych. Mam nadzieję, że KOMPASIK przysłuży się promowaniu praw człowieka wśród polskich dzieci.

Katarzyna Hall
Minister Edukacji Narodowej

Podziękowania do polskiego wydania

Propozycję pracy nad KOMPASIKIEM, poradnikiem poświęconym edukacji na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi, przyjęłam z ogromną radością. Zwłaszcza, że ta pozycja wydawnicza czerpie inspirację z poprzedniej publikacji Rady Europy: „KOMPAS – edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą" wydanej w Polsce przez Stowarzyszenie Dzieci i Młodzieży „Szansa" z Głogowa i Wydawnictwa Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli.

KOMPAS, tak jak chcieli jego autorzy, żył i rozwijał się, mimo prób odsunięcia tego poradnika w „wydawniczy niebyt" w latach 2006-2007. Dlatego też mogę śmiało powiedzieć, że projekt wydania polskiej edycji KOMPASIKA, „dziecka" KOMPASU, był dla wielu ludzi ważnym doświadczeniem zawodowym.

Wyrazy wdzięczności niech zechcą przyjąć następujące osoby:

- Krzysztof Stanowski – Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej, za decyzje mające wpływ na kształtowanie kultury edukacji na rzecz praw człowieka w Polsce
- Marlena Fałkowska – Dyrektor Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli, za podjęcie trudu wydania polskiej edycji KOMPASIKA
- Maciej Kositorny – za zaangażowanie w tłumaczenie polskiej edycji KOMPASIKA i merytoryczne wsparcie
- Miłosz Czerniejewski – za celne i wartościowe uwagi oraz merytoryczne komentarze
- Dariusz Grzemny – za pracę związaną z przygotowaniem polskiej edycji KOMPASIKA
- Wszyscy – pracujący nad przygotowaniem tej publikacji i wspierający swoją wiedzą i doświadczeniem, zwłaszcza pracownicy Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli

KOMPASIK jest poradnikiem dla osób, które zechcą pracować z dziećmi na rzecz praw człowieka. Dostarcza wiedzy, pomysłów na przeprowadzenie zajęć, inspiruje, skłania do przemyśleń, pokazuje dalsze kierunki działań edukacyjnych. Od prowadzących zajęcia zależy, w jakim stopniu zechcą oni skorzystać z propozycji metodycznych przedstawionych w tej książce.

Katarzyna Koszewska
Redaktor merytoryczny polskiego wydania COMPASITO

WSTĘP

Państwa-Strony są zgodne co do tego, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na: a) rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka; b) rozwijanie w dziecku szacunku dla praw człowieka i podstawowych swobód ...

Artykuł 29 Konwencji o Prawach Dziecka, 1989

Witamy w KOMPASIKU – poradniku edukacji na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi!

Mamy nadzieję, że niniejszy poradnik dostarczy pomysłów, inspiracji i praktycznej pomocy w zgłębianiu z dziećmi zagadnień dotyczących praw człowieka. Współżyjąc z innymi ludźmi w obrębie rodziny, społeczności lokalnych i społeczeństwa, dzieci już w pierwszych latach życia nabywają świadomości istnienia takich zjawisk, jak potrzeba sprawiedliwości i poszukiwanie sensu otaczającego je świata. Edukacja na rzecz praw człowieka zaspokaja te naturalne zainteresowania, wspierając przy tym proces edukacyjny, dzięki zaszczepianiu zrozumienia praw człowieka oraz kształtowaniu związanych z nimi poglądów i postaw.

Dzieci często traktowane są jako osoby jeszcze niedorosłe, a tym samym niesamodzielne, niedoświadczone, niezdyscyplinowane i potrzebujące nadzoru lub kierownictwa. KOMPASIK oparty jest na innym podejściu, dobrze wyrażonym przez niemieckiego socjologa i pedagoga Lothara Krappmanna: dzieci żyją tu i teraz, „wypracowując własne zdanie na temat napotykanych problemów i znajdując dla nich satysfakcjonujące rozwiązania”[1]. KOMPASIK widzi w dzieciach młodych obywateli, którzy korzystają z należnych im praw i wykazują dużą kompetencję w wielu sprawach dotyczących ich życia. Poradnik ten odwołuje się do motywacji dzieci, ich doświadczeń i podejmowanych przez nie poszukiwań właściwych rozwiązań.

KOMPASIK czerpie inspirację z publikacji „KOMPAS – edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą”, którą Rada Europy opracowała w 2002 r. KOMPAS adresowany jest do starszej młodzieży i jak dotąd zastosowano go w wielu krajach Europy. Wyrażane przez użytkowników KOMPASU zapotrzebowanie na poradnik w całości przeznaczony dla młodszych dzieci w pełni odzwierciedlało nasze przekonanie, że edukacja na rzecz praw człowieka powinna zacząć się na możliwie najwcześniejszym etapie życia.

> Dzieci są silne, wewnętrznie bogate i zdolne. Wszystkie je cechuje pewna gotowość, potencjał, ciekawość i zainteresowanie w tworzeniu sposobu, w jaki się uczą, w negocjowaniu ze wszystkim, co ich środowisko im oferuje.
>
> *Loris Malaguzzi*

KOMPASIK dzieli z KOMPASEM ogólne założenia i podejście dydaktyczne. W obu poradnikach przyjęto taką samą metodologię nauczania oraz strukturę, która ułatwia ich użytkownikom nabycie wiedzy teoretycznej i umiejętności praktycznych. O ile jednak KOMPAS był skierowany do osób pracujących z młodzieżą, o tyle KOMPASIK przeznaczony jest dla nauczycieli i innych osób pracujących z dziećmi. Znajdą oni w nim wskazówki teoretyczne i metodologiczne, a także omówienie podejmowanych w poradniku wątków tematycznych związanych z prawami człowieka. KOMPASIK zachęca również nauczycieli i inne osoby pracujące z dziećmi, by zaadaptowali prezentowane w nim treści do doświadczeń własnych, jak i doświadczeń dzieci, z którymi pracują. Choć propozycje zajęć opracowano tak, aby dać dzieciom jak największą swobodę, ćwiczenia wymagają jednak wsparcia ze strony prowadzącej je osoby z doświadczeniem edukacyjnym.

Czym jest edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi?

Edukacja na rzecz praw człowieka to proces mający na celu stworzenie kultury ich poszanowania. Proces edukacyjny opiera się na aktywnym uczestnictwie dzieci, dzięki któremu zdobywają one wiedzę na temat praw człowieka, uzyskują zrozumienie związanych z nimi zagadnień, nabywają umiejętności ich obrony oraz kształtują postawę poszanowania przynależnej ludziom równości i godności.

Edukacja na rzecz praw człowieka powinna zatem odgrywać kluczową rolę we wszelkiego rodzaju systemach edukacyjnych. Przyjęta przez ONZ **Konwencja o Prawach Dziecka** (KPD) jest bezcennym narzędziem do wdrażania dzieci w poruszane tu zagadnienia – wyszczególnia ona bowiem, które z praw człowieka odnoszą się właśnie do dzieci. Uczenie się i praktyczna realizacja przynależnych dzieciom praw pomaga im zrozumieć, czym w ogóle są prawa człowieka, uświadamia im, że przysługują one także im samym, i pokazuje jak z nich korzystać w ich własnym życiu. To zaś jest głównym celem kształcenia dzieci w zakresie praw człowieka. KOMPASIK przedstawia ponadto prawa dziecka w szerszym kontekście praw człowieka jako takich. Problematyka powszechnych praw człowieka i praw dziecka traktowana jest łącznie, tak aby poznanie i zrozumienie przez dzieci przysługujących im specyficznych praw dziecka pociągało za sobą świadomość, że wszyscy ludzie mają swoje prawa – prawa człowieka.

Państwa-Strony są zgodne, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na: (...) d) przygotowanie dziecka do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia.

Artykuł 29 Konwencji o Prawach Dziecka, 1989

Edukacja na rzecz praw człowieka a edukacja obywatelska

Znaczenie praw człowieka dla rozwoju demokracji i edukacji obywateli jest fundamentalne. Wiele obserwowanych ostatnio zjawisk społecznych i politycznych, np. pogłębianie się współzależności gospodarczej, nasilający się rasizm, terroryzm, słabnące zaangażowanie polityczne, rosnące różnice społeczne, czy mediatyzacja polityki, stanowi coraz większe wyzwanie dla fundamentów kultury pokoju i praw człowieka, zagrażając przy tym stabilności systemu demokratycznego. Z tego właśnie powodu edukacja na rzecz praw człowieka i edukacja obywatelska stały się w ostatniej dekadzie priorytetami w działaniach rządów i, przede wszystkim, organizacji pozarządowych.

Edukacja na rzecz praw człowieka i edukacja obywatelska wzajemnie się uzupełniają, gdyż ich wspólnym celem jest wdrażanie obywateli do codziennego praktykowania demokracji. Pozwalają one młodym ludziom zdobyć niezbędną wiedzę, ukształtować wyznawane wartości i rozwinąć swe umiejętności. Edukacja obywatelska koncentruje się na „dziecięcych obywatelach" pokazując im, jak być aktywnymi i odpowiedzialnymi członkami społeczności, w których żyją. Edukacja na rzecz praw człowieka podkreśla zaś znaczenie równości, godności, uczestnictwa oraz wzmacniania pozycji wszystkich jednostek. Obywatelstwo, czyli bycie obywatelem, jest jednym z najważniejszych zagadnień poruszanych w ramach edukacji na rzecz praw człowieka, a edukacja obywatelska odwołuje się z kolei do wartości konstytutywnych dla praw człowieka. Niezależnie od dzielących je różnic, oba podejścia służą rozwojowi demokracji, prawom człowieka i pokojowi.

Do kogo skierowany jest KOMPASIK?

KOMPASIK adresowany jest przede wszystkim do osób dorosłych pracujących z dziećmi, nauczycieli, opiekunów i rodziców – szczególnie tych zainteresowanych edukacją dzieci na rzecz praw człowieka i poszukujących praktycznych narzędzi pomocnych w omawianiu z dziećmi tematów takich, jak wartości i problemy społeczne. Przedstawione tu propozycje zajęć przeznaczone są dla dzieci w wieku od sześciu do trzynastu lat.

KOMPASIK odwołuje się do wiedzy i doświadczeń już zdobytych przez dzieci i osoby prowadzące zajęcia. Ćwiczenia można organizować tam, gdzie dzieci spędzają większą część dnia – w szkole, ośrodkach dla dzieci, szkołach wieczorowych, centrach kultury, siedzibach organizacji dziecięcych, podczas obozów, a część także z rodziną. O ile od dzieci nie wymaga się posiadania jakichkolwiek specjalnych umiejętności, by mogły brać udział w większości zajęć, o tyle prowadzący je powinni wykazać się doświadczeniem i umiejętnością posługiwania się aktywnymi metodami nauczania.

Co można znaleźć w KOMPASIKU?

W ostatnim dziesięcioleciu, w Europie i innych krajach, opracowano wiele wartościowych materiałów szkoleniowych z zakresu edukacji na rzecz praw człowieka. Zespół przygotowujący KOMPASIK korzystał z nich, próbując je przystosować do typowo europejskiego kontekstu. W poradniku można znaleźć informacje na temat nauczania na rzecz praw człowieka, oraz prezentację aktywnych metod nauczania i międzykulturowego podejścia do omawianych zagadnień.

Wątki tematyczne związane z prawami człowieka

KOMPASIK stosuje to samo podejście światopoglądowe i edukacyjne, które znaleźć można w KOMPASIE, a niektóre części niniejszego poradnika, zwłaszcza te poświęcone zagadnieniom teoretycznym, do niego wprost nawiązują. Sednem tej publikacji są jednak propozycje zajęć przeznaczonych dla dzieci. Zorganizowano je wokół trzynastu wątków tematycznych: obywatelstwa, demokracji, dyskryminacji, edukacji i czasu wolnego, środowiska, rodziny i opieki zastępczej, równości płci, zdrowia i dobrego samopoczucia, mediów i internetu, uczestnictwa, pokoju i konfliktów, ubóstwa i wykluczenia społecznego, oraz przemocy. Aby umieścić prawa człowieka w kontekście życia codziennego dzieci i ich doświadczeń osobistych, nacisk położono nie tyle na formalną stronę tych praw i ich bezpośredni zapis w odpowiednich konwencjach, ile na sferę związanych z nimi wartości i na kwestie społeczne. Wątki tematyczne zostały starannie dobrane spośród różnorodnych zagadnień tak, aby dotyczyły tych aspektów praw człowieka, które są najistotniejsze z punktu widzenia dzieci, nawet jeśli oznaczałoby to nieporuszenie pewnej liczby równie ważnych spraw. Niektóre z poruszanych tu wątków odnoszą się do kwestii o dużym znaczeniu, choć rzadko podnoszonych w innych poradnikach, np. edukacji, zdrowia czy równości płci. Oprócz wymienionych obszarów tematycznych, w poradniku wprowadzono również ogólne informacje o prawach człowieka. Mają one pomóc dzieciom w zrozumieniu samej idei praw i stosowaniu ich w życiu codziennym.

Aktywne metody nauczania

KOMPASIK proponuje aktywne metody nauczania oparte na czynnym uczestnictwie dzieci i ich doświadczeniach osobistych. Współuczestnictwo i współpraca dzieci pomagają stworzyć spójne wewnętrznie grupy i osłabiają uprzedzenia panujące między poszczególnymi ich członkami. Takie podejście ułatwia dzieciom zrozumienie bardziej złożonych zagadnień, przyczynia się do rozwoju umiejętności rozwiązywania problemów i sprzyja postawom kreatywnym i praktycznym, co razem wzięte stanowi jeden z podstawowych celów edukacji na rzecz praw człowieka. Dorośli nie powinni wpadać w pułapkę założenia, że posiedli – jako osoby o pewnym doświadczeniu edukacyjnym – prawdę ostateczną. Dzieci wnoszą do procesu edukacyjnego własne przeżycia, które muszą być aktywnie wykorzystane, aby za-

pewnić ich zainteresowanie i rzeczywisty rozwój. Pytania, a nawet spory i konflikty, należy traktować jako dobry materiał edukacyjny, który można wykorzystać z pozytywnym skutkiem.

Podejście międzykulturowe i uczestniczące

Choć dzieci pochłonięte są swym najbliższym otoczeniem, własną kulturą i swoimi grupami koleżeńskimi, przejawiają zarazem wielką ciekawość świata – innych kultur, innych regionów i innych ludzi. KOMPASIK wykorzystuje opowieści i sytuacje pochodzące z różnych miejsc i osadzone w różnym kontekście. Zróżnicowanie takie stwarza dzieciom okazję do namysłu nad zagadnieniem wielości kultur, a następnie na podstawie tego rodzaju refleksji zbudowania własnej, trwałej tożsamości. Według Revy Klein, brytyjskiej pedagog, dzieci nie tyle uczą się czegoś o życiu innych dzieci, ile przyjmują postawę empatyczną, solidaryzują się z nimi, i ostatecznie rozumieją rolę, jaką odgrywają one w skali bardziej ogólnej[2].

KOMPASIK nawiązuje do tego kontekstu i podejścia – sam powstał w ramach procesu nakierowanego na wielokulturowość i inkluzję. Ogólny zarys poradnika powstał pod koniec 2005 r. w trakcie spotkania z udziałem osób bezpośrednio pracujących z dziećmi. Sformułowane wówczas wytyczne zostały wykorzystane przez powołany na drodze otwartego zaproszenia międzynarodowy zespół roboczy, który opracował niniejszą publikację w jej ostatecznym kształcie. W trakcie prac nad KOMPASIKIEM przyjęto zasadę, że powinien on być pisany w ścisłej współpracy z przyszłymi użytkownikami i samymi dziećmi. W tym celu powołano międzynarodową grupę konsultacyjną złożoną z praktyków w tej dziedzinie. Członkowie tej grupy przetestowali i ocenili propozycje zajęć, które ostatecznie znalazły się w poradniku, oraz udzielili wsparcia przy opracowywaniu rozdziałów teoretycznych.

Struktura KOMPASIKA

Rozdział I. Zapoznaje czytelnika z tym, co rozumiemy przez prawa człowieka i prawa dziecka, oraz opisuje podstawowe mechanizmy ich funkcjonowania na poziomie międzynarodowym.

Rozdział II. Pokazuje cele i efekty edukacji na rzecz praw człowieka w kontekście europejskim i międzynarodowym.

Rozdział III. Zawiera informacje i praktyczne wskazówki dotyczące tego, jak można pracować z KOMPASIKIEM w warunkach edukacji formalnej i nieformalnej, a także pokazuje jak najlepiej wykorzystać prezentowane w nim podejścia edukacyjne. Wskazówki dla prowadzących zawierają pomysły na to, jak zacząć zajęcia poświęcone prawom człowieka, i jak je kontynuować.

Rozdział IV. Przedstawia 40 pomysłów na zajęcia z zakresu edukacji na rzecz praw człowieka, z podziałem na różne grupy wiekowe, różne poziomy trudności nauczanego materiału i poszczególne jego wątki tematyczne. Dzieci nie muszą wykazywać się żadnymi szczególnymi umiejętnościami, by móc brać udział w zajęciach opisywanych w KOMPASIKU. Użytkownikom poradnika pozostawia się swobodę tego, czy zajęcia będą odbywały się w pewnych seriach tematycznych, czy też nie – jest tu miejsce na kreatywność.

Rozdział V. Dostarcza ważnych informacji teoretycznych na temat trzynastu wybranych wątków tematycznych. Osoby prowadzące zajęcia powinny przeczytać odpowiednie fragmenty poradnika przed przystąpieniem do ćwiczeń. Pytania zawarte w tekście mają pomóc czytelnikom w refleksji nad własną wiedzą i postawą oraz w osadzeniu poszczególnych zagadnień w określonym kontekście osobistym lub lokalnym.

Aneks. Zawiera podstawowe informacje na temat europejskich dokumentów prawnych dotyczących dzieci. Znaleźć w nim można tekst Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Konwencji o Prawach Dziecka oraz ich wersje dla dzieci. Umieszczony w Aneksie słownik terminologii z zakresu praw człowieka wyjaśnia w sposób przystępny podstawowe pojęcia prawne stosowane w poradniku (w tekście wyróżniono je, zapisując pogrubioną czcionką).

KOMPASIK a Młodzieżowy Program Edukacji na rzecz Praw Człowieka

KOMPASIK opublikowany został w ramach prowadzonego przez Radę Europy Młodzieżowego Programu Edukacji na rzecz Praw Człowieka i Dialogu Międzykulturowego. Celem programu jest wdrożenie młodych ludzi w problematykę praw człowieka, rozszerzenie grupy młodzieży już zaangażowanej w ich promowanie oraz uczynienie z praw człowieka naturalnego elementu ich życia codziennego. Od 2000 r., kiedy to program ten został uruchomiony, objął on swym zasięgiem tysiące osób i wywołał w całej Europie lawinę projektów poświęconych edukacji na rzecz praw człowieka. Ważnym materiałem szkoleniowym wykorzystywanym na jego potrzeby jest poradnik „KOMPAS – edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą", który od momentu opublikowania w 2002 r. został przetłumaczony na ponad dwadzieścia języków. Zmotywował on młodych ludzi i zrzeszające ich organizacje do zajęcia się takimi problemami, jak demokracja, sprawiedliwość społeczna, czy równość płci.

Młodzieżowy Program Edukacji na rzecz Praw Człowieka i Dialogu Międzykulturowego realizowany pod auspicjami Rady Europy stanowi dziś wsparcie dla prowadzonego przez Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ) od 2005 r. Światowego Programu Edukacji na rzecz Praw Człowieka. Ten ogólnoświatowy projekt ma na celu zagwarantowanie realizacji praw człowieka w każdej społeczności, a środkiem do tego wiodącym ma być szerzenie wiedzy na temat podstawowych zasad i metod wykorzystywanych w edukacji na rzecz praw człowieka. Plan Działań na lata 2005-2007 koncentruje się przede wszystkim na szkolnictwie podstawowym, gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym, oferując praktyczne wskazówki i strategie wdrażania edukacji na rzecz praw człowieka na poziomie poszczególnych krajów.

.....

Źródła

Gandini Lella, Edward Carolyn, Forman Georgie (red.), *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach Advanced Reflections*, Ablex/Greenwood, 1998.

Kein Reva, *Citizens by Right, Citizenship education in primary schools*, Trentham Books and Save the Children, 2001.

Krappmann Lothar, *The Rights of the Child as a Challenge to Human Rights Education*" [w:] "Journal of Social Science Education", Bielefeld, 2006: www.jsse.org/2006-1/krappmann_child-rights.htm

.....

Przypisy

1 Lothar Krappmann, *The Rights of the Child as a Challenge to Human Rights Education*, Journal of Social Science Education, Bielefeld, 2006: www.jsse.org/2006-1/krappmann_child-rights.htm

2 Reva Kein, *Citizens by Right, Citizenship education in primary schools*, Trentham Books and Save the Children, 2001, s. 53.

I. WPROWADZENIE DO PRAW CZŁOWIEKA

Uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie.

Wstęp do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

1. Co to są prawa człowieka?

- Prawa człowieka są **powszechne** – zawsze są takie same dla wszystkich ludzi, gdziekolwiek by się na świecie nie znajdowali. Prawa człowieka nie przysługują dlatego, że jest się obywatelem jakiegoś państwa, ale dlatego, że jest się członkiem rodziny ludzkiej. Oznacza to, że prawa człowieka przysługują dzieciom tak samo, jak przysługują one dorosłym.
- Prawa człowieka są **niezbywalne** – nie można ich utracić, przynajmniej dopóki jest się człowiekiem.
- Prawa człowieka są **niepodzielne** – nikt nie może pozbawić kogokolwiek jakiegokolwiek prawa z uwagi na jego mniejszą wagę lub nieistotność.
- Prawa człowieka są **współzależne** – razem stanowią nierozdzielną i nawzajem się uzupełniającą całość. Na przykład: z przysługującym jednostce prawem do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji na szczeblu lokalnym wiąże się przysługujące jej prawo do wyrażania własnej opinii, wolność stowarzyszania się, uzyskania wykształcenia, czy wręcz prawo do zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych.
- Prawa człowieka odzwierciedlają fundamentalne potrzeby ludzkie. Ustanawiają one zestaw podstawowych standardów, bez spełnienia których ludzie nie są w stanie żyć godnie. Pogwałcenie przysługujących jednostce praw człowieka oznacza traktowanie tej jednostki tak, jakby nie była ona istotą ludzką. Opowiadać się za przestrzeganiem praw człowieka to domagać się poszanowania godności wszystkich ludzi.
- Jeśli jednostka domaga się respektowania przynależnych jej praw człowieka, przyjmuje tym samym na siebie odpowiedzialność za poszanowanie praw należnych innym oraz za ochronę i poparcie dla tych, którym praw tych się odmawia. Przyjęcie na siebie tej odpowiedzialności jest aktem solidarności z wszystkimi ludźmi żyjącymi na świecie.

Prekursorzy dwudziestowiecznych praw człowieka

Dla wielu osób kodyfikacja praw człowieka jest jednym z największych osiągnięć XX w. Niemniej jednak ich historia nie zaczyna się z chwilą przyjęcia dokumentów, w których zostały zapisane, ani z datą powstania ONZ. Przez całe dzieje próbowano wypracować takie systemy prawne i własnościowe, które mogłyby zapewnić pomyślność całemu społeczeństwu. Odniesienia do sprawiedliwości, uczciwości i wartości humanitarnych są też wspólne wielu religiom: buddyzmowi, chrześcijaństwu, konfucjanizmowi i islamowi. Jednak często zapisy prawa rozmijają się z codzienną praktyką. Aż do XVIII w. nie było takiego społeczeństwa, cywilizacji lub kultury – czy to w świecie zachodnim, czy niezachodnim – w których niezbywalne prawa człowieka byłby powszechnie realizowane, lub choćby skonceptualizowane.

Wiele dzisiejszych instrumentów prawnych związanych z prawami człowieka poprzedziły historyczne dokumenty uznające poszczególne prawa lub ich część. Zaliczyć do nich można angielską Wielką Kartę Swobód (1225) i Ustawę o Prawach (1689), francuską Deklarację Praw Człowieka i Obywatela (1789) oraz Konstytucję USA i Kartę Praw (1791). Niemniej duża część z tych wiekopomnych dzieł wykluczała z grona ludzi obdarzonych tymi prawami kobiety, niektóre mniejszości oraz przedstawicieli pewnych grup społecznych, religijnych, gospodarczych i politycznych. W żadnym z nich nie znajdziemy też podstawowej idei głoszącej, że każdemu przysługują określone prawa z samej tylko racji bycia człowiekiem.

Prawa człowieka mają swe historyczne źródła także w podejmowanych w XIX w. wysiłkach na rzecz wprowadzenia zakazu handlu niewolnikami i ograniczenia okrucieństwa wojen. **Konwencje Genewskie** położyły podwaliny pod międzynarodowe prawo humanitarne, które reguluje sposób prowadzenia wojen i chroni jednostki podczas konfliktów zbrojnych. Szczególną ochronę gwarantuje ono ludności nieuczestniczącej w walkach i żołnierzom niezdolnym do dalszego boju (np. rannym, chorym, rozbitkom, jeńcom).

Także utworzona tuż po zakończeniu I wojny światowej Liga Narodów wykazała się troską o grupy społecznie wrażliwe. **Międzynarodowa Organizacja Pracy** (początkowo organ Ligi Narodów, dziś agenda ONZ) uchwaliła wiele ważnych konwencji ustalających standardy ochrony ludzi pracy, np. Konwencję o Wieku Minimalnym (1919), Konwencję o Pracy Przymusowej (1930) i Konwencję o Czterdziestogodzinnym Tygodniu Pracy (1935).

Chociaż ustawodawstwo z zakresu praw człowieka odwołuje się do tych dokumentów, to jego podstawą są jednak akty prawne ONZ.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

W połowie XX w. miały miejsce dwa wydarzenia, które spowodowały powszechny wzrost świadomości istnienia praw człowieka i, w konsekwencji, do ich pojawienia się na scenie globalnej. Pierwszym z nich była podjęta przez skolonizowane narody walka o niepodległość, toczona w imię powszechnej równości wszystkich ludzi i prawa do samostanowienia. Drugim była II wojna światowa. Dokonana przez niemieckich nazistów eksterminacja ponad sześciu milionów Żydów, Romów, homoseksualistów i osób niepełnosprawnych przeraziła świat. Następstwem tych wydarzeń było pojawienie się powszechnej potrzeby kodyfikacji praw człowieka i stworzenia narzędzia mogącego zapewnić pokój i ochronę obywateli przed nadużyciami władzy. Głosy nawołujące do podjęcia tego kroku odegrały kluczową rolę przy powołaniu do życia ONZ i znalazły swoje odzwierciedlenie w jej dokumencie założycielskim – Karcie Narodów Zjednoczonych.

Prawa przysługujące każdemu członkowi wspólnoty ludzkiej ujęto po raz pierwszy w **Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka** (PDPC) będącej jedną z pierwszych inicjatyw podjętych przez ONZ. W trzydziestu artykułach składających się na jej treść wyliczono w sposób wyczerpujący prawa obywatelskie, polityczne, społeczne, kulturowe i ekonomiczne. Deklaracja jest zarazem powszechna (dotyczy wszystkich ludzi żyjących na świecie) i niepodzielna (wszystkie prawa są jednakowo istotne dla realizacji czyjegoś człowieczeństwa). Treść Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i jej wersja dla dzieci znajdują się w Aneksie, s. 293-297.

Korpus praw człowieka

Podczas 60 lat swego istnienia Powszechna Deklaracja Praw Człowieka zyskała status zwyczajowo obowiązującego prawa międzynarodowego. Z racji bycia **deklaracją** stanowi ona jednak tylko oświadczenie woli, zbiór zasad, które państwa członkowskie ONZ zobowiązują się stosować, aby zagwarantować wszystkim ludziom godne życie. Aby prawa wyszczególnione w Deklaracji zyskały pełną moc prawną, muszą zostać zapisane w dokumentach zwanych **konwencjami** (bądź **traktatami** lub **paktami**), w których ustalane są normy i standardy obowiązujące na gruncie międzynarodowym.

Prace nad ich kodyfikacją w ramach wiążących prawnie konwencji rozpoczęto zaraz po przyjęciu Deklaracji. Z przyczyn politycznych i proceduralnych prawa te zapisano w dwóch umowach: **Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych** (MPPOiP) wyszczególnia prawa odnoszące się do wolności i swobód, których państwo nie może pozbawić swoich obywateli, jak np. wolność słowa czy swoboda poruszania się; **Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych** (MPPGSiK) dotyczy tych artykułów Deklaracji, które definiują prawa jednostki do samostanowienia i zaspokojenia podstawowych potrzeb (np. prawa do odpowiedniego poziomu życia czy ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego), które państwa powinny zagwarantować swoim obywatelom w takim zakresie, w jakim jest to możliwe. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło oba pakty w 1966 r. Listę państw, które je ratyfikowały, znaleźć można w Aneksie, s. 319.

Od momentu przyjęcia w 1948 r. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stała się punktem odniesienia dla dwudziestu znaczących konwencji o prawach człowieka, które razem stanowią korpus praw człowieka – ewoluujący zbiór dokumentów międzynarodowych definiujących prawa człowieka i ustalających mechanizmy ich ochrony i propagowania.

Najważniejsze Konwencje Praw Człowieka przyjęte przez ONZ:

Konwencja w Sprawie Zapobiegania i Karania Ludobójstwa, 1948
Konwencja Dotycząca Statusu Uchodźców, 1951
Konwencja w Sprawie Niewolnictwa, 1926, Konwencja Uzupełniająca, 1953
Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, 1966
Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej, 1966
Konwencja o Niestosowaniu Przedawnienia wobec Zbrodni Wojennych i Zbrodni Przeciw Ludzkości, 1968
Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet, 1979
Konwencja w Sprawie Zakazu Stosowania Tortur oraz Innego Okrutnego, Nieludzkiego lub Poniżającego Traktowania albo Karania, 1984
Konwencja o Prawach Dziecka, 1989
Konwencja o Ochronie Praw Pracowników – Migrantów i Członków Ich Rodzin, 1990
Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych, 2006

Podane daty odnoszą się do roku przyjęcia danej konwencji przez Zgromadzenie Ogólne ONZ.

Zobowiązania ratyfikacyjne

Ratyfikacja konwencji to poważny i wiążący prawnie akt podejmowany w imieniu państwa przez jego rząd. Każda konwencja zawiera artykuły, które określają procedury kontroli i raportowania tego, na ile poszczególne państwa-sygnatariusze jej przestrzegają. Z chwilą ratyfikacji konwencji rząd przyjmuje opisane w niej procedury, które mogą obejmować następujące zobowiązania:

- utrzymywanie konwencji w mocy, respektowanie, propagowanie i zagwarantowanie praw przez nią stanowionych, powstrzymywanie się od działań zakazanych konwencją;
- zmiana praw sprzecznych ze standardami ustanowionymi przez konwencję lub tych standardów niespełniających;
- poddanie się kontroli wyznaczonych organów sprawdzających, czy konwencja jest rzeczywiście przestrzegana;
- składanie regularnych raportów o postępach w realizacji praw człowieka w życiu codziennym obywateli danego kraju.

Ratyfikacja konwencji przez jakieś państwo daje jego obywatelom bardzo skuteczne narzędzie obrony swych praw – mogą oni pociągać do odpowiedzialności rząd, jeśli ten nie przestrzega praw człowieka,

które uznał. Z tego powodu obywatele powinni wiedzieć, które z konwencji o prawach człowieka przyjął ich kraj. Na przykład **Konwencja o Prawach Dziecka** ustanawia bardzo konkretne standardy ludzkiego traktowania dzieci zatrzymanych przez policję. Jeśli wystąpią przypadki niewłaściwego ich traktowania, np. przetrzymywanie dzieci w celi razem z osobami dorosłymi, można domagać się od władz postępowania zgodnego z przyjętymi przez nie standardami.

Korpus praw człowieka jest zbiorem dynamicznym. Prawo międzynarodowe z tego zakresu zmienia się w miarę rozpoznawania i uznawania coraz to nowych potrzeb poszczególnych grup ludzi oraz w wyniku wydarzeń, które stwarzają konieczność modyfikacji już istniejących zapisów. Kiedy w 1948 r. opracowywano Powszechną Deklarację Praw Człowieka, świadomość istnienia zagrożeń dla środowiska naturalnego była bardzo słaba, stąd też w dokumencie tym nie ma o nich żadnej wzmianki. Jednak na początku XXI w. działacze ekologiczni i rządy poszczególnych państw zaczęły prace nad nową konwencją, która dotyczyłaby czystego i bezpiecznego środowiska naturalnego.

W chwili obecnej wiele konwencji o prawach człowieka nabyło już **mocy prawnej,** stając się elementem składowym prawa międzynarodowego, choć część z nich wciąż czeka na ratyfikację. Jeszcze inne, jak konwencja o prawach ludności autochtonicznej i miejscowej lub konwencja o prawach do czystego środowiska, są opracowywane przez rządy i współpracujące z nimi organizacje pozarządowe.

Choć za formalną stronę zmian, w zakresie praw człowieka, odpowiada ONZ, to coraz częściej inicjowane są one przez ruchy oddolne zrzeszające ludzi walczących o równość i sprawiedliwość w społecznościach, w których żyją. Rola **organizacji pozarządowych** systematycznie wzrasta. To one – te małe i te większe, lokalne i międzynarodowe – są rzecznikami zwykłych obywateli, komunikując organom oenzetowskim ich opinie i potrzeby. Wprawdzie traktaty ratyfikowane przez rządy przyjmuje Zgromadzenie Ogólne ONZ składające się z przedstawicieli władz państwowych, jednak na organa te skuteczny wpływ wywierają właśnie organizacje pozarządowe. Nie tylko współpracują one przy opracowywaniu poszczególnych konwencji, ale także odgrywają istotną rolę w doprowadzeniu do ich ratyfikacji, a później kontroli ich przestrzegania przez władze państwowe.

PYTANIE: *Czy w Polsce są jakieś organizacje pozarządowe, które działają na rzecz praw człowieka i monitorowania ich przestrzegania? Czy któraś z nich kładzie szczególny nacisk na ochronę praw dziecka? Która? Czy są one skuteczne?*

Podobnie jak w przypadku wszystkich ludzkich przedsięwzięć, również ONZ i ewoluujący pod jej nadzorem korpus praw człowieka nie są doskonałe. Dość często słyszy się głosy krytyczne, że świat nie potrzebuje nowych konwencji i powinien skupić się na pełnym wdrożeniu tych już przyjętych. Inni z kolei uważają, że ONZ jest instytucją na tyle pełną wad, że krzewionym przez nią ideałom i standardom brak jest wiarygodności. Patrząc jednak z perspektywy całej historii ludzkości, trzeba przyznać, że zarówno ONZ, jak i korpus praw człowieka są na etapie dzieciństwa. Przed obywatelami wszystkich krajów stoi zatem wyzwanie stworzenia bardziej efektywnych organów ONZ, bez sprzeniewierzania się przy tym szczytnym ideałom stojącym u podstaw tej organizacji.

Tworzenie konwencji o prawach człowieka

Opracowanie konwencji o prawach człowieka wymaga wspólnego wysiłku wielu osób i instytucji. Punktem wyjścia jest zawsze uznanie istnienia pewnej konkretnej potrzeby lub wystąpienie związanego z prawami człowieka problemu, który domaga się rozwiązania przez wspólnotę międzynarodową. Może to być ogólna potrzeba skodyfikowania praw podstawowych, tych ujętych w Paktach, lub też żywiona na skalę globalną obawa, np. zaniepokojenie wzmożonym stosowaniem min lądowych czy handlem

żywym towarem. Konwencja o Prawach Dziecka stanowi dobry przykład procesu tworzenia konkretnej konwencji oraz roli organizacji pozarządowych w jej powstaniu.

1. **Rozpoznanie problemu**

   Wysiłki na rzecz chronienia dzieci przed krzywdą i wykorzystywaniem sięgają XIX w. Wówczas dzieci do czasu osiągnięcia przez nie pełnoletności, czyli zazwyczaj 21 lat, traktowano jak własność rodziców lub opiekunów. Reformatorzy skupili się na problemie pracy zarobkowej dzieci oraz wykorzystywania sierot lub bezdomnych. W 1923 r. Eglantine Jeb przygotowała Deklarację o Prawach Dziecka, którą przyjęła Liga Narodów w roku następnym.

   Niemniej ani Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, ani stworzone na jej podstawie konwencje ONZ nie zawierają żadnej wzmianki dotyczącej praw dziecka. W dokumentach tych można znaleźć ogólne dywagacje, że podobnie jak wszystkim ludziom, tak i dzieciom przysługują prawa człowieka, nie ma w nich jednak wzmianki o dzieciach jako jednostkach-podmiotach tych praw.

2. **Określenie zasad ogólnych**

   Pierwszym krokiem na drodze do opracowania Konwencji o Prawach Dziecka była oenzetowska **Deklaracja o Prawach Dziecka**. W 1959 r. grupa robocza zarysowała dziesięć zasad określających podstawowe prawa, które przysługiwać powinny wszystkim dzieciom. Ponieważ była to tylko deklaracja, nie miała dla państw mocy wiążącej.

3. **Proces opracowywania**

   Zasady te musiały następnie zostać skodyfikowane w formie konwencji. Formalny proces przygotowywania Konwencji o Prawach Dziecka zajął dziewięć lat. W tym czasie przedstawiciele rządów, agencji międzyrządowych, jak np.UNICEF i UNESCO, oraz organizacji pozarządowych – tak dużych (np. Save the Children, Międzynarodowy Czerwony Krzyż, Oxfam), jak małych (np. narodowe organizacje zajmujące się takimi kwestiami jak praca dzieci, zdrowie, edukacja, sport) – pracowały nad wypracowaniem konsensu co do języka stosowanego w konwencji.

4. **Przyjęcie**

   Konwencja o Prawach Dziecka została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1989 r.

5. **Ratyfikacja**

   Konwencja o Prawach Dziecka została natychmiast podpisana i ratyfikowana przez największą w dotychczasowej historii oenzetowskich konwencji liczbę państw.

6. **Nabranie mocy prawnej**

   W wyniku szybkiej ratyfikacji Konwencja o Prawach Dziecka weszła w życie jako prawo międzynarodowe w 1990 r., kilka miesięcy po tym, jak została przyjęta. Co więcej, całkowita liczba krajów, które ją ratyfikowały, ustanowiła swoisty rekord w kategorii konwencji. Do dnia dzisiejszego nie ratyfikowały jej tylko dwa państwa członkowskie – Somalia i USA.

7. **Wdrożenie, monitorowanie i ochrona**

   Tak, jak każda konwencja o prawach człowieka Konwencja o Prawach Dziecka daje jednostkom oraz organizacjom pozarządowym i międzynarodowym podstawę prawną do występowania w imieniu dzieci. Wszystkie te instytucje mogą wywierać nacisk na władze państwowe, by ratyfikowały konwencję, a następnie kontrolować realizację jej postanowień. Jeśli zaś jakiś rząd lekceważy przyjęte na siebie zobowiązania i łamie prawa dzieci, organizacje pozarządowe mogą żądać od niego wyjaśnień.

Regionalne konwencje praw człowieka

Prawa zapisane w oenzetowskim korpusie praw człowieka mają walor uniwersalny, na potrzeby dostosowania ich do warunków panujących w różnych regionach świata opracowano regulacje uzupełniają-

ce. Mają one na celu wzmocnienie oddziaływania konwencji oenzetowskich, które pozostają punktem odniesienia i minimalnym zbiorem standardów do zastosowania we wszystkich zakątkach naszego globu.

Przykładami konwencji regionalnych są:

- **Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności** (znana też pod nazwą **Europejskiej Konwencji Praw Człowieka**), przyjęta przez Radę Europy w 1950 r. i ratyfikowana przez 47 państw członkowskich,
- **Europejska Konwencja o Zapobieganiu Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu**, przyjęta przez Radę Europy w 1987 r.,
- **Europejska Karta Społeczna**, przyjęta przez Radę Europy w 1961 r. i zrewidowana w 1966 r.,
- **Amerykańska Konwencja Praw Człowieka**, przyjęta przez Organizację Państw Amerykańskich w 1969 r. i stosowana przez kraje Północnej, Środkowej i Południowej Ameryki, które ją ratyfikowały,
- **Afrykańska Karta Praw Człowieka**, przyjęta przez Organizację Jedności Afrykańskiej w 1981 r.

Mechanizmy ochrony praw człowieka stosowane przez Radę Europy

Europejska Konwencja Praw Człowieka to najstarsze i najpotężniejsze regionalne narzędzie służące ochronie praw człowieka. Ustala ona standardy dla Europy, które bywają bardziej rygorystyczne od standardów zawartych w wyżej opisywanych konwencjach międzynarodowych. Dwadzieścia siedem państw należących do Unii Europejskiej to zarazem państwa członkowskie Rady Europy, są one prawnie zobligowane do uznawania praw człowieka w swym prawodawstwie. Ponadto spoczywa na nich obowiązek stosowania mechanizmów międzynarodowych jako instancji ostatecznej wtedy, gdy zawodzą rozwiązania prawne wprowadzone w tym zakresie na szczeblu krajowym. Organem Rady Europy odpowiedzialnym za wdrażanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka jest Komitet Ministrów oraz Europejski Trybunał Praw Człowieka z siedzibą w Strasburgu.

Europejski Trybunał Praw Człowieka to stały organ sądowniczy rozpatrujący skargi na naruszanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Skargi mogą zgłaszać wszystkie osoby mieszkające na terytorium krajów członkowskich. Trybunał stanowi uzupełnienie instytucji gwarantujących przestrzeganie praw człowieka na poziomie poszczególnych państw.

Europejska Konwencja Praw Człowieka oraz Europejski Trybunał Praw Człowieka to najważniejsze pośród działań podejmowanych przez Radę Europy na rzecz praw człowieka. Rada stosuje w tym zakresie także wiele pozasądowych środków monitorowania realizacji praw człowieka w krajach członkowskich. Przykładem może być Europejska Komisja przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji, która jest niezależnym organem zrzeszającym ekspertów w tej dziedzinie. Komisja, w ścisłej współpracy z organizacjami pozarządowymi monitoruje przypadki rasizmu, ksenofobii, antysemityzmu i nietolerancji w szeroko pojmowanej Europie i zgłasza rządom poszczególnych państw propozycje, jak im przeciwdziałać.

Europejska Karta Społeczna (przyjęta w 1961 r. i zrewidowana w 1966 r.) gwarantuje **prawa człowieka w obszarze społecznym i gospodarczym**, np. prawo do właściwych warunków mieszkaniowych, dostępnej służby zdrowia, darmowej edukacji na poziomie podstawowym i średnim, odpowiednich, bezpiecznych i wolnych od dyskryminacji warunków pracy, ochrony prawnej i społecznej, uczciwego traktowania pracowników migrujących, czy też braku dyskryminacji w każdej sferze życia społecznego. Ustanawia ona mechanizm kontrolny sprawdzający, czy państwa, które ratyfikowały Kartę, wcielają w życie jej postanowienia. Kraje te muszą także składać Europejskiemu Komitetowi Praw Społecznych coroczny raport o postępach w tej dziedzinie.

Komisarz Praw Człowieka – niezależna instytucja funkcjonująca w ramach Rady Europy – ma za zadanie propagowanie w krajach członkowskich znajomości i przestrzegania praw człowieka. Identyfikuje niedociągnięcia i luki prawne, działa na rzecz upowszechniania wiedzy na temat praw człowieka i zachęca do stosowania środków mogących przyczynić się do wymiernych postępów w ich propagowaniu i ochronie.

Trybunał i Komisarz różnią się od siebie w sposób istotny. Trybunał ma naturę reaktywną: może tylko odpowiadać na skargi złożone przez obywateli lub państwa członkowskie. Komisarz może samodzielnie podejmować inicjatywę i kontrolować, jak prawa człowieka są chronione w różnych krajach europejskich. Decyzje w formie wyroków, które są wiążące dla krajów członkowskich, może jednak podejmować tylko Trybunał.

2. Co to są prawa dziecka?

Przyjęcie przez ONZ Konwencji o Prawach Dziecka to punkt zwrotny, ponieważ uznaje ona na skalę światową fakt, że dzieci nie tylko podlegają ochronie, ale także posiadają prawa obywatelskie i polityczne.

Maud de Bœr-Buquicchio,
Zastępca Sekretarza Generalnego Rady Europy[1]

Oenzetowska Konwencja o Prawach Dziecka (KPD) jest dla dzieci doskonałym materiałem do wykorzystania podczas uczenia się przysługujących im praw człowieka. Ponieważ zawiera ona te z nich, które w szczególności dotyczą dzieci (także innych ludzi, ale zwłaszcza dzieci), powinni zaznajomić się z nią także rodzice i dorośli pracujący z dziećmi. KOMPASIK umieszcza prawa dzieci w szerszym kontekście praw człowieka, stawiając przy tym sobie za zadanie pomoc dzieciom w zrozumieniu tego, że podobnie jak innym członkom wspólnoty ludzkiej, także i im przysługują pewne prawa.

Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło Konwencję o Prawach Dziecka w 1989 r. po prawie dziesięciu latach negocjacji pomiędzy krajami członkowskimi oraz konsultacji z organizacjami pozarządowymi. Jak dotąd ratyfikowało ją więcej państw, i to z mniejszą liczbą **zastrzeżeń**, czyli odmów podporządkowania się jakiegoś sygnatariusza pewnym postanowieniom dokumentu, niż miało to miejsce w przypadku jakiejkolwiek innej konwencji o prawach człowieka.

Konwencja o Prawach Dziecka definiuje dziecko jako istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat i deklaruje, że przysługuje mu pełnia praw człowieka. Składa się ona z 54 artykułów, które można podzielić na trzy kategorie ogólne:

- **Ochrona** – dotyczy zagwarantowania bezpieczeństwa dzieci oraz takich kwestii jak ich krzywdzenie, zaniedbywanie i wykorzystywanie;
- **Zaspokojenie potrzeb** – dotyczy specyficznych potrzeb dzieci, takich jak wykształcenie i opieka zdrowotna;
- **Uczestnictwo** – dotyczy **rozwoju zdolności** dziecka do podejmowania decyzji i uczestniczenia w życiu społecznym do chwili osiągnięcia pełnoletności.

Konwencję cechuje nowatorskie podejście do praw człowieka. Przysługujące dzieciom prawo do uczestnictwa odnosi się do kwestii, które wcześniej nie były podejmowane ani w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (1948 r.), ani w Deklaracji o Prawach Dziecka (1959 r.).

Konwencja mocno podkreśla nadrzędność i wagę roli, władzy i odpowiedzialności rodziny dziecka. Uznaje ona prawo dziecka nie tylko do języka i kultury jego rodziny, ale także do ich poszanowania przez innych. Konwencja wzywa także władze państwowe, by udzieliły one pomocy tym rodzinom, które nie są w stanie zapewnić swoim dzieciom właściwego poziomu życia.

Potwierdzając znaczenie rodziny dla pomyślnego życia i rozwoju dziecka, Konwencja uznaje zarazem dzieci za jednostki, którym przysługują pewne prawa, gwarantując im – w sposób adekwatny do rozwoju ich zdolności – prawo do tożsamości, prywatności, informacji, wolności myśli i sumienia, wiary religijnej, swobody wypowiedzi i stowarzyszania się.

Globalny wpływ Konwencji jest niezwykle silny. Zmobilizowała ona agendy ONZ (np. UNICEF i Międzynarodową Organizację Pracy) do intensyfikacji wysiłków na rzecz ochrony praw dziecka; znalazła swoje odzwierciedlenie w wielu umowach dotyczących dzieci (np. w *Konwencji o Ochronie Dzieci i Współpracy w Dziedzinie Przysposobienia Międzynarodowego* mówiącej o prawie dziecka do rodziny, a nie prawie rodziny do dziecka, czy w *Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych*); zwróciła uwagę międzynarodowej opinii publicznej na problem wszechobecnego występowania różnych form wykorzystywania dzieci, (np. prostytucja dziecięca, dzieci-żołnierze), który stał się przedmiotem **protokołów fakultatywnych** (poprawek do Konwencji o Prawach Dziecka).

Zasady ogólne przyjęte w Konwencji o Prawach Dziecka

Prawa dziecka ujęte w Konwencji o Prawach Dziecka odzwierciedlają cztery zasady ogólne:

1. **Ochrona przed dyskryminacją** (Artykuł 2): wszystkie prawa przysługują wszystkim dzieciom bez wyjątku. Na państwo nakłada się obowiązek ochrony dzieci przed wszystkimi formami dyskryminacji.
2. **Najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka** (Artykuł 3): najważniejszym kryterium wszelkich działań dotyczących jakiegokolwiek dziecka powinno być jego dobro. We wszystkich przypadkach interes dziecka powinien brać górę nad interesem współdziałających z nim dorosłych (np. rodziców, nauczycieli, opiekunów). Kwestia, co jest najlepszym zabezpieczeniem interesów dziecka, pozostaje jednak trudna do rozstrzygnięcia i jest przedmiotem dyskusji.
3. **Prawo do życia i rozwoju** (Artykuł 6): każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia, a obowiązkiem państwa jest zapewnienie mu warunków do przetrwania i rozwoju. Oznacza to, że dziecka nie można skazać na śmierć, nie można też przerwać jego życia.
4. **Poszanowanie poglądów dziecka** (Artykuł 12): dziecko ma prawo do wyrażania i uwzględniania swych poglądów we wszystkich sprawach go dotyczących.

PYTANIE: *Najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka to podstawowa zasada przyjęta w Konwencji o Prawach Dziecka. Kto jednak decyduje o tym, co jest dla dziecka „najlepsze"? Co dzieje się w przypadku, gdy rodzice, nauczyciele, władze lub dziecko mają sprzeczne poglądy na ten temat?*

Konwencja o Prawach Dziecka to potężny instrument, który z samej swej natury skłania młodych ludzi do przyjrzenia się, jakie prawa im przysługują. Jest to zarazem skuteczne narzędzie pomagające ludziom w każdym wieku zorientować się, jaki złożony zespół obowiązków pociąga za sobą zagwarantowanie dzieciom przysługujących im praw. Takie zastosowanie Konwencji powinno nauczyć dzieci, jak dochodzić swoich praw i jak występować w swoim własnym imieniu.

Monitorowanie wdrażania Konwencji o Prawach Dziecka

Konwencja o Prawach Dziecka, podobnie jak inne pakty dotyczące praw człowieka, zawiera artykuły ustanawiające metody kontroli podporządkowywania się rządów jej postanowieniom. Artykuły 42-45 z Części II Konwencji określają związane z tym procedury i wymogi:

- zobowiązanie do szerzenia informacji o prawach zawartych w Konwencji zarówno wśród dorosłych, jak i dzieci (Artykuł 42);

- ustanowienie Komitetu Praw Dziecka, organu składającego się z niezależnych ekspertów monitorujących wdrażanie w życie Konwencji o Prawach Dziecka przez Państwa-Strony (Artykuł 43);
- zobowiązanie do przedkładania co pięć lat sprawozdań o działaniach na rzecz wprowadzenia w życie Konwencji (Artykuł 44);
- stworzenie korzystnych warunków do współpracy międzynarodowej w dziedzinie wdrażania Konwencji, szczególnie z wyspecjalizowanymi agendami ONZ, takimi jak UNICEF (Artykuł 45).

Obligatoryjne raporty, zazwyczaj przygotowywane przez agendy rządowe specjalizujące się w sprawach dzieci, pokazują, kto nie korzysta z jakich praw, jakie są ograniczenia i przeszkody w realizacji tych praw i jakie są plany władz państwowych odnośnie przezwyciężenia zaistniałych barier. Raporty przedkładane są Komitetowi Praw Dziecka w Genewie, gdzie ma siedzibę Urząd Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka. Obowiązkiem Komitetu jest zapoznanie się z nimi i sformułowanie rekomendacji co do przyszłych działań.

PYTANIE: *Która agenda rządowa w Polsce przygotowuje raporty na temat postępów we wdrażaniu Konwencji o Prawach Dziecka? W jaki sposób zbiera ona niezbędne po temu informacje?*

PYTANIE: *Czy Polska regularnie składa raporty na temat postępów we wdrażaniu Konwencji o Prawach Dziecka?*

Procedura monitorowania i raportowania otwiera przed instytucjami społeczeństwa obywatelskiego, organizacjami pozarządowymi, specjalistycznymi agendami, dziećmi i osobami zajmującymi się dziećmi szerokie pole działań. Mogą one przygotowywać **raporty alternatywne** (tzw. **raporty cienie**) podważające stanowisko rządu lub podnoszące kwestie pominięte w oficjalnym dokumencie[2].

PYTANIE: *Czy z Polski spłynął do Komitetu* **raport alternatywny***? Jeśli tak, to kto go przygotował? Jakie były rozbieżności w treści raportu rządowego i alternatywnego?*

Monitorowanie praw dziecka

ONZ często wyznacza eksperta pełniącego rolę **Specjalnego Sprawozdawcy** zbierającego informacje na temat konkretnych zjawisk lub państw mających kłopoty z poszanowaniem praw dziecka. W odpowiedzi na zaniepokojenie międzynarodowej opinii publicznej nasilającymi się zjawiskami wykorzystywania seksualnego i handlu dziećmi, Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1990 r. upoważniło sprawozdawcę do zgromadzenia danych i przygotowania raportu na temat handlu dziećmi, pornografii dziecięcej i prostytucji wśród dzieci.

Postępy we wdrażaniu Konwencji o Prawach Dziecka monitorowane są także przez liczne organizacje pozarządowe – zarówno te duże, działające na rzecz praw dzieci na arenie międzynarodowej, jak Save the Children i Child Rights Information Network (Sieć Informacji o Prawach Dziecka), jak i te funkcjonujące na skalę regionalną i krajową. Na przykład w Europie funkcjonuje Europejska Sieć Rzeczników Praw Dziecka, która śledzi, krytykuje i ujawnia działania administracyjne mogące naruszać Konwencję o Prawach Dziecka. Rzecznicy mogą interweniować niezależnie od prawnych reprezentantów, rodziców lub opiekunów, broniąc praw dziecka w przypadku spraw cywilnych i karnych, w których pośrednio lub bezpośrednio uczestniczą dzieci. Członkami sieci są rzecznicy z Austrii, Belgii, Danii, Federacji Rosyj-

skiej, Finlandii, Francji, Hiszpanii, Irlandii, Islandii, Litwy, Macedonii, Norwegii, Portugalii, Szwecji, Walii i Węgier[3].

Promowanie Konwencji o Prawach Dziecka

Społeczeństwo obywatelskie, dzieci, nauczyciele, rodzice i poszczególne instytucje mogą odegrać istotną rolę w budowaniu świadomości i propagowaniu praw dziecka. Dobrym krokiem w tym kierunku, który pozwoli zapewnić wszystkim pracującym z dziećmi i samym dzieciom wiedzę na ich temat, jest udostępnienie Konwencji o Prawach Dziecka w bibliotekach szkolnych oraz omówienie jej z w klasie z dziećmi i ich rodzicami.

Jednym z najważniejszych sposobów promowania Konwencji jest systematyczne nauczanie o prawach człowieka już od najwcześniejszych lat życia dziecka. Każde dziecko ma prawo znać prawa, które przysługują jemu i innym!

Źródła

- Eide Asbjørn, Alfredsson Guthmundur, *The Universal Declaration of Human Rights:* A common standard of achievement, Martinus Nijhof, 1999.
- Franklin Bob, *Handbook of Children's Rights*, Routledge, 2001.
- Hodgkin Rachel, Newell Peter, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, UNICEF, 2002.

Strony internetowe

- Amnesty International: www.amnesty.org
- Sieć Informacji o Prawach Dziecka (Children's Rights Information Network): www.crin.org
- Rada Europy: www.coe.int
- Edukacja na rzecz demokracji i praw człowieka w Europie: www.dare-network.org
- Europejska Sieć na Rzecz Dzieci (EURONET): www.europeanchildrensnetwork.org
- Europejska Sieć Rzeczników Praw Dziecka: www.ombudsnet.org/enoc/
- Human Rights Watch: www.hrw.org
- UNESCO: www.unesco.org
- UNICEF: www.unicef.org
- Wysoki Komisarz ONZ ds. Praw Człowieka: www.ohchr.org/english

Przypisy

1 Przemówienie wygłoszone podczas Konferencji na temat międzynarodowych organów sprawiedliwości dla dzieci, 17 września 2007.
2 Action for the Rights of Children (ARC), CD by UNICEF & Save the Children Alliance, 2003.
3 Por. www.ombudsnet.org

II. CO TO JEST EUKACJA NA RZECZ PRAW CZŁOWIEKA?

(...) aby każda jednostka i każdy organ społeczeństwa (...) dążyły poprzez nauczanie i wychowanie do coraz pełniejszego poszanowania tych praw i wolności (...)

Preambuła Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka

1. Wprowadzenie do edukacji na rzecz praw człowieka

Nie ma jednej definicji edukacji na rzecz praw człowieka, która obejmowałaby różnorodne sposoby, dzięki którym ludzie młodzi i starsi uczą się realizować własne prawa, przy jednoczesnym poszanowaniu praw przysługujących innym. Realizowany pod auspicjami Rady Europy Młodzieżowy Program Edukacji na Rzecz Praw Człowieka określa ją jako:

(...) programy i działania edukacyjne, których celem jest promowanie równej u wszystkich godności ludzkiej, realizowane w połączeniu z projektami służącymi propagowaniu nauczania międzykulturowego, uczestnictwa społecznego oraz wzmocnienia pozycji mniejszości.

Znamienne w tej definicji są słowa „w połączeniu z", gdyż edukacja na rzecz praw człowieka rzadko podejmowana jest w oderwaniu od kontekstu – najlepiej, gdyby dostosowano ją do potrzeb, preferencji, zdolności i pragnień osób uczących się. Kluczowy dla określenia istoty edukacji na rzecz praw człowieka wydaje się jej cel, gdyż niezależnie od kontekstu i stosowanej metodologii zawsze służy ona kształtowaniu kultury poszanowania praw człowieka. Główne składowe tej kultury wyznaczają zarazem ogólne cele edukacji na rzecz praw człowieka:

- kształtowanie postawy szacunku do praw człowieka i podstawowych swobód obywatelskich;
- nadanie właściwej wartości ludzkiej godności i budowanie szacunku do samego siebie i innych ludzi;
- kształtowanie postaw i zachowań prowadzących do poszanowania praw innych ludzi;
- działanie na rzecz równouprawnienia kobiet i mężczyzn oraz zrównania ich szans we wszystkich sferach ludzkiego życia;
- propagowanie poszanowania, zrozumienia i doceniania różnorodności kulturowej, szczególnie w odniesieniu do mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych, językowych i innych;
- nadanie ludziom większych uprawnień i większej władzy, a przez to skłonienie ich do większego zaangażowania obywatelskiego;
- promowanie demokracji, rozwoju, sprawiedliwości społecznej, harmonii społecznej, solidarności oraz braterstwa ludzi i narodów;
- wspieranie podejmowanych przez instytucje międzynarodowe działań na rzecz budowania kultury pokojowego współistnienia, która opierałaby się na uniwersalnej wartości praw człowieka, wzajemnym zrozumieniu, tolerancji i wyzbyciu się przemocy.

Edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z dziećmi

Dzieciństwo to idealny czas na rozpoczęcie trwającej przez całe życie edukacji na rzecz praw człowieka. Dalekosiężne cele nauczania można dostosować tak, aby dobrze wpasowały się one w świat dziecka. Można to osiągnąć przez powiązanie ich z jego osobistymi doświadczeniami nabywanymi w ramach życia rodzinnego oraz społecznego, a także bezpośrednich kontaktów z dorosłymi i innymi dziećmi. Edukacja na rzecz praw człowieka ma prowadzić do ukształtowania postaw opartych na zaufaniu i tolerancji, czyli fundamentach kultury praw człowieka. Należą do nich:

- docenianie siebie samego i innych;
- poszanowanie praw człowieka w życiu codziennym;
- zrozumienie własnych praw i zdolność do ich wyrażania;
- docenianie i poszanowanie różnic społecznych i kulturowych;
- zdolność do rozwiązywania konfliktów bez użycia przemocy i z poszanowaniem praw należnych innym;
- rozwijanie w dziecku wiary we własne siły i umiejętność ochrony oraz propagowania praw człowieka.

Dzieci, które dopiero zaczynają swoją edukację formalną, mają już sporą wiedzę na temat otaczającego je świata i żyjących w nim ludzi. Nauczanie na rzecz praw człowieka powinno w jak największym możliwym stopniu odnosić się do wiedzy zdobytej już przez dzieci, czyniąc ją dla nich bardziej czytelną. Wprawdzie dzieci nie używają takich słów, jak *sprawiedliwość*, *równość* lub *dyskryminacja*, ale w wieku siedmiu lub ośmiu lat mają dobre intuicje na temat tego, co jest „w porządku", a co nie.

Wiedza, umiejętności, postawy

Jakiego rodzaju wiedzy potrzebują dzieci, aby móc zrozumieć, czym są prawa człowieka w ich życiu codziennym? Jakie umiejętności i postawy są im niezbędne do trwałego wykształcenia w sobie kultury poszanowania praw człowieka? KOMPASIK stara się dać odpowiedź na te pytania, zarówno w części teoretycznej, jak i poprzez zajęcia w nim proponowane. Razem wzięte dają one podejście całościowe, które obejmuje zarazem uczenie się *o* prawach człowieka, uczenie się *na rzecz* praw człowieka i uczenie się *poprzez* prawa człowieka.

Wiedza: uczenie się *o* prawach człowieka

Chociaż wiedza *o* prawach człowieka zmienia się wraz z wiekiem i kompetencjami dziecka, w zasadzie zawsze odnosi się ona do paru podstawowych koncepcji:

- prawa człowieka dostarczają wzorców zachowania się w rodzinie, szkole, najbliższej społeczności i świecie jako takim;
- prawa człowieka są uniwersalne, choć mogą być na różne sposoby interpretowane i doświadczane;
- prawa człowieka przysługują każdemu dziecku i każde dziecko jest zarazem zobowiązane do przestrzegania praw innych ludzi – spośród tych praw warto tu wymienić choćby prawo do ochrony i zapewnienia godnych warunków życia oraz prawo do uczestnictwa (np. wyrażanie przez dziecko poglądów w sprawach bezpośrednio go dotyczących); wszystkie te prawa gwarantuje **Konwencja o Prawach Dziecka**;
- istnieją również inne dokumenty mające zapewnić ochronę praw człowieka, np. **Powszechna Deklaracja Praw Człowieka lub Europejska Konwencja Praw Człowieka**.

Umiejętności: uczenie się *na rzecz* praw człowieka

Dzieci muszą zdobyć umiejętności umożliwiające im aktywne uczestnictwo w demokracji i przyczynianie się do tworzenia kultury poszanowania praw człowieka. Umiejętności wykorzystywane *na rzecz* praw człowieka to między innymi:

- aktywne słuchanie i komunikowanie – umiejętność wysłuchania zdania innych i wyrażenia własnych poglądów, a także zdolność do oceny ich obu;
- myślenie krytyczne – zdolność rozróżnienia co jest opinią, a co faktem; świadomość istnienia przesądów i uprzedzeń; umiejętność wychwytywania manipulacji;
- praca w grupie i pozytywne rozwiązywanie konfliktów;
- wypracowywanie konsensu;
- demokratyczne uczestnictwo w działaniach podejmowanych razem z rówieśnikami;
- pewne wyrażanie własnych opinii;
- rozwiązywanie problemów.

Postawy: uczenie się *poprzez* prawa człowieka

Prawa człowieka to nie tylko dokumenty prawne, które obowiązują poszczególne państwa. Są one także zasadami określającymi, jak dzieci i inni ludzie powinni razem ze sobą żyć. Ponieważ wartości i postawy związane z prawami człowieka są czymś trudno uchwytnym, czymś, co jedynie znajduje swój wyraz w zachowaniach z nich wynikających, przyswojenie ich sobie jest bardzo trudne i czasochłonne. Dzieci uczą się tyle samo, a bywa że i więcej, biorąc przykład z innych, niż z dawanych im wskazówek. Są przy tym bardzo wyczulone na wszelkie postacie hipokryzji. Na wszystkich osobach pracujących z dziećmi spoczywa zatem obowiązek, by samemu postępować według wartości, które chce się im wpoić.

Postawy, *poprzez* które można wyrażać prawa człowieka to:

- szacunek dla samego/samej siebie i innych;
- odpowiedzialność za własne czyny;
- ciekawość, otwarty umysł i uznanie wartości tkwiących w różnicach i odmienności;
- empatia i solidarność z innymi oraz pomoc tym, którym odmawia się praw człowieka;
- poczucie godności, wiara we własną wartość i wartość innych ludzi niezależnie od różnic społecznych, kulturowych, językowych i religijnych;
- poczucie sprawiedliwości i odpowiedzialności społecznej oraz dbałość, by wszyscy byli traktowani sprawiedliwie;
- potrzeba polepszenia środowiska szkolnego lub społecznego;
- chęć promowania praw człowieka na szczeblu lokalnym i globalnym.

Metodologia stosowana w ramach edukacji na rzecz praw człowieka

Ponieważ metodologie oparte na uczestnictwie zakładają, że każdy ma prawo kształtowania własnych poglądów przy jednoczesnym poszanowaniu zdania innych, zastosowanie ich w edukacji na rzecz praw człowieka przynosi szczególne efekty. Nie ograniczają się one do nauczania faktów, ale uwzględniają także rozwijanie umiejętności, postaw, wartości i działań. Z tego powodu wymagają one struktur edukacyjnych o naturze horyzontalnej a nie hierarchicznej. Cechujące je podejście demokratyczne wzmaga zaangażowanie uczących się, skłaniając ich zarazem do podejmowania prób samodzielnego myślenia. Są oni ponadto zachęcani do krytycznej analizy sytuacji zaczerpniętych z własnego życia, co sprzyja podej-

mowaniu przez nich przemyślanych i właściwych działań na rzecz promowania i ochrony praw człowieka. Innymi słowy, aby edukacja na rzecz praw człowieka była skuteczna, trzeba stworzyć pomocne dzieciom środowisko, w którym prawa przysługujące każdej jednostce będą respektowane.

Opisane poniżej metodologie stosowane są w różnych formach działań edukacyjnych – tak formalnych, jak i nieformalnych – poświęconych nieograniczonej w zasadzie liczbie zagadnień. Niemniej jednak mają one pewne cechy wspólne czyniące z nich świetne narzędzie do edukacji na rzecz praw człowieka, niezależnie od wieku uczących się. Są nimi:

- szacunek dla zdobytych przez dzieci doświadczeń i uznanie wielości możliwych punktów widzenia;
- rozwój osobowości, podbudowywanie poczucia własnej wartości i zapewnienie poszanowania każdego dziecka;
- nadanie dzieciom prawa do definiowania tego, co chcą wiedzieć, i samodzielnego poszukiwania informacji;
- aktywne uczestnictwo wszystkich dzieci w procesie uczenia się przy maksymalnym ograniczeniu postaw biernych;
- zachęta do tworzenia niehierarchicznych, demokratycznych i opartych na współpracy środowisk edukacyjnych;
- zachęta do refleksji, analizy i krytycznego myślenia;
- odwoływanie się do reakcji subiektywnych i emocjonalnych, a także kognitywnych praktyk edukacyjnych;
- zachęta do zmiany zachowań i postaw;
- nacisk na rozwój umiejętności i zastosowania praktyczne;
- docenienie roli humoru, zabawy i zajęć twórczych.

Zajęcia opisane w KOMPASIKU łączą w sobie różne metody i techniki charakteryzujące się tymi cechami. Osoby prowadzące zajęcia powinny zawsze zdawać sobie sprawę z tego, że pewne metody mogą okazać się niewłaściwe dla pewnych grup dzieci wywodzących się z określonych kręgów kulturowych lub wykazujących specyficzne potrzeby (np. kontaktu fizycznego, działań plastycznych) bądź też wymagają środków o ograniczonej dostępności (np. internetu lub biblioteki). Każde zajęcia należy zatem zaadaptować tak, aby stosowane w nich metody odpowiadały rzeczywistym potrzebom dzieci oraz pasowały do otoczenia społecznego i kulturowego, w którym one żyją.

Rodzaje kształcenia

Wiele wyborów i adaptacji czynionych przez osobę prowadzącą zajęcia zależy od jej umiejętności, składu grupy, wieku wchodzących w jej skład członków, oraz środowiska, w jakim wszyscy razem żyją i pracują. Czynnikiem odgrywającym dużą rolę jest także rodzaj kontekstu edukacyjnego – formalny, nieformalny bądź incydentalny (pozaformalny).

Kształcenie formalne odbywa się w ramach ustrukturyzowanego systemu oświaty – od poziomu podstawowego po wyższy, z uwzględnieniem specjalistycznych szkoleń technicznych i zawodowych. Głównymi instytucjami zaangażowanymi w jego prowadzenie są szkoły i wyższe uczelnie. W Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka znajduje się zapis mówiący o tym, że każde dziecko powinno mieć zapewnione przynajmniej formalne wykształcenie podstawowe.

Kształcenie nieformalne to wszelkiego rodzaju dobrowolne i zaplanowane programy edukacyjne, których celem jest przekazywanie i praktykowanie wartości oraz kształtowanie szerokiego zakresu umiejętności i kompetencji przydatnych dla życia w demokracji. Nieformalne kształcenie skierowane do dzieci może obejmować zajęcia pozaszkolne, zajęcia ponadprogramowe w szkołach, obozy letnie, pracę

ośrodków dla dzieci i młodzieży, działania podejmowane przez rodzinę. Nacisk położony jest na uczestniczące podejście do uczenia się.

Kształcenie incydentalne (pozaformalne) to trwający całe życie mimowolny proces, w ramach którego ludzie kształtują swoje postawy, wybierają wartości, rozwijają umiejętności oraz poszerzają swoją wiedzę, korzystając przy tym z narzędzi oświatowych dostępnych w najbliższym otoczeniu lub z codziennych doświadczeń życiowych (np. życia rodzinnego i sąsiedzkiego, bibliotek, mediów, pracy lub zabawy).

Kształcenie formalne, nieformalne oraz incydentalne (pozaformalne) to wzajemnie się uzupełniające i wzmacniające składowe trwającego całe życie procesu uczenia się. Zajęcia opisane w KOMPASIKU zostały pomyślane na tyle swobodnie, by można je było stosować we wszelkiego rodzaju warunkach: w szkole, siedzibach organizacji młodzieżowych, ośrodkach dla dzieci i młodzieży, na obozach letnich, a także w rodzinie.

Wprowadzenie edukacji na rzecz praw człowieka do pracy z dziećmi

Ponieważ prawa człowieka stanowią część życia codziennego każdego człowieka, ich nauczanie można zintegrować z już trwającą edukacją dzieci. KOMPASIK nie jest w zamyśle „kursem" z praw człowieka, ale środkiem do rozbudzania u dzieci świadomości i zrozumienia tych zagadnień, zwłaszcza jeśli rozpatrywane one będą w kontekście codziennych doświadczeń. Warto szukać okazji do powiązania praw człowieka z wydarzeniami mającymi miejsce w szkole, społeczeństwie i grupie dzieci, z którą się pracuje: konfliktami wybuchającymi na placu zabaw, negatywnymi postawami zajmowanymi wobec przedstawicieli mniejszości czy seksistowskim wykluczeniem dziewczynek z niektórych rodzajów aktywności. Z drugiej strony nie należy przedstawiać praw człowieka tylko z perspektywy przypadków ich łamania. Trzeba podkreślać, że codziennie korzystamy z jakiejś ich części.

Jednym z najważniejszych celów edukacji na rzecz praw człowieka jest podejmowanie działań na rzecz tych praw. Należy zachęcać dzieci i rozwijać tkwiące w nich zdolności do podejmowania właściwych i sensownych działań w tym obszarze. Aktywność ta może mieć wymiar jednostkowy, jak na przykład rozwiązywanie konfliktów występujących w grupie lub rodzinie, czy choćby zmiana postawy i zachowań wobec rodzeństwa. Można ją też podejmować na szerszym forum, organizując uroczystości z okazji Międzynarodowego Dnia Praw Człowieka lub przygotowując wystawę prac poświęconych tematyce praw człowieka. Warto przy tym pamiętać, że im młodsze dzieci, tym większej pomocy oczekują od pracujących z nimi osób w przygotowywaniu i prowadzeniu bardziej złożonych projektów.

Prawo do edukacji na rzecz praw człowieka

Edukacja na rzecz praw człowieka sama w sobie jest jednym z podstawowych praw i obowiązków człowieka – Preambuła Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka wzywa „aby wszyscy ludzie i wszystkie organy społeczeństwa (...) dążyły w drodze nauczania i wychowywania do rozwijania i poszanowania tych praw i wolności". W Artykule 26.2 czytamy natomiast:

> *Celem nauczania jest ugruntowanie poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności. Krzewi ono zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami, grupami rasowymi lub religijnymi; popiera działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzającą do utrzymania pokoju.*

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych głosi, że żaden rząd „nie może stać na przeszkodzie ludziom chcącym poznać [swoje prawa]".

Ludzie nieznający przysługujących im praw są bardziej narażeni na przypadki ich łamania. Często brakuje im też właściwego języka i znajomości pojęć niezbędnych do skutecznego występowania w ich i swojej obronie. To kolejny dowód na potrzebę pilnego wprowadzenia edukacji na rzecz praw człowieka!

Na świecie nasila się przekonanie, że edukacja na rzecz praw człowieka stanowi klucz do edukacji wartościowej. Dostrzega się też fakt, że może ona przyczynić się do zbudowania wolnych, sprawiedliwych i pokojowo nastawionych społeczeństw. Coraz częściej też widzi się w niej skuteczne narzędzie zapobiegania przypadkom łamania praw człowieka.

Edukacja na rzecz praw człowieka a inne obszary edukacji

KOMPASIK zorganizowany jest wokół trzynastu wątków tematycznych związanych z prawami człowieka, z których każdy w sposób bezpośredni odnosi się do przynajmniej jednego prawa (por. ROZDZIAŁ V, s. 211-292 i zawarte tam omówienie poszczególnych wątków). Wątki te są następujące:

- Obywatelstwo
- Demokracja
- Dyskryminacja
- Edukacja i czas wolny
- Środowisko
- Rodzina i opieka zastępcza
- Równość płci
- Zdrowie i dobre samopoczucie
- Media
- Uczestnictwo
- Pokój i bezpieczeństwo ludzkie
- Ubóstwo i wykluczenie społeczne
- Przemoc

Żadne z tych zagadnień nie jest ważniejsze od innych. Ponadto są one ze sobą na tyle powiązane, że poruszenie któregokolwiek z nich odsyła nas automatycznie do pozostałych. Jest to bezpośrednia konsekwencja faktu, że prawa człowieka są **niepodzielne**, **współzależne** i wzajemnie ze sobą powiązane – nie można rozpatrywać ich z osobna, bo wszystkie się ze sobą łączą na wiele różnych sposobów.

Powyższa ilustracja jest próbą pokazania tych wzajemnych zależności. Wątki wyszczególnione w zewnętrznym okręgu zazębiają się, podobnie jak łączące się ze sobą obszary edukacyjne umieszczone wewnątrz koła. Zaprezentowany sposób ujęcia wzajemnych powiązań to tylko jeden z możliwych opisów, pomaga jednak zilustrować powiązania poszczególnych wątków tematycznych z licznymi obszarami edukacyjnymi, które ze swej strony częściowo się ze sobą pokrywają.

2. Edukacja na rzecz praw człowieka w kontekście międzynarodowym

> *(...) demokracja nie jest czymś stałym i niezmiennym, musi być budowana i przebudowywana każdego dnia przez każde ze społeczeństw.*
>
> Dakarski Ramowy Program Działania na rzecz Edukacji dla Wszystkich

Edukacja na rzecz praw człowieka to jedno z najważniejszych narzędzi budowania kultury praw człowieka. Chociaż od 1948 r. ustawodawstwo z zakresu praw człowieka jest przedmiotem prac na poziomie międzynarodowym i wewnątrzeuropejskim, a większość z przyjętych dokumentów zaleca wprowadzenie edukacji w tej dziedzinie, to jak dotąd nie wykorzystano wszystkich zarysowujących się możliwości. Niedostateczna wola polityczna, brak środków i niewłaściwe materiały szkoleniowe ograniczyły skuteczność wysiłków podejmowanych w celu spopularyzowania edukacji na rzecz praw człowieka. Niemniej jednak obserwowany na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci rozwój organizacji pozarządowych oraz demokratyzacja kilkunastu państw Europy Wschodniej i Środkowej nadały tym działaniom nowy impet. Również organizacje międzynarodowe wydatnie przyczyniły się do wypracowania bardziej efektywnych i spójnych strategii edukacyjnych na szczeblu krajowym.

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Światowy Program na rzecz Nauczania o Prawach Człowieka

W grudniu 1994 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ ogłosiło lata 1995-2004 Dekadą Narodów Zjednoczonych na rzecz Nauczania Praw Człowieka. Oficjalne stanowisko ONZ przyznaje nauczaniu o prawach człowieka kluczową rolę w propagowaniu i ustanawianiu stabilnych i harmonijnych stosunków pomiędzy narodami, a także krzewieniu w nich postaw opartych na wzajemnym zrozumieniu, tolerancji i pokojowym współistnieniu. Wszystkim krajom i instytucjom rekomenduje się uwzględnienie problematyki praw człowieka, prawa humanitarnego, demokracji i rządów prawa we wszystkich realizowanych przez instytucje edukacyjne programach nauczania o charakterze formalnym i nieformalnym.[1]

Kontynuacją Dekady jest Światowy Program na rzecz Nauczania Praw Człowieka przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 2004 r. Celem tego wciąż realizowanego i korzystającego z osiągnięć Dekady programu jest pomoc w doprowadzeniu do tego, by prawa człowieka obowiązywały w każdym społeczeństwie. Plan Działań na lata 2005-2007 skupia się na szkolnictwie podstawowym, gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym. Zawiera propozycje konkretnych strategii i praktycznych pomysłów na wdrożenie edukacji na rzecz praw człowieka na poziomie krajowym[2].

Dekada Edukacji na temat Zrównoważonego Rozwoju

Ogłoszona przez ONZ Dekada Edukacji na temat Zrównoważonego Rozwoju (2005-2014) wiąże rozwój środowiskowy z edukacją na rzecz praw człowieka, podkreślając zarazem, że edukacja jest niezbędna do wykształcenia w sobie umiejętności i zdolności właściwego odnoszenia się do problemów środowiskowych i rozwojowych[3].

CyberSchoolBus: specjalny projekt ONZ skierowany do dzieci

CyberSchoolBus to globalny internetowy projekt oświatowy realizowany pod auspicjami ONZ. Jego celem jest zainteresowanie dzieci prawami człowieka. W ramach tego projektu zbierane są inspirujące relacje o klasach lub szkołach broniących i propagujących prawa człowieka w swym najbliższym otoczeniu. Na ich podstawie powstaje globalny internetowy atlas aktywności uczniów.

UNESCO

UNESCO, Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury, odegrało kluczową rolę w opracowaniu, wdrożeniu i ewaluacji projektów realizowanych w ramach Dekady Narodów Zjednoczonych na rzecz Nauczania Praw Człowieka. Ponieważ uczenie się powinno w dużej mierze polegać na kształtowaniu wartości, postaw i umiejętności potrzebnych do sprostania coraz to nowym wyzwaniom współczesnego świata, UNESCO uczestniczy w tworzeniu krajowych programów nauczania na rzecz praw człowieka, przygotowywaniu materiałów edukacyjnych i nawiązywaniu wzajemnych kontaktów i współpracy. UNESCO odgrywa również bardzo ważną rolę we wdrażaniu Światowego Programu na rzecz Nauczania Praw Człowieka, którego realizacja zaczęła się w 2005 r.

Wysiłki, jakie UNESCO podejmuje w celu upowszechniania edukacji na rzecz praw człowieka, znalazły swe odzwierciedlenie w Dakarskim Ramowym Programie Działania na rzecz Edukacji dla Wszystkich (2000-2015) – nowym, globalnym i priorytetowym programie opracowanym podczas Światowego Forum Oświatowego w 2000 r. Podkreśla on konieczność zapewnienia oświaty wysokiej jakości na skalę międzynarodową, co wiąże się z wykraczaniem poza tradycyjne programy nauczania i zastosowaniem podejścia ukierunkowanego na prawa człowieka i uwzględniającego takie zagadnienia, jak różnice kulturowe, wielojęzyczność w edukacji, pokój, niestosowanie przemocy, zrównoważony rozwój i umiejętności społeczne[4].

UNICEF

UNICEF to istniejąca od sześćdziesięciu lat globalna organizacja broniącą interesów dzieci. Obecnie działa w 191 państwach, współpracując z szeroką koalicją agencji oenzetowskich, rządami, organizacjami pozarządowymi i inicjatywami społecznymi w dziele budowy świata, w którym realizowane są prawa każdego dziecka. W swej pracy kieruje się postanowieniami Konwencji o Prawach Dziecka.

Podczas zorganizowanej w maju 2002 r. specjalnej sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ przyjęto dokument „Świat dla dzieci" ustanawiający zakrojony na dziesięć lat plan działań na rzecz wszystkich dzieci żyjących na świecie. Dokument ten uznaje, że władze państwowe, organizacje pozarządowe oraz same dzieci i dorośli odgrywają kluczową rolę w procesie zapewnienia wszystkim dzieciom ochrony praw, które gwarantuje im Konwencja o Prawach Dziecka. W tym celu programy nauczania, materiały edukacyjne i środowisko edukacyjne powinno „w pełni odzwierciedlać takie wartości, jak ochrona oraz promowanie praw człowieka, a także pokój, tolerancja i równość płci."[5]

UNICEF prowadzi wiele międzynarodowych, regionalnych oraz lokalnych programów upowszechniających nauczanie na rzecz praw człowieka. Głosy Młodzieży (Voices of Youth) to przyjazna dzieciom strona internetowa, która dostarcza informacji o sprawach dzieci rozpatrywanych w kontekście lokalnym.

Można również znaleźć gry interaktywne propagujące prawa dziecka[6]. Działające pod auspicjami UNICEF Centrum Badawcze Innocenti prowadzi międzynarodowe badania na temat sytuacji dzieci – jego działalności przyświeca wiara, że świadomość i zrozumienie praw dziecka poprawia sytuację dzieci mieszkających w każdym zakątku świata.[7]

Rada Europy

Dla Państw Członkowskich Rady Europy prawa człowieka to coś więcej niż tylko część ich prawodawstwa – powinny one stanowić integralną składową nauczania dzieci, młodzieży i dorosłych. Rekomendacja R(85)7 Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie nauczania i uczenia się na rzecz praw człowieka w szkole podkreśla, że wszyscy młodzi ludzie, w ramach przygotowań do życia w demokracji pluralistycznej, powinni uczyć się o prawach człowieka. Zalecenie to powoli wdrażane jest w poszczególnych krajach i instytucjach europejskich[8].

Rekomendacja Zgromadzenia Parlamentarnego Nr 1346 (1997) przedstawia szeroki wachlarz działań mających na celu upowszechnienie edukacji na rzecz praw człowieka w Europie:

> *Zgromadzenie zaleca ponadto, by Komitet Ministrów uznał nauczanie na rzecz praw człowieka za priorytet w pracach międzyrządowych zaplanowanych przez Radę Europy na najbliższe lata (...)*[9]

W sprawach związanych z edukacją na rzecz praw człowieka i edukacją obywatelską Rada Europy ściśle współpracuje z Biurem Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka, UNESCO, Komisją Europejską i innymi organizacjami międzynarodowymi. Rada Europy odegrała szczególną rolę w monitorowaniu wdrożenia w Europie Światowego Programu na rzecz Nauczania Praw Człowieka (2005-2007). Wymagało to opracowania dokładanego planu działań oraz zacieśnienia współpracy i związków pomiędzy organizacjami międzynarodowymi a inicjatywami społecznymi.

W 2007 r. Rada Europy zainicjowała powstanie projektu, którego efektem ma być dokument określający ogólne ramy strategii działań z zakresu edukacji obywatelskiej i edukacji na rzecz praw człowieka. Przyjęcie tego dokumentu przez państwo członkowskie pociągnie za sobą konkretne zobowiązania, których spełnienie będzie można ocenić w sposób wymierny. Opracowanie tego dokumentu stanowić będzie wyraz uznania szczególnej roli organizacji nieformalnych pracujących na rzecz ochrony i promowania praw człowieka. Ponadto wyznaczy on standardy działań podejmowanych na szerszym, międzynarodowym gruncie.

Młodzieżowy Program Edukacji na rzecz Praw Człowieka

Realizację Młodzieżowego Programu Edukacji na rzecz Praw Człowieka rozpoczęto w 2000 r., uznając go za priorytet w pracach sekcji młodzieżowej Rady Europy. Jego celem było umieszczenie edukacji na rzecz praw człowieka w głównym nurcie pracy z młodzieżą. W trakcie kluczowych pierwszych trzech lat jego wdrażania opracowano narzędzia edukacyjne i programy szkoleniowe dla młodzieży, a także zbudowano sieci partnerskie na szczeblu krajowym i lokalnym. Kolejne trzy lata poświęcono kwestii wzmocnienia pozycji młodych ludzi, szczególnie tych z grup społecznie wrażliwych, oraz przygotowaniu strategii przeciwdziałania rasizmowi, ksenofobii, dyskryminacji i przemocy związanej z płcią. Od 2000 r. przygotowano wiele nowych narzędzi edukacyjnych, przeprowadzono różnego rodzaju szkolenia długoterminowe oraz specjalistyczne, sfinansowano także setki programów pilotażowych realizowanych w całej Europie. Od momentu swego opublikowania w 2001 r., poradnik „KOMPAS – edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą" – ważny materiał edukacyjny opracowany w ramach Programu – został przetłumaczony na ponad dwadzieścia języków. Skutki Programu były lawinowe. Objął on swoim zasięgiem setki rozsianych po całej Europie organizacji pozarządowych, które zyskały wsparcie w postaci dostępu do projektów pilotażowych oferowanych przez Europejską Fundację Młodzieży. Edu-

kacja na rzecz praw człowieka stała się kluczowym elementem w pracy z młodzieżą, wywierając zarazem pozytywny wpływ na oficjalne struktury oświatowe. Od 2006 r. Program kładzie również specjalny nacisk na problem dialogu międzykulturowego.

Edukacja Obywatelska

Edukacja na rzecz praw człowieka to istotny element edukacji obywatelskiej, której celem jest dostarczenie dzieciom, młodzieży i dorosłym wiedzy oraz umiejętności pomocnych w podejmowaniu skutecznych działań w ramach swojej społeczności. Efektem prowadzonego przez Radę Europy od 1997 r. Programu Edukacji Obywatelskiej jest powstanie pokaźnej liczby koncepcji, idei oraz strategii politycznych, a także sieci instytucjonalnej podejmującej dalsze prace na tym polu. Ogłoszenie Europejskiego Roku Edukacji Obywatelskiej (2005) przyczyniło się do wzmożenia wysiłków, podejmowanych przez państwa członkowskie w celu uwzględnienia edukacji obywatelskiej w swej polityce oświatowej. Obecnie prace prowadzone w ramach Programu skupiają się nad osiągnięciem trwałych efektów w tej sferze poprzez wspieranie nowych strategii, badań i dobrych praktyk w szkoleniu zawodowym nauczycieli i wdrażaniu demokratycznych metod kierowania. „Poznaj prawa dziecka: cykle lekcji dla szkół podstawowych", nowa publikacja wydana w ramach Programu, zawiera konkretne pomysły na to, jak omawiać z uczniami prawa dziecka.[10]

Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi

Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi (2006-2008) to projekt Rady Europy mający pomóc decydentom i innym instytucjom w przygotowywaniu ogólnokrajowych programów wdrażania zintegrowanego podejścia do kwestii promowania praw dziecka i obrony dzieci przed różnymi formami przemocy. W ramach programu Rada koryguje już obowiązujące prawo i już funkcjonujące instrumenty prawne pod kątem ustanowienia nowych standardów ochrony praw dziecka w Europie. Inicjuje także kampanie informacyjne oraz programy szkoleniowe i edukacyjne pomagające rządom i organizacjom pozarządowym w wypracowywaniu bardziej efektywnych strategii działań na rzecz dzieci.

Organizacje pozarządowe

Organizacje pozarządowe są niezastąpione w budowaniu globalnej kultury poszanowania praw człowieka, szczególnie na szczeblu lokalnym i krajowym, gdyż rządy często zawodzą w kwestii włączenia problematyki praw człowieka do programów oświatowych. Ponieważ zrzeszają one osoby zaangażowane społecznie i dysponujące wiedzą wysoce specjalistyczną, to mają i wykorzystują możliwości tworzenia ustawodawstwa z zakresu praw człowieka oraz kontrolowania jego funkcjonowania w praktyce.

Niektóre z globalnych organizacji zajmujących się prawami człowieka, jak np. Amnesty International, systematycznie pracują nad uświadamianiem znaczenia edukacji na rzecz praw człowieka oraz przygotowują programy edukacyjne dla wszystkich rejonów świata. People's Decade of Human Rights Education (PDHRE-International) opracowuje programy i prowadzi stronę internetową poświęconą edukacji o prawach człowieka, które ujęte są w kontekście życia codziennego zwykłych ludzi i ich walki o sprawiedliwość społeczną i ekonomiczną oraz demokrację.

Inne organizacje, jak np. Human Rights Education Associates (HREA), Democracy and Human Rights Education in Europe (DARE) i wiele organizacji zrzeszających młodzież, koncentrują się w swej działalności na samym nauczaniu o prawach człowieka – wspierają wysiłki w tej dziedzinie, organizują szkolenia dla wolontariuszy i profesjonalistów, opracowują materiały szkoleniowe i starają się podnieść jakość edukacji obywatelskiej i edukacji na rzecz praw człowieka.

Są też organizacje skupiające się na edukacji na rzecz praw dziecka. Niektórych z nich, np. Save the Children or Fondation Terre des hommes (Tdh) uznają edukację za istotę swej misji, inne, np. Children's

Rights Information Network, obsługują setki organizacji pozarządowych zajmujących się sprawami dzieci, zbierając i rozpowszechniając na ich użytek informacje. Wiele organizacji działających na skalę krajową lub lokalną – tak w Europie, jak i pozostałych rejonach świata – przygotowuje programy nauczania o prawach człowieka i projekty skierowane do dzieci i młodzieży.

Mamy wiele rodzajów edukacji na rzecz praw człowieka oraz szerokie spektrum instytucji oraz jednostek działających na rzecz jej promowania. W tej różnorodności działań podejmowanych w tej dziedzinie tkwią jednak pewne cechy wspólne. Podstawą wszystkich działań jest międzynarodowy korpus ustaw i dokumentów związanych z prawami człowieka, ich celem zaś jest umożliwienie ludziom realizacji w życiu codziennym należnych ich praw. Podzielają też one zasady i wartości podsumowane w preambule do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka: „przyrodzoną godność ludzką oraz równe i niezbywalne prawa wszystkich członków wspólnoty ludzkiej".

Źródła

- *ABC: Teaching Human Rights Education*, Office of the High Commissioner for Human Rights, 2004: www.unhchr.ch/html/menu6/2/abc.htm#I.
- Claude Richard, *The Bells of Freedom*: erc.hrea.org/Library/Bells_of_Freedom/index.html
- *Compendium of good practises in human rights education in the school system, including citizenship education and education for mutual respect and understanding:* www.hrea.org/compendium
- *First Steps: A Manual for Starting Human Rights Education*, Amnesty International, 1996: http:/erc.hrea.org/Library/First_Steps/index.html
- Flowers Nancy, *The Human Rights Education Handbook*, University of Minnesota Human Rights Center, 2000: www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hrhandbook/toc.html
- Gollob Rolf, Kraft Peter, *Exploring Children's Rights: lesson sequences for primary schools*, Strasbourg, Education for Democratic Citizenship, 2006: www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2006_17_ExploringChildreensRights_En.pdf
- *Play it Right! Human Rights Toolkit for Summer Camps in the City of Montreal*, Equitas, International Centre for Human Rights Education, 2006: www.equitas.org
- *Set of drawings to discuss children's rights*: www.vormen.org/downloads/ChildrensRightsTextIllustr.pps
- *Vienna Declaration and Programme of Action*, World Conference on Human Rights, Unitek Nations, Vienna, 1993: http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.CONF.157.23.n?OpenDocument

Strony internetowe

- Amnesty International: www.amnesty.org
- Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi: www.coe.int/children
- Sieć Informacji o Prawach Dziecka: www.crin.org
- Rada Europy: www.coe.int
- Democracy and Human Rights Education in Europe: www.dare-network.org
- EURONET: www.europeanchildrensnetwork.org
- Fondation Terre des hommes: www.tdh.ch
- Human Rights Watch: www.hrw.org
- Human Rights Education Associates: www.hrea.org

- Młodzieżowy Program Nauczania Praw Człowieka: www.coe.int/compass
- Urząd Wysokiego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka: www.ohchr.org
- The People's Decade for Human Rights Education/ International Movement for Human Rights Learning: www.pdhre.org/index.html
- United Nations CyberSchoolbus: www.un.org/cyberschoolbus
- UNESCO: www.unesco.org
- UNICEF: www.unicef.org
- UNICEF – Centrum Badawcze Innocenti: www.unicef-irc.org
- UNICEF – Voices of Youth (Głosy młodych): www.unicef.org/voy
- Światowy Program na rzecz Nauczania Praw Człowieka: www.ohchr.org/english/issues/education/training/programme.htm

.....

Przypisy

1 Światowa konferencja ONZ w sprawie praw człowieka, 1993, Deklaracja wiedeńska i program działania, dział 1, par. 33.
2 Por. www.ohchr.org/english/issues/education/training/programme.htm
3 http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=27234&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
4 *The Dakar Framework for Action – Education for All: meeting with our commitments*, World Education Forum, Dakar, Senegal, 26-28
5 Por. www.unicef.org/specialsession/documentation/ documents/A-S27-19-Rev1E-annex.pdf
6 Por. www.unicef.org/voy
7 Por. www.unicef-irc.org
8 Rekomendacja R (85) 7 Komitetu Ministrów: https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com. instranet. CmdBlobGet&DocId=686452&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&InstranetImage=45239
9 Rekomendacja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy Nr 1346 (1997) w sprawie nauczania o prawach człowieka, pkt 12.
10 Rolf Gollob, Peter Kraft, *Exploring Children's Rights: lesson sequences for primary schools* [*Poznaj prawa dziecka: cykle lekcji dla szkół podstawowych*]; Strasbourg, Education for Democratic Citizenship, 2006.

III. JAK KORZYSTAĆ Z KOMPASIKA?

Żadne dziecko nie jest w stanie nauczyć się czegoś o prawach człowieka w środowisku, które samo z siebie nie przestrzega i nie promuje kultury praw człowieka. Największym wkładem, jaki prowadzący zajęcia może wnieść w dziecięce zrozumienie praw człowieka, jest stworzenie takiego środowiska.

Zaczynamy z KOMPASIKIEM

Celem niniejszego rozdziału jest dostarczenie praktycznych informacji na temat tego, jak korzystać z KOMPASIKA. Niech częste występowanie zwrotów „zrób coś" nie wywoła u nikogo zniechęcenia. Nikt nie zna kontekstu pracy z dziećmi i samych dzieci lepiej niż osoby z tymi dziećmi pracujące. Prosimy sięgać po te informacje i porady, które wydadzą się użyteczne, i po prostu poprowadzić zajęcia. W razie jakichś pytań lub wątpliwości, można zajrzeć do poradnika i poszukać odpowiedzi. Jeżeli uda się stworzyć środowisko, w którym przestrzegane i propagowane są prawa człowieka przysługujące dzieciom, to dzieci właśnie tych praw się uczą!

W przeciwieństwie do sztywnego planu lekcji stosowanego w szkole, KOMPASIK został pomyślany tak, by prezentowane w nim zajęcia można było zaadaptować do konkretnych, często bardzo się od siebie różniących warunków, w których dzieci uczą się na rzecz praw człowieka – począwszy od letnich obozów i lekcji poza murami szkoły, poprzez pracę z grupami młodzieżowym i wycieczki terenowe, aż po zwykłe lekcje w klasie. Chociaż wiele z zajęć proponowanych w tym poradniku wymaga pewnych przygotowań, to można je prowadzić niemal wszędzie i zawsze. Wyczucie momentu, w którym dzieci są najbardziej podatne na uczenie się na rzecz praw człowieka – może wtedy, gdy w grupie wybuchł konflikt, a może wtedy, gdy dzieciom udzielił się nieco świąteczny nastrój – to jeden z aspektów sztuki prowadzenia zajęć – Waszej sztuki!

W rozdziale tym omawiane są następujące zagadnienia:

- Cel KOMPASIKA
- Uczenie się przez doświadczanie
- Prowadzenie zajęć
- Style myślenia i uczenia się
- Etapy rozwoju dziecka
- Metodologia zajęć
- Konwencja o Prawach Dziecka jako fundament zajęć
- Wybór zajęć
- Adaptacja zajęć
- Wskazówki jak zachęcać do współudziału
- Wskazówki dla osób prowadzących zajęcia
- Edukacja na rzecz praw człowieka w praktyce

Dalsze omówienie tematyki edukacji na rzecz praw człowieka znaleźć można w ROZDZIALE II, cz. 1, s. 27.

Cel KOMPASIKA

KOMPASIK chce rozwijać w dzieciach wiedzę, umiejętności, wartości i postawy potrzebne do takiego uczestnictwa w życiu społecznym, które oparte byłoby na znajomości praw przysługujących samym dzieciom i innym ludziom. Dzięki temu dzieci mogą aktywnie przyczyniać do budowania kultury praw człowieka.

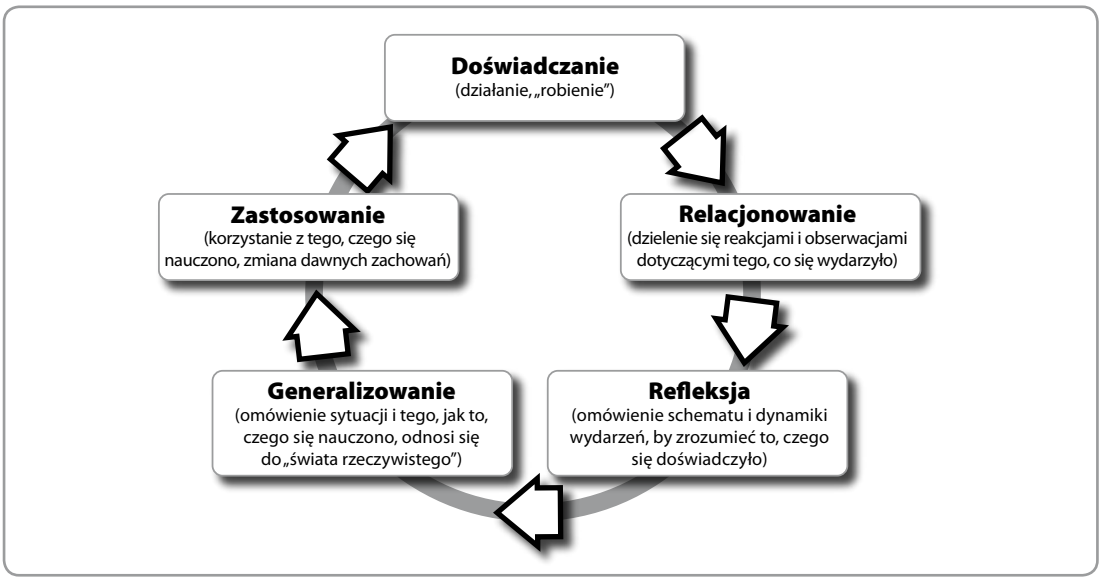
Aby osiągnąć ten cel, przedstawione w KOMPASIKU zajęcia charakteryzują się kilkoma cechami:

- punktem wyjścia dla zgłębiania nowych pomysłów i perspektyw jest to, co dzieci już wiedzą;
- dzieci są zachęcane do aktywnego uczestnictwa w dyskusji i wzajemnego uczenia się od siebie;
- dzieci mają możliwość uczenia się poprzez podejmowanie prostych, choć istotnych i wartościowych, działań na rzecz sprawiedliwości, równości i praw człowieka;
- podstawą zajęć są wartości przyświecające **Konwencji o Prawach Dziecka** (KPD);
- dzieci są zachęcane do kształtowania w sobie kultury praw człowieka.

Postawy i wartości związane z porozumiewaniem się, krytycznym myśleniem, odpowiedzialnością, tolerancją oraz szacunkiem dla innych nabywa się przez doświadczanie. Z tego powodu zajęcia zaproponowane w KOMPASIKU pobudzają do współdziałania, współuczestnictwa i aktywnego uczenia się. Prezentowane ćwiczenia ukierunkowane są na jednoczesne zaangażowanie głowy, serca i rąk dziecka. Tylko dziecko rozumiejące związek między prawami człowieka, a podstawowymi potrzebami ludzkimi oraz czujące empatię wobec innych ludzi, weźmie na siebie odpowiedzialność za ochronę przysługujących innym praw człowieka.

Uczenie się przez doświadczanie

Jak wzbudzić w dziecku tego rodzaju zrozumienie i empatię? Edukacja na rzecz praw człowieka to kształcenie na rzecz przemiany, tak osobistej, jak i społecznej. Aby do tej przemiany rzeczywiście doprowadzić, należy wykorzystywać w pracy z dziećmi pięciofazowy cykl uczenia się. Zajęcia przedstawione w KOMPASIKU uwzględniają ten cykl. Jego fazy przedstawiono na rycinie.

Chociaż poszczególne fazy mogą okazać się nie dość wyraźnie od siebie odgraniczone lub wystąpić w innym miejscu cyklu, wszystkie one jednak są w sposób niejawny obecne w każdych zajęciach proponowanych w KOMPASIKU.

Metoda uczenia się przez doświadczanie pozwala dzieciom poszerzać i zmieniać swą wiedzę, umiejętności, postawy oraz wartości, przy czym proces ten zachodzi w środowisku bezpiecznym, a zarazem pełnym wyzwań i zabawy. Ponieważ metoda ta nadaje duże znaczenie doświadczeniom dziecka i zachęca je do brania odpowiedzialności za własną naukę, wzmaga ona uczestnictwo, poczucie własnej wartości i samodzielność dzieci. Każda z faz cyklu dopuszcza do głosu rzeczywiste przeżycia dzieci, a jednocześnie pobudza uczestników zajęć do mówienia, obserwowania, refleksji, zadawania pytań i wyciągania wniosków.

Doświadczanie

W fazie 1. nie chodzi o znajdowanie właściwych odpowiedzi, ale o pobudzanie każdego dziecka do formułowania własnych poglądów i teorii oraz stymulowanie jego sfery emocjonalnej. W większości przypadków reakcje dzieci opierają się nie na wiedzy wyniesionej ze szkoły, ale na już nabytych przez nie doświadczeniach. Podczas zajęć pt. „DAWNO TEMU…" (s. 74) dzieci zaczynają rozumieć, na czym polegają stereotypy płci po usłyszeniu dobrze sobie znanej opowieści, w której dokonano zmiany płci jej bohaterów. W czasie zajęć pt. „MIĘDZYNARODOWY OBÓZ LETNI" (s. 138) dzieci konfrontują się ze swymi nieuświadamianymi uprzedzeniami poprzez przejście dobrze im znanego procesu wyboru towarzysza lub towarzyszki zabaw.

Relacjonowanie

W fazie 2. dzieci zachęcane są do wyrażania swoich emocji i odczuć. W części „Omówienie i ewaluacja zajęć" – składowej wszystkich zajęć z KOMPASIKA – odpowiadają one na pytania w rodzaju: „Czym dla ciebie były te ćwiczenia?", „Jak się podczas tego doświadczenia czułeś?", „Co się wydarzyło w trakcie tego ćwiczenia?". Pytania otwarte skłaniają dzieci do przedstawienia całego bogactwa osobistych opinii w kontekście neutralnym i bez oceniania.

Nie można przecenić znaczenia etapu poświęconego omówieniu zajęć. Jeśli zabraknie czasu na przedyskutowanie odpowiedzi udzielanych przez dzieci i jasne ich powiązanie z prawami człowieka, zajęcia będą li tylko zabawą, chwilą radości, która szybko uleci w niepamięć. W najgorszym przypadku można na dodatek wzmocnić postawy negatywne i stereotypy, wprowadzić dziecko w błąd lub zdezorientować, czy wręcz wzbudzić bolesne uczucia, które pozostaną niewyrażone. Jeżeli w danej chwili nie ma czasu na przeprowadzenie dogłębnego omówienia, nie należy wówczas podejmować się organizowania zajęć.

Refleksja

W fazie 3. dziecko wykracza poza samo przeżywanie ćwiczeń, w których uczestniczy, i stara się je skonceptualizować. Na przykład w trakcie „CIASTECZKOWEGO POTWORA" (s. 62) dzieci doświadczają wartości tkwiącej we współdziałaniu, a podczas omówienia proszone są o wypowiedzenie się na temat tego odkrycia. Zadając pytania w stylu „Czy doświadczyłyście już czegoś takiego w swoim życiu?" lub „Czy znacie kogoś takiego?" pomagamy dzieciom wywołać tego rodzaju skojarzenia.

Generalizowanie

W fazie 4. to, czego dzieci doświadczyły w czasie ćwiczeń wiązane jest z doświadczeniami ze „świata rzeczywistego" w ogólności oraz ze sposobem doświadczania praw człowieka w życiu codziennym w szczególności. Po zajęciach symulacyjnych, jak np. „Z ZAWIĄZANYMI OCZYMA" (s. 200) lub

„NIEMY MÓWCA" (s. 152), dzieci rozmawiają o tym jak niepełnosprawność może ograniczać to, na ile ludzie mogą realizować przysługujące im prawa. Fazy 3. i 4. są szczególne skuteczne w wyrabianiu w dzieciach zdolności do niezależnego myślenia oraz dostarczają im sposobności do wzajemnego uczenia się od siebie. Uczenie się jest procesem wysoce zindywidualizowanym – nie każde dziecko wyniesie tę samą naukę z uczestnictwa w tych samych zajęciach i tej samej dyskusji. Należy uszanować te różnice.

Zastosowanie

W fazie 5. dzieci orientują się w tym, co same mogą zrobić na rzecz praw człowieka. Podejmowanie działania jest nie tylko logicznym rezultatem procesu uczenia się, to także ważny środek utrwalenia i pogłębienia nowo zdobytej wiedzy, umiejętności i postaw. W ten sposób dziecko przygotowuje się do kolejnego przebiegu cyklu. Faza ta jest zarazem kluczowym elementem w budowaniu postawy bycia czynnym obywatelem w demokratycznym świecie, która znajduje swój wyraz w przekonaniu, że działania jednostki mogą przyczynić się do zmian na lepsze, nawet gdy jednostką tą jest dziecko. Zajęcia pt. „KONSTYTUCJA NASZEJ GRUPY" (s. 109) pozwalają dzieciom na stworzenie kodeksu przysługujących im praw i ciążących na nich obowiązków, na odwoływanie się do niego przy rozstrzyganiu konfliktów, a także na dokonywanie w nim – w sposób demokratyczny – stosownych poprawek. Zajęcia pt.„LICZY SIĘ KAŻDY GŁOS" (s. 130) to z kolei ćwiczenie się w znajdowaniu demokratycznych metod podejmowania decyzji grupowych.

Zajęcia proponowane w KOMPASIKU mają angażować i bawić dzieci, ale tkwi w nich zarazem głębszy sens, gdyż dają dziecku szansę na zaadaptowanie tego, czego się nauczyło, do własnego środowiska społecznego. We wszystkich opisach zajęć znajduje się pozycja „Pomysły na działanie". Działania te mogą być podejmowane na poziomie indywidualnym i znaleźć swój wyraz wyłącznie w życiu prywatnym dziecka, np. zmiana nastawienia wobec rodzeństwa. Mogą one jednak mieć też charakter zbiorowy i prowadzić do wypracowania nowych zasad obowiązujących w klasie lub sposobu radzenia sobie z konfliktami na placu zabaw. Również internet daje dzieciom nowe i proste możliwości „podejmowania działań" na rzecz globalnie ujmowanych praw człowieka – szukając pomysłów na to, co robić, można choćby przejrzeć strony internetowe organizacji pozarządowych.

Każda aktywność podejmowana przez dzieci, niezależnie od jej rodzaju i poziomu trudności, powinna być dobrowolna i w jak największym stopniu samodzielna. Osoba prowadząca zajęcia może udzielać zachęty i asystować przy znajdowaniu sposobów na wykonanie wyznaczonych im zadań, jednak inicjatywa musi pochodzić od samych dzieci. W przeciwnym wypadku nie uczą się one bycia aktywnymi obywatelami, ale podporządkowują się poleceniom kogoś, kto ma w swym ręku pewną cząstkę władzy.

Nawet w niewielkiej liczebnie grupie mogą wystąpić duże różnice w przejawianej przez dzieci gotowości i skłonności do działania. Ponadto nie wszyscy, którzy chcą coś zrobić, mają ochotę zrobić to w ten sam sposób. Osoba prowadząca zajęcia powinna pomóc dzieciom w znalezieniu różnych wariantów działania, które odpowiadać będą różnicom w ich umiejętnościach i zainteresowaniach. Osoba ta odgrywa również kluczową rolę w nakłonieniu dzieci do przemyślenia swych doświadczeń, a zwłaszcza w odniesieniu ich do problematyki praw człowieka. Dzieci mogą na przykład same z siebie podjąć inicjatywę, by ich szkoła była bardziej przyjazna dla nowych uczniów, ale może się okazać, że potrzebny jest ktoś, kto wyraźnie powiąże podejmowane przez nie na tym polu działania z obowiązującą na gruncie praw człowieka zasadą niedyskryminowania.

Prowadzenie zajęć

W KOMPASIKU termin *osoba prowadząca zajęcia* używany jest w odniesieniu do kogoś, kto przygotowuje, przedstawia i koordynuje zajęcia, a także kreuje środowisko, w którym dzieci mogą się uczyć o pra-

wach człowieka, przeżywać je i eksperymentować z nimi. Osoba ta buduje scenę, tworząc przy tym przestrzeń, w której prawa człowieka są przestrzegane, a dzieci są w niej głównymi bohaterami. Nie ma jednak doskonałego środowiska dla nauczania na rzecz praw człowieka, choć nawet sytuacje, w których dzieci łamią czyjeś prawa, mogą być okazją do nauki. Sukces zajęć zależy jednak w głównej mierze od taktu, umiejętności i doświadczenia osoby prowadzącej.

Proponowany w KOMPASIKU sposób prowadzenia zajęć jest dla wielu osób pracujących z dziećmi obcy, trudny, a nawet w pewien sposób krępujący. Uważają one tradycyjne role instruktora lub nauczyciela za oczywistość. Także duża część dzieci została przyuczona do polegania na dorosłych w zdobywaniu wiedzy. Niemniej jednak dzieci o wiele chętniej przyjmują na siebie odpowiedzialność za własne uczenie się, gdy dorośli rezygnują z roli autorytetu i eksperta. Prowadzenie zajęć metodami stosowanymi w KOMPASIKU nie jest trudne, a większość prowadzących uczy się w działaniu, o ile tylko rozumieją i akceptują zwrot ku skoncentrowanym na dziecku i opartym na doświadczeniach podejściu do nauczania.

Sztuka prowadzenia zajęć tymi metodami wymaga nie tylko pewnego rodzaju przesunięcia uwagi, ale także dużej dozy samoświadomości. Ponieważ dzieci znajdują się pod przemożnym wpływem zachowań przejawianych przez dorosłych, osoby prowadzące zajęcia muszą postępować zgodnie z przyświecającymi prawom człowieka wartościami, które chcą przekazać. Nie ma sensu organizowanie zajęć na temat stereotypów płci, jeśli prowadzący notorycznie podkreśla różnice między chłopcami a dziewczynkami. Dlatego też osoba prowadząca zajęcia musi odkryć swoje stereotypy, przyjąć fakt ich istnienia do wiadomości, a następnie je porzucić, zwłaszcza jeśli w jakikolwiek sposób dotyczą one dzieci z grupy, z którą pracuje.

PYTANIE: *Każdy człowiek ma jakieś uprzedzenia! Jakie są twoje uprzedzenia? Czy któreś z nich mogło mieć jakikolwiek wpływ na twoją pracę z dziećmi? Co możesz zrobić, by je odrzucić?*

Style myślenia i uczenia się

Chcąc rozwinąć umiejętności i zainteresowania, osoba prowadząca zajęcia może skorzystać z wiedzy o różnych stylach myślenia i uczenia się. Wszyscy myślimy i uczymy się na wiele sposobów, jednak u każdego z nas da się wyłonić jeden typ ulubiony lub dominujący.

Jaki jest twój styl myślenia?

- **Wzrokowcy** mają skłonność do obrazowego przedstawiania sobie świata. Stosują wyrażenia w rodzaju: „Widzę, co masz na myśli".
- **Słuchowcy** zapamiętują najwięcej z tego, co usłyszą. Używają wyrażeń w stylu: „To brzmi całkiem nieźle".
- **Kinestetycy** zazwyczaj zapamiętują różne rzeczy poprzez bodźce, tak fizyczne, jak emocjonalne. Wypowiadają się, używając takich wyrażeń, jak: „Uwielbiam to. Dawaj, robimy!"

Jaki jest twój styl uczenia się?

- **Aktywiści** najlepiej uczą się na bazie nowych przeżyć, problemów i możliwości. Uwielbiają gry, pracę w zespole, zadania i ćwiczenia polegające na odgrywaniu ról. Czują niechęć do pasywnego uczenia się, działań podejmowanych w pojedynkę (czytanie, samodzielne uczenie się), oraz zadań wymagających skupienia się na szczegółach.

- **Refleksyjni** najlepiej uczą się wtedy, gdy mogą przemyśleć dane zadanie. Uwielbiają badanie i analizowanie tego, co się wydarzyło i czego się nauczyli. Czują niechęć do stawania w blasku jupiterów, wyciągania wniosków na podstawie niewystarczającej liczby danych, chodzenia na skróty lub powierzchownych działań.
- **Teoretycy** najlepiej uczą się wtedy, gdy przedmiot nauki jest częścią większego systemu, modelu, koncepcji lub teorii. Lubią sytuacje o wyraźnej strukturze i jasno określonych celach, uwielbiają także poświęcać czas zgłębianiu interesujących pomysłów i koncepcji. Często czują niechęć do sytuacji, w których ważną rolę odgrywają emocje.
- **Pragmatycy** najlepiej uczą się na podstawie działań, które w sposób bezpośredni dotyczą jakiegoś rzeczywistego problemu, kiedy mogą wdrożyć w życie to, czego się uczą. Czują niechęć do uczenia się rzeczy jawiących im się jako oderwane od rzeczywistości – samej teorii i zasad ogólnych.

PYTANIE: *Przypomnij sobie ulubionego nauczyciela lub inną osobę prowadzącą zajęcia. Zastanów się, w jaki sposób osoba ta porozumiewała się z uczniami, w jaki sposób nauczała. Co odpowiadało ci w tym sposobie, co pomagało ci się uczyć?*

Czy występuje jakieś podobieństwo pomiędzy sposobem porozumiewania się i nauczania stosowanym przez tę osobę a twoim własnym stylem myślenia i uczenia się?

Większość osób prowadzących zajęcia naucza i pracuje z grupą w sposób odpowiadający ich własnemu stylowi myślenia i uczenia się. Czy jest to prawdą także i w twoim przypadku?

- *Jaki jest styl myślenia i uczenia się dzieci, z którymi pracujesz najefektywniej?*
- *Które dzieci miałyby największe problemy z nauczeniem się czegoś od ciebie?*
- *Czy jesteś w stanie przystosować własny sposób porozumiewania się i nauczania tak, aby dotrzeć do większej grupy dzieci?*

W rzeczywistości wszyscy mieszamy różne style myślenia i uczenia się. To samo ma miejsce w przypadku każdej grupy dzieci. Trzeba mieć to na uwadze przy wybieraniu zajęć z KOMPASIKA i tak dobierać ich rodzaje, by pasowały do różnych potrzeb i stylów uczenia się przejawianych przez dzieci, z którymi się pracuje.

Różnice w stylach myślenia i uczenia się mogą też wpływać na przebieg zajęć oraz na sposób, w jaki dzieci je omawiają i oceniają. Zapewne okaże się, że dane ćwiczenie zaangażuje różne dzieci w różnym stopniu, różne też będą jego efekty. Niektóre dzieci, chętniej niż inne, będą odpowiadać na pytania zadawane w ramach omawiania zajęć. Należy też pamiętać, że różne style myślenia i uczenia się są czasami tylko jedną z wielu przyczyn tej sytuacji. Oprócz nich istnieje wiele czynników pozostających poza kontrolą osoby prowadzącej zajęcia, która odpowiedzialna jest za to, że to samo dziecko może reagować na to samo ćwiczenie w całkiem inny sposób w różne dni. W miarę zaznajamiania się z zajęciami proponowanymi w KOMPASIKU zwiększa się umiejętność rozumienia tych różnic.

Etapy rozwoju dziecka

Zajęcia z KOMPASIKA przeznaczone są dla dzieci w wieku od sześciu do trzynastu lat, choć można je z łatwością dostosować do potrzeb i możliwości dzieci tak młodszych, jak i starszych. Dzieciństwo to doskonały czas na rozpoczęcie edukacji na rzecz praw człowieka. Choć małe dzieci mają już silnie ukształtowane wartości i postawy, to zarazem są bardzo otwarte na nowe perspektywy i doznania. Wyrobienie w nich wrażliwości na wartości takie, jak szacunek dla innych, tolerancja dla różnic, czy też umiejętności krytycznego myślenia i wczuwania się w sytuację innych, wymaga lat. Nigdy nie jest za wcześnie by zacząć!

Jednocześnie dzieci są jednak zależne wciąż w dużym stopniu od kierownictwa i pomocy osób dorosłych, w szczególności członków rodziny, opiekunów, nauczycieli. Silnie wpływają na nie również

rówieśnicy. Niektóre z propagowanych w KOMPASIKU wartości i postaw odnoszących się do praw człowieka mogą stać w sprzeczności z tym, co dzieci napotykają w innych sferach swego życia. Wytłumaczenie rodzicom, nauczycielom i przywódcom społeczności lokalnej celów i metod stosowanych w KOMPASIKU może zapobiec wystąpieniu ewentualnych zadrażnień. Osoba prowadząca zajęcia musi być szczególnie uwrażliwiona na możliwość zaistnienia konfliktów zarówno w samym dziecku, jak i w jego domu, szkole lub otoczeniu. Nie można dopuścić, by dziecko stało się ich postacią centralną, niezależnie od tego, na jakim etapie rozwoju się ono znajduje.

Choć każde dziecko jest inne, to w zależności od wieku wszystkie dzieci mają pewne cechy wspólne, które wyszczególnione są poniżej. Osoba prowadząca zajęcia musi wiedzieć, na jakim poziomie rozwoju są dzieci, z którymi pracuje. Powinna też umieć wybrać i/lub zaadaptować zajęcia tak, by pasowały do cechującego dzieci stopnia rozwoju fizycznego, umysłowego, emocjonalnego i społecznego.

Wiek od 6 do 7 lat

Rozwój fizyczny

- lubią zajęcia na świeżym powietrzu z krótkimi, choć pełnymi akcji elementami zabawy
- preferują proste czynności manualne, zwłaszcza te rozwijające jakąś konkretną umiejętność fizyczną

Rozwój umysłowy i emocjonalny

- lubią mówić, choć potrafią skupić się tylko przez krótki okres czasu i mają problemy ze wysłuchiwaniem innych
- są bardzo ciekawe
- najlepiej uczą się podczas aktywności ruchowej
- mają kłopoty z podejmowaniem decyzji
- potrafią czytać i pisać, choć umiejętności te wciąż są w stadium początkowym
- mają bujną wyobraźnię i łatwo angażują się w odgrywanie ról oraz zabawy polegające na fantazjowaniu
- lubią opowieści o przyjaźni i superbohaterach
- uwielbiają postaci z kreskówek

Rozwój społeczny

- przejawiają silne skłonności do rywalizacji
- czasem trudno im podejmować współpracę

Wiek od 8 do 10 lat

Rozwój fizyczny

- wydają się mieć nieskończone zasoby energii

Rozwój umysłowy i emocjonalny

- lubią uczyć się nowych rzeczy, choć niekoniecznie dogłębnie
- stają się bardziej świadome istnienia różnic i nierówności pomiędzy ludźmi
- lubią rozwiązywać problemy
- podobają im się gry polegające na zadawaniu pytań i udzielaniu odpowiedzi
- potrafią się łatwo sfrustrować, jeśli rezultaty ich pracy nie spełniają ich oczekiwań

Rozwój społeczny

- wykazują większą dozę samodzielności, choć wciąż potrzebują wsparcia
- lubią mówić i omawiać różne rzeczy z rówieśnikami
- potrafią być bardzo krytyczne w stosunku do siebie samych i innych
- przejawiają większą umiejętność współpracy
- podoba im się przynależność do grupy
- zamiast postaci z kreskówek zaczynają ubóstwiać wszelkiego rodzaju bohaterów, gwiazdy telewizyjne i sportowców

Wiek od 11 do 13 lat

Rozwój fizyczny

- szybko dojrzewają fizycznie, choć różnice pomiędzy poszczególnymi dziećmi mogą być znaczące, co może wzbudzać u niektórych z nich nieśmiałość i skrępowanie

Rozwój umysłowy i emocjonalny

- czynią duże postępy w myśleniu abstrakcyjnym
- lubią spory i dyskusje
- uznają niektóre gry i zabawy za przewidywalne i nudne; wolą bardziej skomplikowane zadania wymagające stworzenia niepowtarzalnych strategii i przedmiotów
- przejawiają skłonności do perfekcjonizmu
- zaczynają dostrzegać, że jakaś historia lub wydarzenie może być opowiedziane z więcej niż jednego punktu widzenia
- przejawiają rosnące zainteresowanie sprawami społecznymi i bieżącymi wydarzeniami

Rozwój społeczny

- wykazują rosnące zainteresowanie szerzej ujmowanym środowiskiem społecznym i fizycznym
- lubią testować ograniczenia własne i innych
- potrafią łączyć w jednej chwili swawolę i powagę
- przywiązują coraz większą wagę do tego, jak są postrzegane przez innych
- lubią uczyć się, naśladując wzorce osobowe
- ich zabawy w grupie i zespołach stają się bardziej skomplikowane
- lubią współpracować, by osiągnąć wspólne cele
- ulegają silnym wpływom rówieśników

Metodologia zajęć

Zajęcia proponowane w KOMPASIKU przygotowano tak, aby w trakcie ich prowadzenia można było wykorzystać techniki uczenia się przez doświadczanie. Są one dostosowane do różnych warunków, w jakich zajęcia mogą się odbywać, a także różnych stylów uczenia się i stadiów rozwoju dzieci. Punktem wyjścia jest zazwyczaj jakaś przemawiająca do wyobraźni dzieci sytuacja, która angażuje je jako członków grupy. Następująca później część poświęcona omówieniu i ewaluacji odbywa się już na poziomie bardziej indywidualnym i osobistym. Zdaniem wielu specjalistów ta właśnie faza jest najważniejsza. Bez niej zajęcia z KOMPASIKA pozostaną tylko zwykłymi zajęciami.

Pominięcie omówienia może wyrządzić dzieciom dużą krzywdę, gdyż istnieje wówczas ryzyko pogłębienia stereotypów i strywializowania emocji, jakie dane zajęcia mogą wywołać w dziecku. Lepiej przepuścić pozorną okazję do uczenia na rzecz praw człowieka niż narazić dzieci na tego rodzaju konsekwencje.

Aktywne metody nauczania stosowane w KOMPASIKU silnie odwołują się do sfery emocjonalnej dziecka. Należy pamiętać, że niektóre tematy związane z prawami człowieka na tyle blisko nawiązują do rzeczywistej sytuacji dzieci, że mogą powodować u nich dyskomfort psychiczny. Osoba prowadząca zajęcia musi mieć pełną świadomość tego faktu podczas wyboru i adaptowania zajęć dla swojej grupy.

Każde z zajęć proponowanych w KOMPASIKU przedstawione jest w sposób ułatwiający prowadzącym zajęcia taki ich wybór i prowadzenie, które najpełniej zaspokajają potrzeby grupy. W ich opisie podano przykładowe pytania do zadania w trakcie dyskusji, wskazówki, jak dostosować dane zajęcia do zastanych warunków, oraz sugestie dalszych działań, jakie grupa może podjąć ma rzecz tych praw człowieka, którym zajęcia były poświęcone.

Nazwa zajęć Podtytuł opisowy	
Temat	Wątek tematyczny związany z prawami człowieka, do którego dane zajęcia się odnoszą (omówienie tych wątków znajduje się w ROZDZIALE V). Zazwyczaj są to trzy obszary tematyczne, co pozwala prowadzącym zajęcia rozłożyć akcenty na kwestie najbliższe zainteresowaniom dzieci. Wątki te pokazują również współzależności i powiązania pomiędzy różnymi kwestiami związanymi z prawami człowieka.
Poziom trudności	Skala od 1 do 3 oparta na następujących kryteriach: wymagany od dziecka zasób wiedzy i umiejętności, cele nauczania, skomplikowanie przedmiotu, złożoność zasad, potencjalne zagrożenia oraz dynamika pracy grupy. Im wyższy poziom trudności, tym trudniej osiągnąć zamierzone cele edukacyjne. Niemniej wiele z zajęć można tak przystosować, by zmniejszyć stopień ich trudności. Zajęcia trudniejsze i bardziej złożone zazwyczaj cechują się większą dynamiką, większym bogactwem podejmowanych kwestii, a tym samym obfitszymi rezultatami.
Wiek	Grupa wiekowa właściwa dla danych zajęć.
Czas trwania	Szacowany średni czas potrzebny na przeprowadzenie ćwiczeń i ich omówienie. Rzeczywisty czas trwania może zależeć od wielu czynników, np. wielkości grupy i dojrzałości jej członków.
Wielkość grupy	Liczba dzieci optymalna dla przeprowadzenia zajęć.
Rodzaj zajęć	Rodzaj(e) działań podejmowanych w trakcie zajęć (np. odgrywanie ról, rysowanie, dyskusja, gry planszowe).
Krótka charakterystyka	Krótkie podsumowanie na czym polegają zajęcia.
Cele	Planowane efekty zajęć – nabyta wiedza, umiejętności, postawy, a także działania oraz zachowania wobec/na rzecz praw człowieka.
Przygotowania	Co należy przygotować przed rozpoczęciem zajęć.
Materiały	Materiały potrzebne do przeprowadzenia zajęć.
Przebieg zajęć	Dokładne (krok po kroku) instrukcje, jak zorganizować i przeprowadzić zajęcia.
Omówienie i ewaluacja	Tematy do dyskusji mające skłonić do refleksji na temat zajęć, przedstawienia i uogólnienia ich treści oraz powiązania jej z prawami człowieka. Omówienie jest najważniejszą częścią każdego z zajęć i nigdy nie można z niego zrezygnować!
Sugestie odnośnie kontynuacji	Inne działania podejmowane przez grupę lub kolejne zajęcia z KOMPASIKA mogące uzupełnić przeprowadzone właśnie ćwiczenia.

Pomysły na działanie	Sugestie, jak praktycznie zareagować na kwestie poruszone w trakcie zajęć.
Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia	Instrukcje, jak poprawić i/lub przystosować dane zajęcia. Porady, jak uniknąć ewentualnych problemów.
Informacje uzupełniające	Dodatkowe informacje przydatne na użytek danych zajęć.
Materiały pomocnicze	Materiały potrzebne podczas zajęć (np. karty z rolami, karty opisujące sytuację, rysunki, mapy).

Konwencja o Prawach Dziecka jako fundament zajęć

Każde z zajęć przedstawianych w KOMPASIKU odnosi się w sposób jawny lub ukryty do Konwencji o Prawach Dziecka. Niektóre przybliżają ten dokument dzieciom (np. zajęcia pt. „PRAWA KRÓLIKA", s. 161, „ŻEGLUJĄC KU NOWYM LĄDOM", s. 203), kolejne opierają się już na tej wiedzy i zaznajamiają dzieci z przysługującymi im prawami (np. zajęcia pt. „KALENDARZ PRAW CZŁOWIEKA", s. 105, „PRAWA CZŁOWIEKA W WIADOMOŚCIACH", s. 158, „MAPA PRAW", s. 135), jeszcze inne – już bardziej zaawansowane – skłaniają dzieci do odpowiedzi na pytanie co jest, a co nie jest prawem człowieka, lub też wskazania konkretnych praw (np. zajęcia pt. „GRY PLANSZOWE", s. 86).

Ponieważ Konwencja o Prawach Dziecka ma dla KOMPASIKA znaczenie fundamentalne, osoba prowadząca zajęcia musi zaznajomić się z tym dokumentem tak, aby umiała wytłumaczyć jego treść dzieciom. Poradnik zawiera także Konwencję w wersji dla dzieci (ANEKS, s. 300). Jako że dokument ten jest wykorzystywany w ramach wielu zajęć, może pojawić się potrzeba zalaminowania kopii przeznaczonych do częstego użycia. Być może trzeba będzie też zrobić na jego podstawie plakat i powiesić go tam, gdzie odbywają się spotkania z dziećmi, ułatwiając im w ten sposób korzystanie z niego.

W tekście Konwencji o Prawach Dziecka znajduje się kilka skomplikowanych pojęć, które z pewnością trzeba będzie wytłumaczyć dzieciom:

Godność: równość i przyrodzona godność każdego człowieka to koncepcja fundamentalna dla praw człowieka. Dzieci mogą potrzebować pomocy w jej zdefiniowaniu przy użyciu słów dla nich zrozumiałych.

Dyskryminacja: ochrona przed dyskryminacją to kolejne fundamentalne założenie praw człowieka zawarte w każdym dokumencie im poświęconym. Artykuł 2 Konwencji o Prawach Dziecka zakazuje dyskryminacji w kilku konkretnych obszarach, które mogą okazać się nie w pełni zrozumiałe dla dzieci:

- rasa;
- pochodzenie etniczne lub społeczne (status społeczny lub ekonomiczny);
- status urodzenia, w tym dzieci ślubne i nieślubne.

Rozwijające się zdolności: to wyrażenie z Artykułu 5 mówi o wzrastającej z wiekiem dziecka umiejętności do korzystania z przysługujących mu praw oraz zdolności do przyjmowania na siebie odpowiedzialności i dokonywania samodzielnego osądu.

Uchodźca: („jesteś teraz w nowym kraju, bo w ojczyźnie groziło ci niebezpieczeństwo") – Artykuł 22 poświęcony jest uchodźcom. Większość dzieci (i większość dorosłych) nie rozróżnia imigrantów, którzy przyjechali do jakiegoś kraju, by zacząć nowe życie, od uchodźców, którzy opuścili ojczyznę z powodu uzasadnionego strachu przed grożącym im niebezpieczeństwem lub więzieniem. Uchodźcy, w przeciwieństwie do imigrantów, zazwyczaj pragną powrócić do domu wtedy, gdy zagrożenie już minie, mają też prawo do korzystania z pomocy udzielanej przez państwo, w którym znaleźli schronienie. Być może trzeba też będzie wytłumaczyć, że osoby, które siłą wyrzucono z ich do-

mów, lecz pozostają w ojczyźnie, nie są uznawane za uchodźców *sensu stricto*, tylko za uchodźców wewnętrznych.

Poniżej znajduje się lista pojęć i sformułowań stosowanych w przeznaczonej dla dzieci wersji Konwencji o Prawach Dziecka, które mogą wymagać omówienia zarówno pod kątem ich sensu, jak też ważności z punktu widzenia praw człowieka. Niektóre z nich mają wiele znaczeń, z których nie wszystkie są dzieciom znane (np. to, że przemoc może być fizyczna i psychiczna, faktyczna i potencjalna, a niepełnosprawność może być fizyczna, intelektualna lub społeczna). Inne zaś (np. wyzysk, kultura, wykorzystywanie, zaniedbywanie) dzieci mogą rozumieć zaledwie mgliście i żeby objaśnić ich sens trzeba odnieść się do konkretnych przykładów. Warto wówczas poprosić dzieci o podanie przykładów zaczerpniętych z ich własnych doświadczeń. Do pojęć i sformułowań tych należą:

- Wykorzystywanie/znęcanie się/zaniedbywanie
- „Uznawanie wszędzie osobowości prawnej człowieka"
- Stowarzyszenie
- Kultury/tradycje
- „Rozwój fizyczny, umysłowy, duchowy, moralny i społeczny"
- Niepełnosprawność
- „Realizować swoje prawa"
- Wyzysk
- Rząd/władze państwowe
- „Zarejestrować fakt twojego urodzenia"
- „Rozpatrzyć twoją sytuację"
- Specjaliści ze służby zdrowia
- „Honor i reputacja"
- Tożsamość
- Polityka karna wobec nieletnich
- Czas wolny
- Utrata wolności
- Media
- Narodowość
- Pożywne jedzenie
- Pornografia
- Prywatność
- Prostytucja
- Rehabilitacja
- Opieka społeczna
- Związki zawodowe
- Przemoc
- Wojna
- Obszar objęty działaniami wojennymi

Dzieci dopiero zaznajamiające się z Konwencją o Prawach Dziecka nie potrzebują bardzo szczegółowych informacji. W miarę zapoznawania się z problematyką praw człowieka należy jednak wypatrywać i wykorzystywać możliwości pogłębienia zrozumienia tych pojęć lub też dokonania odpowiednich korekt, jeśli dzieci rozumieją je mylnie. Należy być czujnym, by wykorzystać wszystkie okazje do nauki.

Wybór zajęć

Podejmując decyzję dotyczącą wyboru ćwiczeń proponowanych w KOMPASIKU, osoba prowadząca zajęcia musi wziąć pod uwagę wiele czynników, z których najważniejsze to:

1. **Dzieci.** Przed wyborem zajęć osoba je prowadząca musi przede wszystkim poznać dzieci, które wezmą w nich udział. Powinna wiedzieć:
   a) Jaki jest poziom rozwoju tych dzieci, jakie są ich zainteresowania, troski i style uczenia się?
   b) Czy w grupie występują jakieś konflikty?
   c) Czy dzieci te borykają się w swej społeczności z jakimiś konkretnymi problemami?
   d) Jaka jest wiedza dzieci na temat praw człowieka? Niektóre z zajęć wymagają już wstępnej znajomości Konwencji o Prawach Dziecka.

Nie trzeba jednak czekać ze zorganizowaniem zajęć do momentu uzyskania odpowiedzi na wszystkie te pytania. Często działanie i zabawa są najlepszym źródłem wiedzy o grupie, z którą się pracuje.

2. **Cel nauczania.** niektóre z zajęć można zorganizować po to, by pogłębić ogólne zrozumienie problematyki praw człowieka, czy też po prostu dla zabawy. Większość jednak może i powinna być poświęcona tematom bliskim dzieciom bądź stanowiącym przedmiot zainteresowania grupy, społeczności lub świata. Zajęcia proponowane w KOMPASIKU koncentrują się na następujących wątkach tematycznych związanych z prawami człowieka:
   a) Obywatelstwo
   b) Demokracja
   c) Dyskryminacja
   d) Edukacja i czas wolny
   e) Środowisko
   f) Rodzina i opieka zastępcza
   g) Równość płci
   h) Zdrowie i dobre samopoczucie
   i) Media i internet
   j) Uczestnictwo
   k) Pokój i bezpieczeństwo ludzkie
   l) Ubóstwo i wykluczenie społeczne
   m) Przemoc

   Pełne omówienie podejmowanych w KOMPASIKU wątków tematycznych związanych z prawami człowieka znaleźć można w ROZDZIALE V, s. 211-292.
3. **Porządek uczenia się.** Nie można nabyć trwałej wiedzy, umiejętności, wartości i postaw za pomocą pojedynczych i oderwanych od siebie działań. Należy wybrać zajęcia, które utworzą pewien cykl – czy to oparty na konkretnym wątku tematycznym związanym z prawami człowieka, czy też na próbie ukształtowania pewnego rodzaju umiejętności. Przebycie takiego cyklu może zająć ponad miesiąc, semestr, nawet rok szkolny. Można wybrać zajęcia, które wpisują się w program nauczania obowiązujący w szkole, lub też te dotyczące konkretnych zagadnień pozostających w polu zainteresowania grupy lub społeczności, w jakiej ona funkcjonuje.

   Zawsze jednak należy dążyć do równowagi pomiędzy poszczególnymi rodzajami zajęć, a najważniejszym priorytetem powinny być potrzeby dzieci. Zróżnicowanie metodyczne nie tylko czyni zajęcia zabawniejszymi, ale pozwala także dzieciom uczyć się korzystając z własnych doznań, uczuć lub przemyśleń. Z tego powodu KOMPASIK oferuje szeroki wybór technik i metod (np. dyskusje, debaty, opowiadanie historii, symulacja, zabawa w teatr, gry planszowe, działania artystyczne, aktywna rywalizacja w obrębie grupy).

Na s. 56 znajduje się tabela zawierająca informacje na temat wszystkich zajęć opisanych w KOMPASIKU. Służy ona pomocą we właściwym wyborze zajęć.

Adaptowanie zajęć

Najlepiej korzystać z KOMPASIKA tak jak z książki kucharskiej. Osoby prowadzące zajęcia, niczym dobrzy kucharze, powinni swobodnie podchodzić do „ingrediencji" danych ćwiczeń tak, by dostosować je do czasu i materiałów, które ma się do dyspozycji, oraz wielkości grupy, kompetencji wchodzących w jej skład dzieci i sytuacji w niej panującej. Większość opisów zajęć opatrzona jest wskazówkami dotyczącymi sposobów ich adaptacji.

Należy pamiętać, że w każdej grupie znajdują się dzieci reprezentujące różne style uczenia się, występują też różnice w poziomie już nabytych przez nie umiejętności. Łatwiej jest osobie prowadzącej zajęcia

zaoferować dzieciom możliwość uczenia się na różne sposoby, niż dzieciom dostosować się do jednej jedynej i arbitralnie im narzuconej metody. Zajęcia oparte na wziętych z życia problemach – choćby zajęcia pt. „PRAWA CZŁOWIEKA W WIADOMOŚCIACH" (s. 158) – mogą zachwycić „pragmatyków" i sfrustrować „teoretyków". Można je jednak zaadaptować tak, by poszerzyć ich aspekt analityczny poprzez dołączenie porównania, jak dana sprawa jest przedstawiana w poszczególnych mediach. Zajęcia można również dostosować do kompetencji językowych poszczególnych dzieci. Osoba prowadząca zajęcia może wziąć na siebie wykonanie pisemnej części zajęć w rodzaju „PRAWA KRÓLIKA" (s. 161) lub „KTO JEST ZA MNĄ?" (s. 123). Warto wykazać się kreatywnością i zapewnić dzieciom szansę na to, by mogły zareagować na przyswajaną wiedzę. Dyskusję grupową można uzupełnić choćby rysunkami, pantomimą, dzienniczkiem lub wymianą myśli w parach.

Uważny dobór i odpowiednie dostosowanie zajęć jest szczególnie ważne dla zapewnienia równoprawnego współuczestnictwa dzieci ze specjalnymi potrzebami – dzieci bezdomnych, nieletnich imigrantów, małych uchodźców i tych z domów dziecka. Nie należy jednak eksponować tych różnic występujących wewnątrz grupy, które mogą być dla niektórych z jej członków bolesne.

Trzeba również przejawiać szczególną wrażliwość na potrzeby dzieci z niepełnosprawnościami i nie wymuszać na nich zgody na coś, w czym nie mogą uczestniczyć na równych z innymi zasadach. Wiedząc, że jakieś dziecko jest niepełnosprawne fizycznie, należy przystosować zajęcia do jego możliwości, a nie oczekiwać, że to ono się do nich dostosuje. Adaptacją zajęć do możliwości tych dzieci może być na przykład:

- unikanie stosowania kolorów czerwonych i zielonych, gdyż daltoniści mają problemy z ich rozróżnieniem;
- zapewnienie ulotek i objaśnień w języku Braille'a dla dzieci z problemami wzrokowymi;
- usadowienie dzieci, które nie mogą się poruszać, w sposób zapewniający im jak największą uczestnictwo;
- stosowanie obrazków i instrukcji pisemnych dla dzieci z problemami słuchowymi.

Zachęcanie do współudziału

Osoby dobrze prowadzące zajęcia potrafią zapewnić pełne uczestnictwo każdemu dziecku, nawet nieśmiałemu i wycofanemu. Oto sugestie, co można zrobić, aby zachęcić dzieci do współudziału w zajęciach:

- zadaj pytanie na kilka sposobów tak, by wszyscy je zrozumieli;
- używaj klarownego i zrozumiałego dla dzieci języka, unikaj żargonu;
- przyjmij na siebie odpowiedzialność za komunikowanie się w sposób jasny (np. pytaj się: „Czy wyraziłem się jasno?", zamiast „Czy zrozumieliście?");
- zadawaj pytania otwarte, na które nie można odpowiedzieć prostym „tak" lub „nie" (np. nie pytaj się: „Czy zajęcia wam się podobały?", tylko „Jakie są wasze wrażenia związane z tymi zajęciami?");
- ustal podstawowe reguły uczestniczenia w dyskusji (np.: nie przerywać komuś, tylko podnieść rękę i czekać na swoją kolej);
- ośmielaj dzieci milczące, prosząc je o podzielenie się z innymi swoimi przeżyciami, ale nigdy nie wymuszaj na nich współuczestnictwa;
- stwórz na użytek pracy grupowej wiele ról zapewniających równe uczestnictwo wszystkich dzieci (np. sprawozdawca, skryba, kierownik ds. materiałów pomocniczych, sędzia techniczny odpowiedzialny za mierzenie czasu);

- podkreślaj, że każde dziecko zawsze może wnieść pewien wkład do zajęć;
- rób regularne podsumowania lub proś o to dzieci;
- jasno tłumacz, na czym polegają zajęcia, jeszcze przed ich rozpoczęciem, aby dzieci wiedziały, czego mogą się spodziewać;
- powiąż właśnie prowadzone zajęcia z poprzednimi oraz przyszłymi;
- zadbaj, by żadne dziecko nie zostało narażone na śmieszność, zakłopotanie lub nieprzyjemne konsekwencje po powrocie do domu;
- o ile to możliwe, poproś o pomoc inne osoby prowadzące zajęcia, umożliwiając dzieciom kontakt z nimi, a tym samym zetknięcie z innymi stylami nauczania i uczenia się;
- przyjmij do wiadomości, że żadna osoba prowadząca zajęcia nie jest w stanie kontrolować wszystkiego, co się dzieje, lub wiedzieć, co każde dziecko robi w danej chwil; zachowaj niezbędną uwagę bez popadania w przesadę.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

Każda osoba prowadząca zajęcia musi mieć w zanadrzu zestaw prostych technik i środków, po które może sięgnąć w sytuacjach szczególnych. Pomagają one zmotywować grupę, zaangażować dzieci, przyciągnąć ich uwagę, przełamać niechęć lub opór, zyskać ich zaufanie i zainteresowanie, czy po prostu przełamać lody i świetnie się bawić!

Oto kilka sprawdzonych sposobów, inne można znaleźć w internecie (np.: Salto-Youth Support Centre: www.salto-youth.net).

„Lodołamacze"/rozgrzewacze

Działania mające pomóc grupie zacząć razem pracować i budować wewnętrzną solidarność.

- **Grupowa martwa natura:** poproś dzieci, by przyniosły z domu coś, co ma dla nich szczególne znaczenie. Po przyniesieniu każde dziecko dokłada swoją rzecz do kolekcji i tłumaczy, czym ona dla niego jest.
- **Ja też**[1]**:** wytłumacz dzieciom, że mają zlokalizować w grupie inne dzieci, z którymi dzielą jakąś cechę wspólną (np. miesiąc urodzenia, liczbę rodzeństwa, rodzaj zapięcia butów). Jeśli okoliczności temu sprzyjają, możesz zastosować bardziej wrażliwe kategorie (np. religia, język, kolor skóry).
- **Krzesła do wynajęcia:** ustaw krzesła w kręgu i poproś, by dzieci na nich usiadły. Stań w środku, przedstaw się i króciutko coś o sobie opowiedz. Następnie powiedz, że dziecko, do którego ta krótka opowieść (np. „Nazywam się X i jestem leworęczny", „Nazywam się X i nie lubię jeść") także pasuje, musi zmienić krzesło. Spróbuj zająć jakieś krzesło, które się zwolniło. Osoba, dla której zabrakło krzesła mówi coś o sobie. Kontynuuj zabawę do momentu, w którym niemal każde dziecko miało okazję przedstawić się w ten sposób.
- **Portrety:** daj wszystkim dzieciom po kartce papieru i ołówku; podziel je na pary. Każde z dzieci ma zrobić szybki i możliwie największy portret partnera z pary, zadając mu przy tym kilka pytań (np. o imię, hobby, coś zaskakującego), które znajdą swoje odzwierciedlenie na portrecie. Poproś dzieci o napisanie na portrecie imienia portretowanej osoby jak największymi literami. Przeznacz na tę czynność tylko krótką chwilę, a następnie poproś, by każde dziecko pokazało wykonany przez siebie portret i przedstawiło „oryginał" grupie. Dla ułatwienia zapamiętania imion powieś rysunki w miejscu widocznym dla każdego.
- **Praca zespołowa:** podziel dzieci na małe zespoły i daj im czas na odkrycie cech wspólnych (np. kultura, wygląd, gusta, hobby). Poproś każdy z zespołów o nadanie sobie nazwy odnoszącej się do wła-

śnie odkrytych cech wspólnych. Następnie każda z grup przedstawia się pozostałym i tłumaczy, dlaczego przybrała taką nazwę.

Podkręcacze

Działania te mają pobudzić energię tkwiącą w grupie lub skierować ją w innym kierunku:

- **Łańcuch:** poproś dzieci, by stanęły w kręgu i zamknęły oczy. Pookręcaj je, łącząc ze sobą ich ręce, tak by utworzyły węzeł. Następnie powiedz, by otworzyły oczy i spróbowały się rozplątać bez puszczania swoich rąk.
- **Fajerwerki**: wyznacz małe grupki naśladujące głosem i gestami fajerwerki – bomby, które świszczą i eksplodują, petardy, których wybuchy imitują klaśnięcia w dłonie, kręcące się wokół swej osi koła ogniste itp. Poproś, by każda grupka zorganizowała osobny występ, a następnie zbierz je razem i odegraj wielki finał.
- **Nasiadówka:** poproś dzieci, by stanęły w kręgu, dotykając się wzajemnie palcami u nóg. Następnie powiedz im, by usiadły bez odrywania od siebie palców. Jeśli to jest dopuszczalne kulturowo, dzieci mogą stanąć w kręgu bokiem do jego środka i z rękami na ramionach poprzednika. Poproszone o to, by usiadły, lądują na kolanach osoby stojącej z tyłu. Oczywiście żadna z wersji nie nadaje się do grup, w których choć jedno dziecko jest niepełnosprawne fizycznie.
- **Lasy deszczowe:** stań pośród dzieci, poproś je o naśladownictwo, po czym zacznij wykonywać różne gesty i wydawać dźwięki naśladujące życie lasu (np. odgłosy ptaków, owadów, szelestu liści, wiejącego wiatru, zwierząt), pstrykając palcami, klaszcząc dłońmi i imitując zachowania zwierząt. Grupa brzmieć będzie niczym las tropikalny.
- **Milczący kalendarz:** poproś całą grupę o ustawienie się w szeregu według dnia i miesiąca narodzin. Dzieci mają wykonać zadanie, nie rozmawiając ze sobą. Zamiast wieku można użyć numeru buta, liczby godzin spędzonych w tygodniu na oglądaniu telewizji, czy innych ciekawych danych dotyczących dzieci.
- **Burza:** przydziel różne dźwięki i gesty małym grupkom dzieci (np. deszcz, wiatr, błyskawica, grzmot). Następnie, zainicjowawszy odgłosy nadchodzącej burzy, włączaj niczym dyrygent poszczególne grupki do chóru (np. „Niebo rozdziera błyskawica! Grzmot przeszywa powietrze!") aż po kres burzy.
- **Trzy kręgi:** poproś dzieci o ustawienie się w kręgu i wybranie sobie w myślach jakiegoś innego dziecka, jednak bez mówienia nikomu, jaki to wybór. Wytłumacz, że w chwili, gdy powiesz „Teraz", mają trzykrotnie obiec dziecko, które sobie wybrały. W rezultacie powstanie totalny, przezabawny chaos, bo każdy będzie gonił za kimś, będąc zarazem samemu gonionym.
- **Do szalup!** Zacznij od zademonstrowania szalupy – dwie osoby trzymają się za ręce formując łódkę, pasażerowie stoją w przestrzeni wyznaczonej złączonymi rękoma. Następnie wytłumacz, że wszyscy wybierają się w podróż: „Na początku morze jest spokojne i wszyscy dobrze się bawią. Nagle statek uderza w skałę. Wszyscy muszą znaleźć miejsce w szalupach w grupach po trzy osoby (lub jedna, cztery itp.)". Dzieci przepychają się, by utworzyć „szalupy" i zabrać właściwą liczbę pasażerów. Zazwyczaj ktoś przy tym „tonie". Nakaż potem dzieciom powrót do statku i podejmij na nowo opowiadanie. „Statek płynie teraz bezpiecznie... ale nagle zrywa się sztorm. Zaczynamy tonąć. Wszyscy do dwuosobowych szalup". Kontynuuj w ten sposób przez kilka „katastrof".

Okazje do oceny i refleksji

Ćwiczenia te można wykonać na zakończenie dnia lub sesji:

- **Podrzucanie piłki:** dzieci rzucają między sobą piłką. Każde dziecko, które złapie piłkę, wymienia coś, czego się nauczyło podczas zajęć.

- **Wspólne podsumowanie:** zadaj pytanie podsumowujące (np.: „Co szczególnie utkwiło wam w pamięci z dzisiejszych zajęć?") lub pytanie otwarte (np.: „Spróbujcie znaleźć słowo, które najlepiej oddaje to, co czujecie na koniec dzisiejszego dnia" lub „Wciąż się zastanawiam co..."). Poproś dzieci, by po kolei na nie odpowiedziały.
- **Redakcja gazetki:** każde z dzieci dodaje słowo lub obrazek do wspólne redagowanej przez grupę gazetki, tłumacząc przy tym, dlaczego dane słowo lub dany obrazek odnosi się do czegoś ważnego, co dziecko przeżyło, lub czego się nauczyło.
- **Gołąbek pokoju:** udaj, że trzymasz w rękach coś bardzo ważnego (np. ptaka, nowonarodzone dziecko), po czym puść ten „obiekt" w obieg i poproś każde z dzieci, by powiedziało mu coś w chwili, gdy je dostanie do rąk, a potem podało dalej. Gdy „obiekt" przejdzie przez ręce wszystkich dzieci, te skupiają się w ciasnym kręgu i razem „puszczają go wolno".

Zarządzanie konfliktami

Pojawienie konfliktów wartości i konfliktów na tle emocjonalnym jest czymś nieuniknionym w przypadku zajmowania się prawami człowieka, zwłaszcza jeśli stosowane są aktywne metody nauczania – jak w KOMPASIKU – które w sposób celowy odwołują się do sfery emocjonalnej i intelektualnej dzieci. Konflikt, który może ujawnić się w obrębie grupy lub w psychice dziecka, niekoniecznie jest czymś negatywnym, i przy umiejętnym obchodzeniu się z nim może stać się doświadczeniem konstruktywnym. Uczenie się, jak radzić sobie z konfliktami to jedna z najważniejszych umiejętności społecznych, które dziecko może nabyć. Co więcej, jest to umiejętność kluczowa dla zbudowania w świecie je otaczającym kultury praw człowieka. Oto kilka użytecznych wskazówek:

- **Przewiduj konflikty.** Kiedy przygotowujesz zajęcia, pomyśl o ewentualnych konfliktach, jakie mogą one wywołać w grupie lub w samych dzieciach. Czy temat, zasady i użyty język nie jest zbyt drażliwy dla jakichś dzieci?
- **Nie prowokuj konfliktów**, ale też nie usuwaj się na bok, gdy już się pojawią.
- **Nie zakładaj, że konflikt jest winą twoją, czy też kogoś innego.** Konflikty są normalne i nieuniknione w życiu grupy. Pomóż dzieciom zaakceptować ten fakt i unikaj obwiniania kogokolwiek. Skoncentruj się na zarządzaniu konfliktem, a nie na szukaniu winnych.
- **Nie lekceważ złych emocji panujących w grupie.** Uznaj ich istnienie i pomóż dzieciom radzić sobie z nimi.
- **Zarezerwuj dużo czasu na omówienia i dyskusje** prowadzone po każdym z ćwiczeń tak, by dzieci miały szansę na wyrażenie tego, co czują – zarówno odnośnie samych zajęć, jak i innych dzieci. To jest prawdopodobnie najskuteczniejszy sposób zarządzania konfliktem.
- **Rozmawiaj z dziećmi na osobności:** często uczucia żywione przez jakieś dziecko są zbyt osobiste lub bolesne, by dało się je omówić w grupie. Jeśli wyczujesz, że to właśnie ma miejsce, umożliw dziecku rozmowę na osobności, podczas której będzie miało ono okazję do powiedzenia, co powoduje tę sytuację. Daj dziecku odczuć, że jesteś gotowy do rozmowy niezależnie od tego, czy ono samo skłonne jest rozmawiać o problemie.

Warto sięgnąć do omówienia wątku tematycznego dotyczącego pokoju i bezpieczeństwa ludzkiego, zwłaszcza fragmentu dotyczącego edukacji na rzecz pokoju, ROZDZIAŁ V, s. 211-292.

Edukacja na rzecz praw człowieka w praktyce

Żadne dziecko nie jest w stanie uczyć się na rzecz praw człowieka w środowisku, które samo z siebie nie respektuje ani nie promuje kultury praw człowieka. Najważniejszym wkładem, jaki osoba prowadząca zajęcia może wnieść w dziecięce rozumienie praw człowieka, jest stworzenie takiego środowiska.

Trzeba wypracować zasadę działania na rzecz najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka. Można na przykład radzić sobie z konfliktami, które nieuchronnie pojawią się pomiędzy dziećmi tak, aby podkreślać przysługujące każdemu prawo do uczestnictwa i wygłaszania własnych poglądów, a z drugiej strony spoczywającą na wszystkich odpowiedzialność za dbałość o dobro wspólne grupy i jej harmonijne współżycie.

Chcąc nauczyć dzieci niedyskryminowania innych, samemu należy wystrzegać się wszelkich form dyskryminacji. Niezależnie od tego, jak szlachetne są nasze intencje, wszyscy mamy skłonność do odzwierciedlania w naszym zachowaniu uprzedzeń typowych dla kultury, w której żyjemy. Stereotypy te są szczególnie żywotne, gdy dotyczą kwestii równości płci. Badania pokazują, że większość nauczycieli w sposób nieświadomy i niezamierzony poświęca więcej uwagi chłopcom niż dziewczynkom, podobnie rzecz się ma w przypadku wygłaszanych przez nich zachęt. To sprawa wielkiej wagi, by dziewczynki uczestniczyły w każdym etapie zajęć w tym samym stopniu, co chłopcy. Jeśli się to okaże konieczne, można wprowadzić dyskryminację pozytywną.

Skuteczność KOMPASIKA w promowaniu praw człowieka zależy od Was, Drodzy Prowadzący zajęcia!

.....

Przypisy

[1] *All different – All Equal,* Education Pack on ideas, resources, methods and activities for informal intercultural education with young people and adults (Każdy inny – wszyscy równi. Pakiet edukacyjny dotyczący pomysłów, źródeł, metod i zajęć z kształcenia nieformalnego dla młodzieży i dorosłych), Rada Europy, 2004, s. 122.

IV. ZAJĘCIA

Spis zajęć

Nr	Tytuł	Rodzaj zajęć	Poziom trudności	Czas trwania	Temat	Temat	Temat	Strona
1	**Bitwa o pomarańczę**	*Rywalizacja w grupie i dyskusja*	1	30	Pokój i bezpieczeństwo ludzkie			57
2	**Chłopaki nie płaczą**	*Dyskusja i ćwiczenie w wyrażaniu opinii, teatr*	2	90	Dyskryminacja	Równość płci	Prawa człowieka ogólnie	59
3	**Ciasteczkowy potwór**	*Negocjacje w grupie, dyskusja*	2	40-60	Pokój i bezpieczeństwo ludzkie	Ubóstwo i wykluczenie społeczne		62
4	**Co by było, gdyby...?**	*Analiza, dyskusja, teatr*	3	60	Prawa człowieka ogólnie	Edukacja i czas wolny	Ubóstwo i wykluczenie społeczne	67
5	**Co lubię, a co robię?**	*Wyrażanie swoich preferencji, dyskusja*	2	45	Dyskryminacja	Rodzina i opieka zastępcza	Równość płci	72
6	**Dawno temu ...**	*Opowiadanie historii, dyskusja*	2	40	Demokracja	Dyskryminacja	Równość płci	74
7	**Drogi dzienniczku**	*Opowiadanie historii, dyskusja*	2	60	Dyskryminacja	Zdrowie i dobre samopoczucie	Ubóstwo i wykluczenie społeczne	79
8	**Gry obrazkowe**	*Zabawa z obrazkami*	2	30	Dyskryminacja	Prawa człowieka ogólnie	Media	83
9	**Gry planszowe**	*Gra planszowa*	2	45	Prawa człowieka ogólnie			86
10	**Jak wyjść z przemocy?**	*Robienie zdjęć ludziom, dyskusja*	1	60	Przemoc			98
11	**Jaki piękny jest ten świat**	*Rysowanie, dyskusja*	1	50	Dyskryminacja	Środowisko	Ubóstwo i wykluczenie społeczne	100
12	**Jesteśmy rodziną**	*Rysowanie, dyskusja*	2	60	Dyskryminacja	Rodzina i opieka zastępcza	Równość płci	103
13	**Kalendarz praw człowieka**	*Rysowanie, malowanie, wycinanki*	2	120	Prawa człowieka ogólnie			105
14	**Konstytucja naszej grupy**	*Dochodzenie do konsensu, ustanawiane zasad*	3	90-135	Obywatelstwo	Demokracja	Uczestnictwo	109
15	**Krok naprzód**	*Odgrywanie ról, symulacja, dyskusja*	2	60	Prawa człowieka ogólnie	Dyskryminacja	Ubóstwo i wykluczenie społeczne	113
16	**Krople wody**	*Uczenie się przez doświadczenie, dyskusja, priorytetyzacja*	2	60	Środowisko	Prawa człowieka ogólnie		119
17	**Kto jest za mną?**	*Zabawa z obrazkami, dyskusja*	2	30	Prawa człowieka ogólnie	Dyskryminacja	Media	123
18	**Kto powinien decydować?**	*Podejmowanie decyzji, dyskusja*	2	45	Rodzina i opieka zastępcza	Uczestnictwo		126
19	**Liczy się każdy głos**	*Dyskusja, planowanie, symulacja*	3	2x60	Obywatelstwo	Demokracja		130
20	**Mapa praw**	*Rysowanie, analiza, dyskusja*	2-3	60	Prawa człowieka ogólnie			135
21	**Międzynarodowy obóz letni**	*Priorytetyzacja, negocjacje, dyskusja*	2-3	45-60	Dyskryminacja	Prawa człowieka ogólnie		138
22	**Mobil z prawami**	*Działania kreatywne*	2	120-180	Prawa człowieka ogólnie	Równość płci		142
23	**Najważniejsze dla kogo?**	*Priorytetyzacja, budowanie konsensu, dyskusja*	3	60	Prawa człowieka ogólnie			146
24	**Nie bądź gapiem!**	*Opowiadanie historii, dyskusja*	2	60	Pokój i bezpieczeństwo ludzkie	Przemoc		150
25	**Niemy mówca**	*Odgrywanie ról, zgadywanka*	2	45	Dyskryminacja	Zdrowie i dobre samopoczucie	Uczestnictwo	152
26	**Po której stronie stoisz?**	*Dyskusja w połączeniu z ruchem*	1	30-40	Prawa człowieka ogólnie	Uczestnictwo		155
27	**Prawa człowieka w wiadomościach**	*Śledzenie mediów, tworzenie plakatu, dyskusja*	2	45	Prawa człowieka ogólnie	Media i internet		158
28	**Prawa królika**	*Gra wyobraźni, burza mózgów, dyskusja*	1	30	Prawa człowieka ogólnie			161
29	**Reklamujemy prawa człowieka**	*Opowiadanie historii, rysowanie, pisanie*	3	120-180	Prawa człowieka ogólnie	Media i internet		163
30	**Reporter KOMPASIKA**	*Fotoreportaż lub inne formy reportażu*	2	90-120	Środowisko	Zdrowie i dobre samopoczucie	Uczestnictwo	166
31	**Sceny dręczenia**	*Dyskusja połączona z ruchem*	2	60	Przemoc	Dyskryminacja		170
32	**Słowa, które ranią**	*Tworzenie listy, priorytetyzacja, dyskusja*	2	60	Dyskryminacja	Równość płci	Przemoc	174
33	**Stan najwyższego pogotowia**	*Aktywna gra grupowa na świeżym powietrzu*	2	60	Prawa człowieka ogólnie			177
34	**Teatrzyk kukiełkowy**	*Teatrzyk kukiełkowy, dyskusja*	2	120	Prawa człowieka ogólnie			182
35	**Tyle już wiem!**	*Stworzenie kolażu, dyskusja*	1	2x60	Dyskryminacja	Edukacja i czas wolny	Zdrowie i dobre samopoczucie	185
36	**Współczesna baśń**	*Opowiadanie historii, dyskusja*	2	60	Dyskryminacja	Edukacja i czas wolny	Przemoc	188
37	**Zabderfilio**	*Opowiadanie historii, refleksja*	1	35	Prawa człowieka ogólnie	Dyskryminacja		193
38	**Zdobyć zamek**	*Aktywna gra przygodowa, uczenie się przez eksperyment*	2	120	Pokój i bezpieczeństwo ludzkie			197
39	**Z zawiązanymi oczyma**	*Symulacja, dyskusja*	1	45	Dyskryminacja	Zdrowie i dobre samopoczucie	Uczestnictwo	200
40	**Żeglując ku nowym lądom**	*Priorytetyzacja, dyskusja*	1	45	Prawa człowieka ogólnie			203

1. Bitwa o pomarańczę

Czy obie strony mogą jednocześnie wygrać?

Temat	Pokój i bezpieczeństwo ludzkie
Poziom trudności	1
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	30 minut
Wielkość grupy	4-24 dzieci
Rodzaj zajęć	Rywalizacja w grupie i dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci rywalizują o pomarańczę i rozmawiają, jak rozwiązywać konflikty.
Cele	• Zrozumienie konieczności porozumiewania się w sytuacjach konfliktowych. • Refleksja nad strategiami rozwiązywania konfliktów.
Przygotowania	• Brak
Materiały	• Jedna pomarańcza

Przebieg zajęć

1. Zapowiedz, że podczas zajęć wszyscy zagrają w „Bitwę o pomarańczę". Podziel dzieci na dwa zespoły. Poproś zespół A o wyjście na korytarz. Wytłumacz zespołowi B, że jego zadaniem jest zdobyć pomarańczę po to, by wycisnąć z niej sok.
2. Wyjdź do zespołu A i powiedz, że jego zadaniem jest zdobyć pomarańczę, bo potrzebna jest mu jej skórka do zrobienia ciasta.
3. Zbierz oba zespoły i poproś, by usiadły naprzeciw siebie w dwóch rzędach.
4. Wyjaśnij, że mają trzy minuty na wykonanie zadania, bez stosowania przemocy. Następnie połóż między nimi pomarańczę i powiedz „Start".

   Zazwyczaj ktoś weźmie pomarańczę i trafia ona do jednej grupy. Dalszy rozwój sytuacji jest zawsze niespodzianką. Czasami zespoły próbują negocjować podział owocu na połowę. Kiedy indziej w ogóle nie negocjują. Bywa, że zespoły rozmawiają ze sobą dłużej i zdają sobie sprawę, że oba potrzebują różnych części pomarańczy i ktoś zaczyna ją obierać, zatrzymując to, co jest potrzebne jego zespołowi, i oddaje resztę drugiemu. Nie należy się wtrącać.

5. Po trzech minutach oznajmij „Stop" lub „Czas minął".

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Czy wasza grupa dostała to, czego chciała, przed upływem trzech minut?
   b) Jaki cel miały osiągnąć wasze grupy?
   c) Czym się skończył konflikt wokół pomarańczy?
   d) W jaki sposób osiągnęłyście ten rezultat?
   e) Dlaczego jest to tak ważne, by ludzie rozmawiali ze sobą w celu znalezienia rozwiązania dla jakiegoś konfliktu?
   f) Czy ludzie zawsze ze sobą rozmawiają, gdy wybucha między nimi konflikt? Dlaczego tak/nie?
   g) Czy obie skonfliktowane strony zawsze chcą tego samego?
   h) Czy znalazłyście się kiedyś w podobnej sytuacji? Czym się ona skończyła?

2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka przy pomocy następującego pytania:
    a) Które z praw człowieka są naruszane w trakcie konfliktów?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „JAK WYJŚĆ Z PRZEMOCY" (s. 98) również dotyczą sposobów na rozwiązywanie konfliktów.
- Także szereg innych zajęć wymaga od dzieci prowadzenia negocjacji: „ZDOBYĆ ZAMEK" (s. 197), „CIASTECZKOWY POTWÓR" (s. 62).

Pomysły na działanie

Popracujcie nad sposobami rozwiązywania konfliktów wewnątrz grupy. Wylicz je na kartce i powieś w sali, w widocznym miejscu.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zabierz pomarańczę (lub to, co z niej zostało) po upływie trzech minut tak, aby nie rozpraszała dzieci podczas omawiania zajęć.
- W trakcie konfliktu nie wywieraj żadnych nacisków na dzieci, choć podkreślaj, że aby dostać to, czego się chce, nie można stosować przemocy.
- Wersja dla większych grup: stwórz cztery zespoły, zamiast dwóch, i rozegraj równolegle dwie „bitwy o pomarańcze" – po prostu utwórz dwa zespoły A i dwa zespoły B, po czym wydaj im takie same polecenia, jak w przypadku tylko dwóch grup. Ulokuj pierwszy zespół A naprzeciwko pierwszego zespołu B i drugi zespół A naprzeciwko drugiego zespołu B, a następnie połóż między nimi po pomarańczy. Zacznij i zakończ rozgrywkę równocześnie dla obu par zespołów. Przedyskutowanie ewentualnych różnic w przebiegu i rezultacie „bitwy" może prowadzić do ciekawych wniosków.

2. Chłopaki nie płaczą!

A dziewczyny są sprytniejsze...

Temat	Dyskryminacja, równość płci, prawa człowieka ogólnie
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	90 minut
Wielkość grupy	8-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Dyskusja i odgrywanie scenek
Krótka charakterystyka	Dzieci omawiają i przedstawiają scenki na temat prowokujących odzywek.
Cele	• Omówienie stereotypów płci i kwestii równouprawnienia. • Propagowanie tolerancji • Pokazanie, jak stereotypy prowadzą do dyskryminacji.
Przygotowania	• Wybrać 3 stwierdzenia z listy lub sformułować własne. • Przygotować 4 kartki z napisami: Zgadzam się / Nie wiem / Wciąż się zastanawiam / Nie zgadzam się • Umieścić kartki w kątach sali. • Wybrać dodatkowe stwierdzenia do wykorzystania w scenkach i napisać je na osobnych kartkach papieru.
Materiały	• Kartki z nazwami stanowisk i kartki ze stwierdzeniami.

Przebieg zajęć

Część 1: Zajmowanie stanowiska

1. Wyjaśnij dzieciom na czym polega pierwsza część zajęć:
   a) Są cztery kąty sali – stanowiska – z kartkami: Zgadzam się / Nie wiem / Wciąż się zastanawiam / Nie zgadzam się.
   b) Odczytane zostaną trzy różne stwierdzenia. Po wysłuchaniu każdego z nich, dzieci zajmują stanowisko w jednym z kątów sali oznaczających, czy się zgadzają, nie zgadzają, nie mają zdania lub potrzebują więcej czasu na namysł.
2. Odczytaj pierwsze stwierdzenie i poczekaj, aż dzieci zajmą stanowisko. Następnie zapytaj dzieci stojące w różnych kątach, dlaczego taki akurat był ich wybór. Powiedz dzieciom, że mogą zmienić stanowisko, jeśli przekonały je do tego czyjeś argumenty. Powtórz procedurę dla pozostałych dwóch stwierdzeń.
3. Zbierz na powrót dzieci w jedną grupę i omów tę część zajęć:
   a) Co was zaskoczyło w tych zajęciach?
   b) Jak sądzicie, dlaczego opinie na temat poszczególnych stwierdzeń są tak różne?
   c) Czy czyjeś argumenty skłoniły was do zmiany stanowiska? Dlaczego?
   d) Skąd wiemy, które stanowisko jest właściwe?

Część 2: Odgrywanie scenek

4. Podziel dzieci na zespoły, najwyżej pięcioosobowe, i wręcz każdemu z zespołów inne stwierdzenie. Wytłumacz, że mają około piętnastu minut na przeczytanie zdania, omówienie go i przygotowanie krótkiej scenki zawierającej jakiś przekaz na temat tego stwierdzenia.
5. Poproś każdy z zespołów o odegranie scenki. Po każdym występie zapytaj widownię o to, jaki w zamierzeniu autorów miał być przekaz zawarty w przedstawieniu. Następnie zwróć się do zespołu, który przygotował scenkę, z prośbą o zaprezentowanie treści, jakie w rzeczywistości chciał przekazać.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów skutki ulegania stereotypom płci, zadając następujące pytania:
    a) Co było w tych stwierdzeniach podobnego? Czy znacie jakieś inne tego rodzaju stwierdzenia?
    b) Czy w tej grupie zasady i oczekiwania wobec chłopców są inne niż w przypadku dziewczynek? A w klasie i w szkole? W rodzinie? Czy ma to sens?
    c) Czy przychodzą wam do głowy innego rodzaju oczekiwania wobec tego, jakie mają być dziewczynki, a jacy chłopcy, lub wobec tego, co mają robić chłopcy, a co dziewczynki? Czy takie oczekiwana panują też w innych częściach kraju, Europy i świata?
    d) Co się dzieje, kiedy jakiś chłopiec lub jakaś dziewczynka nie zgadza się z tymi oczekiwaniami i chce być kimś innym, lub robić coś innego? Czy byłyście kiedyś w takiej sytuacji? Jak się wtedy czułyście? Co zrobiłyście?
    e) Czy tego rodzaju oczekiwania, o których przed chwilą rozmawialiśmy, dotyczą zarówno dorosłych, jak i dzieci?
2. Odnieś stereotypy płci do problemu dyskryminacji, zadając następujące pytania:
    a) Jak oczekiwania wobec roli dziewczynek/kobiet i chłopców/mężczyzn ograniczają nasze wybory? Czy możecie podać jakieś przykłady?
    b) Jak mają się te ograniczenia do przysługujących nam praw człowieka?
    c) Co możemy zrobić w przyszłości, by chłopcy i dziewczynki mogli swobodniej robić to, co chcą robić, i być tym, kim chcą być?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „JAKI PIĘKNY JEST TEN ŚWIAT" (s. 100) dotyczą różnicy między pozorami i rzeczywistością.
- Zajęcia pt. „DAWNO TEMU..." (s. 74) również poruszają tematykę stereotypów płci.

Pomysły na działanie

- Wspólnie z dziećmi opracuj kodeks postępowania określający, jak członkowie grupy powinni się wobec siebie zachowywać, i zapewniający równe traktowanie dziewczynek i chłopców. Powieś go na ścianie, i odwołuj się do niego ilekroć w grupie pojawi się konflikt.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zachowaj szczególną ostrożność, by nie wzmocnić stereotypów, które są przedmiotem tych zajęć. Uważaj na własne uprzedzenia i stereotypy płci tak, by nie przekazać ich dzieciom.
- Wybierz stwierdzenia pokazujące to, że mimo różnic fizycznych dziewczynkom i chłopcom przysługują te same prawa. Skorzystaj ze stwierdzeń na tyle kontrowersyjnych, by wystąpiły znaczące różnice w opiniach.
- Unikaj polaryzowania grupy na chłopców i dziewczynki. W zależności od okoliczności, zespoły wyłonione do odegrania scenek mogą składać się z przedstawicieli jednej płci lub z chłopców i dziewczynek, ale w równych proporcjach.
- Postawy rodziców wywierają silny wpływ na zachowanie dzieci. Przygotuj się na to, że reakcja rodziców na zajęcia może być zarówno pozytywna, jak i negatywna.

Adaptacje

- W celu skrócenia przebiegu zajęć możesz ograniczyć się do tej ich części, która najbardziej pasuje do charakteru grupy.
- Możesz poprosić dzieci, by zamiast przygotowywania scenki zrobiły wizualizację (np. rysunek, komiks, kolaż ze zdjęć wyciętych z czasopisma, itp.).

PRZYKŁADOWE STWIERDZENIA

- Tylko dziewczynki bawią się lalkami.
- Chłopaki nie płaczą.
- Chłopcy nie noszą spódnic.
- Dziewczynki nie mogą być szefami.
- Tylko chłopaki grają w piłkę.
- Dziewczyny są słabe, a chłopcy są silni.
- Dziewczynki pomagają mamie, a chłopcy – tacie.
- Lepiej być dziewczynką niż chłopcem.
- Kiedy stanie się coś złego, to zawsze najpierw obwinia się o to chłopców.
- Chłopaki mogą używać „brzydkich wyrazów", a dziewczyny nie.
- Dziewczynki są sprytniejsze od chłopców.
- Dziewczyny wygrywają, bo nie walczą „czysto".
- Jeśli chłopaki się nawzajem tłuką, to jest to w porządku, a jeśli dziewczyny – to nie.
- Chłopcy są bardziej leniwi od dziewczynek.
- Dziewczyny kłamią lepiej niż chłopcy.

3. Ciasteczkowy potwór

Daj mi, daj mi, daj mi!

Temat	Pokój i bezpieczeństwo ludzkie, ubóstwo i wykluczenie społeczne
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	40-60 minut
Wielkość grupy	6-12 dzieci
Rodzaj zajęć	Negocjacje w grupie, dyskusja
Krótka charakterystyka	Grupy negocjują jak podzielić między sobą przekąski.
Cele	• Zapoznanie się z problematyką negocjacji i pokoju. • Przedyskutowanie kwestii równych praw. • Zgłębienie problemu ubóstwa.
Przygotowania	• Wydrukować materiały pomocnicze albo napisać ich treść na tablicy lub planszy • Przygotować przekąski.
Materiały	• Przynajmniej 40 porcji przekąsek (np. ciasteczka, orzechy, winogrona) • Odbitki materiałów pomocniczych

Przebieg zajęć

1. Podziel dzieci na dwa zespoły i wręcz każdemu z nich kartkę z regułami i dwadzieścia przekąsek.
2. Wyjaśnij zasady i upewnij się, że dzieci je zrozumiały, szczególnie tę głoszącą, że jeśli nie osiągnie się kompromisu pomiędzy zespołami, wszystkie przekąski wracają do osoby prowadzącej zajęcia.
   a) Gra polega na podejmowaniu decyzji, jak podzielić przekąski pomiędzy dwa zespoły. W tej grze każdy zespół dysponuje w sumie dwudziestoma przekąskami. Gra ma trzy rundy, w każdej z nich oba zespoły mają po jednej kolejce.
   b) W każdej z rund, oba zespoły zostaną poproszone o zadecydowanie ile przekąsek chcą zachować dla siebie, a ile zaproponować drugiemu zespołowi, który może ten podział zaakceptować lub odrzucić. Jeśli go przyjmie, przekąski zostaną podzielone w wynegocjowany sposób. Jeśli się na niego nie zgodzi, pierwszy zespół otrzymuje drugą szansę na zaproponowanie sposobu podziału przekąsek. Jeśli druga propozycja również nie zostanie zaakceptowana, to wszystkie przekąski, jakie miały być rozdzielone pomiędzy graczy, wracają do osoby prowadzącej zajęcia i nikt nic nie dostaje.
      Przykład:
      – Zespół A ma podzielić się dziesięcioma przekąskami. Postanawia zostawić sobie osiem, a zespołowi B przekazać tylko dwie. Zespół B odrzuca tę propozycję. Zespół A ma jeszcze jedną szansę i postanawia podzielić się przekąskami po równo. Zespół B przyjmuję tę ofertę i każdy zespół dostaje po pięć przekąsek.
      – Jeśli za drugim razem zespół A zechciałby zachować dla siebie siedem przekąsek, a zespołowi B przekazać trzy, ten drugi mógłby się nie zgodzić na taką propozycję. W takim przypadku osoba prowadząca zajęcia zabrałaby wszystkie przekąski.
   c) Po tym, jak pierwszy zespół złożył już swoje oferty i przekąski zostały podzielone lub wróciły do osoby prowadzącej zajęcia, drugi zgłasza swoją propozycję podziału przekąsek, które ma do dyspozycji, itd.
   d) Zasady drugiej rundy są takie same, tylko zmienia się liczba przekąsek, jakie zespoły mają do podziału.

3. Oznajmij, że wyniki poszczególnych rund zostaną zapisane na tablicy lub planszy – pokażą one, ile przekąsek dostały poszczególne zespoły. Po zakończeniu wszystkich rund, podsumuj wyniki dla każdego z zespołów. Tabela powinna wyglądać, mniej więcej, tak:

	ZESPÓŁ A	ZESPÓŁ B	OSOBA PROWADZĄCA ZAJĘCIA
RUNDA 1	*5*	*5*	
RUNDA 2	*0*	*0*	*13*
RUNDA 3	*8*	*8*	
SUMA	***13***	***13***	***13***

4. Przedstaw zasady dotyczące przekąsek:
   a) Dzieci mogą zjeść swoje przekąski dopiero po omówieniu zajęć.
   b) Przekąsek nie można dzielić na kawałki.
   c) Przekąski zjedzone przez członków zespołu w trakcie gry nie będą zastępowane nowymi.
   d) Podkreśl raz jeszcze, że jeśli zespoły nie będą w stanie porozumieć się co do podziału przekąsek, wszystkie one ostatecznie wrócą do ciebie.

Omówienie i ewaluacja

1. Aby przekąski nie rozpraszały uwagi dzieci, zbierz je wszystkie i oznajmij, że zostaną rozdane do zjedzenia po zajęciach.
2. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Co się zdarzyło podczas zajęć?
   b) Jak się podczas nich czułyście? Co was najbardziej ekscytowało? A co was najbardziej frustrowało?
   c) Czy miałyście jakąś strategię? Jak ją opracowałyście?
   d) Czy ktoś próbował negocjować? Z jakim skutkiem?
   e) Czy gdybyście zagrały w tę grę raz jeszcze, to zrobiłybyście to inaczej?
   f) Czy sądzicie, że rezultat końcowy jest sprawiedliwy?
3. Omów wnioski płynące z zajęć przy pomocy następujących pytań:
   a) Czy zaufałyście drugiemu zespołowi, że sprawiedliwie podzieli się przekąskami? Dlaczego tak / nie?
   b) Co macie na myśli, mówiąc „sprawiedliwie”? A co, mówiąc „podzieli się”?
   c) Co ma zaufanie do dzielenia się?
   d) Czy przychodzą wam na myśl jakieś wzięte z życia sytuacje, w których dzieci powinny się czymś dzielić? Czy to ważne, by dzielić się sprawiedliwie? Co się dzieje, gdy ktoś dzieli się czymś z innymi w sposób niesprawiedliwy?
   e) Czy przychodzą wam na myśl jakieś wzięte z życia sytuacje, w których dorośli muszą się czymś dzielić? Co się dzieje, gdy dorośli nie dzielą się czymś między sobą w sposób sprawiedliwy?
   f) Czy możecie podać jakieś wzięte z życia przykłady na to, że ktoś nie dostał sprawiedliwego udziału w czymś, czego potrzebował?
   g) Co możemy robić na co dzień, by zagwarantować, że wszyscy dostają należny im sprawiedliwy udział?
4. Odnieś zajęcia do praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Prawa człowieka odwołują się do tego, czego każdy potrzebuje – nie tylko do przeżycia, ale

także do godnego życia, zapewniającego zdrowie i dobrobyt. Czego potrzebuje każdy człowiek? Zapisz wymienione przykłady.

b) Co się dzieje, jeśli ludzie tego (np. pożywienia, schronienia, dostępu do edukacji, rodziny) nie mają?

c) Czy widzicie związek pomiędzy posiadaniem sprawiedliwego udziału w artykułach pierwszej potrzeby a prawami człowieka?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „ZDOBYĆ ZAMEK" (s. 197) również opierają się na umiejętności współpracy, choć w ich przypadku przeciw wspólnemu „wrogowi".
- Zajęcia pt. „ŻEGLUJĄC KU NOWYM LĄDOM" (s. 203) są ćwiczeniem w rozróżnianiu pomiędzy pragnieniami a potrzebami.

Pomysły na działanie

- Poproś o podanie przykładów działań, jakie dzieci mogą podjąć, by przyczynić się do wprowadzenia sprawiedliwszego udziału w życiu swej grupy, rodziny, najbliższej społeczności (np. zagwarantowanie wszystkim możliwości zabierania głosu, korzystania z zabawek i sprzętów, działania jako lider).
- Skontaktuj się z działającą na poziomie ogólnokrajowym organizacją pozarządową działającą na rzecz sprawiedliwego handlu. Zaproś jej przedstawicieli, by opowiedzieli, co robią, i zorganizuj akcję na rzecz wspierania tego rodzaju organizacji.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Związek pomiędzy potrzebami a prawami człowieka ma podstawowe znaczenie dla edukacji na rzecz praw człowieka. Jeśli masz wrażenie, że grupa nie do końca go dostrzega, możesz poprzedzić te zajęcia innymi, jak np. „ŻEGLUJĄC KU NOWYM LĄDOM" (s. 203), które są poświęcone temu właśnie zagadnieniu.
- W grupie dzieci starszych możesz powiązać problematykę sprawiedliwego udziału z problematyką sprawiedliwego i zrównoważonego rozwoju. Porównaj ROZDZIAŁ V, wątek tematyczny nr 4 – materiały na temat edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju.
- Zajęcia te możesz z powodzeniem przeprowadzić po raz drugi, choć trzeba wtedy przygotować inne, bardziej pożądane przekąski, by podtrzymać uwagę i zainteresowanie dzieci.
- W tę grę może grać równolegle kilka zespołów. Wówczas zachowanie jednej grupy może wpływać na poczynania innych – żeby to ułatwić, należy przygotować wspólną tablicę wyników tak, by wszystkie dzieci widziały, jak pozostałe zespoły dzielą się przekąskami. Podczas omówienia zajęć, porozmawiaj z dziećmi na temat tego wzajemnego wpływu pomiędzy zespołami.

	ZESPÓŁ A, GRUPA 1	ZESPÓŁ B, GRUPA 1	OSOBA PROWADZĄCA ZAJĘCIA 1	ZESPÓŁ A, GRUPA 2	ZESPÓŁ B, GRUPA 2	OSOBA PROWADZĄCA ZAJĘCIA 2
RUNDA 1	*6*	*5*		*6*	*5*	
RUNDA 2	*0*	*0*	*13*	*6*	*7*	
RUNDA 3	*8*	*8*		*8*	*8*	
SUMA	***14***	***13***	***13***	***20***	***20***	

- Jeśli dzieci wyrażą taką wolę, pozwól im na nowo podzielić się przekąskami po zakończeniu gry.

Adaptacje

- W celu uproszczenia gry możesz wprowadzić nieparzystą liczbę przekąsek, co zachęci do podejmowania negocjacji, a zarazem będzie stanowić pewnego rodzaju wyzwanie, bo któryś z zespołów dostanie mniej przekąsek. Jeśli jednak nawet ten poziom myślenia strategicznego jest zbyt wysoki dla dzieci, wprowadź w każdej rundzie parzystą liczbę przekąsek dla obu zespołów.
- Aby nieco skomplikować grę możesz wprowadzić dodatkową zasadę, która wpłynie na pozycję zespołu A. Jeśli zespół B odrzuci pierwszą propozycję, to on sam nic nie dostaje, ale zespół A zyskuje na własność trzy przekąski. Jeśli jednak zespół B odrzuci drugą ofertę, nikt nic nie dostaje.
- Jeśli chcesz podkreślić związek zajęć z prawami człowieka, a na dodatek są dwie osoby prowadzące zajęcia, możesz na użytek dyskusji na temat punktu 4 omówienia podzielić dzieci na dwa lub więcej zespoły. Im mniejsze zespoły, tym głębsza rozmowa na poruszany temat. Na koniec zbierz wszystkie zespoły i pozwól wymienić się im wrażeniami i przemyśleniami. W przypadku tej adaptacji dodaj do czasu trwania zajęć 30 minut.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z REGUŁAMI

Zespół A

- Wasz zespół ma 20 przekąsek, które ma podzielić pomiędzy siebie i zespół B.
- Gra ma trzy rundy.
- W poszczególnych rundach będziecie mieli do dyspozycji następującą liczbę przekąsek:

Runda 1	Runda 2	Runda 3
6 przekąsek do podziału	3 przekąski do podziału	11 przekąsek do podziału

Jeżeli chcecie zachować choćby część tych przekąsek, musicie zaproponować sposób, w jaki podzielicie je między siebie a zespół B. W trakcie jednej rundy możecie zgłosić dwie takie propozycje. Jeśli zespół B zaakceptuje którąś z nich, oba zespoły otrzymają wynegocjowaną liczbę przekąsek.

Jeśli zespół B odrzuci obie wasze oferty, nikt niczego nie dostanie.

Przykład:

- Runda 1: 6 przekąsek do podziału przez zespół A.
- Proponujecie dać 2 przekąski zespołowi B i zachować 4 przekąski dla siebie.
- Jeśli zespół B powie: „ZGADZAMY SIĘ", to oni dostają 2, a wy 4 przekąski.
- Jeśli zespół B powie: „NIE ZGADZAMY SIĘ", to składacie im drugą propozycję. Może być taka sama lub inna niż pierwsza.
- Jeśli zespół B przyjmie drugą propozycję, to oba zespoły dostają uzgodnioną przez siebie liczbę przekąsek.
- Jeśli zespół B znów odrzuci propozycję, przekąski wracają do osoby prowadzącej zajęcia i nikt niczego nie dostaje.

Zespół B

- Wasz zespół ma 20 przekąsek, które może podzielić pomiędzy siebie i zespół A.
- Gra ma trzy rundy.
- W poszczególnych rundach będziecie mieli do dyspozycji następującą liczbę przekąsek.

Runda 1	Runda 2	Runda 3
5 przekąsek do podziału	10 przekąsek do podziału	5 przekąsek do podziału

Jeżeli chcecie zachować choćby część tych przekąsek, musicie zaproponować sposób, w jaki podzielicie je między siebie a zespół A. W trakcie jednej rundy możecie zgłosić dwie takie propozycje.

Jeśli zespół A zaakceptuje którąś z nich, oba zespoły otrzymają wynegocjowaną liczbę przekąsek.

Jeśli zespół A odrzuci obie wasze oferty, nikt niczego nie dostanie.

Przykład:

- Runda 1: 5 przekąsek do podziału przez zespół B.
- Proponujecie dać 2 przekąski zespołowi A i zachować 3 przekąski dla siebie.
- Jeśli zespół A powie: „ZGADZAMY SIĘ", to oni dostają 2, a wy 3 przekąski.
- Jeśli zespół A powie: „NIE ZGADZAMY SIĘ", to składacie im drugą propozycję. Może być taka sama lub inna niż pierwsza.
- Jeśli zespół A przyjmie drugą propozycję, to oba zespoły dostają uzgodnioną przez siebie liczbę przekąsek.
- Jeśli zespół A znów odrzuci propozycję, przekąski wracają do osoby prowadzącej zajęcia i nikt niczego nie dostaje.

4. Co by było, gdyby...

...świat był płaski???

Temat	Prawa człowieka ogólnie, edukacja i czas wolny, ubóstwo i wykluczenie społeczne
Poziom trudności	3
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	60 minut
Wielkość grupy	8-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Analiza, dyskusja, teatr
Krótka charakterystyka	Dzieci wyobrażają sobie możliwe konsekwencje konkretnej sytuacji, a następnie odgrywają je w formie teatralnej.
Cele	• Rozważenie praw człowieka pod kątem ich wpływu na życie ludzi i ich wzajemnych zależności. • Przyjrzenie się prawom człowieka realizowanym w życiu codziennym.
Przygotowania	• Wybrać, zaadaptować lub opracować opisy sytuacji tak, by odzwierciedlały doświadczenia dzieci. • Odbić i wyciąć opisy sytuacji. • Odbić rysunek przedstawiający „Kaskadę skutków".
Materiały	• Karty z sytuacjami • Papier i długopisy potrzebne na użytek prezentacji • Odbitki rysunku przedstawiającego „Kaskadę skutków"

Przebieg zajęć

1. Zrób wprowadzenie do zajęć mówiąc, że każdemu zdarza się fantazjować „co by było, gdyby...". Czasami myślimy wtedy o czymś dobrym (np. „Co by było, gdyby nie było więcej wojen?"), a czasami o czymś złym („Co by było, gdyby w kraju wybuchła wojna?"). Podczas tych zajęć dzieci dostaną opis sytuacji i zostaną poproszone o wyobrażenie sobie, jakie skutki mogłaby ona wywołać w życiu ludzi.
2. Pokaż „Kaskadę skutków" i zademonstruj, jak jedna sytuacja może pociągać za sobą cały łańcuch zależnych od siebie zdarzeń – wykorzystaj do tego jakąś prostą i oczywistą sytuację (np. Co by było, gdybyście: nie mogły chodzić do szkoły, nie nauczyły się czytać, nie umiały korzystać z pisemnych instrukcji, czytać mapy, napisać listu, korzystać z komputera?).
3. Podziel dzieci na zespoły i każdemu z nich wręcz opis sytuacji, rysunek „Kaskady skutków" oraz długopisy. Poproś o wspólną pracę przy wpisywaniu do ilustracji możliwych skutków opisanej sytuacji.
4. Gdy dzieci ukończą już swoje „Kaskady skutków" wyjaśnij, że mają teraz przygotować krótkie przedstawienie prezentujące konsekwencje danej sytuacji, którą sobie wyobraziły. Daj im czas na niezbędne przygotowania.
5. Poproś po kolei wszystkie zespoły o odczytanie opisu sytuacji i odegranie przygotowanego przedstawienia.
6. Po każdym przedstawieniu poproś dzieci o komentarz, zadając następujące pytania:
   a) Czy przychodzą wam do głowy jakieś inne możliwe skutki tej sytuacji?
   b) Czy ta sytuacja miała jakiś związek z prawami człowieka? Czy któreś z nich było w niej naruszane? A może było chronione i promowane?
   c) Czy konsekwencje tej sytuacji wiązały się z jakimiś innymi prawami człowieka?

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
    a) Jakie są wasze wrażenia związane z tymi zajęciami?
    b) Czy trudno było sobie wyobrazić opisaną sytuację?
    c) Czy trudno było sobie wyobrazić konsekwencje wynikłe z opisanej sytuacji?
    d) Czy według was sytuacje takie mogłyby się wydarzyć w rzeczywistości? Dlaczego tak / nie?
    e) Czy sądzicie, że takie sytuacje rzeczywiście mają miejsce na świecie?
    f) Jak zachowałybyście się w danej sytuacji?
    g) Co można zrobić, by zmienić tę sytuację?
2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
    a) Jak fakt naruszania jednego z praw człowieka wpływa na realizację pozostałych praw? Czy możecie podać jakieś przykłady na podstawie obejrzanych przedstawień?
    b) Jak fakt ochrony i promowania jednego z praw człowieka wpływa na realizację pozostałych praw? Czy możecie podać jakieś przykłady na podstawie obejrzanych przedstawień?
    c) Dlaczego potrzebujemy wszystkich przysługujących nam praw człowieka?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „ŻEGLUJĄC KU NOWYM LĄDOM" (s. 203) i „NAJWAŻNIEJSZE DLA KOGO?" (s. 146) również poświęcone są kwestii współzależności praw człowieka.
- W ramach zajęć pt. „TYLE JUŻ WIEM!" (s. 185) dzieci proszone są o rozważenie konsekwencji braku dostępu do nauki.

Pomysły na działanie

W ramach zajęć pt. „KONSTYTUCJA NASZEJ GRUPY" (s. 109) dzieci mają za zadanie poprawić sposób realizacji praw człowieka w swej grupie. Fakt posiadania konstytucji grupy, obowiązującej wszystkich, potwierdza w jak różnorodny sposób prawa człowieka wpływają na nasze życie codzienne.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Efekt tych zajęć, w dużej mierze, zależy od rodzaju opisanych sytuacji. Zaadaptuj lub opracuj je od nowa tak, by odnosiły się do doświadczeń i trosk nurtujących dzieci, z którymi pracujesz. Sytuacje mogą odnosić się do praw człowieka ujmowanych ogólnie lub też do konkretnego ich wątku. Możesz na przykład opisać sytuacje związane wyłącznie z ogólnie pojmowanymi prawami społecznymi i gospodarczymi, lub też ze szczegółowymi kwestiami, jak równość płci czy ochrona środowiska. Postaraj się opracować zarówno sytuacje pozytywne (np. Co by było, gdyby płace mężczyzn i kobiet zatrudnionych na tych samych stanowiskach były takie same? Co by było, gdyby wszyscy w okolicy, segregując surowce wtórne, ograniczyli ilość wyrzucanych śmieci?), jak i negatywne (np. Co by było, gdyby tylko mężczyźni mogli mieć swoją własność? Co by było, gdyby każdy dorosły w naszym mieście miał samochód, z którego korzystałby tylko on sam?).
- Przygotuj się na podanie wziętych z życia przykładów takich sytuacji – albo obecnie występujących, albo zaczerpniętych z przeszłości (np. kobiety pozbawione prawa do własności lub nauki; chłopcy i dziewczynki zmuszane do służby w armii).

Modyfikacje

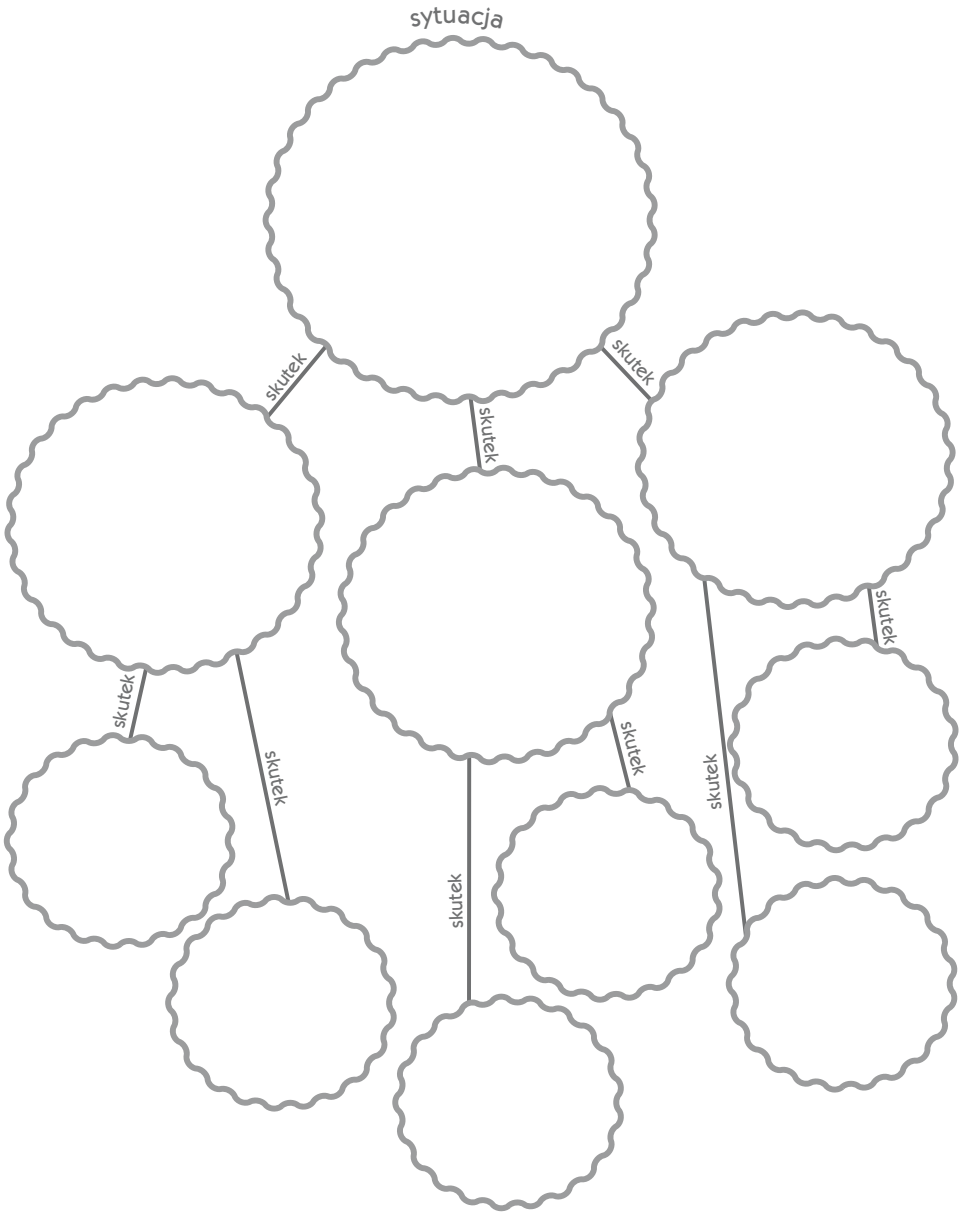
- Daj do opracowania tę samą sytuację kilku lub wszystkim grupom. Porównajcie różne wyobrażenia na temat możliwych jej skutków.

- Podziel dzieci na grupy homogeniczne pod względem płci i porównajcie różnice w podejściu do tych samych sytuacji, odnoszących się do kwestii płci.
- W celu zaoszczędzenia czasu możesz pominąć etap związany z przygotowywaniem i odgrywaniem przedstawienia, lub też ograniczyć je do pantomimy lub „żywego obrazu".

Adaptacje

- Dla młodszych dzieci: zrezygnuj z „Kaskady skutków", przechodząc od razu do przedstawień. Młodsze dzieci mogą mieć problemy z uchwyceniem współzależności między prawami – zamiast tego połóż nacisk na znaczenie realizacji wszystkich naszych praw.
- Dla starszych dzieci: poproś zespoły o odniesienie ich przedstawień do konkretnych artykułów Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i/lub Konwencji o Prawach Dziecka.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KASKADA SKUTKÓW

MATERIAŁY POMOCNICZE: OPISY SYTUACJI

Poniżej przedstawione są przykładowe opisy sytuacji, które możesz wykorzystać w trakcie zajęć. Wybierz te, które najbardziej odpowiadają grupie lub opracuj własne. Uwzględnij zarówno sytuacje pozytywne, jak i negatywne.

SYTUACJA 1

Rząd podjął decyzję o zamknięciu wszystkich szkół i uniwersytetów. Od dnia jutrzejszego, zamiast chodzenia do szkoły, wszystkie dzieci mogą robić co chcą.

Jakie będą bezpośrednie skutki tej sytuacji? Jakie będą jej skutki w dalszych latach?

SYTUACJA 2

Rząd podjął decyzję o zamknięciu wszystkich szpitali, z powodu oszczędności. Nie będą już dostępni lekarze, nie będzie żadnych aptek. Zamiast tego w księgarniach pojawią się tanie podręczniki z zakresu ziołolecznictwa.

Jakie będą bezpośrednie skutki tej sytuacji? Jakie będą jej skutki w dalszych latach?

SYTUACJA 3

Rząd podjął decyzję o zakazie zabaw na ulicy, w parkach, szkołach i wszelkich miejscach, w których ktoś mógłby zobaczyć bawiące się osoby. Oprócz tego zostaną zamknięte wszystkie sklepy z zabawkami, i nikt nie będzie mógł ich dłużej sprzedawać. Każdy, kto zostanie schwytany na bawieniu się w domu, zostanie osądzony i osadzony w więzieniu.

Jakie będą bezpośrednie skutki tej sytuacji? Jakie będą jej skutki w dalszych latach?

SYTUACJA 4

Rząd podjął decyzję, że od dnia jutrzejszego tylko dziewczęta mogą chodzić do szkoły i bawić się w czasie wolnym od nauki. Wszyscy chłopcy mają obowiązkowo pracować w fabrykach.

Jakie będą bezpośrednie skutki tej sytuacji? Jakie będą jej skutki w dalszych latach?

SYTUACJA 5

Rząd podjął decyzję, że od dnia jutrzejszego nikt nie może pokazywać się w towarzystwie więcej niż dwóch osób. Wszystkie zgromadzenia liczące więcej niż trzy osoby są zakazane, pod karą więzienia.

Jakie będą bezpośrednie skutki tej sytuacji? Jakie będą jej skutki w dalszych latach?

SYTUACJA 6

Rząd podjął decyzję, że każda szkoła ma mieć salę komputerową zaopatrzoną w taką liczbę komputerów, by każde dziecko mogło z nich korzystać przez przynajmniej trzy godziny w tygodniu.

Jakie będą bezpośrednie skutki tej sytuacji? Jakie będą jej skutki w dalszych latach?

SYTUACJA 7

Rząd podjął decyzję o powołaniu Rady Młodych przy każdej Radzie Gminy, mającej doradzać we wszystkich sprawach dotyczących dzieci. Każda szkoła w naszej gminie może wydelegować do niej dwoje swoich przedstawicieli.

Jakie będą bezpośrednie skutki tej sytuacji? Jakie będą jej skutki w dalszych latach?

SYTUACJA 8

Rząd podjął decyzję, by w celu ogólnego polepszenia stosunków międzynarodowych, każde dziecko odwiedziło jakiś kraj europejski nim osiągnie wiek 13 lat.

Jakie będą bezpośrednie skutki tej sytuacji? Jakie będą jej skutki w dalszych latach?

MATERIAŁY POMOCNICZE: OPISY SYTUACJI

SYTUACJA 9

Rząd podjął decyzję, by dzieci z niepełnosprawnościami miały jak najszersze możliwości uczestniczenia w życiu społecznym. Wszelkie bariery uniemożliwiające to uczestnictwo mają być usunięte, dzieciom należy zapewnić niezbędną pomoc, np. wózki inwalidzkie, aparaty słuchowe, książki w języku Braille'a i komputery.

Jakie będą bezpośrednie skutki tej sytuacji? Jakie będą jej skutki w dalszych latach?

SYTUACJA 10

Rząd podjął decyzję, że od jutrzejszego dnia każde dziecko, które nie zda jednego choćby testu, zostanie usunięte ze szkoły. Tylko dzieci zdające wszystkie egzaminy, mogą kontynuować naukę.

Jakie będą bezpośrednie skutki tej sytuacji? Jakie będą jej skutki w dalszych latach?

5. Co lubię, a co robię

To nie zawsze to samo!

Temat	Dyskryminacja, rodzina i opieka zastępcza, równość płci
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	45 minut
Wielkość grupy	8-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Wyrażanie swoich preferencji, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci wyliczają to, co lubią robić, czego nie lubią robić i co mogłyby chcieć robić – wszystko w kontekście oczekiwań wobec zachowań uważanych za właściwe lub niewłaściwe dla ich płci. Następnie, omawiają kwestię stereotypów płci i odnoszą ją do praw człowieka.
Cele	• Odkrywanie przez dzieci własnych umiejętności i wiedzy, oraz umiejętności i wiedzy innych osób. • Dostrzeżenie skutków funkcjonowania stereotypów płci.
Przygotowania	• Opcjonalnie: wydrukować kwestionariusz (czyli polecenia z pkt. 2 „Przebiegu zajęć").
Materiały	• Papier i długopisy • Opcjonalnie: wydrukowane kwestionariusze (czyli polecenia z pkt. 2 „Przebiegu zajęć")

Przebieg zajęć

1. Przedstaw zagadnienie ról związanych z płcią przy pomocy pytania: „Czy znacie jakieś zachowania i czynności, które uważane są za „dziewczęce" lub „chłopięce'?" Poproś dzieci o podanie przykładów.
2. Daj dzieciom kartki i długopisy, a następnie poleć:
   a) Na górze kartki napiszcie swoją płeć.
   b) Wyliczcie cztery rzeczy „odpowiednie dla twojej płci", które robicie i lubicie robić.
   c) Wyliczcie cztery rzeczy „odpowiednie dla twojej płci", które robicie, choć tego nie lubicie.
   d) Wyliczcie cztery rzeczy „odpowiednie dla płci przeciwnej", których nie robicie i nie chciałybyście robić.
   e) Wyliczcie cztery rzeczy „odpowiednie dla płci przeciwnej", których nie robicie, choć chciałybyście robić.
3. Porozmawiaj z dziećmi o niektórych odpowiedziach na poszczególne pytania, i wpisz je do tabeli takiej jak poniższa.

	Robię i lubię	**Robię, choć nie lubię**	**Nie robię i nie chcę robić**	**Nie robię, choć chciał(a)bym robić**
Dziewczęta				
Chłopcy				

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia przy pomocy następujących pytań:
   a) Czy byłyście zaskoczone tym, co inni lubią, bądź nie lubią robić?

b) Czy dostrzegacie jakieś prawidłowości, kiedy przyglądacie się liście rzeczy, które dzieci chciałyby robić, choć nie robią?
c) Co przytrafia się dziewczynce robiącej „chłopięce" rzeczy? Co przytrafia się chłopcu robiącemu „dziewczęce" rzeczy? Dlaczego tak się dzieje?
d) Jak na te pytania odpowiedzieliby dorośli z waszych rodzin?
e) Czy członkowie waszych rodzin mają takie same opinie na temat tego, co jest odpowiednie dla mężczyzn lub chłopców z jednej strony, i kobiet lub dziewcząt z drugiej?
f) Skąd czerpiemy nasze poglądy na to, co jest odpowiednie dla mężczyzn lub chłopców z jednej strony, i kobiet lub dziewcząt z drugiej?

2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Jak ograniczanie zachowań dopuszczalnych dla chłopców – z jednej strony, i dziewczynek – z drugiej strony, wpływa na same dzieci? A na ich rodzinę? Społeczeństwo?
   b) Czy myślicie, że role przypisywane płciom (lub stereotypy płci) zmieniają się? Jeśli tak, to w jaki sposób?
   c) Czy próbowałyście kiedyś wyjść poza waszą rolę związaną z płcią? Co się wtedy stało?
   d) Czy role płci lub stereotypy płci ograniczają przysługujące nam prawa człowieka?
   e) Co możemy zrobić, by w naszej grupie wykroczyć poza role przypisywane płciom?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Inne zajęcia poruszające temat ról płciowych i stereotypów płci: „DAWNO TEMU..." (s. 74) i „CHŁOPAKI NIE PŁACZĄ" (s. 59).
- Zajęcia pt. „SŁOWA, KTÓRE RANIĄ" (s. 174) dotyczą krzywdzącego języka opartego m.in. na stereotypach płci.

Pomysły na działanie

- Porozmawiaj z dziećmi o niektórych rzeczach wymienionych przez nie w kategorii „nie robię, choć chciał(a)bym robić". Stwórz w grupie takie warunki, w których dzieci mogłyby, bez narażania się na krytykę, spróbować tak się zachowywać lub działać.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zachęć dzieci do uwzględnienia, kategorii „odpowiednie dla twojej płci", oczekiwań dotyczących zachowań i wyglądu zewnętrznego (np. noszenie ładnych ubrań, plotkowanie, skłonność do płaczu, używanie brzydkich wyrazów, wdawanie się w bójki).
- Wariant alternatywny: wyznanie, że lubi się robić rzeczy, które inni uważają za „nieodpowiednie", może niektórym przychodzić z trudem lub wprawiać je w zakłopotanie. Aby tego uniknąć, możesz: 1) zebrać kartki, pomieszać je i poprosić dzieci o odczytanie anonimowej już odpowiedzi; 2) podzielić dzieci na małe, homogeniczne pod względem płci zespoły i poprosić o udzielenie odpowiedzi w imieniu grupy; 3) wykorzystać wydrukowany formularz z poleceniami z pkt. 2 „Przebiegu zajęć".
- Jeśli to odpowiednie dla poziomu grupy, wprowadź pojęcie stereotypu i omów jego znaczenie, prosząc przy tym grupę o podanie przykładów. Porozmawiaj, jak stereotypy ograniczają realizację praw człowieka.
- Pytając o to, co przytrafia się dzieciom, które łamią stereotypy związane z płcią poproś o podanie kilku przykładów nazw lub przezwisk używanych wobec nich (np. „laluś", „babochłop", „gej") i omów konsekwencje stosowania tego rodzaju języka.

6. Dawno temu...

Zobacz, co się stanie, kiedy zamienisz płeć bohaterów dobrze znanej opowieści

Temat	Demokracja, dyskryminacja, równość płci
Poziom trudności	2
Wiek	7-13 lat
Czas trwania	40 minut
Wielkość grupy	5-15 dzieci
Rodzaj zajęć	Opowiadanie historii, dyskusja
Krótka charakterystyka	Opowiedzenie dobrze znanej opowieści w nowy sposób, tj. z zamienioną płcią jej bohaterów, dyskusja na temat stereotypów płci.
Cele	• Rozpoznanie w opowieściach i życiu codziennym stereotypowych ról i cech przypisywanych płciom. • Omówienie tradycyjnych i nietradycyjnych ról płci. • Promowanie równości płci
Przygotowania	Zaadaptować/napisać na nowo, dobrze znaną i nie dłuższą niż 10 minut opowieść (np. fragment powieści, baśni lub filmu), odwracając przy tym płeć bohaterów. Jeśli to konieczne, zmienić ich imiona i inne detale. Wybrać historię, której bohaterowie reprezentujący obie płci zachowują się w sposób tradycyjny (por. przykładowo przerobiona w ten sposób historia Kopciuszka).
Materiały	• Arkusze papieru i flamastry

Przebieg zajęć

1. Poproś dzieci, by usiadły wygodnie w kręgu. Wytłumacz, że zaraz będzie opowiedziana historia, którą mają uważnie wysłuchać, zwracając uwagę na to, co w niej niezwykłe. Przeczytaj na głos zmodyfikowaną wersję opowieści. Raz na jakiś czas przerywaj pytaniem: „Czy zauważyłyście coś dziwnego w tej historii?". Kiedy wszystkie dzieci zrozumieją, że jej bohaterowie mają zamienioną płeć, dalsze jej odczytywanie nie jest już konieczne.
2. Omów opowieść, zadając następujące pytania:
   a) Jak wam się podobała opowieść?
   b) Czy było w niej coś dziwnego, niezwykłego?
   c) Kiedy zauważyłyście, że było w niej coś niecodziennego? Poproś o przykłady.
3. Zwróć uwagę na fakt, że coś wydaje się nam niezwykłe wtedy, gdy odbiega od naszych codziennych doświadczeń i oczekiwań. Poproś dzieci o zastanowienie się nad cechami i zachowaniami, które ich zdaniem są typowe dla dziewcząt/kobiet i chłopców/mężczyzn. Zapisz wymienione przykłady w tabeli, której wzór znajduje się poniżej.

Źródło: zaadaptowane z zajęć „Leć w płeć", *ABC Teaching Human Rights, Practical activities for primary and secondary schools*, United Nations, OHCHR, New York, Geneva, 2004, and Myra Sadker Advocates: www.sadker.org

Tabela 1. Stereotypowe role płci

	MĘŻCZYŹNI/CHŁOPCY	KOBIETY/DZIEWCZĘTA
TYPOWE CECHY	Ciekawi, sprytni, śmiali, głośni, szukają przygód, agresywni, ambitni, mają krótkie włosy	Grzeczne, wrażliwe, ciche, myślące o innych, płochliwe, wścibskie, posłuszne, noszą sukienki, mają długie włosy
TYPOWE ZACHOWANIA	Lubią sport, wdają się w bójki, chodzą do pracy, dużo pracują, kierują ciężarówkami	Przesiadują w domu, zajmują się domem, łatwo wpadają w płacz, plotkują, lubią ładne ciuchy, boją się robaków

4. Omów tabelę:
    a) Porównajcie zawartość tabeli z ogólnie znaną wersją opowieści. Czy jej bohaterowie charakteryzują się typowymi dla ich płci cechami i zachowaniami (np. Kopciuszek przesiaduje w domu, płacze, doznaje wyzysku i dostaje ładne ubrania, podczas gdy Książę podejmuje działania mające doprowadzić do znalezienia dla siebie żony i realizuje sprytny plan w celu odszukania Kopciuszka)?
    b) Zapytaj dzieci, czy przychodzą im na myśl jakieś inne opowieści lub baśnie, których bohaterowie również mają typowe cechy i zachowania. Zapisz propozycje zgłaszane przez dzieci i poproś je o wytłumaczenie, dlaczego wybrały akurat te książki.
5. Czy te cechy i zachowania są typowe dla rzeczywistych (a nie fikcyjnych, znanych z opowieści) kobiet i mężczyzn żyjących w czasach nam współczesnych?
    a) Przygotuj tabelę, której wzór znajduje się poniżej, i poproś dzieci o wpisywanie do niej spostrzeżonych przykładów nietypowych zachowań – najpierw tych z odczytanej opowieści, a potem tych wziętych z życia.

Tabela 2. Niestereotypowe role płciowe

	MĘŻCZYŹNI/CHŁOPCY	KOBIETY/DZIEWCZĘTA
NIETYPOWE CECHY	W opowieści: potrzebuje pomocy W życiu:	W opowieści: władcza, sprytna W życiu:
NIETYPOWE ZACHOWANIA	W opowieści: płacze, zajmuje się domem, pragnie mieć ładne ubrania, przesiaduje w domu W życiu:	W opowieści: czynnie dąży do ślubu, organizuje poszukiwania małżonka W życiu:

6. Porównaj i omów obie tabele, zadając następujące pytania:
    a) Czy przychodzą wam na myśl jakieś inne opowieści lub baśnie, których bohaterowie podobnie mają nietypowe cechy i zachowania? Wylicz propozycje zgłaszane przez dzieci i poproś je o wytłumaczenie, dlaczego wybrały akurat te pozycje.
    b) Czy kiedykolwiek spotkałyście kobiety i mężczyzn, którzy charakteryzują się nietypowymi cechami i zachowaniami? Poproś dzieci o opisanie tych cech i zachowań oraz o wyjaśnienie, na czym polega ich nietypowość.
7. Podaj definicję słowa stereotyp i kilka przykładów stereotypów.
8. Poproś dzieci o przyjrzenie się tabeli typowych cech i zachowań, a następnie określenie, które z nich dotyczą biologicznych aspektów bycia kobietą lub mężczyzną, a które odzwierciedlają zwyczajowe przekonania, postawy i stereotypy.
9. Zwróć uwagę, że takie role, jak zarabianie pieniędzy, wychowywanie dzieci i zajmowanie się domem, są dziś obowiązkami współdzielonymi przez kobiety i mężczyzn.

Omówienie i ewaluacja

1. Gdy dzieci zrozumiały już, czym są stereotypy, zadaj następujące pytania:
    a) Jak traktowani są ludzie, których zachowanie nie pasuje do stereotypu mężczyzny lub kobiety?
    b) Dlaczego stereotypy są krzywdzące dla mężczyzn i chłopców? A dlaczego dla kobiet i dziewcząt?
    c) W jaki sposób stereotypy płci wytwarzają nierówność pomiędzy mężczyznami a kobietami, i chłopcami a dziewczynkami?
2. Jak możecie zwalczać stereotypy?

3. Zapytaj dzieci, czy widzą jakieś związki pomiędzy stereotypami płci a prawami człowieka. Pomóż im zrozumieć, że każdemu przysługuje prawo do wolności od dyskryminacji, w tym dyskryminacji opartej na stereotypach płci.
4. Zapytaj dzieci, jakie wrażenia wyniosły z zajęć.

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Poproś grupę o wyszukanie innych opowieści lub filmów, w których chłopcy i dziewczynki są równi, a ich role i cechy nie są tradycyjne.
- Zajęcia pt. „CHŁOPAKI NIE PŁACZĄ" (s. 59) i „CO LUBIĘ, A CO ROBIĘ" (s. 72) również podejmują problematykę stereotypów płci i ich skutków.

Pomysły na działanie

5. Zapytaj: „Czy są w naszej społeczności ludzie dyskryminowani, ponieważ większość sądzi, że nie zachowują się tak, jak powinni zachowywać się mężczyźni/chłopcy lub kobiety/dziewczęta?"
    a) Poproś dzieci o podanie przykładów, zwłaszcza wziętych z ich życia codziennego.
    b) Poproś dzieci o odegranie scenki przedstawiającej, co w takiej sytuacji mogłyby powiedzieć lub zrobić, by przeciwdziałać dyskryminacji.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Twoim zadaniem jest propagowanie równości płci i skłonienie dzieci do zakwestionowania, przyjmowanych przez nie same i innych ludzi, założeń dotyczących ról płci.
- Zwróć uwagę dzieci na fakt, że oczekiwania wobec zachowań typowych dla kobiet i mężczyzn różnią się w zależności od kraju, społeczności, czy wręcz rodziny. Podkreśl, że równość niekoniecznie znaczy „takie same/tacy sami".
- Zadając pytania z sesji „Omówienie i ewaluacja", starannie dobieraj słowa, ponieważ niektóre z dzieci już mogły być gnębione lub wykluczone za zachowania sprzeczne z tradycyjnym pojmowaniem ich roli związanej z płcią. Nie możesz dopuścić do tego, by dyskusja wprawiała je w zakłopotanie.
- W rozmowach z młodszymi dziećmi nie musisz stosować słów „płeć" czy „role płciowe". Niemniej badania wykazują, że nawet dzieci w wieku przedszkolnym rozumieją fakt występowania różnych oczekiwań wobec poszczególnych płci.

Adaptacje

- Dla dużej grupy: podziel grupę na czteroosobowe zespoły, każdemu z nich wręcz egzemplarz Tabeli 1 i poproś o wpisanie do niej cech oraz zachowań typowych dla mężczyzn i kobiet. Przedstawiciele poszczególnych zespołów mogą przedstawić rezultaty pracy. Omów wraz z całą grupą tradycyjne i nietradycyjne role przypisywane płci. Następnie, poproś dzieci o powrót do zespołów i wypełnienie tabeli przykładami nietradycyjnych cech i zachowań, zauważonymi w odczytanej opowieści i życiu codziennym. Zakończ zajęcia dyskusją całej grupy.
- Dla starszych dzieci: zamiast baśni, wybierz fragment powieści lub filmu i zacznij go opowiadać, odwracając role płci, po czym pozwól dzieciom kontynuować opowieść w ten sam sposób. Niektóre ze starszych dzieci będą w stanie samodzielnie zamienić płeć bohaterów i przearanżować całą historię od początku. Następnie, możesz im polecić, by zmienioną historię opowiedziały całej grupie.

PRZYKŁADOWA HISTORIA Z ODWRÓCONYMI ROLAMI PŁCI

Kopciuszek

Dawno temu, był sobie młody, nieszczęśliwy **chłopiec**. Kiedy umarł mu **ojciec**, **matka** poślubiła innego **mężczyznę** – **wdowca** z dwoma **synami**. **Ojczym** nie lubił swego **pasierba**. Wszystko, co dobre, przywileje i miłe słowa, zarezerwowane były dla jego **synów**. Dostawali **modne ubrania**, pyszne jedzenie i cieszyli się specjalnymi względami. Dla biednego, nieszczęśliwego **chłopca** nic już nie zostawało. Nie miał nowych ubrań, tylko te po **przyrodnich braciach**, mocno już znoszone. Nie jadał wytwornych dań, tylko resztki ze stołu ojczyma. Nie cieszył się żadnymi przywilejami, nie miał nawet czasu na odpoczynek, bo cały dzień musiał pracować, gotować, prać i utrzymywać porządek w domu. Jedynym **jego** wytchnieniem były wieczory, gdy kładł się obok komina i zagrzebywał się w popiele, aby było mu ciepło.

W te długie samotne wieczory płakał i rozmawiał ze swym jedynym przyjacielem – kotem. „Miau" – mówił **mu** kot, co naprawdę znaczyło: „Rozchmurz się! Masz coś, czego brakuje twoim **przyrodnim braciom** – jesteś piękny."

Kot mówił prawdę. Nawet ubrany w łachy, z okopconą i usmoloną popiołem twarzą, wciąż był przystojnym młodym **mężczyzną**, podczas gdy jego **przyrodni bracia**, choćby nie wiadomo jak się wystroili, byli pokraczni i brzydcy.

Pewnego dnia w domu pojawiły się nowe, szykowne szaty, wspaniałe buty i zachwycająca biżuteria. Królowa wydawała bal, na który wybierali się **przyrodni bracia**. Cały czas stali przed lustrem, a **chłopiec** pomagał im założyć wszystkie odświętne stroje. Nawet nie zapytał: „A co ze mną?" – bo wiedział, że odpowiedź będzie jedna: „Ty, mój drogi, zostajesz w domu pozmywać po obiedzie, wymyć podłogi i posłać łóżka dla swoich braci, którzy wrócą do domu bardzo śpiący i bardzo zmęczeni."

Gdy **bracia** i ich **ojciec** poszli już na bal, **chłopiec** zwiesił głowę i załkał do kota: „Mój kotku kochany, jestem taki nieszczęśliwy!", na co kot zamiauczał: „Miau!".

Nagle kuchnię rozjaśnił blask niezwykły i zjawił się w niej dobry **czarnoksiężnik**. „Nie bój się" – rzekł łagodnie. „Wiatr przywiał do mnie twe westchnienia i wiem, że masz ochotę pójść na bal. Zatem, pójdziesz tam."

„Jakże bym mógł? W tych łachmanach?" – odpowiedział biedny **chłopiec**, „Służący mnie zawrócą". Zaśmiał się na to **czarnoksiężnik**, machnął swą magiczną różdżką i na **chłopcu** pojawił się strój tak piękny, że piękniejszego na świecie nikt dotąd nie widział.

„Skoro już masz co założyć" – powiedział czarnoksiężnik – „to teraz trzeba postarać się o karetę. Prawdziwy **dżentelmen** nigdy nie wybiera się na bal na piechotę. Przynieś mi tu szybko dynię!"

„Och, już niosę" – odrzekł **chłopiec** w biegu.

Czarnoksiężnik zwrócił się wtedy do kota: „Ty zaś przynieś mi siedem myszy!"

Chłopiec wrócił po chwili z piękną dynią, a kot z siedmioma myszami, które złapał na strychu. „Świetnie!" – zakrzyknął na to **czarnoksiężnik** i machnął znowu magiczną różdżką. Cud cudów! Dynia zamieniła się w błyszczącą karetę, sześć myszy w szykowne białe konie, siódma zaś w piękną **stangretkę,** w ślicznym stroju i z batem w ręku. Biedny **chłopiec** nie mógł uwierzyć własnym oczom.

„Przedstawię ciebie dworowi. Zobaczysz, że **Księżniczka**, na cześć której wydany jest bal, będzie tobą oczarowana. Pamiętaj jednak, że musisz opuścić bal przed północą i natychmiast wrócić do domu, bo wtedy właśnie czary się skończą. Jeśli się spóźnisz, wrócisz ubrany w łachmany, na dyni zaprzęgniętej w sześć myszy powożonych przez siódmą. Zrozumiałeś mnie?" – zapytał **czarnoksiężnik**.

Chłopiec tylko się uśmiechnął i odpowiedział: „Tak, zrozumiałem."

Kiedy **chłopiec** wkroczył do sali balowej w pałacu królewskim, gwar ucichł. Wszyscy przerwali w pół słowa, by podziwiać **jego** elegancję, piękno i wdzięk.

PRZYKŁADOWA HISTORIA Z ODWRÓCONYMI ROLAMI PŁCI

„Kto to może być?" – pytali się ludzie siebie nawzajem. Również dwaj **przyrodni bracia** zastanawiali się nad tym, gdyż w życiu nie przyszło by im do głowy, że ten przystojny **młodzian,** to ich rozmawiający z kotem **domownik**!

Wtedy dostrzegła go **Księżniczka**. Podeszła do **niego**, dygnęła i zaprosiła do tańca. Ku wielkiemu rozczarowaniu pozostałych młodych **dżentelmenów,** zebranych w pałacu, przez resztę wieczoru **ona** tańczyła tylko z **nim**.

„Kim jesteś, piękny **młodzieńcze**?" – pytała wciąż **Księżniczka**, ale biedny **chłopiec** odpowiadał tylko: „Jakie ma to za znaczenie, kim jestem? I tak nigdy więcej mnie już nie zobaczysz."

Na co **Księżniczka** odrzekła: „Och, ale powinnam! Jestem tego całkiem pewna!"

Biedny **chłopiec** świetnie się bawił, gdy nagle usłyszał pierwsze uderzenie zegara wybijającego północ. Przypomniał sobie słowa **czarnoksiężnika,** bez słowa pożegnania wyślizgnął się z ramion **Księżniczki** i zbiegł schodami w dół. Uciekając zgubił jednak pantofel – nie przyszło mu nawet na myśl, by się po niego wrócić. Gdyby wtedy rozległo się ostatnie uderzenie zegara... Co to byłaby za katastrofa! Wybiegł więc z pałacu i rozpłynął się w mroku.

Księżniczka, która oszalała na **jego** punkcie, podniosła zgubiony pantofel i ogłosiła, że wyjdzie za **mąż** za tego **młodzieńca**, którego stopa w nim się zmieści. Rozkazała swym **paniom** ministrom: „Rozjedźcie się po kraju i szukajcie wszędzie **chłopca**, na którego but ten będzie pasował. Nic mnie nie pocieszy, dopóki go nie znajdę!" **Paniom** ministrom nie pozostało więc nic innego, jak przymierzać pantofle na nogi wszystkich **chłopców** w kraju.

Kiedy jedna z nich trafiła do domu, w którym mieszkał **chłopiec z ojczymem** i **przyrodnimi braćmi**, poprosiła, by wszyscy **młodzieńcy** przymierzyli pantofel. **Przyrodnim braciom** nie udało się wcisnąć nawet palców u nóg. **Pani** minister zapytała, czy jeszcze ktoś tu mieszka, na co **ojczym** odpowiedział, że nie. Wtedy poczuła, że nogawkę jej spodni szarpie kot, który najwyraźniej chciał zaciągnąć ją do kuchni. Ruszyła we wskazanym kierunku i zobaczyła tam biednego **chłopca,** siedzącego przy kominie. **Pani** minister poprosiła go o przymierzenie pantofla, i ku swemu zdziwieniu zobaczyła, że pasował jak ulał. „Ten okropny **brudas** nie mógł być na balu!" – warknął **ojczym**. „Powiedz **Księżniczce**, że powinna wyjść za jednego z moich **synów**! Czy nie widzisz, jaki ten tu jest szpetny? Naprawdę nie widzisz?!" Tutaj musiał nagle przerwać, bo w kuchni zjawił się **czarnoksiężnik**, który krzyknął: „Dość tego!", i machnął swą magiczną różdżką. W mgnieniu oka **chłopiec** miał na sobie piękny strój, jaśniejąc przy tym blaskiem młodości i piękna. **Ojczym** i **przyrodni bracia** gapili się na niego ze zdumieniem, a **pani** minister powiedziała: „Chodź ze mną, przystojny **młodzieńcze**. **Księżniczka** czeka na ciebie z obrączką zaręczynową!". **Chłopiec** radośnie oddalił się z **nią**. Parę dni później odbył się **jego** ślub z **Księżniczką**, a potem żyli długo i szczęśliwie.

A jeśli chodzi o kota, to tylko miauknął: „Miau!".

Opracowano na podstawie: www.ucalgary.ca/~dkbrown/cinderella.html

7. Drogi dzienniczku

Postaw się w mojej sytuacji....

Temat	Dyskryminacja, zdrowie i dobre samopoczucie, ubóstwo i wykluczenie społeczne
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lata
Czas trwania	60 minut
Wielkość grupy	6-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Opowiadanie historii, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci czytają trzy różne relacje z tego samego wydarzenia i omawiają problem mylnego oceniania ludzi.
Cele	• Ćwiczenie umiejętności obserwowania i porozumiewania się. • Wzbudzenie empatii. • Zyskanie wiedzy na temat skłonności do zbyt łatwej oceny innych ludzi. • Zrozumienie subiektywnego charakteru doświadczeń jednostki. • Omówienie prawa do edukacji, zabawy i opieki medycznej.
Przygotowania	Zaadaptować opowieści do realiów, w jakich żyją dzieci, i/lub własnych celów pedagogicznych.
Materiały	Odbitki trzech historii

Przebieg zajęć

1. Wytłumacz, że troje dzieci pozwoliło nam przeczytać swoje dzienniczki zapisane podczas obozu zorganizowanego ostatniego lata. Podziel grupę na trzy zespoły i daj każdemu z nich jedną opowieść do przeczytania.
2. Po lekturze wpisów do dzienniczka zbierz dzieci i porozmawiaj o tym, co wydarzyło się w ciągu jednego dnia (np. rozszyfrowywanie wiadomości, obiad, gra w piłkę, budowanie tratwy, przekraczanie rzeki). Zatrzymaj się przy każdym ze zdarzeń i poproś dzieci, by opowiedziały, co autor lub autorka czytanej opowieści robiła, myślała i czuła w danej chwili. Na tym etapie nie pozwól im, aby tłumaczyły przyczyny występowania różnic w reakcjach i uczuciach poszczególnych obozowiczów.
3. Poproś poszczególne zespoły o opisanie dziecka, którego opowieść czytały. Zastanówcie się wspólnie nad tym, jak to było możliwe, że troje dzieci, w tak różny sposób przeżywało te same zdarzenia – w tym celu zadaj pytania w rodzaju:
    a) Dlaczego dzieci nie rozumiały się wzajemnie?
    b) Czy sądzicie, że dzieci zachowałyby się inaczej, gdyby więcej o sobie wiedziały? Jak by się wtedy zachowały?
    c) Na czym polegały panujące między nimi nieporozumienia?
    d) Skąd się wzięły?
    e) Czy kiedykolwiek zdarzyło się wam pomylić, oceniając kogoś?
    f) Co się dzieje, gdy kogoś błędnie oceniamy?
    g) Co można zrobić, by unikać popełniania błędów w ocenie innych ludzi?

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
    a) Co sądzicie o trzech poznanych historiach?

b) Czy spodobałby się wam taki dzień, jak ten opisany? Dlaczego tak / nie?
c) Czy te historie mają coś wspólnego z rzeczywistością?
d) Czy możecie się utożsamić z którymś z tych dzieci? Z którym? Dlaczego?
e) Czy można mieć przyjaciół, jeśli się słabo czyta lub też w ogóle nie umie się czytać? Dlaczego?
f) Na czym polega przyjaźń?
g) Czy w waszym otoczeniu są osoby pokrzywdzone przez los? Kto to jest?
h) Co można zrobić, by to zmienić?

2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Z jakich praw człowieka korzystały dzieci na obozie?
   b) Z jakich praw człowieka korzystają one w domu?
   c) Czy naruszono prawa któregoś dziecka?
   d) Jaki wpływ na dzieci miało naruszanie ich praw? A jaki będzie ten wpływ w przyszłości?
   e) Co można zrobić, by zapobiec tego rodzaju naruszeniom praw człowieka?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zróbcie rysunki ilustrujące sytuacje opisane w dzienniczkach (np. poszczególne wydarzenia „Dnia pełnego przygód", każde z dzieci w swym domu, itp.).
- Zajęcia pt. „NAJWAŻNIEJSZE DLA KOGO?" (s. 146) i „ŻEGLUJĄC KU NOWYM LĄDOM" (s. 203) poświęcone są różnym reakcjom na tę samą sytuację i różnym priorytetom przyjmowanym w tych samych okolicznościach.

Pomysły na działanie

- Aby uniknąć podobnych nieporozumień w grupie, z którą pracujesz, możesz opracować, wraz z dziećmi, obowiązujący wszystkich Kodeks Postępowania.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Niektórym dzieciom historie te mogą się wydać całkowicie nierealne lub zupełnie obce. W takim przypadku możesz je zaadaptować w sposób odzwierciedlający ich przeżycia i troski, choć uważaj przy tym, by zbytnie przybliżenie treści opowiadania do doświadczeń poszczególnych dzieci nie wprawiło ich w zakłopotanie i nie izolowało ich od reszty grupy.
- Szczególna uwaga zalecana jest w przypadku pracy z dziećmi niepełnosprawnymi lub ciężko doświadczonymi przez los. Zachowaj wówczas wielką wrażliwość na to, jak postrzegają one same siebie i innych ludzi ze swego otoczenia. Pozwól grupie podyskutować na temat dzieci w trudnej sytuacji, ale jednocześnie rozbudzaj w jej członkach przekonanie, że każdemu dziecku powinno się stworzyć możliwość życia zgodnego z własnymi pragnieniami oraz zagwarantować, by jego prawa były respektowane.
- Ponieważ niektóre dzieci mogą utożsamiać się z bohaterami opowieści, omów zajęcia w sposób uważny i delikatny. U części grupy mogą ujawnić się stereotypy oraz skłonność do zbyt łatwej oceny innych. Taka postawa może mieć miejsce zarówno wobec dzieci uprzywilejowanych życiowo (np. „one nie mają żadnych problemów", „to snoby"), jak i pokrzywdzonych przez los (np. „rodziny nie pomagają im", „są leniwe"). Pamiętaj, że wartość tych opowieści tkwi w potencjale, który spowoduje, że dzieci będą pytały o motywy kierujące innymi, a nie od razu wyciągały wnioski oparte na fałszywych przesłankach.
- Podczas dyskusji zwróć uwagę z jednej strony na to, co dany bohater robi, a z drugiej na to, co czuje i myśli.

Modyfikacje

- Odczytaj na głos opowieści lub poproś o to dzieci. Następnie omów je, tak jak w pkt. 3. Po każdej historii, możesz zadać pytania omawiające.
- Poleć dzieciom odegranie scenek obrazujących, co troje obozowiczów robiło w poszczególnych porach dnia. Następnie poproś o opisanie, jak każdy z nich wtedy się czuł. Ewentualnie poproś dwoje dzieci, by odegrały rolę jednej postaci: jedno z nich przedstawi jej słowa i działania, drugie – jej myśli i odczucia.

Adaptacja

- Młodsze dzieci mogą potrzebować pomocy wizualnych do zapamiętania, co się wydarzyło tego dnia na obozie. Zbyt duża dawka informacji może wywołać u nich dekoncentrację, co zdecydowanie utrudni omówienie zajęć. Przed przejściem do kolejnej historii, upewnij się, że dzieci zrozumiały tę pierwszą.

MATERIAŁY POMOCNICZE: OPOWIEŚCI

Każdego roku wiele dzieci udaje się na obozy letnie organizowane podczas wakacji. Przytoczone poniżej opowieści zostały wzięte z dzienniczków trojga dzieci, które po raz pierwszy spotkały się właśnie na jednym z takich obozów. Wszystkie są w takim samym wieku i biorą udział w tych samych zajęciach. Pewnego razu instruktorzy zorganizowali „Dzień pełen przygód". Pod wieczór dzieci opisały go w swoich dzienniczkach.

Oto, co napisała Małgosia pod kołdrą, przyświecając sobie przy tym latarką.

Drogi dzienniczku,

Ach, co to był za dzień. Robiliśmy tyle szalonych rzeczy i myślę, że przeżyłam jeden z najlepszych dni mojego życia. Mieliśmy wspaniałe zajęcia, które czasem były nawet niebezpieczne. Nie bałam się jednak, w przeciwieństwie do moich koleżanek i kolegów, którym nie wszystko tak się podobało, jak można się było spodziewać. Szkoda, że Ela i Rysiek byli dziś tacy dziwni.

Zacznę od początku. Po pobudce, instruktorzy podzielili nas na kilka grup. Byłam w jednej razem z Elą i Ryśkiem. Lubię ich oboje, bo wczoraj też trafiliśmy do tej samej grupy i bardzo się śmialiśmy z kawałów, które sobie opowiadaliśmy. Instruktor dał nam trzy wiadomości zapisane sekretnym kodem i musieliśmy je rozszyfrować. Byłam najszybsza, po chwili Ryśkowi też się udało skończyć, tylko Ela była strasznie wolna. Kiedy spytałam się, czy jej pomóc, powiedziała, że zajęcia się jej nie podobają i odszyfrowywanie wiadomości bardzo ją znudziło. Zobaczyłam wtedy, że trzyma kartkę do góry nogami, więc zaczęłam się z niej śmiać, że w ten sposób nigdy nie znajdzie rozwiązania. Spojrzała na mnie groźnie i wyrzuciła kartkę mówiąc: „Chcę się bawić, a nie czytać jakieś głupoty". Nie wydaje mi się, by była zbyt mądra. Zastanawiam się też, czy w ogóle umie czytać. To dziwne, bo wszystkie dzieci w moim wieku potrafią już czytać i pisać!

No dobrze, w końcu jakoś udało nam się dojść, o co chodzi w tych trzech wiadomościach. Poszliśmy potem nad rzekę, gdzie z innymi dziećmi graliśmy w piłkę. Ale była zabawa! Prawie wygraliśmy, gdyby nie Ela. Ilekroć dochodziła do piłki, dotykała ją rękoma, kopała inne dzieci, i w ogóle robiła masę błędów. Tak, jakby nigdy nie grała w piłkę. To dziwne. Wszyscy po szkole gramy w piłkę. Następnym razem nie chcę być w tej samej grupie, co Ela. Po obiedzie – jedzenie jest tu bardzo niedobre – mieliśmy zbudować tratwę i przepłynąć na drugą stronę rzeki. Było to fajne, bo musieliśmy szukać żerdek, a potem wiązać różnego rodzaju węzły. Razem z Elą szukałam wytrzymałych i grubych kłód, ale Rysiek przynosił tyko cienkie patyczki. Powiedziałam mu, że jako chłopiec musi pracować równie ciężko, jak my. Odpowiedział, że kręci mu się w głowie i bolą go plecy.

Moim zdaniem była to tylko wymówka, by nie pracować. Kiedy już skończyliśmy, okazało się, że nasza tratwa jest najlepsza – nawet instruktor to przyznał. Następnie instruktor odliczył do trzech, a my mieliśmy wskoczyć na tratwę i popłynąć na drugi brzeg. Skoczyłam jako pierwsza, ale wpadłam do wody. Brrr... była bardzo, bardzo zimna i nawet z tego wszystkiego krzyknęłam. Na szczęście instruktor mnie wyciągnął i wszyscy mieliśmy niezły ubaw. Kiedy opowiedziałam, jak zimna jest woda, Rysiek powiedział, że nie ma już ochoty nigdzie płynąć. Chyba się przestraszył. Nie wiedziałam, że z niego taka ofiara losu. Najpierw drewno, a teraz woda! Kiedy powiedziałam, by zebrał się na odwagę, uciekł płacząc. Nie chcę już więcej być z nim w jednej grupie! Tak, następnym razem poproszę instruktora, by mnie przeniósł do innej grupy, bo Ela jest głupia, a Rysiek to taki cykor.

Po tym wszystkim nie rozmawiałam już z nimi i ... oj, chyba instruktorzy idą do naszego pokoju.

Śpij dobrze, drogi dzienniczku. Jutro przekażę ci więcej wiadomości.

Ściskam cię – Małgosia

MATERIAŁY POMOCNICZE: OPOWIEŚCI

Ten dzienniczek napisano w imieniu Eli, pomagał w tym instruktor.

Witaj dzienniczku,

Jesteś moim pierwszym dzienniczkiem, a ja mam na imię Ela. Mam nadzieję, że zostaniesz ze mną na długo. Poprosiłam instruktora, by napisał za mnie tę stronę. Powiedział mi, że jak dorosnę, to będę mogła przeczytać, co robiłam na obozie. Podoba mi się ten pomysł. Siedzimy z dala od innych dzieci, bo nie chcę, by ktokolwiek wiedział, że ktoś mi pomaga.

Dziś był dzień pełen przygód. Rano okazało się, że będę w tej samej grupie, co Małgosia i Rysiek. Wolę Ryśka od Małgosi, bo jej wydaje się, że jest najmądrzejsza na świecie.

Wszystko zaczęło się od wiadomości zapisanych tajemnym szyfrem, które mieliśmy odczytać. Nie lubię tego, bo wciąż jeszcze słabo czytam, a Małgosia cały czas nas poganiała. Bardzo żałuję, że nie umiem lepiej czytać. Mogłabym wtedy przeczytać wszystkie książki świata. Ale od kiedy odszedł od nas tata, muszę siedzieć w domu i opiekować się młodszym rodzeństwem, gdy mama jest w pracy. Naprawdę chciałabym chodzić do szkoły, ale mama wciąż powtarza, że lepiej jest mieć co jeść niż umieć czytać książki. Nie chciałam, by Małgosia i Rysiek dowiedzieli się, że nie umiem czytać, więc udawałam, że próbuję rozszyfrować wiadomość. Ale nagle Małgosia zaczęła się ze mnie śmiać, a mnie się zrobiło przykro. Trochę się na nią zezłościłam.

Potem, tak samo było z piłką nożną. Bardzo chciałam, by nasza drużyna zwyciężyła, ale wszystko, co robiłam, było nie tak. Wszyscy wiedzieli, jak się gra w piłkę, tylko ja nie. Widzę, jak inne dzieci po szkole ganiają za piłką po boisku, ale mama mówi mi wtedy: „Jeśli masz czas na zabawę, to znaczy, że masz czas pracować". Nigdy nie miałam okazji nauczyć się grać.

Po obiedzie poszliśmy budować tratwę, by się na niej przeprawić na drugi brzeg rzeki. Myślę, że byłam w tym lepsza od Małgosi i Ryśka. Wiem, jak wiązać węzły i jakie drewno jest potrzebne do zbudowania mocnej łódki. Tylko Rysiek zachowywał się jakoś dziwnie. O mało co się nie posikał, gdy Małgosia powiedziała, że woda jest bardzo zimna.

Mam nadzieję, że jutro znów będziemy razem w grupie. Chciałabym im udowodnić, że umiem robić wiele rzeczy. Bardzo też lubię instruktorów.

Pa, dzienniczku, do jutra.

Ela

Rysiek ma gruby dziennik, którego kartki zapisuje już od kilku lat. Oto, co napisał o „Dniu pełnym przygód".

Mój najdroższy dzienniczku,

Raz jeszcze piszę tobie, jak bardzo jestem smutny i rozczarowany. Rano mieliśmy takie zajęcia, jakie lubię. Tajemne kody nie są dla mnie problemem, bo łamię je ciągle w domu. Z kolei podczas meczu stałem, jak zwykle, na bramce.

Obiad był świetny, chyba najlepszy, jaki w życiu jadłem. Dużo tu jem, inaczej niż w domu, gdzie zawsze muszę czekać, aż moje młodsze rodzeństwo skończy jeść. Tu tak nie jest! Mogę nawet wziąć sobie dokładkę. Bardzo mi się to podoba. Chyba nawet przybieram na wadze. Kiedy wrócę do domu, nie będę już „skórą i kośćmi"!

Za to popołudnie było okropne. Musieliśmy nosić ciężkie bale drewna, a potem przeprawić się przez zimną rzekę. Nie lubię tego robić, bo zaczynam wtedy chorować, a ja chcę być zdrowy. Tata obiecał, że kiedy znajdzie pracę zawiezie mnie do szpitala, gdzie mnie wyleczą. Powiedział też, że potem będę mógł wszystko robić i nie będę musiał cały czas leżeć w łóżku. Bardzo chciałbym, by tata już jutro miał nową pracę. Wtedy mógłbym szybko wyzdrowieć! Nie chcę o tym rozmawiać z innymi dziećmi na obozie, bo się dowiedzą, że u mnie w domu nie ma pieniędzy, i będą się ze mnie naśmiewać.

Drogi dzienniczku, kiedy znowu będę zdrowy? Chcę być taki, jak inne dzieci, bawić się, biegać i skakać. Mam nadzieję, że tak będzie już niedługo, ale obawiam się też, że może to nigdy nie nastąpić.

Dobranoc, najdroższy dzienniczku. Jutro powiem ci coś więcej. Tylko ty znasz mój sekret.

Rysiek

8. Gry obrazkowe

Obraz wart jest tysiąca słów!

Temat	Dyskryminacja, prawa człowieka ogólnie, media i internet
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	30 minut
Wielkość grupy	2-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Zabawa z obrazkami
Krótka charakterystyka	Dzieci bawią się obrazkami, zgłębiając przy tym stereotypy, różne punkty widzenia i to, jak obrazy potrafią informować i dezinformować.
Cele	• Rozbudzenie świadomości funkcjonowania praw człowieka w życiu codziennym. • Rozwinięcie kompetencji wizualnych oraz umiejętności słuchania i porozumiewania się. • Promowanie postaw opartych na empatii i poszanowaniu praw człowieka.

Przedstawione są tu trzy różne pomysły na to, jak podczas zajęć stosować obrazki dotyczące praw człowieka. Możesz wybrać tę opcję, która najlepiej pasować będzie dzieciom, z którymi pracujesz.

8a. Obraz fragmentaryczny

Krótka charakterystyka	Dzieci wyciągają wnioski na podstawie części obrazków, potem pokazane są im wszystkie.
Przygotowania	• Wyszukać obrazki układające się w prostą historyjkę dotyczącą biedy lub godnych warunków życia. Nakleić obrazki na karton i pociąć je na dwie części tak, by oddzielnie sugerowały sytuację inną, niż przedstawiona, gdy były w całości. • Umieścić zestawy obrazków w osobnych kopertach, jeden zestaw na dziecko.
Materiały	• Obrazki • Karton i klej • Koperty • Książeczka z kreskówkami ściągnięta ze strony Rady Europy

Przebieg zajęć

1. Podziel dzieci na pary i wręcz każdej z nich dwie koperty zawierające zestawy obrazków.
2. Wyjaśnij, na czym polegają zajęcia w parach:
   a) Jedno z dzieci otwiera kopertę i daje partnerowi jedną część kartonika z obrazkami.
   b) Partner opowiada, co jego zdaniem jest na tych obrazkach (np. kto jest na nich przedstawiony, co się dzieje).
   c) Dziecko wręczające obrazki pyta partnera, czy mają one jakiś związek z prawami człowieka.
   d) Następnie wręcza mu drugi zestaw obrazków i pyta, co teraz, kiedy jest już dostępna całość historii, wszystkie razem przedstawiają.
   e) Zadaje pytanie: Czy cała historia opowiedziana obrazkami odnosi się do praw człowieka?
   f) Dzieci zamieniają się rolami.

Źródło: zaadaptowane z KOMPAS *– edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą*, wydanie w jęz. polskim – Wydawnictwo CODN, Warszawa 2005, s. 282 (przyp. red.)

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Czy coś was zaskoczyło podczas tych zajęć?
   b) Jak zmienił się obraz sytuacji, gdy dostało się drugi zestaw obrazków?
   c) Jakich praw człowieka dotyczył cały obrazek?
2. Odnieś zajęcia do kwestii percepcji, zadając następujące pytania:
   b) Czy przychodzą wam na myśl jakieś inne sytuacje, w których łatwo o pomyłkę, bo nie widzi się całości?
   c) Jak często zdarza się, że ludzie przyjmują za prawdę to, co widzą, zapominając przy tym, że nie jest to cały obraz sytuacji?

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zajęcia te możesz wykorzystać do przełamywania lodów w grupie.

Modyfikacje

- Rozwiń zajęcia poprzez polecenie parom, by wymieniły się obrazkami z innymi, a potem powtórzyły wyznaczone im zadanie. Czy za drugim razem jest łatwiej? Czy może taka powtórka jest trudniejsza? Dlaczego?
- Daj takie same zestawy obrazków dwóm parom, po czym poproś je o połączenie się i porównanie odpowiedzi.
- Wykorzystaj zdjęcia z gazet – najpierw dzieci oceniają, co jest na zdjęciach, a potem czytają związany z nimi artykuł.

8b. Podpisy

Krótka charakterystyka	Dzieci piszą podpisy do zdjęć, a następnie je porównują.
Przygotowania	• Wybrać i ponumerować 8-10 ciekawych zdjęć • Przygotować arkusz papieru na tyle duży, by zmieściły się na nim zdjęcia i podpisy do nich
Materiały	• Ponumerowane zdjęcia • Papier i długopis dla każdej z par • Klej lub taśma samoprzylepna i nożyczki dla każdej z par

Przebieg zajęć

1. Rozłóż zdjęcia na stole. Podziel dzieci na pary i poproś je o podpisanie każdego ze zdjęć na paskach papieru, które otrzymały specjalnie w tym celu. Podpisy mają być wyraźne, gdyż będą czytane przez inne dzieci.
2. Gdy już powyższe zadanie zostanie wykonane, po kolei podnoś zdjęcia i poproś ochotników o odczytanie podpisów.
3. Przyklej wszystkie zdjęcia na arkuszu papieru lub tablicy ogłoszeń i poproś dzieci o doklejenie pod nimi podpisów tak, aby w efekcie otrzymać plakat.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Czy trudno było zrobić podpisy pod zdjęciami? Dlaczego tak/nie?

b) Na czym polega dobry podpis?

c) Jeśli zdjęcie warte jest tysiąca słów, to po co je w ogóle podpisywać?

2. Odnieś zajęcia do kwestii różnorodności, zadając następujące pytania:
   a) Czy wasze interpretacje zdjęć znacznie się od siebie różniły? Dlaczego?
   b) Jak myślicie, czy któreś z tych podpisów wprowadzają w błąd?
   c) Dlaczego dobrze jest mieć do dyspozycji kilka interpretacji tych samych faktów?

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Wyszukaj zdjęcia, które są zarazem ciekawe i różnorodne. Mogą też być niejednoznaczne, jeśli chodzi o to, co przedstawiają.
- Użyj papieru kolorowego i różnobarwnych długopisów, aby wizualnie uatrakcyjnić plakaty.

8c. Chmurki

Krótka charakterystyka	Dzieci analizują obrazki i dodają do nich znane z komiksów chmurki z napisami, potem porównują efekty swojej pracy
Przygotowania	• Powielić obrazki; przynajmniej dwie pary powinny dostać ten sam obrazek. Można wykorzystać ilustracje do tematów związanych z prawami człowieka – por. ROZDZIAŁ V • Przygotować kartki papieru z następującymi pytaniami: Kto? Co? Gdzie? Kiedy? Jak?
Materiały	• Kartki z pytaniami i długopis dla każdej z par • Klej

Przebieg zajęć

1. Uczestników zajęć podziel na pary i każdej z nich daj obrazek, kartki z pytaniami, długopis i klej.
2. Poinstruuj dzieci, jakie mają zadanie:
   a) Przyjrzyjcie się obrazkowi i odpowiedzcie na pytania zapisane na kartce: Kto? Co? Gdzie? Kiedy? Jak?
   b) Przyklejcie obrazek na tę kartkę.
   c) Dorysujcie chmurki, w których należy wpisać, co mówią poszczególne postaci na obrazku.
3. Poproś pary, by umieściły swoje obrazki na ścianie, ale tak, by takie same obrazki sąsiadowały ze sobą. Poproś dzieci o obejrzenie obrazków i przeczytanie tego, co zostało napisane w chmurkach.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Czy trudno było odpowiedzieć na pytania dotyczące tego, co widać na obrazkach, i napisać teksty w chmurkach?
   b) Jak wasza analiza treści obrazka ma się do analizy tego samego obrazka dokonanej przez inną parę?
   c) Jakie stereotypy znalazły dzieci w tych obrazkach? A jakie w tekstach w chmurkach?

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

Oprócz zdjęć ludzi możesz też użyć zdjęć zwierząt – przynosi to dobre rezultaty podczas omawiania stereotypów. Zacznij od wzmianki, że w kreskówkach zwierzętom często przypisuje się stereotypowe cechy lub zachowania, a następnie poproś dzieci o poszukanie stereotypów zawartych w obrazkach i tekstach w chmurkach.

9. Gry planszowe

Czy dobrze znasz swoje prawa?

Temat	Prawa człowieka ogólnie
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	45 minut
Wielkość grupy	2-6 dzieci w zależności od liczby plansz
Rodzaj zajęć	Gry planszowe

Na zajęcia składają się dwie, różne (choć wykorzystujące tę samą planszę załączoną jako materiał pomocniczy) gry planszowe odnoszące się do praw człowieka. Dzieci mogą w nie grać same, ale czasami zdarza się, że potrzebują pomocy osoby prowadzącej zajęcia, która oczywiście omawia później zajęcia.

9a. Czy znasz swoje prawa?

Krótka charakterystyka	Podobnie jak w przypadku gry pt. „Węże i drabiny", dzieci poruszają się po planszy w przód lub do tyłu – zależnie od kart, które podniosą. Tutaj jednak mogą zneutralizować kartę negatywną, jeśli tylko potrafią nazwać prawo dziecka, które jest naruszane.
Cele	• Nabycie znajomości Konwencji o Prawach Dziecka. • Pomoc dzieciom w powiązaniu praw człowieka z życiem codziennym. • Budowanie świadomości różnych kwestii związanych z prawami człowieka.
Przygotowania	• Sprawdzić przed rozpoczęciem gry właściwe odpowiedzi, by upewnić się, że ma się dostateczną wiedzę o poruszanych zagadnieniach. • Powielić planszę załączoną na końcu opisu zajęć jako materiał pomocniczy. • Spisać instrukcję i listę „praw neutralizujących" na jednej kartce papieru. • Przygotować karty z prawami i karty karne – po jednym zestawie na grupę. • Powielić wersję dla dzieci Konwencji o Prawach Dziecka.
Materiały	• Plansze, pionki, kostki do gry • Karty do gry • Arkusze z instrukcjami i listą „praw neutralizujących"

Przebieg zajęć

1. Podziel dzieci na zespoły od dwu- do sześcioosobowych i daj każdemu z nich planszę, kostkę, zestaw kart z prawami i kart karnych oraz arkusz z instrukcjami i listą „praw neutralizujących". Wręcz każdemu z graczy odbitkę wersji dla dzieci Konwencji o Prawach Dziecka. W tej grze dzieci nie powinny zwracać uwagi na węże i drabiny na planszy. Informację o tym, co mają robić, gracze znajdą na kartach do gry.
2. Wyjaśnij reguły gry:
   a) Wszyscy po kolei rzucają kostką. Grę zaczyna dziecko, które wyrzuci największą liczbę oczek.
   b) Dziecko rozpoczynające grę rzuca kostką i posuwa się naprzód, zgodnie z liczbą wyrzuconych oczek.
   c) Jeśli gracz wyląduje na polu kolorowym, bierze kartę, głośno ją odczytuje i postępuje zgodnie z zawartą tam instrukcją. Może to być ruch do przodu, do tyłu lub utrata kolejki.

d) Karta, która nakazuje cofnięcie się, może jednak zostać zneutralizowana, jeśli gracz potrafi nazwać naruszany artykuł Konwencji o Prawach Dziecka. W takim przypadku gracz zyskuje jeszcze dodatkowy ruch do przodu.

e) Osoba siedząca po lewej stronie pierwszego gracza, kontynuuje grę według powyższego schematu, itd.

f) Gracz, który pierwszy dotrze do mety wygrywa grę, ale ta toczy się dalej, aż dobrnie tam ostatni z graczy.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Co sądzicie o tej grze?
   b) Czy nauczyłyście się czegoś nowego o prawach człowieka? A czegoś o świecie wokół was?
   c) Czy któreś z opisanych sytuacji były wam obce lub wydawały się dziwne?
   d) Czy możecie sobie wyobrazić podobne sytuacje – zarówno te, w których prawa człowieka były szanowane, jak i te, kiedy prawa te naruszano?

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Podczas gry dzieci mogą same korzystać z listy praw neutralizujących i Konwencji o Prawach Dziecka wtedy, kiedy potrzeba, lub też lista ta pozostaje w gestii osoby prowadzącej zajęcia.
- Adaptacja dla młodszych dzieci: pomiń wskazywanie artykułów Konwencji o Prawach Dziecka do „neutralizowania" ruchu wstecz.
- Ponieważ dzieci będą miały wiele pytań odnośnie opisanych sytuacji, dobrze jest, by na sali obecna była druga osoba współprowadząca zajęcia, zwłaszcza, jeśli kilka grup równolegle gra w tę grę.
- Dzieci mogą grać w podgrupach tak, aby pomagać sobie wzajemnie przy wskazywaniu „praw neutralizujących".

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z PRAWAMI

KARTA Z PRAWEM 1

Rodzice twojej koleżanki rozeszli się tego lata, ale ona wciąż mieszka z obojgiem – na przemian, jeden tydzień u mamy, drugi tydzień u taty – bo taki był jej wybór. Posuwasz się naprzód o 2 pola.

Artykuł 12 KPD, Poszanowanie poglądów dziecka:

Dzieci mają prawo do wyrażania własnych poglądów odnośnie tego, co ich zdaniem powinno mieć miejsce, gdy dorośli podejmują decyzje ich dotyczące, oraz prawo do tego, by ich poglądy były wzięte pod uwagę.

KARTA Z PRAWEM 2

Dowiedziałeś się, że jeśli będziesz w poważnych tarapatach, zawsze możesz wezwać pomoc. Jeśli wykręcisz numer alarmowy i opiszesz sytuację, władze mogą połączyć cię z organizacjami, które próbują pomagać dzieciom porzuconym, maltretowanym, lub mającym inne problemy. Posuwasz się naprzód o 2 pola.

Artykuł 19, KPD Ochrona przed wszelkimi formami przemocy, krzywdy i zaniedbania:

Państwa powinny zapewnić, by dzieci miały właściwą opiekę i ochronę przed przemocą, wykorzystywaniem i zaniedbywaniem ze strony rodziców lub wszelkich innych opiekunów.

Artykuł 36 KPD, Ochrona przed innymi formami wyzysku:

Dzieci powinny być chronione przed wszelkimi działaniami mogącymi zagrozić ich rozwojowi i dobru.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z PRAWAMI

KARTA Z PRAWEM 3

W klasie kolegi, dzieci mające trudności z nauką otrzymują dodatkową pomoc ze strony nauczycieli. Posuwasz się naprzód o 2 pola.

Artykuł 23 KPD, Dzieci niepełnosprawne:

Dzieci niepełnosprawne powinny mieć zapewnioną specjalną opiekę, pomoc i edukację tak, by mogły osiągnąć pełnię normalnego życia i jak najpełniej korzystać ze swoich umiejętności.

KARTA Z PRAWEM 4

Dyrektor twojej szkoły dowiedział się, że niektóre dzieci z okolicy nie chodzą do szkoły, bo ich rodzice nie mają pozwolenia na pobyt w twoim kraju. Dyrektorowi udało się z nimi skontaktować i przekonać, by posłali dzieci do szkoły. Posuwasz się naprzód o 2 pola.

Artykuł 28 KPD, Prawo do nauki:

Dzieci mają prawo do nauki, to znaczy do chodzenia do szkoły. Nauczanie na poziomie podstawowym powinno być bezpłatne.

KARTA Z PRAWEM 5

Masz prawo znać przysługujące tobie prawa człowieka. Posuwasz się naprzód o 4 pola.

Artykuł 29 KPD, Cele edukacji:

Nauka powinna rozwijać jak najpełniej osobowość, talenty oraz zdolności dziecka. Edukacja przygotowuje dzieci do życia i ma rozwijać w nich szacunek dla rodziców oraz kultury własnej i innych narodów.

KARTA Z PRAWEM 6

Nauczyciele w naszej szkole nie mają prawa stosować kar fizycznych ani znieważać dzieci, nawet jeśli te źle się zachowują. Posuwasz się naprzód o 2 pola.

Artykuł 28 KPD, Prawo do nauki:

Dyscyplina szkolna powinna być stosowana w sposób gwarantujący poszanowanie godności dziecka; przemoc (fizyczna i psychiczna) nie powinna być środkiem służącym zapewnieniu dyscypliny.

KARTA Z PRAWEM 7

W twojej szkole jest wiele klatek schodowych, ale są też windy i rampy, dzięki którym osoby mające problemy z chodzeniem i używające wózków mogą wszędzie dotrzeć. Posuwasz się naprzód o 3 pola.

Artykuł 23 KPD, Dzieci niepełnosprawne:

Dzieci z niepełnosprawnościami powinny mieć zapewnioną specjalną opiekę, pomoc i edukację tak, by mogły osiągnąć pełnię normalnego życia i jak najpełniej korzystać ze swoich umiejętności.

KARTA Z PRAWEM 8

Ojciec twojej koleżanki miał poważny wypadek i przez długi czas nie mógł pracować. Kiedy zdrowiał, państwo pomagało rodzinie tak, by miała ona dość pieniędzy na zakup jedzenia i opłacenie czynszu. Posuwasz się naprzód o 2 pola.

Artykuł 26 KPD, Świadczenia z opieki społecznej:

Społeczeństwo, w którym żyje dziecko, powinno zapewnić mu świadczenia z systemu zabezpieczenia społecznego (nauka, kultura, wyżywienie, zdrowie i opieka społeczna), pomagające dziecku rozwijać się i żyć w dobrych warunkach. Państwo powinno zapewnić dodatkowe pieniądze rodzinom znajdującym się w potrzebie.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z PRAWAMI

KARTA Z PRAWEM 9

Dowiedziałeś się, że twoje prawa powinny być chronione nawet podczas wojny, co zapewniają specjalne umowy. Posuwasz się naprzód o 2 pola.

Artykuł 38 KPD, Ochrona dzieci dotkniętych konfliktem zbrojnym:

Państwo nie powinno wcielać do armii dzieci w wieku poniżej 15 lat, ani pozwalać na ich bezpośredni udział w działaniach zbrojnych. Co więcej, dzieciom znajdującym się na obszarze dotkniętym działaniami zbrojnymi, przysługuje specjalna opieka.

KARTA Z PRAWEM 10

Masz zapewniony dostęp do biblioteki dziecięcej, czasopism, filmów, gier i programów telewizyjnych przygotowanych specjalnie dla dzieci tak, by wiedziały one, co się dzieje na świecie. Posuwasz się naprzód o 2 pola.

Artykuł 13 KPD, Swoboda wypowiedzi i dostępu do informacji:

Dzieci mają prawo do poszukiwania, otrzymywania i dzielenia się informacjami, w każdej ich postaci (pisemnej, artystycznej, transmitowanej, elektronicznej...) o ile nie są one szkodliwe dla nich samych lub dla innych.

KARTA Z PRAWEM 11

Co za pech! Będą ciebie operować. Ale masz szczęście w nieszczęściu: masz prawo do specjalnej ochrony i opieki, a nawet tego, by jedno z twoich rodziców lub ktoś, kogo kochasz, był przy tobie w szpitalu. Posuwasz się naprzód o 2 pola.

Artykuł 24 KPD, Służba zdrowia i opieka medyczna:

Dzieci mają prawo do dobrej opieki medycznej, to znaczy dostępu do lekarstw, szpitala i doktora wtedy, gdy są chore. Dzieci mają również prawo do czystej wody, pożywnego jedzenia oraz czystego środowiska tak, by mogły być zdrowe. Bogate kraje powinny pomóc biedniejszym w osiągnięciu tych celów.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY KARNE

KARTA KARNA 1

Jeden z twoich kolegów zgubił but i nie ma pieniędzy na kupienie sobie nowej pary. Szkoła mówi, że bose dzieci nie będą wpuszczane. Cofasz się o 2 pola.

CZY ZNASZ PRAWO NEUTRALIZUJĄCE TĘ KARĘ?

KARTA KARNA 2

Rodzice koleżanki z klasy są Romami. Jej rodzina ma problemy ze znalezieniem mieszkania, bo ludzie wszędzie mówią: „Oni są inni i nie pasują do nas". Cofasz się o 4 pola.

CZY ZNASZ PRAWO NEUTRALIZUJĄCE TĘ KARĘ?

KARTA KARNA 3

Dowiedziałeś się, że są kraje, w których dzieci są zmuszane do walki na wojnie, gdzie cierpią głód i pragnienie, są też bardzo przerażone. Cofasz się na pierwsze pole (start).

CZY ZNASZ PRAWO NEUTRALIZUJĄCE TĘ KARĘ?

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY KARNE

KARTA KARNA 4

Dziewczyna z twojej szkoły jest modelką. Zarabia dużo pieniędzy, a jej zdjęcia publikowane są w czasopismach. Często jednak opuszcza lekcje i nie ma czasu na odrabianie pracy domowej lub bawienie się z koleżankami. Wygląda na bardzo zmęczoną. Cofasz się o 2 pola.

CZY ZNASZ PRAWO NEUTRALIZUJĄCE TĘ KARĘ?

KARTA KARNA 5

W szkole możemy mówić tylko w języku oficjalnym. Dzieci mówiące innymi językami są karane za używanie języka ojczystego, nawet jeśli robią to na boisku. Czekasz kolejkę.

CZY ZNASZ PRAWO NEUTRALIZUJĄCE TĘ KARĘ?

KARTA KARNA 6

W okolicy jest szkoła, do której z chęcią przyjmują dzieci różnych religii, ale bezwyznaniowe i niewierzące są niemile widziane. Czekasz kolejkę.

CZY ZNASZ PRAWO NEUTRALIZUJĄCE TĘ KARĘ?

KARTA KARNA 7

Rodzice twojego kolegi rozwiedli się w zeszłym roku. Teraz mama nie pozwala mu spotykać się z tatą, a nawet z dziadkiem i babcią ze strony ojca. Kolega bardzo za nimi tęskni. Cofasz się o 3 pola.

CZY ZNASZ PRAWO NEUTRALIZUJĄCE TĘ KARĘ?

KARTA KARNA 8

W twojej klasie jest dziewczynka, która nigdy nie bawi się po szkole ani też nie ma czasu się uczyć, bo musi opiekować się młodszym rodzeństwem. Cofasz się o 3 pola.

CZY ZNASZ PRAWO NEUTRALIZUJĄCE TĘ KARĘ?

KARTA KARNA 9

Chłopiec z twojej klasy nie chce sprzątać po obiedzie i mówi: „Od sprzątania są dziewczyny!". Cofasz się o 2 pola.

CZY ZNASZ PRAWO NEUTRALIZUJĄCE TĘ KARĘ?

KARTA KARNA 10

Chłopcy w twojej szkole mają drużynę piłkarską i dużo innych zajęć sportowych po lekcjach, a dziewczynki nie mają niczego. Cofasz się o 2 pola.

CZY ZNASZ PRAWO NEUTRALIZUJĄCE TĘ KARĘ?

MATERIAŁY POMOCNICZE: LISTA PRAW NEUTRALIZUJĄCYCH

KARTA KARNA 1

Jeden z twoich kolegów zgubił but i nie ma pieniędzy na kupienie sobie nowej pary. Szkoła mówi, że bose dzieci nie będą wpuszczane. Cofasz się o 2 pola.

PRAWO NEUTRALIZUJĄCE: Artykuł 27 KPD, odpowiedni poziom życia:

Dzieci powinny mieć zapewnione dobre warunki życia odpowiadające ich potrzebom fizycznym i psychicznym. Państwo powinno pomagać rodzinom, które nie są w stanie im tego zapewnić.

KARTA KARNA 2

Rodzice koleżanki z klasy są Romami. Jej rodzina ma problemy ze znalezieniem mieszkania, bo ludzie wszędzie mówią: „Oni są inni i nie pasują do nas". Cofasz się o 4 pola.

PRAWO NEUTRALIZUJĄCE: Artykuł 2 KPD, Ochrona przed dyskryminacją:

Prawa zawarte w Konwencji przysługują każdemu, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, niepełnosprawności, poglądów i pochodzenia, a państwo powinno chronić dziecko przed wszelkimi formami dyskryminacji.

KARTA KARNA 3

Dowiedziałeś się, że są kraje, w których dzieci są zmuszane do walki na wojnie, gdzie cierpią głód i pragnienie, są też bardzo przerażone. Cofasz się na pierwsze pole (start).

PRAWO NEUTRALIZUJĄCE: Artykuł 38 KPD, Ochrona dzieci dotkniętych konfliktem zbrojnym:

Państwo nie powinno wcielać do armii dzieci, w wieku poniżej 15 lat, ani pozwalać na ich bezpośredni udział w działaniach zbrojnych. Co więcej, dzieciom znajdującym się na obszarze dotkniętym działaniami zbrojnymi przysługuje specjalna opieka.

KARTA KARNA 4

Dziewczyna z twojej szkoły jest modelką. Zarabia dużo pieniędzy, a jej zdjęcia publikowane są w czasopismach. Często jednak opuszcza lekcje i nie ma czasu na odrabianie pracy domowej lub bawienie się z koleżankami. Wygląda na bardzo zmęczoną. Cofasz się o 2 pola.

PRAWO NEUTRALIZUJĄCE: Artykuł 32 KPD, Praca dzieci:

Państwo powinno chronić dzieci przed wykonywaniem pracy, która jest dla nich niebezpieczna, zagraża ich zdrowiu, koliduje z ich edukacją, bądź prowadzi do ich wyzysku.

KARTA KARNA 5

W szkole możemy mówić tylko w języku oficjalnym. Dzieci mówiące innymi językami są karane za używanie języka ojczystego, nawet jeśli robią to na boisku. Czekasz kolejkę.

PRAWA NEUTRALIZUJĄCE:

Artykuł 29 KPD, Cele edukacji:

Nauka powinna rozwijać jak najpełniej osobowość, talenty oraz zdolności dziecka. Edukacja przygotowuje dzieci do życia i ma rozwijać w nich szacunek dla ich rodziców oraz kultury ich własnego narodu i innych narodów.

LUB

Artykuł 30 KPD, Dzieci z mniejszości i osoby pochodzenia rdzennego:

Dzieci z mniejszości mają prawo do uczenia się i używania języka swojej rodziny oraz praktykowania jej zwyczajów niezależnie od tego, czy większość mieszkańców kraju je podziela lub nie.

MATERIAŁY POMOCNICZE: LISTA PRAW NEUTRALIZUJĄCYCH

KARTA KARNA 6

W okolicy jest szkoła, do której z chęcią przyjmują dzieci różnych religii, ale te bezwyznaniowe i niewierzące są niemile widziane. Czekasz kolejkę.

PRAWA NEUTRALIZUJĄCE:

Artykuł 14 KPD, Swoboda myśli, sumienia i wyznania:

Dzieci mają prawo do swobody myśli, wierzenia w co tylko chcą, oraz praktykowania swej religii w takim zakresie, jaki nie ogranicza innym ludziom korzystania z przysługujących im praw. Rodzice powinni kierować dziećmi w tym, jak korzystać z tych swobód.

LUB

Artykuł 2 KPD, Ochrona przed dyskryminacją:

Prawa zawarte w Konwencji przysługują każdemu, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, niepełnosprawności, poglądów i pochodzenia, a państwo powinno chronić dziecko przed wszelkimi formami dyskryminacji.

KARTA KARNA 7

Rodzice twojego kolegi rozwiedli się w zeszłym roku. Teraz mama nie pozwala mu spotykać się z tatą, a nawet z dziadkiem i babcią ze strony ojca. Kolega bardzo za nimi tęskni. Cofasz się o 3 pola.

PRAWO NEUTRALIZUJĄCE: Artykuł 9 KPD, Oddzielenie od rodziców:

Dzieci nie powinny być oddzielane od swych rodziców z wyłączeniem przypadków, gdy służyć to może ich dobru, np. jeśli rodzic maltretuje lub zaniedbuje dziecko. Dzieci rodziców rozwiedzionych lub żyjących w separacji mają prawo do utrzymywania kontaktów z obojgiem rodziców, o ile tylko nie przyniesie to szkody dobru dziecka. Państwo ma obowiązek podać wszelkie niezbędne informacje o nieobecnym członku rodziny.

KARTA KARNA 8

Jest w twojej klasie dziewczynka, która nigdy nie bawi się po szkole ani też nie ma czasu się uczyć, bo musi opiekować się młodszym rodzeństwem. Cofasz się o 3 pola.

PRAWA NEUTRALIZUJĄCE:

Artykuł 31 KPD, Czas wolny, zabawa i kultura:

Wszystkie dzieci mają prawo do wypoczynku i czasu wolnego, oraz do uczestniczenia w zabawach, zajęciach rekreacyjnych i życiu kulturalnym.

LUB

Artykuł 32 KPD, Praca dzieci:

Państwo powinno chronić dzieci przed wykonywaniem pracy, która jest dla nich niebezpieczna, zagraża ich zdrowiu, koliduje z ich edukacją, bądź prowadzi do ich wyzysku.

KARTA KARNA 9

Chłopiec z twojej klasy nie chce sprzątać po obiedzie i mówi: „Od sprzątania są dziewczyny!". Cofasz się o 2 pola.

PRAWO NEUTRALIZUJĄCE: Artykuł 2 KPD, Ochrona przed dyskryminacją:

Prawa zawarte w Konwencji przysługują każdemu, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, niepełnosprawności, poglądów i pochodzenia, a państwo powinno chronić dziecko przed wszelkimi formami dyskryminacji.

KARTA KARNA 10

Chłopcy w twojej szkole mają drużynę piłkarską i dużo innych zajęć sportowych po szkole, a dziewczynki nie mają niczego. Cofasz się o 2 pola.

PRAWO NEUTRALIZUJĄCE: Artykuł 2 KPD, Ochrona przed dyskryminacją:

Prawa zawarte w Konwencji przysługują każdemu, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, niepełnosprawności, poglądów i pochodzenia, a państwo powinno chronić dziecko przed wszelkimi formami dyskryminacji.

9b. Moksza-Patamu (Węże i drabiny)

Krótka charakterystyka	W oryginale jest to hinduska gra ucząca podstaw religii – gracz mógł wspinać się na wyższy poziom życia lub spadać w dół. Na potrzeby tych zajęć gra została zaadaptowana tak, by z równie dobrym skutkiem uczyła poszanowania dla praw człowieka.
Cele	Uwypuklenie pozytywnych skutków obowiązywania praw człowieka.
Przygotowania	Powielić i wyciąć karty do gry, powiększyć planszę.
Materiały	• Plansze do gry • Karty do gry • Kostki do gry i pionki

Przebieg zajęć

1. Podziel dzieci na zespoły sześcioosobowe i daj każdemu planszę, karty do gry i kostkę.
2. Wyjaśnij reguły gry:
   a) Wszyscy po kolei rzucają kostką. Dziecko, które wyrzuci największą liczbę oczek zaczyna grę.
   b) Gracz rozpoczynający grę rzuca kostką i posuwa się naprzód zgodnie z liczbą wyrzuconych oczek.
   c) To, co się potem stanie, zależy od pola, na którym wylądował gracz:
      – Jeśli gracz trafił na pole, na którym jest dół drabiny, wchodzi aż na sam jej szczyt.
      – Jeśli gracz wyładował na polu z ogonem węża, wraca na dół na pole z głową węża.
      – Jeśli gracz znalazł się na polu kolorowym, osoba po lewej bierze kartę i odczytuje ją na głos. Gracz, który ma ruch, musi odpowiedzieć, czy opisane stwierdzenie jest zgodne lub niezgodne z prawami człowieka.
      – Jeśli odpowiedź jest nieprawidłowa, gracz zostaje na polu, na którym wylądował. Jeśli odpowiedź jest prawidłowa, zyskuje szansę na posunięcie się do przodu o dwa pola. Jeśli na dodatek gracz potrafi wskazać artykuł Konwencji o Prawach Dziecka, który określa lub chroni prawo, o które chodzi, może poruszyć się w przód jeszcze o jedno pole. Nie trzeba przy tym wymieniać numeru artykułu Konwencji o Prawach Dziecka dotyczącego tego prawa, tylko z grubsza określić jego treść.
      – Następny gracz rzuca kostką i postępuje według podanego powyżej schematu, itd.
   d) Gra się kończy, gdy któryś z graczy osiągnie metę lub wyrzuci na kostce taką liczbę oczek, że jego pionek opuszcza planszę.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia i odnieś je do praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Jakie są wasze wrażenia związane z tymi zajęciami?
   b) Jak znajomość praw człowieka pomagała wam poruszać się po planszy?
   c) Jak znajomość praw człowieka pomaga wam w życiu codziennym? Jak pomaga innym?
   d) Co się dzieje z całym społeczeństwem, jeśli ludzie nie znają przysługujących im praw człowieka? Co zaś, kiedy większość je zna?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Wręcz dzieciom egzemplarze wersji dla dzieci Konwencji o Prawach Dziecka i poproś o zgłaszanie własnych pomysłów na karty do gry, które odzwierciedlałyby ich doświadczenia. Następnie, zagrajcie w grę na nowo, korzystając z kart zrobionych przez dzieci.

Pomysły na działanie

- Odnieś stwierdzenia z kart do przeżyć dzieci. Porozmawiaj o tym, co mogą zrobić, gdy mają miejsce tego rodzaju naruszenia praw człowieka. Kto jest ich sojusznikiem w realizacji i obronie przysługujących im praw?

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Podczas omówienia zajęć warto skłonić dzieci do przywołania ich prawdziwych przeżyć, skupiając się na przemocy, zastraszaniu i niesprawiedliwości, jakiej doświadczyły lub były świadkami.
- Zrób kopie planszy i rozdaj je dzieciom, by mogły pograć w tę grę z rodziną i znajomymi.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY

Odbij i wytnij karty lub zrób inne, bardziej pasujące do grupy, z którą się pracuje.

Stwierdzenie: Każdy, kto zawiera związek małżeński, tym samym przestaje być dzieckiem.

Odpowiedź: Nie / To naruszenie praw człowieka

Artykuł 1. KPD, Kto jest dzieckiem:

Każdy człowiek w wieku poniżej osiemnastu lat jest uważany za dziecko, a tym samym przysługują mu wszystkie prawa zawarte w tej Konwencji.

Stwierdzenie: Wszystkim dzieciom przysługują te same prawa człowieka, niezależnie od tego, czy one same lub ich rodzice są obywatelami danego kraju lub nie.

Odpowiedź: Tak / Jest takie prawo człowieka

Artykuł 2. KPD, Ochrona przed dyskryminacją:

Prawa zawarte w tej Konwencji przysługują każdemu dziecku ... niezależnie skąd pochodzi, a państwo musi je chronić przed wszelkimi formami dyskryminacji.

Stwierdzenie: Dziewczynki mogą się bawić na boisku do piłki nożnej tylko wtedy, gdy nie korzystają z niego chłopcy.

Odpowiedź: Nie / To naruszenie praw człowieka

Artykuł 2. KPD, Ochrona przed dyskryminacją:

Prawa zawarte w Konwencji przysługują każdemu, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, niepełnosprawności, poglądów i pochodzenia, a państwo powinno chronić dziecko przed wszelkimi formami dyskryminacji.

Stwierdzenie: Jeśli popełnisz przestępstwo, możesz zostać umieszczony w więzieniu, w jednej celi z dorosłymi.

Odpowiedź: Nie / To naruszenie praw człowieka

Artykuł 37. KPD, Tortury, poniżające traktowanie i pozbawienie wolności:

Dzieci, które złamały prawo, nie mogą być traktowane w sposób okrutny. Nie można ich więzić razem z osobami dorosłymi i muszą mieć zapewniony kontakt ze swymi rodzinami.

Stwierdzenie: Bibliotekarka w szkole pozwala mi wypożyczać każdą książkę, którą chcę.

Odpowiedź: Tak / Jest takie prawo człowieka

Artykuł 17. KPD, Dostęp do informacji i mediów:

Dzieci mają prawo do dostępu do rzetelnych informacji pochodzących z różnorodnych źródeł, w tym środków masowego przekazu. Telewizja, radio i gazety powinny dostarczać informacji zrozumiałych dla dziecka i nie powinny nadawać lub zamieszczać materiałów szkodzących dobru dziecka.

Stwierdzenie: Z kominów pobliskiej fabryki ulatują cuchnące wyziewy, od których ludzie kaszlą. Nic nie można zrobić.

Odpowiedź: Nie / To naruszenie praw człowieka

Artykuł 24. KPD, Służba zdrowia i opieka medyczna:

Dzieci mają prawo do dobrej opieki medycznej, to znaczy dostępu do lekarstw, szpitala i doktora wtedy, gdy są chore. Dzieci mają również prawo do czystej wody, pożywnego jedzenia oraz czystego środowiska tak, by mogłyby być zdrowe. Bogate kraje powinny pomóc biedniejszym w osiągnięciu tych celów.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY

Stwierdzenie: Tylko twój ojciec może decydować o tym, co jest dla ciebie dobre.

Odpowiedź: Nie / To naruszenie praw człowieka

Artykuł 18. KPD, Wspólna odpowiedzialność rodziców:

Rodzice wspólnie ponoszą odpowiedzialność za wychowanie i rozwój, przy czym zawsze powinni dbać o to, co jest dla dziecka najlepsze. Państwo powinno wspierać rodziców oferując pomoc, zwłaszcza, gdy oboje pracują.

Stwierdzenie: Choć muszę jeździć na wózku, mogę chodzić do tej samej szkoły, co dzieciaki z okolicy. Szkoła miała obowiązek zapewnić mi naukę.

Odpowiedź: Tak / Jest takie prawo człowieka

Artykuł 23. KPD, Dzieci niepełnosprawne:

Dzieci niepełnosprawne powinny mieć zapewnioną specjalną opiekę, pomoc i edukację tak, by mogły osiągnąć pełnię normalnego życia i jak najpełniej korzystać ze swoich umiejętności.

Stwierdzenie: Komputery w naszej szkole mają zablokowany dostęp do niektórych stron internetowych.

Odpowiedź: Tak / Jest takie prawo człowieka

Artykuł 17. KPD, Dostęp do odpowiednich informacji i mediów:

Dzieci mają prawo do dostępu do rzetelnych informacji pochodzących z różnorodnych źródeł, w tym środków masowego przekazu. Media powinny dostarczać informacji zrozumiałych dla dziecka i nie powinny nadawać lub zamieszczać materiałów szkodzących dobru dziecka.

Stwierdzenie: W niektórych krajach dzieci, a zwłaszcza chłopcy, muszą służyć w armii.

Odpowiedź: Nie / To naruszenie praw człowieka

Artykuł 38. KPD, Ochrona dzieci dotkniętych konfliktem zbrojnym:

Państwo nie powinno wcielać dzieci poniżej 15 lat do armii ani pozwalać na ich bezpośredni udział w działaniach zbrojnych. Co więcej, dzieciom znajdującym się na obszarze dotkniętym działaniami zbrojnymi przysługuje specjalna opieka.

Stwierdzenie: Kiedy rodzi się dziecko, rodzice muszą nadać mu imię i oficjalnie zarejestrować fakt jego narodzin.

Odpowiedź: Tak / Jest takie prawo człowieka

Artykuł 7. KPD, Otrzymanie imienia, uzyskanie obywatelstwa, poznanie rodziców i pozostawanie pod ich opieką:

Wszystkie dzieci mają prawo do imienia oficjalnie zarejestrowanego w dokumencie tożsamości; mają też prawo do obywatelstwa oraz poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką.

Stwierdzenie: Moi rodzice pozwalają mojemu siedemnastoletniemu bratu oglądać w telewizji to, co chce, ale mi narzucają pewne ograniczenia, bo mam tylko dziesięć lat.

Odpowiedź: Tak / Jest takie prawo człowieka

Artykuł 5. KPD, Nadzór rodzicielski i rozwój zdolności dziecka:

Na rodzinie spoczywa obowiązek ukierunkowania sposobu korzystania przez dziecko z jego praw w oparciu o jego wiek i wzrastającą dojrzałość. Państwo powinno szanować to prawo.

Stwierdzenie: Mimo że mam już trzynaście lat, rodzice przeglądają wszystkie listy, jakie do mnie przychodzą.

Odpowiedź: Nie / To naruszenie praw człowieka

Artykuł 16. KPD, Prywatność, honor i reputacja:

Dzieci mają prawo do życia prywatnego. Prawo powinno chronić je przed atakami na przyjęty przez nie sposób życia, ich dobre imię, rodzinę, dom, listy i korespondencję.

Stwierdzenie: Klasa 8 wydaje własne czasopismo i rozprowadza je wśród sąsiadów.

Odpowiedź: Tak / Jest takie prawo człowieka

Artykuł 13. KPD, Swoboda wypowiedzi:

Masz prawo myśleć, co chcesz i mówić, co myślisz, a nikt nie może ci tego zabronić. Masz też prawo wymieniać się swoimi poglądami i opiniami, niezależnie od istniejących granic.

Stwierdzenie: Moja mama pracuje zagranicą, ale każdego miesiąca przyjeżdża do domu albo ja z tatą ją odwiedzamy.

Odpowiedź: Tak / Jest takie prawo człowieka

Artykuł 10. KPD, Łączenie rodzin:

Rodziny, które mieszkają w różnych państwach, mają prawo do przemieszczania się pomiędzy tymi krajami tak, aby dzieci mogły pozostawać w kontakcie z obojgiem rodziców.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY

Stwierdzenie: Mnie oraz moim koleżankom i kolegom zabrania się w szkole mówić w języku ojczystym.

Odpowiedź: Nie / To naruszenie praw człowieka

Artykuł 30. KPD, Dzieci z mniejszości i osoby pochodzenia rdzennego:

Dzieci mają prawo do uczenia się i używania języka swojej rodziny oraz praktykowania jej zwyczajów niezależnie od tego, czy większość mieszkańców kraju je podziela lub nie.

Stwierdzenie: Mam prawo do imienia, ojczyzny i rodziny.

Odpowiedź: Tak / Jest takie prawo człowieka

Artykuł 8. KPD, Zachowanie tożsamości:

Państwo powinno szanować przysługujące dziecku prawo do imienia, obywatelstwa i więzów rodzinnych. Państwo ma obowiązek chronić i przywracać tożsamość dziecka.

Stwierdzenie: Dzieci, które się źle zachowują w szkole, nie powinny być w żaden sposób karane fizycznie.

Odpowiedź: Tak / Jest takie prawo człowieka

Artykuł 28. KPD, Prawo do nauki:

Dzieci mają prawo do nauki, to jest do chodzenia do szkoły. Dyscyplina szkolna powinna być stosowana w sposób gwarantujący poszanowanie godności dziecka; przemoc nie powinna być środkiem służącym zapewnieniu dyscypliny.

Stwierdzenie: Moja rodzina przyjechała tu, uciekając przed wojną w naszej ojczyźnie, jednak dziecko uchodźcze, jakim jestem, nie ma tu prawa chodzić do szkoły.

Odpowiedź: Nie / To naruszenie praw człowieka

Artykuł 22. KPD, Dziecko uchodźcze:

Dziecko uchodźcze należy otoczyć szczególną ochroną. Dzieci, które przybywają do jakiegoś kraju jako uchodźcy, powinny mieć te same prawa, co dzieci urodzone w tym kraju.

Stwierdzenie: Mam prawo widywać oboje rodziców, nawet jeśli są rozwiedzeni lub w separacji.

Odpowiedź: Tak / Jest takie prawo człowieka

Artykuł 9. KPD, Oddzielenie od rodziców:

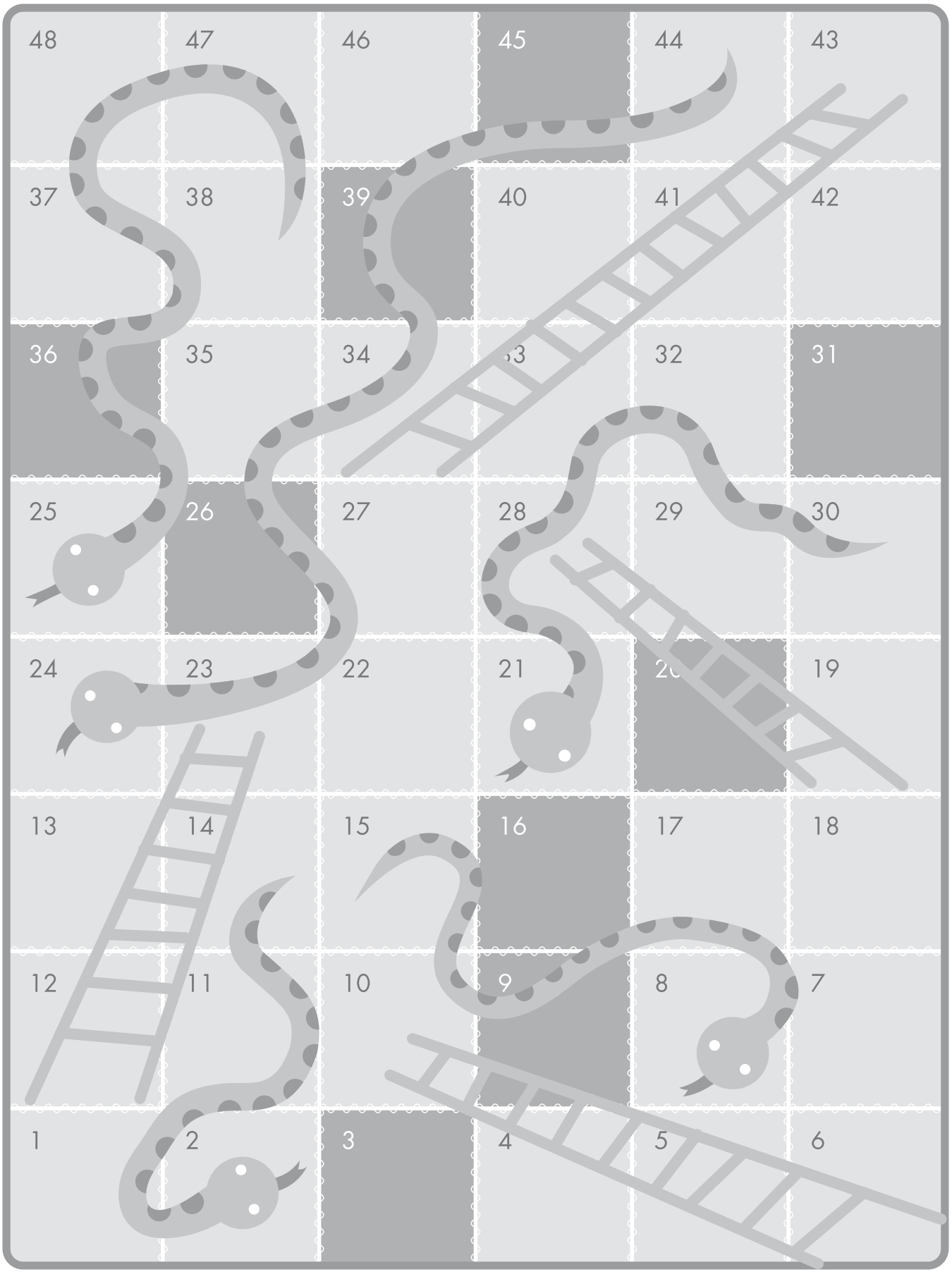
Dzieci nie powinny być oddzielane od swych rodziców, z wyłączeniem przypadków, gdy służyć to może ich dobru, np. jeśli rodzic maltretuje lub zaniedbuje dziecko. Dzieci rodziców rozwiedzionych lub żyjących w separacji mają prawo do utrzymywania kontaktów z obojgiem rodziców, o ile tylko nie przyniesie to szkody dobru dziecka.

Stwierdzenie: Opuszczam w szkole dużo lekcji, bo jeśli moje rodzeństwo jest chore, muszę o nie dbać wtedy, gdy mama jest w pracy.

Odpowiedź: Nie / To naruszenie praw człowieka

Artykuł 32. KPD, Praca dzieci:

Państwo powinno chronić dzieci przed wykonywaniem pracy, która jest dla nich niebezpieczna, zagraża ich zdrowiu, koliduje z ich edukacją, bądź prowadzi do ich wyzysku.

48 47 46 45 44 43
37 38 39 40 41 42
36 35 34 33 32 31
25 26 27 28 29 30
24 23 22 21 20 19
13 14 15 16 17 18
12 11 10 9 8 7
1 2 3 4 5 6

10. Jak wyjść z przemocy

Teraz widzę, co można było zrobić!

Temat	Przemoc
Poziom trudności	1
Wiek	7-13 lat
Czas trwania	60 minut
Wielkość grupy	4-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Robienie „żywych" zdjęć, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci ilustrują konflikt lub sytuację nacechowaną przemocą za pomocą „fotografii z ludzi", a następnie pokazują takie rozwiązanie konfliktu lub sytuacji, które nie odwołuje się do przemocy.
Cele	• Poszerzanie wiedzy na temat sposobów na przemoc. • Znalezienie takich metod rozwiązywania konfliktów, które nie odwołują się do przemocy. • Rozpoczęcie dyskusji na temat przyczyn stosowania przemocy.
Przygotowania	Brak
Materiały	Brak

Przebieg zajęć

1. Omów z grupą problem przemocy. Czym ona jest? Jakie jej formy przychodzą dzieciom do głowy? Dzieci mają uświadomić sobie, że są też inne rodzaje przemocy niż tylko ta fizyczna, np. przemoc werbalna i psychologiczna, grożenie przemocą, itp.
2. Podziel dzieci na zespoły, od cztero- do sześcioosobowych, i wytłumacz, że każdy zespół spędzi 15 minut na rozmowie o widzianych lub przeżytych przez swoich członków sytuacjach, w których użyto przemocy (np. w szkole, w domu, między koleżankami lub kolegami). Następnie zespół wybierze jedną z tych sytuacji i stworzy przedstawiającą ją „fotografię z ludzi". Na tej „fotografii" powinien znaleźć się cały zespół – jego członkowie nie mogą się ruszać, ani niczego mówić. Ich poza i wyraz twarzy powinny odzwierciedlać rolę, jaką odgrywają na zdjęciu (np. ofiara, sprawca lub świadek).
3. Poproś każdy zespół o przedstawienie swojej „fotografii z ludzi". Zadaniem reszty dzieci jest omówienie, co według nich dzieje się na zdjęciu. Zespół tworzący fotografię powstrzymuje się od wszelkich komentarzy.
4. Po ostatnim pokazie „fotografii", poleć dzieciom powrócić do utworzonych na początku zajęć zespołów i przedyskutować kwestię tego, jak przedstawione sytuacje lub konflikty można byłoby rozwiązać bez użycia przemocy. Następnie zespoły przygotowują kolejną „fotografię z ludzi", tym razem przedstawiającą sposób rozwiązania konfliktu.
5. Poproś każdą grupę o przedstawienie drugiej „fotografii z ludzi". Po każdym pokazie przeprowadź krótką dyskusję, podczas której reszta dzieci skomentuje, co zobaczyła, po czym zespół tworzący zdjęcie opowiada, jaka to była sytuacja i jakie dla niej znalazł rozwiązanie. Zachęć pozostałe dzieci do podawania innych możliwych rozwiązań. Następnie, poproś o ocenę tych rozwiązań z punktu widzenia własnych doświadczeń, podkreślając przy tym, że zazwyczaj można znaleźć więcej niż tylko jeden sposób poradzenia sobie z przemocą.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia zadając następujące pytania:
   a) Czy jesteście w stanie utożsamić się z „fotografiami z ludzi" przedstawiającymi przemoc? Czy kiedykolwiek znalazłyście się w sytuacji, w której użyto przemocy?

b) Czy trudno było znaleźć takie rozwiązanie sytuacji/konfliktu, które nie uciekałoby się do stosowania przemocy? Dlaczego?
c) W jaki sposób znalazłyście to rozwiązanie?
d) Co czułyście, będąc częścią „fotografii z ludzi"?
e) Czy czułyście się lepiej, kiedy przedstawiałyście zdjęcie z rozwiązanym konfliktem? Dlaczego tak / nie?
f) Z jakich powodów, w pewnych sytuacjach, ludzie stosują przemoc?
g) Jakie są sposoby na to, by w trudnych sytuacjach ograniczyć przemoc lub całkowicie jej uniknąć?
h) Jakie są oznaki agresywnego zachowania?

2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
a) Czy jest jakieś prawo człowieka, które mówi o niestosowaniu przemocy? Które z tych praw odnoszą się do niestosowania przemocy?
b) Dlaczego prawa człowieka mówiące o niestosowaniu przemocy są takie ważne?
c) Jak można chronić te prawa?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia te dają okazję do przedyskutowania w obrębie grupy problemu stosowania przemocy. Z kolei w ramach „KONSTYTUCJI NASZEJ GRUPY" (s. 109) proponuje się dzieciom opracowanie, obowiązujących grupę, norm postępowania oraz metod współpracy w ich egzekwowaniu.
- Przeprowadź trening w zapobieganiu przemocy lub powstrzymywaniu się od agresji.
- Sprawdź, czy w regionie nie jest prowadzona jakaś kampania przeciw przemocy.
- Zorganizuj edukację rówieśniczą z zakresu przeciwdziałania przemocy w szkole.
- Zajęcia pt. „NIE BĄDŹ GAPIEM!" (s. 150) także dotyczą różnych aspektów agresywnych zachowań. Natomiast zajęcia pt. „SŁOWA, KTÓRE RANIĄ" (s. 174) odnoszą się do przemocy werbalnej.

Pomysły na działanie

- Przygotujcie plakaty dotyczące przemocy oraz przeciwdziałania przemocy i powieście je w miejscach publicznych. Umieśćcie tam numer telefonu lub adres, pod jaki mogą się zgłaszać jej ofiary.
- Przygotujcie przedstawienie uliczne pokazujące, jak można rozwiązywać konflikty bez stosowania przemocy.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Należy być delikatnym w stosunku do dzieci, które już doświadczyły przemocy.
- Dzieci mogą także wybrać sytuację „typową"; nie muszą mówić o sobie, jeśli tego nie chcą.
- Na początku zajęć, przy pomocy jednego zespołu dzieci, możesz zademonstrować na czym polega „fotografia z ludzi".
- Dzieci mogą mieć problemy ze znalezieniem realistycznych rozwiązań dla różnych konfliktów, zwłaszcza tych z udziałem dorosłych. Należy być przygotowanym na udzielanie podpowiedzi dotyczących instytucji oferujących pomoc i ochronę ofiarom przemocy, w tym działających w okolicy ośrodków pomocy dzieciom.
- Adaptacje: możesz dzieciom dać aparaty cyfrowe, by robiły zdjęcia odgrywanych scen. Zrobione zdjęcia można następnie wydrukować na drukarce, opatrzyć informacjami, jak zapobiegać przemocy, i powiesić w sali.

11. Jaki piękny jest ten świat

W jakim świecie chciałybyście żyć?

Temat	Dyskryminacja, środowisko, ubóstwo i wykluczenie społeczne
Poziom trudności	1
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	50 minut
Wielkość grupy	1-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Rysowanie, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci rysują po dwa kontrastujące ze sobą rysunki, pokazujące środowisko, w którym z jednej strony – chciałyby, a z drugiej strony – nie chciałyby żyć. Następnie omawiają to, co powoduje różnice i to, jak same mogą wpływać na stan otaczającego je środowiska.
Cele	• Rozmowa na temat konkretnych i abstrakcyjnych czynników wpływających na środowisko. • Ocena środowiska – zarówno tego, w którym żyją dzieci, jak i innych. • Omówienie sposobów ochrony/zmiany środowiska własnego i innych ludzi.
Przygotowania	• Przygotować materiały do kolorowania. • Odbić ilustracje (materiały pomocnicze) – po jednym egzemplarzu dla każdego dziecka.
Materiały	• Papier • Materiały do kolorowania: farby, flamastry, kredki • Pinezki lub taśma samoprzylepna do powieszenia rysunków

Przebieg zajęć

- Rozłóż różnokolorowe kredki, farby, flamastry, itp. Poproś dzieci, by pomyślały o tym, w jakim środowisku – realnym lub wymyślonym – chciałyby żyć, a potem je narysowały.
- Następnie poproś je, by pomyślały o tym, w jakim środowisku nie chciałyby żyć, a potem je narysowały.
- Gdy rysunki są już gotowe, powieś je i zaproś dzieci do obejrzenia miniwystawy.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia przy pomocy następujących pytań:
   a) Czy łatwo było pomyśleć o dwu, tak odmiennych, środowiskach?
   b) Który rysunek, i które środowisko, podoba się wam najbardziej? Dlaczego?
   c) Który rysunek, i które środowisko, podoba się wam najmniej? Dlaczego?
   d) Gdyby w otoczeniu, które narysowałyście, mieszkali ludzie, to jak by się czuli?
   e) Który z rysunków najbardziej przypomina środowisko, w którym rzeczywiście żyjecie?
2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka przy pomocy następujących pytań:
   a) Środowisko, to coś więcej niż sama tylko przestrzeń fizyczna. Jakie inne czynniki tworzą środowiska sprzyjające i niesprzyjające ludziom? Pomyślcie o czynnikach, takich jak: możliwości, niestosowanie przemocy, brak dyskryminacji, wolność i prawa człowieka.
   b) Jaki wpływ mają na nas fizyczne aspekty środowiska, w którym żyjemy? Jaki wpływ ma na nas nasze środowisko oceniane pod kątem realizowanych w nim praw?

c) Jak opisałybyście wasze środowisko rozpatrywane pod kątem realizowanych w nim praw?
d) Co chciałybyście zmienić w fizycznych aspektach środowiska, w którym żyjecie? Co chciałybyście zmienić w waszym środowisku w kwestii realizowanych w nim praw?
e) Co możecie zrobić, by najbliższe środowisko bardziej przypominało to, narysowane przez was?
f) Czy wszystkie dzieci na świecie żyją w środowisku, które im się podoba?
g) Czy przysługuje nam takie prawo, które dotyczy życia w zdrowym środowisku?
h) Czy sądzicie, że powinniśmy mieć prawo do życia w zdrowym i dobrym środowisku?
i) Co możemy zrobić, by promować prawo do życia w dobrym środowisku, które przysługiwałoby wszystkim dzieciom na świecie?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „REPORTER KOMPASIKA" (s. 166) oraz „KROPLE WODY" (s. 119) również poświęcone są, dokonywanej przez dzieci, ocenie najbliższego im środowiska.
- W ramach zajęć pt. „DROGI DZIENNICZKU" (s. 79) dzieci przyglądają się tej samej sytuacji, widzianej z różnych perspektyw.

Pomysły na działanie

- Spacerując razem z dziećmi po okolicy, porozmawiaj o jej fizycznych aspektach i o tym, co im się tu podoba, a co nie. Pomóż dzieciom opracować konkretne propozycje zmian. Zaproś przedstawiciela władz lokalnych na debatę z dziećmi, której efektem mogłoby być wdrożenie zaproponowanych przez nie zmian.
- Zorganizuj wystawę dziecięcych rysunków i zaproś na nią dorosłych, by zobaczyli, jak autorzy prac postrzegają środowisko, w którym żyją.
- Wykorzystaj zgłaszane przez dzieci pomysły na to, jak można zmienić szeroko pojęte środowisko, w którym żyją. Co dzieci mogą zrobić, by poprawić sytuację w tym zakresie?
- Spróbuj znaleźć jakieś realizowane już projekty, do których dzieci mogłyby się dołączyć i np. wspomóc inne dzieci z okolic znajdujących się w gorszym stanie. Starsze dzieci mogą opracować i wdrożyć w życie własne projekty.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

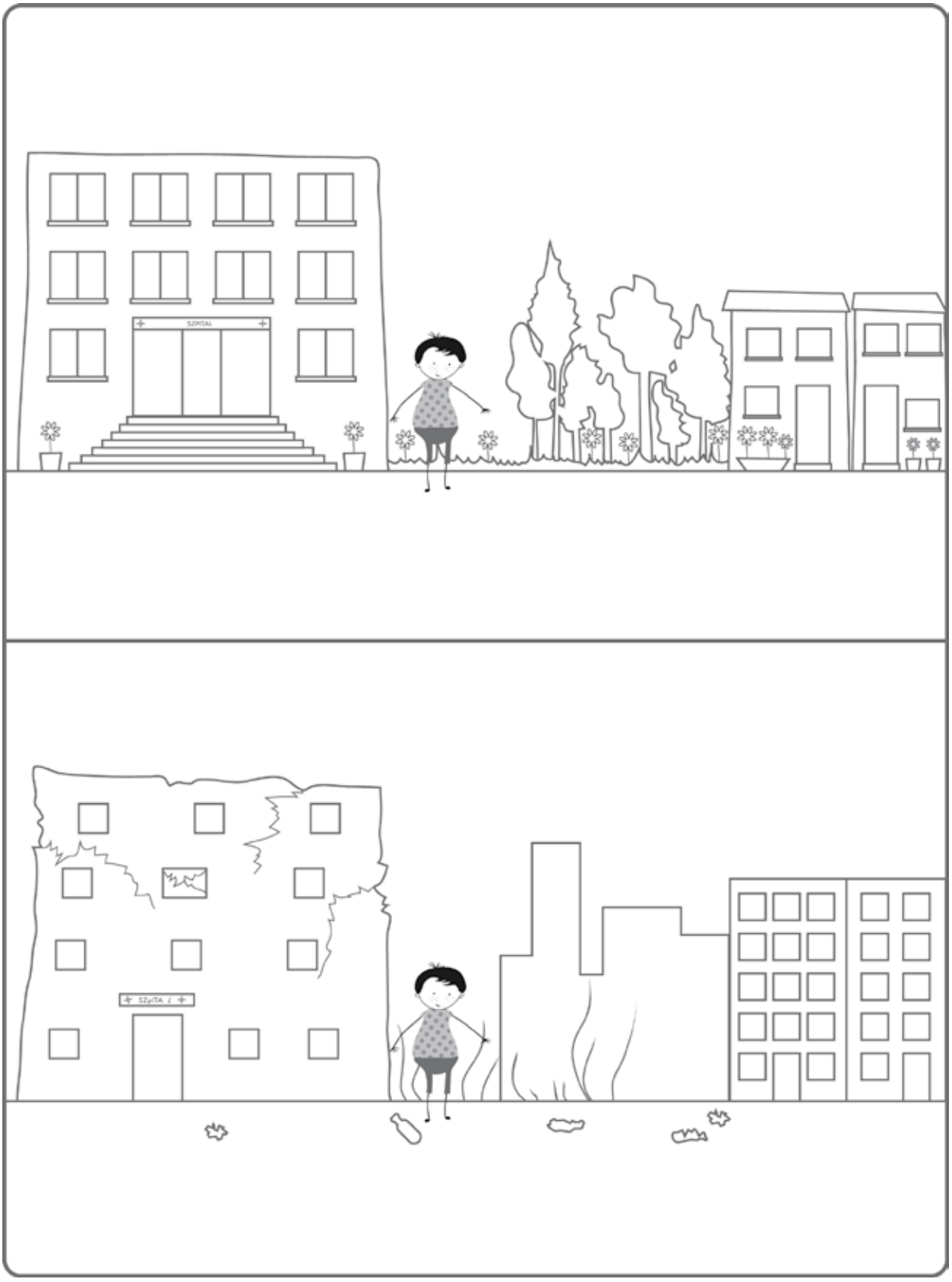
- Pomóż dzieciom zrozumieć, że środowisko tworzą zarówno konkretne czynniki fizyczne, jak i te abstrakcyjne (np. stopień realizacji praw i swobód). Podkreśl, że aby żyć w dobrym i zdrowym środowisku potrzebujemy ich obu. Młodsze dzieci mogą mieć kłopoty z pojęciem abstrakcyjnej koncepcji środowiska.
- Zadecyduj, jeszcze przed rozpoczęciem zajęć, na których aspektach środowiska dzieci się skupią. Zajmowanie się całym środowiskiem jako takim, okaże się zadaniem zbyt rozległym i abstrakcyjnym.

Modyfikacje

- Do narysowania obu rysunków wykorzystajcie różne techniki i materiały, np. kredki świecowe, farby, mozaikę z kawałków papieru.

MATERIAŁY POMOCNICZE

12. Jesteśmy rodziną

Temat	Dyskryminacja, rodzina i opieka zastępcza, równość płci
Poziom trudności	2
Wiek	8-10 lat
Czas trwania	60 minut
Wielkość grupy	8-30 dzieci
Rodzaj zajęć	Rysowanie, dyskusja
Krótka charakterystyka	Wspomagając się obrazkami i rysunkami, dzieci rozmawiają na temat różnych koncepcji i modeli rodziny.
Cele	• Promowanie zróżnicowania i tolerancji dla różnic. • Skłonienie dzieci do refleksji nad różnymi sposobami życia w rodzinie i definicją rodziny. • Zwrócenie uwagi na problem dyskryminowania dzieci z rodzin o nietypowym składzie. • Pogłębienie wiedzy na temat związków między rodziną a prawami człowieka.
Przygotowania	• Przygotować dla każdego z zespołów zestaw ilustracji/zdjęć pokazujących rodziny o różnej strukturze (np. z jednym rodzicem; o klasycznej strukturze; składającej się z par tej samej płci; rodziny zrekonstruowane; z adoptowanymi dziećmi; duże rodziny wielopokoleniowe).
Materiały	• Zestawy ilustracji dla każdego zespołu dzieci

Przebieg zajęć

1. Wprowadź dzieci w tematykę zajęć, wyjaśniając, że poświecone będą wielu różnym sposobom życia i utożsamiania się i z osobami, które uważamy za rodzinę. Podkreśl, że nie wszystkie dzieci żyją w takich samych rodzinach.
2. Poproś dzieci o namalowanie rodziny, z którą obecnie mieszkają (tj. aktualną rodzinę, nie zaś tę, od której mogą być oddzielone, którą chciałyby mieć lub kiedyś miały, itp.). Zachęć je do umieszczenia na rysunku szczegółów dotyczących poszczególnych członków rodziny, o ile tylko tego chcą (np. imiona, wiek, płeć).
3. Następnie porozmawiaj na temat innego rodzaju rodzin, o których coś wiedzą, po czym pozwól im pokazać rysunki przedstawiające ich własne rodziny.
4. Przeprowadź burzę mózgów i wyliczcie razem tyle rodzajów rodzin, ile tylko będzie możliwe. Wspomnij o tych, o których dotąd nie było mowy.
5. Podziel dzieci na zespoły cztero- lub pięcioosobowe i daj im przygotowane uprzednio zestawy ilustracji/zdjęć. Poproś każdy z zespołów o przedyskutowanie głównych różnic pomiędzy rodzinami lub tego, co jest niezwykłe w każdej z nich. Dzieci powinny też porozmawiać o rysunkach własnych rodzin i o tym, czy są one podobne do którejś z otrzymanych ilustracji.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Na czym polegały te zajęcia?
   b) Czy łatwo, a może trudno, było narysować i przedstawić własną rodzinę?
   c) Czy rysunki innych dzieci was zaskoczyły? Dlaczego?
   d) Czy zaskoczyły któreś z wręczonych wam ilustracji różnych rodzin? Dlaczego?

e) Czego dowiedziałyście się o rodzinach?
f) Jak waszym zdaniem czują się dzieci, których rodziny są „inne”?
g) Jak możecie wesprzeć te dzieci?

2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Czy wszystkie dzieci mają prawo do życia w rodzinie?
   b) Czy życie w rodzinie jest czymś ważnym? Dlaczego tak / nie?
   c) Pomyślcie o dzieciach, które być może nie mają rodziny. Kim one są? Gdzie i z kim mieszkają?
   d) Kto zapewnia, żeby wszystkie prawa takich dzieci były przestrzegane?
   e) Czy znacie takie dzieci? Jak możecie im pomóc?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „KTO POWINIEN DECYDOWAĆ?” (s. 126) dotyczą życia rodzinnego i sposobów, w jakie rodziny podejmują decyzje.
- Szereg innych zajęć także dotyczy stereotypów: „GRY OBRAZKOWE” (s. 83), „KTO JEST ZA MNĄ?” (s. 123) i „MIĘDZYNARODOWY OBÓZ LETNI” (s. 138).

Pomysły na działanie

- Zorganizuj kilka wizyt w miejscowym domu dziecka lub ośrodku opieki społecznej. W ten sposób możesz stworzyć okazję do dyskusji, czy nawet nawiązania koleżeńskich więzi pomiędzy dziećmi tam przebywającymi i dziećmi z grupy.
- Jeśli w okolicy prowadzona jest akcja w rodzaju – „Zaadoptuj dziadka” lub „Zaadoptuj rodzica”, to niektóre dzieci z grupy mogą chcieć wziąć w niej udział.
- Niektóre z dzieci mogą okazać się chętne do zorganizowania, na skalę szkolną lub lokalną, własnej akcji typu „Zaadoptuj brata lub siostrę”.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zadbaj o to, by dzieci czuły się bezpiecznie i nie były narażone na docinki z powodu posiadania rodziny o nietypowej lub odmiennej strukturze. Przez cały czas trwania zajęć, kładź nacisk na tolerancję oraz uczucia i wartości, które związane są z życiem rodzinnym.
- Zapoznaj się z sytuacją rodzinną dzieci z grupy, z którą pracujesz, i zaadaptuj zajęcia tak, by nikt w ich trakcie nie czuł się zakłopotany lub skrępowany.
- Przed przeprowadzeniem zajęć pogłęb swą wiedzę na temat poruszanych w nich zagadnień, przeczytaj wątek tematyczny pt. RODZINA I OPIEKA ZASTĘPCZA (Rozdział V). Możesz tam znaleźć, przydatne w trakcie pracy z dziećmi, informacje o różnych typach rodzin.

Adaptacja

W celu skrócenia zajęć możesz zrezygnować z wykorzystania dodatkowych ilustracji. W trakcie dzielenia dzieci na zespoły, możesz je poprosić o dyskusję i refleksję nad ich własnymi rysunkami, bez wprowadzania kolejnych materiałów. Niemniej ważne jest, by omówić lub odnieść się do innych modeli rodzin, które nie występują w grupie.

13. Kalendarz praw człowieka

Każdy dzień roku to dzień praw człowieka!

Temat	Prawa człowieka ogólnie
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	120 minut na zrobienie kalendarza, dodatkowe sesje co miesiąc
Wielkość grupy	2-24 dzieci
Rodzaj zajęć	Rysowanie, malowanie, wycinanki, graficzne przedstawianie informacji
Krótka charakterystyka	Stworzenie kalendarza grupy, z zaznaczonymi ważnymi datami związanymi z prawami człowieka.
Cele	• Podniesienie ogólnej świadomości rozlicznych aspektów praw człowieka. • Pogłębienie wiedzy o okresach czasu (np. miesiąc, tydzień, dni tygodnia) i czasie świątecznym. • Rozwój umiejętności planowania. • Wzbogacenie wyobrażeń na temat organizowania uroczystości.
Przygotowania	• Przygotować po jednym kalendarzu na każdy miesiąc – z dniami tygodnia wypisanymi w kolumnach. • Przygotować i powielić dla każdej z grup listę Dni do zapamiętania. • Zrobić kwadracik z papieru z napisem „URODZINY!" dla każdego dziecka i dorosłego należącego do grupy.
Materiały	• 12 arkuszy papieru formatu A4 – jeśli to możliwe, oprawionych w karton • Odbitki tabeli Dni do zapamiętania • Długopisy, flamastry lub kredki dla każdej grupy • Taśma samoprzylepna, klej lub rzepy • Kwadrat z papieru z napisem „URODZINY!" dla każdego dziecka i osoby prowadzącej zajęcia • Opcjonalnie: dodatkowe akcesoria plastyczne, mały kalendarz, wersja dla dzieci Konwencji o Prawach Dziecka (por. materiały pomocnicze)

Przebieg zajęć

1. Wytłumacz dzieciom, że będą robić kalendarz, który pomoże im zorientować się, kiedy zbliża się jakiś, mający coś uświetnić Dzień, szczególnie ten związany z prawami człowieka.
2. Przedyskutuj z dziećmi, czym są prawa człowieka i poinformuj je (jeśli jeszcze tego nie wiedzą), że są też prawa dziecka. Poproś dzieci o podanie przykładów praw dziecka lub, jeśli to konieczne, zrób to sama (sam).
3. Spytaj dzieci, czy znają jakieś specjalne dni, które można by powiązać z prawami człowieka lub dziecka. Zapytaj o inne święta i poproś o odniesienie ich do tych praw (np. święta religijne mogą się wiązać z wolnością słowa, sumienia i przekonań, święta państwowe odnoszą się do prawa do posiadania obywatelstwa, święta kulturalne odzwierciedlają prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym). Zapisz je wszystkie. Zachęć dzieci do kreatywności i pomyślenia o innych dniach, które można byłoby połączyć z prawami człowieka. Pozwól im snuć domysły i zgadywać. Następnie, rozdaj listę „dni do zapamiętania". Dodaj do niej te wymienione podczas dyskusji. Omów, jak można obchodzić te dni tak, by pokazać ich znaczenie dla praw człowieka.

Podziel dzieci na cztery zespoły i przydziel każdemu z nich trzy miesiące do opracowania. Wręcz wszystkim zespołom po trzy kartki z kalendarza, materiały do kolorowania i inne rzeczy potrzebne do ukończenia kalendarza.

Źródło: zaadaptowane z *KOMPAS: – edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą*, wydanie w jęz. polskim – Wydawnictwa CODN, Warszawa 2005. (przyp. red.)

4. Wytłumacz, na czym polega zadanie:
    a) Najpierw należy wpisać po kolei dni poszczególnych miesięcy.
    b) Potem trzeba wpisać nazwy ważnych świąt, które przypadają na dany miesiąc, i ozdobić kratkę tak, by święto się wyróżniało. Sposób, w jaki je wyróżniono, powinien wiązać się z tym, co danego dnia jest świętowane i/lub ze związanym z nim prawem człowieka. Jeśli święto trwa dłużej niż jeden dzień, zaznaczyć każdy z jego dni. Uwzględnić ferie i wakacje.
    c) Zrobić papierowe przykrywki na dni świąteczne z napisem „ŚWIĘTO" i przymocować je, przy pomocy rzepów lub taśmy samoprzylepnej, we właściwych miejscach kalendarza. Wprowadzi to element niespodzianki.
5. Gdy wszystkie kartki kalendarza są już gotowe, powieś je na ścianie lub połóż na podłodze tak, by wszyscy je widzieli. Wytłumacz, że pewne ważne święta zostały pominięte.
6. Wręcz każdemu z dzieci kwadracik z napisem „URODZINY" i poproś o podejście do kalendarza, napisanie we właściwej kratce „Urodziny ...(imię)" i zakrycie tej kratki wręczoną właśnie karteczką (przymocować ją taśmą samoprzylepną od góry, by można ją było odchylić). Kiedy zadanie to zostanie już wykonane, spytaj dlaczego urodziny wiążą się z prawami człowieka i wytłumacz, że każdemu przysługuje prawo do życia i posiadania imienia.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
    a) Czy podobały się wam zajęcia?
    b) Czego się dowiedziałyście o kalendarzu? A o prawach człowieka?
    c) Na które z tych dni czekacie? Dlaczego?
2. Wspomnij, że choć obchodzimy te dni raz w roku, to z praw człowieka korzystamy na co dzień. Zadaj pytania:
    a) Z jakich praw człowieka korzystacie na co dzień? Z jakich praw człowieka korzystacie w tej właśnie chwili?
    b) Czy te prawa przysługują wszystkim dzieciom? Czy wszystkie dzieci mają możliwość korzystania z nich?
    c) Co możemy zrobić, by zagwarantować ochronę praw każdego dziecka? Czyje to jest zadanie?
3. Na początku każdego miesiąca, poświęć chwilę kolejnej kartce z kalendarza.
    a) Zdejmij przykrywki i odsłoń nadchodzące święta.
    b) Wytłumacz ich znaczenie, odnosząc je przy tym do praw człowieka.
    c) Wspólnie zaplanujcie, jak będziecie obchodzić każdy z tych dni.

Sugestie odnośnie kontynuacji

W tygodniu, na który przypada dzień związany z prawami człowieka, wybierz z KOMPASIKA jakieś zajęcia, odnoszące się do tego właśnie święta. Wybór oprzyj na spisie zajęć ze s. 56.

Pomysły na działanie

- Poproś dzieci o zaplanowanie sposobu, w jaki obchodzone będą poszczególne święta, w tym także urodziny.
- Dzieci mogą chcieć zorganizować obchody jakiegoś święta, np. Dnia Praw Człowieka lub Dnia Praw Dziecka, wraz z całą społecznością, w której żyją.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Nie odtwarzaj całej listy dni świątecznych, tylko wybierz te, mające jakiś związek z grupą, z którą

pracujesz, nawet jeśli dzieci nic jeszcze o danym święcie nie wiedzą. Dni oznaczone „gwiazdką" mają szczególne znaczenie dla praw człowieka i/lub dziecka.

- Gdy dzieci przygotowują kalendarz, obejdź kilka razy salę i upewnij się, czy rozumieją one znaczenie każdego ze świąt, nad którym pracują.
- Jeśli uwzględniasz lokalne lub ogólnokrajowe święta religijne i kulturalne, upewnij się, że wzięto pod uwagę wszystkie święta obchodzone przez rodziny i społeczności dzieci wchodzących w skład grupy. W przypadku jakichkolwiek wątpliwości, poproś dzieci o przyniesienie ich list z domu.
- Aby zapewnić jednakowe obchodzenie urodzin każdego z dzieci, możesz opracować ceremonię przyznającą wszystkim jubilatom równe przywileje, honory i traktowanie. Jeżeli taka jest tradycja, to zamiast urodzin można obchodzić imieniny.
- Postaraj się, by kalendarz wyglądał żywo i ozdobnie. Zachęcaj do stosowania właściwych dla danego święta symboli i nazw w językach obcych, jeśli to stosowne.

Adaptacje dla młodszych dzieci

- Pozwól im przepisać dni miesiąca z kalendarza. Zwróć uwagę, że poszczególne miesiące mają 28/29, 30 lub 31 dni, i z tego powodu nie zawsze zaczynają się tego samego dnia tygodnia.
- Wręcz im kalendarz z wpisanymi już dniami miesiąca i poproś tylko o zaznaczenie świąt.

Adaptacje dla starszych dzieci

- Wręcz egzemplarze wersji dla dzieci Konwencji o Prawach Dziecka i/lub Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i poproś o powiązanie święta zaznaczonego na ich kartkach z kalendarza, z konkretnymi artykułami z dokumentu.

MATERIAŁY POMOCNICZE: DNI DO ZAPAMIĘTANIA

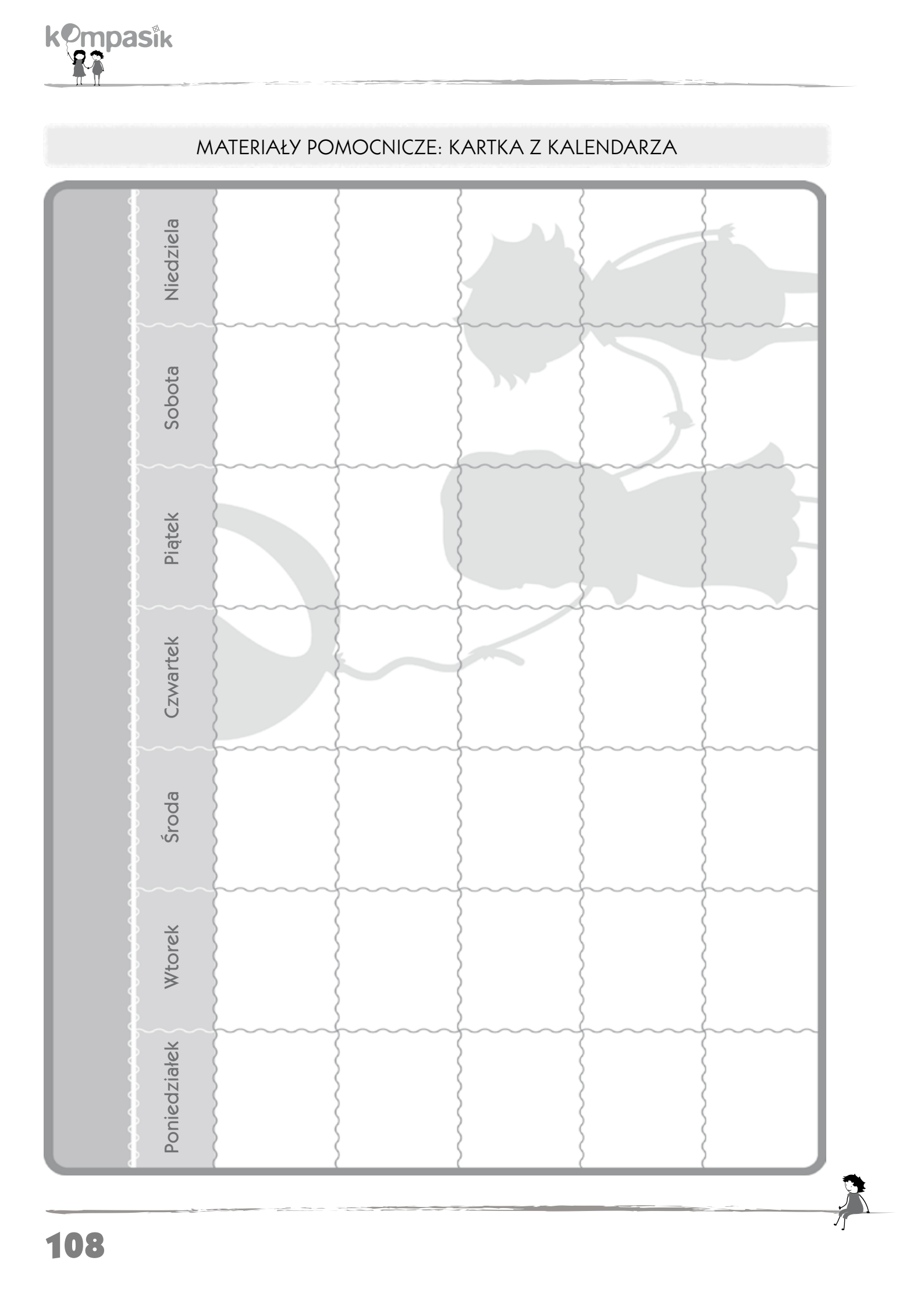
1 stycznia	Światowy Dzień Pokoju
8 marca	Międzynarodowy Dzień Kobiet
21 marca	Światowy Dzień Lasu
22 marca	Światowy Dzień Wody
7 kwietnia	Światowy Dzień Zdrowia
22 kwietnia	Dzień Ziemi
1 maja	Międzynarodowy Dzień Pracy
8 maja	Światowy Dzień Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężyca
9 maja	Dzień Europy
15 maja	Światowy Dzień Rodzin
1 czerwca	Międzynarodowy Dzień Dziecka*
5 czerwca	Światowy Dzień Ochrony Środowiska Naturalnego
21 czerwca	Światowy Dzień Pokoju i Modlitwy
7 sierpnia	Międzynarodowy Dzień Edukacji
8 września	Międzynarodowy Dzień przeciw Analfabetyzmowi
1 października	Międzynarodowy Dzień Muzyki
5 października	Światowy Dzień Nauczyciela
16 października	Światowy Dzień Żywności
25 października	Dzień Narodów Zjednoczonych
9 listopada	Międzynarodowy Dzień przeciwko Faszyzmowi i Antysemityzmowi
16 listopada	Międzynarodowy Dzień Tolerancji
20 listopada	Powszechny Dzień Dziecka
3 grudnia	Międzynarodowy Dzień Osób Niepełnosprawnych
10 grudnia	Dzień Praw Człowieka*

*Dzieci mają swój dzień zarówno 1 czerwca (Międzynarodowy Dzień Dziecka), jak i 20 listopada (Powszechny Dzień Dziecka obchodzony przez ONZ i UNESCO). Dodatkowo wiele krajów ustanowiło swój własny Dzień Dziecka.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTKA Z KALENDARZA

Poniedziałek	Wtorek	Środa	Czwartek	Piątek	Sobota	Niedziela

14. Konstytucja naszej grupy

Kto jest odpowiedzialny za moje prawa?

Temat	Obywatelstwo, demokracja, uczestnictwo
Poziom trudności	3
Wiek	10-13 lat
Czas trwania	Faza 1: 60-90 minut; faza 2: 30-45 minut
Wielkość grupy	10-30 dzieci
Rodzaj zajęć	Dyskusja, dochodzenie do konsensu, ustanawiane zasad
Krótka charakterystyka	Dzieci przygotowują konstytucję grupy, określają w niej swoje prawa i obowiązki.
Cele	• Zrozumienie związku pomiędzy prawami a obowiązkami. • Powiązanie praw i obowiązków w życiu codziennym. • Położenie nacisku na uczestnictwo w tworzeniu i ochronie praw. • Stworzenie wspólnie, uzgodnionego przez grupę, kodeksu zasad i obowiązków.
Przygotowania	Brak
Materiały	• Papier i ołówek dla każdego uczestnika • Flipczarty i flamaster • Opcjonalnie: odbitki dziecięcej wersji Konwencji o Prawach Dziecka

Przebieg zajęć

Sesja 1

- Zorientuj się, jakie dzieci mają doświadczenie i zrozumienie praw i obowiązków – zacznij od tych ograniczeń, które już znają. Poproś je o dokończenie zdań w rodzaju: „Nie mam prawa ..., ponieważ ...” (np. Nie mam prawa uderzyć kogoś, gdy jestem zły, ponieważ... / Nie mam prawa traktować ludzi niesprawiedliwie). Zapisz je i poproś dzieci o zamianę zdań w formie przeczącej na zdania bez negacji (np. Mam prawo nie być bitym / Mam prawo być traktowany sprawiedliwie).
- Gdy dzieci już zrozumieją, na czym polega proces tworzenia takich zdań, podziel je na małe, czterolub pięcioosobowe zespoły i wręcz każdemu kartkę papieru i flamastry. Wytłumacz, że:
  - Każdy zespół ma ustanowić trzy lub cztery zasady obowiązujące całą grupę.
  - Zasady powinny zawierać wyrażenie „Wszyscy mają prawo do...” (np. Wszyscy mają prawo do uczestnictwa).
  - Można przyjąć tylko te zasady, na które zgodzili się wszyscy członkowie zespołu.
  - Celem nie jest sformułowanie dużej liczby zasad, ale wypracowanie takich, na które wszyscy się zgadzają.
- Zbierz całą grupę i poproś poszczególne zespoły o przedstawienie rezultatów ich pracy. Zapisz zaproponowane zasady w tabeli, której wzór znajduje się poniżej.
  - Najpierw spytaj o prawa. Połącz ze sobą te o podobnej treści, za każdym razem prosząc o akceptację wszelkich zmian. Zapisz tak zredagowane prawa w tabeli, w kolumnie „Prawa”.
  - Po zapisaniu jakiegoś prawa zapytaj, jaki obowiązek ono za sobą pociąga, którego spełnienie jest konieczne to tego, by z danego prawa mogli korzystać wszyscy. Odpowiedź zapisz w kolumnie „Obowiązki”, w tym samym wierszu, co prawo, do którego się odnosi. Użyj wyrażeń w rodzaju: „mam obowiązek...” lub „powinienem...”.

KONSTYTUCJA	
PRAWA	**OBOWIĄZKI**
Każdy ma prawo do sprawiedliwego traktowania.	Mam obowiązek traktować wszystkich sprawiedliwie.
Każdy ma prawo do wyrażania swoich poglądów.	Powinienem przyznać każdemu prawo do wyrażenia swoich poglądów.

- Po zapisaniu wszystkich praw i obowiązków zaproponowanych przez zespoły, poproś dzieci o przejrzenie szkicu ich konstytucji.
  - Wyjaśnij, że lepiej jest mieć kilka dobrych zasad niż wiele nie tak dobrych. Czy można połączyć któreś z tych praw lub obowiązków? Czy z któryś można zrezygnować?
  - Czy są jeszcze jakieś inne prawa i obowiązki, które powinny być dodane?
- Gdy lista praw i obowiązków jest już gotowa, spytaj dzieci, czy mogłyby ją stosować jako coś w rodzaju „konstytucji" obowiązującej w ich grupie.
  - Czy są skłonne przestrzegać zasad, które same sformułowały?
  - Kto będzie odpowiedzialny za zapewnienie, że wszyscy będą przestrzegać tę konstytucję?
  - Co będzie, jeśli ktoś naruszy jakieś prawo?
  - Czy trzeba wprowadzić konsekwencje za nieprzestrzeganie zasad? Dlaczego?
- Kiedy ostateczna wersja konstytucji jest już gotowa, przepisz ją i powieś w miejscu widocznym dla wszystkich. Wyjaśnij, że są to zasady wspólnej pracy i zabawy, obowiązujące zarówno dzieci, jak i dorosłych.
- Zakończ dyskusję, kładąc nacisk na to, że zasady i obowiązki pomagają nam żyć razem, w sposób zapewniający poszanowanie praw każdego z nas. Zasady chronią nasze prawa (np. do uczestnictwa, posiadania poglądów, nauki, zabawy) oraz nasze bezpieczeństwo i zdrowie, zarazem nakładając na nas obowiązek przestrzegania praw przysługujących innym.

Omówienie i ewaluacja

1. Poproś dzieci o przedyskutowanie doświadczeń nabytych podczas zajęć.
   a) Czy łatwo było opracować w zespołach listę praw? Czy łatwo było opracować listę obowiązków?
   b) Czy łatwo było pracować razem w zespole? Jakie są zalety i wady wspólnej pracy w zespole?
   c) Czy były jakieś propozycje praw, które nie uzyskały akceptacji całego zespołu? Dlaczego?
   d) Co zrobiłyście z odrzuconymi propozycjami? Czy ktoś starał się przekonać resztę zespołu, by jednak je przyjąć? Czy któreś z nich zostały przemyślane na nowo?
   e) Czego dowiedziałyście się o sobie samych podczas tych zajęć? Czego się nauczyłyście o prawach i obowiązkach?
   f) Czy nauczyłyście się czegoś o demokracji?
2. Omów po co są zasady i obowiązki, zadając następujące pytania, i zapisując odpowiedzi:
   a) Jakimi zasadami kierujecie się w życiu (np. w domu, szkole, w innych okolicznościach)? Kto ustanowił te zasady?
   b) Jakie macie obowiązki? Kto was nimi obarczył?
   c) Czy dorośli też mają zasady i obowiązki? Skąd się one wzięły?
   d) Dlaczego wszyscy mamy zasady i obowiązki? Czy ich potrzebujemy?
   e) Co się dzieje, gdy ktoś nie przestrzega zasad? Czy niestosowanie się do przyjętych zasad musi pociągać za sobą pewne konsekwencje? Dlaczego?

3. Przedyskutuj kwestię egzekwowania praw i obowiązków, zadając następujące pytania:
    a) Skoro już porozumieliśmy się co do praw i obowiązków, to jak zapewnimy, by wszyscy je przestrzegali?
    b) Na kim spoczywa odpowiedzialność za pilnowanie, czy prawa te są szanowane?
    c) Czy osoba, która nie przestrzega przyjętych zasad, powinna ponieść konsekwencje? Kto powinien zadecydować, jakie to mają być konsekwencje?

Sesja 2

1. Kilka dni lub tygodni po napisaniu konstytucji, poproś dzieci, by raz jeszcze się jej przyjrzały. Wspomnij, że prawo często musi być poprawiane, a część przepisów usunięta lub dodana. Zapytaj:
    a) Czy wciąż zgadzają się na prawa i obowiązki, które wcześniej ustanowiły?
    b) Czy jakieś obowiązki jest trudniej wypełniać niż inne? Dlaczego?
    c) Czy trzeba coś zmienić w konstytucji? Coś usunąć? Coś dodać?
2. Przedyskutuj kwestię przestrzegania w życiu zasad i obowiązków, zadając następujące pytania:
    a) Czy któreś z praw są częściej łamane niż pozostałe? Dlaczego?
    b) Kto jest odpowiedzialny za pilnowanie, czy prawa te nie są naruszane?
    c) Kto decyduje o tym, co się stanie, gdy ktoś naruszy którąś z zasad przyjętych przez grupę?
    d) Czy grupa powinna popracować wspólnie nad ustaleniem konsekwencji za złamanie zasad?

Omówienie i ewaluacja

- Przedyskutuj, co to znaczy, że grupa ma zasady, które sama sobie ustaliła. Powiąż ten proces ze sposobem, w jaki prawa są stanowione w demokracji.
    - Czy posiadanie przez grupę konstytucji ułatwia jej funkcjonowanie?
    - Czy fakt, że grupa sama ustaliła obowiązujące ją zasady ma jakieś znaczenie?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zadbaj o to, by każde dziecko miało własny egzemplarz konstytucji.
- Gdy w grupie pojawi się jakiś konflikt lub problem, staraj się go rozwiązywać przy pomocy konstytucji. Problemy pojawiające się w życiu codziennym, najpewniej ujawnią potrzebę dokonywania w niej zmian.
- Możesz rozwinąć Sesję 2 pkt 2 i pozwolić dzieciom wspólnie ustalić konsekwencje złamania zasad.
- Wręcz dzieciom odbitki wersji dla dzieci Konwencji o Prawach Dziecka (Aneks s. 298). Poproś o porównanie konstytucji z dokumentem zawierającym listę praw przysługujących wszystkim dzieciom na całym świecie. Czy są w Konwencji jakieś prawa i związane z nimi obowiązki, które dzieci chciałyby dodać do swojej konstytucji?
- W grupie starszych dzieci, przedyskutuj, dlaczego dzieci potrzebują specjalnej konwencji, w której spisane są przysługujące im prawa. Czy dzieciom przysługują inne prawa człowieka niż dorosłym? Czy mają inne obowiązki? Pomóż dzieciom zrozumieć związek pomiędzy obowiązkami a zasadą rozwijających się zdolności, przyjętą w Konwencji o Prawach Dziecka.
- „LICZY SIĘ KAŻDY GŁOS" (s. 130) – zajęcia wdrażające dzieci w proces demokratycznego podejmowania decyzji – to dobry wstęp lub kontynuacja dla „KONSTYTUCJI NASZEJ GRUPY" (s. 109).

Pomysły na działanie

- Poproś dzieci, by się dowiedziały, czy ich szkoła, zespół lub klub ustaliły zestaw zasad lub procedur mających chronić prawa dziecka, i czy zasady te obejmują również obowiązki dzieci. Jeśli tak, poproś o ich ocenę:

- Kto je ustanowił?
- Czy dzieci zgadzają się z tymi zasadami?
- Czy można je zmienić? Jeśli tak, to jak?
- Co się dzieje, gdy ktoś nie przestrzega tych zasad?

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Niektóre dzieci mogą nie znać słowa *konstytucja* lub samej jej idei. Możesz zrezygnować z używania tego słowa i nazwać dokument, po prostu, „Zasady i obowiązki naszej grupy". Z drugiej strony, możesz spróbować zaznajomić dzieci z pojęciem konstytucji jeszcze przed zajęciami, prosząc je uprzednio o znalezienie odpowiedzi na następujące pytania:
  - Czy nasz kraj ma swoją konstytucję?
  - Co jest w naszej konstytucji?
  - Kto i kiedy ją napisał?
  - Kto dba o to, by była przestrzegana?
  - Co się dzieje, gdy ktoś nie przestrzega konstytucji?
- Wiele dzieci ma negatywny stosunek do wszelkich zasad widząc w nich tylko ograniczenie swojej swobody. Być może trzeba będzie poświęcić nieco czasu na dyskusję i podanie przykładów obrazujących to, jak bardzo potrzebujemy zasad, by móc żyć razem.
- Małe dzieci mogą potrzebować pomocy w zrozumieniu różnicy między obowiązkami, rozumianymi jako ich osobiste zobowiązania wobec innych (np. czekanie na swoją kolej, szanowanie różnic, powstrzymywanie się od stosowania przemocy), a ograniczeniami lub zadaniami nałożonymi na nie przez dorosłych (np. mycie zębów, ścielenie łóżka, podnoszenie rąk w szkole, odrabianie pracy domowej).
- Połóż nacisk na związek pomiędzy prawami a rolami/obowiązkami każdego człowieka – zarówno dziecka, jak i dorosłego. Wspomnij o obowiązku egzekwowania i przestrzegania zasad.

Adaptacje

1. Aby ułatwić młodszym dzieciom udział w tych zajęciach, trzymaj się konkretów:
   a) Dbaj, by dyskusja skupiała się na prawach i obowiązkach.
   b) Nie wdawaj się w nadmierne szczegóły zasad, czy kwestii ich egzekwowania i odpowiedzialności za egzekwowanie.
2. U starszych dzieci możesz pogłębić wiedzę na temat związku pomiędzy prawami, zasadami i obowiązkami poprzez omówienie następujących kwestii:
   a) Na czym polega związek między prawami a zasadami?
   b) Na czym polega różnica między zasadami a obowiązkami?

15. Krok naprzód

Wszyscy jesteśmy równi, ale jedni są bardziej równi niż inni

Temat	Prawa człowieka ogólnie, dyskryminacja, ubóstwo i wykluczenie społeczne
Poziom trudności	2
Wiek	10-13 lat
Czas trwania	60 minut
Wielkość grupy	10-30 dzieci
Rodzaj zajęć	Odgrywanie ról, symulacja, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci wcielają się w kogoś innego i zastanawiają się nad nierównością jako źródłem dyskryminacji i wykluczenia.
Cele	• Wzbudzanie empatii wobec innych, którzy są od nas różni. • Podniesienie świadomości dotyczącej nierównych możliwości oferowanych w życiu społecznym. • Zrozumienie możliwych konsekwencji faktu przynależenia do grup mniejszościowych.
Przygotowania	• Zaadaptować role i sytuacje do potrzeb grupy. • Przygotować „Kartę ról" dla każdego z dzieci. • Skopiować arkusz ról, powycinać poszczególne role, złożyć je.
Materiały	• „Karty ról" • Lista sytuacji • Opcjonalnie: artykuły plastyczne potrzebne do zrobienia identyfikatorów z imionami i/lub rysunków

Przebieg zajęć

1. Na początek spytaj dzieci, czy kiedykolwiek wyobrażały sobie, że są kimś innym. Poproś o przykłady. Wyjaśnij następnie, że podczas tych zajęć także będą wcielać się w czyjąś skórę, np. innego dziecka, które może okazać się całkiem od nich różne.
2. Każde dziecko bierze kartę z nową tożsamością i odczytuje, co tam jest napisane, ale po cichu, tak aby nikt nie wiedział, kim teraz jest. Jeśli ktoś nie rozumie treści „karty z rolą", podnosi rękę i czeka w milczeniu aż podejdziesz i wszystko wyjaśnisz.
3. Na tym etapie nie pozwalaj na zadawanie pytań. Wyjaśnij, że nawet jeśli jakieś dziecko nie wie zbyt wiele o osobie, w którą ma się wcielić, to po prostu powinno użyć wyobraźni. Aby pomóc dzieciom wejść w ich role, poproś, by zrobiły coś, co je im przybliży, np.
   a) Niech każde dziecko nada sobie nowe imię. Można zrobić identyfikator z tym imieniem, który będzie przypominać, kim mamy być.
   b) Niech narysuje autoportret swojej nowej tożsamości.
   c) Niech zrobi rysunek swego domu, pokoju lub ulicy.
   d) Można też przejść się po sali, udając, że jest się tą osobą.
4. Aby pobudzić wyobraźnię dzieci, możesz puścić spokojną muzykę i poprosić je, by usiadły, zamknęły oczy i odpowiadały sobie w duchu na pytania, które odczytasz im na głos:
   a) Skąd pochodzisz? Jakie miałeś lub miałaś wczesne dzieciństwo? Jaka była wtedy twoja rodzina? Czy od tego czasu się zmieniła?
   b) Jak wygląda twoje życie codzienne? Gdzie mieszkasz? Do jakiej chodzisz szkoły?

Źródło: zaadaptowane z *KOMPAS: edukacja na rzecz praw człowieka w pracy z młodzieżą* (Rada Europy, 2002)

c) Co robisz rano, co po południu, a co wieczorem?
d) Jakie lubisz zabawy? Z kim się bawisz?
e) Gdzie pracują twoi rodzice? Ile zarabiają? Jak twojej rodzinie się powodzi?
f) Co robisz w wakacje? Czy masz swojego zwierzaka?
g) Co przynosi ci szczęście? Czego się boisz?

5. Poproś dzieci o zachowanie całkowitej ciszy i ustawienie się w szeregu, jedno obok drugiego. Wytłumacz następnie, że teraz usłyszą opis tego, co może przytrafić się różnym dzieciom. Jeśli uznają, że jakieś stwierdzenie może być prawdą o osobie, w którą się wcieliły, niech zrobią krok naprzód. W przeciwnym razie powinny pozostać na miejscu.
6. Odczytaj po kolei stwierdzenia, stosując pomiędzy nimi krótkie pauzy tak, by dzieci miały czas na zrobienie kroku do przodu. Zachęć je do rozglądania się i obserwowania, gdzie stoją inni.
7. Na koniec poproś dzieci, by usiadły w miejscu, w którym się akurat znalazły. Poproś wszystkie po kolei o opisanie osoby, w którą się wcieliły, i zwrócenie uwagi na to, gdzie ostatecznie się znalazły.
8. Przed rozpoczęciem omówienia podkreśl, że skończyła się ta część zajęć, która polegała na „wchodzeniu w czyjąś skórę". Poproś dzieci o zamknięcie oczu i ponowne stanie się sobą – po odliczeniu do trzech, każde z nich ma wykrzyknąć własne imię. W ten sposób dzieci powinny uwolnić się od odgrywanej roli.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Co się wydarzyło podczas tych zajęć?
   b) Czy łatwo było wam odgrywać swoje role?
   c) Jak wyobrażałyście sobie osobę, w którą się wcieliłyście? Czy znacie kogoś podobnego do niej?
   d) Jak się czułyście, wyobrażając sobie, że jesteście tą osobą? Czy w ogóle przypominała ona was samych?
2. Powiąż zajęcia z kwestią dyskryminacji oraz nierówności społecznej i ekonomicznej poprzez zadanie następujących pytań:
   a) Jak czułyście się robiąc/lub nie robiąc, krok do przodu?
   b) Jeśli któreś z was często robiło krok naprzód, to kiedy zorientowało się, że inni nie poruszają się tak szybko?
   c) Czy osoba, w którą się wcieliłyście, poruszała się naprzód, czy też nie? Dlaczego?
   d) Czy miałyście wrażenie, że coś jest nie w porządku?
   e) Czy w tych zajęciach było coś, co występuje też w świecie realnym? Co to było?
   f) Co sprawia, że niektórzy w naszym społeczeństwie mają więcej możliwości niż inni? A co sprawia, że inni mają ich mniej?

Sugestie odnośnie kontynuacji

Pojęcie stereotypu jest dla wielu młodszych dzieci trudne do zrozumienia. Możesz wzmocnić efekt edukacyjny tych zajęć poprzez przeprowadzenie innych, również dotyczących tej tematyki, np. zajęcia: „GRY OBRAZKOWE" (s. 83), „KTO JEST ZA MNĄ?" (s. 123), „MIĘDZYNARODOWY OBÓZ LETNI" (s. 138) i „ZABDERFILIO" (s. 193).

Pomysły na działanie

Porozmawiaj z dziećmi o tym, kto w ich społeczności ma więcej lub mniej możliwości. Co na początek można zrobić, by te możliwości wyrównać? Czy w grupie lub najbliższym środowisku są jakieś nierówności, którym dzieci mogłyby zaradzić?

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Możesz opracować własne karty z rolami. Te przedstawione tu z założenia służą jako przykład. Im bardziej role będą odzwierciedlać świat, w którym dzieci żyją, tym większą korzyść wyniosą one z zajęć.
- Przystosuj role tak, by nie wprawić żadnego dziecka w zakłopotanie wynikłe ze zbytniego podobieństwa jego własnej sytuacji do którejś z opisywanych na kartach.
- Ponieważ nigdy nie zdobędziesz pełnej wiedzy o życiu prywatnym wszystkich dzieci, niektóre z nich mogą okazać się mocno poruszone jakąś rolą lub mieć emocjonalne trudności związane z wyjściem z roli. W trakcie tych zajęć musisz wykazać się szczególną wrażliwością i zwrócić specjalną uwagę na dzieci, które nie radzą sobie z wyjściem z roli lub zachowują się inaczej niż zwykle. W takim przypadku, porozmawiaj z każdym z nich indywidualnie.
- Bardzo ważne jest, by dzieci zachowały całkowitą ciszę, gdy dostaną rolę. Powinny wyobrażać sobie życie postaci, w którą mają się wcielić, i poruszać się podczas wysłuchiwania opisów sytuacji. W ten sposób nie tylko kreuje się atmosferę niepewności, co do tożsamości poszczególnych dzieci, ale też pozwala się im skoncentrować i uniknąć chwili nieuwagi powodującej wypadnięcie z odgrywanej roli.
- Zadbaj, by wszystkie dzieci miały szansę wypowiedzenia się w trakcie omawiania zajęć, które ze swej strony są silnie angażujące emocjonalnie. Im pełniej dzieci będą mogły wyrazić siebie i swoje odczucia, tym bardziej skorzystają z uczestnictwa. Jeśli zachodzi taka potrzeba, poświęć nieco więcej czasu na omówienie.
- Zajęcia te możesz zorganizować na świeżym powietrzu lub w dużym pomieszczeniu. Zwróć uwagę na to, by podczas ujawniania swojej tożsamości dzieci pozostały na miejscu, do którego doszły, bo młodsze z nich potrzebują naocznie dostrzec różnice symbolizowane przez dystans między poszczególnymi uczestnikami zajęć, po to by skojarzyć je z daną rolą. Podczas omówienia dzieci muszą słyszeć siebie nawzajem – w tym celu możesz zaproponować, by usiadły w kręgu i usiądź pomiędzy nimi.
- Siła tych zajęć polega na dostrzeżeniu, jak zwiększają się odległości pomiędzy poszczególnymi dziećmi, zwłaszcza pod koniec rundy. W celu wzmocnienia tego efektu, możesz wybrać role odzwierciedlające rzeczywistość, w jakiej żyją dzieci. Dopasuj role tak, by tylko nieliczne dzieci miały szanse na posuwanie się do przodu.
- Podczas „Omówienia i ewaluacji" poświęć nieco czasu na rozmowę o tym, skąd dzieci wiedziały, jak wcielić się w daną rolę. Czy wiedzę na ten temat czerpały z własnych doświadczeń, czy z innych źródeł (np. opowieści rówieśników lub rodziców, książek, mediów, dowcipów)? Nakłoń je, by zadały sobie pytanie, czy źródła te były wiarygodne. W ten sposób możesz pokazać, jak funkcjonują stereotypy i uprzedzenia.
- Dzieci zazwyczaj wiedzą, czy inni mają więcej czy mniej od nich. Często trudno jest im jednak uzmysłowić sobie, że mają konkretne przywileje. Te zajęcia dają im szansę na spojrzenie z szerszej perspektywy na ich życie.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY RÓL

Uwaga do osoby prowadzącej zajęcia: Stwórz własne karty! Im bliższe będą one rzeczywistości, w jakiej żyją dzieci, z którymi pracujesz, tym lepszy będzie efekt! Poniższe karty, to tylko przykłady.

Masz osiem lat. Wraz ze swymi dwoma braćmi mieszkasz w ładnym domu z dużym ogrodem i basenem. Twój tata jest dyrektorem banku. Mama zajmuje się domem i rodziną.	Urodziłeś/urodziłaś się w tym mieście, ale twoi rodzice przyjechali tu z Azji. Mają małą restaurację, nad którą znajduje się wasze mieszkanie. Po lekcjach, razem z siostrą, pomagasz rodzicom w prowadzeniu lokalu. Masz trzynaście lat.
Masz dziesięć lat. Mieszkasz na wsi, twój tata pracuje na roli, a mama zajmuje się krowami, gęsiami i kurami. Masz trzech braci i siostrę.	Nie masz rodzeństwa i mieszkasz w mieście, tylko z mamą, która pracuje w fabryce. Dobrze śpiewasz i tańczysz. Masz dziewięć lat.
Jesteś dwunastoletnim dzieckiem romskim. Mieszkasz na skraju wsi, w małym domku bez łazienki. Masz sześcioro rodzeństwa.	Od urodzenia zmagasz się z niepełnosprawnością – musisz jeździć na wózku. Mieszkasz w mieście razem z rodzicami i dwiema siostrami. Oboje rodzice są nauczycielami. Masz dwanaście lat.
Masz jedenaście lat, od dzieciństwa mieszkasz w sierocińcu. Nie znasz swoich rodziców.	Masz jedenaście lat i masz bliźniacze rodzeństwo. Mieszkasz w mieście wraz z mamą, która pracuje w sklepie. Tata siedzi w więzieniu.
Masz dziewięć lat i nie masz rodzeństwa. Mieszkasz w mieście wraz z rodzicami. Tata jest robotnikiem budowlanym, a mama listonoszką. Odnosisz sukcesy w sporcie.	Wraz z rodzicami przyjechałaś/przyjechałeś do tego kraju, uciekając przed wojną w twojej afrykańskiej ojczyźnie. Masz teraz jedenaście lat, a mieszkasz tu od trzech. Nie wiesz, kiedy wrócisz znów do domu.
Masz trzynaście lat, jesteś najstarszym z sześciorga rodzeństwa. Tata jest kierowcą ciężarówki i rzadko bywa w domu, mama jest kelnerką i często pracuje do późna w nocy. Musisz się opiekować rodzeństwem.	Rodzice rozwiedli się tuż po twoim urodzeniu. Teraz masz dwanaście lat i mieszkasz z mamą i jej narzeczonym. W weekendy odwiedzasz ojca i jego nową żonę, z którą ma dwójkę dzieci.
Masz jedenaście lat. Miałaś/miałeś już kilka rodzin zastępczych, bo rodzice nie byli w stanie się tobą opiekować. Twoi zastępczy rodzice są mili. Oprócz ciebie, w tym małym domu mieszka jeszcze czworo innych, przygarniętych dzieci.	Masz osiem lat. Ty i twoja siostra, mieszkacie u babci w małym mieście w wiejskiej okolicy. Twoi rodzice rozwiedli się, mama pracuje w miasteczku jako sekretarka. Rzadko widujesz tatę.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY RÓL

Masz problemy z uczeniem się, więc dwa razy nie przepuścili cię do następnej klasy. Masz dziesięć lat, jesteś najwyższy/najwyższa w klasie, w której są same ośmiolatki. Oboje rodzice pracują, więc nie mają czasu pomagać ci odrabiać lekcje.	Twoja matka umarła przy twoich narodzinach. Tata ożenił się raz jeszcze, teraz mieszkasz z nim, macochą oraz dwójką jej dzieci. Tata jest prawnikiem.
Masz osiem lat i jesteś najmłodszym dzieckiem z trojga rodzeństwa. Twoja rodzina mieszka w małym mieszkaniu, w dużym mieście. Tata jest mechanikiem, ale nie ma teraz pracy, więc nie macie zbyt dużo pieniędzy. Ale za to, tata ma dużo czasu na zabawy z tobą.	Przyjechałaś/przyjechałeś do tego kraju w dzieciństwie. Teraz masz dziesięć lat. W okolicy, gdzie tata ma swój sklep, też mieszka wielu imigrantów. Mówisz językiem zarówno swojego starego, jak i nowego kraju, często tłumaczysz coś dla mamy i babci.
Masz jedenaście lat. Mieszkasz na wsi z rodzicami, młodszymi bratem i siostrą. Rodzice mają piekarnię. Czasami czujesz się skrępowany/a z powodu nadwagi.	Masz astmę i z powodu choroby opuszczasz dużo lekcji w szkole, zwłaszcza zimą. Spędzasz dużo czasu w łóżku, oglądając telewizję, surfując w internecie i grając w różne gry komputerowe. Czujesz się trochę samotnie, bo rodzice pracują. Masz trzynaście lat.
Jesteś dzieckiem amerykańskiego ambasadora w kraju, w którym teraz mieszkacie. Chodzisz do szkoły międzynarodowej. Nosisz grube okulary i nieco się jąkasz. Masz jedenaście lat.	Ty i twój starszy brat, jesteście bardzo dobrzy w matematyce, fizyce, językach obcych, właściwie we wszystkim. Twoi rodzice są profesorami na uniwersytecie. Cały czas posyłają cię na specjalne kursy i obozy szkoleniowe, byś był przygotowany/była przygotowana do uczestnictwa w olimpiadach.

STWIERDZENIA

Sytuacje i wydarzenia

Odczytaj poniższe stwierdzenia na głos. Po każdym z nich, daj dzieciom czas na ewentualne zrobienie kroku naprzód i rozejrzenie się, gdzie się znajdują w porównaniu z innymi.

1. Ty i twoja rodzina zawsze macie dość pieniędzy, by zaspokoić swoje potrzeby.
2. Mieszkasz w porządnym mieszkaniu z telefonem i telewizorem.
3. Nikt ci nie dokucza, ani nie wyklucza cię z zabaw, z powodu innego wyglądu lub niepełnosprawności.
4. Osoby, z którymi mieszkasz, pytają się ciebie o zdanie w sprawach, które ciebie dotyczą.
5. Chodzisz do dobrej szkoły i uczęszczasz na zajęcia pozalekcyjne.
6. Po szkole masz dodatkowe lekcje rysunku i muzyki.
7. Nie boisz się tego, że cię zatrzyma policja.
8. Mieszkasz z rodzicami, którzy cię kochają, i zawsze chcą, by było tobie jak najlepiej.
9. Nigdy nie doświadczyłeś/doświadczyłaś dyskryminacji wywołanej pochodzeniem, wiarą lub kulturą twojej rodziny.
10. Przechodzisz regularne badania lekarskie i kontrole u dentysty, nawet gdy nie chorujesz.
11. Wraz z rodziną, jeździsz raz na rok na wakacje.
12. Możesz zapraszać znajomych do domu na obiad, czasami nawet zostają na noc.
13. Kiedy dorośniesz, pójdziesz na uniwersytet lub wybierzesz taką pracę, jaka ci się spodoba.
14. Nie boisz się, że będziesz obiektem zaczepek lub ataków na ulicy, w szkole lub tam, gdzie mieszkasz.
15. Ludzie, których oglądasz w telewizji, zazwyczaj wyglądają i mieszkają tak, jak ty.
16. Ty i twoja rodzina, wychodzicie przynajmniej raz na miesiąc do kina, zoo, muzeum, lub innych fajnych miejsc.
17. Wszyscy – twoi rodzice, dziadkowie, a nawet pradziadkowie, urodzili się w tym kraju.
18. Dostajesz nowe ubrania i buty, jeśli tylko potrzebujesz.
19. Masz mnóstwo znajomych i czasu na wspólne z nimi zabawy.
20. Masz dostęp do komputera i możesz korzystać z internetu.
21. Czujesz się doceniany/doceniana za to, co potrafisz zrobić, i wszyscy cię zachęcają do rozwijania umiejętności.
22. Myślisz, że gdy dorośniesz, twoje życie będzie bardzo przyjemne.

16. Krople wody

Woda, woda wszędzie i ani kropli do picia

Temat	Środowisko, prawa człowieka ogólnie
Poziom trudności	2
Wiek	7-13 lat
Czas trwania	60 minut
Wielkość grupy	5-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Uczenie się przez doświadczenie, priorytetyzacja, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci uczą się jak korzystać z wody, by jej nie marnować. Rozmawiają o ważności podejmowanych osobiście działań na rzecz zachowania jednego z najważniejszych dla środowiska zasobów.
Cele	• Uświadomienie potrzeby takiego używania zasobów naturalnych w życiu codziennym, które nie naruszałoby równowagi biologicznej. • Omówienie metod oszczędzania wody i ochrony środowiska naturalnego. • Pomoc dzieciom w uświadomieniu sobie przysługujących im praw. • Zachęcenie do podejmowania osobistych działań na rzecz oszczędzania wody i korzystania z zasobów naturalnych nie naruszającego równowagi biologicznej.
Przygotowania	• Przygotować tyle szklanek lub kubków, ile jest dzieci w grupie. • Napełnić dwulitrową butelkę wodą. Upewnić się, czy wody wystarczy do napełnienia szklanek wszystkich dzieci – jeśli nie, przygotować większą liczbę butelek. • Przygotować miskę lub jakieś naczynie do zgromadzenia oszczędzonej wody. • Zrobić dla każdego dziecka odbitkę „Kropli wody" (materiały pomocnicze).
Materiały	• Dwulitrowe butelki wody • Szklanki lub kubki dla każdego dziecka • Łyżeczka dla każdego dziecka • Miska do magazynowania zaoszczędzonej wody • Tablica/flipczart • Papier i długopisy

Przebieg zajęć

1. Poproś dzieci o chwilę namysłu nad tym, dlaczego woda jest ważna, a następnie o podanie kilku przykładów odpowiedzi (np. niezbędna dla roślin, zwierząt, ludzi, przemysłu, rolnictwa, wypoczynku). Wspomnij o działaniach na rzecz jej ochrony przy pomocy następujących pytań:
   - Gdzie na Ziemi występuje woda? (oceany, lodowce, rzeki, jeziora, itd.)
   - Jaki procent zasobów wodnych świata jest zdatny do wykorzystania przez człowieka? (97% to oceany, 2% to lodowce i tylko 1% to słodka woda)
   - Jak wyglądałoby życie na Ziemi bez wody? A z mniejszą ilością wody?
   - Czy dostęp do słodkiej wody na całym świecie jest taki sam?
   - Jakie obserwowane dziś zjawiska mogą doprowadzić do tego, że w przyszłości zabraknie słodkiej wody?
2. Zorganizuj burzę mózgów poświeconą temu, jak dzieci używają wody na co dzień (np. do gotowania, kąpania się, spłukiwania toalety, prania ubrań). Zapisz zastosowania wody na arkuszu papieru lub tablicy.

3. Wytłumacz dzieciom, że w ramach tych zajęć będą musiały znaleźć sposób na bardziej oszczędne stosowanie wody. Pokaż im butelkę i poproś, by wyobraziły sobie, że jest to cała woda, jaką grupa ma do wykorzystania przez jeden dzień. Muszą jej używać ostrożnie, by nie zmarnować ani kropli.
4. Daj wszystkim dzieciom szklanki, napełnij je wodą z butelki i powiedz, że jest to ta ilość wody, jaka na ten jeden dzień przypada na głowę. Przy okazji niech zgadną, ile wody rzeczywiście zużywają na dzień (w Europie średnia w przybliżeniu wynosi 135 litrów/dzień). Kiedy jeszcze dzieci trzymają w rękach szklanki z wodą, przypomnij im o liście różnego rodzaju jej zastosowań, jaką stworzyły (pkt 2).
5. Poleć dzieciom, by zastanowiły się, jakie drobne zmiany mogą wprowadzić w swych codziennych przyzwyczajeniach, by zacząć oszczędzać wodę. Daj im nieco czasu do namysłu. Zaproponuj, by na użytek zajęć jedna łyżeczka wody była odpowiednikiem jednego litra wody. Następnie obejdź grupę, prosząc każde dziecko o oznajmienie, co wymyśliło, i odlanie do wspólnej miski tylu łyżeczek wody, ile litrów wody zaoszczędziłoby na zmianie swoich przyzwyczajeń. Niech dzieci wpiszą swoje pomysły w dany im wcześniej rysunek „Kropli wody".
6. Poczekaj, aż wszystkie dzieci się wypowiedzą i wyjaśnij, że woda, którą postanowiły zaoszczędzić, jest wspólną własnością całej grupy, a miska będzie pełna dopóty, dopóki każde z nich dalej będzie na co dzień oszczędzać wodę. W przeciwnym wypadku grupie zabraknie wody.
7. Następnie grupa ma zadecydować, jak zamierza wykorzystać wodę będącą jej wspólną własnością. Czy może też jakąś jej część odzyskać i powtórnie wykorzystać?

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   - Czy łatwo było określić wszystkie sposoby, jakimi korzystacie z wody?
   - Czy dowiedziałyście się czegoś nowego o tym, jak korzystacie z wody? Jak wasze rodziny korzystają z wody? Jak woda jest wykorzystywana w miejscach publicznych (np. szkoły, szpitale, budynki użyteczności publicznej i parki)?
   - Czym kierowałyście się przy wyborze sposobu używania wody, z którego należy zrezygnować?
   - Jakie sposoby oszczędzania wody rzeczywiście da się zastosować w waszym życiu codziennym? Jakie rodzaje oszczędności będą trudne do zastosowania na co dzień?
   - Czy trudno było wam zadecydować, jak wykorzystacie „wspólny zasób wody"? Czy jesteście zadowolone z decyzji, jaką w tej sprawie podjęła grupa? Czy przychodzą wam na myśl jakieś inne sposoby na wykorzystanie tej wody?
2. Ukierunkuj myślenie dzieci, aby łatwiej wysnuły ogólne wnioski dotyczące ochrony wody. Zadaj pytania typu:
   - Dlaczego oszczędzanie wody jest takie ważne?
   - Co się dzieje, kiedy ludzie nie mają dostępu do wody w takiej ilości, jaka jest im potrzebna?
   - Skąd pochodzi woda wykorzystywana przez naszą społeczność? Jaką drogą do nas dociera?
   - Czy nasza społeczność marnuje wodę?
3. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
   - Woda jest niezbędna do życia i przetrwania. Jakie są inne bogactwa naturalne, które są konieczne do życia i przetrwania?
   - Czy wszyscy ludzie mają dostęp do takich zasobów naturalnych, jak czysta woda, czyste powietrze i czyste środowisko? Co się dzieje, jeśli są one dostępne, choć nie są dobrej jakości?
   - Kto jest odpowiedzialny za zapewnienie dostępu do tych zasobów w dobrej jakości?

- Czy dzieci też mogą coś uczynić na rzecz tego, by wszyscy ludzie mieli zapewniony dostęp do dobrej jakości zasobów naturalnych?

Na koniec omówienia, poproś dzieci o ponowne przyjrzenie się ich „Kroplom wody" i dodanie nowych pomysłów na to, jak oszczędzać wodę. Powieś prace dzieci w sali tak, by mogły odnieść się do nich w przyszłości.

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „JAKI PIĘKNY JEST TEN ŚWIAT" (s. 100) również skłaniają dzieci do refleksji nad tym, czym jest zdrowe i bezpieczne środowisko.
- Podejście zastosowane w tych zajęciach wykorzystaj do omówienia innych zasobów naturalnych oraz produktów z nich wytworzonych (np. czyste powietrze, zdrowa żywność, elektryczność, gaz lub ropa), i tego, jaki wpływ mają na życie dzieci. Dzieci powinny zastanowić się, jak one same mogą przyczynić się do oszczędnego wykorzystywania zasobów naturalnych (np. recykling, stosowanie różnych pojemników na różnego rodzaju odpadki, korzystanie ze środków komunikacji miejskiej, używanie surowców odnawialnych, itp.).
- Zbadajcie, jak wygląda sytuacja w krajach, które nie mają dostępu do wystarczającej ilości wody pitnej (np. Afryka Północna, Bliski Wschód).
- Poszerzcie swoją wiedzę na temat problemów z wodą (np. filmy dokumentalne, mity i opowieści ludowe, artykuły w prasie). Podkreśl związek pomiędzy oszczędzaniem wody przez jednostki a prawem dostępu do zasobów naturalnych, w rozumieniu bardziej ogólnym, zrównoważonym rozwojem, oraz prawem do życia.

Pomysły na działanie

- Opracuj, razem z grupą, plan działań na rzecz oszczędzania wody. Wykorzystując, np. butelki o pojemności pół litra i dziesięciolitrowe wiadra, dzieci mogą z grubsza zmierzyć, ile wody zużywają na dzień. Niech prowadzą pomiary codziennie przez tydzień i notują ich wyniki. Po tygodniu powróć do rozmowy i sprawdź, czy dzieciom trudno było oszczędzać wodę i czy sądzą, że warto to robić.
- Skontaktuj się z rodzicami lub opiekunami dzieci, by także ich przygotować na „tydzień oszczędzania wody".
- Zorganizuj z dziećmi „patrol ekologiczny". Jeśli w pobliżu szkoły jest jakiś staw lub rzeka, możecie się jej uważniej przyjrzeć i sprawdzić, ile śmieci tam pływa lub leży na brzegu. Dowiedzcie się, jak ludzie z okolicy korzystają z tej wody.
- Pospacerujcie po okolicy i sprawdźcie, jak wygląda sytuacja, biorąc pod uwagę zbieranie śmieci. Przeanalizuj i wyjaśnij dzieciom, jak później są przetwarzane śmieci i dlaczego tak ważne jest, by środowisko było czyste.
- Wspieraj, zgłaszane przez dzieci, pomysły na to, jak mogą zmienić swe zachowania i postawy wobec zasobów, z których korzystają (np. żywności, wody, energii elektrycznej, gazu). Pomóż im zrozumieć, że każda indywidualnie podjęta akcja ma skutki globalne i może przyczynić się do zrównoważonego wykorzystywania zasobów naturalnych.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Pomóż dzieciom zrozumieć fakt, że ochrona środowiska naturalnego ma bezpośredni związek z poszanowaniem praw człowieka, a zwłaszcza prawa do życia i przetrwania, które przysługuje każdemu człowiekowi.

Adaptacje

Jeśli grupa składa się ze starszych dzieci, dyskusję możesz rozwinąć i skierować ku bardziej ogólnej tematyce, np. omówić prawo dostępu do zasobów naturalnych, zrównoważonego rozwoju i prawa do życia. Zadaj wtedy następujące pytania:

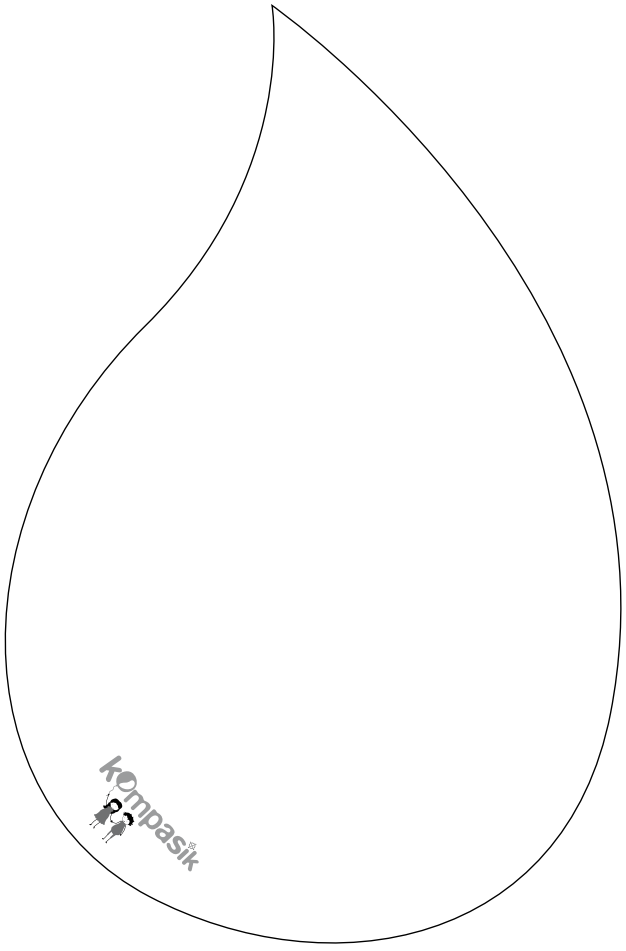
- Co można zrobić, by uszanować przynależne każdemu człowiekowi prawo do wody i innych zasobów występujących na Ziemi?
- Czy są jeszcze jakieś inne zasoby naturalne, które występują na Ziemi w ograniczonych ilościach?
- Co można zrobić, by przyszłym pokoleniom dać szansę życia w świecie, w którym będą miały dostęp do niezbędnych dla życia zasobów naturalnych?

Informacje uzupełniające

Zeszyt „Podróż z kroplą wody" zawiera podstawowe informacje i szereg ćwiczeń praktycznych dotyczących różnych aspektów związanych z wodą – jej pochodzenia, ilości zużywanej przez ludzi, sposobu wykorzystania w rolnictwie, przemyśle i gospodarstwach domowych, oraz zanieczyszczenia.

http://unep.org/publications/search/pub_details_s.asp?ID=3729

MATERIAŁY POMOCNICZE: KROPLA WODY

17. Kto jest za mną?

Jak myślisz, kim jestem?

Temat	Prawa człowieka ogólnie, dyskryminacja, media i internet
Poziom trudności	2
Wiek	10-13 lat
Czas trwania	30 minut
Wielkość grupy	10-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Zabawa w zgadywankę oparta na stereotypowych reakcjach na fotografie, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci zgadują, na podstawie reakcji innych członków grupy, kim jest osoba, której zdjęcie mają przyczepione na plecach.
Cele	• Przedyskutowanie wpływu stereotypów na jednostki i grupy ludzi. • Zrozumienie związków pomiędzy stereotypami, uprzedzeniami i dyskryminacją. • Przeanalizowanie roli mediów w utrwalaniu i pogłębianiu stereotypów i uprzedzeń.
Przygotowania	Zebrać zestaw 25 fotografii pokazujących ludzi z różnych krajów i w różnych sytuacjach. Przymocować zdjęcia do kartonu i ponumerować je.
Materiały	• 25 zdjęć przymocowanych do kartonu • Pinezki, taśma samoprzylepna, klej • Papier i długopisy • Flipczart lub tablica, flamaster

Przebieg zajęć

1. Wyjaśnij, na czym polegają zajęcia:
   a) Każde z was będzie miało przyczepione do pleców czyjeś zdjęcie.
   b) Wszyscy macie krążyć po sali. Kiedy kogoś spotkacie, spójrzcie na zdjęcie na jego plecach i powiedzcie kilka słów oddających to, co ludzie zazwyczaj sądzą o sfotografowanej osobie. Nie musi to być wasz osobisty pogląd, tylko etykietka lub stereotyp, który ludzie wykorzystują w przypadku tej osoby – mogą to być słowa przychylne, nieprzychylne lub wręcz niemiłe.
2. Zapiszcie zasłyszane słowa dotyczące osoby, której fotografię macie na swoich plecach, i próbujcie zgadnąć kto to może być.
3. Przyczep zdjęcie do pleców każdego dziecka tak, by nie mogło zobaczyć, co na nim jest. Wręcz wszystkim po kartce papieru i długopisie, by mogli zanotować usłyszane komentarze.
4. Poproś dzieci, by zaczęły krążyć po sali, rozmawiając i wymieniając się opisami osób ze zdjęć. Po około 10 minutach zbierz wszystkie dzieci.
5. Rozpocznij od zdjęcia numer 1 i poproś po kolei dzieci, by spróbowały odgadnąć tożsamość osoby ze zdjęcia, które mają na plecach, kierując się odpowiedziami innych członków grupy, a przy okazji wytłumaczyły, na jakiej podstawie wysnuły akurat takie przypuszczenie. Zapytaj, wszystkie dzieci po kolei, o komentarze, jakie usłyszały na temat „swoich" osób z fotografii, i zapisz je na flipczarcie lub tablicy.
   a) Po tym, jak dane dziecko przedstawi swoje przypuszczenia dotyczące osoby z fotografii, zdejmij zdjęcie z jego pleców, pokaż je grupie i umieść na flipczarcie lub tablicy, obok komentarzy. Zachęć do krótkiej dyskusji na jego temat, pytając:
   b) Jak sądzicie, gdzie mieszka osoba ze zdjęcia?
   c) Czym według was ona się zajmuje?
   d) Czy korzysta z jakichś praw człowieka?

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
    a) Czy trudno było znaleźć słowa, których ludzie zazwyczaj używają do określenia takich osób, jak te sfotografowane?
    b) Jak się czułyście, mówiąc o osobie sfotografowanej coś niemiłego lub niesprawiedliwego?
    c) Czy trudno było zgadnąć, analizując usłyszane komentarze, kim jest osoba ze zdjęcia, które się miało na plecach?
    d) Co czułyście słysząc to, co mówiono o osobie, którą reprezentowałyście?
    e) Czy wasze własne wyobrażenia na temat sfotografowanych osób różniły się od usłyszanych komentarzy?
    f) Czy ktoś nie był w stanie odgadnąć, kto jest na zdjęciu? Dlaczego waszym zdaniem niektóre osoby miały takie problemy?
2. Przedyskutuj listę komentarzy i nawiąż do praw człowieka. Zadaj następujące pytania odnośnie stworzonej podczas zajęć listy, pamiętając by użyć słów etykietki i stereotypy:
    a) Czy myślicie, że większość ludzi, mieszkających w okolicy, miała kiedykolwiek okazję spotkać takie osoby?
    b) W jaki sposób ludzie wyrabiają sobie opinię o osobach takich, jak te na zdjęciach? Czy zdarza im się zmienić zdanie?
    c) Czy wam zdarza się zmienić zdanie o kimś?
    d) Dlaczego przyczepiane innym etykietki i stereotypy są niesprawiedliwe?
    e) W jaki sposób przyczepiane innym etykietki i stereotypy mogą prowadzić do naruszania praw człowieka?
    f) Czego dowiedziałyście się z usłyszanych komentarzy o tym, jak różne osoby mogą postrzegać innych ludzi? Czy wszyscy ludzie powinni patrzeć na świat w ten sam sposób?
    g) Podkreśl, że wiele naszych opinii na temat ludzi, których nie znamy, kształtujemy na podstawie tego, co znajdujemy w mediach (np. radiu, telewizji). Omów rolę mediów w kształtowaniu stereotypów, zadając następujące pytania:
        - Jak media przedstawiają reprezentantów innych kultur i krajów? Jaki jest obraz tych ludzi, gdy relacja dotyczy ich życia we własnej ojczyźnie? A jaki, gdy relacja pokazuje ich jako mieszkańców naszego kraju?
        - W jaki sposób media mogą przyczyniać się do utrwalania i pogłębiania stereotypów?

Sugestie odnośnie kontynuacji

Inne zajęcia poświecone problemowi stereotypizacji:

- „GRY OBRAZKOWE" (s. 83) i „MIĘDZYNARODOWY OBÓZ LETNI" (s. 138) – dotyczą stereotypów różnego typu;
- „CHŁOPAKI NIE PŁACZĄ!" (s. 59) i „DAWNO TEMU..." (s. 74) – dotyczą stereotypów płci;
- „Z ZAWIĄZANYMI OCZYMA" (s. 200) i „TYLE JUŻ WIEM!" (s. 185) – dotyczą stereotypów związanych z dziećmi z niepełnosprawnością.

Pomysły na działanie

- Dzieci mogą przygotować i przeprowadzić sondaż, jak różni ludzie z okolicy, dzieci i/lub dorośli, reagują na te same zdjęcia. Kierując się wynikami, mogą zadecydować co zrobić, by przeciwdziałać stereotypom.

- Wybierz jakieś niedawne wydarzenie, zwłaszcza takie, w którym uczestniczyli ludzie z innych kultur i krajów, i przeanalizuj z dziećmi to, jak przedstawiają je gazety, radio i telewizja. Porównajcie, jak różne media relacjonują tę samą historię. Jak przedstawiane są wątki związane z prawami człowieka?
- Jeśli dzieci mają aparaty, mogą zrobić wystawę fotograficzną zatytułowaną „Spojrzenie na prawa człowieka" lub „Oblicza różnorodności" i zaprosić na nią innych uczniów, rodziców, sąsiadów, itd.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zaadaptuj te zajęcia tak, by dotyczyły różnego rodzaju wątków związanych z prawami człowieka, np. równości płci lub ubóstwa i wykluczenia społecznego. Wystarczy tylko odpowiednio dobrać zdjęcia i przeformułować pytania zadawane podczas omawiania zajęć.
- Dobór zdjęć jest bardzo ważny. Możesz wykorzystać fotografie z kolorowych magazynów, prospektów agencji turystycznych, starych kalendarzy, kart pocztowych, lub wydrukować te znalezione w Google. Sprawdź, czy nie ma na nich żadnego tekstu, choć warto zapisać sobie oryginalny podpis lub inne informacje na temat każdego ze zdjęć, by móc odpowiedzieć na wszelkie pytania ich dotyczące.
- Aby mieć pewność, że wszyscy rozumieją, na czym polegają zajęcia, możesz na wstępie urządzić „próbę generalną" z wykorzystaniem jednego zdjęcia.
- Zdjęcia mają odzwierciedlać rozliczne aspekty „życia na Ziemi" – powinny pokazywać jednostki i grupy osób, ludzi w różnym wieku, z różnych kultur, o innym kolorze skóry, odmiennym wyznaniu, wykonujących różne prace i różnie spędzających czas wolny, w krajobrazie wiejskim i miejskim, itd. Przystępując do numerowania fotografii, nie możesz ich porządkować.
- Wybierz fotografie, które nie będą kojarzyć się z żadnym dzieckiem z grupy, gdyż w przeciwnym razie mogą one wzbudzić u kogoś poczucie dyskomfortu psychicznego lub skrępowania.
- Wiele dzieci może nie widzieć różnicy między opiniami stereotypowymi, a tymi, które uznają za własne. Zajęcia mogą więc stanowić dla nich pewne wyzwanie, choć z drugiej strony pozwolą im spojrzeć na świat z innej perspektywy.

Adaptacja

- Dzieci różnią się od siebie stopniem dorosłości, „wyrobieniem społecznym", ogólną wiedzą na temat stereotypów i tzw. okiem. Przystosuj poziom przeprowadzanych analiz do możliwości grupy.

18. Kto powinien decydować?

Kiedy się jest już „wystarczająco dorosłym”?

Temat	Rodzina i opieka zastępcza, uczestnictwo
Poziom trudności	2
Wiek	7-10 lat
Czas trwania	45 minut
Wielkość grupy	4-24 dzieci
Rodzaj zajęć	Podejmowanie decyzji, dyskusja w małych grupach
Krótka charakterystyka	Dzieci, przy pomocy kolorowych kart, odpowiadają na pytania z listy dotyczące tego, kto powinien w określonej sytuacji podejmować decyzję.
Cele	• Refleksja nad procesem podejmowania decyzji w rodzinie. • Przedyskutowanie uczestnictwa dzieci w życiu rodziny. • Przedstawienie koncepcji rozwijających się zdolności.
Przygotowania	• Przygotować pytania • Przygotować zestaw kart dla każdego dziecka
Materiały	• Po jednej kartce zielonej, żółtej i pomarańczowej dla każdego dziecka

Przebieg zajęć

1. Poproś dzieci, by zastanowiły się nad tym, jak są dziś ubrane, a potem porozmawiały z siedzącą obok osobą o tym, kto rano zadecydował, co mają na siebie włożyć. Czy był to któryś z rodziców? Czy zadecydowały same? Czy była to wspólna decyzja ich i rodziców? Wyjaśnij, że zajęcia poświęcone będą podejmowaniu decyzji.
2. Daj każdemu dziecku zestaw kart (zieloną, żółtą i pomarańczową) i zapowiedz, że zostanie odczytana lista decyzji do podjęcia, a po każdej pozycji z listy grupa zostanie zapytana o to, kto w danym przypadku ma zadecydować. Jeśli dzieci uważają, że leży to w gestii rodziców, niech podniosą kartkę zieloną, jeśli w gestii dziecka – żółtą, jeśli zarówno rodziców, jak i dziecka – pomarańczową.
3. Odczytaj na głos pytania. Po każdym zrób chwilę przerwy, by wszyscy zdążyli podnieść właściwe kartki. Zachęć wszystkich do rozglądania się wokół i zorientowania się w odpowiedziach innych dzieci. Niektóre z nich będą pewnie chciały od razu się wypowiedzieć, ale nie pozwól na to – na komentarze będzie czas podczas omówienia zajęć.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Jakie są wasze wrażenia związane z tymi zajęciami?
   b) Czy trudno było odpowiedzieć na jakieś pytania? Dlaczego?
   c) Które z nich były łatwiejsze, a które trudniejsze? Dlaczego?
   d) Dlaczego różnie odpowiadałyście na te same pytania?
   e) Czy są jakieś jednoznacznie poprawne/błędne odpowiedzi na te pytania?
   f) Czy wiek dziecka ma znaczenie dla roli, jaką powinno ono odgrywać w podejmowaniu decyzji dotyczących jego samego? Dlaczego tak / nie?
2. Wprowadź zwrot „rozwijające się zdolności” i wytłumacz, że znaczy on tyle, iż dzieci w miarę dorastania zyskują coraz większe możliwości podejmowania decyzji w sprawach bezpośrednio ich doty-

czących, ponoszą też za nie coraz większą odpowiedzialność. W przypadku starszych dzieci, możesz zacytować Artykuł 5 i Artykuł 14 Konwencji o Prawach Dziecka i szerzej omówić ten temat. Zadaj następujące pytania, dotyczące udziału dzieci w procesie podejmowania decyzji:

a) Czy w domu uczestniczycie w podejmowaniu decyzji? Jakiego rodzaju są to decyzje?
b) Czy są jakieś sprawy, w których możecie decydować same? Co to za sprawy?
c) Czy są jakieś sprawy, w których potrzebujecie pomocy i wskazówek ze strony rodziców, aby móc podjąć decyzję? Co to za sprawy?
d) Na czym polega pomoc rodziców i w jaki sposób udzielają wam wskazówek?
e) Czy uczestnictwo w życiu rodziny jest ważne dla was i waszych rodziców? Dlaczego tak / nie?
f) Czy uczestniczycie jeszcze w jakiś inny sposób w życiu rodziny?
g) Czy podoba wam się sposób, w jaki podejmowane są decyzje w waszych rodzinach? Czy są jakieś decyzje, w których podejmowaniu chciałybyście uczestniczyć, a nie uczestniczycie? Co mogłybyście zrobić, by odgrywać większą rolę w podejmowaniu decyzji?

3. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Jak sądzicie, dlaczego niektóre z praw człowieka odnoszą się do dzieci i ich rodzin?
   b) Jak myślicie, dlaczego uczestniczenie dzieci w podejmowaniu decyzji ich dotyczących jest jednym z praw człowieka przysługujących każdemu dziecku?
   c) Kto jeszcze, oprócz rodziców i samych dzieci, podejmuje decyzje dotyczące ich życia? Dlaczego jest to ważne?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Przed tymi zajęciami możesz jeszcze skupić się nieco na sprawach dotyczących życia rodzinnego i przeprowadzić zajęcia pt. „JESTEŚMY RODZINĄ" (s. 103).
- „KONSTYTUCJA NASZEJ GRUPY" (s. 109) angażuje dzieci w uczestnictwo w procesie podejmowania decyzji i negocjacji.

Pomysły na działanie

- Poproś, by każde z dzieci przygotowało, wraz z rodzicami, strategię mającą na celu głębsze zaangażowanie każdego z członków rodziny w jej życie.
- Zaproś rodziców, by przedstawili grupie swoje poglądy na temat uczestniczenia w życiu rodziny. Rozmowa powinna dotyczyć także tego, jak ich własna rola w podejmowaniu decyzji, dotyczących dziecka, zmienia się w miarę jego dorastania i rozwoju.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Niektóre dzieci mogą mieć problemy z odpowiedzią na część pytań, niemniej postaraj się skłonić je do wybrania odpowiedzi, która jest im najbliższa.
- Rozeznaj się w sytuacji domowej dzieci, z którymi pracujesz. Niektóre dzieci mogą mieszkać z jednym lub bez rodziców, tylko z opiekunem lub opiekunami. W takim przypadku, w treści zajęć, oprócz rodziców, uwzględnij także opiekunów.
- Część dzieci będzie chciała od razu wyjaśnić, dlaczego udzieliły takiej a nie innej odpowiedzi. Zamiast pozwalać na dyskusję przypomnij dzieciom, że będą miały czas na wypowiedzenie się później.
- Możesz poprosić dzieci, by jeszcze przed rozpoczęciem odczytywania pytań narysowały sobie na poszczególnych kartkach, jakie odpowiedzi one reprezentują. Ewentualnie możesz napisać to na tablicy tak, by mogły w razie czego przypomnieć sobie, co który kolor oznacza.

Adaptacje

- Zajęcia dłuższe i pogłębione: poproś dzieci o przedyskutowanie udzielonych odpowiedzi bezpośrednio po każdym zestawie pytań.
- Dla starszych dzieci: poproś o wskazanie artykułu Konwencji o Prawach Dziecka, do którego odnosi się dane pytanie.
- Dla starszych dzieci: spytaj o prawa człowieka chroniące uczestnictwo dzieci i rodziców w życiu rodziny. Dlaczego są one takie ważne?

PYTANIA DO ODCZYTANIA

Kto powinien decydować o tym, czy możesz zostać sam w domu, gdy wszyscy idą na zakupy:

Gdy masz 5 lat?

Gdy masz 10 lat?

Gdy masz 15 lat?

Kto powinien decydować o tym, czy możesz kontaktować się z obojgiem rodziców po tym, jak się rozstali:

Gdy masz 4 lata?

Gdy masz 9 lat?

Gdy masz 17 lat?

Kto powinien decydować o tym, czy możesz zaciągnąć się do wojska:

Gdy masz 6 lat?

Gdy masz 11 lat?

Gdy masz 16 lat?

Kto powinien decydować o tym, czy masz założyć płaszcz przeciwdeszczowy, gdy wychodzisz na dwór, kiedy pada:

Gdy masz 3 lata?

Gdy masz 9 lat?

Gdy masz 14 lat?

Kto powinien decydować o tym, czy możesz przejść na wegetarianizm:

Gdy masz 4 lata?

Gdy masz 8 lat?

Gdy masz 13 lat?

Kto powinien decydować o tym, czy możesz palić papierosy:

Gdy masz 6 lat?

Gdy masz 9 lat?

Gdy masz 15 lat?

Kto powinien decydować o tym, czy możesz nie spać do północy:

Gdy masz 5 lat?

Gdy masz 9 lat?

Gdy masz 14 lat?

PYTANIA DO ODCZYTANIA

Kto powinien decydować o tym, czy możesz korzystać z internetu bez nadzoru:

Gdy masz 6 lat?

Gdy masz 10 lat?

Gdy masz 16 lat?

Kto powinien decydować o tym, czy możesz wybrać wyznanie:

Gdy masz 5 lat?

Gdy masz 9 lat?

Gdy masz 13 lat?

Kto powinien decydować o tym, czy możesz przestać chodzić do szkoły:

Gdy masz 6 lat?

Gdy masz 10 lat?

Gdy masz 15 lat?

Kto powinien decydować o tym, czy możesz dołączyć do lokalnego chóru:

Gdy masz 5 lat?

Gdy masz 9 lat?

Gdy masz 17 lat?

Kto powinien decydować o tym, czy możesz mieć własny telefon komórkowy:

Gdy masz 4 lata?

Gdy masz 8 lat?

Gdy masz 14 lat?

Kto powinien decydować o tym, czy trzeba cię umieścić w rodzinie zastępczej:

Gdy masz 4 lata?

Gdy masz 10 lat?

Gdy masz 16 lat?

19. Liczy się każdy głos

Ale czy każdy liczy się tak samo?

Temat	Obywatelstwo, demokracja
Poziom trudności	3
Wiek	10-13 lat
Czas trwania	Dwie 60-minutowe sesje
Wielkość grupy	10-30 dzieci
Rodzaj zajęć	Dyskusja, planowanie, symulacja
Krótka charakterystyka	Dzieci opracowują procedurę demokratycznego podejmowania decyzji i przeprowadzają głosowanie.
Cele	• Zrozumienie na czym polegają uczciwe i demokratyczne wybory. • Nabycie praktycznej znajomości przeprowadzania uczciwych wyborów. • Poznanie mechanizmów rządzących demokratycznymi wyborami. • Uświadomienie znaczenia uczestnictwa obywatelskiego.
Przygotowania	• Zrobić dla każdego z zespołów po odbitce „Karty sytuacyjnej”. • Odbić i wyciąć „Karty ról”.
Materiały	• „Karta sytuacyjna” dla każdego z zespołów • Papier i ołówki potrzebne do głosowania

Przebieg zajęć

Sesja 1

1. Wyjaśnij, że Powszechna Deklaracja Praw Człowieka gwarantuje każdemu prawo do „uczestniczenia w rządzeniu swym krajem bezpośrednio lub przez swobodnie wybranych przedstawicieli”, a władze powinny być regularnie wybierane na drodze uczciwych i tajnych wyborów (Artykuł 21). Zapytaj dzieci:
   a) Co to są uczciwe wybory?
   b) Dlaczego wybory powinny być tajne?
   c) Kto może głosować?
   d) Co to znaczy, że ktoś jest twoim przedstawicielem?
   e) Jakie są obowiązki takiej osoby?
   f) Kto reprezentuje ludzi na szczeblu lokalnym? A kto na szczeblu krajowym?
2. Wspomnij o tym, że choć dzieci do momentu uzyskania pełnoletności nie mają prawa głosować, to niemniej mogą uczestniczyć w różnego rodzaju wyborach, które dotyczą ich życia. Poproś dzieci o powiedzenie, jakie mają możliwości dokonywania wyborów:
   a) Podajcie przykłady sytuacji, w których macie prawo głosu.
   b) Czy jest to uczciwe: podejmowanie decyzji lub wybory?
   c) Czy są one tajne?
   d) Kto może podejmować decyzje lub głosować?
   e) Kto decyduje o tym, kogo lub co będzie się wybierać?
3. Wytłumacz, że tematem tych zajęć jest tworzenie demokratycznych procedur podejmowania decyzji. Podziel dzieci na zespoły pięcio- lub sześcioosobowe, ich liczba musi być parzysta. Wręcz każdemu z nich „Kartę sytuacyjną” i do pracy nad poszczególnymi sytuacjami przydziel przynajmniej po dwa zespoły. Sprawdź, czy na pewno przydzielono dwa zespoły do sytuacji E, gdyż zostanie ona później wykorzystana jako podstawa do symulacji wyborów. Poproś dzieci o znalezienie odpowiedzi na pytania znajdujące się na dole kart i wyjaśnij wszystkie pojęcia, które mogą być niezrozumiałe.

a) Opcja: Przydziel wszystkie zespoły do sytuacji E, by uwypuklić możliwość znalezienia różnych rozwiązań dla tej samej sytuacji oraz różnego przebiegu procesu negocjacji, który jest opisany w pkt. 5.

4. Jeśli dzieci wykorzystały już czas dany im na opracowanie procedur (ok. 15-20 minut), poproś każdy zespół o wytłumaczenie, na czym polega przydzielona mu sytuacja, i jaki proces decyzyjny dla niej wypracowano. Zespół zajmujący się sytuacją E odpowiada jako ostatni. Po każdej z prezentacji poproś pozostałe dzieci o dokonanie krytyki procedury:
   a) Czy jest ona demokratyczna?
   b) Czy wszyscy zainteresowani mają szansę na wyrażenie swej opinii?
   c) Czy jest ona uczciwa?
   d) Czy zapewniona jest tajność?
   e) Czy wszyscy głosujący wiedzą na kogo lub za czym głosują?
5. Po zaprezentowaniu wszystkich propozycji procedur, poproś dzieci o zwrócenie uwagi na sytuację E. Wytłumacz, że zaraz będziecie organizować głosowanie dotyczące tej sytuacji, jednak by móc to zrobić, dzieci muszą wpierw uzgodnić między sobą jedną procedurę określającą, jak głosować. Poproś o porównanie różnych procedur opracowanych dla sytuacji E:
   a) Na ile te procedury są do siebie podobne? Czy można zastosować te uzgodnienia w naszym głosowaniu?
   b) Na ile procedury te różnią się od siebie? Który pomysł wydaje się najlepszy? Z którego skorzystamy?
6. Gdy dzieci dojdą do porozumienia odnośnie procedury, zapisz rezultat na arkuszu papieru i przedyskutuj go, zadając następujące pytania:
   a) Czy nie brakuje czegoś w naszej nowej procedurze dla sytuacji E?
   b) Czy sądzicie, że jest ona demokratyczna?

Sesja 2

1. Przypomnij dzieciom przebieg Sesji 1, informacje na temat sytuacji E, oraz procedurę opracowaną w trakcie poprzedniej sesji, po czym oznajmij, że teraz przyszedł czas na wypróbowania procedury w praktyce, podczas głosowania dotyczącego sytuacji E.
2. Rozdaj „Karty ról" i wyjaśnij, na czym polega głosowanie:
   a) Przewodniczący Komisji Wyborczej poprosi 3 rzeczników o przedstawienie swych stanowisk.
   b) Następnie Przewodniczący Komisji Wyborczej poprosi publiczność o zadawanie pytań i wyrażenie swoich poglądów.
   c) Przewodniczący Komisji Wyborczej zapyta, czy wszyscy są gotowi głosować, i wyjaśni co – zgodnie z przyjętą przez grupę procedurą – jest potrzebne, by wygrać wybory (np. zwykła większość głosów, kwalifikowana większość głosów).
   d) Sekretarz Komisji Wyborczej poprosi wszystkich o oddanie głosu zgodnie z metodą opisaną w procedurze zaakceptowanej przez grupę. Sekretarz i Przewodniczący Komisji Wyborczej zbiorą i przeliczą głosy.
   e) Sekretarz Komisji Wyborczej przedstawi wyniki głosowania. Jeżeli wyłoniono zwycięskie rozwiązanie, przewodniczący Komisji Wyborczej ogłosi decyzję grupy, jeśli nie – zapowie drugą turę wyborów.
   f) W przypadku konieczności zorganizowania drugiej tury, Sekretarz Komisji Wyborczej przeprowadza nowe głosowanie i postępuje według instrukcji z podpunktu e).

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
    a) Czy głosowanie, w którym uczestniczyłyście, było waszym zdaniem uczciwe i demokratyczne?
    b) Czy w tych zajęciach udało wam się znaleźć coś, co występuje także w świecie rzeczywistym?
    c) Jak zazwyczaj podejmuje się tego rodzaju decyzje? Czy dzieci mają prawo do własnej opinii lub prawo wyboru?
    d) Czy są jakieś decyzje, które tylko dorośli mogą podjąć?
    e) Czy w waszej grupie decyzje podejmujecie zazwyczaj w sposób demokratyczny? Dlaczego tak / nie?
    f) Co możecie zrobić, by zagwarantować, że wasza grupa będzie podejmować decyzje w sposób demokratyczny?
2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
    a) Co mamy na myśli, gdy mówimy o rządzie?
    b) Jakie stanowiska na szczeblu lokalnym, najbliższym wam, są obsadzane w drodze głosowania? A jakie na szczeblu krajowym?
    c) Czy oprócz sprawowania wybieralnego urzędu można uczestniczyć we władzy w jakiś inny sposób?
    d) Ile musicie mieć lat, abyście mogły wziąć udział w wyborach?
    e) Czy macie jakieś możliwości uczestniczenia w rządzeniu, zanim będziecie mogły brać udział w głosowaniu?
    f) Jak myślicie, dlaczego prawo do uczestnictwa we władzy jest na tyle ważne, że zostało uznane za prawo człowieka?
    g) Co by było, gdyby w waszym głosowaniu część dzieci zdecydowała się nie wziąć udziału w wyborach? Jakie są konsekwencje tego, że ludzie nie korzystają z przysługującego im prawa do uczestnictwa we władzy?
    h) Dlaczego jest to tak ważne, by korzystać z przysługujących nam praw człowieka?

Sugestie odnośnie kontynuacji

Zajęcia pt. „KONSTYTUCJA NASZEJ GRUPY" (s. 109) oferują możliwość przeprowadzenia, opartej na zasadach obowiązujących w świecie rzeczywistym i demokratycznej, debaty na temat kodeksu postępowania grupy, oraz sprawdzenia w praktyce umiejętności podejmowania decyzji w drodze głosowania.

Pomysły na działanie

Korzystaj, z każdej nadarzającej się w grupie okazji, do praktykowania demokratycznych metod podejmowania decyzji, czy to w sprawach drobnych (np. odnośnie rodzaju przekąski, tego, czy zajęcia mają odbywać się w sali, czy na wolnym powietrzu), jak też istotnych. Dzieci najlepiej uczą się na czym polega demokracja, praktykując ją. Warto też zawsze je pytać, czy wszystkie osoby, których decyzja może dotyczyć, miały szansę na wyrażenie swojej opinii.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Najprostszym sposobem przeprowadzenia tych skomplikowanych w sumie zajęć jest polecenie wszystkim dzieciom, by wspólnie pracowały nad procedurą dla sytuacji C, która, zazwyczaj dla wszystkich, jest jasna. Co więcej, nacisk jest wówczas położony na potrzebę wypracowania kompromisu odnośnie procedury, co samo w sobie jest procesem stricte demokratycznym.

- Jeśli jednak dzieci pracować będą nad różnymi sytuacjami, to sięgnij wówczas po przynajmniej jedną dotyczącą wyboru osoby (sytuacje A i B) i jedną wymagającą podjęcia decyzji na temat preferowanych działań (sytuacje D i E). Sytuacje niezwiązane z wyborem osoby są dla dzieci bardziej zrozumiałe, bo rzecznicy przedstawiają wtedy pewne racje i punkty widzenia, a nie samych siebie jako kandydatów.
- Podczas zajęć używana jest terminologia, której dzieci mogą nie znać i nie rozumieć (np. nominacja, kandydat, mowa wyborcza, debata, druga tura wyborów, większość kwalifikowana, karta do głosowania). Obejdź salę, kiedy dzieci pracują w zespołach, i sprawdź, czy wszystko jest dla nich jasne. W przypadku młodszych dzieci, możesz użyć terminu „więcej niż połowa" zamiast „bezwzględna większość głosów".
- W instrukcji sugerowane jest przeprowadzenie symulacji wyborów tylko dla sytuacji E, ale możesz tak dostosować role, by pasowały do poszczególnych sytuacji.
- Możesz również wymyślić inne sytuacje związane z decyzjami podejmowanymi przez dzieci z grupy.
- W przypadku większej grupy dzieci, możesz wprowadzić większą liczbę rzeczników reprezentujących jeszcze inne poglądy niż te tutaj proponowane.

Adaptacje

Aby skupić się na kwestii dotyczącej tego, kto ma głosować, możesz wprowadzić role opcjonalne, jak te podane poniżej. Odczytaj je na głos na początku symulacji głosowania i poproś dzieci o przedyskutowanie, czy dzieci wcielające się w te role powinny mieć prawo głosu. Decyzja ta, sama w sobie, może stanowić podstawę do ustalenia „listy wyborców" na użytek późniejszego głosowania.

Role opcjonalne

- Masz sześć lat i jesteś w pierwszej klasie. Nie umiesz czytać i niewiele wiesz o grupie. Czy powinno ci przysługiwać prawo głosu?
- Masz trzynaście lat, ale chodzisz dopiero do piątej klasy z powodu problemów z nauką. Czy powinno ci przysługiwać prawo głosu?
- Twoja rodzina dopiero co się tu sprowadziła i tak naprawdę, to jeszcze nikogo stąd nie znasz. Czy powinno przysługiwać ci prawo głosu?
- Poza szkołą dręczysz inne dzieci, starasz się dyrygować młodszymi i zachęcasz kolegów i koleżanki do dołączenia do ciebie, gdy wyzywasz innych. Czy powinno ci przysługiwać prawo głosu?

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY SYTUACYJNE DLA SESJI 1

Sytuacja A:

Waszą szkołę poproszono o oddelegowanie reprezentanta na organizowane w ratuszu obchody Dnia Dziecka. Wybór należy do dzieci. W szkole jest 500 uczniów – jak wybierzecie swojego przedstawiciela zachowując przy tym standardy demokratyczne?

Sytuacja B:

Wasz klub sportowy, który zrzesza 60 osób, potrzebuje prezesa. Jak zdecydujecie – w demokratyczny sposób – kto ma nim zostać?

Sytuacja C:

Uczniowie w waszej szkole mają wybrać, które z rysunków nadesłanych na konkurs zajmą pierwsze, drugie i trzecie miejsce. Do konkursu zgłoszono 50 prac, a w szkole jest 300 dzieci. Jak wybrać zwycięskie prace, by wybór ten był demokratyczny?

Sytuacja D:

Uczniowie w waszej szkole spierają się, czy dzieci mogą przynosić telefony komórkowe do szkoły. Niektórzy tego chcą, inni uważają, że telefony będą rozpraszać uwagę, no i będzie to nie w porządku wobec tych dzieci, które ich nie posiadają. Dyrektor szkoły uznał, że decyzja w tej sprawie leży w rękach uczniów, których jest 350. Jak ją podjąć, by była demokratyczna?

Sytuacja E:

Twoja grupa dostała 1000 złotych. Wychowawca powiedział, że to sama grupa powinna zadecydować, na co wydać te pieniądze. Część dzieci chce zorganizować przyjęcie z dobrym jedzeniem. Inne chcą przeznaczyć je na wycieczkę. Jeszcze inne – na zakup nowych gier i akcesoriów plastycznych. Jedna osoba chciałaby zachować je na nagłe i nieprzewidziane potrzeby, a jedna kupiłaby za nie instrument klawiszowy. Jak zadecydujecie – w demokratyczny sposób – na co je wydać?

Co należy rozpatrzyć:

- Jak zadecydujecie o tym, kto lub co będzie przedmiotem waszego głosowania? Czy propozycje/kandydaci poddani pod głosowanie będą uprzednio nominowani? Jeśli tak, to jak będziecie je lub ich nominować?
- Ile będzie propozycji kandydatów/nominowanych? Czy ta liczba powinna być ograniczona?
- Jak zapewnić, by wszyscy wiedzieli za czym lub na kogo głosują? Czy poprosicie dzieci o wygłoszenie mów wyborczych lub zorganizowanie debat?
- W jaki sposób dzieci będą głosować? Czy będzie to głosowanie tajne?
- Jak zadecydujecie o tym, kto wygrał?
- Co będzie, jeśli różnica w głosach oddanych na dwóch kandydatów okaże się bardzo mała? Czy odbędzie się wtedy druga tura wyborów? Czy do zwycięstwa potrzebna jest określona liczba (proporcja) głosów – np. więcej niż 50%?

MATERIAŁY POMOCNICZE: „KARTY RÓL" DLA SESJI 2

Role do odegrania w ramach głosowania w sytuacji E

Jesteś Przewodniczącym Komisji Wyborczej. Organizujesz debaty, wyjaśniasz co jest potrzebne, by jakaś opcja wygrała, i pomagasz liczyć głosy. Jeśli potrzebna jest druga tura, organizujesz ją.

Jesteś Sekretarzem Komisji Wyborczej. Przygotowujesz karty do głosowania, organizujesz głosowanie, liczysz głosy i ogłaszasz wyniki. Jeśli potrzebna jest druga tura, przygotowujesz karty do głosowania i przeprowadzasz głosowanie.

Jesteś rzecznikiem jednego ze stanowisk. Uważasz, że pieniądze powinno się przeznaczyć na wielkie przyjęcie. Podaj kilka argumentów przemawiających za tym punktem widzenia.

Jesteś rzecznikiem jednego ze stanowisk. Uważasz, że pieniądze powinno się przeznaczyć na nowe gry i akcesoria. Podaj kilka argumentów przemawiających za tym punktem widzenia.

Jesteś rzecznikiem jednego ze stanowisk. Uważasz, że pieniądze powinno się przeznaczyć na wspaniałą wycieczkę dla wszystkich dzieci. Podaj kilka argumentów przemawiających za tym punktem widzenia.

20. Mapa praw

Gdzie zaczynają się prawa człowieka?... Tuż przy domu!

Temat	Prawa człowieka ogólnie
Poziom trudności	2-3
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	60 minut – kilka dni
Wielkość grupy	2-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Rysowanie, analiza, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci współpracują przy stworzeniu mapy najbliższej okolicy i uwzględniają na niej prawa związane z instytucjami tam się znajdującymi.
Cele	• Pogłębienie znajomości praw człowieka. • Powiązanie praw człowieka z miejscami znanymi dzieciom z życia codziennego. • Ocena stopnia, w jakim prawa człowieka realizowane są w najbliższej okolicy.
Przygotowania	• W przypadku młodszych dzieci: przygotować szkic mapy
Materiały	• Artykuły plastyczne, kartki papieru • Odbitki Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka w wersji dla dzieci

Przebieg zajęć

1. Podziel grupy na zespoły, daj im kartki papieru oraz artykuły plastyczne, a następnie poproś o narysowanie mapy okolicy (lub miasteczka w przypadku mniejszych społeczności). Na mapach dzieci powinny zaznaczyć: swoje domy, ważniejsze budynki użyteczności publicznej (np. pocztę, ratusz, szkoły, świątynie), siedziby służb publicznych (np. szpitale, remizy strażackie, posterunki policji) oraz inne miejsca ważne dla ludności (np. parki, sklepy spożywcze, cmentarz, kina, apteki, itp.).
2. Kiedy mapy będą już gotowe, poproś dzieci o przeanalizowanie ich pod kątem praw człowieka. Jakie prawa człowieka przypisują do poszczególnych miejsc wyróżnionych na mapie? Świątynie wiążą się z prawem do swobody myśli, sumienia i wyznania; szkoła z prawem do nauki; urząd pocztowy – z prawem do prywatności i wyrażania poglądów; biblioteka lub kafejka internetowa – z prawem do dostępu do informacji. Odkrywszy już te prawa, dzieci powinny poszukać pasującego artykułu w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i zapisać jego numer obok właściwego miejsca na mapie.
3. Poproś każdy z zespołów o zademonstrowanie ich mapy wszystkim dzieciom i podsumowanie dokonanej przez nich analizy praw człowieka, realizowanych w okolicy.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Czy trudno było narysować mapę swojej okolicy?
   b) Czy dowiedziałyście się czegoś nowego o swoim sąsiedztwie?
   c) Czy zaskoczyło was odkrywanie miejsc związanych z prawami człowieka w najbliższej okolicy?
   d) Czym wasza mapa różni się od tych, przygotowanych przez inne zespoły?
2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Czy w którejś części waszej mapy występuje nagromadzenie miejsc związanych z prawami człowieka? Czym to wytłumaczycie?

Źródło: Zaadaptowane z prezentacji zrobionej przez Anette Faye Jacobsen, Duński Instytut na rzecz Praw Człowieka.

b) Czy są jakieś rejony z małą liczbą miejsc związanych z prawami człowieka lub też całkowicie ich pozbawione? Czym to wytłumaczycie?
c) Czy są jakieś artykuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, które szczególnie są realizowane w najbliższej okolicy? Jak byście to wytłumaczyły?
d) Czy są jakieś artykuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, z którymi nie ma związanych żadnych miejsc na waszej mapie? Jak byście to wytłumaczyły?
e) Czy w najbliższej okolicy są jakieś miejsca, gdzie naruszane są prawa człowieka?
f) Czy w najbliższej okolicy mieszkają ludzie, których prawa są łamane?
g) Jak wasza społeczność reaguje na fakt łamania praw człowieka, przysługujących jednemu z jej członków?
h) Czy są jakieś miejsca w okolicy, gdzie ludzie podejmują działania na rzecz ochrony praw człowieka lub zapobiegania ich naruszeniom?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Obejdźcie okolicę z mapą w ręku i przyjrzyjcie się, jak wygląda realizacja praw człowieka w praktyce.
- Inne zajęcia, w których dzieci także są proszone o ocenę swego sąsiedztwa pod kątem realizacji praw człowieka, to „REPORTER KOMPASIKA" (s. 166).

Pomysły na działanie

Zaproś pracownika opieki społecznej, długoletniego mieszkańca lub lokalnego działacza na spotkanie, podczas którego osoba ta porozmawia z dziećmi na temat jej postrzegania okolicy, tego, jak okolica się zmienia, i co trzeba zrobić, by uczynić z niej lepsze miejsce do życia. Pomóż dzieciom zorientować się, jak mogą przyczynić się do przeprowadzenia zmian na lepsze.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zajęcia te zakładają u dzieci pewną wcześniejszą znajomość praw człowieka, a wykonywane podczas nich zadania mają umieścić tę teoretyczną wiedzę w dobrze znanym dzieciom kontekście. Niemniej jednak grupa może potrzebować wsparcia w kojarzeniu poszczególnych miejsc z prawami człowieka, np. sklepu spożywczego z prawem do zdrowia i godnych warunków życia.
- W zajęciach tych tkwi bardzo pozytywny przekaz – w naszej najbliższej okolicy, dzień w dzień, korzystamy z praw człowieka. Omówienie przypadków ich łamania możesz przełożyć na inny termin tak, aby pozytywny komunikat został w pełni przyswojony przez dzieci.
- Część młodszych dzieci może nie mieć wprawy w czytaniu mapy, więc będą potrzebować nieco czasu na przygotowanie się do wykonania zadania. W ich przypadku możesz zacząć od zrobienia mapy pokoju, placu zabaw czy budynku, w którym prowadzone są zajęcia.

Modyfikacje

- Przeprowadź poszczególne części zajęć w różne dni, dając tym samym dzieciom czas na nauczenie się czytania mapy i zorientowanie się w okolicy.
- Przydziel każdemu z zespołów konkretne wątki, związane z prawami człowieka, by te rozważyły je podczas rysowania swoich map.
- Wykorzystaj Konwencję o Prawach Dziecka zamiast Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.
- Poleć dzieciom, by skoncentrowały się na jednym wątku związanym z prawami człowieka, np. wolności od przemocy lub godnych warunkach życia i przyjrzały się, w jaki sposób tak zawężone prawa realizowane są w okolicy.

Adaptacje dla młodszych dzieci

- Grupa powinna pracować nad obszarem dobrze sobie znanym, np. terenami położonymi bezpośrednio przy szkole lub domu. Im młodsze dzieci, tym mniejszy powinien być obszar odwzorowany na mapie.
- Stwórzcie trójwymiarową mapę okolicy przy pomocy kartonu, pudełek i innych materiałów.
- Aby zaoszczędzić czas i położyć nacisk na proces tworzenia mapy praw człowieka, daj dzieciom już zrobioną mapę lub zdjęcie lotnicze okolicy, które wypełnią i opiszą. Zdjęcia satelitarne większej części Europy możesz znaleźć w Google Earth: http://eart.google.com/download-eart.html
- Pomiń pkt. 2, czyli dopasowanie artykułu z Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka do danego prawa.

Adaptacje dla starszych dzieci

- Poproś o narysowanie map w skali.
- Podziel dzieci na zespoły i wręcz każdemu z nich do analizy fragment jednej mapy, wspólnej dla wszystkich.
- Podczas omówienia zajęć zadaj dzieciom pytania dotyczącego tego, czy prawa, którymi się zajmowały, to prawa obywatelskie i polityczne, czy też ekonomiczne, kulturalne i społeczne. Czy któryś z tych rodzajów dominuje na mapie? Czy któryś z tych rodzajów praw przeważa w pewnych rejonach (np. więcej praw obywatelskich i politycznych przypisanych ratuszowi, sądowi lub posterunkowi policji)?

21. Międzynarodowy obóz letni

Moim ulubionym zajęciem jest wybieranie moich ulubieńców!

Temat	Dyskryminacja, prawa człowieka ogólnie
Poziom trudności	2-3
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	45-60 minut
Wielkość grupy	Maksimum 20 dzieci
Rodzaj zajęć	Priorytetyzacja, negocjacje, dyskusja
Krótka charakterystyka	• Dzieci wybierają koleżanki/kolegów z namiotu i omawiają założenia, na jakich oparły swój wybór.
Cele	• Przyjrzenie się stereotypom i uprzedzeniom, które uznajemy; znalezienie ich źródeł. • Promowanie równości i braku dyskryminacji.
Przygotowania	• Wybrać z załączonej listy 12 obozowiczów lub stworzyć nową, odpowiadającą sytuacji grupy. Przynajmniej jedna osoba powinna pochodzić z miejsca, którego nie ma na mapie. • Alternatywa: napisać listę na tablicy • Zrobić odbitki „Karty zajęć" dla każdego dziecka; ma ona zawierać: opis obozu, zadanie i listę 12 obozowiczów • Alternatywa: napisać listę na tablicy
Materiały	• Po karcie zajęć i ołówku dla każdego dziecka • Papier i flamastry dla każdej z grup

Przebieg zajęć

1. Wręcz każdemu dziecku „Kartę zajęć" i ołówek. Opisz scenariusz i instrukcje znajdujące się na karcie zajęć. Odczytaj na głos charakterystyki poszczególnych obozowiczów.
2. Poproś dzieci, by samodzielnie wybrały po trzy osoby, z którymi chciałyby dzielić namiot. Podczas tego etapu zajęć dzieci nie mogą ze sobą rozmawiać.
3. Gdy już wszyscy dokonają wyboru, podziel dzieci na zespoły trzy- do pięcioosobowych. Wyjaśnij, na czym polega ich zadanie:
   a) W części obozu przeznaczonej dla waszego zespołu są cztery namioty, z których każdy może pomieścić cztery osoby. Zatem mieszkać tam będzie 16 osób – cały wasz zespół i po trzy osoby zgłoszone przez poszczególnych jego członków. Zespół ma zadecydować, kto w którym namiocie będzie spał. Narysujcie na kartce papieru cztery namioty i na każdym napiszcie, kto w nim śpi, po czym powieście rysunek na tablicy.
   b) Jeśli kandydatów do zamieszkania w namiotach jest więcej niż 16, zespół musi zdecydować, kogo z listy wyklucza. Jeśli jest mniej niż 16 kandydatów, bo jakaś osoba została wybrana przez więcej niż jednego członka zespołu, należy dobrać z listy jeszcze jednego obozowicza.
4. Daj całej grupie czas na obejrzenie namiotów pozostałych zespołów. Następnie, odczytaj po kolei listę osób z arkusza zadania i zobaczcie, do którego namiotu poszczególne zespoły skierowały daną osobę. Pozwoli to dzieciom się zorientować, kto jeszcze wybrał tych samych obozowiczów.

Źródło: zaadaptowane z *'Eurorail à la carte'*, Pakiet edukacyjny „Wszyscy różni – wszyscy równi", Rada Europy, 1995

Omówienie i ewaluacja

1. Omów efekt końcowy:
   a) Czy trudno było wybrać trzy osoby, z którymi chciałoby się dzielić namiot? Dlaczego tak / nie?

   b) Czy któreś dzieci z listy były wybrane częściej niż raz? Dlaczego?
   c) Czy któreś dzieci z listy nie zostały wybrane przez nikogo? Dlaczego?
   d) W jaki sposób podjęłyście decyzję o dziecku pochodzącym z miejsca, o którym nigdy nie słyszałyście?
2. Jak się czujecie po wykonaniu tego zadania?
   a) Czy wydarzyło się coś śmiesznego podczas dyskusji w zespołach?
   b) Czy trudno było zgodzić się z decyzjami zespołu?
   c) Kto jest zadowolony z ostatecznego rezultatu, a kto nie?
   d) Czy dowiedziałyście się czegoś nowego o sobie? O tym, w jaki sposób dokonujecie wyborów?
3. Porównaj zajęcia z sytuacjami znanymi ze świata rzeczywistego:
   a) Czy ta sytuacja była realistyczna?
   b) Czy przychodzą wam do głowy jakieś inne przykłady sytuacji, w których musicie wybierać z kim będziecie przebywać?
   c) Jak to jest, kiedy się dokonuje takiego wyboru?
   d) Jak to jest być wybieranym? A być pominiętym w wyborze?
   e) Jakich podobnych wyborów dokonujecie w waszym życiu?
   f) Czy wszystkie dzieci mają prawo wyboru? A co z prawem do bycia wybieranym?
4. Podyskutuj z dziećmi o tym, jak kształtujemy nasze opinie o innych ludziach, w tym o tych, których nigdy nawet nie spotkaliśmy:
   a) Co sprawia, że dzieci są takie same? Co sprawia, że się różnią od siebie?
   b) Skąd wiecie kim są dzieci, których nigdy nie spotkałyście?
   c) Na jakiej podstawie formułujecie swoje przypuszczenia, skąd dzieci te pochodzą?
   d) Czy są ludzie, którzy patrzą na was przez pryzmat stereotypów? A na dzieci jako takie?
   e) Czy posługujecie się stereotypami przy ocenie innych ludzi?
   f) Co możemy zrobić, by nie formułować niesprawiedliwych i opartych na stereotypach opinii na temat innych?
   g) Dlaczego stereotypy prowadzą do dyskryminacji?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „DROGI DZIENNICZKU" (s. 79) polegają na tym, że różne sposoby postrzegania tych samych wydarzeń są sobie przeciwstawione.
- Zajęcia pt. „ZABDERFILIO'" (s. 193) pokazują skutki lęku przed nieznanym.
- Zajęcia pt. „Z ZAWIĄZANYMI OCZYMA" (s. 200), „GRY OBRAZKOWE" (s. 83) i „KTO JEST ZA MNĄ?" (s. 123) dotyczą różnego rodzaju stereotypów.

Pomysły na działanie

- Kiedy dzieci z grupy będą musiały następnym razem dobierać sobie partnerów lub dzielić się na zespoły, skorzystaj z okazji, by przypomnieć im o tym, czego się nauczyły o wybieraniu na tych zajęciach.
- Sam zorganizuj obóz letni: jest wiele programów europejskich oferujących fundusze i pomoc w przygotowywaniu tego rodzaju imprez (np. realizowany pod auspicjami Komisji Europejskiej Program „Młodzież w działaniu", skierowany do dzieci w wieku od lat 13).

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Uważaj, by w żaden sposób nie utrwalać i nie pogłębiać stereotypów. Byłoby to sprzeczne z celem tych zajęć!

- Najlepiej, by zespoły składały się z czterech osób, z których każda dobiera po trzech obozowiczów z listy. Zajęcia możesz przeprowadzić także z małymi zespołami o innej liczebności, które w efekcie muszą negocjować usuwanie lub dodawanie potencjalnych obozowiczów z listy tak, by łącznie z członkami zespołu było ich 16.
- Wybierz lub zaadaptuj listę obozowiczów tak, by ukierunkować zajęcia zgodnie z własnymi celami edukacyjnymi. Sprawdź, czy nikt z listy nie przypomina żadnego dziecka z grupy. Uprość opis, szczególnie miejsca pochodzenia, jeśli w zajęciach uczestniczą młodsze dzieci, choć zawsze pozostaw na liście potencjalnego obozowicza z miejsca nieistniejącego w rzeczywistości tak, aby dzieci musiały podejmować decyzje, nie mając żadnej potrzebnej po temu wiedzy.
- Jeśli obóz letni lub współdzielenie namiotu jest dla dzieci czymś abstrakcyjnym, wybierz jakieś inne, bliższe ich doświadczeniu okoliczności (np. ławka szkolna, schronisko młodzieżowe, sala sypialna).
- Nie odpowiadaj na pytania dotyczące listy obozowiczów. Wyjaśnij, że dzieci muszą podjąć decyzję wyłącznie na podstawie listy.
- Niektóre dzieci mogą nie być w stanie dokonać wyboru lub mówić, że jest im obojętne, z kim będą dzielić namiot. W takim wypadku zapytaj je o to, z kim nie chciałyby być w jednym namiocie. Wówczas zespół może wziąć ich odpowiedzi pod uwagę przy wyborze osób śpiących w poszczególnych namiotach, a dzieci nadal mogą porównywać swoje preferencje.
- Może się okazać, że niektóre zespoły zdecydują, że same zajmą jeden namiot, a w pozostałych rozlokują „obozowiczów z zagranicy". Nie interweniuj w takim przypadku, gdyż rezultaty będą bardzo pouczające. Ponadto dzieci też nie powinny mieć wrażenia, że chęć wybrania kogoś im podobnego, to coś złego. Nie wszystkie wybory mają związek z dyskryminacją.

Adaptacje

- W celu skrócenia zajęć:
  - „Zmniejsz" namioty, by dzieci wybierały tylko jedną lub dwie osoby z listy.
  - Skróć listę obozowiczów.
  - Pomiń prace w zespołach (pkt. 3 „Przebiegu zajęć").
  - Aby ułatwić podejmowanie decyzji w zespołach, stwórz w tym celu osobną listę wszystkich kandydatów zgłoszonych przez członków zespołu. Następnie każdy po kolei wybiera po jednym obozowiczu aż do momentu, w którym uzbiera się wymagana liczba osób.
- Dla młodszych dzieci:
  - Skorzystaj z powyższych wskazówek i skróć czas trwania zajęć.
  - Zaadaptuj opisy obozowiczów z listy tak, by dopasować je do wiedzy i doświadczeń młodszych dzieci (np. Mongolia lub kimono, może im nic nie mówić).

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTA ZAJĘĆ

Międzynarodowy obóz letni

Wraz z dziećmi z całego świata przybyłeś właśnie na Międzynarodowy Obóz Letni. Nikt nikogo nie zna. Instruktorzy zadecydowali, że możecie wybrać z kim chcecie dzielić namiot przez najbliższe dwa tygodnie.

Każdy namiot może pomieścić cztery osoby.

Możesz wybrać trzech innych obozowiczów, z którymi będziesz mieszkać w namiocie.

Obozowicze

Wybierz z poniższej listy 3 dzieci, z którymi chcesz dzielić namiot.

1. _____

2. _____

3. _____

1. Dziecko, które ma złamaną nogę i chodzi o kulach.
2. Dziecko romskie z twojej ojczyzny, które nosi złote kolczyki.
3. Rude i mocno piegowate dziecko z Australii.
4. Japońskie dziecko w kimonie.
5. Grube dziecko z USA.
6. Nieśmiałe dziecko z Transmarinii.
7. Imigranckie dziecko z Azji.
8. Niewidome dziecko z psem przewodnikiem.
9. Dziecko w okularach o grubych soczewkach i z pryszczatą twarzą.
10. Dziecko z Anglii w mundurku szkolnym.
11. Czarnookie tureckie dziecko z Niemiec, które nosi podkoszulkę z trupią czaszką.
12. Dziecko z Ameryki Łacińskiej, które nosi tradycyjny strój.
13. Dziecko komunikujące się przy pomocy języka migowego.
14. Dziecko z Mongolii, które ma długie czarne włosy.
15. Dziecko z twojej ojczyzny, które nie wygląda na zbyt sprytne.
16. Dziecko z Palestyny, które ma tylko jedną rękę.
17. Dziecko z blond włosami, które mówi bardzo poprawnym językiem.
18. Dziecko, które chyba ma nieustanną czkawkę.
19. Dziecko ubrane tak, jak ty.
20. Dziecko, które cały czas słucha muzyki z odtwarzacza mp3.

22. Mobil z prawami

Pokazuję moje prawa z dumą tak, by wszyscy je widzieli!

Temat	Prawa człowieka ogólnie, równość płci
Poziom trudności	2
Wiek	10-13 lat
Czas trwania	120-180 minut
Wielkość grupy	1-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Działania kreatywne
Krótka charakterystyka	Dzieci tworzą wiszące mobile (lekkie, ruchome, abstrakcyjne konstrukcje) pokazujące najważniejsze dla nich prawa (materiał pomocniczy).
Cele	• Przedyskutowanie treści i znaczenia podstawowych praw. • Zobaczenie, które prawa są przestrzegane w środowisku, w którym przebywają dzieci. • Zbadanie – pod kątem praw człowieka – różnic wynikających z płci społeczno-kulturowej.
Przygotowania	• Przećwiczyć robienie mobili, by opanować wykorzystywane przy tym techniki. • Zrobić pokazowy mobil, by dzieci wiedziały, co to jest. • Zapisać skrócone wersje dziewięciu praw na tablicy. • Wyciąć sylwetki ludzi.
Materiały	• Biały karton lub papier w kształcie ludzkiej sylwetki • Materiały do kolorowania (kredki, flamastry, farby) • Niebieskie, białe i czerwone wstążki z papieru, po 3 w każdym kolorze dla jednego dziecka • Flipczart lub tablica do wypisania praw • Krótkie i lekkie patyki (drewniane, plastikowe, metalowe) o długości 20 cm. • Cienki sznurek • Taśma, klej lub zszywacz; pinezki lub małe gwoździki • Nożyczki • Opcjonalnie: kolorowe gazety do wycięcia postaci

Przebieg zajęć

1. Zrób wprowadzenie do zajęć, polegające na pokazaniu przykładowego mobila i wyjaśnieniu, że zadaniem dzieci będzie stworzenie mobila poświęconego prawom człowieka.
2. Poproś dzieci, by spędziły w parach kilka minut potrzebnych na wyliczenie wszystkiego, co jest dla nich ważne w życiu (np. rodzina, koledzy, jedzenie, dom, szkoła, zabawa).
3. Daj każdemu dziecku kartonową sylwetkę człowieka i poproś o podpisanie jej z tyłu i przyozdobienie tak, by symbolizowała samo dziecko.
4. Podkreśl, że każdy potrzebuje wszystkich praw człowieka, i nie możemy w nich wybierać. Niemniej na swych mobilach dzieci pokażą te z nich, które są dla nich osobiście najważniejsze. Następnie wręcz każdemu dziecku trzy czerwone, trzy niebieskie i trzy białe paski papieru, objaśniając przy tym, że kolor czerwony oznacza „najważniejsze", niebieski – „ważne", a biały – „mniej ważne".
5. Następnie, pokaż tablicę z listą praw i odczytaj ich wersję dla dzieci. Spytaj dzieci o to, co według nich dany artykuł znaczy i uzyskaj od nich przykłady ilustrujące każde z praw. Poproś dzieci o spojrzenie na tablicę i wybranie tych praw, które są dla nich najważniejsze oraz zapisanie ich na czerwonych paskach papieru, potem dzieci zapisują prawa ważne – na niebieskich paskach, a mniej ważne – na białych. Raz jeszcze zwróć uwagę na fakt, że dzieciom przysługują wszystkie prawa, ale na użytek tych zajęć muszą wybrać tylko dziewiątkę, która jest dla nich najistotniejsza.

6. Gdy dzieci zapiszą dziewiątki praw na wręczonych im kolorowych paskach papieru, wytłumacz, jak zrobić mobil i pokaż, jak go wyważyć. Poproś o zrobienie własnych mobili.
7. Powieś mobile w jakimś dobrze widocznym miejscu, np. pod sufitem.

Omówienie i ewaluacja

1. Kiedy już wszystkie mobile zostaną zrobione, wykorzystaj przedstawioną poniżej tabelę do przeanalizowania rankingu praw. Omów wyniki przy pomocy następujących pytań:
   a) Które z praw wydają się najważniejsze dla naszej grupy? Czym mogłybyście to wytłumaczyć?
   b) Które z praw wydają się najmniej ważne dla naszej grupy? Czym mogłybyście to wytłumaczyć?
   c) Które z praw są najważniejsze dla was samych? Czy wasze priorytety osobiste różnią się od grupowych? Czym mogłybyście to wytłumaczyć?
   d) Czy są jakieś różnice w priorytetach przyjmowanych przez chłopców i dziewczynki? Czym mogłybyście to wytłumaczyć?
   e) Czy przychodzą wam do głowy jakieś grupy ludzi, które mogłyby mieć inne priorytety od waszych (np. dzieci z niepełnosprawnościami, uchodźcy, mniejszości etniczne, dorośli)?
   f) Czy nasza społeczność szanuje wszystkie te prawa?
2. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Jakie macie odczucia odnośnie tych zajęć?
   b) Czy trudno jest ustalać priorytety wśród praw?
   c) Która część zajęć podobała wam się najbardziej? Dlaczego?
   d) Czy coś was zaskoczyło?
3. Powiąż zajęcia z ogólnie pojmowanymi prawami człowieka przy pomocy następujących pytań:
   a) Co to jest prawo człowieka?
   b) Dlaczego jest to tak ważne, by korzystać z wszystkich praw człowieka, a nie tylko z tych, które są naszymi ulubionymi?
   c) Czy prawa przysługujące chłopcom i dziewczynkom różnią się od siebie?
   d) Czy dorosłym przysługują jakieś inne prawa?
   e) Czy uważacie, że wszystkie dzieci na świecie powinny mieć takie same prawa? Dlaczego tak / nie?
   f) Co możemy zrobić, by zagwarantować wszystkim dzieciom na świecie te same prawa?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „NAJWAŻNIEJSZE DLA KOGO?" (s. 146) pogłębiają wiedzę na temat wzajemnego powiązania praw.

Pomysły na działanie

- Skontaktuj się z lokalnymi organizacjami pracującymi na rzecz praw, znajdującymi się na czele rankingu, i sprawdź, jak można nawiązać z nimi współpracę.
- Dzieci mogą ocenić niektóre prawa jako mniej ważne, gdyż ich nie znają. Grupa może dowiedzieć się czegoś więcej o nich i sprawdzić, jak są one realizowane w najbliższej okolicy.
- Powieś w miejscu publicznym (np. w bibliotece, na poczcie, na korytarzu szkolnym) mobile wraz z wyjaśnieniami, które dzieci napisały na temat najważniejszych dla nich praw. Wykorzystaj wystawę do upamiętnienia Dnia Praw Człowieka (10 grudnia) lub jakiegoś innego święta (por. „KALENDARZ PRAW CZŁOWIEKA" s. 105).

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Podkreśl, że nikt – ani my, ani władze – nie może wybierać, które z praw człowieka mają obowiązywać. Wszyscy zawsze potrzebujemy wszystkich praw człowieka! Wytłumacz dzieciom, że zajęcia te miały tylko uświadomić, jakie prawa są dla nich osobiście najważniejsze. Szczególny nacisk połóż na pkt 3 „Przebiegu zajęć" i pyt. 1 „Omówienia i ewaluacji".
- Przed zajęciami sam zrób mały mobil, eksperymentując przy tym z wagą i długością poszczególnych elementów tak, by nauczyć się go wyważać, oraz sprawdzając najlepsze sposoby połączenia papieru ze sznurkiem lub patykami przy użyciu taśmy samoprzylepnej, kleju albo zszywaczy.
- Możesz wybrać inny zestaw praw z Konwencji o Prawach Dziecka, bardziej odpowiadający grupie, z którą pracujesz.

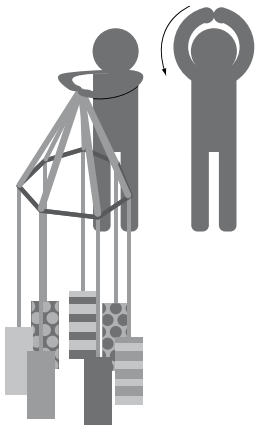
Modyfikacje

- Rozciągnij realizację tych zajęć w czasie. Każde dziecko może zrobić mobil swojego najbliższego otoczenia, Europy lub świata.
- Daj dzieciom dziewięć pasków papieru, ale przedstaw więcej niż dziewięć praw, aby miały swobodniejszy wybór.
- Poleć dzieciom, aby narysowały i wycięły sylwetki.
- Poproś o przyozdobienie kolorowych pasków malunkami lub wycinankami ilustrującymi napisane na nich prawo.
- Zróbcie wielki mobil, żeby zrobić większe wrażenie.
- Dzieci mogą pracować samodzielnie lub w zespołach – w zależności od liczebności grupy, czasu do dyspozycji i ilości prowadzących. Jeśli będzie to praca zespołowa, możesz rozdzielić chłopców i dziewczynki, by zobaczyć, czy wyjdą na jaw jakieś różnice związane z płcią dzieci.

Adaptacje

- Dla młodszych dzieci: być może dzieci będą potrzebowały pomocy w tej części zajęć, która wymaga pewnych umiejętności manualnych.
- Dla starszych dzieci: mobile mogą być tworzone przez zespoły, w których każde z dzieci musi się zgodzić na prawa ostatecznie umieszczone na mobilu. Wówczas pytania zadawane w ramach omówienia zajęć, powinny dotyczyć także pracy w zespołach i procesu podejmowania decyzji, który przesądził o ostatecznym kształcie mobilu.

MOBIL Z PRAWAMI

PRZYKŁADOWA LISTA PRAW

Poniższą tabelę możesz wykorzystać do podliczenia ostatecznego wyniku każdego z praw. Przyznaj 3 punkty prawom czerwonym, 2 – prawom niebieskim i 1 – prawom białym.

Wybrane prawa człowieka	Dziewczynki	Chłopcy	Wynik	Pozycja w rankingu
Każde dziecko ma prawo do ochrony				
Każde dziecko ma prawo do nauki				
Każde dziecko ma prawo do opieki medycznej				
Każde dziecko ma prawo do czasu wolnego i zabawy				
Każde dziecko ma prawo do imienia i obywatelstwa				
Każde dziecko ma prawo do wyboru wyznania				
Każde dziecko ma prawo do informacji				
Każde dziecko ma prawo do zrzeszania się				
Każde dziecko ma prawo do życia w domu razem z rodziną				

23. Najważniejsze dla kogo?

Twoje priorytety mogą być inne od moich!

Temat	Prawa człowieka ogólnie
Poziom trudności	3
Wiek	10-13 lat
Czas trwania	60 minut
Wielkość grupy	12-24 dzieci
Rodzaj zajęć	Priorytetyzacja, budowanie konsensu, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci decydują, które artykuły Konwencji o Prawach Dziecka można wyeliminować i omawiają konsekwencje współzależności praw.
Cele	• Wprowadzenie w Konwencję o Prawach Dziecka. • Zrozumienie, że prawa są powszechne, niezbywalne i współzależne.
Przygotowania	Przygotować karty z prawami dziecka
Materiały	• Papier i długopisy • Arkusze papieru i flamastry • Karty z prawami dziecka w liczbie wystarczającej dla połowy dzieci obecnych na zajęciach

Przebieg zajęć

1. Rozpocznij zajęcia od burzy mózgów na temat praw dziecka (pomoże to określić na ile grupa zna Konwencję o Prawach Dziecka) oraz przypomnienia dzieciom tego, czego już mogły się nauczyć z tego zakresu. Jeśli grupa słabo się orientuje w tej tematyce, zacznij od przedstawionej poniżej adaptacji zajęć.
2. Podziel dzieci na zespoły, od dwu- do czteroosobowych, daj każdemu z nich dwie karty z prawami człowieka, papier i długopisy. Wyjaśnij, że na każdej karcie znajduje się pewne prawo zaczerpnięte z Konwencji o Prawach Dziecka (KPD), po czym poproś o odczytanie na głos dwóch artykułów z kart i zadecydowanie, które z praw jest ważniejsze z punktu widzenia dzieci. Argumenty, stojące za tą decyzją, dzieci powinny spisać na kartce papieru.
3. Zbierz karty z „mniej istotnymi" prawami. Poproś każdy z zespołów, by zabrał tę kartę z prawem dziecka, która mu pozostała, i dołączył do jakiegoś innego zespołu. Powtórz pkt 1 dla połączonych zespołów, tzn. każdy z nich podejmuje decyzję, które z praw jest ważniejsze dla dzieci i zapisuje racje stojące za tą decyzją.
4. Raz jeszcze zbierz karty z „mniej istotnymi" prawami. Wylicz je wszystkie na dużej kartce papieru i opatrz tytułem „Mniej ważne prawa".
5. Gdy wszystkie dzieci dokonają już ostatecznego wyboru, z każdego zespołu poproś kogoś o odczytanie na głos karty z prawem dziecka, które przez dany zespół uznane zostało za najważniejsze, oraz uzasadnienie tej decyzji. Po odczytaniu wszystkich praw, wyszczególnij je na arkuszu papieru zatytułowanym „Nasze prawa". W zależności od ogólnej liczby dzieci, będzie to od dwóch do czterech praw.
6. Omów dokonane wybory:
   a) Czy miałyście jakieś problemy z podjęciem decyzji? Jakie to były problemy?
   b) Co spowodowało, że przedłożyłyście jedno prawo nad drugie?
   c) Czy wasze opinie na temat tego, które z praw są najważniejsze, zmieniły się w trakcie zajęć?
   d) Czy zgadzacie się z argumentami, podanymi przez inne grupy, stojącymi za ich decyzjami? Dlaczego tak / nie?

7. Rozdaj losowo karty z „mniej ważnymi" prawami i poproś o odczytanie ich na głos. Podyskutujcie, co by było, gdyby rzeczywiście te prawa zostały odrzucone.
    a) Wybierz kilka „mniej ważnych" praw i poproś dzieci, by wyobraziły sobie, jak by było bez nich (np. bez prawa do adopcji i opieki zastępczej, prawa do uczestniczenia w życiu rodzinnym, prawa do zabawy i uczestniczenia w życiu kulturalnym).
    b) Jak rzeczywista utrata któregokolwiek z tych „mniej istotnych" praw, wpłynęłaby na każde dziecko z osobna?
    c) Jaki skutek dla praw uznanych za „ważniejsze" miałaby utrata „mniej ważnych" praw?

Omówienie i ewaluacja

1. Przypomnij dzieciom podstawową zasadę powszechności, głoszącą, że każdemu przysługują wszystkie prawa, i przejdź do dyskusji:
    a) Dlaczego jest tak ważne, by każdemu człowiekowi przysługiwały dokładnie te same prawa?
2. Czy można pozbawić kogoś przysługujących mu praw człowieka? Dlaczego?
    a) Omów znaczenie posiadania pełni praw dziecka. Nie musisz używać terminów typu „niezbywalność" lub „współzależność", pomóż jednak dzieciom zrozumieć, że każdemu potrzebne są wszystkie prawa człowieka.
    b) Zilustruj wzajemne powiązania pomiędzy prawami przy pomocy konkretnych przykładów (np. prawa do nauki i prawa do dostępu do informacji, prawa do posiadania rodziny i prawa do nieoddzielenia od rodziców).
3. Poproś dzieci o przytoczenie przykładów wskazujących, że potrzebują one wszystkich zagwarantowanych im praw.
    a) Porozmawiaj o tym, na jakiej zasadzie przedkładanie jednego prawa nad drugie zależy od priorytetów przyjmowanych przez daną jednostkę (np. „Nigdy nie byłem aresztowany", „Mieszkam z obojgiem rodziców"), podczas gdy Konwencja o Prawach Dziecka bierze pod uwagę potrzeby wszystkich dzieci żyjących na świecie.
    b) Poproś dzieci, by rozważyły sytuację, w której każde z „mniej ważnych" praw okazałoby się kluczowe dla przetrwania lub dobra jakiegoś konkretnego dziecka.

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „KONSTYTUCJA NASZEJ GRUPY" (s. 109) wiążą prawa w obowiązkami.
- Inne zajęcia dotyczące KPD to „GRY PLANSZOWE" (s. 86) i „PRAWA KRÓLIKA" (s. 158).
- Również zajęcia pt. „ŻEGLUJĄC KU NOWYM LĄDOM" (s. 203) wymagają od dzieci dokonania wyboru, które z przysługujących im praw mają wartość priorytetową.

Pomysły na działanie

- Zachęć dzieci do przytaczania wziętych z życia przykładów na to, jak ich rówieśnicy korzystają z praw, które były omawiane w ramach zajęć.
- Poszukajcie i/lub przeanalizujcie materiały na temat praw dziecka (naruszanych, czy też chronionych), zwłaszcza te ukazujące sytuacje, które mogą być obce uczestnikom zajęć (np. przymusowa praca dzieci).

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Młodsze dzieci mogą potrzebować bardziej szczegółowego wytłumaczenia pewnych praw.
- Zaakceptuj, bez komentarza, wszystkie decyzje podjęte przez zespoły. Prawo do zgłaszania zastrzeżenia dotyczącego dokonanych wyborów, to domena innych dzieci.

- Dzieci nie muszą stosować terminów fachowych, takich jak: współzależność i wzajemne powiązanie, by rozumieć, co się pod nimi kryje.
- Przygotuj się na to, by podczas omawiania zajęć podać konkretne przykłady pokazujące możliwe konsekwencje wyeliminowania poszczególnych praw.
- Upewnij się, że dzieci rozumieją, iż nie wszystko jest prawem.

Adaptacja

Zajęcia te zakładają, że dzieci posiadają już wstępną wiedzę na temat Konwencji o Prawach Dziecka. Jeśli jednak słabo się w tej tematyce orientują, zacznij zajęcia od omówienia czym są prawa dziecka, a następnie poproś dzieci, by same przygotowały karty z prawami dziecka. Podziel grupę na pary, każdej wręcz jeden lub dwa artykuły z Konwencji o Prawach Dziecka w wersji dla dzieci, puste karty z tektury i materiały piśmiennicze, a następnie poproś o zapisanie oraz zilustrowanie każdego z praw na osobnej karcie. Gdy karty będą już gotowe, poleć każdej z par, by je odczytały, wyjaśniły całej grupie, co znaczą, a na koniec pokazały zrobione przez siebie ilustracje. Przejdź do pkt. 2 „Przebiegu zajęć" i kontynuuj ćwiczenie. Dzieci mogą potrzebować twojej pomocy we właściwym zrozumieniu znaczenia przydzielonych im artykułów Konwencji o Prawach Dziecka.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z PRAWAMI

Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 7 Prawo do imienia i obywatelstwa Każde dziecko ma prawo do otrzymania imienia, uzyskania obywatelstwa oraz, jeśli to możliwe, poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką.	**Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 3** Najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka We wszystkich działaniach dotyczących dzieci sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.	**Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 6** Prawo do życia i rozwoju Każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia i rozwoju.	**Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 12** Prawo do wyrażania poglądów Każde dziecko ma prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów, we wszystkich sprawach jego dotyczących.
Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 18 Prawo do życia rodzinnego Rodzina odgrywa główną rolę w wychowaniu dziecka. Oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka, a przedmiotem ich największej troski powinno być jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.	**Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 14** Wolność myśli, sumienia i wyznania Każde dziecko ma prawo do myślenia, co chce, wierzenia, w co chce, i praktykowania religii w sposób nie naruszający praw innych ludzi. Obowiązkiem rodziców jest ukierunkowanie dziecka, w jaki sposób może korzystać z tego prawa.	**Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 31** Prawo do zabawy i życia kulturalnego Każde dziecko ma prawo do wypoczynku i czasu wolnego, uczestniczenia w zabawach i zajęciach rekreacyjnych, a także w życiu kulturalnym i artystycznym.	**Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuły 9, 20 i 21** Prawo do adopcji i opieki zastępczej Obowiązkiem państwa jest zapewnienie dzieciom opieki zastępczej, gwarantującej poszanowanie przekonań religijnych dziecka, jego odrębności kulturowej i etnicznej. Adopcja będzie dokonywana tylko przez organy kompetentne w tej materii.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z PRAWAMI

Konwencja o Prawach Dziecka,
Artykuł 9

Prawo do nieoodzielenia od rodziców

Każde dziecko ma prawo do tego, by nie zostało oddzielone od swoich rodziców, z wyłączeniem przypadków, gdy jest to konieczne ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka (jeśli rodzic zaniedbuje dziecko). Dziecko rodziców pozostających w separacji ma prawo do utrzymywania kontaktów z obojgiem rodziców. Rodziny mieszkające w różnych państwach mają prawo do ponownego zjednoczenia się jako rodzina.

Konwencja o Prawach Dziecka,
Artykuł 27

Prawo do odpowiednich warunków życia

Rodzice ponoszą główną odpowiedzialność za zabezpieczenie warunków życia niezbędnych do rozwoju dziecka. Państwo powinno wspierać rodziców, oferując pomoc zwłaszcza, gdy oboje nie pracują.

Konwencja o Prawach Dziecka,
Artykuł 28

Prawo do nauki

Każde dziecko ma prawo do nauki, która będzie wspierać rozwój jego osobowości i talentów oraz kształtować poszanowanie dla praw człowieka i wartości ogólnoludzkich. Dyscyplina szkolna ma być stosowana w sposób gwarantujący poszanowanie godności dziecka jako człowieka.

Konwencja o Prawach Dziecka,
Artykuł 13

Prawo do dostępu do informacji

Każde dziecko ma prawo do otrzymywania i przekazywania informacji ze środków masowego przekazu. Telewizja, radio i gazety mają dostarczać informacje, które dzieci mogą zrozumieć, i nie powinny przekazywać treści mogących zaszkodzić ich dobru lub innych ludzi.

Konwencja o Prawach Dziecka,
Artykuły 24 i 26

Prawo do zdrowia i zabezpieczeń społecznych

Każde dziecko ma prawo do dobrej jakości usług medycznych, opieki społecznej, czystej wody, pożywnego jedzenia i czystego środowiska naturalnego.

Konwencja o Prawach Dziecka,
Artykuł 40

Prawa młodocianych

Każde dziecko oskarżone o pogwałcenie prawa ma prawo do pomocy prawnej. W stosunku do dzieci kara więzienia powinna być orzekana tylko w przypadku najpoważniejszych przestępstw.

Konwencja o Prawach Dziecka,
Artykuł 16

Prawo do prywatności

Każde dziecko ma prawo do życia prywatnego. Dzieci mają prawo do ochrony prawnej przed atakami na ich sposób życia, reputację, rodzinę i dom.

Konwencja o Prawach Dziecka,
Artykuł 5

Prawo do zrzeszania się

Dzieci mają prawo do spotykania się, przynależności do stowarzyszeń i organizacji, o ile nie ogranicza to praw innych osób.

24. Nie bądź gapiem

Tylko, co ja mogę zrobić?

Temat	Pokój i bezpieczeństwo ludzkie, przemoc
Poziom trudności	2
Wiek	7-13 lat
Czas trwania	60 minut
Wielkość grupy	4-24 dzieci
Rodzaj zajęć	Opowiadanie historii, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci opowiadają o tym, jak kiedyś zdarzyło im się być dręczonymi, dręczycielami, gapiami lub osobami niosącymi pomoc w sytuacjach angażujących prawa człowieka.
Cele	• Zrozumienie, że każdy w swym życiu spotyka się z przemocą pod różnymi postaciami. • Podkreślenie odpowiedzialności za wzajemny szacunek i obronę. • Refleksja nad tym, co to znaczy być kimś, kto niesie pomoc.
Przygotowania	Przygotować dla każdego z zespołów odbitkę wytycznych do dyskusji.
Materiały	• Duży arkusz papieru lub tablica i kreda • Opcjonalnie: wytyczne do dyskusji

Przebieg zajęć

1. Przypomnij dzieciom, że stosowanie przemocy i znęcanie się, nie tylko fizyczne, ale także psychiczne, to naruszenie praw człowieka. Poproś o przytoczenie przykładów rożnego rodzaju aktów przemocy i znęcania się.
2. Połącz dzieci w pary. Wyjaśnij, na czym polega zadanie, i sprawdź, czy dzieci dobrze rozumieją każdą z omawianych kategorii.
   a) Każde dziecko ma opowiedzieć partnerowi lub partnerce z pary o swoich doświadczeniach związanych z przemocą i znęcaniem się – o sytuacji, w której:
      – widziało się kogoś krzywdzonego lub źle traktowanego;
      – osobiście uczestniczyło się w krzywdzeniu kogoś lub źle się kogoś traktowało;
      – widziało się kogoś krzywdzonego lub źle traktowanego, a nikt nie pomagał;
      – widziało się osobę pomagającą komuś krzywdzonemu lub źle traktowanemu.

   Poproś o podanie przykładów dla każdej z powyższych kategorii. Zapewnij, że nikt nie będzie ukarany za to, co powie.

   b) Ta część zajęć potrwa 15 minut. Na początek dzieci siedzą cicho przez chwilę i zastanawiają się, co chciałyby powiedzieć.

   Uwaga: Jeśli dzieci potrafią czytać, wręcz każdej parze kartkę papieru podzieloną na cztery pola, przeznaczone na cztery rodzaje sytuacji. Pomoże to w prowadzeniu dyskusji.
3. Zbierz dzieci z powrotem w jedną grupę i porozmawiaj o ich doświadczeniach. Najpierw poproś o podanie przykładów krzywdzenia lub maltretowania kogoś, bez rozróżniania na te sytuacje, których dzieci były tylko świadkami lub te, w których bezpośrednio uczestniczyły. Wypisz je w tabeli (wzór s. 151) jako „Naruszenie praw".
4. Następnie poproś o przykłady dla kategorii „Osoba niosąca pomoc".
5. Na koniec poproś o przykłady dla kategorii „Gapie". Zapytaj: „Co w tych sytuacjach można byłoby zrobić, by zostać osobą niosącą pomoc, a nie tylko gapiem". Zapisz odpowiedzi na arkuszu papieru.

Modyfikacja

Skorzystaj z listy form przemocy i znęcania się z pkt. 3 i zapytaj, w jaki sposób ktoś mógłby wtedy pomóc. Zapisz odpowiedzi.

Omówienie i ewaluacja

1. Odczytaj na głos listę działań zasugerowanych przez dzieci, mogących pomóc ofiarom przemocy (por. pkt. 5 powyżej). Omów kwestię pomocy w ochronie praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Które z podanych działań byłyby trudne do podjęcia? Które byłyby łatwiejsze?
   b) Czy na liście jest coś, co same mogłybyście zrobić?
   c) Co powstrzymuje ludzi przed niesieniem pomocy?
   d) Jeśli więcej ludzi pomagałoby zamiast się obojętnie przypatrywać, to czy mógłby mieć miejsce postęp w przestrzeganiu praw człowieka?
2. Porozmawiaj o tym, jak możemy sobie nawzajem pomagać, zadając przy tym następujące pytania:
   a) Jakich cech i postaw potrzeba, by stać się osobą niosącą pomoc innym, tzn. by podjąć działanie na rzecz ochrony praw człowieka?
   b) Co możemy zrobić, by pomóc osobom podejmującym działania na rzecz ochrony praw człowieka?
   c) Jak możemy się nawzajem wspierać w tym, byśmy stali się osobami pomagającymi innym?
3. Zakończ przypomnieniem, że każdy przypadek znęcania się lub stosowania przemocy wobec dzieci – także ten, w którym dzieci używają przemocy wobec innych dzieci – to naruszenie praw człowieka. Zachowania takie występują w każdej kulturze i w każdym zakątku świata. Podkreśl, że edukacja na rzecz praw człowieka obejmuje także uczenie się działań, mających chronić nasze prawa. Nie jesteśmy w stanie powstrzymać przemocy całkowicie, ale możemy sobie pomagać nawzajem w naszej społeczności.

Sugestie odnośnie kontynuacji

Zajęcia pt. „SŁOWA, KTÓRE RANIĄ" (s. 174) poświecone rzeczywistym zachowaniom dzieci, pomogą powiązać tę dyskusję z doświadczeniami wziętymi z życia codziennego członków grupy.

Pomysły na działanie

Jeśli grupa opracowała już zbiór reguł dotyczących zachowań dzieci wobec siebie nawzajem, porozmawiaj o tym, jak dołączyć do nich zachowania związane z pomocą innym ludziom.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Krąż pomiędzy parami i sprawdzaj, czy wszyscy rozumieją na czym polega zadanie, czy zajmują się poszczególnymi kategoriami po kolei, i czy każde dziecko ma takie same szanse na wypowiedzenie się.
- Chroń prywatność dzieci – poproś je o opisywanie swych doświadczeń z perspektywy obserwatora, nie zaś kogoś osobiście w daną sytuację zaangażowanego (oprócz przypadków dopuszczania się aktów przemocy).
- Zajęcia te możesz zorganizować tylko dla dzieci, z którymi już uprzednio się pracowało. Bardzo ważne jest wywołanie poczucia przebywania w „bezpiecznej przestrzeni" jeszcze przed przeprowadzeniem tych zajęć.

Opcjonalne wytyczne do dyskusji

Widziało się kogoś krzywdzonego	Osobiście się krzywdziło kogoś
Widziało się kogoś krzywdzonego i nikt nie pomógł	Widziało się osobę pomagającą komuś krzywdzonemu

Tabela

Naruszenie praw	Co można było zrobić?

25. Niemy mówca

Czytaj z ruchu moich warg!

Temat	Dyskryminacja, zdrowie, uczestnictwo
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	45 minut
Wielkość grupy	6-21 dzieci
Rodzaj zajęć	Odgrywanie ról, zgadywanka
Krótka charakterystyka	Dzieci bezgłośnie odczytują artykuł Konwencji o Prawach Dziecka, a reszta zespołu na podstawie ruchów ich warg stara się rozpoznać, który to artykuł.
Cele	• Zrozumienie problemów, jakie napotykają osoby niesłyszące • Zapoznanie się ze sztuką czytania z ruchu warg • Przejrzenie artykułów Konwencji o Prawach Dziecka • Zrozumienie potrzeby pozytywnej dyskryminacji
Przygotowania	• Przygotować dla wszystkich dzieci karty z wybranymi artykułami Konwencji o Prawach Dziecka. Każda karta powinna być opatrzona numerem i nazwą artykułu oraz zawierać jego treść w wersji dla dzieci. • Wyciąć w pudle dziurę tak, by całość przypominała telewizor, w którym pojawi się mówca, lub wykorzystać już istniejący teatrzyk kukiełkowy. • Zrobić dla każdego członka grupy po kopii Konwencji o Prawach Dziecka w wersji dla dzieci.
Materiały	• Karty z artykułami Konwencji o Prawach Dziecka • Egzemplarze Konwencji o Prawach Dziecka w wersji dla dzieci • „Scena" dla mówcy • Torba lub kosz do przechowywania kart z artykułami Konwencji o Prawach Dziecka

Przebieg zajęć

1. Ogłoś, że potrzebny jest sędzia prowadzący punktację i poproś, by ktoś zgłosił się na ochotnika. Podziel resztę dzieci na zespoły trzy lub czteroosobowe. Rozdaj wszystkim dzieciom egzemplarze Konwencji o Prawach Dziecka w wersji dla dzieci i przejrzyj je z zespołami, by każdy zaznajomił się z dokumentem.
2. Wyjaśnij, na czym polega zadanie:
   a) W każdym zespole jedno dziecko zostanie „niemym mówcą". Sędzia pozwoli mu wziąć kartę z artykułem Konwencji o Prawach Dziecka. „Niemy mówca" ustawi się na scenie (w udającym telewizor pudle z wyciętym fragmentem jednego boku lub na scenie teatrzyku kukiełkowego) i odczyta treść karty, rozpoczynając od numeru i nazwy artykułu, przy czym będzie bezgłośnie poruszał wargami. Reszta zespołu będzie próbować odczytać z ruchu warg, jaki to artykuł.
   b) Na koniec każdej tury sędzia zapisze wyniki zespołów. Reguły punktacji:
   - Jeśli zespół rozpozna zarówno nazwę, jak i treść artykułu, otrzyma trzy punkty.
   - Jeśli zespół odgadnie tylko numer/nazwę artykułu, otrzyma punkt.
   - Jeśli do chwili zakończenia odczytywania artykułu zespół niczego nie odgadnie, nie otrzyma żadnego punktu.

3. Rozpocznij zadanie. Kiedy po jednym dziecku z każdego zespołu będzie już „niemym mówcą", ogłoś wynik pierwszej rundy. Zespół, który zdobędzie największą liczbę punktów, rozpocznie kolejną turę. W ten sposób kontynuuj zadanie do momentu, w którym każde dziecko odegra już rolę „niemego mówcy".

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia przy pomocy następujących pytań:
   a) Jak to było próbować odczytać, tylko z samego ruchu warg, co ktoś mówi? Czy to było trudne? Czy było zabawne? A może męczące?
   b) W jakich warunkach odczytywanie z ruchu warg było łatwiejsze? A w jakich trudniejsze?
   c) Co robiłyście jako „niemi mówcy", by pomóc innym zrozumieć odczytywany przez was tekst?
   d) Czy niektóre osoby łatwiej było zrozumieć niż inne?
   e) Czy jakieś słowa były łatwiejsze do zrozumienia od innych?
2. Odnieś zajęcia do niepełnosprawności słuchowej, zadając następujące pytania:
   a) Niektórzy ludzie w naszej społeczności muszą czytać z ruchu warg cały czas. Kim oni są?
   b) Czy znacie kogoś mającego problemy ze słuchem?
   c) Odczytywanie z ruchu warg pozwala uzyskać około jednej trzeciej informacji potrzebnych do odszyfrowania przekazu. Jak według was byłoby, gdybyście musiały cały czas czytać z ruchu warg? Czy byłoby to męczące? A może przyjemne?
   d) Jakie są znane wam z życia codziennego sytuacje, które sprawiłyby szczególnie dużo problemów osobom niesłyszącym?
3. Umieść kwestię niepełnosprawności słuchowej w kontekście praw człowieka poprzez zadanie następujących pytań:
   a) Co nasza społeczność oferuje ludziom niesłyszącym, by ci mogli bezpiecznie żyć i pracować w jej obrębie? A co robi, by mogli uczestniczyć w życiu społecznym?
   b) Czy dzieci z problemami ze słuchem mają jakieś szczególne potrzeby? W jaki sposób są one spełniane?
   c) W jaki sposób nasza społeczność pomaga osobom niesłyszącym? A osobom z innymi rodzajami niepełnosprawności?
   d) W jaki sposób mogłybyście pomóc osobom niesłyszącym?
   e) Czy osoby niepełnosprawne mają prawo do tego, by ich potrzeby były spełniane? Dlaczego?
   f) Wyjaśnij, że Artykuł 23 Konwencji o Prawach Dziecka jasno stanowi, że dzieci z niepełnosprawnościami mają prawo do pomocy w korzystaniu z przysługujących im praw człowieka. W jaki sposób niepełnosprawność może uniemożliwić dzieciom korzystanie z przysługujących im praw? Jakiego rodzaju pomocy mogą potrzebować?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „Z ZAWIĄZANYMI OCZYMA" (s. 200) dotyczą szczególnych potrzeb przejawianych przez osoby niewidome.

Pomysły na działanie

- Dzieci mogą przeprowadzić „niemy sondaż" w szkole lub najbliższej okolicy i zauważyć sytuacje, w których dzieci niesłyszące mają szczególne kłopoty. Kolejnym krokiem będzie ustalenie, co trzeba zrobić, by poprawić istniejący stan rzeczy.

- Dzieci mogą zapoznać się z językiem migowym, który jest równoprawny językowi mówionemu, i poszerzyć swą wiedzę w tym zakresie.
- Grupa może pomóc przygotować materiały dla dzieci niesłyszących, choćby wymyślając rozwiązania wizualne zastępujące sygnały dźwiękowe (np. rozpoczęcie wyścigu machnięciem flagi a nie dźwiękiem gwizdka), czy wyszukując komiksy lub historyjki obrazkowe, których tekst zostanie przedstawiony jednocześnie w języku mówionym i migowym. Zgłoś się do lokalnego oddziału Polskiego Związku Głuchych po sugestie dotyczące innych akcji, które dzieci mogłyby zorganizować.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zajęcia powinny być dostosowane do wieku dzieci, ich biegłości w czytaniu i znajomości praw człowieka. Jeśli dzieci jeszcze nie czytają płynnie, lub też niewiele wiedzą na temat praw człowieka, uprość ćwiczenie – wystarczy, że będą odczytywać same tytuły artykułów.
- Postaraj się, by dzieci nie przykładały zbyt dużej wagi do uzyskanych wyników, bo to może osłabić wymowę zajęć. Ogłaszaj wynik dopiero na koniec rundy, a nagrodą dla zwycięskiego zespołu niech będzie prawo do rozpoczęcia rundy następnej. Nie prowadź klasyfikacji zbiorczej, nawet jeśli dzieci będą na to nalegać.
- Aby wdrożyć dzieci w czytanie z ruchu warg, możesz, przed rozpoczęciem właściwej części zajęć, przeprowadzić ćwiczenia polegające na tym, że jedno z nich wymawia bezgłośnie imię kogoś z grupy, a reszta próbuje je odczytać.
- Precyzyjnie określ czy mimika i gestykulacja jest dozwolona. Młodsze dzieci mogą potrzebować tego rodzaju wsparcia.

26. Po której stronie stoisz?

Głosuj nogami!

Temat	Prawa człowieka ogólnie, uczestnictwo
Poziom trudności	1
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	30-40 minut
Wielkość grupy	6-12 dzieci
Rodzaj zajęć	Dyskusja w połączeniu z ruchem
Krótka charakterystyka	Dzieci zajmują konkretne, fizyczne stanowisko w sali, a następnie wyrażają swoje poglądy i ich bronią.
Cele	• Zrozumienie na czym polega uczestnictwo. • Rozwój umiejętności słuchania. • Rozwój umiejętności dyskutowania i argumentowania.
Przygotowania	• Podzielić salę na dwie części i na obu krańcach umieścić tabliczki z napisami: ZGADZAM SIĘ i NIE ZGADZAM SIĘ. • Zapisać na arkuszach papieru tezy do przedyskutowania, każdą na osobnym arkuszu, i umieścić je wzdłuż linii dzielącej salę na pół.
Materiały	• Arkusze papieru i długopisy • Sznurek lub kreda • Papier i flamastry

Przebieg zajęć

1. Oznajmij dzieciom, że chcesz poznać ich opinie w kilku ważnych kwestiach. Wyjaśnij, że po odczytaniu danego stwierdzenia będą musiały – każde indywidualnie – zadecydować, czy się z nim zgadzają, czy też nie, co potwierdzą, przechodząc na tę stronę sali, gdzie znajduje się odpowiednia tabliczka. Zadaniem dzieci będzie próba przekonania, tych stojących na drugiej połowie sali, do zmiany stanowiska.
    a) Nikt nie może się odezwać, dopóki wszyscy nie zajmą stanowisk.
    b) Im bardziej jakaś osoba zgadza się/ lub nie zgadza się z danym stwierdzeniem, tym dalej powinna stanąć od środka sali.
    c) Nikt nie może stać na linii środkowej. Jeśli nie można się zdecydować lub ma się wątpliwości odnośnie danej kwestii, można stanąć blisko linii, choć trzeba wybrać stronę sali.
2. Odczytaj na głos pierwsze stwierdzenie, poproś o namysł i zajęcie stanowiska.
3. Poczekaj, aż wszyscy zajmą stanowisko. Następnie spytaj dzieci z obu stron sali, dlaczego tak właśnie się rozmieściły i pozwól na swobodną dyskusję. Zachęć, jak najwięcej dzieci, do wyrażenia swojej opinii.
4. Po dyskusji poproś dzieci, które zmieniły zdanie, o zmianę stanowisk. Jeśli takie będą, zapytaj jaki argument je przekonał. Powtarzaj tę procedurę dla kolejnych stwierdzeń, aż do momentu ich wyczerpania.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
    a) Jakie są wasze wrażenia związane z tymi zajęciami?
    b) Czy czasami było trudno zająć stanowisko? Kiedy?

Źródło: zaadaptowane z: *The European Convention on Human Rights, Standpoints for Teachers*, Mark Taylor, Council of Europe, 2002.

c) Czy kiedykolwiek zmieniłyście swoje stanowisko? Co was do tego skłoniło?
d) Czy były jakieś stwierdzenia, które okazały się bardziej skomplikowane od innych?
e) Czy są jakieś stwierdzenia, odnośnie których wciąż macie wątpliwości?
f) Czy chciałybyście dalej podyskutować na temat jakichś kwestii?
g) Czy podczas zajęć nauczyłyście się czegoś nowego? Jeśli tak, to czego?

2. Powiąż zajęcia z tematyką prawa do uczestnictwa przy pomocy następujących pytań:
   a) Czy dostrzegłyście jakieś związki pomiędzy tymi stwierdzeniami?
   b) Czy możecie brać udział w podejmowaniu decyzji w domu? W klasie lub szkole? W społeczności lokalnej? W innych sytuacjach napotykanych w życiu?
   c) Zwróć uwagę na fakt, że uczestnictwo to ważne prawo, przysługujące każdemu dziecku. Odczytaj Artykuł 12 Konwencji o Prawach Dziecka i zapytaj: „Czy przychodzą wam do głowy jakieś inne dziedziny życia, w których mogłybyście uczestniczyć?"
   d) Dlaczego uważacie, że prawo do uczestnictwa jest ważne dla dzieci?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Pod koniec dyskusji podziel dzieci na zespoły trzy- lub czteroosobowe i daj każdemu z nich kartki ze stwierdzeniami wykorzystanymi w trakcie zajęć. Poproś grupy o przeformułowanie zdań w taki sposób, by wszyscy w grupie z nimi się zgodzili. Porównaj efekty tej pracy.
- Zajęcia pt. „KONSTYTUCJA NASZEJ GRUPY" (s. 109) i „LICZY SIĘ KAŻDY GŁOS" (s. 130) kładą nacisk na czynne uczestnictwo w procesach demokratycznych.

Pomysły na działanie

- Zachęć dzieci do intensywniejszego uczestnictwa, np. do mówienia o swoich troskach w szkole lub grupie, pisania listów do lokalnych polityków o problemach występujących w okolicy, itp.
- Poproś dzieci o napisanie artykułów, w których odniosłyby się do swojej sytuacji w różnych dziedzinach życia (np. w rodzinie, organizacji młodzieżowej, klasie, szkole, osiedlu). Opublikujcie je potem jako gazetkę grupy lub biuletyn do powieszenia na tablicy ogłoszeń.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zadbaj o to, by wszystkie dzieci, nawet te mniej śmiałe, miały okazję do przedstawienia swoich poglądów. Poproś je o zabranie głosu.
- Czas przeznaczony na dyskusję nad poszczególnymi stwierdzeniami powinien być ograniczony tak, by zajęcia zbytnio się nie przeciągnęły.
- W celu podtrzymywania uwagi i zainteresowania dzieci, możesz zaproponować krótkie ćwiczenia fizyczne pomiędzy dyskusjami na temat poszczególnych stwierdzeń.

Adaptacja dla starszych dzieci

- Wprowadź stopniowanie opinii (np. zdecydowanie się zgadzam, zgadzam się, nie zgadzam się, zupełnie się nie zgadzam).

Modyfikacje

- Napisz własne stwierdzenia dotyczące sytuacji lokalnej, która jest bliska dzieciom.
- Przygotuj stwierdzenia odnoszące się do innych wątków praw dziecka (np. prawa do stowarzyszania się, równości, informacji, czystego środowiska, rodziny lub opieki zastępczej).

PRZYKŁADOWE STWIERDZENIA

- Wszystkie dzieci, nawet te najmłodsze, mają prawo do wyrażenia swoich poglądów na tematy bezpośrednio je dotyczące.
- Dzieci nie mają prawa do uczestniczenia w decyzjach podejmowanych w domu.
- Rodzice wiedzą najlepiej, co jest najkorzystniejsze dla dziecka.
- Wypowiadanie się na tematy dotyczące szkoły, może być dla dzieci niebezpieczne.
- Tylko starsze dzieci mogą uczestniczyć w podejmowaniu decyzji.
- Każde dziecko, na równych prawach, może uczestniczyć w pracach samorządu szkolnego.
- Dzieci, które miały kłopoty z prawem, tracą prawo do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji.
- Nie wszystkim dzieciom przysługuje to samo prawo do uczestnictwa. Dzieci biedne mają tu mniejsze prawa niż bogate.
- Uczestniczyć w życiu szkoły, to znaczy mówić dużo na lekcjach.
- Jeśli rodzice jakiegoś dziecka się rozwodzą lub przeprowadzają separację, to ma ono prawo wyrazić swoją opinię podczas rozprawy.

27. Prawa człowieka w wiadomościach

Brak wiadomości to dobra wiadomość – czy aby na pewno?

Temat	Prawa człowieka ogólnie, media i internet
Poziom trudności	2
Wiek	10-13 lat
Czas trwania	45 minut
Wielkość grupy	10-30 dzieci
Rodzaj zajęć	Śledzenie mediów, tworzenie plakatu, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci przeglądają gazety i szukają przypadków realizacji, łamania i obrony praw człowieka.
Cele	• Uświadomienie obecności praw człowieka w mediach i życiu codziennym. • Sprawdzenie, jak media odnoszą się do kwestii praw człowieka.
Przygotowania	• Zebrać różnego rodzaju gazety • Dla każdej grupy przygotować arkusze papieru na plakaty
Materiały	• Gazety • Duży arkusz papieru • Taśma samoprzylepna lub klej • Flamastry • Odbitki Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka w wersji dla dzieci

Przebieg zajęć

1. Zapowiedz, że zajęcia dotyczą tematyki praw człowieka w mediach. Przypomnij dzieciom poprzednie zajęcia i dyskusje na temat praw człowieka, raz jeszcze przywołaj Powszechną Deklarację Praw Człowieka (PDPC).
2. Podziel dzieci na zespoły. Daj każdemu z nich gazetę lub pojedyncze strony gazet, nożyczki, taśmę samoprzylepną lub klej, flamaster i arkusz papieru przygotowany według wzoru.
3. Podaj kilka przykładów pokazujących, że do praw człowieka mogą odnosić się nie tylko artykuły poświęcone najświeższym wydarzeniom, ale także zawartość innych działów składających się na gazetę (np. reklamy, ogłoszenia, etc.)
   a) Każdy z zespołów przygotuje plakat, wykorzystując do tego materiały znalezione w gazecie. Poproś dzieci o poszukanie tekstów i zdjęć dotyczących trzech kategorii:
      – praw, z których się korzysta;
      – praw, które są łamane;
      – praw, które są chronione.
   b) Poleć dzieciom, by przejrzały nie tylko kolumny z wiadomościami, ale też strony sportowe, ogłoszenia i reklamy.
   c) Kiedy dzieci znajdą jakiś artykuł dotyczący praw człowieka, wycinają go i wklejają w odpowiednie miejsce plakatu przeznaczone pod kategorię, do której zalicza się wyszukany materiał.
   d) Kiedy znajdą materiały z każdej z trzech kategorii, poproś je o wybranie jednego z nich do analizy, która polegać będzie na odpowiedzeniu na następujące pytania:
4. Jakich konkretnych praw człowieka dotyczył ten materiał? Wyliczcie je na plakacie obok artykułu.
   a) Odszukajcie artykuł(y) Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka poświęcone temu prawu i zapiszcie jego(ich) numer na liście.

Źródło: Zaadaptowane z *Human Rights Here and Now* (University of Minnesota Human Rights Resorce Center, 1998) www.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hereandnow/Part-3/Activity6.htm

b) Odpowiedzi można napisać w wolnym miejscu na dole plakatu, po czym należy poprowadzić od nich strzałkę do materiału prasowego, który jest analizowany.

5. Poproś, po jednym dziecku z każdego zespołu, o zaprezentowanie swoich plakatów.

Omówienie i ewaluacja

1. Wybierz jeden lub dwa materiały prasowe z każdego z plakatów i poproś zespoły, które je przygotowały, o przedstawienie analizy dokonanej pod kątem związków z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka:
   a) Czy trudno było powiązać materiały z gazet z prawami człowieka?
   b) Czy tematyka praw człowieka była często poruszana na łamach czytanych gazet?
   c) Do których artykułów Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka odnosiły się przeczytane materiały?
   d) Które prawa obchodzą was, młodych ludzi, najbardziej?
2. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Która kategoria materiałów prasowych była najłatwiejsza do znalezienia? A najtrudniejsza? Dlaczego?
   b) Czy któreś artykuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka pojawiały się częściej niż inne? Czy inne w ogóle się pojawiały? Czym możecie to wytłumaczyć?
   c) Ile artykułów prasowych wprost odwoływało się do praw człowieka? Ile dotyczyło praw człowieka, choć nie wspominało ich z nazwy? Jak sądzicie, dlaczego nie było żadnej wzmianki o prawach człowieka?
   d) Czy było coś o prawach dziecka?
   e) Jak, w oparciu o te materiały prasowe, oceniłybyście sytuację praw człowieka w dzisiejszym świecie? W Europie? W waszej społeczności?
   f) O jakich działaniach na rzecz ochrony praw człowieka jest mowa w tych materiałach? Kto podejmuje te działania?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- W ramach zajęć „MAPA PRAW" (s. 135) i „REPORTER KOMPASIKA" (s. 166) dzieci przyglądają się najbliższej okolicy z perspektywy realizacji praw człowieka. Drugie z wymienionych zajęć, wyznacza ponadto dzieciom zadanie przygotowania reporterskiej relacji z tego, co zaobserwowały.

Pomysły na działanie

- Pozostaw plakaty na ścianie i zachęć dzieci do uzupełniania ich kolejnymi wycinkami z gazet. Plakaty omów ponownie po tym, jak pojawią się na nich nowe materiały.
- Wybierzcie jedno prawo, szczególnie leżące dzieciom na sercu (np. prawo do własności – może w połączeniu z problemem biedy; prawo do nauki, itp.), i zorganizujcie poświęconą mu kampanię społeczną, która będzie prowadzona na szczeblu wybranym przez grupę (lokalnym, ogólnokrajowym, międzynarodowym).

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Wykorzystaj różnego rodzaju gazety, także te lokalne i czysto reklamowe. Nie muszą być aktualne.
- Zachęć dzieci do sięgnięcia po inne materiały niż tylko artykuły poświęcone ostatnim wydarzeniom, czy sprawom społecznym, np.: reklamy (prawo do własności), nekrologi i ogłoszenia matrymonialne (prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym, prawo do małżeństwa, prawo do swobody

myśli, sumienia i wyznania), teksty o sporcie (prawo do wolnego czasu), ogłoszenia o spotkaniach (prawo do zrzeszania się).

- Na początku zajęć uważnie przyglądaj się każdemu z zespołów i sprawdzaj czy dobrze rozumieją postawione przed nimi zadanie.

Modyfikacja

Wszystkie zespoły pracują osobno nad trzema różnymi plakatami (każdy poświecony jest tylko jednej kategorii), na koniec łączą efekty swojej pracy, przygotowując zbiorowy plakat grupy.

Adaptacje dla młodszych dzieci:

- wprowadź tylko dwie kategorie: prawa, z których się korzysta oraz prawa, które są łamane;
- pomiń analizę z pkt. 3;
- podczas omówienia zadaj pytania dotyczące dziecięcych doświadczeń związanych z obowiązywaniem praw człowieka w życiu codziennym.

Adaptacje dla starszych dzieci:

- Poproś dzieci o porównanie, w jaki sposób prawa człowieka są omawiane (i w jakim zakresie) w różnych gazetach i/lub różnych mediach. Jak poszczególne materiały prasowe różnią się między sobą pod względem ważności przypisywanej tym prawom? Nacisku, jaki na nie jest kładziony? Czy to samo wydarzenie jest opisywane w różny sposób? Czy w którymś z opisów prawa człowieka były wymienione z nazwy?
- Poproś dzieci o obejrzenie wiadomości telewizyjnych i zapisanie poruszanych tam tematów związanych z prawami człowieka oraz czasu im poświęconego.

MATERIAŁY POMOCNICZE: PRZYKŁADOWY PLAKAT

PRAWA, Z KTÓRYCH SIĘ KORZYSTA		**PRAWA, KTÓRE SĄ ŁAMANE**		**PRAWA, KTÓRE SĄ CHRONIONE**	
Analiza		**Analiza**		**Analiza**	
Prawo człowieka	Artykuł PDPC	Prawo człowieka	Artykuł PDPC	Prawo człowieka	Artykuł PDPC

28. Prawa królika

Mamy prawo być szczęśliwi, bezpieczni i zdrowi!

Temat	Prawa człowieka ogólnie
Poziom trudności	1
Wiek	8-10 lat
Czas trwania	30 minut
Wielkość grupy	5-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Gra wyobraźni, burza mózgów, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci wyobrażają sobie, jakiej opieki potrzebuje królik, a następnie rozciągają te potrzeby na dzieci oraz ich prawo do życia i rozwoju.
Cele	• Przybliżenie dzieciom treści Konwencji o Prawach Dziecka. • Pokazanie dzieciom, że mają instynktowną znajomość praw dziecka. • Powiązanie ludzkich potrzeb z prawami człowieka.
Przygotowania	• Przygotowanie tabeli i odbitek Konwencji o Prawach Dziecka
Materiały	• Papier i flamastry • Wykres i egzemplarze Konwencji o Prawach Dziecka

Przebieg zajęć

1. Poproś dzieci, by wyobraziły sobie, że dostały królika, o którego mają dbać i nadać mu imię. Muszą zatroszczyć się o wszystko, co jest mu potrzebne do tego, by był szczęśliwy, bezpieczny i zdrowy. Zapytaj: „Czego potrzebuje królik?" Dzieci mogą zaproponować, np. klatkę, ściółkę, jedzenie, wodę, ruch, opiekę, miłość czy też towarzystwo innego królika. Napisz „KRÓLIK" (lub nadane mu imię) w górnym lewym polu tabeli, i zapisz poniżej odpowiedzi dzieci.
2. Następnie zapytaj: „Kto odpowiada za to, by królik dostał wszystko, czego potrzebuje?" Zapisz odpowiedzi udzielone przez dzieci – mogą to być one same lub ktokolwiek, kto jest właścicielem królika.
3. Potwierdź, że takie rzeczy, jak jedzenie, woda i klatka, są rzeczywiście potrzebne królikowi do życia, po czym zapytaj:
   a) Jeśli królik rzeczywiście potrzebuje do życia tych rzeczy, to czy znaczy to, że powinien mieć do nich prawo?
   b) Kto jest odpowiedzialny za zapewnienie realizacji przysługującego królikowi prawa do tych rzeczy?
4. Napisz „DZIECI" w prawym górnym polu tabeli, i zorganizuj burzę mózgów: „Czego potrzebują dzieci, by wieść szczęśliwe, bezpieczne i zdrowe życie?" Zanotuj odpowiedzi, ewentualnie podpowiedz rzeczy w rodzaju: dom, jedzenie, woda, rodzina, zabawki, koledzy i koleżanki, nauka, miłość i opieka.
5. Zapytaj: „Kto jest odpowiedzialny za zapewnienie dzieciom wszystkiego, czego potrzebują, by były szczęśliwe, bezpieczne i zdrowe?". Zasugeruj odpowiedzi, takie jak: dorośli, rodzice, rodzina i opiekunowie.
6. Zadaj poniższe pytania, by rozszerzyć zakres omawianych praw dzieci i dopisać kolejne potrzeby do tabeli:
   a) Czego potrzebują dzieci do przeżycia, ochrony, rozwoju i uczestnictwa w życiu społecznym?
   b) Skoro dzieci potrzebują tych rzeczy, to czy powinny mieć do nich prawo?
   c) Kto jest odpowiedzialny za zagwarantowanie dzieciom tych praw?

Źródło: *DIY guide to improving your community – getting children and young people involved,* Save the Children across Scotland, 2005

7. Zapytaj dzieci, czy kiedykolwiek słyszały o Konwencji o Prawach Dziecka (KPD). Rozdaj odbitki dokumentu w wersji dla dzieci lub skorzystaj z jego wersji plakatowej. Wyjaśnij, że Konwencja określa to, do czego każde dziecko żyjące na świecie ma prawo.

Omówienie i ewaluacja

1. Poproś dzieci o porównanie rzeczy wyszczególnionych przez nie w tabeli z tym, co znaleźć można w Konwencji o Prawach Dziecka. Zwróć ich uwagę na fakt, że właśnie opracowały listę praw dziecka, a następnie zadaj następujące pytania:
    a) Które z wymienionych przez was potrzeb znajduje się także w Konwencji o Prawach Dziecka? W tabeli zaznaczcie je gwiazdką.
    b) Jak sądzicie, dlaczego byłyście w stanie, same z siebie, wymienić aż tyle przysługujących wam praw?
2. Podkreśl, że grupa już od samego początku wiedziała, czego dzieci potrzebują do rozwoju, i nie potrzebowała pomocy ze strony dorosłych. Dzieci są zatem ekspertami w zakresie własnego życia! Wytłumacz, że Konwencja o Prawach Dziecka ma wspierać prawa dziecka, chronić je i gwarantować ich obowiązywanie tak, by dzieci mogły aktywnie uczestniczyć w otaczającym je świecie.

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia te stanowią świetne wprowadzenie w tematykę praw dziecka, a przy tym podkreślają silne powiązania między potrzebami a prawami. Po ich przeprowadzeniu możesz zorganizować zajęcia pogłębiające znajomość praw dziecka, np. „MOBIL Z PRAWAMI" (s. 142).

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Ponieważ do uczestnictwa w tych zajęciach nie trzeba umiejętności czytania, możesz je zorganizować nawet dla bardzo małych dzieci. Powinny mieć tylko ogólne wyobrażenie tego, czym są „prawa". Konwencję o Prawach Dziecka możesz wprowadzić później.
- Możesz zamienić królika na jakiekolwiek inne zwierzę domowe.

Modyfikacja

- Jeśli grupa wykazuje takie zapotrzebowanie, można na koniec zajęć odczytać na głos Konwencję o Prawach Dziecka w wersji dla dzieci, przy czym każdy artykuł powinien przypaść do odczytania innemu dziecku.

Adaptacja dla starszych dzieci

- Podczas porównywania listy stworzonej przez dzieci z Konwencją o Prawach Dziecka omów to, co zostało pominięte przez grupę, zadając następujące pytania:
    - Czy Konwencja o Prawach Dziecka uwzględnia jakieś prawa i potrzeby, których wy nie wymieniłyście?
    - Jak myślicie, dlaczego znalazły się one w Konwencji o Prawach Dziecka?
    - Dlaczego mogłybyście jednak pomyśleć o tych prawach?

Przykładowa tabela

KRÓLIK	DZIECI

29. Reklamujemy prawa człowieka

Obwieśćmy światu prawa człowieka!

Temat	Prawa człowieka ogólnie, media i internet, adaptowalne do dowolnego wątku tematycznego
Poziom trudności	3
Wiek	10-13 lat
Czas trwania	120-180 min
Wielkość grupy	4-24 dzieci
Rodzaj zajęć	Opowiadanie historii, rysowanie, pisanie
Krótka charakterystyka	Dzieci przygotowują reklamówkę telewizyjną poświęconą prawom człowieka – prawom dziecka.
Cele	Rozwinięcie umiejętności krytycznego myślenia o reklamach i mediach. Ćwiczenie kreatywności i umiejętności porozumiewania się. Opracowanie pomysłów na promowanie praw człowieka – praw dziecka. Pogłębienie zrozumienia praw człowieka.
Przygotowania	Jeśli to możliwe, przygotować kamerę do nagrania reklamówki
Materiały	Papier i akcesoria plastyczne

Przebieg zajęć

1. Podziel dzieci na zespoły trzy- lub czteroosobowe. Wyjaśnij, że zespoły zostały poproszone o zareklamowanie praw człowieka, szczególnie tych odnoszących się do dzieci. Mają przygotować, trwającą od jednej do trzech minut, reklamę telewizyjną uświadamiającą ludziom istnienie tych praw i/lub ułatwiającą ich zrozumienie.
2. Poproś dzieci o opisanie kilku reklam telewizyjnych, które przyciągnęły ich uwagę. Zorganizuj burzę mózgów dotyczącą charakterystyki dobrej reklamy (np. chwytliwe hasło, efekty dźwiękowe, muzyka, humor, poważny przekaz).
3. Omów kwestię widowni, czyli grupy osób, do której ma być skierowana przygotowywana reklama. Czy mają ją tworzyć dzieci, uczniowie, nauczyciele, czy też ogół społeczeństwa? Porozmawiaj o tym, jak sprawić, by reklama była atrakcyjna dla jej adresata.
4. Wytłumacz, że każdy z zespołów ma wybrać konkretne prawo, które chce zareklamować, oraz widownię, do której zamierza dotrzeć. Zachęć dzieci do wybrania takiego prawa, które, w ich opinii, ludzie naprawdę powinni znać. Poproś jednego członka z każdego zespołu o przedstawienie wybranego prawa i widowni, do której chcą dotrzeć.
5. Gdy zespoły wybrały już konkretne prawo, nastał czas na wypracowanie pomysłu, jak je zareklamować. Nakłoń dzieci do zastanowienia się nad wieloma różnymi sposobami przedstawienia tego prawa (np. historia, którą odegrają; piosenka, którą zaśpiewają; kreskówka, której kadry rozrysują). Przypomnij, że będzie to nagranie wideo dla telewizji, więc powinno ono być atrakcyjne wizualnie i mieć akcję zamiast „gadających głów". Reklama nie może też być zbyt skomplikowana, by mogła się zmieścić w maksimum trzech minutach.
6. Krąż pomiędzy zespołami i wspieraj postępy w pracy. Jeśli jakaś grupa ukończyła już swoją reklamę, poproś o zatytułowanie jej i rozpoczęcie prób.
7. Gdy już wszystkie zespoły uzgodnią, jak mają wyglądać ich reklamy, zbierz dzieci, by podzieliły się swymi pomysłami i zapoznały z opiniami innych. Poproś każdy zespół o przedstawienie swojego

prawa, widowni i pomysłów. Jeśli dzieci są na to gotowe, mogą odegrać swą reklamę. Po tym, jak wszystkie zespoły opiszą lub odegrają swoją reklamówkę, zachęć całą grupę do zgłaszania konstruktywnych uwag, zadając następujące pytania:

a) Czy ten pomysł spodoba się wybranej widowni?
b) Czy osoby te zrozumieją, na czym polega reklamowane prawo?
c) Co wam się podoba w tych pomysłach?
d) Czy macie może jakieś propozycje ulepszeń?

8. Daj zespołom czas na poprawienie reklam i przeprowadzenie prób.
9. Poproś zespoły, by sobie nawzajem przedstawiły reklamy i plany.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia przy pomocy następujących pytań:
   a) Czy było w tym zadaniu coś, co sprawiło szczególną trudność? Coś szczególnie zabawnego?
   b) Czy dowiedziałyście się czegoś o tym, jak robi się reklamy?
   c) Czy trudno było myśleć obrazami a nie słowami?
   d) Czy trudno było wymyślić sposób dotarcia do konkretnej widowni?
   e) Czy reklamy są zawsze czymś pozytywnym? Dlaczego tak / nie?
   f) Czego dowiedziałyście się z reklamówek zrobionych przez inne dzieci?
   g) Czy te zajęcia zmieniły sposób, w jaki oglądacie telewizję?
2. Powiąż zajęcia z prawami człowieka, pytając:
   a) Dlaczego wasz zespół wybrał akurat to prawo?
   b) Dlaczego wybrałyście tę właśnie widownię?
   c) Jak myślicie, jaka będzie reakcja na waszą reklamę?
   d) Czy reklama telewizyjna jest dobrym środkiem do informowania o prawach człowieka? Dlaczego tak / nie?
   e) Czy wasza reklama dotyczyła też jakichś innych praw oprócz tego wybranego przez was?
   f) Czy poszczególne prawa człowieka działają osobno, czy też zawsze są powiązane z innymi?
   g) Czy możecie podać przykład jakiegoś prawa, które byłoby trudne do zareklamowania lub przedstawienia?
   h) Czy któraś z postaci w waszej reklamie odwołuje się do jakichś stereotypów? Jeśli tak, to czy ma to jakieś negatywne skutki? Dlaczego tak / nie?
   i) Dlaczego jest tak ważne, by ludzie znali swoje prawa?
   j) Kto potrzebuje edukacji na rzecz praw człowieka odnoszących się do dzieci?

Sugestie odnośnie kontynuacji

1. Wyjaśnij, że wiele kampanii reklamowych łączy reklamę telewizyjną z graficzną, zamieszczaną w czasopismach i gazetach, lub umieszczaną w postaci plakatów na kioskach, autobusach i w innych miejscach publicznych. Na początek, poproś dzieci o przejrzenie mediów drukowanych lub przyjrzenie się otoczeniu i wyszukanie tam podobających się im reklam, a następnie omówienie, co czyni je atrakcyjnymi. W dalszej kolejności poleć dzieciom przygotowanie graficznej reklamy jakiegoś prawa. Jeśli jest taka możliwość, reklamę tę można zrobić na komputerze. Zorganizuj wystawę tak przygotowanych reklam dla szkoły lub ośrodka dla dzieci.
2. Zwróć uwagę, że wiele kampanii reklamowych często firmuje jakaś specjalnie zaangażowana, znana osoba. Poproś dzieci o podanie znanych z doświadczenia przykładów takich osób. Kogo chciałyby

zaangażować do swojej reklamy? Dlaczego ta osoba pasowałaby do prawa lub widowni, którą wybrały?

3. Porozmawiaj z dziećmi o tym, jak by to było gdyby nakręcić jakiś dłuższy film, który byłby poświęcony prawom człowieka i opowiadałby pewną historię?
   a) Czym by się on różnił od reklamy?
   b) Które aspekty historii byłyby ważne (np. ciekawa fabuła, względy praktyczne, jak choćby wydatki na środki niezbędne do jej opowiedzenia, przesłanie na temat praw człowieka)?
   c) Jakie aspekty filmu byłby istotne (np. zaangażowanie aktorów innych niż dzieci z grupy, cała masa rekwizytów i kostiumów, niebezpieczne sceny)?

Pomysły na działanie

- Jeśli jest to możliwe, nakręćcie film wideo z tymi reklamówkami! Pomoc techniczną w zakresie oświetlenia, udźwiękowienia czy wypożyczenia sprzętu możesz uzyskać w lokalnych stacjach telewizyjnych lub szkołach filmowych. Zrobienie, nawet kiepskiego, filmu wideo może być dla dzieci przeżyciem o dużym potencjale edukacyjnym.
- Jeśli nie ma możliwości nakręcenia wideo, można odegrać reklamy tak, jakby były filmowane. Niektóre z nich mogą się okazać świetną lekcją praw człowieka dla innych dzieci lub rodziców.
- Zachęć dzieci do krytycznego przyjrzenia się reklamom oglądanym w telewizji.
  - Dlaczego zostały one nadane w telewizji?
  - Do kogo, w zamierzeniu, są skierowane?
  - Jaki jest ich przekaz?
  - Jaka jest spodziewana reakcja widzów?

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- To skomplikowane zadanie, które może wymagać od dzieci skorzystania z nowych umiejętności (np. napisania dialogów, rozrysowania kadrów). Uważnie nadzoruj ich pracę tak, by się nie pogubiły.
- Niektóre zespoły będą pracować szybciej niż inne. Jeśli jakiś zespół ukończył już jedno zadanie, poinstruuj go indywidualnie odnośnie dalszych kroków. Daj dzieciom dużo czasu na próby i zrewidowanie rezultatów ich pracy po wysłuchaniu opinii innych.
- Wykorzystaj te zajęcia do wzbudzenia u dzieci krytycznego myślenia o reklamie i jej celach.
- Zajęcia te są też dobrym ćwiczeniem w formułowaniu i wysłuchiwaniu konstruktywnej krytyki.

Adaptacje

Zajęcia te wymagają znajomości praw człowieka w ogóle, a w szczególe Konwencji o Prawach Dziecka. Możesz zacząć od burzy mózgów poświęconej prawom człowieka i dzięki temu określić stopień, w jakim dzieci znają te zagadnienia. Jeśli potrzeba im więcej przygotowania do pełnego i przynoszącego pożytek uczestnictwa w tych zajęciach, warto przedtem sięgnąć po coś dającego wstępną wiedzę o poruszanych tu zagadnieniach, np. „GRY PLANSZOWE" (s. 86). W celu przybliżenia dzieciom Konwencji o Prawach Dziecka, możesz przydzielić każdemu jakiś konkretny artykuł z Konwencji i zlecić zilustrowanie go, a potem poproś dziecko o odczytanie treści artykułu i zinterpretowanie swego rysunku.

30. Reporter KOMPASIKA

Dzieciaki KOMPASIKA bronią praw człowieka z aparatami w ręku!

Temat	Środowisko, zdrowie i dobre samopoczucie, uczestnictwo
Poziom trudności	2
Wiek	10-13 lat
Czas trwania	90-120 minut
Wielkość grupy	8-24 dzieci
Rodzaj zajęć	Fotoreportaż lub inne formy reportażu
Krótka charakterystyka	Dzieci dokumentują, jak są przestrzegane prawa człowieka w ich najbliższej okolicy.
Cele	• Zrozumienie roli praw człowieka w życiu codziennym. • Poznanie, jak prawa mogą być chronione i naruszane. • Rozwój umiejętności współpracy poprzez działania na rzecz ochrony praw człowieka i powstrzymania przemocy.
Przygotowania	• Wybrać w najbliższej okolicy parę miejsc istotnych dla zdrowia, bezpieczeństwa i ochrony środowiska (np. toalety publiczne, restauracje, punkty skupu surowców wtórnych). • Podkreślić wiążące się z tą tematyką artykuły w wersjach dla dzieci Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka, zrobić ich odbitki dla każdego z dzieci. • Zrobić odbitki mapy okolicy. • Ponieważ zajęcia te polegają m.in. na krytycznym przyjrzeniu się pracy znajdujących się w pobliżu instytucji, należy wcześniej uprzedzić odpowiednich urzędników. • Spróbować zorganizować spotkanie z urzędnikami działającymi na szczeblu lokalnym, którym dzieci mogłyby przedstawić rezultaty swojej pracy i propozycje zmian.
Materiały	• Po jednym egzemplarzu wersji dla dzieci Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka na zespół oraz duża ich kopia na flipczarcie • Po jednym aparacie cyfrowym na zespół • Notatniki i długopisy potrzebne do zapisywania notatek (także tych pomocnych w identyfikacji obiektów na zdjęciach) • Odbitki mapy najbliższej okolicy • Opcjonalnie: drukarka do wydrukowania zdjęć

Przebieg zajęć

1. Opowiedz, na czym polega praca reportera prasowego i telewizyjnego. Wyjaśnij dzieciom, że teraz one wcielą się w tę rolę, by zrobić zdjęcia pokazujące, jak w ich najbliższym otoczeniu przestrzegane jest prawo do zdrowia, bezpieczeństwa i czystego środowiska. Dodaj, że mogą natknąć się na przykłady poszanowania tych praw, ale też i ich naruszania.
2. Omów wraz z dziećmi te prawa. Wręcz im odbitki wersji dla dzieci Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka z zaznaczonymi odpowiednimi artykułami. Możesz również przepisać na duży arkusz papieru Artykuł 25 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz Artykuł 3.3, Artykuł 24 i Artykuł 27 Konwencji o Prawach Dziecka, oraz wyjaśnić dzieciom ich znaczenie. Wytłumacz, że prawami zawartymi w tych właśnie ustępach będą się zajmować jako reporterzy, podając przy tym przykłady zagadnień i miejsc z nimi związanych (np. bezpieczeństwo przeciwpożarowe w szkole; warunki sanitarne panujące w miejscach, gdzie produkowana, sprzedawana lub

przygotowywana jest żywność; poziom zanieczyszczenia powietrza i wody). Poproś dzieci o przedyskutowanie kwestii, jak te prawa mogą być przestrzegane lub naruszane w najbliższej okolicy, oraz podanie innych, niż powyższe, przykładów zjawisk i instytucji z nimi związanych.

3. Podziel dzieci na zespoły trzy- lub czteroosobowe, po czym każdemu z nich wręcz aparat i wyznacz konkretne zadanie, np.:
    a) Zespół A może sprawdzić środki bezpieczeństwa przeciwpożarowego przedsięwzięte w szkole i innych miejscach publicznych (Czy są tam gaśnice? Czy są one sprawne? Czy jest wyznaczone wyjście bezpieczeństwa i czy jest do niego dostęp? Czy dzieci wiedzą, co robić w przypadku zagrożenia?).
    b) Zespół B może zweryfikować stan bezpieczeństwa na drogach (Czy są chodniki? Czy są bezpieczne przejścia dla pieszych? Czy chodniki i jezdnie są w dobrym stanie? Czy wieczorem i w nocy świecą się latarnie?).
    c) Zespół C może sprawdzić kwestie związane z żywieniem (np. warunki sanitarne panujące w sklepach i restauracjach, informacje zawarte w menu, dane dotyczące wartości odżywczej posiłków i napojów, certyfikaty dla instalacji sanitarnej).
    d) Zespół D może się skoncentrować na ochronie środowiska (Czy dostępne są informacje na temat zanieczyszczenia powietrza? Czy w okolicy są jakieś tereny zielone? Czy ulice i miejsca publiczne utrzymywane są w czystości? Czy pojemniki na śmieci są opróżniane regularnie? Czy są pojemniki na surowce wtórne, takie jak: plastik, szkło, makulatura?).
4. Daj zespołom czas na przedyskutowanie przydzielonego im zadania i zaplanowanie pracy. Upewnij się, że wiedzą z kim mają się skontaktować, by wpuszczono je w niektóre miejsca (np. z woźnym w szkole lub ze stróżem w parku). Każdy zespół powinien wyznaczyć przynajmniej jedno dziecko do prowadzenia notatek, w tym tych potrzebnych do podpisania zdjęć, drugie do powiązania robionych zdjęć z konkretnym prawem człowieka, a kolejne do zapisywania propozycji ewentualnych działań naprawczych.
5. Poproś każdy z zespołów o przedstawienie jego planów całej grupie. Ustal ostateczny termin wykonania zadania.
6. Po tym, jak dzieci zrobią już zdjęcia, daj im czas na przygotowanie fotoreportaży. Każdy z nich powinien zawierać:
    a) tytuł;
    b) imiona i nazwiska dzieci wchodzących w skład zespołu;
    c) zdjęcia z podpisami określającymi, kiedy i gdzie zostały one wykonane oraz co one przedstawiają;
    d) komentarze odnośnie praw człowieka, które były realizowane lub naruszane;
    e) sugestie, jak można poprawić sytuację w przypadku naruszeń praw człowieka oraz pochwały dla miejsc stanowiących dobry przykład w tej dziedzinie.
7. Zaproście na wystawę rodziców i lokalną społeczność.
8. Postaraj się zaprosić przedstawicieli lokalnych władz (np. burmistrza, dyrektora szkoły, radnych), by obejrzeli wystawę, spotkali się z dziećmi w celu wysłuchania ich relacji i przedyskutowali z nimi zmiany, które można byłoby wprowadzić.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
    a) Jak to było grać rolę reporterów?
    b) Czy trudno było znaleźć przykłady, których szukałyście?

c) Czy trudno było je uchwycić na zdjęciu?
d) Czy trudno było sporządzić podpisy?
e) Czy trudno było sformułować pochwały? A postulaty zmian?
f) Czy dowiedziałyście się czegoś o najbliższej okolicy? O sobie samych? Czy spojrzałyście na coś w nowy sposób?
g) Czy aparat, to dobre narzędzie do opisu rzeczywistości? A tekst?
h) Czy przychodzą wam na myśl jakieś inne tego rodzaju narzędzia?
i) Co zdjęcie wnosi do napisanego tekstu?

2. Odnieś zajęcia do praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Czego dowiedziałyście się o sytuacji praw człowieka w waszej najbliższej okolicy?
   b) Czy znalazłyście jakieś przykłady ich przestrzegania i ochrony? Co to było?
   c) Czy znalazłyście jakieś przykłady ich naruszania? Co to było?
   d) Czy możecie sformułować jakieś konkretne sugestie dotyczące tego, jak poprawić sytuację pod kątem przestrzegania praw człowieka? Komu można je przekazać (np. dyrekcji szkoły, rodzicom, radzie miejskiej, mediom, nauczycielowi)?
   e) Konwencja o Prawach Dziecka gwarantuje dzieciom prawo do swobodnego wyrażania poglądów na wszystkie tematy bezpośrednio ich dotyczące. Czy skorzystałyście z tego prawa? Jeśli tak, to jak? Czy mogłyście skorzystać z niego skuteczniej? Jak? Jakich do tego potrzeba umiejętności?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „MAPA PRAW" (s. 135) także polegają na zbadaniu stopnia przestrzegania praw człowieka w najbliższej okolicy.

Pomysły na działanie

- Poproś dzieci o wskazanie przynajmniej jednego z poruszonych przez nich niedociągnięć, które chciałyby usunąć. Przedyskutuj motywy tego wyboru i możliwe sposoby podejścia do problemu.
- Pokazanie efektów pracy szkole i społeczności lokalnej, samo w sobie, będzie interesującym i ważnym zadaniem. Spróbuj zorganizować taką wystawę w miejscu publicznym (np. na poczcie, w ratuszu, szkole, ośrodku dla młodzieży) i zaproś wszystkich do jej obejrzenia.
- Napiszcie listy z gratulacjami do instytucji, które szczególnie dobrze radzą sobie z ochroną zdrowia i bezpieczeństwa i/lub listy z wyrazami niezadowolenia do tych organizacji, które nie spełniają standardów w tym zakresie.
- Jeśli jeszcze tego nie zrobiliście, to możecie zaprosić przedstawicieli społeczności lokalnej, by spotkali się i porozmawiali z dziećmi o zauważonych przez nie problemach. Postaw sobie za cel, by dzieci nawiązały z nimi współpracę i stworzyły koalicję na rzecz wprowadzenia zmian.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zajęcia te możesz z łatwością dostosować tak, by dotyczyły innych wątków związanych z prawami człowieka (np. przemocy, równości płci, dzieci z niepełnosprawnościami lub pozostających pod ciągłą opieką, dostępu do informacji, zabawy i rekreacji).
- Jeśli dzieci mają zrobić reportaż o szkole lub innej instytucji, postaraj się o zgodę i/lub obietnicę współpracy kompetentnych osób. Ich współpraca z dziećmi jest ważna z punktu widzenia wprowadzenia ewentualnych zmian.

- Podkreśl, że zadaniem dzieci jest nie tylko znalezienie niedociągnięć, ale także tego, co jest robione dobrze. Zwróć uwagę na to, że ważne jest, by znaleźć i pochwalić osoby, które skutecznie działają na rzecz poprawy warunków sanitarnych, ekologicznych i bezpieczeństwa.
- Być może trzeba będzie udzielić dzieciom podstawowych wskazówek na temat obsługi aparatu i robienia zdjęć. Upewnij się, że wszystkie dzieci umieją posługiwać się aparatem i miały możliwość skorzystania z niego przed wyruszeniem w teren.

Modyfikacje

- Poleć dzieciom zrobienie zdjęć, które oddawałyby ich uczucia (np. miejsc, w których czują strach, tajemnicę, odprężenie, wesołość, niepewność, itp.).
- Jeśli nie ma aparatów, dzieci mogą zrelacjonować to, co zobaczyły przy pomocy słów, rysunków lub nagrań dźwiękowych.

31. Sceny dręczenia

Każdy łobuz to tchórz w przebraniu!

Temat	Przemoc, dyskryminacja
Poziom trudności	2
Wiek	7-13 lat
Czas trwania	60 minut
Wielkość grupy	5-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Dyskusja połączona z ruchem
Krótka charakterystyka	Dzieci rozmawiają na temat dręczenia, a następnie demonstrują, jak mogą postąpić, będąc świadkami tego typu zachowań.
Cele	• Pogłębienie świadomości istnienia różnego rodzaju form dręczenia. • Znalezienie strategii, ludzi i instytucji pomagających dzieciom dręczonym. • Przeanalizowanie różnych reakcji na przypadki dręczenia.
Przygotowania	Oznaczyć kąty sali liczbami od 1 do 4. Dzieci muszą mieć możliwość swobodnego przemieszczania się pomiędzy kątami.
Materiały	• Dość miejsca na to, by dzieci mogły usiąść w kręgu • Kolorowy papier • Flamastry • Nożyczki

Przebieg zajęć

1. Przedstaw problem dręczenia, zadając następujące pytania:
   a) Co to jest dręczenie?
   b) Jakie są sposoby dręczenia innych?
   c) Jak sądzicie, dlaczego ludzie dręczą innych?
   d) Jak dręczenie wpływa na ludzi, którzy go doświadczają? Na samych dręczących? Na całe społeczeństwo?
2. Poproś każde z dzieci o obwiedzenie flamastrem swojej dłoni na kartce kolorowego papieru i wycięcie jej kształtu. Niech każdy z palców reprezentuje kogoś, do kogo poszczególne dzieci mogą zwrócić się o pomoc, gdyby padły ofiarą dręczenia (np. kolega lub koleżanka, nauczyciel, kierownik szkoły, policjant, psycholog szkolny, rodzeństwo). Zapytaj, kim są osoby wyszczególnione na zarysie dłoni.
3. Zapowiedz, że teraz dzieci będą analizować różne sposoby, jakimi można reagować na sytuacje, w których ktoś jest dręczony. Wytłumacz na czym ma to polegać:
   a) Zostaną odczytane na głos opisy różnych przypadków dręczenia ludzi. Dla każdej takiej sytuacji podane są trzy konkretne, możliwe reakcje. Można też zaproponować swój własny pomysł na taką reakcję.
   b) Każdy kąt sali ma swój numer. Po usłyszeniu opisu sytuacji i możliwych reakcji, należy udać się do kąta, którego numer odpowiada postawie, jaką przyjęło by się w tych okolicznościach.
4. Przeczytaj opis sytuacji i daj dzieciom czas na zastanowienie się nad ich ewentualną reakcją oraz udanie się we właściwy kąt sali. Gdy już dzieci zajmą wybrane przez siebie miejsca, zapytaj kilkoro z nich, stojących w różnych kątach, o to, dlaczego zdecydowały się na taką właśnie reakcję, oraz o jej wady i zalety. Pozwól dzieciom, które wybrały kąt wolny (tj. bez przypisanego żadnego konkretnego zachowania), by przedstawiły własny pomysł na zareagowanie na daną sytuację.

Omówienie i ewaluacja

1. Po powtórzeniu powyższej procedury dla pięciu lub sześciu sytuacji, omów zajęcia poprzez zadanie następujących pytań:
   a) Jakie są wasze wrażenia związane z tymi zajęciami?
   b) Czy trudno było znaleźć dobrą reakcję na jakąś sytuację? Na którą i dlaczego?
   c) Czy któryś z opisów jakoś was dotyczył?
   d) Czy osoby dręczone potrzebują pomocy i wsparcia? Dlaczego?
   e) Gdzie osoby dręczone mogą znaleźć pomoc i wparcie?
   f) Dlaczego ludzie dręczą innych? Czy postępują wtedy słusznie?
   g) Co powinniście zrobić, gdyby ktoś was dręczył, a osoba, do której zwróciłyście się po pomoc i wsparcie, nic by nie zrobiła?
   h) Czy jakiś rodzaj dręczenia jest częściej akceptowany przez dzieci i dorosłych? Dlaczego tak / nie?
   i) Kto jest odpowiedzialny za udzielanie pomocy dręczonym dzieciom?
   j) Czy dorośli też bywają dręczeni? Podajcie jakieś przykłady.
   k) Kto jest odpowiedzialny za udzielanie pomocy dorosłym ofiarom dręczenia?
   l) Co można zrobić, by ci, którzy dręczą innych, zmienili swą postawę?
   m) Co się może stać, jeśli nikt nie będzie powstrzymywał osób, które dręczą innych? Co będzie z dręczycielem? A co ze społecznością, w której żyje?
2. Odnieś zajęcia do problematyki praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Czy ktokolwiek ma prawo dręczyć innych? Dlaczego tak / nie?
   b) Które z praw człowieka są łamane, gdy ktoś jest dręczony?
   c) Jak ukrócenie dręczenia wpływa na prawa człowieka i sposób korzystania z nich przez wszystkich ludzi?
3. Na koniec omówienia poproś dzieci, by raz jeszcze spojrzały na swą „pomocną dłoń" i dodały do niej jeszcze jedną osobę lub organizację, do której będą mogły się zwrócić po pomoc, gdyby były dręczone. Wywieś „pomocne dłonie" w sali tak, by w razie potrzeby dzieci mogły skorzystać z nich w przyszłości.

Sugestie odnośnie kontynuacji

Możesz poświęcić więcej uwagi kwestii przemocy i zorganizować zajęcia pt. „JAK WYJŚĆ Z PRZEMOCY" (s. 98), również „SŁOWA, KTÓRE RANIĄ" (s. 174) – dotyczą werbalnych form dręczenia i mogą być przeprowadzone przed lub po tych zajęciach.

Pomysły na działanie

Porozmawiaj z grupą o zorganizowaniu kampanii „STOP DRĘCZENIU!" i poproś członków najbliższej społeczności o włączenie się w tę inicjatywę. Można, np. zrobić wystawę, zaprosić specjalistę z organizacji pomagającej dzieciom, by spotkał się z grupą i ewentualnie wyznaczył dorosłą osobę pracującą w szkole, do której uczniowie mogliby się zwracać po pomoc.

Przygotujcie przedstawienie teatralne, demonstrujące w jaki sposób dzieci mogą reagować na przypadki dręczenia i odegrajcie je dla innych grup dzieci.

Dowiedz się czy jest jakaś lokalna „niebieska linia", gdzie mogą zadzwonić dzieci dręczone, i czy w najbliższym otoczeniu są jakieś instytucje, które dzieci mogą w razie potrzeby poprosić o pomoc. Zebrane informacje przekaż dzieciom podczas zajęć, na które – jeśli to możliwe – warto zaprosić kogoś z tych instytucji, by porozmawiał z grupą.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

Zastosuj magiczny kij/gadający kij lub coś udającego mikrofon, by dzieci chcące coś powiedzieć musiały czekać na swoją kolej.

Pewne formy dręczenia, najprawdopodobniej, dałoby się znaleźć w obrębie grupy. Dręczenie to problem wszystkich dzieci, choć ma ono różne natężenie i może przybierać rozmaite postaci. Należy być wyczulonym na jego przejawy występujące w grupie i nie odnosić się bezpośrednio do czyjejś konkretnej sytuacji.

Adaptacje

Napisz własne opisy scen dręczenia, bliższe doświadczeniom grupy, i użyj je zamiast tych zaproponowanych w poradniku.

Podziel dzieci na zespoły, wręcz każdemu opis sytuacji, w której dochodzi do dręczenia, i poproś, by odegrały scenę dręczenia oraz przedstawiły swoją reakcję na jego zachowanie. Omów obie te scenki, prosząc pozostałe zespoły o podanie przykładów innych możliwych reakcji.

MATERIAŁY POMOCNICZE: SCENY DRĘCZENIA

Twoi koledzy zaczęli cię wyzywać, przesyłać ci obraźliwe SMS-y i zmuszać, byś oddawał im swoje rzeczy. Źle się z tym czujesz. Co w tej sytuacji zrobić?
1. Nic. Musiałeś zrobić coś nie tak, skoro twoi koledzy traktują cię w ten sposób.
2. W rewanżu, zacząć ich wyzywać i im grozić.
3. Porozmawiać z rodzicami lub nauczycielem o tym, co się dzieje.
4. Coś innego (kąt wolny).

Grupa dzieci z twojej klasy rozsiewa krzywdzące plotki o tobie, wysyłając do wszystkich SMS-y. Wiele dzieci nie chce już się z tobą bawić, czy nawet rozmawiać. Nawet twoi przyjaciele zaczynają myśleć, że to prawda. Co w tej sytuacji zrobić?
1. Nic. Nikt tobie nie uwierzy, jeśli wszyscy sądzą, że te plotki to prawda.
2. Zacząć rozsiewać nieprzyjemne plotki o innych dzieciach.
3. Powiedzieć wszystkim, że plotki, to nieprawda.
4. Coś innego (kąt wolny).

Gdy nikt nie patrzy, twój starszy brat lub siostra bije cię i kopie, mówiąc przy tym, że jeśli coś komuś powiesz, to będziesz jeszcze bardziej obrywać. Co w tej sytuacji zrobić?
1. Powiedzieć rodzicom lub nauczycielom o tym, co się dzieje.
2. Poprosić kolegów ze szkoły, by pomogli ci go/ją pobić.
3. Powiedzieć jej/jemu, że to boli, i żeby przestał(a).
4. Coś innego (kąt wolny).

Kiedy podczas lekcji źle odpowiesz na jakieś pytanie, nauczyciel mówi do ciebie „ty matole" i dodaje, że nie ma sensu cię uczyć, bo niczego nie jesteś w stanie się nauczyć. Inne dzieci też zaczęły cię tak wyzywać. Co w tej sytuacji zrobić?
1. Iść do dyrektora szkoły i powiedzieć, co się dzieje.
2. Zacząć opuszczać lekcje, bo nie lubisz już chodzić do szkoły.
3. Spytać rodziców, czy możliwa jest zmiana szkoły.
4. Coś innego (kąt wolny).

MATERIAŁY POMOCNICZE: SCENY DRĘCZENIA

Jesteś na obozie letnim. Jeden z twoich kolegów dokucza i naśmiewa się z młodszych dzieci. Co więcej, zaczął im też zabierać ich rzeczy. Co w tej sytuacji zrobić?

1. Powiedzieć instruktorom, co się dzieje, bez powiadamiania o tym fakcie kolegi.
2. Pomóc mu zabierać rzeczy od młodszych dzieci po to, by nie zaczął ich zabierać tobie.
3. Powiedzieć koledze, że źle robi i powinien zostawić młodsze dzieci w spokoju.
4. Coś innego (kąt wolny).

Grupy starszych uczniów z innej szkoły napastują młodsze dzieci z twojej szkoły. Zasadzają się na jakieś dziecko samotnie idące do domu lub czekające na autobus, otaczają je, i zabierają pieniądze, jedzenie lub zabawki. Rzucają też kamieniami i grożą, że będą jeszcze gorsi. Co w tej sytuacji zrobić?

1. Zachować ostrożność w drodze do domu i poruszać się w grupie.
2. Powiedzieć dorosłym z twojej szkoły co się dzieje i poprosić ich o pomoc.
3. Nosić kamienie lub nóż dla obrony.
4. Coś innego (kąt wolny).

Nowy uczeń w klasie jest uchodźcą. Twoi koledzy ciągle wygłaszają rasistowskie uwagi pod jego adresem, naśmiewają się z jego polszczyzny i każą mu wracać do swojego kraju. Co w tej sytuacji zrobić?

1. Dołączyć się, on nie jest twoim kolegą, więc nie trzeba się nim przejmować.
2. Powiedzieć nauczycielowi, że twoi koledzy wygłaszają rasistowskie uwagi pod jego adresem.
3. Zaoferować mu pomoc w nauce polskiego tak, aby łatwiej było mu się wtopić w klasę.
4. Coś innego (kąt wolny).

Dokuczasz swojej koleżance, bo słabo czyta i pisze, a ostatnio zauważyłaś, że zaczęła siedzieć sama w ławce. Kiedyś zobaczyłaś, że oczy nabiegły jej łzami. Co w tej sytuacji zrobić?

1. Nic, najpewniej miała zły dzień i nie miało to nic wspólnego z tobą.
2. Przestać jej dokuczać i zapytać dlaczego płakała.
3. Powiedzieć jej, że nie będziesz jej dokuczać w obecności innych dzieci, choć jest naprawdę głupia i powinna wziąć korepetycje.
4. Coś innego (kąt wolny).

Masz starszego przyrodniego brata, który bardzo cię lubi, i często chce cię pocałować lub objąć. Lubisz go, ale czasami czujesz skrępowanie z powodu jego zachowania. Co w tej sytuacji zrobić?

1. Powiedzieć o tym któremuś z rodziców lub rodzeństwu.
2. Walczyć z tym i bić go, ilekroć to robi.
3. Unikać go i starać trzymać się na dystans.
4. Coś innego (kąt wolny).

32. Słowa, które ranią

Słowa także mogą boleć!

Temat	Dyskryminacja, równość płci, przemoc
Poziom trudności	2
Wiek	10-13 lat
Czas trwania	60 minut
Wielkość grupy	5-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Tworzenie listy, priorytetyzacja, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci podają przykłady krzywdzącego języka oraz analizują motywy i skutki używania go.
Cele	• Refleksja nad przyczynami i skutkami używania słów, które wyrządzają krzywdę. • Zrozumienie, jak różnie ludzie mogą reagować na różne słowa. • Zrozumienie granic swobody wypowiedzi. • Ćwiczenie umiejętności przeciwstawiania się językowi, który krzywdzi.
Przygotowania	Napisać treść Artykułu 13 Konwencji o Prawach Dziecka na dużym arkuszu papieru lub tablicy.
Materiały	• Karteczki post-it lub kartki papieru i taśma samoprzylepna • Duży arkusz papieru i flamaster lub tablica i kreda • Artykuł 13 Konwencji o Prawach Dziecka

Przebieg zajęć

1. Zapisz i/lub odczytaj na głos Artykuł 13 Konwencji o Prawach Dziecka. Zwróć uwagę, że przyznaje on dzieciom prawo do swobodnej wypowiedzi, ale wyraźnie ogranicza takie korzystanie z niej, które narusza prawa lub reputację innych ludzi. Omów kwestię swobody wypowiedzi, zadając następujące pytania:
   a) Czy zawsze powinniśmy móc mówić to, co nam się żywnie podoba?
   b) Czy powinno się nałożyć jakieś ograniczenia na nasze wypowiedzi o tym, co myślimy lub o czym jesteśmy przekonani?
   c) Jaki rodzaj języka może naruszać prawa innych ludzi?
   d) Jaki rodzaj języka może naruszać reputację innych ludzi?
2. Wyjaśnij, że zajęcia będą poświęcone rozpatrzeniu kilku z tych kwestii.
3. Wręcz każdemu z dzieci karteczki papieru i poproś o zapisanie krzywdzących komentarzy, jakie ludzie wypowiadają na temat innych dzieci, lub wyzwisk, jakimi dzieci obrzucają się nawzajem – każde na osobnej karteczce.
4. Zrób tabelę ze skalą od „Przekomarzanie się/dokazywanie" do „W najwyższym stopniu bolesne/poniżające" (wzór poniżej) i powieś ją w widocznym miejscu. Poproś dzieci o przyczepienie karteczek tam, gdzie według nich powinny się znaleźć na skali. Zadbaj o to, by podczas tej czynności nie rozmawiały ze sobą.

Przekomarzanie się / dokazywanie / nic bolesnego	Nieco bolesne / poniżające	Umiarkowanie bolesne / poniżające	Bardzo bolesne / poniżające	W najwyższym stopniu bolesne / poniżające

5. Następnie, poproś wszystkich o przyjrzenie się tablicy. Zazwyczaj te same słowa i zwroty pojawiają się kilkakrotnie, choć niemal zawsze w różnych miejscach na skali.

Omówienie i ewaluacja

1. Kiedy dzieci już usiądą, pomóż im przeanalizować spostrzeżenia przy pomocy następujących pytań:
   a) Czy któreś ze słów lub zwrotów pojawiały się więcej niż w jednej kolumnie?
   b) Jak sądzicie, dlaczego część z was uznała, że jakieś słowo lub zwrot nie boli, a część uznała je za bolesne lub poniżające?
   c) Czy sposób, w jaki się dane słowo wypowiada, lub też to, kto je wypowiada, ma tu jakieś znaczenie?
   d) Dlaczego ludzie używają tego rodzaju słów i zwrotów?
   e) Czy krzywdzenie innych słowami to pewnego rodzaju forma przemocy? Dlaczego?
2. Spytaj dzieci, czy widzą między wyszczególnionymi słowami jakieś podobieństwa, na podstawie których dałoby się podzielić je na kilka kategorii. Zapisuj kategorie na tablicy (np. wygląd fizyczny, sprawność fizyczna, cechy psychiczne, seksualność, rodzina, pochodzenie etniczne), w miarę ich zgłaszania. Ukierunkuj analizę przy pomocy następujących pytań:
   a) Czy któreś z tych słów używane są wyłącznie wobec dziewczynek? A wobec chłopców?
   b) Dlaczego sądzicie, że dane słowo lub zwrot można zaliczyć właśnie do tej kategorii?
   c) Do jakiej kategorii zaliczyłybyście słowa uznane za najbardziej bolesne?
   d) Jakie wnioski na temat języka, który krzywdzi, możecie wyciągnąć na podstawie stworzonych przez siebie kategorii?
3. Poproś dzieci o odlepienie ich karteczek z tabeli i umieszczenie w tej kategorii, do której według nich należą. Możesz stworzyć kategorię dodatkową: „Inne". Poczekaj, aż dzieci na powrót usiądą, i zadaj następujące pytania:
   a) Która kategoria zawiera największą liczbę karteczek? Czym byście to wytłumaczyły?
   b) Czy słowa, uznane za najbardziej bolesne, trafiły do jednej konkretnej kategorii?
   c) Nie odpowiadajcie na to pytanie na głos, tylko przemyślcie sobie – czy słowa, których same używacie, należą do jakiejś konkretnej kategorii?
4. Podziel dzieci na zespoły i daj każdemu z nich po kilka karteczek ze słowami uznanymi za najbardziej bolesne. Poproś o to, by w każdym zespole ktoś odczytał treść pierwszej kartki. Zespół powinien zadecydować, czy rzeczywiście jest to krzywdzące słowo lub zwrot i przedyskutować: 1) czy można ludziom pozwalać mówić takie rzeczy, 2) co zrobić, gdy tak się jednak dzieje? Poleć zespołom powtórzenie tej procedury dla każdego słowa lub wyrażenia.
5. Poproś zespoły o zrelacjonowanie wniosków, do jakich doszły. Odnieś kwestię języka, który krzywdzi, do obowiązków płynących z przysługujących nam wszystkim praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Czy dorośli mają obowiązek powstrzymywać się od stosowania języka, który krzywdzi? Jeśli tak, to dlaczego?
   b) Czy dzieci mają obowiązek działać na rzecz wyeliminowania takiego języka ze swojego życia? Jeśli tak, to dlaczego?
   c) Co możecie zrobić w swojej społeczności, by nie używano języka, który krzywdzi?
   d) Dlaczego tak ważne jest, by do tego doprowadzić?
   e) W jaki sposób język, który krzywdzi, łamie przysługujące komuś prawa człowieka?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Rozwiń dyskusję na temat tego, co dzieci mogą zrobić na rzecz przeciwdziałania językowi, który krzywdzi. Dzieci mogą odegrać scenki przedstawiające sytuacje, w których padają wyzwiska, i próbować znaleźć właściwe na nie reakcje.

- Zajęcia pt. „NIE BĄDŹ GAPIEM!" (s. 150) pokazują dzieciom, jak mogą interweniować na widok agresywnych zachowań.

Pomysły na działanie

- Wykorzystaj zajęcia do rozmowy o tym, jakim językiem posługują się dzieci wewnątrz grupy. Czy są jakieś słowa, co do których grupa zgadza się, że nie powinny być stosowane?
- Jeśli grupa opracowała już regulamin na swój użytek, rozważcie dodanie do niego zapisu o powstrzymywaniu się przed używaniem języka, który rani.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zajęcia te wymagają umiejętności oceny sytuacji. Wprawdzie dzieci już od małego znają „brzydkie słowa", ale rzadko rozmawiają na ich temat z dorosłymi. Punkty 2-4 mogą wywołać wśród nich zakłopotanie lub nerwowe chichoty. Uspokój dzieci wyjaśnieniem, że tym razem, i w tym kontekście, słowa takie mogą pojawić się w przestrzeni publicznej, gdyż nie używają ich w ścisłym sensie tego słowa, tylko je przytaczają do celów dyskusji.
- Dobrze jest, by nie wypowiadać tych słów na głos, tylko mieć je przed oczyma na piśmie. Wyjątkiem od tej reguły będzie pkt 3 „Omówienia i ewaluacji", kiedy dzieci określają, czy używanie danego słowa jest dopuszczalne, czy też nie.
- Głównym celem edukacyjnym zajęć jest pokazanie, że to samo słowo może wywoływać zgoła odmienne odczucia – np. wyraz, który jedno dziecko uzna za zabawny, dla innego może być bardzo upokarzający. Nie dopuść do tego, by dyskusja naraziła na szwank odczucia wrażliwszych dzieci tylko dlatego, że inni członkowie grupy, w przeciwieństwie do nich, uważają jakieś wyrażenie za niewinne. Być może trzeba będzie poświęcić nieco czasu na rozpatrzenie czynników, które mogą uwrażliwiać niektórych na pewne słowa.
- Nie poleca się organizowania tych zajęć w grupach o dużym zróżnicowaniu wiekowym. Pamiętaj, że część dzieci może nie uświadamiać sobie, co pewne słowa znaczą, zwłaszcza te związane ze sferą seksualności – przede wszystkim małe dzieci mogą nie wiedzieć, że niektóre wyrażenia odnoszą się do zachowań seksualnych. Starannie zaadaptuj te zajęcia tak, by dopasować je do wieku dzieci z grupy, z którą się pracuje.
- Kluczowe, dla osiągnięcia właściwego efektu edukacyjnego, jest omówienie zajęć. Daj dzieciom wystarczająco dużo czasu na kategoryzację wyrażeń i wyciągnięcie wniosków. W przeciwnym przypadku, związek z prawami człowieka będzie co najwyżej wątły.

Adaptacja dla młodszych dzieci

- Zajęcia te możesz z powodzeniem dostosować do poziomu i wymagań młodszych dzieci (np. w wieku 8-10 lat lub nawet młodszych) poprzez ominięcie pkt. 1 „Przebiegu zajęć" i wykorzystanie tylko pyt. 1 z „Omówienia i ewaluacji". Zakończ zajęcia dyskusją, jak powstrzymać ludzi przed używaniem słów, które ranią.

Adaptacje

Adaptacja dla starszych dzieci: możesz rozciągnąć zajęcia na kilka dni – pierwszy poświęć na samo ćwiczenie (tj. część ujętą w „Przebiegu zajęć") i pkt 1 i 2 „Omówienia i ewaluacji"; w drugim przeprowadź pkt 3 i 4. Dzięki temu dzieci będą miały czas na przyswojenie tego, czego się nauczyły, a tym samym dokonanie wnikliwszych obserwacji otaczającego ich świata.

Adaptacja dla młodszych dzieci: wystarczy pkt 1 „Omówienia i ewaluacji", po czym poleć dzieciom odegranie scenki pokazującej możliwe sposoby reakcji na słowa, które ranią.

33. Stan najwyższego pogotowia

Lepsze pół prawa niż nic?

Temat	Prawa człowieka ogólnie
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	60 minut (krócej w przypadku większej grupy)
Wielkość grupy	Przynajmniej 10 dzieci i 3 prowadzących
Rodzaj zajęć	Aktywna gra grupowa na świeżym powietrzu
Krótka charakterystyka	Dzieci próbują znaleźć brakującą połowę prawa nim przepadnie ona na zawsze.
Cele	• Promowanie aktywności grupowej. • Stworzenie okazji do porozmawiania o prawach człowieka.
Przygotowania	• Przejrzeć uważnie instrukcję i „Karty ról", by zrozumieć na czym polegają zajęcia. To złożona gra ze skomplikowanymi rolami do odegrania. Co więcej, wymaga ona uczestnictwa większej liczby prowadzących: w przypadku grupy 10 dzieci potrzeba przynajmniej 3 prowadzących (1 koordynator, 1 osoba w bazie i 1 łowczy) oraz 2 osób z kartami (w tę rolę wcielić się mogą także dzieci). • Odbić „Karty ról" dla prowadzących i dzieci odgrywających role. • Poinstruować prowadzących i dzieci odgrywające role. • Odbić lub napisać 10 kart z prawami, na osobnych kartkach papieru kolorowego w pięciu kolorach tak, by mieć w sumie 50 kart – liczbę wystarczającą dla grupy 10-15 dzieci. Dodać kolejny kolor dla każdej następnej piątki dzieci (np. dla grupy złożonej z 25 dzieci potrzeba 70 kart w siedmiu kolorach). • Pociąć karty z prawami na paski zawierające poszczególne prawa. • Przeciąć karty z prawami na pół, połówki podzielić na dwie kupki, z których jedną należy wręczyć osobie z bazy, a drugą rozdzielić losowo między osoby z kartami. • Sprawdzić teren, na którym gra będzie rozgrywana i wyznaczyć jego granice. Wybrać lokalizację dla bazy i poszczególnych osób z kartami.
Materiały	• 50-70 pasków, zrobionych z przeciętych na pół kart z prawami w różnych kolorach. • Nożyczki • Taśma samoprzylepna lub klej do sklejenia kart • Pinezki lub taśma samoprzylepna do rozwieszenia skompletowanych kart z prawami • Gwizdek lub trąbka do obwieszczenia początku „sezonu łowieckiego" i końca gry • Znaczki, czapki lub inne znaki rozpoznawcze dla łowczych • Zalecane: apteczka podręczna i woda w butelkach

Przebieg zajęć

1. Zbierz dzieci w bazie i wyjaśnij, na czym polegają zajęcia. Otóż, ogłoszono stan najwyższego pogotowia, gdyż zaginęło – wydawało się, że już na zawsze – dziesięć praw dziecka. Na szczęście odnaleziono ich połówki, więc zadaniem dzieci jest znalezienie brakującej części i przywrócenie praw w pełnym brzmieniu. Jeśli uda im się skompletować wszystkie karty z prawami przed upływem wyznaczonego czasu, wygrywają z łowczymi, którzy zagrażają prawom dziecka.
2. Ustal czas trwania gry (30 minut dla małej grupy; 20 minut dla grup większych niż 20 dzieci). Pokaż granice terenu, na którym gra się będzie toczyć, i zademonstruj sygnał jej początku i końca. Zapowiedz, że twoją rolą nie będzie bezpośrednie uczestnictwo w grze, tylko przyglądanie się, czy przebiega ona w sposób bezpieczny i zgodny z regułami.

3. Osoba prowadząca zajęcia, która przebywa w bazie, daje każdemu dziecku po połówce karty. Wyjaśnij dzieciom, że ich zadaniem jest odszukanie brakujących połówek wręczonych im kart. Te zaś znajdują się u osób z kartami, od których można je odebrać. Dwie połówki, składające się na jedną kartę, powinny mieć ten sam numer i być tego samego koloru.
4. Mając obie połówki karty, należy zanieść je do bazy.
5. Przedstaw i wyjaśnij dzieciom rolę bazy:
    a) Gra zaczyna się i kończy w bazie.
    b) Kiedy ma się już obie połówki karty, należy zanieść je do bazy. Osoba znajdującą się tam, sklei je i powiesi koło siebie.
    c) Następnie, w bazie trzeba wybrać sobie kolejną połówkę karty do uzupełnienia.
6. Przedstaw i wyjaśnij dzieciom rolę osób z kartami:
    a) Osoby z kartami mają brakujące połówki kart.
    b) Osoby te zostaną ulokowane w różnych rejonach terenu gry. Większość z nich pozostanie nieruchoma, aczkolwiek przynajmniej jedna będzie się poruszać po okolicy.
    c) Należy podejść do osoby z kartami i pokazać jej swoją połówkę karty. Jeśli osoba z kartami posiada brakującą jej część, odda ją wam. Tak skompletowaną kartę, trzeba zanieść do bazy, po czym należy wziąć połówkę kolejnej karty i rozpocząć grę na nowo.
    d) Jeśli dana osoba z kartami nie ma właściwej połówki, trzeba poszukać innej osoby.
    e) Jedyne bezpieczne miejsce podczas sezonu łowieckiego jest w zasięgu ramion osoby z kartami. Jeśli ona może was dotknąć, łowczy nie mogą was schwytać. Osoby z kartami udadzą się teraz na swoje stanowiska.
7. Przedstaw łowczych, wyjaśnij dzieciom ich rolę oraz zasady sezonu łowieckiego:
    a) Podczas sezonów łowieckich, łowczy będą starali się was schwytać i zabrać prawa, które macie.
    b) Jeśli jakiś łowczy was schwyta, przedrze połówkę waszej karty na dwie części. Jedną odda wam, a drugą wręczy którejś z osób z kartami. Zatem, im więcej razy was złapią, tym trudniej będzie skompletować kartę, bo będzie ona podzielona na więcej części.
    c) Sygnałem początku sezonu łowieckiego będzie pojedynczy dźwięk gwizdka lub trąbki, końca – podwójny.
    d) Pamiętajcie: jedyne miejsce, w którym łowczy nie mogą was schwytać, jest w zasięgu ramion osoby z kartami.
8. Rozpocznij grę. Dzieci rozbiegają się po placu gry, szukając osób z kartami, by odebrać od nich brakujące połówki kart.
9. Zakończ grę, kiedy wszystkie karty zostaną skompletowane, lub po upływie wyznaczonego czasu gry.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
    a) Co wydarzyło się podczas gry?
    b) Jakie jej momenty były najbardziej ekscytujące?
    c) Czy opracowałyście sobie jakąś strategię?
    d) Jeśli miałybyście zagrać w tę grę raz jeszcze, to czy zrobiłybyście coś inaczej?
    e) Co myślicie o tej grze?

2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
    a) Kiedy mówimy: mamy „prawo do...", to co mamy na myśli?
    b) Czy sądzicie, że te prawa są „uniwersalne"? Czy są przestrzegane na całym świecie?
    c) Kto w świecie rzeczywistym może odgrywać rolę „łowczych" i „osób z kartami"?
    d) Co możemy robić na co dzień, by zagwarantować wszystkim ludziom przysługiwanie tych samych praw?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia pt. „MOBIL Z PRAWAMI" (s. 142) dotyczą tych samych praw, choć wiążą je z kwestią płci. To spokojne i kreatywne zajęcia.
- W ramach zajęć „NAJWAŻNIEJSZE DLA KOGO?" (s. 146) i „ŻEGLUJĄC KU NOWYM LĄDOM" (s. 203) dzieci są proszone o ustawienie praw według ważności, przy czym podkreśla się to, jak istotne jest, byśmy posiadali pełne spektrum praw.

Pomysły na działanie

Porozmawiaj z dziećmi o tym, z których praw korzystają na co dzień i o działaniach, jakie można podjąć w celu ich promocji w najbliższym otoczeniu.

Wskazówki dla osób prowadzących zajęcia

- Zajęcia te wymagają zaangażowania kilku osób prowadzących, z których przynajmniej jedna nie bierze bezpośredniego udziału w grze i pełni funkcję koordynatora. Osobami z kartami mogą być tak prowadzący, jak i same dzieci, natomiast osobą w bazie i łowczymi mogą być tylko ci pierwsi. Im więcej dzieci uczestniczy w grze, tym więcej jest potrzebnych prowadzących, aby gra przebiegała w sposób bezpieczny i swobodny.
    - **Minimalna liczba osób prowadzących zajęcia dla małej grupy dzieci:** 3 osoby prowadzące (1 koordynator, 1 osoba w bazie i 1 łowczy) oraz 2 osoby z kartami.
    - **Minimalna liczba dla grupy do 20 dzieci:** 4 osoby prowadzące (1 koordynator, 1 osoba w bazie i 2 łowczych) oraz 3-4 osoby z kartami.
    - **Minimalna liczba dla grupy od 20 do 25 dzieci:** 5 osób prowadzących (1 koordynator, 1 osoba w bazie i 3 łowczych) oraz 4-5 osób z kartami.
- Najlepiej jest zorganizować grę na świeżym powietrzu (np. na placu zabaw, boisku, w parku, lesie), choć możesz ją też zaadaptować do rozgrywania w dużym pomieszczeniu.
- Zajęcia te są bezpieczne, ale tak samo jak w przypadku wszelkich gier terenowych, organizowanych z dala od szkoły lub ośrodka, warto wziąć ze sobą apteczkę i wodę w butelkach.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY RÓL

ROLA KOORDYNATORA (1 osoba prowadząca)

Na początku osoba odgrywająca tę rolę wyjaśnia reguły gry i wyznacza jej granice w terenie. Demonstruje sygnał dla końca gry, który różni się od tego oznaczającego „sezon łowiecki".

Koordynator sprawdza, czy zarówno prowadzący, jak i dzieci rozumieją na czym polegają ich role (i czy potem z nich nie wypadają). Podczas samej gry uważa, by nikt nie zachowywał się brutalnie lub w sposób zagrażający jakiemuś dziecku. W razie potrzeby, interweniuje i przerywa grę. Posiada apteczkę i zapas butelkowanej wody.

Po upływie czasu przeznaczonego na grę, kończy ją i prowadzi omówienie.

ROLA OSOBY Z BAZY (1 osoba prowadząca)

Baza jest stała i stanowi centralne miejsce gry, która tu się zaczyna i kończy.

Osoba odgrywająca tę rolę daje dzieciom połówki kart i przechowuje ich resztę, która nie została rozdana graczom. Brakujące połówki kart mają osoby z kartami.

- Dziecko, które zebrało obie połówki karty z prawem, przynosi je do bazy, skąd bierze sobie połówkę kolejnej karty.
- Skompletowane połówki karty z prawami należy skleić i powiesić obok siebie tak, by dzieci widziały swoje postępy w grze.
- Gdy dzieci będą wybierać kolejne połówki kart, mogą to robić, np. zgodnie z przyjętą przez siebie strategią skompletowania całego zestawu kart w jednym kolorze, zamiast po prostu brać na ślepo pierwszą lepszą kartę. Należy wspierać takie pomysły, choć nie można ich podpowiadać.
- Gdy dzieci zakończą grę, trzeba poprosić o pomoc w zwinięciu bazy.

ROLA OSÓB Z KARTAMI (2 lub więcej dzieci albo osób prowadzących)

Rozdzielić pomiędzy osobami cały zestaw połówek kart.

- Znaleźć sobie miejsce na placu gry, najlepiej rozpierzchnąć się w różnych jego rejonach. Dzieci powinny być w stanie was znaleźć. Należy być dobrze widocznym, nie można się chować.
- Wszystkie osoby z kartami, oprócz jednej, pozostają na wybranym przez siebie miejscu. Jedna osoba z kartami krąży po placu gry – jeśli jest to ktoś dorosły, może przy okazji pilnować, by wszystko przebiegało jak należy.
- Gracze podchodzą do osób z kartami i pokazują im swoje połówki kart. Jeśli osoba z kartami ma drugą połówkę konkretnej karty, oddaje ją graczowi.
- Podczas sezonów łowieckich, wokół osób z kartami roztacza się strefa bezpieczeństwa ograniczona zasięgiem ich rąk. W strefie tej łowczy nie mogą chwytać dzieci.
- Należy zostać na wybranym przez siebie miejscu aż do usłyszenia sygnału kończącego grę, nawet wtedy, gdy nie posiada się już więcej połówek kart do rozdania. Po sygnale udać się do bazy, zabierając ze sobą napotkane po drodze dzieci, które być może nie usłyszały sygnału.

ROLA ŁOWCZYCH (1 lub więcej osób prowadzących)

- Rolą łowczych jest chwytanie graczy i zabieranie im praw. Za każdym razem, gdy się kogoś schwyta, należy przedrzeć posiadany przez dziecko kawałek kartki z prawem na pół, a następnie oddać mu jedną część, drugą zaś wręczyć którejś z osób z kartami. Tym samym graczowi będzie trudniej skompletować kartę.
- Sezony łowieckie są momentem bardzo ekscytującym dla dzieci. Należy ogłaszać je regularnie, choć na krótki czas. Zadąć w trąbkę lub gwizdek jeden raz na rozpoczęcie sezonu, a dwa razy na jego zakończenie.
- Łowczy powinni ubrać się w podobny sposób (np. nosić jakiś znaczek, czapkę, płaszcz lub szal) i być dobrze widoczni. Podczas sezonu łowieckiego, należy wydawać dodatkowe odgłosy, by zwiększyć ekscytację dzieci.
- Podczas „łowów" bardziej chodzi o to, by dzieci podekscytować, niż je złapać. Jeśli złapie się zbyt wiele dzieci, lub łapie się wciąż te same, mogą się one zniechęcić.

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z PRAWAMI

Po skopiowaniu poniższej tabelki na arkusze kolorowego papieru, potnij ją na paski odpowiadające poszczególnym wierszom, które z kolei poprzecinaj na pół. Każde prawo będzie zatem miało dwie części, o tym samym kolorze i z tym samym numerem. Podziel połówki kart na dwie talie, w żadnej z nich nie mogą się znaleźć równocześnie obie połówki jednej karty. Po rozdaniu dzieciom połówek kart, reszta z jednej talii trafia do bazy, druga w całości trafia do osób z kartami, które ją dzielą między siebie. Dla grupy 10-15 dzieci, odbij karty z prawami na papierze w 5 kolorach, by w sumie dysponować 50 kartami. Dla każdej kolejnej piątki dzieci ponad tę liczbę, dodaj kolejny kolor (np. dla 25 dzieci potrzeba 70 kart w 7 kolorach). Jeśli trudno je skopiować, możesz napisać je ręcznie.

1	Każde dziecko ma prawo do ochrony.	1
2	Każde dziecko ma prawo do nauki.	2
3	Każde dziecko ma prawo do opieki medycznej.	3
4	Każde dziecko ma prawo do czasu wolnego i zabawy.	4
5	Każde dziecko ma prawo do imienia i obywatelstwa.	5
6	Każde dziecko ma prawo do wyboru wyznania.	6
7	Każde dziecko ma prawo do informacji.	7
8	Każde dziecko ma prawo do zrzeszania się.	8
9	Każde dziecko ma prawo do życia w domu razem z rodziną.	9
10	Każde dziecko ma prawo do sprawiedliwego procesu.	10

34. Teatrzyk kukiełkowy

Spróbujcie doprowadzić do szczęśliwego zakończenia!

Temat	Prawa człowieka ogólnie
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	120 minut
Wielkość grupy	8-24 dzieci
Rodzaj zajęć	Teatrzyk kukiełkowy, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci przygotowują przedstawienie teatrzyku kukiełkowego, oparte na powszechnie znanej historii, w której przewija się wątek łamania praw człowieka; grupa wymyśla nowe zakończenie zawierające reakcję na to naruszenie.
Cele	• Rozpoznawanie wątków związanych z prawami człowieka w znanych opowieściach. • Znajdowanie rozwiązań dla przypadków łamania praw człowieka. • Dobra zabawa i wspólna praca.
Przygotowania	• Przygotować wzór kukiełki do celów demonstracyjnych.
Materiały	• Lalki lub materiał potrzebny do stworzenia kukiełek • Teatr kukiełkowy lub kawałek materiału potrzebny do przygotowania sceny

Przebieg zajęć

1. Rozbudź zainteresowanie dzieci prosząc je o przywołanie bohaterów przeróżnych opowieści, którzy doświadczyli niesprawiedliwości. Pomóż im dostrzec, że te postaci i historie, często w nieco przesadny sposób, odzwierciedlają sytuacje znane z życia codziennego. Podaj kilka źródeł pochodzenia tych opowieści (np. tradycja ludowa, książka dla dzieci, epizod telewizyjny lub filmowy, itp.).
2. Gdy dzieci zgłosiły już swoje propozycje, podziel je na zespoły trzy- lub czteroosobowe. Poproś, by wszyscy członkowie poszczególnych zespołów zaproponowali jakąś znaną historię, w której łamane są czyjeś prawa (lub ją opowiedzieli, jeśli inni jej nie znają). Zespół określa, które konkretne prawo człowieka zostało naruszone.
3. Kiedy już wszystkie dzieci opowiedzą wybrane przez siebie historie, poproś je o wyselekcjonowanie jednej, którą następnie przedstawią grupie w postaci teatrzyku kukiełkowego. Wyjaśnij, że mają pół godziny na stworzenie kukiełek i przeprowadzenie prób. Każde dziecko powinno mieć wyznaczoną, przynajmniej jedną, rolę w przedstawieniu. Pokaż, jak zrobić kukiełki.
4. Poproś po kolei zespoły o odegranie przedstawienia. W chwili, w której opowieść dotrze do sceny naruszenia prawa człowieka, krzyknij: „Stop! Nie ruszać się!" i poleć dzieciom przedyskutować następujące kwestie:
   a) Jakie prawo człowieka jest naruszane?
   b) Jak możemy zmienić przebieg akcji, by zareagować na to naruszenie i ochronić daną postać?
5. Poproś zespół odgrywający przedstawienie o zaimprowizowanie zakończenia swojej opowieści w taki sposób, by zostały uwzględnione propozycje zgłoszone podczas dyskusji.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania każdemu z zespołów:
   a) Co sądzicie o waszym przedstawieniu?

b) W jaki sposób wybrałyście opowieść, którą następnie odegrałyście?
c) Jak, w waszym przypadku, wyglądała praca w zespole?
d) Jaką metodę wyboru historii zastosowałyście? A jak było z przydziałem ról?
e) Co czułyście, odgrywając swoje role?

2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Czy kiedykolwiek byłyście świadkami lub znalazłyście się w takich sytuacjach, jak te pokazane w przedstawieniach?
   b) Jaki jest związek między tymi sytuacjami a prawami człowieka? Czy któreś z nich zostały naruszone? Czy inne były chronione lub realizowane?
   c) Czy naruszenia praw człowieka pokazane w przedstawieniach spotkały się z właściwymi reakcjami? Jakie to były reakcje? Czy były jakieś inne, możliwe rozwiązania dla tych sytuacji?
   d) Co mogłybyście zrobić w świecie rzeczywistym, by rozwiązać problemy takie, jak te ukazane w przedstawieniach?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Historie, a zwłaszcza próby znalezienia dobrych rozwiązań, mogą wywołać pytania dotyczące praw człowieka, które od dzieci wymagać będą większej wiedzy z tego zakresu. Pomóż im znaleźć odpowiedzi – najlepiej w Konwencji o Prawach Dziecka. Rozważ zaproszenie przedstawicieli organizacji działających na rzecz praw człowieka, by porozmawiali z grupą o swojej pracy i zasugerowali, jak dzieci mogą im pomóc.

Pomysły na działanie

Odegrajcie przedstawienia dla innych dzieci, rodziców i społeczności lokalnej. Poproś dzieci o wyjaśnienie widowni praw człowieka poruszanych w przedstawieniach i objaśnienie, na czym polega ich naruszanie.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Treść historii stanowiących podstawę przedstawień nie powinna być ogólna i abstrakcyjna. Lepiej skupić się na konkretnym problemie, który bezpośrednio dotyczy grupy (np. znęcanie się w szkole, dyskryminacja ze względu na płeć, zniewagi słowne, itp.).
- Musisz wiedzieć, jakich praw człowieka dotyczą przedstawiane historie tak, by pomóc dzieciom powiązać z nimi opowieść, którą przedstawiają.
- Nie ingeruj w pracę zespołów, chyba że te mają problemy z przygotowaniem przedstawień.
- Młodsze dzieci mogą potrzebować wsparcia w znajdowaniu właściwych rozwiązań. Jeśli natomiast dostępnych jest kilka rozwiązań, może być potrzebna pomoc w ich wyborze – pomóż wówczas dzieciom rozważyć zalety każdego z nich i ewentualnie poproś o odegranie, na własny użytek, kilku różnych zakończeń przedstawienia.
- Jeżeli dzieci wybrały jakąś dłuższą formę, np. powieść lub film, pomóż im wytypować jedną scenę do odegrania.
- Zajęcia te możesz rozciągnąć na dwa lub trzy dni.
- Jeśli nie dysponujesz teatrzykiem lalkowym, możesz użyć koca, za którym skryją się dzieci poruszające kukiełkami.
- Jest wiele sposobów na zrobienie kukiełek: wykorzystanie lalek lub innych zabawek, przystrojenie skarpet, wycięcie postaci z papieru i przymocowanie na patyku, użycie tekturowych lub papierowych kubków, itd. Nie należy spędzać zbyt wiele czasu na przygotowywaniu kukiełek. Ważne jest tu przedstawienie.

- Sugerowane klasyczne opowiadania dla dzieci: „Kopciuszek", „Piotruś Pan", „Brzydkie kaczątko", „Czerwony kapturek", „Jaś i Małgosia", „Złotowłosa" i „Trzy Misie".
- Inne historie przedstawione w KOMPASIKU – „DROGI DZIENNICZKU" (s. 79), „WSPÓŁCZESNA BAŚŃ" (s. 188), „DAWNO TEMU..." (s. 74), „ZABDERFILIO" (s. 193).

Modyfikacje

- Jeśli grupa składa się ze starszych dzieci, namów je do stworzenia opowieści opartych na własnych doświadczeniach lub problemach, z jakimi boryka się grupa (np. znęcanie się, dyskryminacja, przemoc lub konflikty).
- Poproś dzieci o wprowadzenie zmian do znanych powszechnie opowieści (np. niech wilk w „Czerwonym kapturku" będzie ofiarą krzywdzącej plotki, zamienić płeć postaci, jak w zajęciach pt. „DAWNO TEMU..." (s. 74).

Informacje uzupełniające

Dzieci mogą zorganizować przedstawienie teatrzyku lakowego w domu, z rodziną.

35. Tyle już wiem!

Nie wiedziałem, że wiem tak dużo!

Temat	Dyskryminacja, edukacja i czas wolny, zdrowie i dobre samopoczucie
Poziom trudności	1
Wiek	7-13 lat
Czas trwania	Dwie 60-minutowe sesje
Wielkości grupy	4-30 dzieci
Rodzaj zajęć	Tworzenie kolażu, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci wypełniają zarys sylwetki człowieka obrazkami ilustrującymi wiedzę i umiejętności związane z poszczególnymi częściami ciała. Dyskutują, jak zdobywa się tego rodzaju wiedzę i umiejętności, oraz co się dzieje, jeśli ktoś nie ma po temu możliwości, odmawia mu się do tego prawa, lub poszczególne części jego ciała nie są prawidłowo rozwinięte.
Cele	• Odkrycie już nabytej wiedzy i umiejętności. • Uświadomienie sobie faktu istnienia różnych sposobów uczenia się. • Przedyskutowanie prawa do nauki. • Nabycie świadomości istnienia osób sprawnych inaczej i ich problemów.
Przygotowania	• Zgromadzić czasopisma.
Materiały	• Duże kartki papieru • Flamastry • Czasopisma, z których wycięte zostaną obrazki • Nożyczki, klej i inne materiały potrzebne do zrobienia kolażu

Przebieg zajęć

Sesja 1

1. Przedstaw temat zajęć, przypominając dzieciom, że przysługuje im prawo człowieka – prawo do nauki i rozwoju w najwyższym możliwym stopniu. Podkreśl, że mają już sporą wiedzę i spore umiejętności, o których najpewniej nawet nie myślą. Poproś je o wymienienie czegoś, co już wiedzą jak zrobić, choć jeszcze w wieku pięciu lub sześciu lat tego nie wiedziały (np. czytanie, pisanie, liczenie pieniędzy, podawanie godziny). Wyjaśnij, że zajęcia są poświęcone prawu do nauki i rozwoju.
2. Podziel dzieci na zespoły czteroosobowe i daj każdemu z nich kartkę papieru na tyle dużą, by mogły obrysować na niej sylwetkę któregoś z dzieci, oraz materiały potrzebne do wykonania kolażu. Wytłumacz, na czym polega zadanie:
    a) Każdy zespół ma narysować sylwetkę dziecka rzeczywistej wielkości.
    b) Następnie dzieci zastanawiają się, co każde z nich wie, i co umie robić najlepiej, po czym do każdej rzeczy, którą znają lub umieją robić, przypisują potrzebną po temu część ciała. Należy uwzględnić umiejętności fizyczne (np. śpiew, jazda na rowerze), umysłowe (np. rozwiązywanie zadań matematycznych, zapamiętywanie kawałów) i cechy charakteru (np. koleżeństwo, zachowywanie sekretów).
    c) Kolejnym krokiem będzie zilustrowanie wiedzy lub umiejętności wymienionych przez dzieci: narysowanie, namalowanie, napisanie lub wycięcie z powierzonych materiałów odpowiednich obrazków i naklejenie ich na tej części ciała, która jest dla nich potrzebna. Jeśli ktoś dobrze gra w piłkę nożną, może narysować piłkę na nodze (a może głowie?) sylwetki; jeśli ktoś dobrze czyta, może wyciąć książkę i umieścić ją w pobliżu oczu lub głowy; jeśli ktoś ładnie śpiewa, może namalować nutki płynące z ust.

d) Następnie dzieci zastanawiają się nad tym, co jeszcze wiedzą lub umieją robić, choć już nie tak dobrze.

3. Pozwól dzieciom wykonywać to zadanie dopóty, dopóki sylwetka nie zostanie w mniejszym lub większym stopniu wypełniona rysunkami, malunkami, napisami, wycinkami, itp.
4. Zbierz dzieci i poproś każdy z zespołów o „przedstawienie" innym swojego „dziecka" i objaśnienie przy tym niektórych aspektów wiedzy i umiejętności składających się na postać. Jeśli to możliwe, powieś na ścianie tak wykonane kolaże i zostaw je tam do następnej sesji.

Sesja 2

1. Poproś dzieci o zebranie rysunków i oddanie ich zespołom, które je wykonały. Wyjaśnij, na czym polega zadanie:
   a) Dzieci raz jeszcze zastanawiają się nad wiedzą i umiejętnościami przedstawionymi na swoim „dziecku". Zapytaj o sposób, w jaki zdobyły tę wiedzę i umiejętności. Co lub kto, pomógł im to zdobyć – jakieś miejsce, osoba, instytucja, sytuacja? Dzieci mogły, np. nauczyć się gry w karty lub szydełkowania od babci, poznać jakąś grę dzięki dzieciom z podwórka, nauczyć się historii swego kraju w szkole, itp.
   b) Kiedy już dzieci przypomną sobie, gdzie lub od kogo nabyły wiedzę lub umiejętności, rysują strzałkę prowadzącą od konkretnego przedstawienia wiedzy lub umiejętności na margines, na którym wyszczególniają jej źródło.
2. Zbierz dzieci i poproś o przedstawienie rezultatów pracy całej grupie poprzez wyliczenie zapisanych źródeł i wskazanie przypisanej do nich wiedzy lub umiejętności.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Czy łatwo było znaleźć rzeczy, które umie się robić?
   b) Czy są jakieś duże różnice pomiędzy kolażami?
   c) Czy nie zapomniałyście umieścić jakiejś ważnej umiejętności na kolażu?
   d) Czy zawsze byłyście w stanie przypomnieć sobie, gdzie zdobyłyście poszczególne umiejętności i wiedzę?
   e) Czy zawsze uczyłyście się ich w jednym miejscu lub od jednej osoby?
   f) Jak sądzicie, dlaczego zostałyście poproszone o przypomnienie sobie sposobu, w jaki zdobyłyście swoją wiedzę i umiejętności?
2. Odnieś zajęcia do praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Czy sądzicie, że wszystkie dzieci mają szansę nauczyć się tego, o czym wspominałyście? Dlaczego mogą/nie mogą?
   b) Jakich ludzi i instytucji dzieci potrzebują, by móc nauczyć się tego wszystkiego?
   c) Czy jacyś ludzie lub jakieś instytucje są ważniejsze od innych (np. czy szkoła jest ważniejsza od klubu sportowego)?
   d) Co by było, gdyby zabrakło dostępu do któregoś z tych źródeł?
      – Co by było, gdyby nie było szkoły? Jak dzieci mogłyby nauczyć się czytać i pisać? Co by było, gdyby nie umiały tego robić? Czy te umiejętności są ważne? Jak ich brak, mógłby wpłynąć na resztę ich życia?
      – Co by było, gdyby nie było innych dzieci, z którymi można się bawić, gdyby nie było rodziców, od których można się uczyć, ani żadnych grup młodzieżowych czy klubów?
      – A co, jeśli jakieś dziecko jest niepełnosprawne i nie może chodzić do szkoły lub bawić się z innymi dziećmi?

e) Powiązałyście poszczególne części ciała z różnymi umiejętnościami i różnego rodzaju wiedzą. Co się dzieje, jeśli dziecko jest niepełnosprawne i nie może wykorzystywać jakiejś części ciała? Czy są jakieś inne sposoby zdobycia tej wiedzy i tych umiejętności? W jaki sposób dziecko z niepełnosprawnością może nabyć inne umiejętności?

f) Czy znacie kogoś, kto ma ograniczone możliwości uczenia się? Jak ta osoba sobie radzi? Czy pomagacie jej?

g) Jak sądzicie, dlaczego jednym z praw człowieka przysługujących dzieciom jest prawo do nauki i rozwoju?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Przypnij kolaże do ściany tak, by były widoczne dla dzieci i innych osób.
- Zajęcia „Z ZAWIĄZANYMI OCZYMA" (s. 200) i „NIEMY MÓWCA" (s. 152) skłaniają dzieci do namysłu nad tym, jak mogłyby sobie radzić z niepełnosprawnością. Zajęcia „DROGI DZIENNICZKU" (s. 79) pomagają dzieciom spojrzeć na to samo doświadczenie oczyma trojga różnych dzieci, w tym jednego z problemami z nauką i jednego przewlekle chorego.

Pomysły na działanie

- Zaproś kogoś z niepełnosprawnością powodującą problemy z uczeniem się, lub przedstawiciela organizacji pozarządowej zajmującej się takimi osobami, i przedyskutuj z dziećmi problem niepełnosprawności oraz alternatywnych metod i programów uczenia się.
- Przedstaw dzieciom koncepcję różnych stylów uczenia się (por. ROZDZIAŁ III, s. 39) kładąc nacisk na istnienie różnych rodzajów inteligencji i sposobów uczenia się. Zachęć dzieci do określenia własnego stylu uczenia się oraz tych jego sposobów, które stosują z łatwością, a z drugiej strony – z problemami. Spróbuj wypracować z dziećmi strategię wzajemnej pomocy w uczeniu się.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zajęcia te możesz też przeprowadzić z dziećmi pracującymi nad postaciami samodzielnie lub w parach.
- Poproś dzieci o nadanie swej „osobie" imienia i zapisanie go na kolażu wraz z imionami członków grupy.
- Niektóre dzieci mogą mieć problemy z przypomnieniem sobie, gdzie lub od kogo, czegoś się nauczyły, zwłaszcza jeśli była to osoba spoza formalnego systemu oświaty. Przypomnij im wtedy, że wiele mogły nauczyć się od siebie nawzajem, swojej rodziny i innych dorosłych, których spotkały. Dobrze też jest uświadomić im, że kontakty z innymi dziećmi, to również ważne źródło wiedzy i umiejętności, którego dzieci niepełnosprawne mogą być pozbawione. Nie ma konieczności odnoszenia się do każdej cechy, jaką dzieci wymieniły! Chodzi o to, by umożliwić im dostrzeżenie znaczenia posiadania wielu, różnych źródeł wiedzy i umiejętności.
- Podczas omówienia, pomóż dzieciom powiązać sposób, w jaki nabyły wiedzę lub umiejętności, z tym, co się dzieje, gdy jakieś dziecko nie ma dostępu do instytucji lub ludzi, od których mogłoby je czerpać.
- Połóż nacisk na to, że wszyscy mają równe prawo do nauki, choć nie wszyscy uczą się w ten sam sposób.

36. Współczesna baśń

Siedząc, nie pozostawia się śladów stóp na piasku!

Temat	Dyskryminacja, edukacja i czas wolny, przemoc
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	60 minut
Wielkość grupy	5-15 dzieci
Rodzaj zajęć	Opowiadanie historii, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci opowiadają historię opartą na serii rysunków.
Cele	• Wprowadzenie do tematyki pracy dzieci i współczesnych form niewolnictwa. • Ćwiczenie aktywnego słuchania. • Dla starszych dzieci: zaznajomienie z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka.
Przygotowania	• Przygotować gładki patyk. • Przygotować po zestawie ilustracji (por. materiały pomocnicze) dla każdego dziecka. • Przygotować dla każdego dziecka po egzemplarzu Konwencji o Prawach Dziecka w wersji dla dzieci.
Materiały	• Patyk • Ilustracje załączone na końcu omówienia tych zajęć • Egzemplarze Konwencji o Prawach Dziecka w wersji dla dzieci

Przebieg zajęć

1. Poproś dzieci, by zebrały się w kręgu i wysłuchały opowieści. Postaraj się wytworzyć nastrój tajemnicy – pokaż zebranym patyk i wytłumacz, że to „gadający patyk": tylko osoba, która ma go w ręku, może mówić, a kiedy już skończy, powinna przekazać go innej osobie.
2. Porozkładaj obrazki tak, aby dzieci widziały je wszystkie, i wyjaśnij, że korzystając z nich stworzą opowieść o dziewczynce o imieniu Siwa. Następnie rozdaj obrazki – po jednym dla każdego dziecka lub pary dzieci. Każda ilustracja odzwierciedla tę część opowieści, którą dane dziecko lub para dzieci opowiedzą innym. Daj dzieciom czas na zastanowienie się, co jest na rysunkach, i przedyskutowanie wniosków z partnerem lub partnerką, jeśli pracują w parach.
3. Weź do ręki patyk i zrób zagajenie, demonstrując sposób, w jaki historia ta będzie opowiadana. Przekaż „gadający patyk" dziecku, które ją rozpocznie. Wyjaśnij, że osoba, która chce mówić w następnej kolejności, ma unieść w górę swój obrazek; jeśli będzie kilka takich osób, to dziecko, które właśnie przemawiało, zadecyduje komu przekazać patyk.
4. Gdy opowieść dobiegnie końca zapytaj dzieci, czy chciałyby usłyszeć prawdziwą historię, na podstawie której stworzono te rysunki. Opowiedz lub przeczytaj historię Siwy.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Na czym oparłyście swoją opowieść? Czy obrazki przypomniały wam coś, co same przeżyłyście lub o czym słyszałyście?
   b) Czy opowieść, jaką stworzyłyście na podstawie obrazków, była podobna do prawdziwej historii Siwy?

c) Co sądzicie o historii Siwy? Jakie są wasze odczucia z nią związane?
d) Czy macie jakieś pytania odnośnie historii Siwy?

2. Przedyskutuj problem przymusowej pracy dzieci i różnych form współczesnego niewolnictwa, zadając następujące pytania:
   a) Kto to jest niewolnik?
   b) Pod jakim względem sytuacja Siwy przypominała położenie niewolników?
   c) Czy sądzicie, że historia Siwy mogłaby wydarzyć się w naszym kraju? Czy wiecie coś o tego typu incydentach?
   d) Czy we współczesnym świecie wciąż jeszcze są niewolnicy?
3. Wręcz dzieciom odbitki Konwencji o Prawach Dziecka lub Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, lub Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, w wersji dla dzieci. Odnieś historię Siwy do praw człowieka:
   a) Co się dzieje z dziećmi, które są zmuszane do pracy?
   b) Jak się to ma do przysługujących im praw człowieka? Czy możecie powiedzieć, które z praw przysługujących Siwie, wymienionych w Konwencji o Prawach Dziecka, zostały naruszone?
   c) W jaki sposób Konwencja o Prawach Dziecka chroni dzieci?
   d) Czy inne dokumenty dotyczące praw człowieka również zapewniają ochronę dzieci?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia dotyczące tego dość przerażającego tematu nie mogą być pozbawione kontekstu – warto zorganizować krótkie zajęcia angażujące dzieci w działania o charakterze afirmatywnym i pozytywnym, np. „MAPA PRAW" (s. 135) lub „NIE BĄDŹ GAPIEM!" (s. 150).
- W pracy ze starszymi dziećmi możesz wykorzystać komiks, przygotowany dla Rady Europy, dotyczący podobnej sprawy. Przejrzyj go, by sprawdzić, czy pasuje do grupy: www.hurights.eu/notforsale/fabia/en/01.html

Pomysły na działanie

- Dzieci mogą się dowiedzieć, jakie przepisy prawa w ich kraju chronią dzieci przed pracą przymusową. Ile czasu dzieci mogą legalnie przepracować? Czy dzieci są chronione przed pracami pewnego typu?
- Grupa może przygotować i przeprowadzić sondaż na temat tego, jak często, jak długo i jakiego rodzaju pracę dzieci wykonują w domu. Czy w ich przypadku praca dla rodziny i z rodziną (np. opieka nad dziećmi, prace domowe, pomoc rodzicom w ich pracy) może być zaliczona do kategorii pracy dzieci? Czy chłopcy i dziewczęta wnoszą równy wkład w pomoc swoim rodzinom?
- Zaplanuj z dziećmi kampanię na rzecz przeciwdziałania pracy dzieci i handlu ludźmi – to tematy, z którymi dzieci mogą nie być obeznane, ale z pewnością zainteresują je i staną się przedmiotem ich troski.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Dzieci mogą potrzebować pomocy w opowiadaniu historii na podstawie obrazków. Możesz ją przybliżyć do rzeczywistych wydarzeń, biorąc udział w zajęciach jako jeden z opowiadających. Dzieci mogą również mieć problemy z ułożeniem obrazków w serię następujących po sobie zdarzeń.
- Być może trzeba będzie wyjaśnić pojęcie handlu ludźmi.
- Przygotuj się do odpowiedzi na pytania dotyczące losu Siwy, który dla wielu dzieci może okazać się zaskakujący lub przygnębiający. Musisz umieć wytłumaczyć, kto i jak może udzielić pomocy, gdyby one lub ktoś inny znalazł się w podobnym położeniu.

- Historia Siwy jest oparta na sprawie rozpatrywanej przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (Siliadin przeciwko Francji, Nr 73316/01). Opowieść przedstawiona w KOMPASIKU celowo nie zawiera informacji o kraju pochodzenia Siwy (było to Togo), ani o tym, do którego trafiła (Francja). Nie chcemy sugerować, że większość ofiar handlu dziećmi pochodzi z Afryki lub innego państwa nieeuropejskiego, ani że Francja jest jedynym krajem UE, w którym taki proceder ma miejsce. Może pojawić się potrzeba zmiany historii Siwy tak, aby dostosować ją do sytuacji panującej w kraju, w którym mieszkają dzieci, z którymi pracujesz. Uważaj jednak przy tym, by nie stworzyć wrażenia, że handel ludźmi ma zawsze źródło poza Europą. Niestety, odnotowano wiele przypadków tego procederu pomiędzy dwoma krajami europejskimi.
- Dobrze jest wiedzieć, jakie są inne narzędzia, oprócz Konwencji o Prawach Dziecka, chroniące dzieci przed pracą przymusową – por. Rozdział V i omówienie problematyki pracy dzieci (s. 234) i handlu dziećmi (s. 287).
- Pomóż dzieciom zrozumieć różnicę pomiędzy pracą, jaką mogą wykonywać, aby pomóc rodzinie a pracą niedopuszczalną i przymusową. Odnieś te zagadnienia do prawa do wypoczynku, wolnego czasu, nauki i innych praw dziecka.
- Na całym świecie powszechnym zjawiskiem jest tendencja do przyznawania dziewczętom mniejszej ilości wolnego czasu niż chłopcom i oczekiwanie, by wykonywały one więcej pracy za darmo. Możesz poświęcić nieco czasu na omówienie różnic w oczekiwaniach względem chłopców i dziewcząt oraz powiązać to zagadnienie z problematyką równości płci.

Adaptacje

- Dla dzieci starszych: wspomnij w kontekście historii Siwy o Europejskim Trybunale Praw Człowieka, zadając przy okazji następujące pytania:
  - Siwa i jej prawnik wnieśli sprawę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Czy kiedykolwiek słyszałyście o takim trybunale? Kogo lub co sprawa Siwy próbuje zmienić?
  - Co zadecydował Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawie Siwy? Co w rezultacie się stało?
  - Czy nasz kraj podpisał Europejską Konwencję Praw Człowieka?
  - Czy wy, jako dzieci, możecie zwracać się do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka? Co Trybunał może dla was zrobić?
- Dla dzieci starszych: porównajcie Powszechną Deklarację Praw Człowieka i Konwencję o Prawach Dziecka z Europejską Konwencją Praw Człowieka. Teksty tych dokumentów, w wersji dla dzieci, znajdują się w Aneksie.
- Dla dzieci młodszych: ponumeruj rysunki i poukładaj je po kolei, by dzieci dostrzegły kolejność wydarzeń.

Informacje uzupełniające

- Europejski Trybunał Praw Człowieka: www.echr.coe.int
- Materiały wideo na temat Europejskiego Trybunału Praw Człowieka: www.coe.int/t/e/multimedia/defaulten/asp
- Kampania przeciwko handlowi ludźmi organizowana przez Radę Europy: www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/default_en.asp
- Broszura Rady Europy dot. działań przeciwko handlowi ludźmi, Dyrektoriat ds. Komunikacji we współpracy z Dyrektoriatem Praw Człowieka, 2006 (por. www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/English%20brochure.pdf)
- Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi (www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign)

MATERIAŁY POMOCNICZE

Historia Siwy

Była sobie dziewczynka o imieniu Siwa. Żyła w bardzo biednym kraju i mieszkała ze swym wujkiem, bo jej rodzice umarli, kiedy była jeszcze małym dzieckiem.

Gdy już podrosła, Siwa zdała sobie sprawę z tego, że świat jest znacznie większy niż tylko jej kraj, a gdzieś tam daleko jest dużo ciekawych miejsc, które warto byłoby zobaczyć. Jednak Siwa, podobnie jak większość jej rodaków, była biedna i nie miała pieniędzy na podróże.

Pewnego dnia jej wujek wymyślił plan – Siwa miała się udać do bogatego kraju i zamieszkać u jego znajomej, Pani X. Siwa entuzjastycznie przyjęła ten pomysł i bardzo chciała jechać. Wujek uzgodnił z Panią X, że to ona kupi Siwie bilet na samolot, a dziewczynka zamieszka u niej i będzie pomagać w domu, dopóki nie odpracuje wartości biletu. Siwa wsiadła więc do samolotu, którym miała dotrzeć do bogatego kraju. Bardzo była ciekawa nowych wrażeń. Pani X obiecała, że pośle ją do szkoły i zadba o wyrobienie dokumentów tak, by mogła swobodnie poruszać się po kraju i go zwiedzać.

Kiedy jednak przyjechała do domu Pani X, wszystko poszło nie tak. Pani X nie była tak miła, jak to sobie Siwa wyobrażała, i chciała, by dziewczynka cały czas zajmowała się albo jej domem, albo jej dziećmi. Kiedy Siwa zapytała o szkołę, Pani X odpowiedziała, że ta może poczekać.

Po pewnym czasie Pani X oznajmiła Siwie, że teraz zamieszka z Panią Y. Siwa miała nadzieję, że wreszcie będzie mogła pójść do szkoły i cieszyć się pobytem w nowym kraju. Niestety, okazało się, że Pani Y była jeszcze gorsza od Pani X. Życie Siwy stało się o wiele cięższe. Teraz musiała wstawać do pracy wcześnie rano, kładła się spać późno w nocy, a na dodatek nie mogła spokojnie wypocząć, bo nocowała na podłodze w jednym pokoju razem z dzieckiem, które kilka razy w nocy budziło się z płaczem, a ona musiała je usypiać. Nie dość, że wciąż zajmowała się sprzątaniem, gotowaniem i dzieckiem, to na dodatek nie mogła nawet wychodzić z domu przejść się po mieście. Życie stało się nieznośne i Siwa zaczęła żałować, że w ogóle wyjechała ze swojej ojczyzny.

Pewnego ranka Siwie udało się uzyskać zgodę na pójście na nabożeństwo. Zebrała się jednak na odwagę i zamiast udać się do świątyni, zapukała do drzwi sąsiedniego domu. Opowiedziała mieszkającej tam parze młodych ludzi swoją historię i poprosiła o pomoc. Sąsiedzi doznali szoku. Nie wyobrażali sobie, że dziś można kogoś traktować jak niewolnika. Opowieść Siwy brzmiała jak dawna baśń, choć od baśni różniła się tym, że nie było dotąd nikogo, kto pomógłby Siwie. Teraz sytuacja się zmieniła.

Młodzi ludzie przygarnęli Siwę i powiadomili o całej sprawie policję. Po policyjnym śledztwie, Paniom X i Y postawiono zarzuty. Jednak Siwie nie wystarczało, by te dwie osoby zostały ukarane – chciała mieć pewność, że żadne inne dziecko, nigdy nie znajdzie się w podobnej sytuacji, jak ona. Z pomocą prawnika skierowała skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Wnioskowała w niej, by państwo, w którym żyła Pani X, zmieniło swoje prawodawstwo tak, by chroniło ono dzieci przed tego typu niewolnictwem. Trybunał przychylił się do stanowiska Siwy i nakazał temu krajowi, by zapobiegł występowaniu podobnych przypadków pracy przymusowej w przyszłości. Siwa była szczęśliwa. Udało się jej nie tylko uciec z więzienia, jakim był dom Pani Y, ale też doprowadzić do tego, by już żadne dziecko żyjące w tym kraju nie musiało przeżywać tego, co było jej losem.

Źródło: Zaadaptowane z rozpatrywanej przez Europejski Trybunał Praw Człowieka sprawy Nr 73316/01, *Siliadin przeciwko Francji*.

37. Zabderfilio

Nikt za jednym i jeden za wszystkich!

Temat	Prawa człowieka ogólnie, dyskryminacja
Poziom trudności	1
Wiek	7-10 lat
Czas trwania	35 minut
Wielkość grupy	5-35 dzieci
Rodzaj zajęć	Opowiadanie historii, refleksja
Cele	• Przedyskutowanie koncepcji: „Każdy inny – wszyscy równi". • Refleksja nad znaczeniem tolerancji i różnorodności. • Przedyskutowanie kwestii przemocy i zarządzania konfliktami. • Zrozumienie zasady powszechności.
Przygotowania	• Poćwiczyć obsługę teatrzyku lalkowego. • Przygotować lalkę przedstawiającą Zabderfilio: zwierzaka łączącego w sobie cechy różnych zwierząt (por. materiały pomocnicze).
Materiały	• Teatrzyk lalkowy lub jego ekwiwalent • Różne lalki zwierzęce, lalka myśliwego, lalka Zabderfilio (por. materiały pomocnicze)

Przebieg zajęć

1. Zgromadź dzieci przed teatrzykiem lalkowym. Wyjaśnij, że mają być cicho i nie ruszać się z miejsca dopóki trwa przedstawienie. Mogą się odezwać tylko wtedy, gdy postaci je o coś spytają, choć w żadnym wypadku nie powinny ich próbować dotknąć.
2. Rozpocznij przedstawienie. Regularnie zadawaj dzieciom pytania, by podtrzymać ich uwagę i przygotować je na dalszą część zajęć.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Jak wam się podobała ta historia?
   b) O jakich wydarzeniach ona opowiadała?
   c) Które ze zwierząt spodobało wam się najbardziej? A najmniej? Dlaczego?
   d) Czy pozostałe zwierzęta zachowały się w porządku wobec Zabderfilio?
   e) Dlaczego robiły to, co robiły?
   f) Jak sądzicie, dlaczego na koniec zwierzęta zaprzyjaźniły się z Zabderfilio? Ponieważ okazał się najsilniejszy? Najlepiej wyglądał? Czy może dlatego, że był odważny i wspaniałomyślny? Czy też z powodu rozlicznych talentów?
2. Powiąż zajęcia z tematyką praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Czy widziałyście kiedyś, by ktoś był traktowany tak, jak Zabderfilio?
   b) Dlaczego takie sytuacje zdarzają się w rzeczywistości?
   c) Czy wszyscy jesteśmy tacy sami, a mimo to jakoś od siebie różni? W czym jesteśmy do siebie podobni? Co nas od siebie różni?
   d) Co możemy zrobić, by żadne dziecko nie czuło się tak, jak Zabderfilio, gdy nikt nie chciał się z nim zaprzyjaźnić?

Źródło: zaadaptowane z teatrzyku lalkowego portugalskiej grupy „Animaçáo e Inovacao Social", (MAIS): www.mais.online.pt.

Sugestie odnośnie kontynuacji

Dzieci same mogą odegrać to proste przedstawienie teatrzyku lalkowego, a potem wystawić je dla innej grupy dzieci. Mogą też przygotować własne lalki i/lub opowiedzieć inną historię – również którąś z tych przedstawionych w KOMPASIKU np. „WSPÓŁCZESNA BAŚŃ", (s. 188), lub „DAWNO TEMU..." (s. 74).

Pomysły na działanie

Zapytaj dzieci, jak to by było, gdyby do ich grupy dołączył „Zabderfilio". Pomóż im opracować kodeks postępowania uwzględniający wymóg poszanowania każdej jednostki i jej odmienności. Powieś kodeks w widocznym miejscu, by móc się na niego powoływać, jeśli to będzie potrzebne.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Zamiast prawdziwego teatrzyku lalkowego możesz wykorzystać koc, za którym usiądziesz.
- Wykorzystaj dowolne dostępne lalki zwierząt. Jeśli nie masz lalek, możesz zrobić je z kartonu lub starych skarpet.
- Możesz zmienić wygląd Zabderfilio według własnych upodobań, np. może mieć uszy zająca, róg nosorożca, wąsy i nos myszy, grzywę lwa, torbę kangura, czy cokolwiek pasującego do historii. W każdym razie musi wyglądać dziwnie i mieć rzucający się w oczy nos, donośny głos i zdolność do bezgłośnego poruszania się. Możesz także dostosować opowieść do posiadanych lalek.
- Jeśli grupa jest duża, poproś drugiego prowadzącego o pomoc w kontaktowaniu się z widownią.

SCENARIUSZ

Wstęp: (odegrany przez prezentera – lalkę, która nie bierze udziału w akcji)

Prezenter: Panie i Panowie, drogie dzieci. Mam zaszczyt przedstawić dziś Państwu niezwykłe przedstawienie.

Uchylę nieco rąbka tajemnicy i już teraz przedstawię trochę szczegółów. Rzecz dzieje się w świecie zwierząt, w którym – tak, jak i w naszym – nie wszystko jest piękne, ale też nie wszystko jest okropne, nie wszystko jest normalne, ale i nie wszystko dziwaczne.

Niemniej zawsze może przytrafić się nam coś, co nas zaskoczy.

Historia ta opowiada właśnie o jednej z takich niespodzianek.

To opowieść o bardzo szczególnym zwierzęciu, które zwie się Zabderfilio. Patrzcie i słuchajcie z uwagą. Zostańcie na swoich miejscach, bo inaczej możecie spłoszyć zwierzęta, które uciekną i już nigdy nie dowiemy się, jak ta historia się kończy. Zatem do zobaczenia!

OPOWIEŚĆ

Streszczenie: Zabderfilio spotyka różne zwierzęta, z których każde uważa go za bardzo dziwacznego stwora. Zabderfilio szuka przyjaciół, ale nikt nie chce się z nim zaprzyjaźnić, bo jest… po prostu dziwny!

Poniżej jest przykładowy opis jednego z takich spotkań:

Żyrafa: *(pojawia się na scenie i mówi do dzieci)* Witam wszystkich. Wiecie, kim jestem?

(Widownia: Jesteś żyrafą.)

Żyrafa: Skąd wiecie? Czy mam na sobie jakiś identyfikator?

(Widownia: Bo masz taką długą szyję i charakterystyczne kolory)

Żyrafa: Tak, macie rację. Mam najdłuższą szyję ze wszystkich zwierząt, dzięki czemu mój wzrok sięga bardzo daleko. Mogę też bez większego wysiłku zjadać liście z wysokich drzew!

(Na scenie pojawia się Zabderfilio)

Zabderfilio: *(bardzo życzliwie i entuzjastycznie)* Cześć!

Żyrafa: UUUAAACHH… Przeraziłeś mnie, podchodząc tak bezszelestnie. Ale… Kim właściwie jesteś?

Zabderfilio: Jestem Zabderfilio.

Żyrafa: Zadber… co?

Zabderfilio: Na imię mam Zabderfilio i szukam przyjaciół. Zaprzyjaźnisz się ze mną?

Żyrafa: Eeee… Yhmm… Nie wiem. Wyglądasz bardzo dziwnie. Nie jesteś ani myszą, ani lwem, ani kangurem, choć wyglądasz jak każde z nich. Wszyscy moi przyjaciele są albo tacy, albo siacy, ale żaden z nich nie jest niczyją mieszanką. Przepraszam, ale muszę już iść do przyjaciół. Ekhh, ekhh, jesteś doprawdy dziwny i brzydki.

Zabderfilio: *(z nutą smutku w głosie)* Ale… Poczekaj chwilę…

(Żyrafa zdążyła już odejść, więc Zabderfilio zwraca się do widowni)

Zabderfilio: Jest mi smutno. Dlaczego Żyrafa nie chciała się ze mną zaprzyjaźnić? Dobrze, przejdę się trochę po lesie i może spotkam jakieś zwierzę, które będzie chciało się ze mną bawić.

Żadne z napotkanych zwierząt nie chce się jednak z zaprzyjaźnić z Zabderfilio. Po kilku takich spotkaniach, na scenie nagle pojawia się myśliwy, który wyruszył na polowanie. Jeśli na scenie pojawi się jakieś zwierzę, myśliwy próbuje je złapać, ale ono umyka, wzywając głośno pomocy.

Myśliwy znika ze sceny, zanurzając się w lesie w poszukiwaniu zwierząt, pojawia się za to Zabderfilio i pyta się, co to za hałasy.

Gdy widownia wyjaśni już sytuację, Zabderfilio używa swego mysiego nosa, by wytropić myśliwego (Ha! Moim czułym nosem zaraz wyniucham myśliwego!), na swych kocich łapach porusza się bezgłośnie (Ha! Podejdę go bezszelestnie na mych kocich łapach!), a swym lwim rykiem zmusi myśliwego do ucieczki (Ha! Ryknę mym lwim rykiem tak, że umknie, gdzie pieprz rośnie! RYYYK!)

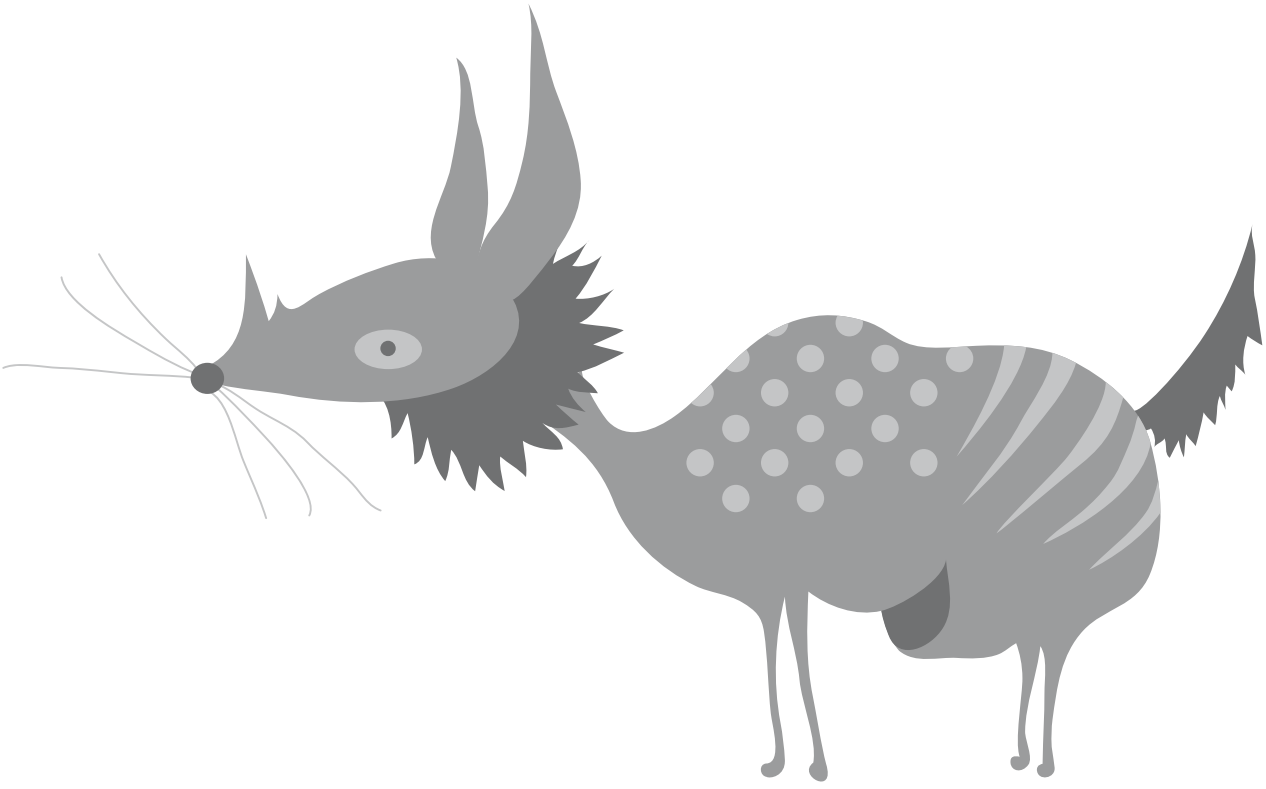
Po tych heroicznych wyczynach, zwierzęta podchodzą do Zabderfilio i przepraszają za swe brzydkie zachowanie. Proszą go, by został ich przyjacielem, a on się chętnie zgadza. Wszystkie zwierzęta żegnają się z widownią i schodzą ze sceny, na której z kolei pojawia się Prezenter.

ZAKOŃCZENIE

Prezenter: Dobrze, szanowne Panie i szanowni Panowie, drogie dzieci. To była historia Zabderfilio. Spodobała się wam?

Z pewnością była to zabawnie wyglądająca bestia! Mógł jednak pomóc przyjaciołom, bo łączył w sobie tyle cech. Następnym razem, jak zobaczycie kogoś wyglądającego nieco dziwnie, to mam nadzieję, że będziecie pamiętać o Zabderfilio. Osoba ta też może mieć tyle talentów, ile wam się nawet nie śniło, no i może zostać waszym przyjacielem.

MATERIAŁY POMOCNICZE: PRZYKŁADOWY ZABDERFILIO

38. Zdobyć zamek

Przegrasz, jeśli nie pomyślisz!

Temat	Pokój i bezpieczeństwo ludzkie
Poziom trudności	2
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	120 minut
Wielkość grupy	16-30 dzieci i 2-3 prowadzących zajęcia lub dorosłych
Rodzaj zajęć	Aktywna gra przygodowa, uczenie się przez doświadczenie
Krótka charakterystyka	Dzieci zespołowo uczestniczą w „bitwie", i aby wygrać, muszą się zorganizować. Potem omawiają odczucia, jakie miały „walcząc" po różnych stronach konfliktu, oraz jego przyczyny i rządzące nim mechanizmy.
Cele	• Wzbudzenie empatii wobec różnych stron konfliktu. • Nawiązanie współpracy z innymi. • Nabycie świadomości siły emocji tkwiących w konflikcie. • Rozbudzenie umiejętności strategicznego myślenia i planowania.
Przygotowania	• Jeśli gra ma być rozgrywana na świeżym powietrzu, sprawdzić teren i wyraźnie zaznaczyć granice, w obrębie których wszyscy mają przebywać. Znaleźć potencjalnie niebezpieczne miejsca i oznaczyć je w sposób widoczny dla dzieci i prowadzących zajęcia. • Przygotować plany działań, każdy na kartce papieru innego koloru. Pociąć każdy z nich na dziesięć kawałków i włożyć do osobnych kopert.
Materiały	• Duża przestrzeń, po której dzieci mogą biegać i chować się • 6 planów działań, każdy na kartce papieru innego koloru i pocięty na dziesięć kawałków • 3 różne identyfikatory dla 3 różnych grup (np. farby do twarzy, wstążki) • Napoje do wypicia po zakończeniu gry

Przebieg zajęć

1. Poinformuj dzieci, że w pobliżu jest piękne miasto z zamkiem, znajdującym się w jego centrum. Miasto jest kontrolowane przez Fioletowych, ale istnieją też dwa stronnictwa opozycyjne, które chcą zająć zamek – Niebiescy na południu i Pomarańczowi na północy.
2. Podziel dzieci na 3 zespoły: 50% – Fioletowi, 25% – Niebiescy, 25% – Pomarańczowi. Pokaż, gdzie przebiegają granice, w obrębie których będzie toczyć się gra, wręcz Niebieskim i Pomarańczowym po trzy „plany działań".
3. Wyjaśnij starannie, na czym polegają zajęcia, aby wszystkie dzieci zrozumiały ich reguły:
   a) Nikt nie może wychodzić poza oznaczony teren.
   b) Każdy z zespołów założy na tym terenie swój obóz – żaden inny zespół nie ma do niego wstępu. Miasto, którego bronią Fioletowi, znajduje się dokładnie pośrodku placu gry, obóz Niebieskich po jednej jego stronie, a Pomarańczowych – po drugiej.
   c) Aby zdobyć zamek, oba nacierające stronnictwa muszą wymienić się planami działań. Oba zespoły mają po trzy plany, napisane na kolorowym papierze i pocięte na dziesięć kawałków. Każdy z tych kawałków musi być osobno przeniesiony do obozu drugiego nacierającego stronnictwa. Jedna osoba może przenosić tylko jeden kawałek planu na raz. Niebieskim nie wolno przenosić fragmentów planu Pomarańczowych, i na odwrót, a przekazanie przenoszonych kawałków planu może odbywać się tylko w obozie sojuszniczego stronnictwa.

Źródło: Zaadaptowane z *"Praxismappe" Bundesjugendwerk der Arbeiterwohlfahrt* (Federalna Młodzieżowa Fundacja przy Stowarzyszeniu na rzecz Dobrobytu Pracowniczego, Niemcy)

d) Aby obronić zamek, Fioletowi powinni zapobiec wymianie planów pomiędzy Niebieskimi a Pomarańczowymi. Muszą w tym celu schwytać atakujących i przejąć przenoszone przez nich fragmenty planu. „Schwytanie" oznacza po prostu lekkie dotknięcie ramienia przeciwnika.

e) Gdy któreś dziecko ze stronnictwa Niebieskich lub Pomarańczowych zostanie schwytane, ma dwa wyjścia: 1) oddać Fioletowym przenoszony kawałek planu, zostać uwolnionym i powrócić do gry; 2) odmówić oddania Fioletowym kawałka planu i zostać uwięzionym w mieście do momentu zakończenia gry lub zmiany decyzji i przekazania fragmentu planu przeciwnikowi. Pomarańczowi i Niebiescy mogą sobie nawzajem pomagać.

f) Osoba przenosząca kawałek planu musi to robić tak, by był on widoczny dla innych graczy.

g) Dwie lub trzy osoby prowadzące zajęcia nie biorą bezpośredniego udziału w grze, tylko nadzorują, czy wszystkie jej reguły są przestrzegane.

h) Gdy Niebiescy lub Pomarańczowi zbiorą już wszystkie dziesięć kawałków jednego z planów, a tym samym go skompletują, mogą zabrać Fioletowym te kawałki planu, które ci w międzyczasie przechwycili, i wygrać grę. Jeśli z kolei Fioletowym uda się zabrać wszystkie fragmenty planu przenoszone przez Niebieskich lub Pomarańczowych, to ten zespół, który je stracił, odpada z gry. Stronnictwo, które pozostało w grze, może jeszcze ją wygrać, o ile tylko uda mu się przenieść wszystkie kawałki swego planu do obozu wyeliminowanego z gry sojusznika – wówczas wygrywają oba stronnictwa nacierające na zamek.

i) Gra się kończy, gdy jedno ze stronnictw zwycięży lub zostanie przekroczony czas gry, wyznaczony przez prowadzącego zajęcia.

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Jak się czujecie?
   b) Co się stało z waszymi planami działań?
   c) Czy udało się wam skompletować cały plan? Jaką strategię przyjęłyście? W jaki sposób podejmowałyście decyzję?
   d) Czy wszyscy uczestniczyli w grze? Czy poszczególnym graczom wyznaczono różne role?
   e) Co sądzicie o pozostałych dwóch stronnictwach?
   f) Czy Niebiescy i Pomarańczowi współpracowali ze sobą, czy rywalizowali? Jak ich wzajemny stosunek do siebie wpłynął na rezultat gry?
   g) Czy Niebiescy i Pomarańczowi walczyli przeciwko Fioletowym, i na odwrót? Jeśli tak, to dlaczego? Co wywołało konflikt?
   h) Czy sytuacja zaprezentowana w grze była realistyczna? Czy znacie podobne sytuacje z otaczającej was rzeczywistości? Co może powodować konflikty w prawdziwym świecie?
   i) Jak waszym zdaniem można zmienić tę sytuację? Jak można zapobiegać konfliktom?
   j) Czy znacie jakieś inne rodzaje konfliktów, z którymi możecie spotkać się w waszym życiu? Co robicie, by je rozwiązać? Co można zrobić, by zmienić tę sytuację?
   k) Jak wybuchają konflikty? Co możemy zrobić, by ich unikać, rozwiązywać je, zarządzać nimi i/lub działać na rzecz utrzymania pokoju (zależnie od omawianych przykładów)?
2. Odnieś zajęcia do tematyki praw człowieka, zadając następujące pytania:
   a) Jakie prawa człowieka mogą być naruszane, gdy pojawia się między ludźmi jakiś konflikt? A jakie, gdy wybucha konflikt zbrojny?
   b) Jak naruszenie praw człowieka, przysługujących poszczególnym stronom konfliktu, wpływa na ich sytuację? A jak na ich przyszłość?
   c) Jak konflikty wpływają na dzieci? A jak na ich przyszłość?

d) Co można zrobić, by zapobiec występowaniu konfliktów i związanych z nimi naruszeń praw człowieka?

e) Czy wszystkie konflikty da się rozwiązać? Jeśli nie, to jak prawa człowieka mogą pomóc ludziom w radzeniu sobie z konfliktami, w których tkwią?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Przyjrzyjcie się głębiej aktualnym konfliktom w grupie, społeczności lokalnej, regionie lub świecie. Spróbujcie dociec, na jakim tle one wybuchły, i przedyskutujcie zaistniałą sytuację.

Pomysły na działanie

- Jeśli omówienie, w głównej mierze, dotyczyło konfliktów zbrojnych i pokoju, spróbujcie zorganizować/dołączyć się do demonstracji na rzecz pokoju i/lub odwiedzić organizację działającą na tym polu. Pomóż dzieciom dowiedzieć się, czym według tych organizacji jest pokój, i za jakim sposobem rozwiązywania konfliktów one się opowiadają.
- Porozmawiaj z dziećmi o tym, jak podchodzą do pojawiających się między nimi konfliktów. Pomóż im opracować, oparte na prawach człowieka, podstawowe zasady radzenia sobie z konfliktami w grupie (np. powstrzymywanie się przed stosowaniem przemocy fizycznej i obelżywego języka, przyznanie każdemu prawa do posiadania i wygłaszania własnej opinii, równe dla wszystkich możliwości uczestnictwa w życiu grupy).

Wskazówki dla osób prowadzących zajęcia

- W tej grze nikt nie musi o nic walczyć. Słabsze fizycznie dzieci mogą dzięki strategii, refleksowi i współpracy osiągnąć więcej niż te, które swe działania oprą na agresji i sile.
- Przygotuj do udziału w zajęciach inne osoby je prowadzące lub dorosłych pomocników. Upewnij się, że rozumieją ich zasady, wiedzą gdzie przebiegają granice terenu gry, a także zwracają uwagę na wszelkie potencjalne zagrożenia tam występujące.
- Wyjaśnij Niebieskim i Pomarańczowym, jak ważne, dla uniknięcia utraty kawałków planu i wynikającej z tego niemożliwości jego skompletowania, jest posiadanie odpowiedniej strategii.
- Podkreśl, że aby schwytać jakąś osobę wystarczy lekko klepnąć ją w ramię. W następnym akapicie przedstawione są pomysły na to, jak grę zaadaptować dla grup z dziećmi o różnych możliwościach.
- Czas trwania gry w dużej mierze zależy od grupy. Przygotuj się na to, że zajęcia mogą być krótsze lub dłuższe niż zaplanowano.
- Podczas omówienia przeprowadź wyraźne rozróżnienie na konflikty zbrojne i pokój z jednej strony, a z drugiej – na konflikty ujmowane ogólnie – czyli takie, jakie dzieci mogą napotkać w życiu codziennym. Oba rodzaje są ważne, ale ich rozwiązywanie wymaga zupełnie innego podejścia.

Adaptacje

- Jeśli któryś z zespołów lub jakieś dziecko jest słabsze od innych, podsuń kilka wskazówek dotyczących strategii (np. sprawdzenie ile kawałków planu dotarło już do obozu sojusznika; uratowanie pewnych kawałków za cenę ryzyka utracenia innych; powstrzymanie się przed wysyłaniem kawałków obu planów na początku gry, gdy jeszcze nie poznało się rytmu i dynamiki gry).
- Zamiast prostego schwytania kogoś przez dotknięcie, wprowadzić bardziej skomplikowaną procedurę (np. gdy ktoś ze stronnictwa Fioletowych wpadnie na kogoś z obozu Pomarańczowych lub Niebieskich mogą zagrać w „nożyczki, kamień, papier"; jeśli Fioletowy wygra, Niebieski lub Pomarańczowy oddaje kawałek planu, jeśli na odwrót – uchodzi wolno). Rozwiązanie to jest dobre, gdy grają dzieci w różnym wieku i o różnej kondycji fizycznej, ponieważ daje młodszym i słabszym równe szanse.

39. Z zawiązanymi oczyma

Nie patrz tylko słuchaj!

Temat	Dyskryminacja, zdrowie i dobre samopoczucie, uczestnictwo
Poziom trudności	1
Wiek	6-8 lat
Czas trwania	45+ minut
Wielkość grupy	4-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Symulacja, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci z zawiązanymi oczyma próbują ubrać papierową lalkę.
Cele	Zrozumienie specyficznych praw i potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami. Zbudowanie współpracy i różnych form porozumiewania się wewnątrz grupy.
Przygotowania	Narysować sylwetki/zrobić papierowe lalki-dzieci; użyć do tego papieru lub kartonu; jedna sylwetka/lalka na każde czworo dzieci. Przymocować sylwetki/lalki do ściany. Dla każdej sylwetki/lalki zrobić papierowe ubranko. Zorganizować zestaw materiałów (sylwetka/lalka, ubranko, chusta) dla każdego zespołu.
Materiały	1 chusta dla każdego zespołu Papier lub karton potrzebny na sylwetki/lalki i ubranka Klej, taśma samoprzylepna lub pinezki do przymocowania ubranka do sylwetki/lalki

Przebieg zajęć

1. Zapytaj dzieci, czy znają jakąś osobę niepełnosprawną. Jakiego rodzaju niepełnosprawności mają ludzie?
2. Spytaj dzieci, czy kiedykolwiek zastanawiały się, jak to jest być niewidomym. Zapowiedz, że te zajęcia mają im pokazać, jakie są doświadczenia ludzi z problemami wzrokowymi.
3. Podziel dzieci na zespoły czteroosobowe. Pokaż im papierowe lalki i zestawy ubranek. Wyjaśnij, że po kolei każdy członek zespołu będzie ubierał lalkę, mając zawiązane oczy. Reszta zespołu może mu pomagać, udzielając z rzadka wskazówek.
4. Poleć zespołom, by przewiązały chustą oczy jednego z należących do nich dzieci, a następnie podawały mu elementy ubranka – za każdym razem tylko jedną część – z prośbą o umieszczenie go na właściwej części lalki. Dzieci powinny przy tym ograniczyć ilość wypowiadanych słów do niezbędnego minimum, choć powinny podpowiadać, gdy dziecko z przewiązanymi oczyma potrzebuje pomocy.
5. Aby zajęcia nie straciły tempa, po czterech minutach zamień role dzieci, niezależnie od tego, czy udało się ubrać lalkę w całości, czy też nie. Kontynuuj do momentu, w którym każde dziecko było już „niewidome".

Omówienie i ewaluacja

1. Zadaj następujące pytania odnośnie zajęć:
   a) Jak to jest być niewidomym?
   b) Czy zadanie było trudne do wykonania? Dlaczego?

c) Czy otrzymałyście pożyteczne wskazówki od zespołu? W jaki sposób mógłby być on bardziej pomocny?

d) Jak to było udzielać instrukcji? Czy było coś trudnego do wytłumaczenia?

e) Gdybyście rzeczywiście miały problemy wzrokowe, to jakie inne czynności i zadania byłyby dla was trudne?

f) Które z tych czynności i zadań byłyby łatwiejsze, a które trudniejsze? Czy jest coś, czego robienie sprawia wam przyjemność, i czy przychodziłoby wam to z łatwością, nawet gdybyście były niepełnosprawne? A co wtedy mogłoby okazać się trudne do zrobienia? Czy nadal sprawiałoby to wam przyjemność?

2. Wydobądź z dzieci stereotypy dotyczące niepełnosprawności, zadając następujące pytania:

a) Jak myślicie, co lubią robić dzieci z niepełnosprawnościami? Czy to coś innego od tego, co wy lubicie robić? Dlaczego tak / nie?

b) Czy myślicie, że dzieci z niepełnosprawnościami mają przyjaciół? Czy ich przyjaciółmi są tylko inne dzieci niepełnosprawne? Co mogłoby uczynić przyjaźń z dzieckiem niepełnosprawnym czymś trudnym? Co mogłoby uczynić ją czymś ciekawym?

c) Jak myślicie, kim dzieci z niepełnosprawnościami chcą zostać, gdy będą już dorosłe? Czy różnią się w tym od was? Dlaczego tak / nie?

d) Te zajęcia mają pomóc wam zrozumieć, że dzieci z problemami wzrokowymi czasami potrzebują pomocy w robieniu rzeczy, z którymi ludzie o dobrym wzroku nie mają kłopotów. Czy przychodzą wam do głowy jakieś inne rodzaje niepełnosprawności, które powodują, że takie osoby mogą potrzebować pomocy?

e) Każdy człowiek ma prawo do tego, co jest mu potrzebne do życia pełnią życia. Wymieńcie kilka rzeczy, które są wam do tego potrzebne. Czy dzieci z niepełnosprawnościami też ich potrzebują?

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Poproś o wymyślenie zajęć, w których wszystkie dzieci byłyby „niewidome". Ze względów bezpieczeństwa niech będzie to coś, co wykonuje się na siedząco (np. gra w zgadywankę, odgrywanie ról). Podczas omówienia wspomnij o sprawnościach lub umiejętnościach, których nie mają osoby niepełnosprawne, ale połóż nacisk na sprawności i umiejętności, których im nie brakuje. Czy możesz dostosować zajęcia tak, by mogły w nich uczestniczyć dzieci z problemami wzrokowymi?
- Samo udzielanie pomocy, może stanowić wyzwanie. Aby to uświadomić dzieciom, możesz zorganizować krótkie ćwiczenie w stylu „spacer z przewodnikiem", kiedy to dziecko z zawiązanymi oczyma jest prowadzone, przez innego chłopca lub inną dziewczynkę należącą do grupy, wokół jakiegoś bezpiecznego miejsca. Następnie dzieci zamieniają się rolami, po czym ćwiczenie jest omawiane.
- Daj dzieciom okazję do eksperymentowania z innego rodzaju niepełnosprawnościami – ograniczeniami ruchowymi (np. wyścig w workach, chodzenie o kulach, jedna ręka na temblaku), czy niezdolnością do mówienia, czytania lub liczenia.
- Kilka innych zajęć również dotyczy dzieci niepełnosprawnych. „NIEMY MÓWCA" (s. 152) – daje szanse poznać doświadczenia dzieci niesłyszących, „TYLE JUŻ WIEM!" (s. 185) – pokazuje skutki wykluczenia społecznego dla rozwoju dzieci niepełnosprawnych.

Pomysły na działanie

- Dzieci mogą ocenić swoje miejsce spotkań, dom, szkołę lub najbliższe otoczenie pod kątem tego, czy osoba niepełnosprawna mogłaby tam bezpiecznie i wygodnie mieszkać, pracować albo bawić się. Czy można coś zrobić, by miejsca te były bardziej dostępne?

- Gdzie mieszkają i chodzą do szkoły dzieci niepełnosprawne z najbliższej okolicy? Dzieci mogą zorientować się gdzie mieszkają i uczą się dzieci ze specjalnymi potrzebami oraz dowiedzieć się, dlaczego one trzymają się lub też nie trzymają się razem z innymi dzieci.
- Zorganizuj „wymianę" z dziećmi niepełnosprawnymi lub grupą integracyjną z innej szkoły albo organizacji.

Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Założeniem tych zajęć jest nieobecność dzieci z niepełnosprawnościami w grupie. W wielu środowiskach przynajmniej jedno dziecko jest w jakiś sposób niepełnosprawne, choć niesprawność może nie być widoczna na pierwszy rzut oka (ale np. o dziecku noszącym okulary można sądzić, że ma problemy ze wzrokiem). Bądź bardzo delikatnym w stosunku do każdego dziecka, jego wyobrażenia o samym sobie oraz swojej sprawności i/lub niepełnosprawności.
- Możesz skorzystać z obecności w klasie dzieci z niepełnosprawnościami i poprosić je o wyrażenie swojej opinii na temat odpowiedzi na pytania zadawane podczas omawiania zajęć, ale najpierw koniecznie zapytaj je na osobności, czy dobrze się będą czuły w tej roli.
- Zrównoważ dyskusję o potrzebie pomocy odczuwanej przez osoby z niepełnosprawnościami z rozmową o ich zdolności do samodzielnego wykonywania wielu rodzajów czynności i zadań. Podkreśl, że osoby niepełnosprawne mają takie same podstawowe potrzeby i prawa, jak wszyscy inni ludzie.
- Wyciętą sylwetkę dziecka możesz przymocować do ściany przy pomocy rzepów, taśmy samoprzylepnej lub pinezek (albo zastosuj w tym celu karton lub papier przyszpilony do tablicy z korka).

Modyfikacje

- Możesz wykorzystać tylko jedną lub dwie sylwetki/lalki, a wtedy dzieci dostają tylko po jednym elemencie ubranka do nałożenia. Zastosowanie przynajmniej dwóch, pozwala na odzwierciedlenie płci, choć w tym celu da się też użyć tylko jednej sylwetki/lalki – raz będzie to chłopiec, raz dziewczynka. Możesz przy okazji omówić kwestię równości płci i stereotypy związane z ludźmi z niepełnosprawnościami.
- Jeśli masz do dyspozycji duże arkusze papieru, można obrysować dzieci z grupy i na podstawie takich obrysów zrobić lalki.

40. Żeglując ku nowym lądom

Co wyrzucić za burtę?

Temat	Prawa człowieka ogólnie
Poziom trudności	1
Wiek	8-13 lat
Czas trwania	45 minut
Wielkość grupy	8-20 dzieci
Rodzaj zajęć	Priorytetyzacja, dyskusja
Krótka charakterystyka	Dzieci wyobrażają sobie, że żeglują ku nowym kontynentom, ale żeby tam dotrzeć, muszą wybrać niepotrzebne rzeczy, które trzeba wyrzucić za burtę.
Cele	• Ocenienie, co jest niezbędne do przeżycia i rozwoju. • Odróżnienie potrzeb od zachcianek. • Powiązanie ludzkich potrzeb z prawami człowieka.
Przygotowania	• Odbić i wyciąć po jednym zestawie kart z potrzebami i zachciankami dla każdego zespołu; umieścić je w kopertach.
Materiały	• Koperty • Odbitki kart z potrzebami i zachciankami • Klej lub taśma samoprzylepna i kartki papieru

Przebieg zajęć

1. Powiedz dzieciom, by wyobraziły sobie, że mają zaraz pożeglować ku nieznanym lądom. Nikt tam teraz nie mieszka, więc po przybyciu zostaną pionierami powołującymi do życia nowe państwo.
2. Podziel dzieci na zespoły i wręcz każdemu kopertę z kartami z potrzebami i zachciankami, wyjaśniając przy tym, że są to rzeczy, które zabierają ze sobą. Będą one im potrzebne do życia na nowym lądzie. Poproś o otwarcie kopert, rozłożenie kart i uważne przyjrzenie się im.

   Modyfikacja

   - Dołącz kilka kart pustych i daj dzieciom szansę na samodzielne dodanie paru rzeczy, które chciałyby wziąć ze sobą.
3. Oznajmij, że statek właśnie wypływa i zacznij opowieść:

   Na początku podróż przebiega bardzo miło. Słońce świeci i morze jest spokojne. Nagle nadchodzi sztorm i strasznie buja statkiem. Zaraz zacznie tonąć! Trzeba wyrzucić za burtę trzy karty, by utrzymać statek na powierzchni.

   Poproś każdy z zespołów o zadecydowanie z czego rezygnują. Dodaj, że później nie będą już w stanie tego odzyskać. Zbierz karty, które „wyrzucono za burtę" i ułóż je w jednej kupce.
4. Powróć do opowieści:

   Sztorm się wreszcie skończył. Każdy odczuwa wielką ulgę. Nadchodzi jednak komunikat, że oto zbliża się ku nam huragan 5. – najwyższej – kategorii. Jeśli chcecie ocaleć, musicie wyrzucić za burtę kolejne trzy karty! Pamiętajcie: nie wyrzucajcie tego, co może wam być potrzebne do przeżycia na nowym lądzie.

Tak jak uprzednio, zbierz karty i ułóż je w drugiej kupce.

Zaadaptowane z zajęć: *Wants and Needs* („Zachcianki i potrzeby") opracowane przez Centre for Global Education, York St. John University, opublikowane w: *Our World Our Rights*, Amnesty International London 1995. Źródło: Pam Pointon, Homerton College, Cambridge

5. Powróć do opowieści:

   Mało brakowało! Jesteśmy już jednak blisko lądu. Wszyscy są bardzo podekscytowani. Tylko że, gdy ląd był już w zasięgu wzroku, z naszym statkiem zderzył się olbrzymi wieloryb i zrobił dziurę w burcie. Musicie odciążyć statek wyrzucając kolejne trzy karty!

   Zbierz karty i ułóż je w nowej kupce.
6. Ogłoś dzieciom, że ostatecznie dopłynęły do nowego lądu bezpiecznie i są gotowe do budowy nowego państwa. Poproś wszystkie zespoły o przyklejenie na kartkę papieru kart, które im pozostały tak, by każdy pamiętał, co przywieźli na nowy kontynent.
7. Poleć zespołom, by powiesiły swoje kartki na ścianie z przodu sali i wyjaśniły, co przywiozły na nowy ląd. Zapytaj: „Czy brakuje wam czegoś, co będzie im potrzebne do przeżycia? A do pomyślnego rozwoju?"

Omówienie i ewaluacja

1. Omów zajęcia, zadając następujące pytania:
   a) Co wam się podobało w tych zajęciach?
   b) W jaki sposób decydowałyście o tym, bez czego możecie się obyć? Co okazało się niezbędne?
   c) Czy któreś z decyzji były trudne do podjęcia? Które?
   d) Czy były w zespołach jakieś różnice zdań odnośnie tego, co wyrzucić za burtę? Jak sobie w tej sytuacji poradziłyście?
   e) Czy wszyscy ludzie mają takie same potrzeby? Kto może mieć inne potrzeby?
   f) Co sądzicie o swym końcowym wyborze? Czy będziecie w stanie przetrwać na nowym lądzie? Czy będzie w stanie pomyślnie się rozwijać?
   g) W jaki sposób wasz zespół podejmował decyzję o tym, co wyrzucić za burtę?
   h) Czy ostateczny rezultat was zaskoczył?
   i) Gdybyście raz jeszcze wypłynęły w taki rejs, to czy wyrzuciłybyście jakieś inne rzeczy?
2. Podkreśl fakt, że prawa człowieka wypływają z ludzkich potrzeb: tego, czego każdy człowiek potrzebuje do przeżycia, pomyślnego rozwoju i godnego życia. Zadaj następujące pytania:
   a) Czy macie to, co jest potrzebne do przeżycia?
   b) Czy macie to, co jest potrzebne do rozwoju?
   c) Jakie rzeczy chciałyście mieć, choć uznałyście je za zbędne?
3. Wytłumacz, że wszyscy potrzebują wszystkich praw człowieka! Niektóre z nich są konieczne do przeżycia, jak prawo do jedzenia, opieki medycznej, czystej wody i schronienia. Inne z kolei są potrzebne dla godnego życia i rozwoju. Samo przeżycie to za mało. Zapytaj:
   a) Które z kart zawierają rzeczy, których możemy chcieć, ale nie musimy ich mieć, by przeżyć?
   b) Które z kart zawierają rzeczy, które musimy mieć, by fizycznie przeżyć?
   c) Które z kart zawierają rzeczy, których możemy potrzebować, by się pomyślnie rozwijać?
   d) Co by się stało w tym nowym państwie, gdybyście nie miały ...? (Wybierz kilka przykładów rzeczy z kart.)

Sugestie odnośnie kontynuacji

- Zajęcia te są doskonałym uzupełnieniem „PRAW KRÓLIKA" (s. 161), gdzie ludzkie potrzeby są przedstawiane jako podstawa praw człowieka.
- Kontynuacją tych zajęć może być np. „KONSTYTUCJA NASZEJ GRUPY" (s. 109) – to ćwiczenie o demokratycznym podejmowaniu decyzji.

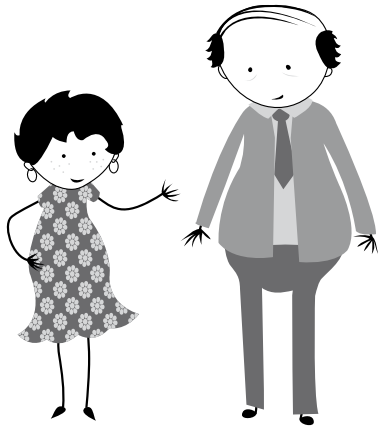
Wskazówki dla osoby prowadzącej zajęcia

- Jest niezwykle istotne, by dzieci nie wyniosły z tych zajęć przekonania, że niektóre prawa człowieka są mniej ważne od innych i w efekcie można je wyeliminować. W trakcie omówienia, podkreśl wzajemną zależność wszystkich praw.
- Połóż nacisk na to, że rzeczy, których dzieci się pozbywają, nie zostaną odzyskane, a to, co sobie zostawią, będzie im potrzebne do przeżycia nie tylko do momentu, kiedy się uratują, ale także do zbudowania nowego państwa.
- Niektóre z rzeczy przedstawionych na kartach celowo są kontrowersyjne. Chodzi o to, by wywołanie dyskusji o tym, co decyduje, że dana rzecz uznawana jest za niezbędną (np. telefon komórkowy może być postrzegany przez jednych za luksus, a przez innych za niezbędny środek komunikacji).
- Małe dzieci mogą mieć problem z rozróżnieniem tego, co chciałyby mieć, od tego, co potrzebują. Pomóż im podpowiadając, czego mogą potrzebować na nowym lądzie.

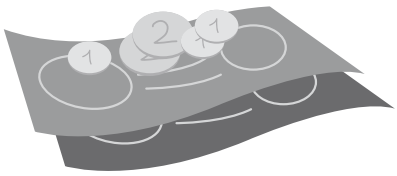
Modyfikacja

- Podczas omówienia, porównaj karty „wyrzucone za burtę" na skutek kolejnych perypetii. Zapytaj dzieci o różnice, jakie dostrzegają w wyborach dokonywanych przez innych.

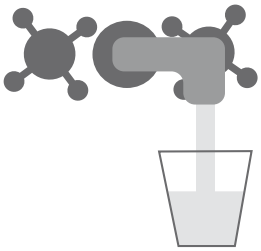
MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z POTRZEBAMI I ZACHCIANKAMI

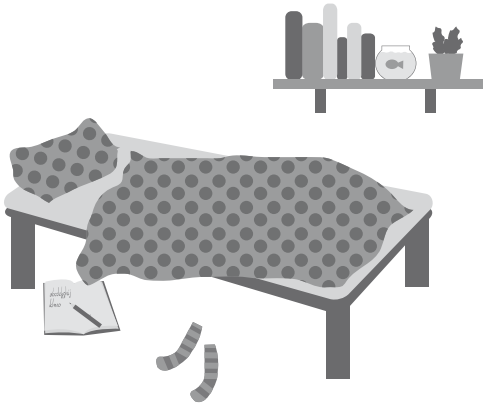
możliwość podzielenia się własnym zdaniem

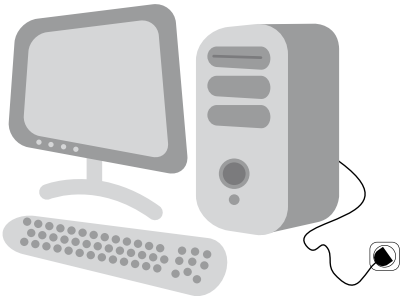
pieniądze do wydania w sposób, jaki mi się podoba

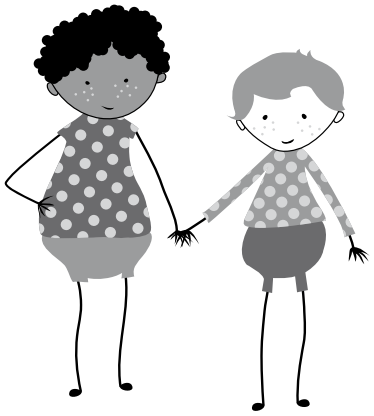
czysta woda

własne łóżko

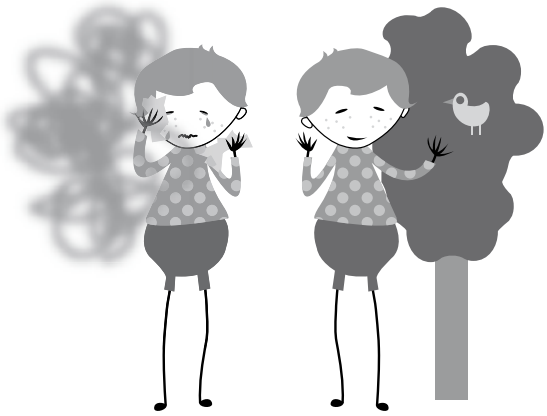

komputer z dostępem do internetu

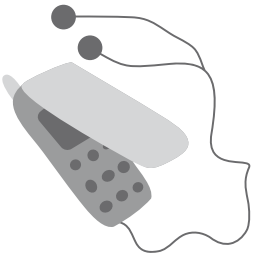

sprawiedliwe traktowanie i brak dyskryminacji

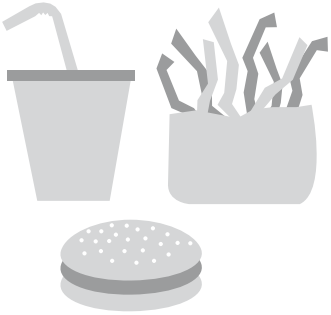
MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z POTRZEBAMI I ZACHCIANKAMI

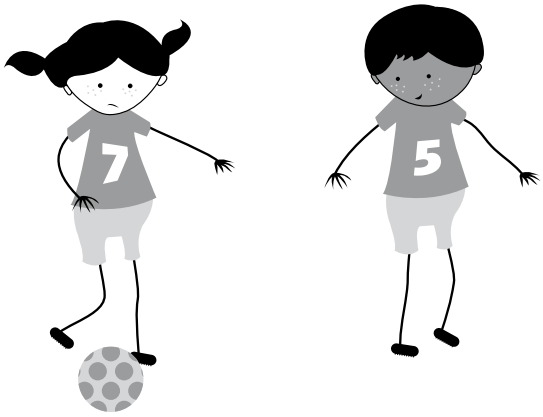
czyste środowisko naturalne

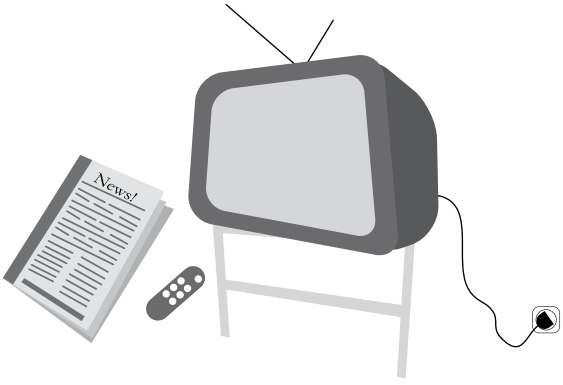
telefon komórkowy

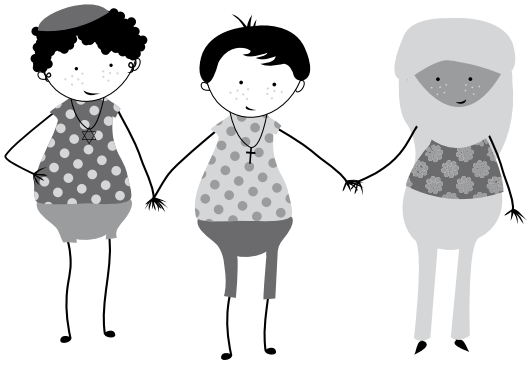
coca-cola i hamburger

możliwość odpoczynku i zabawy

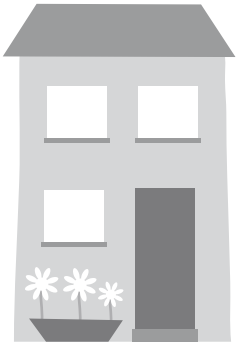

telewizja i gazety

możliwość uczestniczenia w praktykach religijnych

MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z POTRZEBAMI I ZACHCIANKAMI

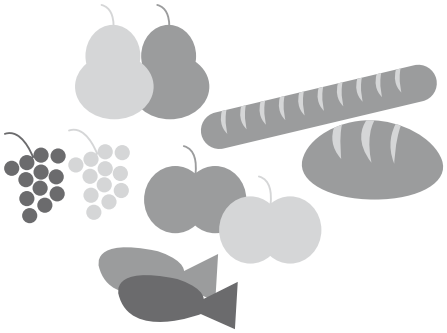
wygodny dom

modne ubrania

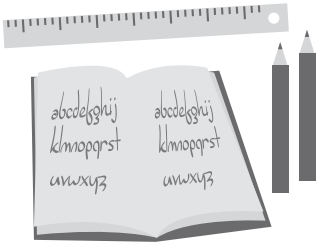
wakacje nad morzem

pożywne jedzenie

ochrona przed wykorzystywaniem

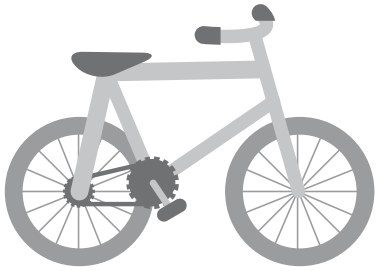

nauka

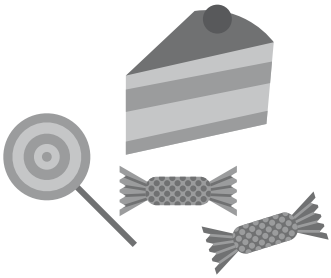
MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z POTRZEBAMI I ZACHCIANKAMI

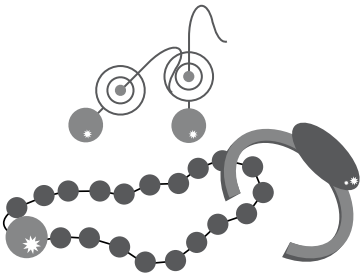
opieka lekarska

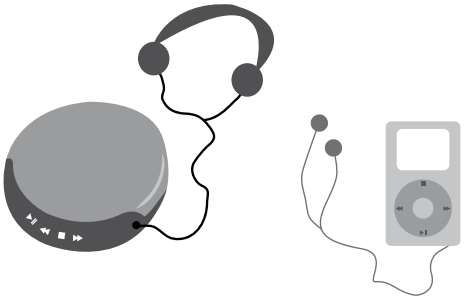
rower

słodycze

biżuteria

odtwarzacz mp3 lub discman

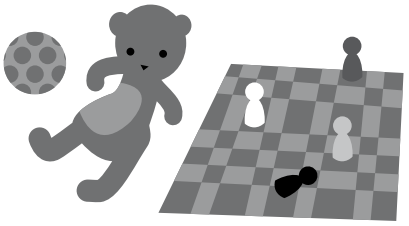

ciepłe ubrania

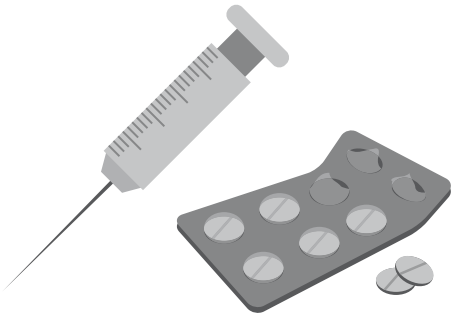
MATERIAŁY POMOCNICZE: KARTY Z POTRZEBAMI I ZACHCIANKAMI

rodzice

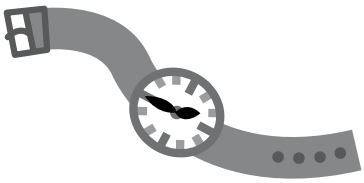
zabawki i gry

lekarstwa i szczepionki przeciw chorobom

demokratyczne wybory i prawo

zegarek

możliwość pielęgnowania mojej kultury i języka

V. WĄTKI TEMATYCZNE

1. OBYWATELSTWO

Dzieci są zazwyczaj ignorowane jako obywatele lub – przyjąwszy punkt widzenia dorosłych – traktowane są jako obywatele przyszli, nie zaś jako obywatele żyjący tu i teraz.

Brian Howe

Wielowymiarowe obywatelstwo

W sensie ściśle prawnym, obywatel to mieszkaniec państwa, w którym prawo chroni przysługujące jednostkom prawa obywatelskie i polityczne. Zarazem jednostki mają wobec państwa pewne obowiązki, np. powinny przestrzegać obowiązującego w nim prawa, współuczestniczyć w jego wydatkach, bronić go, gdy zostanie zaatakowane. Terminy „obywatelstwo" oraz „narodowość" lub „tożsamość etniczna" różnią się – dwa ostatnie odnoszą się do grup osób identyfikujących się na podstawie wspólnoty kultury lub języka. Większość państw europejskich to kraje wielonarodowe, ludzie tej samej narodowości mogą także mieszkać w sąsiadujących ze sobą państwach. O ile państwo to byt **polityczny** i **geopolityczny**, o tyle naród jest tworem opartym na **kulturze** i/lub pochodzeniu **etnicznym**. Obywatelstwo wiąże się z państwem i nie zależy od narodowości.

Dziś sens pojęcia „obywatelstwo" wykracza daleko poza prosty, oparty na prawie związek pomiędzy jednostkami a państwem. Ma ono wymiar nie tylko prawny, odnoszący się do praw oraz obowiązków obywatelskich i politycznych, ale także psychologiczny i społeczny. Bycie obywatelem stanowi składową tożsamości jednostki. Dbamy o społeczeństwo dlatego, że jesteśmy jego częścią, oczekując przy tym, że także inni będą o nas dbać oraz wraz z nami pracować dla dobra ogółu.

W tym szerszym sensie obywatelstwo nie ogranicza się tylko do udziału w procesie socjalizacji. To również kwestia tożsamości, poczucia przynależności, a także inkluzji, uczestnictwa oraz zaangażowania społecznego. Obywatel, będąc częścią społeczeństwa, może na nie wpływać, brać udział w jego rozwo-

ju i przyczyniać się do jego pomyślności. Obywatel zatem to zarazem „odbiorca" praw i obowiązków, jak i „aktor" uczestniczący w życiu grupy, której częścią się czuje. W tym sensie obywatele są równi w swej godności.

PYTANIE: *Jakie inne formy zaangażowania lub uczestnictwa w życiu społecznym, poza możliwością głosowania w wyborach, są dostępne dla zwykłych obywateli? W jaki sposób można ich skłonić do głębszego zaangażowania lub uczestnictwa?*

Historyczne i współczesne koncepcje obywatelstwa

Pomocne w zrozumieniu wielości wymiarów obywatelstwa jest pokazanie ewoluowania tego pojęcia w historii.

Najwcześniejsze koncepcje obywatelstwa sięgają czasów starożytnej Grecji i państw-miast, w których „obywatelami" były osoby mające prawo uczestniczenia w podejmowaniu decyzji dotyczących spraw państwowych. Prawo to przysługiwało jednak tylko niewielkiej części ludności; kobiety i niewolnicy, którym przysługiwał status poddanych, oraz cudzoziemcy byli wykluczeni z tego grona. Niemniej dla wolnych obywateli bycie „dobrym obywatelem" i „cnoty obywatelskie" były czymś bardzo istotnym. Z tej tradycji wywodzi się nacisk kładziony na *obowiązki* spoczywające na obywatelu z racji posiadania tego właśnie statusu.

Wiek XIX, okres, gdy w Europie powstawały państwa narodowe, to czas silnego powiązania obywatelstwa z tożsamością narodową. Status prawny „obywatela" odnoszono wówczas często do państwa rozumianego w kategoriach jednego narodu, nawet jeśli na jego terytorium żyli ludzie o różnym pochodzeniu etnicznym. Doprowadziło to do częściowego utożsamienia obywatelstwa z patriotyzmem.

Liberalna koncepcja obywatelstwa, która ma swoje źródła w Rewolucji Francuskiej, kładła nacisk na fakt przysługiwania *praw* wszystkim obywatelom i podkreślała znaczenie lojalności wobec konstytucji, a nie wobec jakiejś grupy etnicznej. W miarę rozszerzania prawa do głosowania na kolejne grupy społeczne, zwiększała się też liczba osób korzystających z praw politycznych i wymiaru sprawiedliwości. W XX w., na skutek działalności zwolenników **obywatelstwa społecznego**, państwo przyjęło na siebie obowiązek zagwarantowania obywatelom realizacji ich praw obywatelskich i politycznych. Powstanie na przestrzeni ostatniego wieku państwa opiekuńczego to w dużej mierze konsekwencja uznania faktu, iż prawa przynależne obywatelom powinny odnosić się także do warunków życia i pracy.

Obywatelstwo ma dziś wiele wzajemnie powiązanych i uzupełniających się aspektów. Termin **Obywatelstwo aktywne** oznacza pracę na rzecz polepszenia sytuacji ogółu społeczeństwa poprzez działalność gospodarczą, służbę publiczną, wolontariat i podejmowanie innych wysiłków służących poprawie warunków życiowych wszystkich jego członków.

Także termin **obywatelstwo europejskie** można rozumieć na wiele różnych sposobów. Traktat z Maastricht stanowi, że prawa i obowiązki obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej odnoszą się zarówno wobec Unii w całości, jak i wobec poszczególnych krajów, których są oni mieszkańcami. Prawa przysługujące obywatelom Unii Europejskiej obejmują m.in. prawo do swobodnego poruszania się i mieszkania na terytorium państw członkowskich, prawo do głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego. Nie sposób jednak dziś twierdzić, że tak, jak istnieje na przykład społeczeństwo czeskie lub greckie, istnieje również społeczeństwo europejskie. To ostatnie wydaje się tkwić w sferze rozciągającej się pomiędzy rzeczywistością dnia dzisiejszego a odległą przyszłością. „Modelowe rozumienie obywatelstwa europejskiego oparte być powinno na wartościach demokracji, praw człowieka i sprawiedliwości społecznej"[1]. Bycie obywatelem Europy to poczucie współdzielenia wielu systemów wartości – posiadania praw człowieka, tożsamości narodowej i etnicznej, należenia do spo-

łeczności lokalnej, rodziny, grupy wyznającej wspólną ideę itd. Ten złożony i dynamiczny system przynależności zawarty w projekcie obywatelstwa europejskiego nie stoi w konflikcie z poczuciem przynależności narodowej. Ma on charakter inkluzywny i działa na szczeblu lokalnym.

Obywatelstwo globalne to całkiem świeża koncepcja wyrosła z przekonania, że wszyscy jesteśmy obywatelami świata. W sensie ściśle prawnym jednak pojęcie obywatel globu nie istnieje, gdyż pojęcie to odnosi się do innego wymiaru egzystencji ludzkiej. Bycie obywatelem globu to zrozumienie konieczności stawienia czoła niesprawiedliwości i nierówności, a także chęć i możność czynienia tego. To postawa szacunku wobec Ziemi jako czegoś jedynego i cennego oraz pragnienie chronienia jej dla pokoleń, które mają przyjść po nas. Rozumienie terminu „obywatelstwo globalne" nie kłóci się z innymi rozumieniami pojęcia obywatelstwa, oznacza ono sposób myślenia i przyjęcie na siebie zobowiązania do działania na rzecz zmiany"[2].

Ponieważ pojęcia „obywatel" i „obywatelstwo" mogą być interpretowane na wiele różnych sposobów, a także w wyniku coraz większej popularności przekonania, że państwo narodowe niekoniecznie wydaje się być koncepcją właściwą dla wielokulturowej Europy, Rada Europy używa terminu „obywatel" w znaczeniu „osoba koegzystująca w społeczeństwie". Z kolei w miejsce terminu „państwo narodowe" stosowany jest termin „społeczność", który trafniej odnosi się do środowiska lokalnego, regionalnego i międzynarodowego, w którym żyje jednostka.

PYTANIE: *Co według ciebie oznacza termin „obywatelstwo"? Jakie kryteria obywatelstwa pasują do coraz bardziej mobilnego i wielokulturowego świata? Kto w twoim społeczeństwie nie powinien korzystać z praw przysługujących obywatelowi?*

Podzielane dziś przez większość rozumienie pojęcia obywatelstwa łączy w sobie poszczególne składowe wszystkich przedstawionych koncepcji, choć w różnych proporcjach. Niektórzy kłaść będą większy nacisk na obowiązki, inni woleliby przesunąć akcent na prawa. Jedni uważają, że kluczowy jest patriotyzm i związek z jednym tylko krajem, inni wyznają szersze rozumienie obywatelstwa.

Dzieci jako obywatele

W prawodawstwie wielu krajów dziecko traktowane było niegdyś jako własność rodziców. Wprawdzie *patria potestas* dająca ojcu wszechwładzę nad swymi dziećmi – również w sprawach życia i śmierci – to dawna przeszłość, niemniej pozostałości tej tradycji wciąż jeszcze funkcjonują w niektórych krajach. Zwyczajowo przyjmuje się, że dzieci to „nieobywatele" lub „preobywatele". Chociaż Konwencja o Prawach Dziecka uznaje prawo rodziców do sprawowania opieki nad dzieckiem oraz edukowania i reprezentowania go (Artykuł 5 i 18), to zarazem wprowadza zasadę najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka, która ogranicza prawa rodziców na rzecz dbałości o dobro dziecka (Artykuł 3).

Według Briana Howe'a – kanadyjskiego działacza na rzecz praw dziecka – choć dzieci w myśl prawa stają się obywatelami z chwilą urodzin lub naturalizacji, to często nie są uznawane za obywateli ani traktowane jako obywatele. „Dzieci są zazwyczaj ignorowane jako obywatele lub – przyjąwszy punkt widzenia dorosłych – traktowane jako obywatele przyszli, nie zaś jako obywatele żyjący tu i teraz."[3] Brian Howe wymienia dwie najważniejsze przyczyny takiej postawy, są nimi ekonomiczna zależność dzieci oraz ich niedojrzałość psychiczna i umysłowa. Podkreśla przy tym, że przedstawicielom innych niesamodzielnych ekonomicznie grup, np. bezrobotnym rodzicom, niektórym emerytom, studentom i dorosłym osobom z niepełnosprawnościami, nie odmawia się statusu obywatela. Według niego dzieci mają prawo do bycia traktowanymi jako obywatele, gdyż „obywatelstwo to kwestia włączenia w obręb społeczeństwa, nie zaś samodzielności ekonomicznej".

PYTANIE: *Czy dzieci naprawdę są obywatelami, czy może raczej „preobywatelami" lub przyszłymi obywatelami?*

To prawda, że poziom rozwoju umysłowego, dojrzałości i samokontroli dzieci i dorosłych nie jest taki sam. Niemniej rozwój to proces trwający przez całe życie. Co więcej, dzieci szybciej rozwijają się intelektualnie, jeśli traktowane są z szacunkiem i mają zagwarantowaną odpowiednią dla wieku autonomię oraz możliwości uczestnictwa w życiu społecznym w roli obywateli.

W myśl prawodawstwa poszczególnych krajów i Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka dzieci mają podobne prawa i obowiązki, jak osoby dorosłe, choć ich status obywatelski jest odmienny. Konwencja o Prawach Dziecka uznaje żywioną przez dzieci potrzebę szczególnej *ochrony* (np. przed maltretowaniem, zaniedbywaniem czy wykorzystywaniem ekonomicznym lub seksualnym), *zabezpieczenia socjalnego* (np. zagwarantowania opieki medycznej i społecznej, odpowiednich warunków życia, a także prawa do imienia, tożsamości i obywatelstwa) oraz *uczestnictwa* we wszystkich decyzjach ich dotyczących. Prawa te powinny być realizowane zgodnie z **rozwijającymi się zdolnościami** dziecka, co odnosi się także do obowiązków spoczywających na dziecku jako obywatelu. Dzieci, podobnie jak dorośli, muszą szanować prawa przysługujące innym i przestrzegać obowiązujących przepisów, ale poziom ich odpowiedzialności, także karnej, jest zależny od wieku. Więcej informacji na temat zastosowania tej zasady w odniesieniu do prawa do uczestnictwa można znaleźć w omówieniu wątku nr 10, Uczestnictwo (s. 266).

PYTANIE: *Jakie formy uczestnictwa obywatelskiego są dostępne i właściwe dla dzieci?*

Wyzwania stojące przed obywatelstwem

Wiele zjawisk społecznych zachodzących w dzisiejszej Europie stanowi poważne wyzwanie dla tradycyjnego modelu obywatelstwa. Konflikty etniczne oraz przybierający na sile nacjonalizm blokują w pewnych regionach kontynentu ukształtowanie się nowych form postaw obywatelskich. Również narastająca fala migracji podkopuje dominujące dotąd koncepcje obywatelstwa. Pojawienie się w mniejszościach etnicznych i narodowych nowych postaci uprzednio tłumionych tożsamości zbiorowych, potrzeba rozszerzenia zakresu autonomii jednostek i zrównywania statusu kolejnych grup społecznych to czynniki, które utrudniają dziś zrozumienie tego, co to znaczy być obywatelem. Słabnąca spójność społeczna, zanikająca solidarność międzyludzka oraz wzrastająca nieufność do tradycyjnych instytucji politycznych wymaga nieustannego wysiłku intelektualnego i znajdowania właściwych rozwiązań dla rodzących się problemów. Wszystko to wskazuje ponadto, jak ważna jest obecnie edukacja obywatelska.

Edukacja obywatelska

Edukacja obywatelska to działania edukacyjne nakierowane na takie kształcenie dzieci i młodzieży, by zyskać w nich aktywnych i odpowiedzialnych obywateli gotowych do pracy na rzecz dobra ogółu społeczeństwa, w jakim żyją. Edukacji tej przyświecają trzy cele: 1) wyrobienie kompetencji politycznych – dostarczenie wiedzy na temat instytucji politycznych i obywatelskich oraz problemów społecznych; 2) rozwój zdolności i umiejętności psychospołecznych, np. krytycznego myślenia, współpracy, aktywnego słuchania; 3) propagowanie wartości i postaw sprzyjających czynnemu uczestnictwu i zaangażowaniu w życie swej społeczności. Tego rodzaju całościowe podejście odróżnia edukację obywatelską od tradycyjnych form wychowania obywatelskiego, które koncentruje się na dostarczaniu suchej wiedzy oraz podkreślaniu znaczenia lojalności i obowiązków.

„Edukacja Obywatelska" to zarazem nazwa projektu realizowanego przez Radę Europy od 1997 r. Jego celem jest przygotowywanie analiz oraz wytycznych programowych, a także gromadzenie materiałów szkoleniowych oraz przykładów dobrych praktyk. W 2002 r. Komitet Ministrów Rady Europy przyjął dokument rekomendujący rządom państw europejskich, aby edukację obywatelską uczyniły priorytetowym celem wdrażanych przez nie reform systemu oświatowego[4].

Dziś szczególną uwagę poświęca się promowaniu uczestnictwa dzieci w życiu społecznym, m.in. poprzez tworzenie możliwości czynnego ich udziału we własnym procesie edukacyjnym. Rada Europy realizowała w latach 2006-2008 program „Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi", którego celem było propagowanie praw dzieci i ochrona dzieci przed różnymi formami przemocy.

Najlepszym sposobem uczenia dzieci bycia aktywnymi obywatelami jest umożliwienie im doświadczania w praktyce czynnego uczestnictwa w życiu ich najbliższego otoczenia. Dzięki temu mogą one poznawać swoje prawa i obowiązki oraz współdecydować o dotyczących ich sprawach w domu, szkole, ośrodkach młodzieżowych i organizacjach lokalnych. Przy okazji doświadczają też wielowymiarowości oraz skomplikowanej i dynamicznej natury obywatelstwa.

Instrumenty ochrony praw człowieka

Rada Europy

Przyjęte przez Komitet Ministrów zalecenie dotyczące edukacji obywatelskiej stanowi, iż „edukacja na rzecz społeczeństwa demokratycznego ma fundamentalne znaczenie dla podstawowego zadania Rady Europy, jakim jest promowanie wolnego, tolerancyjnego i sprawiedliwego społeczeństwa". Rada Europy widzi w bogactwie różnorodności kultur europejskich atut, którego podstawą jest wspólne zrozumienie i poszanowanie praw człowieka, rządów prawa i demokracji. Rada pojmuje obywatelstwo w najszerszym tego słowa znaczeniu: „obywatela można zdefiniować jako *osobę koegzystującą w społeczeństwie* ..., a ponieważ państwo narodowe nie jest już jedynym ośrodkiem władzy, rodzi się potrzeba wypracowania w tym zakresie bardziej całościowej koncepcji." Obywatelstwo „to nie tylko posiadanie praw i obowiązków, ale także szacunek dla równości, różnorodności i sprawiedliwości społecznej... Koncepcja ta musi również obejmować wiele działań podejmowanych przez jednostkę, które mają rzeczywisty wpływ na życie społeczności tak lokalnej, narodowej, regionalnej, jak i międzynarodowej."[5]

Wiele artykułów z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka gwarantuje prawa związane z efektywnym uczestnictwem w życiu obywatelskim, są nimi: prawo do wolności i bezpieczeństwa (Artykuł 5), prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania (Artykuł 9), prawo do wolności wyrażania opinii (Artykuł 10), prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania i stowarzyszania się (Artykuł 11), prawo do nauki (Artykuł 2, protokół nr 1). Europejska Konwencja Kulturalna stwierdza w Artykule 1, że każde państwo-strona „podejmie odpowiednie kroki w celu ochrony i popierania rozwoju jego narodowego wkładu do wspólnego dziedzictwa kulturowego Europy".

Organizacja Narodów Zjednoczonych

W **Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka** znajduje się zapis bezpośrednio dotyczący obywatelstwa. W Artykule 15 czytamy: „Każdy człowiek ma prawo do posiadania obywatelstwa", którego nie można mu arbitralnie odebrać. Niemniej każdemu przysługuje prawo do jego zmiany.

Z kolei Artykuł 29 Deklaracji stanowi, że prawo do obywatelstwa pociąga za sobą obowiązki, a samo obywatelstwo to nie tylko kwestia posiadania pewnego statusu prawnego, ale także swoista wartość psychologiczna i społeczna:

> *Każdy człowiek ma obowiązki wobec społeczności, w której to jedynie jest możliwy swobodny i pełny rozwój jego osobowości.*

Kwestia ta została podjęta także w **Konwencji o Prawach Dziecka.** W Artykule 7 dziecku zagwarantowano prawo do posiadania obywatelstwa i ochronę przed statusem bezpaństwowca. Z kolei w Artykule 8 podkreślono znaczenie obywatelstwa dla tożsamości dziecka poprzez nałożenie na państwa obowiązku „zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa".

Rozumienie obywatelstwa przyjęte w Konwencji o Prawach Dziecka wykracza daleko poza uwarunkowania czysto prawne. Zawartych w niej jest wiele praw zagwarantowanych uprzednio dorosłym, np. w **Europejskiej Konwencji Praw Człowieka** lub obu **Paktach**. Co więcej, zwraca ona uwagę, że dla krzewienia ducha obywatelskiego ważne jest, by nie tylko dorośli, ale także dzieci miały prawo uczestniczenia we wszystkich aspektach życia ich społeczności, potwierdzając przysługujące im:

- prawo do uczestnictwa w postępowaniach dotyczących opieki nad dzieckiem i zapewnienia mu odpowiednich warunków do życia (Artykuł 9),
- prawo do uczestnictwa w podejmowaniu decyzji „we wszystkich sprawach dotyczących dziecka" (Artykuł 12),
- prawo do swobodnej wypowiedzi i otrzymywania oraz przekazywania informacji (Artykuł 13),
- prawo do swobody myśli, sumienia i wyznania (Artykuł 14),
- prawo do swobodnego zrzeszania się z innymi (Artykuł 15),
- prawo dziecka niepełnosprawnego do „aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa" (Artykuł 23),
- prawo dziecka należącego do mniejszości lub dziecka pochodzenia rdzennego do uczestnictwa we własnej grupie, a także w szerzej rozumianym społeczeństwie (Artykuł 30),
- prawo do nieskrępowanego uczestniczenia w życiu kulturalnym i artystycznym (Artykuł 31).

Warto również zajrzeć do omówienia wątku tematycznego nr 10, Uczestnictwo – s. 266.

.....

Źródła

- *Council of Europe Actions to Promote Children's Rights to Protection from All Forms of Violence*, UNICEF, Innocenti Research Centre, Florence 2005.
- *Children's and Young People's Preparation Seminar of the Launching Conference 'Building a Europe with and for Children',* Final report, Council of Europe, 2006.
- *Declaration and Programme on Education for Democratic Citizenship, Based on the Rights and Responsibilities of Citizens*, Committee of Ministers, Council of Europe, 1999.
- Gittins Chris, *Violence reduction in Schools – How to make a difference,* Council of Europe, 2006.
- Gollob Rolf, Krapf Peter, *Exploring Children's Rights: Lesson sequences for primary schools*, DGIV/EDU/CIT (2006) 17, Council of Europe, 2006: www.unicef-icdc.org/publications
- Howe Brian, *Citizenship Education for Child Citizens*, "Canadian and International Education Journal", t. 34, nr 1: 2005, s. 42-49.
- O'Shea Karen, Developing a shared understanding, a glossary of terms for education for democratic citizenship, DGIV/EDU/CIT (2003) 29, Council of Europe, Strasbourg 2003: www.coe.int/t/dg4/education/edc/ Source/Pdf/Documents/2003_29_GlossaryEDC.PDF
- Ramberg Ingrid, Citizenship Matters: the participation of young women and minorities in Euro-Med youth projects, Seminar report, Council of Europe Publishing, 2005.
- Torney-Purta Judith i inni, *Citizenship and Education in Twenty-Eight Countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen*, International Association for the Evaluation of Educational Achievement, Amsterdam 2001.
- *Under Construction: Citizenship, Youth and Europe*, T-Kit on European Citizenship, Council of Europe, 2003.
- Violence against Children in Europe. A preliminary review of research, UNICEF, Innocenti Research Centre, Florence 2005.

Strony internetowe

- Droits Partagés: des droits de l'homme aux droits de l'enfant: www.droitspartages.org
- Citizenship Foundation: www.citizenshipfoundation.org.uk
- Oxfam Cool planet for teachers on global citizenship: www.oxfam.org.uk
- Programme "Building a Europe for and with Children": www.coe.int/children
- UNICEF, Innocenti Research Centre: www.unicef-irc.org/publications/

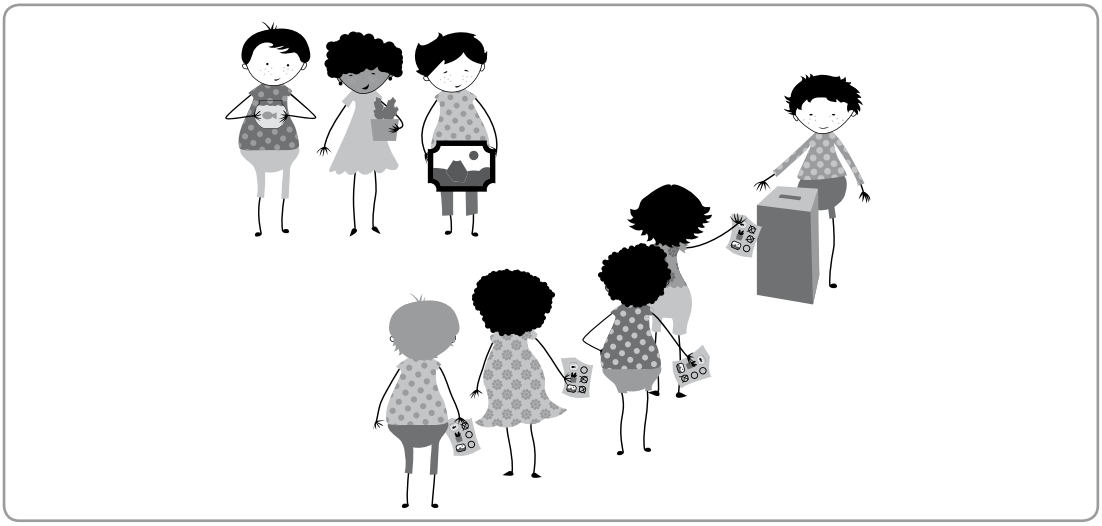
Przypisy

1 *Under construction, Citizenship, Youth and Europe*, T-kit Nr 7. Council of Europe, 2003, s. 34.
2 *Global Citizenship*, Cool Planet for Teachers: www.oxfam.org.uk/coolplanet/teachers/globciti/index.htm
3 Brian Howe, *Citizenship Education for Child Citizens*, Canadian and International Education Journal, t. 34, nr 1: 2005, s. 44.
4 *Zalecenie (2002)12* Komitetu Ministrów na temat edukacji na rzecz społeczeństwa demokratycznego skierowane do państw członkowskich.
5 O'Shea, Karen, *Development of a shared understanding:* A glossary of terms for education for democratic citizenship: Council of Europe, GDIV/EDU/CIT (2003)29, s. 8.

2. DEMOKRACJA

Promowanie kultury demokracji i praw człowieka wśród dzieci i młodzieży jest sprawą o kluczowym znaczeniu, gdyż postawy i zachowania formują się już na wczesnym etapie życia, a mogą one przesądzić o kształcie przyszłego zaangażowania w życie publiczne.

Wnioski z Forum Rady Europy poświeconego przyszłości demokracji, czerwiec 2007

Co to jest demokracja?

Nigdy jeszcze w historii Europy demokracja nie była tak powszechna i silna jak na początku XXI w. Niemal wszystkie kraje europejskie uznawane są za demokratyczne, o ile tylko realizują zasadę suwerenności obywatelskiej, transparentnych procesów podejmowania decyzji i władzy odpowiadającej publicznie za swoje działania. Trudno wprawdzie w pełni wcielić te postulaty w życie, niemniej można uznać, że stanowią one wytyczne dla rozwoju demokracji we współczesnej Europie.

Termin „demokracja" pochodzi z języka greckiego od wyrazów: *demos*, co znaczy „lud" oraz *kratos* – „władza". Dlatego też demokrację definiuje się często jako „władzę ludu", system, w którym prawa ustalane są przez ludzi, którzy sami tym prawom się podporządkowują. W dzisiejszym świecie większość ludzi i krajów uznaje demokrację za jedyny prawomocny i funkcjonalny system sprawowania władzy.

Demokracja opiera się na dwóch fundamentalnych zasadach:

- zasadzie autonomii jednostki – nikt nie powinien podlegać prawom narzuconym przez innych,
- zasadzie równości – każdy powinien mieć te same możliwości wpływania na decyzje, które dotyczą społeczeństwa i jego członków.

Inne formy ustroju politycznego państwa łamią obie te zasady, gdyż władzę w nich sprawuje osoba lub klasa społeczna, która podejmuje decyzje w imieniu reszty ludności. Oligarchia to rządy małej i uprzywilejowanej kasty wyróżniającej się bogactwem, koneksjami rodzinnymi lub kontrolą nad siłami zbrojnymi. W plutokracji władza spoczywa w rękach ludzi najbogatszych, a dyktatura to rządy wszechwładnej jednostki. Żaden z tych ustrojów nie gwarantuje przestrzegania ani autonomii jednostki, ani zasady równości.

Demokracja może przybierać wiele postaci. W demokracji bezpośredniej obywatele uczestniczą osobiście w podejmowaniu decyzji. W demokracji liberalnej lub przedstawicielskiej, najpopularniejszej formie demokracji, obywatele wybierają swoich reprezentantów, a ich rolą jest stanowienie prawa, wyznaczanie ogólnej polityki państwa i powoływanie członków rządu. W teorii demokracja przedstawicielska wiąże się z wolnym i uczciwym wyborem rządu głosem większości obywateli reprezentowanych przez

swoich przedstawicieli. Demokrację liberalną charakteryzują rządy prawa, podział władz oraz ochrona praw człowieka i mniejszości. Rządy prawa to zasada głosząca, że rząd i wymiar sprawiedliwości działają wyłącznie w obrębie obowiązującego prawa. Ściśle z nią związana jest koncepcja podziału władz, w myśl której władza ustawodawcza (parlament), władza wykonawcza (rząd) i władza sądownicza (sądy i trybunały) są od siebie niezależne. Wspólny dla wszystkich państw demokratycznych jest system wartości odwołujący się do praw człowieka. Zatem niedostatecznie reprezentowane grupy społeczne, takie jak dzieci, kobiety, imigranci, mniejszości etniczne i religijne, chronione są przed dyskryminacją, a ich tożsamość i uczestnictwo w życiu publicznym jest wspierane.

Terminem „demokracja" określa się pewien konkretny typ społeczeństwa, a zarazem pewną szczególną formę rządów. Społeczeństwo demokratyczne gwarantuje najbardziej uczciwą dla większości obywateli formę rządów i największą równość ludzi, przy czym ogół jego członków odgrywa rolę bardziej aktywną niż bierną. Społeczeństwo to charakteryzuje moralny imperatyw ochrony i promowania praw człowieka przysługujących każdej jednostce, każdej grupie i każdej społeczności funkcjonującej w jego ramach. Ponieważ społeczeństwo demokratyczne bezustannie stara się rozwiązywać problemy społeczne, z najlepszym pożytkiem dla jak największej grupy ludzi, daje ono największe szanse na to, by decyzje przez nie podejmowane były powszechnie respektowane. Demokracja funkcjonuje na szczeblu tak lokalnym, jak i krajowym.

Demokracja w praktyce

Poszczególne demokracje różnią się między sobą i nie sposób uznać którąś z nich za wzorcową. Rządy demokratyczne mogą przybierać różne postacie, np. prezydencką (Francja, Rosja, Rumunia) lub parlamentarną (Hiszpania, Słowacja, Wielka Brytania). Gdzie indziej, np. w Niemczech, jest to model federalny. Ordynacje bywają proporcjonalne albo większościowe. Wspólne wszystkim demokracjom są jednak dwie zasady: równość wszystkich obywateli i przysługujące każdej jednostce prawo do pewnego stopnia autonomii. Autonomia jednostki nie oznacza bynajmniej, że każdy może robić, co mu się żywnie podoba, oznacza, że każdemu obywatelowi przysługuje równy głos, a każda jednostka uznawana jest za zdolną do dokonywania samodzielnych wyborów i dysponuje prawem do tego, by społeczeństwo wzięło jej wybór pod uwagę. Rezultat w dużej mierze zależy od inicjatywy i zaangażowania poszczególnych obywateli.

Demokracje różnią się też między sobą stopniem respektowania równości obywateli i zakresem decyzji oddanych w ich ręce. Głos ludzi żyjących w biedzie może być słabiej słyszalny. Kobiety, które mniej są widoczne na arenie publicznej, mogą mieć mniej okazji do wpływania na podejmowane decyzje, nawet jeśli dotyczą one tylko i wyłącznie ich samych. Niektóre grupy społeczne, np. dzieci i pracownicy zagraniczni, mogą w ogóle nie mieć prawa głosu. Bywa też, że większość ludzi uważa, że prawa, jakim podlegają, zostały im narzucone przez wybranych przez nich przedstawicieli, którzy nie działają bynajmniej w ich interesie. Gdzie się zatem podziały fundamentalne zasady demokracji? Na ile możemy poczuwać się do „własności" praw i decyzji podejmowanych przez rząd?

Demokracja nigdy nie jest doskonała, a dzieło jej budowy nie ma końca. Karl Popper powiedział wręcz, że „demokracja to słowo odnoszące się do czegoś, co nie istnieje". To pewnie przesada, ale prawdą jest, że prawdziwa demokracja to model idealny. Od ludzi zależy, na ile ich społeczeństwo zbliży się do tego ideału.

Demokracja działa tylko wtedy, gdy obywatele są aktywni

Społeczeństwo demokratyczne to coś więcej niż demokratycznie wybrany rząd i system instytucji państwowych. Silne i niezależne władze lokalne, rozwinięte i aktywne na szczeblu lokalnym i krajowym społeczeństwo obywatelskie, etos demokratyczny w miejscu pracy i szkołach – oto najważniejsze przejawy istnienia społeczeństwa demokratycznego. Demokracja to proces, o który trzeba dbać każdego dnia i wszędzie.

Demokracja to coś więcej niż ordynacja wyborcza zapisana w kodeksach. To kodeks postępowania, postawa i stan umysłu.

Terry Davis, mowa inauguracyjna na Letnim Uniwersytecie Demokracji zorganizowanym przez Radę Europy w 2006 r.

Demokracja może funkcjonować bardziej efektywnie i lepiej służyć interesom obywateli, jeśli będą oni formułować swoje oczekiwania, wywierać naciski i nieprzerwanie monitorować poczynania władz. We współczesnym społeczeństwie podstawowym narzędziem kontroli sprawowanej przez obywateli są organizacje pozarządowe i media. Te pierwsze mogą wspierać, kształcić i mobilizować społeczeństwo wokół spraw publicznych oraz monitorować zachowania rządu i innych organów władzy. Dzięki nim obywatele mogą być siłą sprawczą i głównymi autorami zmian prowadzących do dalszej demokratyzacji świata.

Bardzo ważną rolę w demokracji odgrywają też media, które przekazują wiadomości i opinie wyrażane przez przedstawicieli różnych grup społecznych, a także pełnią w imieniu obywateli funkcje nadzorcze. Właściwe wypełnianie tych zadań jest jednak możliwe tylko wtedy, gdy media są wolne od wpływu rządu i korporacji, a przy tym służą społeczeństwu i traktują swoją rolę poważnie.

Co jest nie tak z demokracją?

Dziś, na początku XXI w., panuje powszechne zaniepokojenie stanem, w jakim znalazła się demokracja. W wielu krajach europejskich panuje silne niezadowolenie społeczne i sceptycyzm, częste jest też przekonanie, że elity polityczne mogą próbować działać wbrew woli ludu. Pojawiają się zjawiska sprzeczne z duchem demokracji, choć zarazem w jakiejś mierze mające w niej swoje źródło. Narastające nierówności społeczne i korupcja wywołują gniew oraz frustrację, które przy wsparciu mediów mogą prowadzić do populizmu. Obywatele czują się bezsilni i zniechęceni do pełnienia bardziej aktywnej roli w społeczeństwie.

Obawy o kondycję demokracji biorą się często z niskiej frekwencji wyborczej, która na dodatek na przestrzeni ostatnich piętnastu lat w całej Europie znacząco spadła. Spadek ten, wskazujący na brak zainteresowania i zaangażowania części obywateli, istotnie osłabia procesy demokratyzacyjne. Szczególnie słaby jest udział młodych ludzi w wyborach, zwiększa się ponadto rozdźwięk pomiędzy frekwencją wyborczą notowaną dla tej grupy wiekowej a frekwencją charakterystyczną dla osób starszych. Chociaż rozbieżność ta wcale nie musi oznaczać, że młodzi ludzie nie pójdą głosować, gdy już będą starsi, ich interesy jednak już teraz są słabiej reprezentowane w społeczeństwie. Na całym świecie panuje tendencja do wypychania młodych ludzi z instytucji demokratycznych i tradycyjnych struktur życia politycznego, np. z partii politycznych, związków zawodowych czy oficjalnych organizacji młodzieżowych.[1]

Niewątpliwie jest to poważny problem, jednak istnieją badania[2], które pokazują, że rośnie popularność innych form uczestnictwa, jak choćby działalność w ramach grup nacisku, kampanii wyborczych, organów konsultacyjnych, czy też doraźnie podejmowanych inicjatyw. Rodzące się globalne społeczeństwo obywatelskie i aktywność internetowa to nowe, elastyczne formy uczestnictwa obywatelskiego, oparte na możliwościach oferowanych przez rozwój technologii. Młodzi ludzie mogą szybko zmobilizować się wokół konkretnych wydarzeń, jak było to np. w Wielkiej Brytanii w przypadku wojny w Iraku lub na Ukrainie podczas pomarańczowej rewolucji. Poglądy polityczne można również wyrażać poprzez działalność artystyczną lub sportową, przejawiając troskę o środowisko naturalne, walcząc o prawa kobiet czy ogłaszając bojkot konsumencki. Tego rodzaju formy uczestnictwa są dla efektywnego funkcjonowania demokracji równie ważne, jak chodzenie na wybory. Te ostatnie to w sumie bardzo mało wyszukany sposób zapewnienia właściwej realizacji interesów i reprezentacji obywateli. Cztery czy pięć lat upływających pomiędzy kolejnymi wyborami to jednak dość długi czas oczekiwania na okazję do rozliczenia rządu. Dlatego kluczowe dla demokracji jest codzienne w niej uczestniczenie, a to rozpoczyna się już na szczeblu lokalnym. Zawsze trzeba dokładać wszelkich starań, by uczestnictwo było jak najintensywniejsze, szczególnie wśród osób młodych.

PYTANIE: *Czy znasz jakieś organizacje pozarządowe działające w waszej społeczności lub jakąś podjętą przez nie inicjatywę obywatelską, która w ostatnich latach skutecznie wpłynęła na decyzje tej społeczności lub rządu?*

Kolejnym słabym punktem demokracji europejskich jest kwestia reprezentacji mniejszości, zwłaszcza tych, które doświadczają wykluczenia społecznego. Thomas Hammarberg, Komisarz Praw Człowieka Rady Europy, powiedział ostatnio, że bezsilność jest największym problemem milionów...

> *... które zostały zmuszone do migracji; tych, którzy nie mają środków na szukanie pomocy prawnej; tych, którzy doświadczają barier językowych, kiedy potrzebują pomocy; tych, którzy są uciskani przez ludzi ich własnej kultury lub którzy wciśnięci zostali pomiędzy dwa odmienne style życia; tych, którzy tkwią w podziemiu, bojąc się ujawnienia; tych, których izoluje niepełnosprawność; tych którzy stracili wszystko i są zbyt słabi, by zacząć życie od nowa; tych, którzy należą do mniejszości wziętych na cel przez ksenofobów lub homofobów.*[3]

Mniejszości mają szczególne trudności z uzyskaniem odpowiedniej reprezentacji w przypadku społeczeństw, w których rządy wybierane są głosem większości, a ordynacja wyborcza działa na zasadzie „zwycięzca bierze wszystko". Uświadamianie ludziom potrzeby zagwarantowania mniejszościom równych praw i włączenia ich w obręb społeczeństwa jest kluczowe dla zapewnienia prawdziwie demokratycznych metod rządzenia.

W XXI w. wiele zjawisk gospodarczych i społecznych wywiera silny wpływ na sposób pojmowania i praktykowania demokracji. Integracja europejska i globalna współzależność, postęp technologiczny i wzrastająca rola mediów mogą pozytywnie przyczynić się do rozwoju demokracji, ale mogą też szkodzić tradycyjnym instytucjom demokratycznym. Gwałtownie zmieniające się tendencje demograficzne i migracje międzykulturowe również mogą naruszać ustaloną równowagą społeczną. Ważne jest, by korzystać z możliwości, jakie zjawiska te stwarzają, tak aby umacniać i rozwijać demokrację.

PYTANIE: *Czy sądzisz, że technologia informacyjna dostarczy organom podejmującym decyzje nowych narzędzi służących do bezpośredniego konsultowania działań, jakie władze podejmują na szczeblu lokalnym lub krajowym?*

Dlaczego dzieci powinny być nauczane demokracji i jak to robić?

Aby demokracja dobrze funkcjonowała i rozwijała się, trzeba nauczać dzieci doceniania demokratycznego stylu życia. Umiejętności niezbędne do budowania demokracji nie rozwijają się w dzieciach automatycznie. Nauczanie demokracji oznacza zatem przygotowywanie dzieci do podjęcia roli obywateli, którzy w przyszłości sami przyjmą na siebie trud jej kształtowania i zachowania dla przyszłych pokoleń. Demokracja powinna więc być kluczowym aspektem wszelkich form edukacji, i to już od najmłodszych lat.

Zdaniem Lianne Singleton, australijskiej konsultantki oświatowej, osoby pracujące z dziećmi muszą żywić szczere przekonanie, że demokracja naprawdę działa, a przyjęcie demokratycznego stylu życia to dobry sposób na funkcjonowanie w obrębie społeczeństwa i swego najbliższego środowiska. Osoby te powinny pomóc dziecku zrozumieć, że żadna demokracja ani żaden rząd nie jest doskonały, a także, że żadna ideologia nie jest prawdą ostateczną. W zdrowej demokracji obywatele poddają w wątpliwość motywy kierujące ich przywódcami i kontrolują ich działania.

> *Nauczanie na rzecz demokracji to nauczanie o społeczeństwie włączającym, które uznaje wszystkich swoich członków niezależnie (...) od ich sytuacji lub statusu oraz szanuje ich różnorodność, dając przy tym poczucie przynależności do jednej społeczności.*[4]

Edukacja na rzecz demokracji to wspieranie ciekawości, umiejętności dyskusji, krytycznego myślenia i konstruktywnej krytyki oraz przyjmowania na siebie odpowiedzialności za swoje czyny. Można to

osiągnąć tylko poprzez działanie. Dzieci powinny znać kluczowe pojęcia demokracji, jednak jedynym i najlepszym ćwiczeniem jest życie i działanie w środowisku demokratycznym. Przestrzegające zasad demokracji i mające rzeczywiście demokratyczną strukturę szkoły, instytucje, ośrodki dla dzieci, a także rodziny stanowią najlepszy wzór pomagający dzieciom zorientować się, na czym polega demokracja. Wartości demokratyczne muszą przenikać strukturę szkolną i program nauczania, stając się standardem dla relacji panujących w szkole. Wychowawcy powinni okazywać dzieciom szacunek poprzez stwarzanie im możliwości organizowania i praktykowania samorządności, stosowania mediacji rówieśniczej. Powinni oni także zachęcać dzieci do samodzielnych poszukiwań, formułowania opinii, dyskusji i debatowania, proponowania strategi radzenia sobie z konfliktami i osiągania rozsądnie wyznaczonych celów. Takie doświadczenie uczestnictwa jest dla dzieci szczególnie inspirujące i pomaga im zrozumieć, że uczestnictwo warte jest zachodu.

Można znaleźć mnóstwo dobrych przykładów pokazujących, jak z powodzeniem budować struktury demokratyczne w naturalnym środowisku dzieci. W ramach realizowanego przez Radę Europy programu „Edukacja Obywatelska" opracowano wiele wytycznych dotyczących budowania demokracji w szkole i demokratycznego nią kierowania. Termin „kierowanie" oznacza w tym przypadku zapewnienie w placówkach i instytucjach edukacyjnych otwartości, umożliwienie członkom ich społeczności (nauczycielom, dzieciom, rodzicom, właścicielom) prowadzenia dyskusji, negocjacji i – na koniec – podjęcia decyzji; określenie „demokratyczne" zaś wskazuje, że kierowanie oparte jest na wartościach związanych z prawami człowieka, usamodzielnianiu i pogłębianiu zaangażowania wszystkich stron uczestniczących w procesie edukacyjnym (dzieci i dorosłych).

Demokracja a prawa człowieka

Prawa człowieka i demokracja to pojęcia wzajemnie ze sobą powiązane. Prawa człowieka stanowią podstawę wszelkich ustrojów demokratycznych, a państwa są po to, by prawa te chronić i gwarantować. Z drugiej strony, prawa człowieka są niezależne od państwa: są niezbywalne, przynależą każdemu z samej tylko racji bycia człowiekiem. Niemniej rzeczywista ich realizacja i ochrona jest możliwa tylko w obrębie struktur demokratycznych. Warto przy tym pamiętać, że zarówno prawa człowieka, jak i demokracja podlegają nieustannemu rozwojowi.

.....

Źródła

- Backman Elisabeth, Trafford Bernard, *Democratic Governance of Schools*, Council of Europe, 2007.
- Boman Julia, *Challenges to Democracy in Today's Europe, Synthesis of plenary sessions and workshops*, Council of Europe, 2006.
- Forbrig Joerg, *Revisiting youth political participation*, Council of Europe Publishing, 2005: www.youth-knowledge.net/system/galleries/download/research_reports/2005_revisiting_youth_political_participation_coepub.pdf
- *The Future of Democracy in Europe, Trends, analysis and reforms, Green Paper for the Council of Europe*, Council of Europe, 2004: http://edc.unige.ch/download/Schmitter_Trechsel_Green_Paper.pdf
- Gollob Rolf, Kampf Peter, *Exploring Children's Rights, Nine projects for primary level*, Council of Europe, 2007.
- Kovacheva Síyka, *Will Youth Rejuvenate the Patterns of Political Participation?,* in: Forbrig Joerg (ed.), *Revisiting Youth Political Participation, Challenges for research and democratic practise in Europe*, Council of Europe Publishing, 2005.
- *Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life*, Adopted by the Congress of Local and Regional Authorities of Europe 2003: www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/youth/TXT_charter_participation.pdf

- Singleton Lianne, *Discovering Democracy, Teaching democracy in the primary school*: www.abc.net.au/civics/democracy/pdf/td_primary.pdf

Strony internetowe

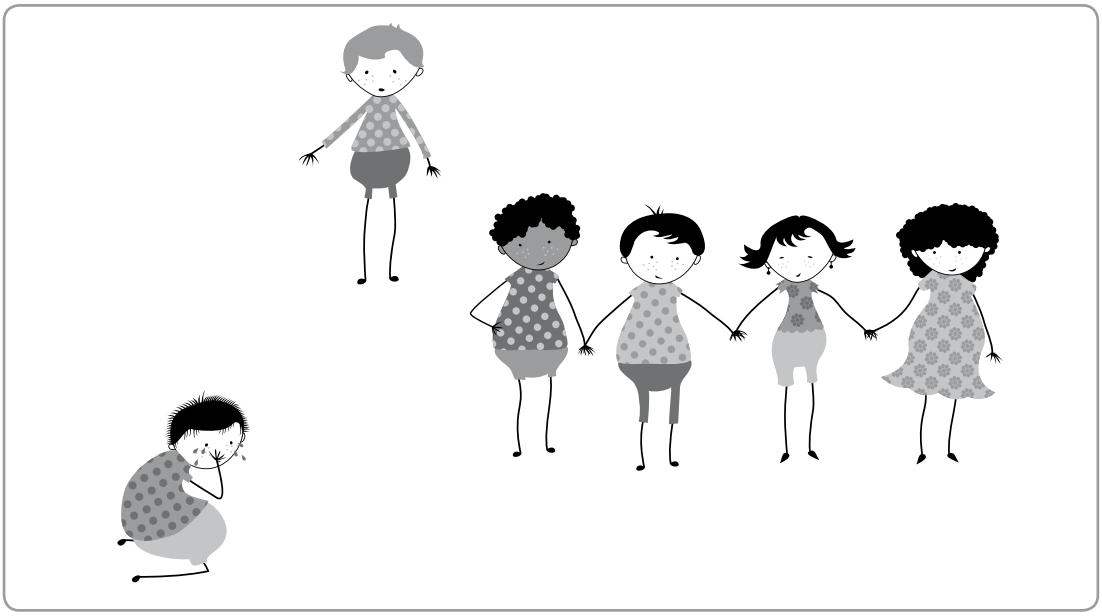
- Discovering Democracy resources: www.civicsandcitizenship.edu.au/cce/default.asp?id=9180
- Electoral Education for Children: http://aceproject.org/electoral-advice/archive/questions/replies/493883939
- Elections in Europe: www.elections-in-europe.org
- Election Resources on the Internet: http://electionresources.org/other.html
- International Institute for Democracy: www.civilsoc.org/elctrnic/ngo-devl/iid.htm
- Voices of Youth: www.unicef.org/voy

Przypisy

1 Joerg Forbrig, *Revisiting Youth Political Participation, Challenges for research and democratic practise in Europe*, Council of Europe Publishing, 2005, s. 134.
2 Síyka Kovacheva, *Will Youth Rejuvenate the Patterns of Political Participation?*, in: Forbrig Joerg (ed.), *Revisiting Youth Political Participation: Challenges for research and democratic practise in Europe:*, Council of Europe Publishing, Strasbourg 2005.
3 Przemówienie Thomasa Hammarberga wygłoszone na 1000. sesji Komitetu Ministrów Rady Europy, 2007.
4 Singleton Lianne, *Discovering Democracy. Teaching democracy in the primary school*: www.abc.net.au/civics/democracy/pdf/td_primary.pdf

3. DYSKRYMINACJA

Dyskryminacja jest sprzeczna z fundamentalną zasadą przyświecającą prawom człowieka.

Dyskryminowanie kogoś to uniemożliwianie mu pełnej realizacji praw i swobód politycznych, obywatelskich, ekonomicznych, społecznych lub kulturowych. Dyskryminacja jest sprzeczna z podstawową zasadą przyświecającą prawom człowieka, która głosi, że wszyscy ludzie są równi w swej godności i w swych prawach. Zasada ta jest powtarzana we wszystkich podstawowych dokumentach dotyczących praw człowieka (np. Artykuł 2 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Artykuł 2 Konwencji o Prawach Dziecka, Artykuł 12 i Artykuł 1 prot. nr 2 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka). Również większość konstytucji zawiera zapisy wymierzone przeciw dyskryminacji.

Choć nie ma jednej, wspólnej dla prawodawstwa z zakresu praw człowieka definicji terminu „dyskryminacja", to określenia tego zjawiska zawarte w odpowiednich dokumentach międzynarodowych (np. w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Konwencji o Prawach Dziecka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, **Międzynarodowej Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej** lub **Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet** mają pewne elementy wspólne. Dotyczą one:

1. *Przyczyn* dyskryminacji. Artykuł 2 Konwencji o Prawach Dziecka opisuje je następująco: „rasa, kolor skóry, płeć, język, religia, poglądy polityczne, status majątkowy, niepełnosprawność, cenzus urodzenia lub jakikolwiek inny status dziecka albo jego rodziców bądź opiekuna prawnego". Ostatnia pozycja w tym spisie – „jakikolwiek inny status" – dopuszcza wiele innych przyczyn dyskryminacji, mogą nimi być np. klasa społeczna, zawód, orientacja seksualna czy język.
2. *Działań* kwalifikowanych jako dyskryminacja. Może nimi być odrzucenie, ograniczenie lub wykluczenie udziału jakiejś osoby lub grupy osób. Zakres tych działań może wahać się od najpoważniejszych i najbardziej brutalnych wykroczeń lub zbrodni przeciwko prawom człowieka, jak np. **ludobójstwo**, niewolnictwo, czystki etniczne czy prześladowania religijne, po bardziej subtelne, choć częstsze formy dyskryminacji, jak np. blokowanie awansu w pracy, restrykcje w dostępie do mieszkań lub zniewagi słowne. Wśród dzieci powszechnymi formami dyskryminacji są: wykluczenie (np. odmowa czyjegoś uczestnictwa w zabawie), zastraszanie i obrzucanie wyzwiskami odnoszącymi się do czyjejś odmienności (np. maminsynek, tłuścioch, kretyn). Por. wątek tematyczny nr 13, Przemoc, s. 284.

3. *Następstw* dyskryminacji, które zazwyczaj uniemożliwiają jednostkom realizację przysługujących im praw człowieka i podstawowych swobód. Przypadki dyskryminacji mają wpływ na całe społeczeństwo, wzmacniając uprzedzenia i postawy rasistowskie.

Bywa, że dyskryminacja często wynika z niewiedzy, uprzedzeń i negatywnych **stereotypów**. Ponieważ ludzie często lękają się tego, co wydaje się im nieznane lub dziwne, nieraz reagują oni podejrzliwością lub wręcz przemocą na tych, których wygląd, kultura i zachowania są im obce.

Postawy, działania i praktyki instytucjonalne nakierowane na podporządkowanie i marginalizację pewnych ludzi lub ich grup także można uznać za przejawy dyskryminacji. Historyczne korzenie rasizmu tkwią w przeświadczeniu o wyższości jednej zbiorowości ludzkiej nad drugą – przekonanie to niegdyś służyło usprawiedliwianiu dyskryminacji grup „gorszych" lub „niższych". Chociaż poglądy takie spotykają się dziś z powszechnym potępieniem, dyskryminacja rasowa wciąż istnieje. Innymi formami dyskryminacji są seksizm, ageizm, homofobia, antysemityzm, nietolerancja religijna i **ksenofobia** – strach lub nienawiść wobec cudzoziemców lub innych nacji.

Segregacja – specyficzna forma odseparowania grup etnicznych narzucona przez prawo lub zwyczaj – to ekstremalna postać dyskryminacji. W historii Europy znaleźć można liczne przykłady urzędowych form segregacji, jednym z nich było np. zamykanie w gettach ludności żydowskiej. Dziś z kolei wielu Romów żyjących w części państw europejskich zmuszanych jest za sprawą wrogich zachowań lub segregacji ekonomicznej do życia w społecznościach odizolowanych od reszty społeczeństwa.

Jeśli mamy do czynienia z jawną, świadomą i zamierzoną dyskryminacją jakiejś osoby lub grupy osób, to mówimy wtedy o *dyskryminacji bezpośredniej*. Jej przykładem może być odmowa przyjęcia dziecka o określonym pochodzeniu etnicznym lub narodowym do szkoły lub brak zgody spółdzielni mieszkaniowej na wynajmowanie mieszkań imigrantom. *Dyskryminacja pośrednia* przejawia się w skutkach jakiejś polityki lub regulacji prawnej, która sama z siebie wydaje się neutralna, lecz w istocie systematycznie stawia członków pewnej mniejszości w niekorzystnej sytuacji, np. straż pożarna ustala takie wymogi dotyczące wzrostu kandydatów na strażaków, które automatycznie wykluczają z kandydowania wiele kobiet i imigrantów; sklep nie zatrudnia osób w długich sukniach i nakryciach głowy.

W celu zwalczania dyskryminacji, zwłaszcza tej pośredniej i ukrytej, część państw sięgnęła po środki **pozytywnej dyskryminacji**, znanej również pod nazwą **akcji afirmacyjnej**. W pewnych sytuacjach pozytywna dyskryminacja oznacza świadome faworyzowanie jednej lub wielu grup, które doświadczyły długotrwałej i powszechnej dyskryminacji (pozytywną dyskryminacją jest np. przyznawanie preferencji kandydatom na studia z grup rzadko uczęszczających na uniwersytet lub ustanowienie konkretnego udziału przedstawicieli mniejszości, np. kobiet lub osób ze wsi) w instytucjach publicznych. Zamierzonym skutkiem tego rodzaju działań jest zrekompensowanie efektów ukrytej dyskryminacji oraz osiągnięcie bardziej zrównoważonej reprezentacji społecznej. Kiedy indziej pozytywna dyskryminacja oznacza tworzenie warunków umożliwiających ludziom z problemami (np. z niepełnosprawnością fizyczną) korzystanie z tych samych praw i możliwości, co pozostała część społeczeństwa. Inna forma pozytywnej dyskryminacji ma na celu naprawienie dawnych krzywd. Celem tych wszystkich środków i działań jest promowanie równości przez nierówność.[1]

Za każdym razem, kiedy dzielimy ludzi i przyznajemy poszczególnym jednostkom lub grupom różne prawa i obowiązki, powinniśmy zapytać się, dlaczego to robimy. Czy jest to rzeczywiście konieczne? Czy przynosi to wszystkim pożytek? Jeśli nie, pozytywna dyskryminacja może stać się przejawem uprzedzeń i dyskryminacji.

Dyskryminacja rasowa

Rasizm można zdefiniować jako świadome lub nieświadome przekonanie o wyższości jednej rasy nad inną. Definicja ta zakłada istnienie odmiennych biologiczne ras, co jest założeniem odrzucanym przez współczesną naukę, zwłaszcza na podstawie badań ludzkiego genomu. Mimo, że rasa to konstrukt czy-

sto społeczny, rasizm jest wciąż szeroko rozpowszechniony na całym świecie. Choć niewiele już osób wierzy w wyższość jednej rasy mającej wrodzone prawo do sprawowania władzy nad rasami podrzędnymi, to jednak wielu ludzi nadal hołduje rasizmowi kulturowemu lub **etnocentryzmowi**, uważając, że niektóre kultury, zazwyczaj ich własne, stoją najwyżej w hierarchii lub że inne kultury, tradycje, zwyczaje i narracje historyczne są niezgodne z ich własną kulturą, tradycją, zwyczajami i historią.

Wszelkie odmiany rasizmu wiążą się z siłą lub tymi, którzy sprawują władzę, rozstrzygając, co jest najwyższe, dyskryminując wszystkich władzy tej pozbawionych. Rasizm można zatem potraktować jako uprzedzenie przekładające się na działalność praktyczną.

PYTANIE: *Co możesz zrobić, by pomóc dzieciom, z którymi pracujesz, doceniać różnorodność rasową i etniczną w obrębie ich społeczności?*

Konsekwencje rasizmu – dziś i w przeszłości – są zgubne zarazem dla jednostek, jak i społeczeństwa jako takiego. Rasizm doprowadził do masowej eksterminacji ludzi, ludobójstwa i ucisku. Jego wyznawcom udało się podporządkować większość kaprysom znikomej mniejszości, której przypadły w udziale władza i bogactwo.

Dyskryminacja etniczna i kulturowa

Podobnie, jak w przypadku rasizmu kulturowego głoszącego wyższość jednych kultur nad innymi, również dyskryminacja etniczna i kulturowa polega na uznawaniu pewnych kultur, zazwyczaj mniejszości, za z natury gorsze lub niepotrzebne. Historycznie rzecz biorąc, najwięcej z powodu tego rodzaju dyskryminacji ucierpieli europejscy Żydzi i Romowie.

Antysemityzm, wrogość wobec Żydów jako mniejszości religijnej lub etnicznej, sięga czasów średniowiecza, kiedy to Żydzi byli jedyną mniejszością niechrześcijańską żyjącą w schrystianizowanej Europie. Zwykle pozbawieni prawa wykonywania większości zawodów, zmuszeni do życia w oddzielonych od dzielnic chrześcijańskich gettach, obłożeni wysokimi podatkami, pozbawiani własności, a nawet wyganiani z kraju lub zabijani, Żydzi walczyli przez wieki z niesprawiedliwością i uprzedzeniami panującymi w krajach chrześcijańskich.

Pojawienie się w pierwszej połowie XX w. faszyzmu, z całą jego ideologią wyższości rasowej, rozpaliło w Europie antysemityzm na niebywałą skalę i ostatecznie doprowadziło do Zagłady – systematycznego wymordowania ponad sześciu milionów Żydów podczas II wojny światowej. Również w XXI w. trudno powiedzieć, że antysemityzm jest już zamkniętą kartą historii. Wciąż zdarzają się przypadki profanowania kirkutów, a kręgi neonazistowskie jawnie uprawiają antysemicką propagandę.

PYTANIE: *Co stało się z Żydami w Polsce podczas II wojny światowej?*

Romowie, niepoprawnie nazywani Cyganami, żyją w Europie od wieków. Mimo braku własnej ojczyzny, udało im się zachować swój język i swoją kulturę, prowadząc wędrowne życie nomadów i zajmując się garncarstwem, rękodziełem, handlem i muzykowaniem. Przez cały ten czas byli oni dyskryminowani, w tym zmuszani do przymusowej asymilacji i jawnego niewolnictwa. W ubiegłym wieku tysiące Romów stało się ofiarami ludobójstwa dokonanego przez niemieckich nazistów, wymuszonej socjalizacji przeprowadzonej przez komunistyczne rządy krajów Europy Wschodniej oraz ekonomicznego wykluczenia w wysokorozwiniętych gospodarkach, gdzie brak im umiejętności pożądanych na rynku pracy. Dziś wiele romskich dzieci wzrasta we wrogim otoczeniu, w którym odmawia im się korzystania z tak podstawowych praw, jak prawo do edukacji, opieki medycznej i zakwaterowania.

PYTANIE: *Czy żyją obok ciebie Romowie? Czy ich dzieci chodzą do szkoły? Jak zachowują się wobec małych Romów pozostałe dzieci?*

Ksenofobia

W reakcji na nasilającą się globalizację i pogłębiające się wewnętrzne zróżnicowanie społeczeństw część ludzi popada w ksenofobię – lęk lub awersję wobec obcych lub innych narodów. Zazwyczaj w takich przypadkach koncepcja obcego oparta jest na społecznie utworzonych wizerunkach i pojęciach redukujących świat do nas, normalnych, tych dobrych, którzy są tacy, jak ja, i ich, tych innych, którzy się różnią oraz stanowią zagrożenie, zakłócenie porządku i przykład degradacji wartości i kanonów właściwego zachowywania się.

PYTANIE: *Czy przychodzą ci na myśl jakieś przykłady ksenofobii w Polsce? Jaki jest wpływ ksenofobii na dzieci? Co możesz zrobić, by przeciwdziałać jej skutkom?*

Chociaż większość ludzi uważa ksenofobię za moralnie naganną i sprzeczną z kulturą praw człowieka, nie jest ona czymś rzadkim. Wszelkie zachowania ksenofobiczne, np. zniewagi słowne i akty przemocy, stanowią oczywiste naruszenie praw człowieka.

Dyskryminacja ze względu na płeć (seksizm)

Dyskryminacja ze względu na płeć jest powszechna, choć w Europie wydaje się subtelniejsza i mniej lub bardziej zamaskowana. Wiele instytucji społecznych, np. media, rodzina, opieka społeczna i szkoły, utrwala i rozprzestrzenia stereotypy dotyczące kobiet i mężczyzn. Tradycyjne cechy, jakie w społeczeństwach zachodnich przypisuje się płciom, często odnoszą się do władzy. Mężczyźni i typowe dla nich zachowania zazwyczaj charakteryzowane są następującymi określeniami: otwarci, silni, wydajni, odważni, ważni, dbający o sprawy publiczne, wpływowi, dobrze wynagradzani i cieszący się uznaniem społecznym. Najważniejsze cechy przypisywane kobietom odzwierciedlają ich brak dostępu do władzy: zależne, opiekuńcze, pasywne i dbające o rodzinę. Kobiety zajmują podrzędne stanowiska, ich praca jest niżej ceniona, otrzymują za nią niższe wynagrodzenie i nie wiąże się z nią prestiż. Jeśli dziewczynki lub chłopcy nie spełniają stereotypowych oczekiwań wobec swojej płci, spotykają się z krytyką, ostracyzmem, a bywa, że i przemocą. Tego rodzaju konflikty mogą mieć negatywny wpływ na prawidłowy rozwój osobowości dziecka. Więcej informacji na ten temat zamieszczono w omówieniu wątku tematycznego nr 7, Równość płci, s. 248.

Dyskryminacja religijna

W Europie panuje urzędowo zadeklarowana wolność religijna, niemniej dyskryminacja na tym tle jest spotykana powszechnie, często zresztą występuje w połączeniu z rasizmem i ksenofobią. W przeszłości Europę rozdzierały konflikty pomiędzy protestantami a katolikami, katolikami a prawosławnymi, jak również zinstytucjonalizowanymi kościołami a heretykami, dziś jednak stosunki pomiędzy poszczególnymi odłamami chrześcijaństwa nie są już tak zaognione. Zarazem na kontynencie rozkwita wiele wspólnot religijnych o charakterze mniejszościowym, np. wspólnoty wyznawców judaizmu, hinduizmu, buddyzmu, bahaizmu, rastafarianizmu i islamu. To pogłębiające się zróżnicowanie religijne jest często ignorowane, podobnie jak nie zwraca się uwagi na miliony Europejczyków, którzy nie są religijni, bądź też nie są chrześcijanami.

PYTANIE: *Czy w twojej społeczności są jakieś mniejszości religijne? Gdzie się gromadzą w celu sprawowania kultu religijnego?*

Na szczególną troskę zasługuje rosnąca w siłę islamofobia – dyskryminacja, strach i nienawiść skierowana wobec muzułmanów. Islam pod względem popularności jest drugą, po chrześcijaństwie, religią w Europie, a w niektórych państwach czy regionach na Bałkanach i Kaukazie jest to religia wręcz dominująca. Wrogość wobec muzułmanów, jaka narosła po niedawnych atakach terrorystycznych w USA, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii, ujawniła głęboko zakorzenione uprzedzenia tkwiące w większości europejskich społeczeństw. Jednym z ich najczęstszych publicznych przejawów jest niezgoda na rejestrowanie muzułmańskich związków wyznaniowych, odmowa wydania zgody na budowę meczetu, nieudane próby znalezienia pomieszczeń dla islamskich społeczności i grup religijnych oraz nałożone na kobiety i dziewczynki restrykcje związane z noszeniem hidżabów.

Jednym z najbardziej typowych uprzedzeń wobec islamu jest przekonanie o jego niezgodności z prawami człowieka. Jako dowód przemawiający za tą tezą podaje się brak instytucji demokratycznych oraz powszechne lekceważenie praw człowieka w licznych krajach muzułmańskich. Pomija się przy tym fakt, że religia jest tylko jednym z wielu czynników odpowiadających za ten stan rzeczy.

Wiele z uprzedzeń ma również swoje źródło w niewiedzy i nieznajomości islamu, który często utożsamiany bywa z terroryzmem, ekstremizmem i agresywną polityką realizowaną przez niektóre państwa muzułmańskie. W rzeczywistości islam, podobnie jak i większość religii, głosi zasady tolerancji, solidarności i miłości bliźniego.

Dyskryminacja ze względu na orientację seksualną

Homofobia to awersja lub nienawiść do gejów i lesbijek, czyli innymi słowy homoseksualistów oraz ich stylu życia lub kultury, a w najogólniejszym sensie do ludzi o innej orientacji seksualnej, w tym biseksualistów i transseksualistów. Chociaż reformy prawodawstwa europejskiego w sposób istotny przyczyniły się do formalnego wzmocnienia praw człowieka przysługujących gejom i lesbijkom, ich rzeczywista realizacja jest wielorako uwarunkowana – inaczej wygląda sytuacja w dużych aglomeracjach, w których homoseksualiści mogą mieszkać, pracować i zawierać związki cywilne bez skrywania swej orientacji, a inaczej w rolniczych regionach Europy Środkowej i Wschodniej, gdzie spotykają się oni z dyskryminacja prawną, nękaniem i przemocą ze strony ludności i władz. Wielu ludzi wciąż widzi w homoseksualizmie chorobę, pewnego rodzaju zaburzenie psychiczne, czy wręcz grzech. Wielu innych świadomie lub nieświadomie stosuje normy heteroseksualne do środowisk homoseksualnych, obwiniając ich przedstawicieli o nieprzestrzeganie norm oczekiwanych od „normalnych" ludzi.

PYTANIE: *Czy dzieci, z którymi pracujsz, używają homofobicznych wyzwisk, nawet nie rozumiejąc ich? Co możesz zrobić, by przestały używać takiego języka?*

Dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność

Określenie osoba z niepełnosprawnością może odnosić się do osób mających różne zaburzenia – niepełnosprawność może być fizyczna, intelektualna, sensoryczna lub psychospołeczna; trwała lub czasowa; nabyta w wyniku choroby, wypadku lub dziedziczna. Osobom z niepełnosprawnościami przysługują te same prawa człowieka, co wszystkim innym ludziom, jednak w ich realizacji muszą się one zmagać z barierami społecznymi, prawnymi i praktycznymi. Dzieje się tak zazwyczaj z powodu nieporozumień i negatywnych postaw związanych z niepełnosprawnością jako taką.

Wielu ludzi błędnie uważa, że osoby z niepełnosprawnościami nie mogą przynosić korzyści społeczeństwu, do którego należą. Negatywne postawy wobec tych osób w głównej mierze wynikają z przekonania, że są one ułomne lub chore i wymagają naprawy bądź leczenia. Przyczyną negatywnych postaw wobec tych osób jest także przesąd o ich bezradności i uzależnieniu od pomocy ze strony innych. Pozytywna postawa wobec ludzi z niepełnosprawnościami polega na widzeniu w niepełnosprawności naturalnego elementu ludzkiej różnorodności. Osoby z niepełnosprawnościami potrzebują jedynie pewnych środków, które umożliwią im pełne uczestnictwo społeczne i wzmocnią ich pozycję tak, by mogły działać samodzielnie (np. wózek inwalidzki lub większa ilość czasu na ukończenie jakiegoś zadania). Takie pozytywne podejście zakłada, że obowiązek wyjścia naprzeciw potrzebom ludzi z niepełnosprawnościami spoczywa na społeczeństwie.

W *społecznym modelu niepełnosprawności* przyjęto, że powstałe w środowisku fizycznym i społecznym bariery, które ograniczają osobom z niepełnosprawnościami możliwość uczestniczenia w życiu społecznym i realizowania swych praw, powinny być eliminowane. Oznacza to m.in. promowanie pozytywnych postaw wobec osób z niepełnosprawnościami i likwidowanie przeszkód fizycznych (np. instalowanie w budynkach pochylni lub wind dla ludzi na wózkach inwalidzkich). W myśl społecznego modelu niepełnosprawności, dzieci z niepełnosprawnościami uznawane są obecnie za dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Instytucje funkcjonujące w społeczeństwie zobowiązane są do uwzględniania ich potrzeb i dostosowania się do nich. Dziś duża część tych dzieci regularnie uczęszcza do szkoły.

Określenie „dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi" odnosi się również do osób mających trudności w nauce z powodów, które najprawdopodobniej zaburzają ich rozwój ogólny. Szkoły muszą zmienić swoje programy, metody nauczania i organizację oraz/lub zapewnić dodatkowe wsparcie, by pomóc tym dzieciom zrealizować tkwiący w nich potencjał. Tego rodzaju posunięcia stanowią część działań na rzecz edukacji włączającej (kształcenia integracyjnego).[2]

PYTANIE: *W jaki sposób kształci się dzieci z niepełnosprawnościami w Polsce? Czy są jakieś udogodnienia dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi?*

W grudniu 2006 r. Zgromadzenie Ogólne NZ przejęło pierwszy traktat międzynarodowy poświęcony prawom człowieka przysługującym osobom z niepełnosprawnościami, była nim **Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych**. Unia Europejska podpisała ją w marcu 2007 r., ogłaszając ją „pierwszą powszechną konwencją praw człowieka nowego tysiąclecia".

Dokument ten definiuje niepełnosprawność jako element zróżnicowania rodziny ludzkiej, podkreśla wkład osób z niepełnosprawnościami w rozwój społeczeństw, zakazuje tworzenia barier dla uczestnictwa takich osób w życiu społecznym oraz promuje ich aktywne włączanie w życie społeczne. Dalekosiężnym celem Konwencji jest zmiana sposobu postrzegania osób z niepełnosprawnościami przez społeczeństwo, a tym samym przemiana społeczeństwa jako takiego.[3]

Edukacja na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji

Wychowawcy i inne osoby pracujące z dziećmi powinni doceniać potrzebę rozwijania w każdym dziecku postawy opartej na tolerancji i braku dyskryminacji. W tym celu powinni oni tworzyć takie warunki kształcenia, w których różnorodność jest wartością, a różnice nie są ignorowane lub wręcz wykluczane. Dlatego wszystkie osoby pracujące z dziećmi oraz same dzieci powinny zdać sobie sprawę z własnych praktyk i skłonności dyskryminacyjnych. Konieczne jest także poszerzenie ogólnej wiedzy na temat tego typu zachowań. Zajęcia, w ramach których dzieci wcielają się w role, z jednej strony pozwalają im uświadomić sobie takie zachowania oraz rozwijać zdolność do empatii, a z drugiej kształtują w osobach doświadczających dyskryminacji odporność i asertywność.

Europejskie programy przeciwko dyskryminacji

Rada Europy powołała różne organy i realizuje liczne programy przeciwdziałające dyskryminacji w Europie. Europejska Komisja przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji, która działa od 1993 r., regularnie publikuje wyniki badań nad rasizmem i nietolerancją w krajach członkowskich Rady Europy. Rada organizuje także spotkania przy okrągłym stole z przedstawicielami instytucji społeczeństwa obywatelskiego i opracowuje zalecenia skierowane do rządów poszczególnych państw.

Agencja Praw Podstawowych, niezależna instytucja ustanowiona przez Unię Europejską w 2007 r., oferuje krajom wprowadzającym regulacje prawne z zakresu praw podstawowych fachową pomoc. Dąży ona także do podniesienia świadomości społecznej w zakresie praw człowieka, współpracując z instytucjami społeczeństwa obywatelskiego. Kilka państw europejskich powołało do życia działające na szczeblu krajowym instytucje zwalczające wszelkie formy dyskryminacji i promujące równość i tolerancję.

PYTANIE: *Czy w Polsce jest jakiś organ publiczny, którego misją jest zwalczanie dyskryminacji?*

Rada Europy, poprzez inicjowanie i prowadzenie różnego rodzaju programów, pracuje też nad uświadamianiem społeczeństwom zagrożeń związanych z dyskryminacją. Prowadzona w latach 2006-2007 Europejska Kampania Młodzieży „Każdy inny – wszyscy równi" kładła nacisk na trzy wartości: różnorodność kulturową (docenienie bogactwa tkwiącego w wielości kultur i tradycji), prawa człowieka oraz uczestnictwo (umożliwienie każdemu przyczynienia się do zbudowania Europy, w której każdy ma prawo do bycia sobą – bycia różnym i wolnym). Kolejna kampania realizowana pod auspicjami Rady Europy dotyczyła dyskryminowania Romów. Zatytułowano ją „Dosta!", co po romsku znaczy „Dość!", a jej celem było zbliżenie do siebie społeczności nieromskich i romskich.

Walka z dyskryminacją trwa, a Rada Europy wspierać ją będzie ze wszystkich sił.

Źródła

- Bellamy Carol, *La Situation des Enfants dans le Monde,* UNICEF, 2004: www.unicef.org/french/sowc04/files/SOWC_04_FR.pdf
- *Children's Etiquette or How to Be Friends with Everybody,* Croatian Union of Physically Disabled Persons Associations (CUPDPA), Zagreb 2002.
- *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education,* UNESCO, Salamanca 1994: http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000984/098427eo.pdf
- *Tous les Enfants du Monde ont le Droit*, Editions Fleurus Presse/ UNICEF France, 2007.
- Titley Gavan, *Youth work with Boys and Young Men as a means to prevent violence in everyday life*, Council of Europe, 2003.

Strony internetowe

- Rada Europy: http://www.coe.int/t/pl/Com/about_coe/
- „Każdy inny – wszyscy równi": http://alldifferent-allequal.info
- Biuro Wysokiego Komisarza NZ ds. Praw Człowieka: www.ohchr.org/english/
- UNICEF: http://www.unicef.pl/
- Bibliothèque Numérique pour le Handicap: http://bnh.numilog.com
- Oświadczenie UE na forum ONZ w sprawie Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych, 2007: www.europa-eu-un.org/articles/fr/article_6914_fr.htm

- Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Edukacji (ISCED) UNESCO, 1997: www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/isced_1997.htm

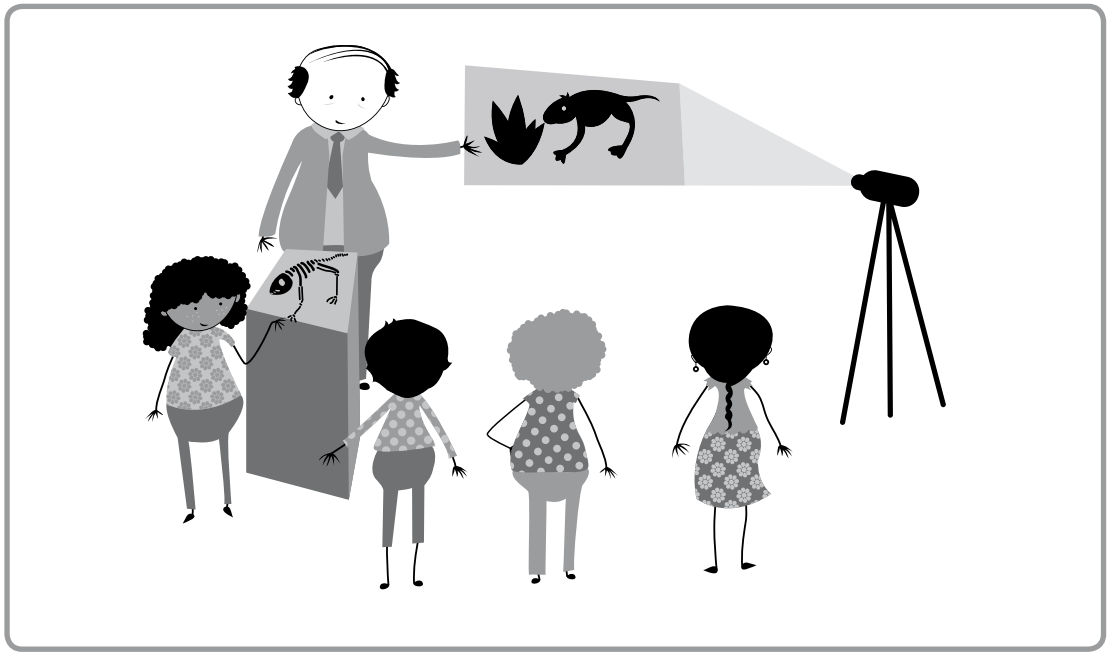
Przypisy

1 Por. Droits Partagés, des droits de l'homme aux droits de l'enfant: www.droitspartages.org
2 Por. Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Edukacji (ISCED): www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/isced_1997.htm
3 Por. Oświadczenie Unii Europejskiej na forum NZ w sprawie Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych: www.europa-eu-un.org/articles/fr/article_6914_fr.htm

4. EDUKACJA I CZAS WOLNY

Jedynym sposobem nauczania na rzecz demokracji jest nauczanie demokratyczne. Jeśli ten związek zostanie ustanowiony, powstanie mechanizm zapewniający lepszy i szerszy dostęp do edukacji, a także powszechniejsze poszanowanie praw człowieka.

Przemowa wygłoszona przez Maud de Boer-Buquicchio
Zastępcę Sekretarza Generalnego Rady Europy

Nauka stanowi podstawowe prawo człowieka. Jest niezbędna dla jego rozwoju, stanowi też narzędzie do uzyskania i realizowania innych praw. Artykuł 26 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka stanowi, że każdy ma prawo do nauki, która powinna być bezpłatna i obowiązkowa przynajmniej na poziomie podstawowym. Również Artykuł 2 prot. nr 1 Europejskiej Konwencji o Prawach Człowieka gwarantuje wszystkim prawo do nauki. Kształcenie na poziomie średnim, zawodowym i wyższym, które obecnie w Europie wciąż nie jest dla każdego dostępne, powinno być zapewnione w najszerszym możliwym wymiarze.

Jednak dostęp do bezpłatnego szkolnictwa nie jest już uważany za warunek wystarczający dla pełnej realizacji prawa do nauki. Konieczne jest spełnienie dodatkowych trzech wymogów. Są nimi:

1. **Równość szans**: państwo powinno zagwarantować nie tylko równy dostęp do edukacji, ale także równe szanse osiągnięcia sukcesu. Oznacza to, że niektóre dzieci mogą potrzebować dodatkowej pomocy i zapewnienia szczególnych warunków, np. dzieci niesłyszące mają prawo do posługiwania się językiem migowym oraz dostępu do aparatów słuchowych. Podobne udogodnienia powinny być oferowane wszystkim dzieciom z potrzebami specjalnymi, tak aby mogły one chodzić do tych samych szkół, co pozostałe dzieci, i mieć w nich równe szanse na odniesienie edukacyjnego sukcesu. Niektóre dzieci, np. te z grup koczujących, przemieszczających się po niektórych państwach europejskich, mogą zostać pozbawione prawa do nauki, jeśli nie zostanie im zapewnione specjalne kształcenie dostosowane do wędrownego trybu życia ich rodziców.

   Równość szans na sukces w szkole wymaga też zwrócenia uwagi na inne aspekty nauczania, np. stosowanie ojczystego języka dziecka, warunki, w jakich odrabiana jest praca domowa, do-

stęp do książek oraz inne utrudnienia w nauce. Uczenie się w języku ojczystym nie tylko sprzyja osiąganiu lepszych wyników w nauce, ale stanowi także prawo kulturalne. Niemożność znalezienia rozwiązań dla problemów związanych z uczeniem się jest dla szkoły porażką. Powinni jej zaradzić specjalnie przeszkoleni nauczyciele zdolni do różnicowania stylów uczenia się uczniów oraz inni specjaliści, np. asystenci społeczni, mediatorzy i psychologowie. Zapewnienie równych szans w edukacji odgrywa kluczową rolę w walce z ubóstwem.

2. **Wartościowa edukacja:** państwo powinno zagwarantować równy dostęp do edukacji na jak najwyższym poziomie. Zbyt często występuje system, w którym istnieją dwa rodzaje szkół: szkoły dysponujące wysoko wykwalifikowaną kadrą i wysokiej klasy infrastrukturą, dostępne dla elity, i szkoły, pozbawione odpowiednich zasobów ludzkich i technicznych, dla ludzi ubogich. Należy zagwarantować wspólne dla wszystkich osób, do pewnego wieku, kształcenie podstawowe, którego celem byłoby dostarczenie wiedzy i umiejętności niezbędnych w przyszłym życiu. Jednak zadanie wprowadzenia wartościowej edukacji nie ogranicza się do zwiększenia nakładów pieniężnych na szkoły i zwiększenia skuteczności nauczania. UNESCO stwierdza[1], że wartościowa edukacja musi opierać się na prawach człowieka i uwzględniać nowe zjawiska i zagadnienia, w tym różnorodność kulturową, wielojęzyczność, pokój i niestosowanie przemocy, zrównoważony rozwój i umiejętności społeczne.
3. **Edukacja na rzecz pełnego rozwoju osobowości ludzkiej:** wykształcenie, do którego mają prawo wszyscy ludzie, nie ogranicza się do podstaw czytania, pisania i liczenia. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stwierdza wprost, że „celem nauczania jest pełny rozwój osobowości ludzkiej i ugruntowanie poszanowania praw człowieka (...) oraz zrozumienie i przyjaźń między wszystkimi narodami". Konwencja o Prawach Dziecka idzie jeszcze dalej w kwestii rodzaju edukacji będącej prawem każdego dziecka – jest to:

   ... przygotowanie dziecka do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia.

   Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 29.

Zatem prawo do nauki jest zarazem prawem do edukacji na rzecz praw człowieka. Tego rodzaju całościowe podejście może cechować zarówno kształcenie formalne, jak i nieformalne, które polega na realizowaniu programów edukacyjnych poza oficjalnym systemem oświatowym, często przez organizacje pozarządowe. Obie te formy kształcenia wzajemnie się uzupełniają.

Niektórym dzieciom może wydać się dziwne, że nauka to jednocześnie ich prawo i obowiązek. Łatwo przyjdzie im jednak zrozumieć ten wymóg, jeśli dowiedzą się czegoś więcej o dzieciach, które nie mają dostępu do szkoły, i uświadomią sobie, jak brak możliwości uczęszczania do szkoły mógłby wpłynąć na ich życie już teraz, a także w przyszłości.

Warto w tym kontekście poruszyć kwestię pracy dzieci. O ile dorosłym przysługuje „prawo do pracy", o tyle dzieci mają prawo do szczególnej ochrony przed nadmierną lub niebezpieczną pracą. Za główną „pracę" wykonywaną przez dzieci uważa się chodzenie do szkoły. Niektóre dzieci muszą jednak pracować, aby pomagać swoim rodzinom w przetrwaniu; zresztą wszystkie dzieci mogą – i powinny – pomagać swoim rodzinom. Wiele z nich pracuje latem, by zdobyć „kieszonkowe", co może być ważnym, edukacyjnie wartościowym doświadczeniem życiowym. Niemniej dzieci powinny wiedzieć, że prawo chroni je przed wykorzystywaniem i pracami, które są niebezpieczne lub niezdrowe. Praca dziecka nigdy nie powinna kolidować z nauką oraz odpoczynkiem i zabawą (Artykuł 32 i 36 Konwencji o Prawach Dziecka). Dzieci mogą zdobyć lub poszerzyć swą wiedzę na temat wyzysku dzieci z filmów lub z relacji innych ludzi. Starsze z nich powinny wiedzieć, jakie prace mogą być współcześnie wykonywane przez dzieci i rozumieć różnicę między pracą odpowiednią dla młodzieży, a wyzyskiem.

Wyzwania stojące przed edukacją w XXI w. i nowe cele polityki edukacyjnej

W 1996 r. UNESCO przygotowało listę najważniejszych, występujących dziś na świecie napięć, które mają wpływ na edukację. Należą do nich[2]:

1. Napięcie pomiędzy tym, co globalne a tym, co lokalne.
2. Napięcie pomiędzy tym, co powszechne a tym, co jednostkowe.
3. Napięcie pomiędzy tradycją a nowoczesnością.
4. Napięcie pomiędzy tym, co duchowe a tym, co materialne.
5. Napięcie pomiędzy czynnikami krótkofalowymi i długofalowymi.
6. Napięcie pomiędzy rywalizacją a równymi szansami.
7. Napięcie pomiędzy niezwykłym rozwojem wiedzy a możliwościami jej przyswojenia.

Napięcia te są wyzwaniami dla edukacji. W ramach strategii mającej im sprostać UNESCO opracowało listę „czterech filarów" edukacji:

1. *Uczenie się, aby żyć razem:* nauka powinna rozwijać w uczniach zdolności i umiejętności niezbędne do zaakceptowania swej współzależności od innych ludzi. Do umiejętności tych należą: umiejętność radzenia sobie z konfliktami, wspólnej pracy na rzecz wspólnych celów i wspólnej przyszłości, poszanowania pluralizmu i różnorodności (np. seksualnej, etnicznej, narodowościowej, religijnej i kulturowej), czynnego uczestnictwa w życiu własnej społeczności.
2. *Uczenie się, aby wiedzieć:* nauka powinna pomagać uczniom zdobyć narzędzia do poszerzania wiedzy: podstawową umiejętność komunikacji i ekspresji werbalnej, umiejętność czytania, pisania i liczenia oraz umiejętność rozwiązywania problemów. Edukacja powinna umożliwiać zdobycie zarówno rozległej wiedzy ogólnej, jak i wiedzy specjalistycznej dotyczącej wybranych dziedzin, musi również prowadzić do zrozumienia praw i obowiązków. Przede wszystkim jednak, powinna ona kształtować umiejętność uczenia się.
3. *Uczenie się, aby działać:* edukacja powinna pomagać uczniom w zdobywaniu umiejętności zawodowych oraz kompetencji psychospołecznych, które pozwolą im podejmować właściwe decyzje w różnych sytuacjach życiowych, funkcjonować w relacjach społecznych i zawodowych, uczestniczyć w rynku lokalnym i globalnym, wykorzystywać narzędzia technologiczne, zaspokajać podstawowe potrzeby oraz polepszać jakość życia własnego i innych ludzi.
4. *Uczenie się, aby być:* edukacja powinna przyczyniać się do rozwoju osobistego i umożliwiać jednostkom podejmowanie samodzielnych, przemyślanych, krytycznych i odpowiedzialnych działań. Jej celem winno być osiągnięcie pełni ludzkiego potencjału: rozwoju pamięci, logicznego myślenia, zmysłu estetycznego, wartości duchowych, zdolności fizycznych i kompetencji komunikacyjnych. Edukacja powinna też zachęcać do podejmowania zdrowego stylu życia, uprawniania sportów i rekreacji, poszanowania własnej kultury, wypracowania własnego kodeksu moralnego i etycznego, rozwijać umiejętności występowania we własnym imieniu i obrony własnej osoby oraz odporność na przeciwieństwa losu.

Wyzwania stojące przed edukacją skłoniły organizacje międzynarodowe do opracowania nowych strategii, mogących zapewnić osiągnięcie postawionych celów. Jedną z nich jest unijna Strategia Lizbońska[3]. Wymieniono w niej kluczowe kompetencje niezbędne do tego, by Europa zyskała skutecznych i dobrze wykształconych obywateli. Do kompetencji tych zaliczono:

- porozumiewanie się w języku ojczystym,
- porozumiewanie się w językach obcych,
- kompetencje matematyczne,
- podstawowe kompetencje naukowo-techniczne,
- kompetencje informatyczne,

- umiejętność uczenia się,
- kompetencje interpersonalne i obywatelskie,
- inicjatywność i przedsiębiorczość,
- świadomość kulturowa.

Europejska polityka edukacyjna łączy dziś dwie kluczowe koncepcje: *uczenia się przez całe życie* i *uczącego się społeczeństwa*. Celem jest społeczeństwo, w którym ludzie mają do wyboru różne możliwości rozwijania swoich umiejętności przez całe swoje życie. Coraz częstsze jest też przekonanie, że w ramach tego procesu kształcenie formalne i nieformalne nawzajem się uzupełniają. Edukacja nieformalna może dotyczyć znacznie większej liczby zagadnień i daje szansę zastosowania bogatszego spektrum metodologii. Charakteryzująca ją większa elastyczność może przyczynić się do rozpowszechnienia umiejętności czytania i pisania pośród milionów dzieci i dorosłych, niemających dostępu do formalnych systemów oświatowych, a tym samym będących funkcjonalnymi analfabetami.

PYTANIE: *Czy kiedykolwiek brałeś/brałaś udział w jakimś szkoleniu w ramach edukacji nieformalnej? Jakie były twoje doświadczenia? Czym różniło się ono od edukacji formalnej?*

Prawo do czasu wolnego i zabawy

Zabawa jest na tyle istotna dla zdrowia i rozwoju dziecka, że została uznana za prawo podstawowe w Artykule 31 Konwencji o Prawach Dziecka. Według Międzynarodowego Stowarzyszenia na rzecz Prawa Dzieci do Zabawy „bawienie się (...) to podstawowa dla rozwoju potencjału każdego dziecka forma aktywności, gdyż zabawa to sposób na uczenie się miłości i kształtowanie swego życia, a nie tylko sposób spędzania wolnego czasu"[4]. Niezależnie od wieku, bawiące się dziecko rozwija swoje umiejętności, ćwiczy ciało i wyobraźnię, a także uczestniczy w procesach socjalizacyjnych. W dalszej części wspomnianego wyżej artykułu Konwencji o Prawach Dziecka czytamy, że dzieci mają prawo do: „... wszechstronnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i artystycznym, a (Państwa-Strony) będą sprzyjały tworzeniu właściwych i równych sposobności dla działalności kulturalnej, artystycznej, rekreacyjnej oraz w zakresie wykorzystania czasu wolnego".

Nie można utożsamiać zabawy oraz życia kulturalnego i artystycznego ze zwykłą rekreacją i rozrywką. Działania w tych sferach przyczyniają się do rozwoju samodzielności dziecka, jego zdolności interpersonalnych i umiejętności międzykulturowych. Dzięki zabawie i sztuce dzieci mogą doświadczać w praktyce zasad przenikających prawa człowieka: szacunku, godności, równości, włączania, uczciwości i współpracy.

Również sport wpaja takie wartości społeczne, jak uczestnictwo, współpraca, poświęcenie i pozytywna rywalizacja. Aby jednak czerpać z niego korzyści edukacyjne, zarówno prowadzący zajęcia jak i dzieci muszą uprawiać go w sposób zgodny z tymi wartościami i mieć świadomość potencjalnych zagrożeń, jakie są z nim związane, zwłaszcza jeśli zapanuje duch wszechobecnej rywalizacji.

Organizacje międzynarodowe, prawa człowieka a edukacja

Program UNESCO „Edukacja dla wszystkich"

Podczas zorganizowanego w 2006 r. Światowego Forum Edukacyjnego przyjęto **Dakarski Ramowy Plan Działania**, nową, ogólnoświatową strategię dla programu „Edukacja dla wszystkich", która ma być wdrażana przez UNESCO i rządy poszczególnych państw w najbliższej dekadzie. Projekt ten kładzie nacisk na opiekę przedszkolną, wartościową edukację, usuwanie nierówności pomiędzy chłopcami a dziewczynkami oraz rozwój umiejętności społecznych.

Rada Europy

Działania Rady Europy w sferze edukacji oparte są na **Europejskiej Konwencji Kulturalnej** i odpowiadają za nie dwa organy: Dyrektoriat Szkolny, Pozaszkolny i Szkolnictwa Wyższego oraz Dyrektoriat Młodzieży i Sportu. Aktywność pierwszego z nich skupia się na problemach wartościowej edukacji, nowoczesnej polityki oświatowej, dialogu międzykulturowego oraz edukacji obywatelskiej.

Dyrektoriat Młodzieży i Sportu opracowuje wytyczne polityczne i inicjuje programy na rzecz rozwoju spójnych i efektywnych strategii pracy z młodzieżą na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym. Ponadto dostarcza on funduszy i pomocy edukacyjnej dla podejmowanych na arenie międzynarodowej działań mających na celu promowanie demokratycznego obywatelstwa oraz uczestnictwa dzieci i młodzieży, edukacji na rzecz praw człowieka i włączania młodych ludzi do życia społecznego. Sekcja Młodzieży stanowi zarazem europejskie centrum zasobów wykorzystywanych w ramach edukacji nieformalnej.

Rada Europy wspiera sport, uważając, ze pozwala on rozwijać postawy *fair play*, tolerancji oraz stanowi element zdrowego stylu życia. Rada opracowała we współpracy z Unią Europejską pakiet edukacyjny dla szkół i organizacji sportowych zatytułowany „Clean Sports Guide".

Źródła

- Delors Jacques, *Learning: the Treasure Within:* Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century, UNESCO Publishing, 1996: www.unesco.org/delors/delors_e.pdf
- *Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie* (2006/962/WE)
- http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:PL:PDF

Strony internetowe

- Rada Europy: www.coe.int
- Dyrektoriat Młodzieży i Sportu, Rada Europy: www.coe.int/youth
- Enabling Education Network: www.eenet.org.uk
- Europejski Komitet Paraolimpijski (EPC): www.europaralympic.org
- Europejska Karta Sportu: www.coe.int/t/dg4/sport/SportinEurope/charter_en.asp
- Futbol Przeciw Rasizmowi w Europie: www.farenet.org
- International Play Association: www.ipaworld.org/home.html
- Wykopmy rasizm ze stadionów: www.kickitout.org
- Right to Education Project: www.right-to-education.org
- UNESCO: portal.unesco.org/education

Przypisy

1 Por. UNESCO, Peace and Human Rights Education: www.portal.unesco.org/education

2 Jacques Delors, *Learning: the Treasure Within:* Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twentyfirst Century: UNESCO Publishing, 1996, s. 16.

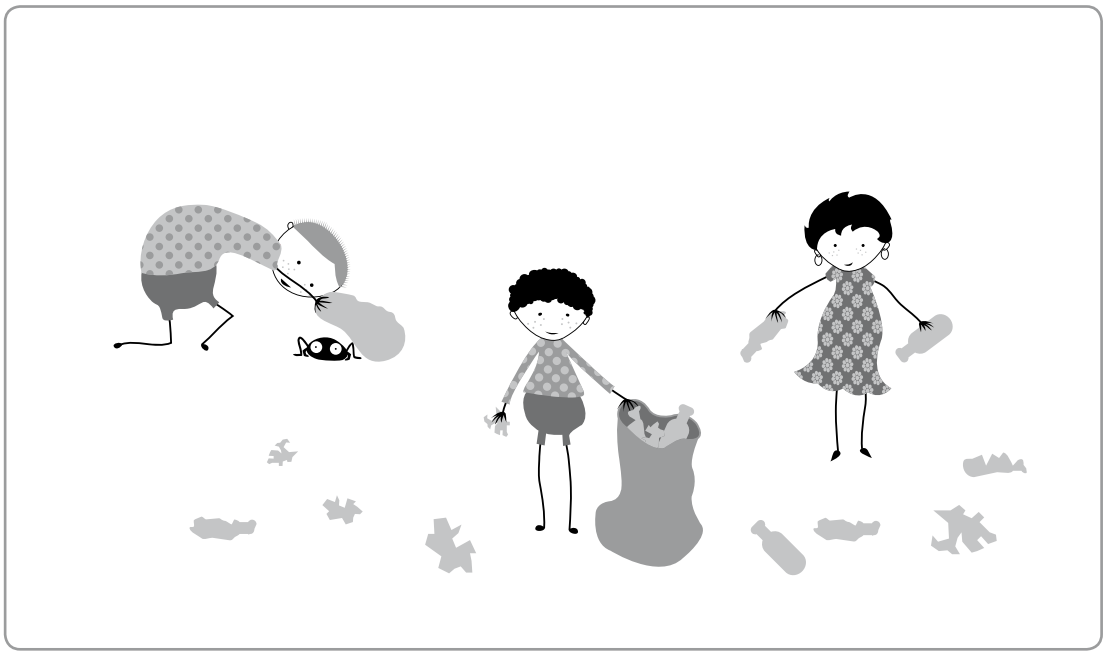
3 *Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie* (2006/962/WE)
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:PL:PDF

4 Deklaracja, Międzynarodowe Stowarzyszenie na rzecz Prawa Dzieci do Zabawy, 1982 (Declaration, International Play Association).

5. ŚRODOWISKO

Zrównoważony rozwój to rozwój, który zaspokaja dzisiejsze potrzeby, nie przekreślając zarazem szans przyszłych pokoleń na zaspokajanie ich własnych potrzeb.

Komisja Brundtland, 1987

Ludzie są integralną częścią swojego środowiska, a ono z kolei wywiera wpływ na wszystkie sfery ich życia, w tym na prawa człowieka. Zorganizowana w 1972 r. Konferencja Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska Człowieka oficjalnie uznała wzajemne powiązania pomiędzy środowiskiem a prawami człowieka, stwierdzając, że „środowisko człowieka, to naturalne i to wytworzone przez ludzi, ma kluczowe znaczenie dla jakości jego życia i realizacji podstawowych praw człowieka, w tym samego prawa do życia".[1]

Prawo do środowiska zalicza się do **praw trzeciej generacji**, zwanych też **prawami kolektywnymi**. Odnoszą się one nie do jednostek, ale do całych społeczeństw i zbiorowości ludzkich, i obejmują sobą m.in. prawo do pokoju, zrównoważonego rozwoju, komunikowania się oraz korzystania ze wspólnego dziedzictwa ludzkości. Podstawą praw kolektywnych, np. prawa do zdrowego środowiska naturalnego, jest przekonanie, że prawa człowieka przysługują nie tylko jednostkom funkcjonującym w ramach systemu społecznego lub politycznego, ale także wszystkim ludziom zjednoczonym jako bliźni we współzależnych systemach wykraczających poza struktury państw narodowych. Przykładem zjawiska, które można rozpatrywać w kontekście praw trzeciej generacji, jest ocieplenie klimatu, które dotyka wszystkich ludzi, niezależnie od kraju, w którym mieszkają. Tak jak obowiązkiem każdego człowieka jest szanować wrodzoną wartość każdej istoty ludzkiej, tak też każdy powinien okazywać poszanowanie dla wartości innych stworzeń: zwierząt, roślin i ekosystemów, w których wszyscy żyjemy.

Wpływ środowiska naturalnego na realizację praw człowieka jest zarówno pozytywny, jak i negatywny. Odgrywa ono zasadniczą rolę w ludzkim życiu, dostarczając człowiekowi m.in. pożywienia i surowców wykorzystywanych w przemyśle. Z drugiej strony zagrożenia środowiskowe (np. nadmierna radioaktywność lub zanieczyszczenie wody pitnej) mogą ograniczać lub uniemożliwiać realizację podstawowego prawa do życia. Prawa człowieka przysługujące ludziom żyjącym na terenach, na których nastąpiło skażenie gleby, powietrza, wody i zasobów żywności, mogą być łamane, a oni sami narażeni są na ry-

zyko zachorowania, uszkodzenia materiału genetycznego, utraty środków do życia, a wręcz samego życia. Wiele podstawowych praw człowieka ma istotny wymiar środowiskowy: prawo do zdrowia, bezpiecznych i zdrowych warunków pracy, odpowiednich warunków mieszkaniowych i żywieniowych oraz odpowiednich warunków życia.

Problemy środowiskowe w Europie

Europa zmaga się z poważnymi problemami związanymi ze stanem środowiska naturalnego, które mogą mieć wpływ na życie przyszłych pokoleń. Są nimi:

- **zanieczyszczenie powietrza** spowodowane przez przemysł ciężki i stosowanie paliw kopalnych, mające bezpośredni wpływ na zdrowie człowieka i wszystkich żywych istot,
- **zmiany klimatyczne** wynikłe z globalnego ocieplenia i efektu cieplarnianego, które mogą w przyszłości wywołać suszę i gwałtowne burze oraz doprowadzić do zmniejszenia areału ziemi uprawnej,
- **dostępność wody** i jej jakość,
- **masowa konsumpcja i wytwarzanie śmieci** mające negatywny wpływ na środowisko naturalne, np. nadmierne użytkowanie samochodów osobowych, torebek plastikowych i opakowań,
- **organizmy zmodyfikowane genetycznie** (GMO), których materiał genetyczny został zmieniony, mogące mieć długofalowe konsekwencje dla zdrowia ludzi, środowiska naturalnego oraz zrównoważonego rolnictwa.

Dzieci a środowisko naturalne

W 2004 r. europejscy ministrowie środowiska i zdrowia uchwalili dokument „Plan Działań dotyczący Środowiska i Zdrowia Dzieci w Europie", w którym poruszyli kwestie środowiskowych czynników ryzyka najbardziej zagrażających zdrowiu dzieci zamieszkujących ten kontynent. Plan wyróżnił cztery regionalne priorytety dla Europy[2]:

- zapewnienie czystej wody i odpowiednich warunków sanitarnych,
- zapewnienie ochrony przed urazami i kształtowanie odpowiedniej sprawności fizycznej,
- zapewnienie czystego powietrza zarówno w domu, jak i na zewnątrz,
- podejmowanie działań na rzecz środowiska wolnego od niebezpiecznych substancji chemicznych.

Kluczowe dla osiągnięcia tych celów jest rozbudzenie u dzieci świadomości problemów środowiskowych i zrozumienia tego, jak odnoszą się one do praw człowieka.

PYTANIE: *Jakie są największe problemy środowiskowe w Polsce? Jak dzieci mogą aktywnie przyczynić się do ich rozwiązania?*

Dzieci mogą odegrać aktywną rolę w ochronie środowiska naturalnego i poprawie jego stanu. Dzieci jako jednostki mogą np. zastanowić się nad swoim stylem życia i ocenić, jaki mają wpływ na środowisko naturalne (np. czy oszczędzają wodę i energię, czy nie marnują jedzenia). Na poziomie lokalnym dzieci mogą uczestniczyć w działaniach mających uczynić ich dom lub szkołę przyjaznymi środowisku naturalnemu (np. poprzez używanie produktów ekologicznych lub segregowanie surowców wtórnych). Dzieci mogą też ocenić strategie i działania na rzecz ochrony środowiska podejmowane na szczeblu lokalnym, regionalnym i krajowym oraz ewentualnie zgłosić sugestie dotyczące ich doskonalenia. Innym polem ich aktywności może być udział w różnych kampaniach i imprezach, np. w obchodach Dnia Ziemi lub Światowego Dnia Ochrony Środowiska Naturalnego.

Światowy Dzień Ochrony Środowiska Naturalnego (5 czerwca) został ustanowiony przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1972 r. Jest wiele sposobów jego świętowania, np. organizowanie i/lub uczestnictwo w wyścigach ulicznych, paradach rowerowych, koncertach, szkolnych konkursach na wypracowanie lub plakat poświęcony ekologii, akcji sadzenia drzew, zbierania surowców wtórnych i sprzątania świata. Każdego roku dzień ten obchodzony jest pod innym hasłem, np. „Topniejący lód – gorący temat?", „Zielone miasta – plan dla planety", „Dwutlenek węgla – rzućcie ten nałóg"[3]. Obchody Dnia Ziemi (22 kwietnia) są koordynowane przez Sieć Dnia Ziemi we współpracy z innymi organizacjami działającymi na rzecz ochrony środowiska i praw człowieka (np. Sierra Club i Amnesty International). W ich ramach organizowane są akcje społeczne wyrażające protest przeciwko naruszaniu praw człowieka i niszczeniu środowiska naturalnego[4].

Zrównoważony rozwój

Obecnie trwa ogłoszona przez ONZ na lata 2005-2014 Dekada Edukacji na temat Zrównoważonego Rozwoju. Co to znaczy „zrównoważony rozwój"? Komisja Brundtland, która działała w latach 80. ubiegłego wieku, zdefiniowała go jako „rozwój, który zaspokaja dzisiejsze potrzeby, nie przekreślając zarazem szans przyszłych pokoleń na zaspokajanie ich własnych potrzeb"[5]. Kluczowym dokumentem międzynarodowym poświęconym temu zagadnieniu jest dokument programowy „Agenda 21" uchwalony podczas Szczytu Ziemi – Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój", zorganizowanej w styczniu 1992 r. w Rio de Janeiro – i zatwierdzony jak dotąd przez 172 państwa. Ten obszerny plan działań wciąż znajduje się na etapie wdrażania na szczeblu globalnym, krajowym i lokalnym, a podmiotami zaangażowanymi w ten proces są rządy poszczególnych krajów oraz organizacje pozarządowe i międzynarodowe. Jednym z efektów przyjęcia tego dokumentu był Światowy Szczyt Zrównoważonego Rozwoju w 2002 r. Zrównoważony rozwój to nie tylko ochrona środowiska naturalnego, ale także uczenie się, jak budować oparte na szacunku relacje ze światem oraz innymi ludźmi. Edukacja na temat zrównoważonego rozwoju oznacza zatem nabywanie wiedzy i kształtowanie postaw i wartości pozwalających nam dziś rozwijać się, bez pozbawiania przyszłych pokoleń takiej możliwości[5].

Dzieci mogą zrozumieć długoterminowe skutki ludzkich działań dla środowiska naturalnego poprzez zapoznanie się z sytuacją panującą w ich najbliższym otoczeniu, a następnie umieszczenie zdobytej wiedzy w kontekście globalnym. Jeśli np. rada dzielnicy podejmie decyzję o budowie drogi przebiegającej przez tereny zielone, dzieci mogą bezpowrotnie stracić plac zabaw i miejsce, w którym miały okazję do bezpośredniego kontaktu z naturą. Tylko dbając o środowisko z myślą o tych, którzy przyjdą po nas, możemy utrzymać dla nich naszą planetę w dobrym stanie.

Europejskie Biuro Środowiskowe, sieć zrzeszająca prawie 150 organizacji pozarządowych działających w Europie na rzecz ochrony środowiska, pracuje nad upowszechnianiem wiedzy na temat zagadnień związanych ze zrównoważonym rozwojem i mobilizuje obywateli oraz władze państwowe do ciągłych wysiłków prowadzących do zmian na lepsze w tej dziedzinie.

Instrumenty ochrony praw człowieka

Rada Europy

W **Europejskiej Konwencji Praw Człowieka** nie ma wzmianki o środowisku naturalnym. Fakt ten nie powinien jednak dziwić. Konwencję tę uchwalono w 1950 r., nieliczni zdawali sobie wówczas sprawę z dalekosiężnych skutków degradacji środowiska naturalnego. W Konwencji wielokrotnie wspomniano o „dobrobycie *gospodarczym* kraju", ale nie powiedziano nic o jego dobrobycie ekologicznym; podkreślono wagę „ochrony zdrowia", ale nie dostrzeżono znaczenia zdrowego środowiska naturalnego dla zdrowia ludności. Niemniej podejmowane są starania, by Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał środowiskowe aspekty praw człowieka[7].

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Podobnie jak Europejska Konwencja Praw Człowieka, również pozostałe wczesne instrumenty ochrony praw człowieka, **Powszechna Deklaracja Praw Człowieka** i oba **Pakty**, powstały w czasach, kiedy świadomość ekologiczna nie była jeszcze rozbudzona. Z tego powodu nie uwzględniono w nich zagadnień środowiskowych. Jednak pochodząca z 1989 r. Konwencja o Prawach Dziecka zawiera już konkretną wzmiankę o środowisku naturalnym (Artykuł 24 pkt c), wymieniono je w kontekście prawa dziecka do zdrowia. Dokument ten wzywa rządy państw sygnatariuszy do:

> *zwalczania chorób i niedożywienia, w tym – w ramach podstawowej opieki zdrowotnej – przez wykorzystanie między innymi łatwo dostępnych technik oraz przez dostarczanie odpowiednich pożywnych produktów żywnościowych i wody pitnej, z uwzględnieniem niebezpieczeństwa oraz ryzyka zanieczyszczenia środowiska naturalnego.*

Ponadto Artykuł 24 pkt e podkreśla potrzebę edukacji ekologicznej dla dorosłych i dzieci, która realizowana byłaby w ramach ogólnie pojmowanej edukacji zdrowotnej. Artykuł 29 pkt e wśród celów stojących przez wartościową edukacją, do której każde dziecko ma prawo, wymienia:

> *rozwijanie w dziecku poszanowania środowiska naturalnego.*

Stopniowe uznawanie prawa do zdrowego środowiska naturalnego jest przykładem tego, jak ewoluuje **korpus praw człowieka**. Proces ten polega na rozpoznaniu, zdefiniowaniu i ostatecznej **kodyfikacji** nowego prawa. Obecnie podejmowane są prace nad przygotowaniem konwencji o prawach środowiskowych. Jest to zadanie czasochłonne i wywołujące liczne kontrowersje, a do jego pomyślnego zakończenia potrzebne będzie osiągnięcie kompromisu oraz przeprowadzenie konsultacji z rządami poszczególnych państw, **organizacjami międzyrządowymi** i **pozarządowymi**.

.....

Źródła

- *Deklaracja Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska Człowieka*, Raport z Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska Człowieka, Sztokholm, 1972: http://un-documents.net/unchedec.htm
- *IV Paneuropejska Konferencja Ministrów Środowiska i Zdrowia na temat Środowiska Naturalnego i Zdrowia: Plan Działań dotyczący Środowiska i Zdrowia Dzieci w Europie*, Światowa Organizacja Zdrowia, 2004: www.euro.who.int/document/e83338.pdf
- Garcia San José Daniel, *Environmental protection and the European Convention on Human Rights,* Council of Europe, 2006.
- *Raport Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju*, Rezolucja 42/187, ONZ, 1987: www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm
- *Links between the Global Initiatives in Education, Education for sustainable development in action*, Technical Paper N 1: UNESCO, 2005: http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001408/140848m.pdf

.....

Strony internetowe

- Development Education Program: www.worldbank.org
- Development Education Association (Stowarzyszenie na rzecz Edukacji Rozwojowej): www.dea.org.uk
- Earthday Network Homepage: www.earthday.net
- Epaedia, Environment explained: http://epaedia.eea.europa.eu/

- European Environmenta Agency (Europejska Agencja Środowiska): http://www.eea.europa.eu/pl
- European Environmental Bureau: www.eeb.org/Index.htm
- European Union Environmental Communication Networks (z informacjami na temat dobrych praktyk zaobserwowanych na terenie krajów Unii Europejskich): http://ec.europa.eu/environment/networks/bestpractise_en.htm
- Green Peace: www.greenpeace.org
- United Nations Division for Sustainable Development: www.un.org/esa/sustdev/
- Program Narodów Zjednoczonych ds. Ochrony Środowiska: www.unep.org
- Veolia Environment – Tales around the world youth campaign: www.veoliaenvironnement.com/globe/en/

.....

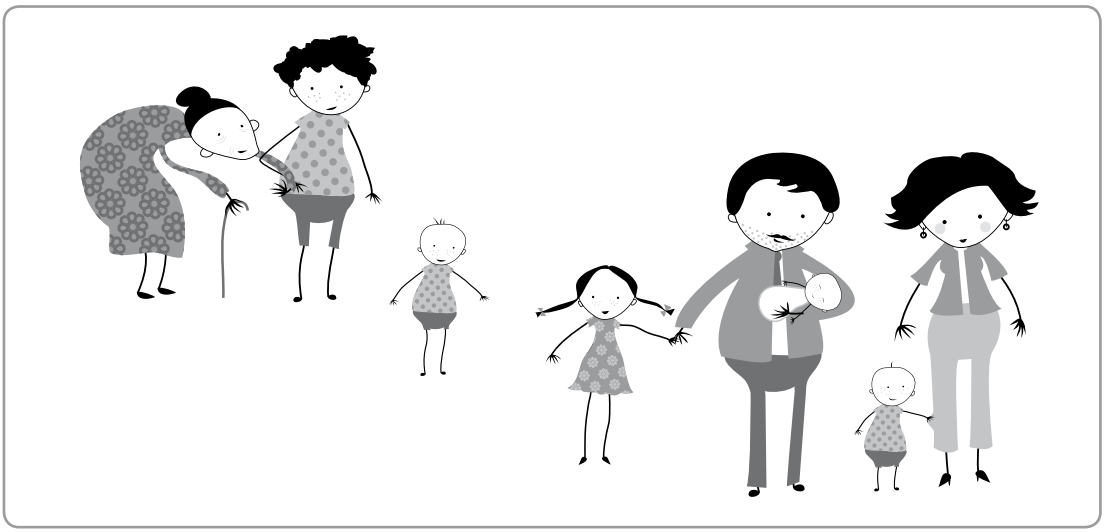
Przypisy

1 *Deklaracja Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska Człowieka*, *Raport z Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska Człowieka*, Stockholm 1972.
2 *IV Paneuropejska Konferencja Ministrów Środowiska i Zdrowia na temat Środowiska Naturalnego i Zdrowia: Plan Działań dotyczący Środowiska i Zdrowia Dzieci w Europie*, Światowa Organizacja Zdrowia, 2004.
3 Por. *Program Środowiskowy ONZ* (UNEP): www.unep.org
4 Por. Sieć Dnia Ziemi: www.earthday.net
5 *Raport Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju*, ONZ, 1987.
6 *Links between the Global Initiatives in Education, Education for sustainable development in action*, Technical Paper Nr 1: UNESCO, 2005.
7 Daniel Garcia San José, *Environmental protection and the European Convention on Human Rights*: Council of Europe, 2006.

6. RODZINA I OPIEKA ZASTĘPCZA

Rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i jest uprawniona do ochrony ze strony społeczeństwa i państwa.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Artykuł 16.3

Konwencja o Prawach Dziecka uznaje, że rodzina jest naturalnym środowiskiem, które zapewnia dziecku najlepszą ochronę oraz najbardziej pomyślne warunki do zdrowego rozwoju. Dziecko ma prawo do opieki, bezpieczeństwa i wychowania w duchu poszanowania jego osoby i tożsamości. Artykuł 3 Konwencji o Prawach Dziecka stanowi, że działaniom rodziców powinno przyświecać najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.

Każde dziecko ma prawo do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką (Artykuł 7). Konwencja o Prawach Dziecka nakłada odpowiedzialność za dobro dziecka zarówno na rodziców, jak i na państwo, choć to ostatnie powinno uznać, że zadanie wychowania i dbania o rozwój dziecka spoczywa przede wszystkim na rodzicach (Artykuł 5), oraz przyjąć na siebie ciężar udzielenia im pomocy w wypełnianiu tego obowiązku (Artykuł 18). Rodzice ponoszą też główną odpowiedzialność za zapewnienie dziecku odpowiednich warunków życia, jeśli nie są w stanie zagwarantować dziecku właściwej opieki, państwo powinno zaoferować wsparcie lub interweniować w inny sposób (Artykuł 27).

Rodzice powinni kierować dzieckiem i doradzać mu w sposób zgodny z jego **rozwijającymi się zdolnościami**, tzn. uznając, że w miarę dorastania powinno ono mieć coraz więcej do powiedzenia w sprawach bezpośrednio je dotyczących (Artykuł 14). Zgodnie z Konwencją o Prawach Dziecka rodzice są zobowiązani do traktowania dziecka jako istotę społeczną i osobę mającą swoje prawa, nie zaś widzieć w nim tylko swoją własność.

Co to jest rodzina?

Oprócz rodziny nuklearnej złożonej z dwojga małżonków i ich biologicznego potomstwa, w Europie występują także rodziny innego typu:

- wielopokoleniowa rodzina rozszerzona;
- rodzina niepełna, w której z powodu rozwodu, porzucenia, śmierci lub innej przyczyny brak jest jednego rodzica;
- rodzina zastępcza;

- zrekonstruowana rodzina nuklearna, z ojczymem lub macochą i rodzicem naturalnym oraz dziećmi – rodzeństwem biologicznym i/lub przybranym;
- związek partnerski, w którym dwie osoby żyją bez ślubu;
- rodzina z rodzicami tej samej płci;
- rodzina złożona z dzieci i ich dziadków.

Prawdopodobieństwo, że dziecko będzie przeżywać dzieciństwo w rodzinach o różnych strukturach i mieszkać z jednym z rodziców lub z ojczymem bądź macochą, stale wzrasta. Niemniej we wszystkich krajach europejskich przynajmniej dwie trzecie dzieci wciąż spędza większą część wczesnych lat swojego życia w rodzinie złożonej z dwojga biologicznych rodziców.

Niezależnie od tego, jaką strukturę ma rodzina, w której żyje dziecko, oboje rodzice ponoszą współodpowiedzialność za zapewnienie mu opieki, nawet jeśli pozostają oni w separacji, co potwierdza Artykuł 18 Konwencji o Prawach Dziecka, uznający równą odpowiedzialność obojga rodziców za wychowanie i rozwój dziecka. Wiele europejskich rządów pracuje nad udoskonaleniem prawodawstwa z zakresu rodziny i wychowywania dzieci, czego przejawem jest wprowadzanie urlopu ojcowskiego i zagwarantowanej opieki przedszkolnej dla par pracujących. Zapewnienie dzieciom równych szans, niezależnie od ich płci, statusu lub sytuacji materialnej rodziny to ważny aspekt wspierania rodzin w wypełnianiu przez nie obowiązków rodzicielskich.

Wyzwania stojące przez europejskimi rodzinami

Rodziny w Europie muszą stawiać czoła licznym wyzwaniom. Do najważniejszych należą:

- **Pracujący rodzice:** wzrasta odsetek rodzin, w których oboje rodzice pracują. Coraz poważniejszym problemem staje się też wydłużający się czas pracy i konflikt pomiędzy obowiązkami służbowymi a rodzinnymi. Przynajmniej 10% rodziców żyjących w Unii Europejskiej i 15% tych z nowych krajów członkowskich zgłasza trudności z wypełnianiem obowiązków rodzicielskich z powodu przepracowania, przy czym najczęściej są to rodzice dzieci w wieku poniżej trzech lat[1].
- **Rodziny niepełne:** w sumie około 80% dzieci w państwach europejskich mieszka z obojgiem rodziców, jednak odsetek ten waha się znacznie w zależności od kraju – od ponad 90% w Grecji i Włoszech, do mniej niż 70% w Wielkiej Brytanii. Odsetek dzieci mieszkających z jednym rodzicem wynosi: 9% w Belgii, Grecji, Hiszpanii, Portugalii i Włoszech; od 10 do 15% w Austrii, Czechach, Francji, Holandii, Niemczech, Polsce, Szwajcarii, na Węgrzech; 15% w Danii, Finlandii, Norwegii, Szwecji[2].

Rada Europy dostrzega te problemy i podejmuje różnorodne działania, by im zaradzić. W 2006 r. Komitet Ministrów wydał zalecenie dotyczące polityki wspierania pozytywnego rodzicielstwa, które definiowane jest jako „postawa oparta na najlepszym zabezpieczeniu interesów dziecka, czyli wychowywaniu, szacunku, wzmacnianiu jego pozycji, niestosowaniu przemocy oraz kierownictwie, w tym ustalaniu ograniczeń tak, aby zapewnić pełny rozwój dziecka". W dalszej części rekomendacja kładzie nacisk na znaczenie:

- pozytywnego rodzicielstwa,
- pomocy udzielanej rodzicom ze strony administracji państwowej,
- pomocy rodzicom zagrożonym wykluczeniem społecznym,
- zrównoważenia życia zawodowego i rodzinnego,
- zapewnienia opieki przedszkolnej[3].

W 2006 r. Rada opracowała także raport poświęcony pozytywnemu rodzicielstwu w Europie. Szczegółowo omówiono w nim rolę rodziców, znaczenie właściwego traktowania dzieci i wychowania bez stosowania przemocy (por. wątek tematyczny nr 13, Przemoc, s. 284). W dokumencie tym za najważniejsze uznano:

- **opiekę podstawową** – zaspokajanie fizycznych potrzeb dziecka (np. potrzeby pożywienia, ciepła, schronienia, właściwego ubioru i opieki medycznej),
- **zapewnianie bezpieczeństwa** – ochrony dziecka przed krzywdą zarówno w domu, jak i na zewnątrz,
- **ciepło emocjonalne** – zapewnianie, że dziecko otrzymuje wsparcie emocjonalne i czuje się docenione,
- **stymulację** – wspieranie procesu uczenia się i pobudzanie rozwoju intelektualnego poprzez zaangażowanie się w życie dziecka i działanie na rzecz poszerzania jego możliwości edukacyjnych,
- **kierownictwo i ustanawianie granic** – ustalanie granic i pokazywanie dziecku, na czym polega właściwe zachowanie,
- **stabilność** – nieprzerwane zapewnianie ciepła emocjonalnego i uwagi ze strony osób ważnych dla dziecka.[4]

W raporcie zwrócono uwagę na to, że istnieje wiele powodów odłączenia dzieci od ich rodziców. Zaliczono do nich: rozwód, zmiany miejsca zamieszkania członków rodziny z powodu podróży lub ich przesiedlenia w wyniku wojny, śmierć jednego lub obojga rodziców, handel ludźmi, porzucenie. Niezależnie od przyczyny, odłączenie od rodziców ma ogromny, niekorzystny wpływ na dzieci, naraża na szwank ich wykształcenie, rozwój oraz jakość życia. Dlatego też dzieciom zawsze przysługuje prawo do przebywania z rodzicami. Wyjątkiem są przypadki, w których sąd orzeka o odłączeniu od rodziców ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka (Artykuł 9).

PYTANIE: *Podstawową zasadą Konwencji o Prawach Dziecka jest najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka. Kto decyduje o tym, co jest najlepsze? Kto powinien decydować o tym, czy najlepszym zabezpieczeniem interesów dziecka jest pozostawienie go z niekompetentnym rodzicem? Inni członkowie rodziny? Dziecko? Państwo? Ktoś inny?*

Nie każdy rodzic ma jednak możliwość lub ochotę sprawowania pozytywnego rodzicielstwa i nie wszystkie dzieci mogą korzystać z dobrodziejstwa przebywania z rodziną. Artykuł 20 Konwencji o Prawach Dziecka stwierdza, że:

> *Dziecko pozbawione czasowo lub na stałe swego środowiska rodzinnego lub gdy ze względu na swoje dobro nie może pozostawać w tym środowisku, będzie miało prawo do specjalnej ochrony i pomocy ze strony państwa (...) [które powinno] zapewnić takiemu dziecku opiekę zastępczą.*

Środki te stosuje się tylko w wyjątkowych okolicznościach. To prawda, że funkcjonujące w wielu krajach europejskich systemy ochrony dzieci i instytucje wychowawcze zapewniają wysokiej jakości opiekę dzieciom znajdującym się w niesprzyjającej im sytuacji. Niemniej jednak w niektórych krajach wiele dzieci umieszczanych jest w ośrodkach niepotrzebnie, a na dodatek przetrzymywane są tam przez zbyt długi okres czasu. Dzieci żyjące poza rodziną lub pozbawione opieki rodzicielskiej są bardziej podatne na dyskryminację, wykorzystywanie i wyzysk, a także na zaburzenia emocjonalne i niedostosowanie społeczne wynikłe z zaniedbania.

Zapewnienie dzieciom opieki zastępczej powinno stać się przedmiotem większej troski. Obejmować ona powinna formalne i nieformalne wychowanie w rodzinie zastępczej, opiekę ze strony spowinowaconych i adopcję. Potrzebny jest także szerszy dostęp do usług oferowanych przez wyspecjalizowane instytucje działające na szczeblu lokalnym, np. do opieki dziennej, edukacji dla rodziców i pomocy w domu. Pozwolą one zwiększyć możliwości i kompetencje obojga rodziców, rodzin zastępczych, jak również społeczności opiekujących się dziećmi pozbawionymi rodziców.

W wielu miastach europejskich spotkać można dzieci ulicy. Z jednej strony łatwo je dostrzec – żyją i pracują na ulicy – ale nie ma żadnych wiarygodnych danych dotyczących ich tożsamości i liczebności,

przez co państwu niezwykle trudno jest zapewnić im niezbędną opiekę medyczną, edukację i ochronę przed krzywdą. Z drugiej strony dzieci te są zarazem niewidzialne, bo wielu z nas woli ich nie dostrzegać, gdyż są one ucieleśnieniem największej porażki naszych społeczeństw. Problem ma zasięg globalny i stale się nasila, a wywołuje go bieda, rozbicie rodzin, maltretowanie fizyczne i psychiczne, zaniedbanie, brak zainteresowania i niepokoje społeczne. Dzieci ulicy są bezbronne. Wielu z nich zagraża prostytucja, handel żywym towarem, przestępczość, narkomania i zorganizowana przemoc. Dla niektórych z nich jest to już, niestety, rzeczywistością.

Sprawy rodzinne w pracy z dziećmi

Podczas omawiania zagadnień dotyczących rodziny osoba prowadząca zajęcia powinna wystrzegać się wszelkiego rodzaju stereotypów lub założeń związanych ze strukturą rodzin dzieci, z którymi pracuje. Dzieci z kolei powinny poznać i zaakceptować różne typy rodzin oraz wzbudzić w sobie empatię i solidarność z innymi członkami grupy. Niezwykle ważną sprawą jest nabycie przez dzieci wiedzy o przysługujących im prawach związanych ze sferą życia rodzinnego (np. prawa do uczestnictwa i braku przemocy).

Zdarza się, że omawianie kwestii dotyczących życia rodzinnego wzbudza w dzieciach sprzeczne uczucia, zwłaszcza u nastolatków. Pomocne może okazać się nawiązanie kontaktu i konsultacja z rodzicami lub opiekunami, aczkolwiek nie wtedy, gdy podczas zajęć wyszły na jaw przypadki stosowania przemocy domowej. Wówczas należy uświadomić dzieciom, że nie są one odpowiedzialne za nią, oraz zachęcić je do mówienia o swoich problemach przyjaciołom i tym dorosłym osobom z najbliższego otoczenia, które mogą im pomóc (por. wątek tematyczny nr 13, Przemoc, s. 284).

Instrumenty ochrony praw człowieka

Rada Europy

Artykuł 8 **Europejskiej Konwencji Praw Człowieka** przyznaje każdemu „prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji" oraz chroni te sfery przed ingerencją państwa. Zapis ten podkreśla znaczenie ochrony ogniska domowego – komórki społecznej, w której wychowuje się większość dzieci, zanim wkroczy w wiek dorosły.

Artykuł 16 **Europejskiej Karty Społecznej** chroni prawa dzieci jako członków rodziny:

> *Rodzina jako podstawowa komórka społeczeństwa ma prawo do właściwej ochrony społecznej, prawnej i ekonomicznej dla zapewnienia jej pełnego rozwoju.*

Istnieją również konwencje przyjęte przez Radę Europy, które chronią prawa dzieci nieślubnych lub adoptowanych. Poszanowanie praw dziecka i najlepsze zabezpieczenie ich interesów w postępowaniach sądowych są zagwarantowane przez Europejską Konwencję o Wykonywaniu Praw Dzieci.

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka głosi, że „rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i jest uprawniona do ochrony ze strony społeczeństwa i państwa" (Artykuł 16). Deklaracja określa rodzinę jako jeden z tych szczególnych obszarów życia ludzkiego, w którym każdy ma prawo do wolności od arbitralnej ingerencji z jakiejkolwiek strony (Artykuł 12). Czytamy w niej również, że wszystkim ludziom przysługuje prawo do „zawarcia małżeństwa i założenia rodziny" (Artykuł 16). Deklaracja nie definiuje, czym jest rodzina, pod pojęciem tym w XXI w. można rozumieć wiele struktur różniących się od modelu rodziny tradycyjnej złożonej z dwojga rodziców i ich biologicznego potomstwa.

Konwencja o Prawach Dziecka kładzie jeszcze silniejszy nacisk na znaczenie rodziny. W jej Preambule zapisano, że rodzina jest nie tylko podstawową komórką społeczną, ale także „naturalnym środowi-

skiem rozwoju i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci". Uznaje się także, że środowisko rodzinne jest najlepszym gwarantem „pełnego i harmonijnego rozwoju osobowości" dziecka.

Konwencja zawiera szczegółowe postanowienia dotyczące dzieci, które z różnych przyczyn odseparowano od rodziców, zachęca do łączenia rodzin, choć zaznacza zarazem, że w niektórych przypadkach ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka powinno ono zostać odłączone od rodziny, która nie może lub nie chce odpowiednio się nim zaopiekować (Artykuł 9, 10, 20, 21 i 22). Niemniej rodzice są dla dziecka najważniejsi. Państwa zaś „będą szanowały odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, członków dalszej rodziny lub środowiska, zgodnie z miejscowymi obyczajami, opiekunów prawnych" (Artykuł 5). Rolę rodziny w kształtowaniu tożsamości dziecka potwierdza także Artykuł 7 mówiący o tym, że dziecko ma „prawo do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką". Na rodzicach spoczywa główna odpowiedzialność za wychowanie, rozwój i finansowe wspieranie dziecka, zgodnie z zasadą, że „oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka" (Artykuł 18 i 27). Kiedy jednak nie mogą oni zaspokoić podstawowych potrzeb dziecka, do zapewnienia im odpowiedniej pomocy zobowiązane jest państwo (Artykuł 18 pkt 2).

Podobnie jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, również Konwencja o Prawach Dziecka zapewnia dziecku ochronę przed wszelkimi przejawami „ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję" oraz broni je przed „bezprawnym zamachem na jego honor i reputację" (Artykuł 16). Co więcej, zagwarantowane w niej jest również prawo do edukacji skierowanej na „rozwijanie w dziecku szacunku dla jego rodziców, jego tożsamości kulturowej, języka i wartości, dla wartości narodowych kraju, w którym mieszka" (Artykuł 29 pkt *c*).

.....

Źródła

- *Changes In Parenting: Children Today, Parents Tomorrow,* Conference of European Minister Responsible for Family Affairs, Final Communique, Lisbon, Council of Europe, May 2006: www.coe.int/t/dg3/youthfamily/source/2006minconFinaldeclaration_en.pdf
- *Child Poverty in Perspective:* An overview of child well-being in rich countries, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, 2007: www.unicef-icdc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf
- *Child Protection Information Sheet: Children Without Parental Care*, UNICEF, May 2006: www.unicef.org/protection/files/Parental_Care.pdf
- Daly Mary (ed.), *Parenting in contemporary Europe: a positive approach*, Council of Europe, 2007.
- *Explanatory Report on Policy to Support Positive Parenting*, 983 Meeting of European Committee for Social Cohesion, CM (2006)194 add, Council of Europe, December 2006.
- Flaquer Lluis, *Poverty in Southern Europe*, Barcelona, Institute of Childhood and Urban
- World, Sociology Department, Universitat Autonoma de Barcelona, 2005: http://devel.ciimu.org/webs/wellchi/reports/workshop_2/ww2_flaquer.pdf
- Hantaris Linda, Philipov Dimiter, Billari Francesco C., *Policy implications of changing family formation* (Population studies Nr. 49), Council of Europe, 2006.
- *Rights of Children at risk and care*, Council of Europe, 2007.
- Krieger Hubert, *Family Life in Europe: Results of recent surveys on quality of life in Europe,* Paper presented at the Irish Presidency conference "Families, change and social policy in Europe", Dublin, May 2004: www.eurofound.europa.eu/docs/areas/populationandsociety/krieger040513.pdf
- *Zalecenie Rec(2006)19 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie strategii wspierania pozytywnego rodzicielstwa*: Rada Europy, 2006: http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507&BackColourInternet=9999CC&BackColourIntranet=FFBB55&BackColourLogged=FFAC75

- *Which Are the Provisions in the Family Law that Foster Children's Well-being and Which Kind of Reforms Should Be Envisaged in this Respect*?, Wellchi Network Workshop 2, Sofia, Institute For Legal Studies, Bulgarian Academy Of Sciences, 2005: www.ciimu.org/webs/wellchi/reports/workshop_2/w2_abstracts.pdf

Przypisy

1 Krieger Hubert, *Family Life in Europe:* Results of recent surveys on quality of life in Europe (*Życie rodzinne w Europie*. Wyniki ostatnich badań na temat jakości życia w Europie), odczyt wygłoszony podczas konferencji Prezydencji Irlandzkiej „Rodziny, zmiany i polityka społeczna w Europie", Dublin, 2004.

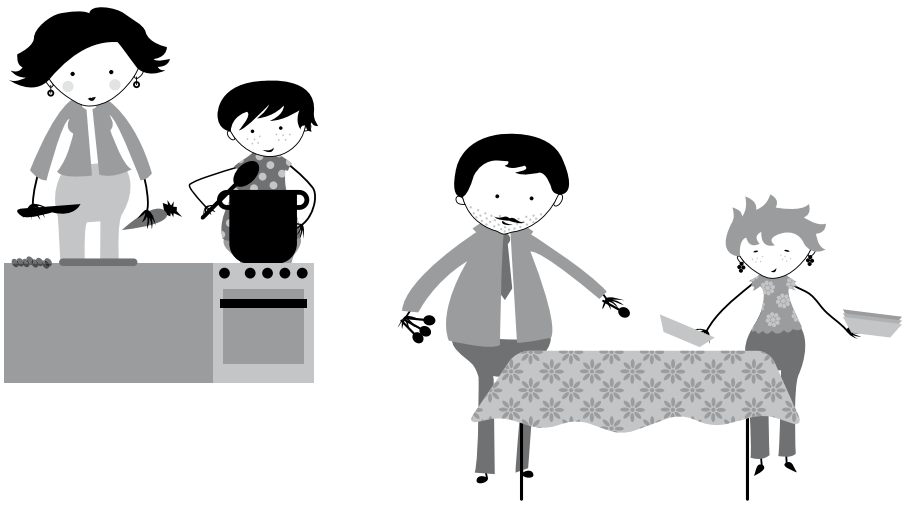
2 *Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries*, UNICEF Innocenti Research Centre, 2007.

3 *Zalecenie Komitetu Ministrów Rec (2006) o polityce wspierania pozytywnego rodzicielstwa*, 19. Rada Europy, 2006.

4 *Raport na temat polityki wspierania pozytywnego rodzicielstwa*, 983 Posiedzenie Europejskiego Komitetu Spójności Społecznej, CM(2006)194, Rada Europy, 2006.

7. RÓWNOŚĆ PŁCI

Osoby pracujące z dziećmi muszą uświadomić sobie własne stereotypy płci i zastanowić się, czy stosowane przez nie metody nauczania, język oraz interakcje z chłopcami i dziewczynkami rzeczywiście stosują się do zasady równości płci, którą chcą wpoić dzieciom.

Co to jest równość płci?

Równość płci – ważna kwestia związana z prawami człowieka – oznacza, że mężczyźni i kobiety mają równą pozycję i możliwość równego uczestnictwa we wszystkich sferach życia publicznego i prywatnego. Nie sugeruje to bynajmniej, że obie płcie są takie same. Rzecz w tym, by przysługiwała im obu równa godność i równe prawa. Podobnie jak wszystkie prawa człowieka, także równość płci wymaga nieustannej ochrony i promocji, trzeba też o nią nieustannie zabiegać.

Od ponad 150 lat ruch emancypacji kobiet koncentruje się na eliminowaniu wszechobecnej dyskryminacji doświadczanej przez większość kobiet oraz na walce o równy udział mężczyzn i kobiet w życiu społecznym. W rezultacie sytuacja dzisiejszych kobiet i mężczyzn znacząco różni się od tej sprzed zaledwie stu lat. Kluczowe obszary, w których kobiety doprowadziły do zdecydowanego postępu, to:

- równy dostęp do edukacji,
- wkroczenie dużej liczby kobiet na rynek pracy,
- status ekonomiczny kobiet,
- podział obowiązków domowych i rodzicielskich,
- struktura rodziny,
- kultura młodzieżowa,
- nowe technologie informacyjne i komunikacyjne.

Chociaż w kwestii równości płci i związanych z nią postaw sytuacja zdecydowanie się poprawiła, na drodze do rzeczywistego równouprawnienia kobiet i mężczyzn w Europie wciąż jednak stoją jeszcze liczne przeszkody.

Co to jest płeć społeczno-kulturowa (gender)?

Płeć biologiczna i płeć społeczno-kulturowa (gender) to nie to samo. Ta pierwsza to fakt biologiczny. Niemal wszyscy ludzie rodzą się jako przedstawiciele jednego z dwóch biologicznie odmiennych typów:

jako dziewczynki albo chłopcy. Płeć społeczno-kulturowa to fakt społeczny. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) wyjaśnia to w sposób następujący:

> *„Płeć" odnosi się do cech biologicznych i fizjologicznych określających osobno kobiety i mężczyzn.*
> *„Płeć społeczno-kulturowa (gender)" odnosi się do społecznie skonstruowanych ról, zachowań, działań i cech, które dane społeczeństwo uważa za właściwe osobno dla mężczyzn i kobiet.*[1]

Oto przykłady kilku charakterystyk związanych z płcią biologiczną:

- dziewczynki, w przeciwieństwie do chłopców, będą w przyszłości miały menstruację,
- chłopcy, w przeciwieństwie do dziewczynek, mają jądra,
- kobiety, w przeciwieństwie do mężczyzn, mogą karmić dzieci piersią,
- po okresie dojrzewania płciowego większość chłopców będzie silniej umięśniona od dziewcząt.

A oto przykłady kilku charakterystyk odnoszących się do płci społeczno-kulturowej:

- w Europie większość kobiet dostaje za tę samą pracę znacznie mniej pieniędzy niż mężczyźni,
- w wielu krajach dziewczynki więcej czasu poświęcają tańcowi, a chłopcy piłce nożnej,
- na całym świecie kobiety i dziewczynki więcej zajmują się domem niż mężczyźni i chłopcy,
- kary cielesne są częstsze w przypadku chłopców niż dziewczynek.

Role płci – istotne składowe tożsamości jednostki – tworzone są w ramach procesu socjalizacji. Obecnie oprócz rodziny, szkoły i miejsca pracy, duży wpływ na nie wywierają także media, w tym najnowsze technologie informacyjne, muzyka i filmy. Zarówno tradycyjne, jak i współczesne czynniki socjalizacyjne, utrwalają i rozpowszechniają stereotypy płci.

Równość płci w Europie – daleka przyszłość?

Tradycyjne stereotypy płci są głęboko zakorzenione w kulturze europejskiej i powszechnie przejawiają się w praktyce dnia codziennego. W konsekwencji mężczyźni i kobiety wciąż mają nierówne szanse. Brutta Lejon, Minister Demokracji i Młodzieży ze Szwecji, wykazała, jakich nierówności doświadczają młodzi Europejczycy:

- młodzi mężczyźni zarabiają około 20% więcej niż młode kobiety,
- jeśli młody mężczyzna i młoda kobieta mieszkają razem, kobieta ma w domu dwa razy więcej obowiązków,
- w krajach, w których stworzono taką możliwość, tylko bardzo niewielu młodych ojców bierze urlop ojcowski[2].

Mężczyźni wciąż mają większy udział w podejmowaniu kluczowych decyzji. Pomimo zastosowania wielu środków afirmacyjnych, uczestnictwo kobiet w życiu politycznym nadal jest bardzo słabe – w Europie tylko 21% parlamentarzystów do kobiety, w Turcji odsetek ten wynosi 4,4, ale w Szwecji – 45.[3] Kształt życia politycznego i dyskursu publicznego zależy od mężczyzn, gdyż to oni odgrywają główne role w polityce, świecie finansów i mediach. Ogólnie rzecz biorąc, mężczyźni dalej uważani są za punkt odniesienia przy ustalaniu norm stosujących się do wszystkich ludzi oraz standardów ludzkiej wydajności.

Stereotypy płci

Wiele instytucji społecznych wzmacnia tradycyjne stereotypy płci. W mediach kobiety zwykle pokazywane są jako przedmiot działań, ofiary bądź opiekunki, podczas gdy przedstawianych w nich mężczyzn cechuje kreatywność, siła, spryt i inicjatywa. Media podkreślają władzę i osiągnięcia mężczyzn, a kobiety, nawet te wybitne, oceniane są w nich przede wszystkim przez pryzmat wyglądu. W ten sposób środki masowego przekazu, w tym telewizja, radio, podręczniki szkolne, książki dla dzieci, czasopisma, filmy oraz różne formy komunikacji elektronicznej, utrwalają i rozpowszechniają stereotypy dotyczące kobiet i mężczyzn.

Podobnie jak media, również rodzina, szkoła i ośrodki młodzieżowe ponoszą część odpowiedzialności za wzmacnianie tych stereotypów. Przeprowadzone niedawno badanie pokazuje, że nauczyciele częściej oceniają chłopców pozytywnie, jeśli są oni dynamiczni, agresywni, niezależni, ciekawi i nastawieni na rywalizację, podczas gdy dziewczynki cieszą się dobrą opinią i zyskują wsparcie, gdy są posłuszne, miłe, łagodne, bierne i mają pozytywny stosunek do otoczenia[4]. Ponieważ stereotypy płci zazwyczaj formowane są w wieku szkolnym, wiele dziewczynek zniechęcanych jest w ten sposób do podejmowania samodzielnych działań, rywalizacji i angażowania się w sferę publiczną[5]. Dziewczęta, które nie spełniają stereotypowych oczekiwań, doświadczają krytyki, ostracyzmu, a nawet przemocy.

Tradycyjne stereotypy płci mogą ranić zarówno dziewczynki, jak i chłopców. Te spośród stereotypowych oczekiwań wobec mężczyzn, które dotyczącą ich siły i ducha rywalizacji, często stoją w sprzeczności z codziennymi doświadczeniami chłopca, np. życiem w rodzinie o nietypowej strukturze, bezrobociem dorosłych mężczyzn, coraz bardziej widoczną obecnością kobiet w sferze publicznej. Tego rodzaju konflikt może zaburzyć rozwój chłopięcej tożsamości płci. Chłopcy, którzy nie pasują do stereotypowych ról męskich, mogą paść ofiarą zastraszania, wykluczenia i dyskryminacji.

PYTANIE: *Do jakiego stopnia społeczność, w której żyjesz, ulega tradycyjnym stereotypom płci? Jak stereotypy te wpływają na życie dzieci? Jak wpływają one na twoje życie?*

Przemoc związana z płcią

Przemoc związana z płcią to termin odnoszący się do wszelkich form przemocy – fizycznej, seksualnej, psychicznej, ekonomicznej lub społeczno-kulturowej – która ma negatywny wpływ na zdrowie fizyczne lub psychiczne danej osoby oraz rozwój jej tożsamości, a przy tym wynika z faktu istnienia nierówności płci opartej na różnicach między kobietami a mężczyznami, samymi mężczyznami lub samymi kobietami. Może ona dotykać zarówno mężczyzn, jak i kobiety, choć zdecydowanie częściej jej ofiarami padają kobiety i dziewczynki, stąd też nazywa się ją również „przemocą wobec kobiet".

Zjawisko to występuje w każdym kraju i wykracza poza wszelkie granice kulturowe, klasowe, edukacyjne, etniczne i środowiskowe. Statystyki pokazują, że 12-15% dziewcząt i kobiet mieszkających w Europie codziennie doświadcza przemocy w domu[6]. Zastraszanie i wykorzystywanie seksualne kobiet obecne jest w różnych sferach życia, w tym także w instytucjach oświatowych i w miejscu pracy.

Oczywiście, także chłopcy i mężczyźni są ofiarami przemocy związanej z płcią – obiektem drwin i prześladowań są np. ci, którzy nie wykazują się tradycyjnie pojmowaną męskością. Podobnie geje i lesbijki często spotykają się z przemocą fizyczną i werbalną, zwłaszcza w szkołach, gdzie dzieci i młodzież odkrywają swoją seksualność.

Przemoc związana z płcią to poważna przeszkoda na drodze do równouprawnienia kobiet i mężczyzn, a także naruszenie praw człowieka. Jej sprawcami są często osoby bliskie lub znane ofiarom. Główna odpowiedzialność za ochronę ofiar i zapobieganie wszelkim przejawom przemocy związanej z płcią spoczywa jednak na instytucjach państwowych. Jednym z najważniejszych związanych z prawami człowieka instrumentów służących realizacji tego zadania jest Konwencja ONZ w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet, którą do chwili obecnej podpisało 185 państw.

Według Organizacji Narodów Zjednoczonych „Konwencja daje szansę na zaprowadzenie równouprawnienia kobiet i mężczyzn poprzez zagwarantowanie kobietom równego dostępu do życia politycznego i publicznego (w tym prawa do głosu i kandydowania w wyborach), edukacji, opieki medycznej i zatrudnienia oraz zapewnienie im w tych sferach równych szans. Państwa-Strony zgadzają się podjąć wszelkie właściwe działania, wliczając w to zmiany w prawodawstwie i zastosowanie tymczasowych środków specjalnych, aby kobiety mogły korzystać ze wszystkich przysługujących im praw człowieka i podstawowych wolności"[7].

Co to jest edukacja z zakresu płci społeczno-kulturowej?

Edukacja z zakresu płci społeczno-kulturowej, zwłaszcza jeśli obejmuje sobą zarówno dziewczynki, jak i chłopców, może być czynnikiem sprzyjającym wprowadzaniu równości płci we współczesnym społeczeństwie. Jej celem jest zmiana ról, które dziewczynki i chłopcy oraz kobiety i mężczyźni odgrywają w życiu prywatnym i publicznym. Osłabiając siłę stereotypów, pomaga ona dzieciom w tworzeniu autentycznej równości obywatelskiej, w ramach której mężczyźni i kobiety funkcjonują w relacjach opartych na współpracy i wzajemnym poszanowaniu.

Edukacja z zakresu płci społeczno-kulturowej zaczyna się od uświadomienia ludziom faktu istnienia płci społeczno-kulturowej. Oznacza to dostrzeżenie negatywnego wpływu stereotypów płci i przeciwdziałanie wynikającym z nich nierównościom[8]. W przypadku dziewczynek oczekuje się dzięki temu zwiększenia wiary w siebie, asertywności, niezależności i zaangażowania się w sferę publiczną, w przypadku chłopców zaś przełamania lęku przed porażką, ograniczenia agresji, większej towarzyskości, bardziej odpowiedzialnej postawy oraz zwrócenia się ku życiu prywatnemu i rodzinnemu.

Ważnym zadaniem stojącym przed edukacją z zakresu płci społeczno-kulturowej jest ustanowienie rozróżnienia pomiędzy faktami a przekonaniami i opiniami. Analizując różne opowieści lub własne działania, dzieci mogą szybko zaakceptować jako normalne to, że dziewczynki mogą być chłopięce, a chłopcy mogą być wrażliwi i bezradni. Wszystkie dzieci powinny akceptować samych siebie jako skomplikowane i jedyne w swoim rodzaju jednostki, które posiadają wiele cech. Stereotypy i sztywne oczekiwania co do ról płci mogą przeszkodzić w rozwoju osobowościowym i realizacji pełni potencjału tkwiącego w chłopcach i dziewczynkach.

Edukacja z zakresu płci społeczno-kulturowej to nieprzerwanie toczący się proces, którego nie można ograniczyć do jakichś konkretnych działań edukacyjnych. Wychowawcy i inne osoby pracujące z dziećmi muszą unikać zajęć i ćwiczeń bazujących na stereotypach płci, a zarazem zapewnić chłopcom i dziewczynkom równe szanse na uczestnictwo i wchodzenie w interakcje w czasie zajęć. Dziewczynki powinny być zachęcane do rywalizacji w ramach zajęć teoretycznych i ćwiczeń sportowych, a chłopcy powinni wnieść aktywny wkład w opiekę nad innymi dziećmi. Ogólnie rzecz biorąc, wszystkie dzieci niezależnie od swojej płci powinny być ośmielane do uczestniczenia we wszelkiego rodzaju zajęciach, np. w chórze, kółku teatralnym i tanecznym, kursie stolarskim i kulinarnym, kółku turystycznym i szachowym. Dziewczynkom należą się pochwały za osiągnięcia, chłopcom za opiekuńczość i solidarność.

Kolejnym ważnym celem edukacji z zakresu płci społeczno-kulturowej jest pomoc dzieciom w uznaniu społecznej wartości tradycyjnie kobiecych funkcji (np. macierzyństwa) i cech charakteru (np. opiekuńczości, troskliwości, skłonności do współpracy i tolerancji). Dzięki temu można doprowadzić do prawdziwego partnerstwa kobiet i mężczyzn, a ponadto dzieci uczą się, że różny wkład mężczyzn i kobiet w życie rodzinne i społeczne jest równie ważny, i że kobiety i mężczyźni mają równe obowiązki i prawa.

Aby edukacja z zakresu płci społeczno-kulturowej była skuteczna, osoba pracująca z dziećmi musi uświadomić sobie własne stereotypy płci i zastanowić się, czy stosowane przez nią metody nauczania, język oraz interakcje z chłopcami i dziewczynkami rzeczywiście stosują się do zasady równości płci, którą chce wpoić dzieciom.

Instrumenty ochrony praw człowieka

Rada Europy

Rada Europy uznaje równość kobiet i mężczyzn za podstawowe prawo człowieka. Artykuł 14 **Europejskiej Konwencji Praw Człowieka** głosi, że „korzystanie z praw i wolności powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów, jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne". Zapis ten stanowi podstawę dla licznych działań podejmowanych przez Radę, która

powołała w tym celu **Komitet Zarządzający ds. Równości Kobiet i Mężczyzn**. Organ ten przeprowadza analizy i badania, dokonuje ewaluacji, definiuje strategie i środki polityczne, oraz – jeśli to konieczne – decyduje o użyciu właściwych instrumentów prawnych[9].

Dzięki wysiłkom na rzecz podnoszenia świadomości społecznej w tym zakresie oraz kampaniom w rodzaju „Stop przemocy domowej wobec kobiet"[10] Rada Europy aktywnie zwalcza przemoc związaną z płcią. Z kolei realizowany pod jej auspicjami program „Budowanie Europy dla dzieci i z dziećmi" dotyczy wielu form wykorzystywania seksualnego dzieci: kazirodztwa, pornografii, prostytucji, handlu ludźmi i napaści na tle seksualnym ze strony rówieśników[11].

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Pierwszym wiążącym prawnie międzynarodowym dokumentem zakazującym dyskryminacji kobiet i zmuszającym rządy do podjęcia kroków mających doprowadzić do faktycznego równouprawnienia kobiet i mężczyzn była przyjęta w 1981 r. **Konwencja w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet**[12]. Wyszczególniono w niej podstawowe prawa kobiet w takich dziedzinach, jak polityka, opieka zdrowotna, edukacja, prawo, własność, małżeństwo i stosunki rodzinne. Kraje, które podpisały tę konwencję lub do niej przystąpiły, są prawnie zobligowane do wdrożenia jej postanowień w życie. Ponadto mają one obowiązek składania, przynajmniej raz na cztery lata, raportu o działaniach, które zostały przez nie podjęte w celu wypełnienia zobowiązań traktatowych. Od roku 2000 kobiety – indywidualnie lub poprzez stowarzyszenia – mają możliwość składania do Komitetu ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet skarg dotyczących naruszania ich praw. Komitet ten może podejmować dochodzenia w przypadkach szczególnie poważnych lub systematycznych.

PYTANIE: *Czy Polska jest sygnatariuszem Konwencji w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet? Jeśli tak, to kiedy złożyła ostatni raport? Czy są jakieś grupy, które opracowały raport alternatywny („raport cień") przedstawiający zapatrywania odmienne od tych, które zaprezentował rząd? Spróbuj się dowiedzieć!*

W 2000 r. ONZ ogłosiła **Milenijne Cele Rozwoju**[13]**.** Jednym z nich jest „wyeliminowanie nierównego dostępu płci do pierwszego i drugiego szczebla edukacyjnego do 2005 r., a na wszystkich szczeblach do 2015 r.". Program ten odnosi się również do Europy, w której równy dostęp do edukacji i pełne uczestnictwo dziewcząt w podejmowaniu decyzji wciąż jeszcze nie jest faktem.

Konwencja o Prawach Dziecka

Artykuł 2 Konwencji stanowi, że prawa w niej zawarte powinny być zapewnione bez jakiejkolwiek dyskryminacji, w tym tej odnoszącej się do płci dziecka. Z kolei Artykuł 18 dotyczy bardziej zrównoważonej roli obojga rodziców w życiu rodzinnym i wychowaniu dziecka: „oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka [..., a] jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka ma być przedmiotem ich największej troski".

.....

Źródła

- Åkerlund Pia, *Girls' Power: A compilation from the conference on gender equality*, Swedish National Board for Youth Affairs, Stockholm 2000.
- *The Council of Europe Campaign to Combat Violence against Women, Including Domestic Violence*, Fact sheet, Council of Europe, 2006: www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/source/PDF_FS_Violence_Campaign_rev_E.pdf

- *Domestic Violence against Women and Girls*, UNICEF, Innocenti Centre, Florence 2000: www.unicef-icdc.org/publications/pdf/digest6e.pdf
- *Gender Matters – A manual on addressing gender-based violence with young people*, Council of Europe, 2007.
- *Making Rights Reality, Gender awareness workshops*, Amnesty International, 2004: http://web.amnesty.org/library/pdf/ACT770352004ENGLISH/$File/ACT7703504.pdf
- *Promoting Gender Mainstreaming in Schools,* Final Report of the Group of Specialist. EG-S-GS 2004) RAP FIN, Council of Europe, 2004: www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG-S-GS(2004)_E.pdf
- *Sex-Disaggregated Statistics on the Participation of Women and Men in Political and Public Decision making in Council of Europe member states*, Steering Committee for Equality between Women and Men (CDEG): Doc. CDEG (2006) 15, Council of Europe, 2006: www.coe.int/t/e/human_rights/equality/1PDF_CDEG(2006)15_E.pdf
- Thun Eva, *Gender Stereotypes in the School*, Hírnök Feminist webportal, Hungary 2002.

Strony internetowe

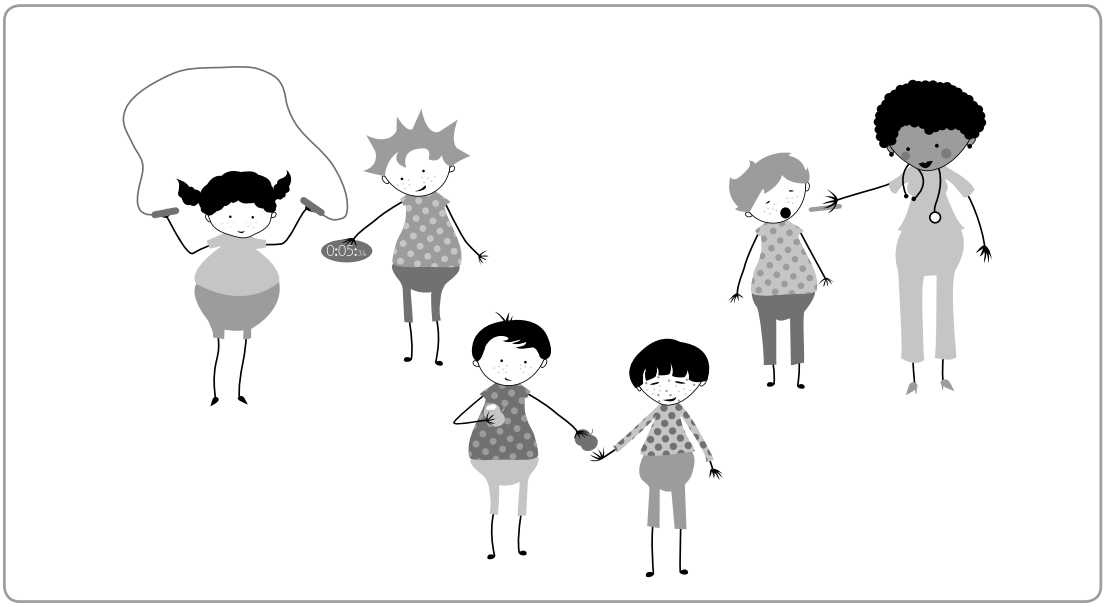
- Building Europe f or and with Children: www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/sexualAbuse_en.asp
- Equality Between Women and Men: www.coe.int/T/e/human_rights/equality
- Sexual Abuse of Children...hurt for life: Council of Europe: www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/sexualAbuse_en.asp
- Stop przemocy domowej wobec kobiet: http://www.coe.org.pl/pl/rada_europy/kampanie_i_specjalne_wydarzenia/stop_przemocy_domowej
- Stop przemocy wobec kobiet: http://www.amnesty.org.pl/badz-aktywny/kampanie/stop-przemocy-wobec-kobiet.html
- Konwencja w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet: http://www.opc.uj.edu.pl/poradnik/links/pdf/kon_dysk_kob.pdf
- UN Development Fund for Women: www.unifem.org
- Milenijne Cele Rozwoju: http://www.unic.un.org.pl/cele.php
- Young Women from Minorities: www.scas.acad.bg/WFM/default.htm
- What Do We Mean by „Sex" and „Gender"? World Health Organisation: www.who.int/gender/whatisgender/en

Przypisy

1 Por. *What do we mean by „sex" and „gender"?*: www.who.int/gender/whatisgender/en
2 Lejon Britta quoted in: Åkerlund Pia, *Girls' Power: A compilation from the conference on gender equality*, Swedish National Board for Youth Affairs, Stockholm 2000.
3 *Sex-disaggregated statistics on the participation of women and men in political and public decision making in Council of Europe member states*, Steering Committee for Equality between Women and Men (CDEG), Doc. CDEG (2006) 15, Council of Europe, 2006.
4 Tun Eva, *Gender Stereotypes in the School*, Hírnok Feminist webportal, Hungary, 2002.
5 *Promoting Gender Mainstreaming in Schools, Final Report of Group of Specialists* EG-S-GS (2004) RAP FIN, Council of Europe, 2004.
6 *The Council of Europe Campaign to Combat Violence against Women, including Domestic Violence*, Fact sheet: Council of Europe, 2006.
7 www.un.org/womenwatch/daw/cedaw
8 *Making Rights a Reality: Gender awareness workshops*, Amnesty International, 2004, s. 61.
9 Por. *Equality Between Women and Men*: www.coe.int/T/e/human_rights/equality
10 Por. Stop przemocy domowej wobec kobiet: http://www.coe.org.pl/pl/rada_europy/kampanie_i_specjalne_wydarzenia/stop_przemocy_domowej
11 Por. Sexual Abuse for Children... hurt for life: www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/sexualAbuse_en.asp
12 Por. Konwencja w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet: http://www.opc.uj.edu.pl/poradnik/links/pdf/kon_dysk_kob.pdf
13 Por. Milenijne Cele Rozwoju: http://www.unic.un.org.pl/cele.php

8. ZDROWIE I DOBRE SAMOPOCZUCIE

„Zdrowie to także problem ekonomiczny i polityczny."

Zdrowie to podstawowe prawo człowieka. Prawo do zdrowia oznacza m.in. równy dostęp każdego członka społeczeństwa do opieki medycznej, leków, zdrowej żywności, czystej wody, komunalnych usług sanitarnych i poradnictwa w zakresie zdrowia psychicznego. Prawo to jest ściśle powiązane z pozostałymi prawami człowieka, w tym z prawem do opieki społecznej, wypoczynku, a przede wszystkim do właściwych warunków życia. Z jednej strony naruszanie praw człowieka (np. szkodliwe dla zdrowia tradycyjne praktyki rytualne, handel ludźmi, torturowanie, nieludzkie i poniżające traktowanie, przemoc) może mieć poważne negatywne następstwa zdrowotne. Z drugiej strony działania na rzecz poszanowania, ochrony i realizowania praw człowieka (np. wolności od dyskryminacji, prawa do odpowiedniego poziomu życia i edukacji) mogą mieć pozytywne skutki dla zdrowia ludzi.

Zdrowie to także problem ekonomiczny i polityczny, gdyż choroby często wynikają z nierówności i biedy. Według Raportu o stanie zdrowia na świecie w roku 2005, skrajna nędza jest najpowszechniejszą przyczyną śmierci ludzi żyjących na całym świecie[1]. Stąd też podjęcie rekomendowanych w tym raporcie działań, służących wyeliminowaniu wszystkich form ubóstwa, może przerwać błędne koło biedy i chorób[2].

PYTANIE: *W jakim stopniu dyskryminacja i ubóstwo wpływa na stan zdrowia dzieci, z którymi pracujesz?*

Dzieci mają prawo do szczególnej ochrony, która ma im zapewnić czerpanie korzyści z realizowania ich praw w tym kluczowym okresie ich rozwoju. Zabezpieczenie przysługującego dzieciom prawa do zdrowia obejmuje m.in. dostęp do profilaktyki, rehabilitacji i edukacji zdrowotnej, a także ochronę przed wykorzystywaniem i wyzyskiem.

Problemy zdrowotne europejskich dzieci

Istnieje wiele problemów zdrowotnych, które stanowią zagrożenie dla realizacji praw człowieka oraz dobrobytu dzieci i młodzieży żyjącej w Europie. Poniżej przedstawiono najważniejsze z nich.

Choroby zakaźne

Dzieci potrzebują ochrony przed wszelkiego rodzaju chorobami. Zaczyna się ona już na etapie opieki nad ciężarną matką i noworodkiem, poprzez zapewnienie właściwego odżywiania i szczepień. Inne priorytety w tej dziedzinie to regularne badania w kierunku gruźlicy, walka z rozpowszechnianiem się chorobotwórczych drobnoustrojów opornych na antybiotyki, szybkie reagowanie na ich nowe mutacje, edukacja zdrowotna. Dzieci będące ofiarami wykorzystywania seksualnego mogą być zakażone HIV lub innymi chorobami przenoszonymi drogą płciową.

Zdrowie psychiczne

Zdrowie nie ogranicza się tylko do kwestii fizycznych i medycznych. Szacuje się, że 10-20% europejskich nastolatków ma problemy psychiczne lub behawioralne[3]. Zaburzenia psychiczne u dzieci i dorastającej młodzieży mają poważny wpływ na to, jak osoby nimi dotknięte myślą, czują i funkcjonują. Część tych zaburzeń jest wrodzona, ale inne mogą wynikać z traumatycznych doświadczeń życiowych. Dzieci zaniedbywane, będące świadkami codziennych konfliktów w rodzinie, padające ofiarą przemocy fizycznej i psychicznej, dyskryminacji i dręczenia w szkole mogą tracić poczucie własnej wartości i nie radzić sobie w szkole. Najczęstszymi schorzeniami psychicznymi w krajach rozwiniętych są: zaburzenia uwagi, zaburzenia lękowe, zaburzenia odżywiania (bulimia i anoreksja), samookaleczenia, alkoholizm, narkomania, przemoc, depresja oraz skłonności samobójcze. Około 4% dzieci w wieku 12-17 lat i 9% osiemnastolatków cierpi na depresję. Jest ona jednym z najbardziej rozpowszechnionych zaburzeń, mającym różne, poważne konsekwencje[4]. W większości przypadków dzieci z zaburzeniami psychospołecznymi potrzebują opieki psychologicznej, ale nawet wychowawcy bez specjalistycznego wykształcenia psychologicznego mogą im pomóc. Poświęcenie im szczególnej uwagi, włączenie do grupy i stworzenie wspierającego środowiska edukacyjnego może przyczynić się do rozwinięcia u nich zdolności rozwiązywania problemów i umiejętności społecznych.

Otyłość

Nadwaga to jedna z najczęstszych chorób wieku dziecięcego w Europie: występuje u ponad 20% europejskich dzieci, jedna trzecia z nich zaś jest otyła. W niektórych krajach Europy Zachodniej odsetek dzieci otyłych wzrósł z 10% na początku lat 80. do 20% pod koniec lat 90. XX w. Wskaźniki te są nieco niższe dla Europy Środkowej i Wschodniej[5].

Otyłość, która jest obecnie jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla zdrowia ludności, stanowi szczególne niebezpieczeństwo dla dzieci. W niektórych rejonach południowej Europy już dziś jedno dziecko na troje ma nadwagę. Przewiduje się, że w całej Europie do 2010 r. otyłe będzie co dziesiąte dziecko, w liczbach bezwzględnych będzie to dotyczyło 15 milionów dzieci. Dzieci otyłe są bardziej zagrożone cukrzycą typu 2, nadciśnieniem, problemami ze snem, problemami psychospołecznymi. W większości przypadków otyłość utrzymuje się po wkroczeniu w wiek dojrzały, co prowadzi do jeszcze poważniejszych schorzeń i ostatecznie obniża jakość życia oraz skraca jego długość.

Według Europejskiego Biura Regionalnego Światowej Organizacji Zdrowia otyłość jest poważnym zagrożeniem dla zdrowia społeczeństwa. Z tego powodu wysiłki na rzecz jej zwalczania uznane zostały w nadchodzących latach za priorytet. Zorganizowana w 2006 r. konferencja ministrów uznała za celowe podniesienie społecznej świadomości problemu otyłości i podjęcie na szczeblu regionalnym działań politycznych mających doprowadzić do ograniczenia jej rozpowszechnienia[6].

Dobrym sposobem na zapobieganie i przeciwdziałanie otyłości u dzieci jest wykonywanie codziennych ćwiczeń fizycznych, stosowanie diety zawierającej owoce, warzywa i produkty zbożowe, a także ograniczenie ilości spożywanego mięsa, tłuszczów oraz cukru.

Alkohol, narkotyki i papierosy

Wzrastający poziom konsumpcji alkoholu wśród coraz młodszych dzieci to niepokojąca tendencja występująca w wielu krajach Unii Europejskiej – 30% piętnastolatków przyznaje się do regularnego spoży-

wania napojów alkoholowych[7]. Alkohol jest uznawany za jedną z przyczyn śmierci 55 tys. młodych Europejczyków rocznie, a zatem jeden na cztery zgony młodych mężczyzn w wieku od 15 do 29 lat związany jest z jego konsumpcją.

W większości krajów europejskich wciąż wysoka jest liczba osób palących tytoń. Coraz więcej jest wśród nich dzieci, które na dodatek zaczynają palić coraz wcześniej. Około 80% dorosłych palaczy sięgnęło po papierosy przed ukończeniem 18. roku życia, a 57% chłopców (głównie w Europie Środkowej i Wschodniej) i 67% dziewcząt (głównie na północy i zachodzie kontynentu) pali przynajmniej jeden raz w tygodniu, przy czym większość z nich pali codziennie[8]. Ponad 50% dzieci (ogółem) to bierni palacze, stykający się z dymem tytoniowym w domu, w pomieszczeniach zamkniętych, np. pojazdach, szkołach, i innych miejscach publicznych. Jest to jedna z bezpośrednich przyczyn występowania zaburzeń układu oddechowego (np. astmy i zaburzeń czynności płuc), które mogą pojawić się już we wczesnym dzieciństwie i trwać przez całe życie[9].

Nasilająca się normalizacja czy banalizacja spożywania alkoholu i stosowania narkotyków wydaje się mieć wpływ na postawy konsumpcyjne i wzorce konsumpcji. Badania wykazują istnienie wśród młodych Europejczyków tendencji do większej tolerancji wobec intoksykacji, a czasem wręcz przyzwolenia na nią[10].

Niepełnosprawność i potrzeby specjalne

Pod pojęciem „niepełnosprawności" kryje się wiele różnorodnych problemów zdrowotnych o rozmaitym stopniu nasilenia (np. utrata wzroku, utrata słuchu, niepełnosprawność intelektualna, niezdolność do chodzenia). „Potrzeby specjalne", termin odnoszący się do różnych form niepełnosprawności, w tym do trudności w uczeniu się i niektórych zaburzeń behawioralnych, często mogą być trudne do rozpoznania lub ujawniają się dopiero, gdy dziecko osiągnie wiek szkolny. Szacuje się, że 20% ludzi na świecie albo ma niepełnosprawność, albo styka się z nią w rodzinie lub u osób pozostających pod ich opieką.

Przez długie wieki dzieci z niepełnosprawnościami ukrywane były przed społeczeństwem w specjalnie do tego celu powołanych zakładach. Dziś coraz większą popularność zyskuje podejście uznające, że dzieciom tym najlepiej służy przebywanie z rodziną, wsparcie ze strony społeczeństwa i uczęszczanie do tych samych szkół, co pozostałe dzieci. To kwestia traktowania ich w taki sam sposób, w jaki traktowane są inne dzieci, tak aby mogły dorastać w rodzinie i rozwijać oparte na zaufaniu relacje z rodzicami, rodzeństwem, krewnymi oraz kolegami i koleżankami.

W przeszłości uważano, że dzieci z niepełnosprawnościami potrzebują „reperacji", postrzegając je w kategoriach „modelu medycznego" koncentrującego się na tym, czego dziecko nie może zrobić, i próbującego zrekompensować te ograniczenia różnymi formami terapii i opieki. Podejście takie nie bierze jednak pod uwagę faktu, że dzieci z niepełnosprawnościami tak jak i wszystkie inne dzieci, to aktywni, czujący i odrębni ludzie, którzy posiadają własną osobowość i umiejętności oraz chcą być członkami rodziny i społeczeństwa. Z tego powodu powinny one mieć te same możliwości uczestniczenia w życiu rodzinnym i społecznym, jak inne dzieci. Tylko w ten sposób będą mogły one w pełni rozwinąć swój potencjał.

Oczywiście, wiele dzieci z niepełnosprawnościami wymaga intensywnej i trwającej całe życie opieki medycznej, a także pomocy w nauce, do której każde dziecko ma prawo. Całościowo ujmowane zdrowie dziecka z niepełnosprawnością obejmuje równocześnie sferę emocjonalną, psychiczną oraz fizyczną. Pomoc w sprawowaniu opieki nad dzieckiem w codziennym życiu potrzebna jest również jego rodzinie.

Postawy wobec niepełnosprawności zmieniają się jednak powoli. Z jednej strony, ostatni raport UNICEF pokazuje, że liczba żyjących w Europie Środkowej i Wschodniej dzieci określanych jako niepełnosprawne potroiła się od początku lat 90. XX w. Można przypuszczać, że wynika to z lepszego rozpoznawania tych zaburzeń, a nie gwałtownego wzrostu liczby osób z niepełnosprawnościami. Z drugiej jednak strony, mimo zauważalnej zmiany podejścia, szkolnictwo specjalne to wciąż dominująca i powszechna praktyka w tym regionie[11]. Specjalistyczna pomoc oferowana dzieciom z niepełnosprawnościami może

być użyteczna i zasadna. Niestety, szkolnictwo specjalne w Europie Wschodniej czasami przynosi skutki odwrotne do zamierzonych i prowadzi do segregacji.

Omówienie dyskryminacji osób z niepełnosprawnościami to część wątku tematycznego nr 3, Dyskryminacja, s. 224.

PYTANIE: *Czy dzieci, z którymi pracujesz, mają dostęp do dobrej opieki medycznej? Jeśli nie, to jak wpływa to na ich życie i rozwój? Co musi się stać, by mogły one realizować to podstawowe prawo człowieka?*

Edukacja zdrowotna

Podstawowym celem edukacji zdrowotnej jest upowszechnianie pozytywnych postaw i zachowań zdrowotnych. Dzieci są w stanie zrozumieć, że jako jednostki oraz członkowie rodziny i społeczeństwa są odpowiedzialne za stan swojego zdrowia. Ciesząc się dobrym samopoczuciem, mogą poprawiać warunki życia swojego i innych ludzi. Skuteczna edukacja zdrowotna pomaga dzieciom zrozumieć znaczenie zdrowia i prowadzi do ukształtowania całożyciowych postaw i zachowań pozwalających im utrzymać zdrowie w dobrym stanie. Istotne w tym kontekście kwestie to: zdrowie emocjonalne i pozytywny stosunek do samego siebie, szacunek i dbałość o swoje ciało, aktywność fizyczna, świadomość szkodliwości zachowań ryzykownych – konsumpcji alkoholu, tytoniu i narkotyków, właściwe odżywianie się i bezpieczne zachowania seksualne. Dla nastolatków istotne znaczenie ma edukacja seksualna. Pomaga im ona wypracować zdrowy stosunek do swego ciała i unikać niechcianych ciąż, chorób przenoszonych drogą płciową i przemocy seksualnej. Szczególną wartość dla edukacji zdrowotnej ma edukacja rówieśnicza. Powszechna dostępność różnego rodzaju obiektów sportowych w szkołach i na terenie gminy to czynnik zachęcający dzieci do aktywności fizycznej. Placówki integracyjne mogą udzielać skutecznej pomocy dzieciom z zaburzeniami zdrowia psychicznego.

Instrumenty ochrony praw człowieka

Rada Europy

Europejska Karta Społeczna (zrewidowana) odnosi się do problematyki zdrowotnej w Artykule 11, który zapewnia każdemu „prawo do korzystania z wszelkich środków umożliwiających mu osiągnięcie możliwie najlepszego stanu zdrowia". Artykuł 13 stanowi, że „każdy, kto nie ma wystarczających zasobów, ma prawo do pomocy społecznej i medycznej".

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Prawo do zdrowia to podstawowe prawo człowieka ujęte w Artykuł 25 pkt 1 **Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka**, w którym zdrowie powiązano z odpowiednimi warunkami życia:

> *Każdy człowiek ma prawo do poziomu życia zapewniającego zdrowie i dobrobyt jemu i jego rodzinie, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i niezbędne świadczenia socjalne oraz prawo do zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w sposób od niego niezależny.*

Ten sam artykuł uznaje również prawo dzieci do „specjalnej opieki i pomocy". Prawo to było później rozwijane w innych międzynarodowych dokumentach dotyczących praw człowieka, np. w Artykule 12 **Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych**.

Konwencja o Prawach Dziecka szczegółowo określa przysługujące dzieciom prawo do zdrowia, ujmując je z różnych perspektyw:

- Artykuł 3 ustanawia zasadę najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka przez instytucje, służby i inne jednostki odpowiedzialne za opiekę nad dziećmi, ze zwróceniem szczególnej uwagi na zdrowie i bezpieczeństwo,
- Artykuł 13 uznaje prawo dziecka do „poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji oraz idei wszelkiego rodzaju", co według niektórych obejmuje także prawo do edukacji zdrowotnej, w tym informacji o prokreacji i seksualności,
- Artykuł 17 podkreśla ważną rolę i odpowiedzialność mediów w promowaniu zdrowia psychicznego i fizycznego dzieci,
- Artykuł 23 dotyczy praw dzieci niepełnosprawnych i podkreśla znaczenie dostępu do opieki zdrowotnej, profilaktyki chorób oraz integracji społecznej dla zdrowia psychicznego i fizycznego dzieci,
- Artykuł 24 to najbardziej jednoznaczne potwierdzenie przysługującego dziecku prawa do zdrowia i spoczywającego na państwu obowiązku zagwarantowania jego realizacji. Uznaje on:

  ...prawo dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej. Państwa-Strony będą dążyły do zapewnienia, aby żadne dziecko nie było pozbawione prawa dostępu do tego rodzaju opieki zdrowotnej.

W Artykule 24 wymieniono także kluczowe czynniki przyczyniające się do utrzymania dobrego stanu zdrowia. Zaliczono do nich zdrową żywność, czystą wodę pitną i zdrowe środowisko naturalne, podkreślając przy tym znaczenie edukacji zdrowotnej dla dzieci i ich rodziców.

Konwencja w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet stanowi w Artykule 12, że kobiety i dziewczynki mają inne potrzeby zdrowotne od mężczyzn i chłopców, zwłaszcza w sferze zdrowia prokreacyjnego.

Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych nie identyfikuje nowych praw, kładzie za to nacisk i szczegółowo omawia przysługujące dzieciom niepełnosprawnym prawo nie tylko do opieki zdrowotnej w zakresie zdrowia psychicznego, ale także do dobrych warunków mieszkaniowych, uczestnictwa w życiu społecznym oraz nauki. Realizacja tych praw ma kluczowe znaczenie dla rozwoju dziecka i jego dobrego samopoczucia.

.....

Źródła

- *Atlas of Health in Europe*, Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), 2003: www.euro.who.int/document/E79876.pdf
- *Children and Adolescents' Health in Europe*, Fact Sheet EURO/02/03, Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), 2003: www.euro.who.int/document/mediacentre/fs0203e.pdf
- *Children's Health and Environment: Developing National Action Plans, Fourth Ministerial Conference on Environment and Health*, Budapest 2004: www.euro.who.int/document/eehc/ebakdoc07.pdf
- *Children and Disability in Transition in CEE/CIS*, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence 2004: www.unicef.org/protection/index_28534.html
- *The European Health Report 2005: Public health action for healthier children and populations*, Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), 2005: www.euro.who.int/document/e87325.pdf
- *European Strategy for Child and Adolescent Health and Development*, Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), 2005: www.euro.who.int/document/E87710.pdf
- *The Right To Health*, Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), 2002: www.who.int/bookorders/anglais/detart1.jsp?sesslan=1&codlan=1&codcol=15&codcch=474
- *10 Things You Need to Know about Obesity: Diet and physical activity for health*, WHO European Ministerial Conference on Counteracting Obesity, 2006: www.euro.who.int/Document/NUT/ObesityConf_10things_Eng.pdf

Strony internetowe

- Child and adolescent health and development: www.euro.who.int/childhealthdev
- European Health for All Database: www.euro.who.int/hfadb
- European Network of Health Promoting Schools: www.euro.who.int/enhps
- Trends in Europe and North America: www.unece.org/stats/trend/register.htm#ch6

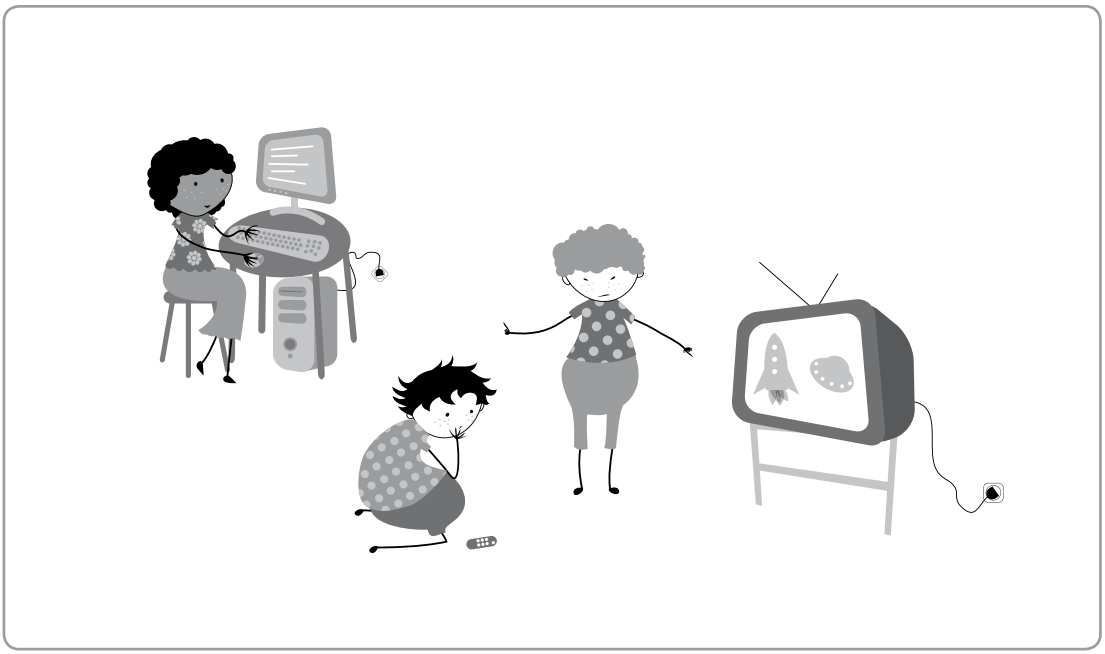
Przypisy

1 *The World Health Report 2005*, World Health Organization.
2 Ibid.
3 *European Forum on Social Cohesion for Mental Well-being among Adolescents*, World Health Organization, Regional Office for Europe: www.euro.who.int/PressRoom/pressnotes/20071002_1
4 Ibid.
5 *The European Health* Report 2005, World Health Organization, s. 75.
6 *Ten Things You Need to Know about Obesity: Diet and physical activity for health*, World Health Organisation European ministeriat Conference on Counteracting Obesity, 2006.
7 The European Health Report 2005, Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), s. 82.
8 The World Health Report 2005, Światowa Organizacja Zdrowia (WHO).
9 The European Health Report 2005, Światowa Organizacja Zdrowia (WHO), s. 82.
10 Ibid.
11 *Children and Disability in Transition in CEE/CIS*, UNICEF Innocenti Research Centre, 2004, s. 2.

9. MEDIA

Rada Europy zaleca (...) opracowanie spójnej strategii dotyczącej rozwijania kompetencji informacyjnych, a także organizowania szkoleń w tym zakresie, która sprzyjałaby podniesieniu umiejętności dzieci i ich wychowawców w celu umożliwienia im najlepszego możliwego wykorzystania technologii oraz usług informacyjnych i komunikacyjnych (...)

Zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy REC(2006)12 w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego[1]

Media stały się tak istotnym elementem życia społecznego, że czasami nazywa się je „czwartą władzą", w nawiązaniu do klasycznego trójpodziału władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Niektórzy posuwają się jeszcze dalej i mianem „piątej władzy" określają blogi internetowe, które są coraz bardziej konkurencyjne w stosunku do tradycyjnych mediów pod względem możliwości rozbudzania opinii publicznej i pełnienia funkcji „instytucji strażniczej". Nie ulega wątpliwości, że tak wzmocniona władza mediów przyczynić się może do zwiększenia uczestnictwa ludzi w życiu społecznym i ułatwienia im dostępu do informacji. Zarazem jednak w procesie tym tkwi pewnego rodzaju niebezpieczeństwo, szczególnie dla dzieci posiadających umiejętności komputerowe. Pewnym zagrożeniem dla tych dzieci jest bowiem internet.

Artykuł 19 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka przyznaje wszystkim ludziom prawo do wolności wyrażania swoich poglądów, w tym otrzymywania i rozpowszechniania informacji i idei przy pomocy wszelkich dostępnych środków. Artykuł 13 Konwencji o Prawach Dziecka *explicite* rozszerza to prawo na dzieci. Inne umowy międzynarodowe i większość konstytucji rozwijają to prawo poprzez zagwarantowanie wolności prasy, choć zarazem nakładają na media ograniczenia chroniące przysługujące wszystkim ludziom prawo do prywatności i dobrego imienia. Również Konwencja o Prawach Dziecka zapewnia dzieciom prawo do otrzymywania i przekazywania informacji (Artykuł 13) oraz prawo do dostępu do bezpiecznych, wiarygodnych i zrozumiałych informacji rozpowszechnianych przez środki masowego przekazu (Artykuł 17). Nakłada to na media odpowiedzialność za to, by informacje skierowane do dzieci były dla nich odpowiednie i jasne.

PYTANIE: *Jaki wpływ mają media na dzieci, z którymi pracujesz? Na czym polega ich pozytywne oddziaływanie? Na czym polega ich oddziaływanie negatywne?*

Media oraz technologie informacyjne i komunikacyjne odgrywają dziś centralną rolę w życiu dzieci, które godzinami przesiadują przed telewizorem, a jeszcze dłużej surfują po internecie, korzystając przy tym z umiejętności szybko podchwytywanych od rówieśników. Dzieci grają w gry sieciowe, czatują, blogują, ściągają muzykę, przesyłają sobie nawzajem zdjęcia i szukają w sieci innych ludzi, z którymi mogłyby nawiązać kontakty. Umiejętności dzieci w tym zakresie przewyższają często umiejętności dorosłych, dlatego większość rodziców nie ma większego pojęcia o tym, jak ich pociechy korzystają z internetu i czego w nim szukają.

Świat wirtualny oferuje dzieciom szerokie możliwości, choć jednocześnie wystawia je na liczne niebezpieczeństwa. Korzystanie z mediów elektronicznych, cyfrowych i internetowych ma często pozytywny wpływ na rozwój dziecka – jest ono przyjemne, kształcące i socjalizujące. Może ono jednak także narazić dziecko i społeczeństwo na krzywdę. Wiele zależy od formy, jaką korzystanie to przybiera. Świat wirtualny może bowiem kształtować życie dzieci w równie silnym stopniu, co świat rzeczywisty, wywierając podobne naciski, by się w niego wpasować, być fajnym lub fajną i mieć mnóstwo znajomych.

Nadmierne i nieumiejętne korzystanie przez dzieci z mediów, a szczególnie zbyt długie oglądanie telewizji, ma negatywne skutki. Rodzice i osoby pracujące z dziećmi od dawna są tym zaniepokojeni.

Sprawa ta wzbudza także zainteresowanie badaczy, którzy przedmiotem swych badań uczynili następujące zagadnienia:

- **Czas spędzony przed telewizorem** – są dowody na to, że dzieci dłużej oglądające telewizję mają słabsze wyniki w nauce, podczas gdy dzieci z rodzin korzystających z mediów elektronicznych i drukowanych w sposób ostrożniejszy i bardziej wstrzemięźliwy lepiej radzą sobie w szkole[2].
- **Przemoc** – jaki wpływ na dzieci mają sceny pełne przemocy oglądane w telewizji, filmach czy grach komputerowych? Czy oglądanie tych scen sprawia, że dzieci stają się bardziej agresywne? Czy nie powoduje, że dzieci stają się niewrażliwe? Czy może oglądanie tych scen daje efekt oczyszczający? Czy tego rodzaju oddziaływanie obserwujemy zawsze u wszystkich dzieci, czy jedynie u tych bardziej wrażliwych, i to tylko w pewnych określonych kontekstach?
- **Konsumeryzm** – reklama w każdej postaci bywa obwiniana o manipulowanie dziećmi, a za ich pośrednictwem także rodzicami, posądzana o nakłanianie ich do kupowania pewnych kategorii produktów żywnościowych (często łączonych z epidemią otyłości u dzieci), ubrań, środków czyszczących, samochodów i wycieczek!
- **Stereotypy** – mediom zarzuca się utrwalanie stereotypów społecznych, a zwłaszcza tradycyjnych ról płci i cech przypisywanych poszczególnym grupom etnicznym.

Obawy te doprowadziły do tego, że w niektórych krajach wprowadzono zakaz nadawania reklam podczas programów dla dzieci lub wyznaczono godzinę, przed którą nie można pokazywać przemocy i pornografii. Są też kraje, w których rodzice mogą kupić filtry uniemożliwiające dzieciom oglądanie pewnych typów programów. Obecne możliwości technologiczne, rozwój telefonii komórkowej, dostęp do ogromnej liczby programów telewizyjnych i internetu, sprawiają jednak, ze większość tych sposobów ochrony dzieci przed niekorzystnym wpływem mediów okazuje się nieskuteczna.

Media interaktywne, takie, jak internet i telefonia komórkowa, niosą ze sobą dodatkowe zagrożenie dla dzieci: mogą one ujawniać dane prywatne, które później mogą być wykorzystywane w niechcianej reklamie lub, co gorsza, przez pedofilów szukających w sieci potencjalnych ofiar. Zdarza się, że dzieci po-

zbawione nadzoru nad swymi poczynaniami w internecie rozsyłają w nim upokarzające informacje i zdjęcia mające na celu skrzywdzenie innych dzieci. Cyberprzemoc jest szczególnie łatwa i szkodliwa, gdyż tego rodzaju znęcanie się jest zazwyczaj anonimowe.

Prawo do informacji a prawo do ochrony

Z mediami związana jest też kwestia dwóch praw przysługujących dzieciom: prawa do ochrony i prawa do informacji. Warto rozważyć przy tym następujące zagadnienia:

- **Dostęp i nierówności w dostępie:** dostęp do internetu nie jest wszędzie taki sam. Doprowadzi to najprawdopodobniej do nasilenia nierówności pomiędzy dziećmi o różnym pochodzeniu społecznym. Jak można przezwyciężyć to „wykluczenie cyfrowe"?
- **Niepożądane treści i formy kontaktu:** badania pokazują, że ponad połowa młodych ludzi w wieku 9-19 lat korzystających z internetu przynajmniej raz w tygodniu styka się w sieci, najczęściej nieumyślnie, z pornografią. Część z nich jest „zdegustowana" lub „znudzona" tak, jak wtedy, gdy napotka innego rodzaju niepożądane treści, np. obrazy przemocy lub stronę nawołującą do nienawiści wobec jakiejś grupy ludzi. Jak powinniśmy temu zapobiegać? Na ile cenzurowanie dostępu do internetu stoi w sprzeczności z przysługującym dzieciom prawem do informacji lub prawem do swobody wypowiadania własnych poglądów?
- **Nowe umiejętności korzystania z internetu i mediów:** dzieci zazwyczaj uważają, że są bieglejsze od rodziców w sztuce korzystania z internetu. Osoby dorosłe często podzielają tę opinię. Wzmacnia ona poczucie własnej wartości u dzieci i podnosi ich status w obrębie rodziny. Niemniej jednak większości dzieci brakuje doświadczenia i kompetencji do odpowiedniej oceny treści stron internetowych, interpretacji znalezionych tam informacji lub komunikowania się. Jak inicjatywy edukacyjne odnoszą się do różnych potrzeb dzieci i dorosłych związanych z korzystaniem z mediów?[3]

PYTANIE: *Na ile umiesz korzystać z internetu i mediów tak, aby zapewnić dzieciom jak najpełniejszy dostęp do informacji i możliwości edukacyjnych? W jaki sposób chronisz dzieci przed nieodpowiednimi materiałami w internecie i cyberprzemocą?*

Edukacja medialna

Jednym ze sposobów rozwiązania tych problemów jest kształcenie dzieci, tak aby stały się one bardziej krytycznymi i wyrobionymi użytkownikami mediów. Edukacja medialna ma na celu uświadomienie wszystkim dzieciom – i jeśli to możliwe, wszystkim obywatelom – znaczenia i potęgi mediów. Organizowane w jej ramach zajęcia służą m.in. uświadomieniu dzieciom tego, co widzą, i zachęceniu dzieci do refleksji nad tym, jak to może na nie wpływać. Dzieci mogą być np. poproszone o policzenie scen przemocy, które zobaczyły w wybranym odcinku czasowym filmu lub programu, przeanalizowanie technik perswazyjnych wykorzystywanych w reklamach, rozważenie różnych sposobów, w jakie ta sama informacja może być przekazywana. Dzięki temu mogą zrozumieć, jak tworzone są liczne i różne od siebie interpretacje otaczającej nas rzeczywistości.

Na przestrzeni ostatnich 50 lat pojawiły się trzy istotne tendencje w edukacji medialnej. Były to:

- **podejście „szczepionkowe"** mające wyrobić w dzieciach odporność na wpływ mediów,
- **podejście krytyczne** mające na celu ukształtowanie w dziecku umiejętności krytycznego osądu negatywnych treści przekazywanych przez media,
- **podejście rozszyfrowujące** uznające, że media są niezbędne do zrozumienia współczesnego świata, i pomagające dziecku poznać kontekst ekonomiczny i społeczny produkcji medialnej oraz metody formułowania przekazu medialnego[4].

Podejścia te przedstawiono w porządku chronologicznym, co pokazuje, jak zmieniało się myślenie o dziecku jako konsumencie mediów – od wizji dziecka jako zagrożonego obiektu ku koncepcji dziecka jako uczestniczącego obywatela.

Nowe technologie informacyjne i komunikacyjne, zwłaszcza internet, są już na zaawansowanym poziomie rozwoju. Łatwy dostęp do mediów przynosi i korzyści, i zagrożenia. Internet to fantastyczne źródło wszelkiego rodzaju informacji i doskonały sposób porozumiewania się na odległość. Nie ma jednak żadnej gwarancji, że informacje w nim dostępne są prawdziwe, a komunikacja nie została nawiązana w złej intencji.

Edukacja medialna musi dotrzymywać kroku szybko zmieniającej się rzeczywistości, rozwijając w dzieciach krytyczne podejście do tego jakże potężnego narzędzia oraz zrozumienie jego natury. Innym jej celem powinno być zwiększanie zdolności komunikacyjnych dzieci poprzez ułatwienie im aktywnego korzystania z możliwości oferowanych przez poszczególne media. W tym kontekście można wymienić naukę tworzenia gazetek, programów radiowych i telewizyjnych, stron internetowych oraz blogów. Edukacja medialna jest również bardzo ważna dla dorosłych osób pracujących z dziećmi. Rodzice, nauczyciele, wychowawcy, trenerzy i instruktorzy powinni zainwestować czas i energię w obserwację i poznanie tego, jak dzieci porozumiewają się ze sobą, i jakie reguły rządzą ich wspólnym życiem.

Rada Europy sformułowała następujące zalecenie związane z edukacją medialną:

> *Świadomi ryzyka szkód wynikających z treści oraz zachowań istniejących w nowym środowisku informacyjnym i komunikacyjnym, które nie zawsze są nielegalne, ale mogą źle wpływać na fizyczne, emocjonalne i psychiczne samopoczucie dzieci, jak pornografia internetowa, przedstawienia przemocy i samouszkodzeń, oraz ich gloryfikacje, upokarzające, dyskryminujące i rasistowskie sformułowania, oraz pochwały takich postaw, nagabywanie, dręczenie, prześladowanie i inne formy nękania (...) [Rada Europy] zaleca krajom członkowskim opracowanie (...) spójnej strategii dotyczącej kompetencji informacyjnych, a także szkoleń w tym zakresie, która sprzyjałaby podniesieniu umiejętności dzieci i ich wychowawców w celu umożliwienia im najlepszego możliwego wykorzystania technologii oraz usług informacyjnych i komunikacyjnych.*[5]

Wydział Rady Europy ds. Mediów realizuje projekt dotyczący metod, dzięki którym dzieci i ich rodzice mogą zdobywać wiedzę i umiejętności niezbędne do funkcjonowania w „społeczeństwie informacyjnym". Publikacja tego Wydziału pt. *The Internet Literacy Handbook: A guide for parents, teachers and young people* (*Jak korzystać z internetu: poradnik dla rodziców, nauczycieli i młodzieży*) zawiera użyteczne informacje i zestawienia danych dotyczące tej skomplikowanej sieci informacyjno-komunikacyjnej[6].

Instrumenty ochrony praw człowieka

Rada Europy

Europejska Konwencja Praw Człowieka gwarantuje każdemu prawo do otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych (Artykuł 10). Prawo to przysługuje zarówno dzieciom, jak i dorosłym, choć z zastrzeżeniem, że dzieci mają również prawo do ochrony przed wykorzystywaniem i przed kontaktem z nieodpowiednimi dla nich mediami rozpowszechniającymi obrazy przemocy i pornografię. Ograniczenie to wynika z umieszczenia wśród powinności i obowiązków związanych z tymi prawami zapisu dotyczącego „ochrony zdrowia i moralności". W tekście nie wyszczególniono jednak, jak i przez kogo „nieodpowiedniość" ta ma być definiowana.

Artykuł 9 **Konwencji o Cyberprzestępczości** odnosi się do przestępstw związanych z pornografią dziecięcą. Stanowi on, iż każde Państwo-Strona podejmie środki prawne konieczne do uznania, że przestępstwem jest zastosowanie komputerów do tworzenia, udostępniania, pozyskiwania oraz posiadania pornografii dziecięcej.

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Prawo do informacji to podstawowe prawo człowieka skodyfikowane w Artykule 19 **Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka**:

> *Każdy człowiek ma prawo do wolności poglądów i swobodnego ich wyrażania; prawo to obejmuje swobodę posiadania niezależnych poglądów, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i idei wszelkimi środkami, bez względu na granice.*

Oczywiście, kiedy Deklaracja ta powstawała w 1948 r., nikomu nie śniło się o tym, że jednym ze środków rozpowszechniania informacji będzie internet. Nawet w 1989 r., gdy Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło **Konwencję o Prawach Dziecka**, korzystanie z internetu przez ogół ludności, a tym bardziej przez dzieci, wydawało się niewyobrażalne. Ciekawe jednak, że Konwencja o Prawach Dziecka odnosi się do swobody myśli i ich wyrażania oraz swobody informacji w trzech różnych artykułach. Artykuł 12 gwarantuje dziecku prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów oraz przyjmowania ich z należytą wagą. Artykuł 14 zapewnia dziecku prawo do swobody myśli, sumienia i wyznania.

Artykuł 13 zawiera natomiast podstawowy zapis przysługującego dziecku prawa do wyrażania własnych poglądów i prawa do informacji:

> *Dziecko będzie miało prawo do swobodnej wypowiedzi; prawo to ma zawierać swobodę poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji oraz idei wszelkiego rodzaju, bez względu na granice, w formie ustnej, pisemnej bądź za pomocą druku, w formie artystycznej lub z wykorzystaniem każdego innego środka przekazu według wyboru dziecka.*

W artykule tym nie ma jednak zapisu dającego dziecku nieograniczony dostęp do internetu. Przeciwstawiają się mu znajdujące się w tekście Konwencji zabezpieczenia, takie jak ochrona przed wykorzystywaniem i wyzyskiem (Artykuł 19 i 36), a zwłaszcza przed wykorzystywaniem w celach seksualnych (Artykuł 19 i 34).

Konwencja wspomina także o **rozwijających się zdolnościach dziecka** i stopniowym jego dojrzewaniu – to, co może być nieodpowiednie dla dziecka w szkole podstawowej, może być odpowiednie dla starszej młodzieży. Jak to często bywa w przypadku praw człowieka, wolności pozostają w konflikcie z działającymi w tym zakresie środkami ochronnymi, a ich wzajemne wyważenie wymaga głębokiego namysłu i negocjacji. W każdym jednak przypadku czynnikiem decydującym powinno być najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.

.....

Źródła

- *Family Guide to the Internet*, Barnardos' National Children's Resource Centres, 2004.
- Gentile Douglas A., Walsch David A., *A normative study of family media and habits*, "Applied Developmental Psychology" 23 (2002) 157-178, National Institute on Media and the Family, 2002: www.mediafamily.org/research/index.shtml
- *Zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego*, Rada Europy, 2006: http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041181&BackColourInternet=9999CC&BackColourIntranet=FFBB55&BackColourLogged=FFAC75
- Frau-Meigs Divina, *Council of Europe Pan-European Forum on Human Rights in the Information Society: Empowering children and young people*, Rada Europy, 2006: www.euro.who.int/document/mediacentre/fs0203e.pdf
- Linddal Hansen Birthe, *Consumer children 2016*, Rada Europy, 2006: www.coe.int/t/e/human_rights/media/links/events/1Forum2006YerevanFuturist_en.asp#TopOfPage

- Livingstone Sonia, Bober Magdalena, *UK Children Go Online: Final report of key project findings*, Economic and Social Research Council, 2005: http://news.bbc.co.uk/1/shared/bsp/hi/pdfs/28_04_05_childrenonline.pdf
- Masterman Len, Mariet François, *L'éducation aux Média dans l'Europe des Années 90: un guide pour les enseignants*: Council of Europe, 1994.
- Piette Jacques, *Education aux Média et Fonction Critique*, L'Harmattan, Paris 1996.
- Richardson Janice (ed.), *The Internet Literacy Handbook: A guide for parents, teachers and young people*, 2nd Edition, Rada Europy, Strasbourg 2006: www.coe.int/T/E/Human_Rights/Media/hbk_en.html
- O'Connell Rachel, Bryce Jo, *Young people, well-being and risk on-line*, Rada Europy, 2006: www.echr.coe.int/Library/DIGDOC/DG2/H_INF/COE-2006-EN-H_INF(2006)5.pdf

Strony internetowe

- European Charter for Media Literacy: www.euromedialiteracy.eu/index.php
- The National Centre for Technology in Education: www.ncte.ie/Internetsafety
- National Institute for Media and the Family: www.mediafamily.org/index.shtml
- Media Wise Trust: www.mediawise.org.uk

Przypisy

1 Zalecenie Rec (2006) 12 Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego, Rada Europy, 2006.

2 Douglas A. Gentile, David A. Walsch, *A normative study of family media and habits, National Institute on Media and the Family*, "Applied Developmental Psychology" 23 (2002), s. 174.

3 Sonia Livingstone, Magdalena Bober, *UK Children Go Online: Final report of key project findings*, Economic and Social Research Council, 2005.

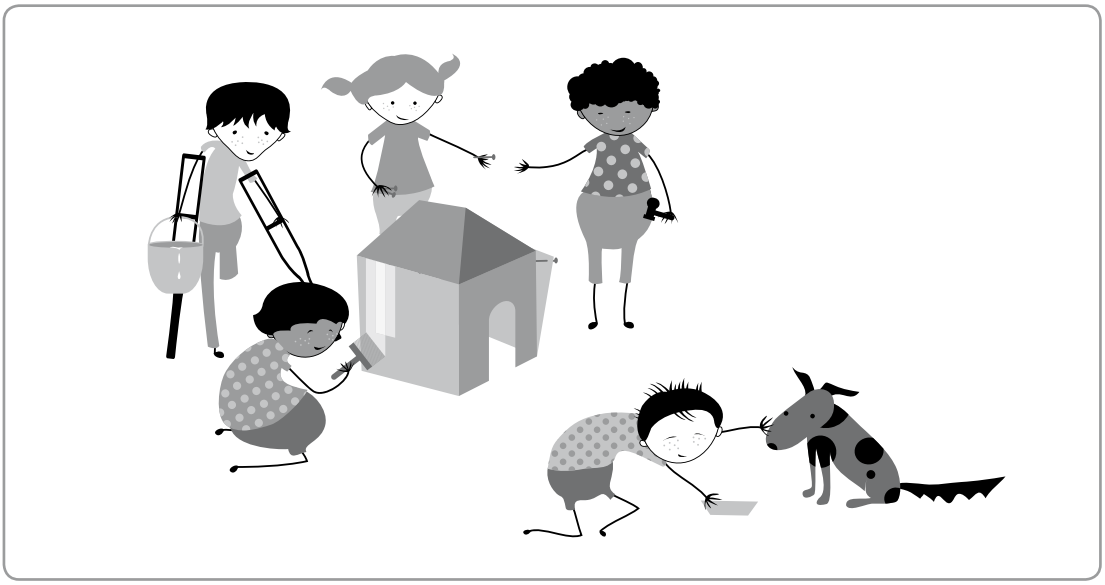
4 Len Masterman, François Mariet, *L'éducation aux Média dans l'Europe des Années 90: un guide pour les enseignants*, Rada Europy, 1994.

5 *Zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego*: http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041181&BackColourInternet=9999CC&BackColourIntranet=FFBB55&BackColourLogged=FFAC75

6 Janice Richardson (ed.), *The Internet Literacy Handbook: A guide for parents, teachers and young people*, 2nd Edition, Strasbourg, Rada Europy, 2006.

10. UCZESTNICTWO

Zbudowanie kultury uczestnictwa może być dla dorosłych i dzieci bardzo dobrą lekcją demokracji.

Uczestnictwo to podstawowa zasada praw człowieka, a zarazem praktyka bycia obywatelem. Potwierdzenie przysługującego dzieciom prawa do uczestnictwa jest jedną z idei przewodnich Konwencji o Prawach Dziecka, jak również jej najbardziej postępową innowacją (por. omówienie Konwencji, Rozdział I, s. 20).

Dokument ten omawia kilka różnych aspektów prawa dzieci do uczestnictwa. Są nimi:

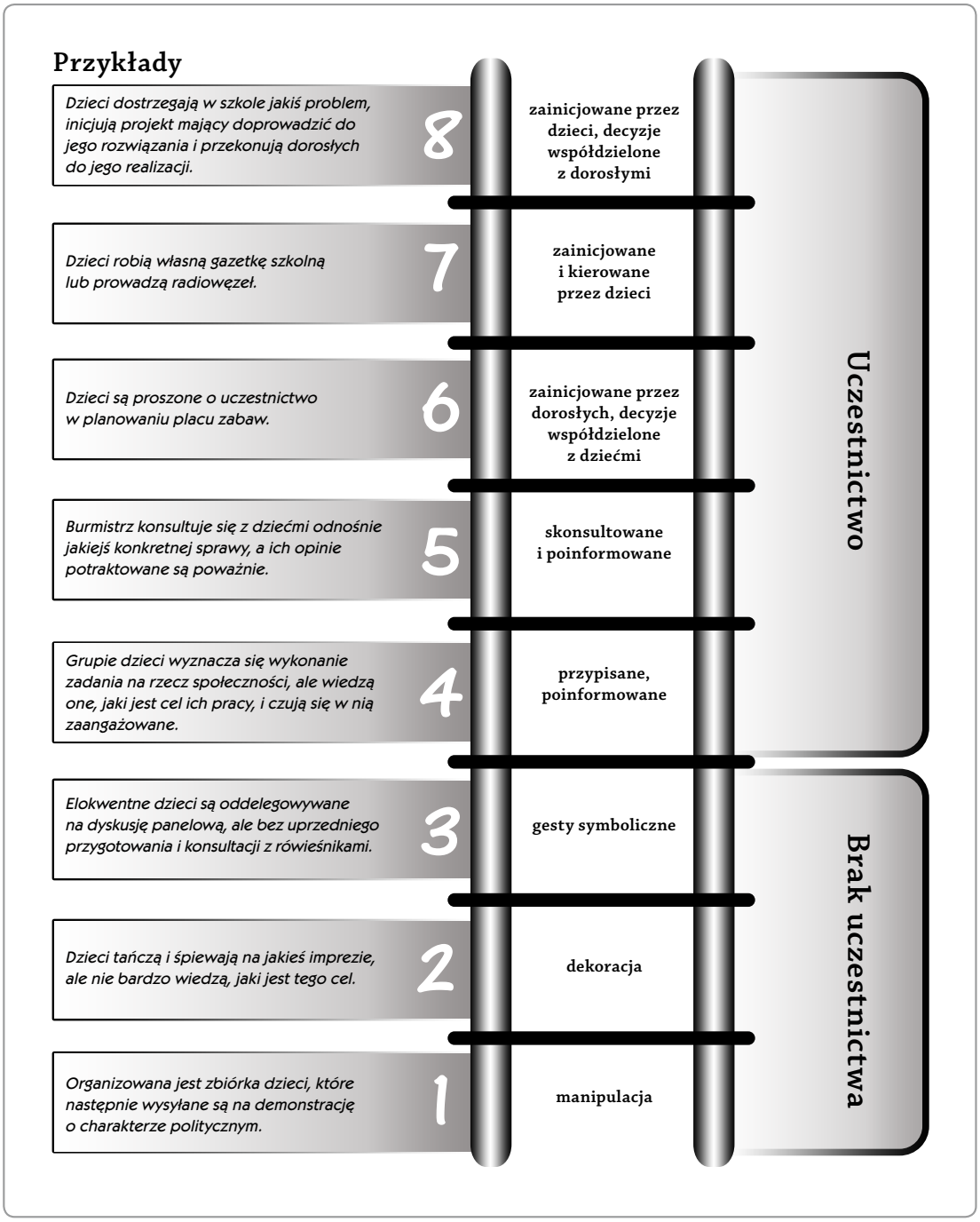
- **prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach je dotyczących** i do przyjmowania ich z należytą wagą (Artykuł 12),
- **prawo do swobodnej wypowiedzi**, w tym prawo do poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji i idei wszelkiego rodzaju (Artykuł 13),
- **prawo do swobody myśli, sumienia i wyznania** (Artykuł 14),
- **prawo do swobodnego zrzeszania się** (Artykuł 15),
- **zapewnienie dostępu do informacji** oraz materiałów pochodzących z różnorodnych źródeł krajowych i międzynarodowych (Artykuł 17),
- **prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym swej społeczności** (Artykuł 31).

Dlaczego uczestnictwo dzieci jest tak ważne?

Najważniejszym warunkiem wstępnym rzeczywistego uczestnictwa jest to, by dorośli widzieli w dziecku partnera i szanowali jego zdolność do uczestniczenia w podejmowaniu decyzji. Relacje między obiema stronami nie powinny układać się zgodnie z tradycyjnym modelem władzy i kontroli dorosłych nad dziećmi, gdyż wówczas ich uczestnictwo jest tylko pozorne – dzieci mogą wyrażać swoje opinie, ale nie mają wpływu na to, czy lub jak ich propozycje zostaną wzięte pod uwagę.

Istotę uczestnictwa dobrze oddaje schemat ośmioszczeblowej „drabiny uczestnictwa" opracowany przez Rogera Harta[18]. Pierwsze trzy stopnie to manipulacja, dekoracja i gesty symboliczne – rodzaje pozornego uczestniczenia, które mogą skompromitować całą ideę. Autentyczne formy uczestnictwa zaczynają się od szczebla partycypacji „przypisanej, choć poinformowanej", w której dziecku zostaje przypisa-

DRABINA UCZESTNICTWA

Źródło: na podstawie: Roger Hart, *Children's Participation from Tokenism to Citizenship*, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence 1992.

na konkretna rola, o której jest ono jednak dokładnie poinformowane. Wyżej jest uczestnictwo „skonsultowane i poinformowane", w ramach którego dzieci udzielają rad dotyczących projektów realizowanych przez dorosłych i rozumieją, jaki wpływ będzie miała ich opinia na efekt końcowy. Najbardziej zaawansowane rodzaje uczestnictwa to uczestnictwo „zainicjowane przez dorosłych", ze współdzielonym z dziećmi procesem podejmowania decyzji, i partycypacja „zainicjowana i kierowana przez dzieci" – projekty, w których dorośli odgrywają tylko role pomocnicze i doradcze. Na ostatnim szczeblu dzieci mają możliwość wspólnego podejmowania decyzji, wspólnego kierowania i wspólnego ponoszenia odpowiedzialności, przy czym dzieci i dorośli wymieniają się swoimi informacjami i doświadczeniami życiowymi.

Prawdziwe uczestnictwo nie ogranicza się do pojedynczego projektu, ale jest nieustannie toczącym się procesem, który przyczynia się do zbudowania kultury uczestnictwa przenikającej świat życia dziecka: rodzinę, szkołę, instytucje opieki społecznej i ochrony zdrowia, społeczność lokalną oraz ogół społeczeństwa. Zbudowanie takiej kultury może być dla dorosłych i dzieci świetną lekcją demokracji. Wynikające z niej zrozumienie praw człowieka i wspieranie aktywnego obywatelstwa przynosi korzyść całemu społeczeństwu.

Jak przysposabiać dzieci do uczestnictwa?

Uczestnictwo potrzebuje przede wszystkim sprzyjającego środowiska. Dzieci otwierają się, kiedy czują, że to, co mówią ma dla innych pewne znaczenie, oraz gdy rozumieją cel i sens angażowania się. Ponieważ dzieci myślą i wyrażają się inaczej niż dorośli, ich uczestnictwo powinno być budowane na podstawie konkretnych spraw, doświadczeń i sytuacji znanych im z własnego życia, przy czym natura i złożoność tego uczestnictwa musi się zmieniać z uwagi na **rozwijające się zdolności** poszczególnych dzieci. Można zacząć od konsultacji z dziećmi i zbadania ich poglądów na temat różnych sfer życia, w których kierownictwo jest po stronie dorosłych. Planowanie, wdrażanie, kierowanie, monitorowanie i ocenianie programów to już bardziej rozwinięte rodzaje partycypacji. Inicjowanie projektów przez same dzieci, badania, występowanie w obronie własnych interesów, uczestnictwo w organach przedstawicielskich, współkierowanie projektami wraz z dorosłymi z różnych organizacji i instytucji to bardzo pouczające i silne doświadczenie dla starszych dzieci.

PYTANIE: *Kto decyduje o tym, jaki rodzaj uczestnictwa jest odpowiedni dla dzieci na różnym poziomie rozwoju? W jaki sposób decyzja ta jest podejmowana?*

Autentyczne i rzeczywiste uczestnictwo pociąga za sobą rozwój wielu różnorodnych umiejętności i kompetencji. Dzieci zdobywają nowe informacje, uczą się o swoich prawach i za sprawą aktywnego słuchania poznają punkty widzenia przyjmowane przez innych. Formułując i wypowiadając swoje poglądy, rozwijają zdolność do krytycznego myślenia oraz umiejętności komunikacyjne, organizacyjne i społeczne. Doświadczają tego, że naprawdę mogą coś zmienić.

Nieustanne upowszechnianie uczestnictwa dzieci to misja służąca ukształtowaniu kultury praw człowieka w Europie. Największą przeszkodą na tej drodze są głęboko zakorzenione uprzedzenia i postawy osób dorosłych. Dlatego też konieczne jest rozwijanie zarówno w dzieciach, jak i w dorosłych kompetencji w zakresie praw człowieka, praw dziecka oraz w zakresie praktycznego stosowania norm etycznych. Wszyscy, którzy pracują z dziećmi, powinni przyswoić sobie podstawową zasadę jak najpełniejszego ich uczestnictwa oraz wyrobić w sobie postawę nakierowaną na jego wspieranie i promowanie. Kluczowe znaczenie ma tu zaangażowanie polityczne i osobiste. Mimo, że budowanie kultury uczestnictwa wymaga pewnych zasobów ludzkich i finansowych, ich wykorzystanie wydaje się zasadne ze względu na spodziewane efekty.

Przykłady dobrych praktyk

Przykłady rzeczywistego uczestnictwa dzieci można znaleźć w całej Europie:

- **Rodzina**: uczestnictwo dzieci może rozpocząć się w domu, w którym nawet bardzo mali domownicy odrywać mogą pewną rolę w procesie podejmowania decyzji. Młodzi uczestnicy zorganizowanej przez Radę Europy konferencji „Budowanie Europy z dziećmi i dla dzieci" zauważyli:

  Z dobrym skutkiem współuczestniczyliśmy wraz z naszymi rodzinami w podejmowaniu decyzji dotyczących (...) sposobu, w jaki chcieliśmy spędzać czas wolny, wyboru, co chcemy jeść, a czasem nawet szkoły, do której mieliśmy (...) chodzić, podziału obowiązków domowych, rozwiązywania problemów rodzinnych czy organizacji imprez rodzinnych[2].

- **Szkoła**: szkoła może stać się modelowym przykładem autentycznego uczestnictwa. Wspólne opracowywanie obowiązujących w niej zasad czy powierzanie dzieciom zadania udekorowania i utrzymania w czystości ich klasy może być dobrym punktem wyjścia, a ponadto pomaga uczniom utożsamiać się ze swoim środowiskiem szkolnym. Niemniej samorząd szkolny tylko wtedy jest prawdziwym ćwiczeniem w partycypacji, jeśli ma możliwość podejmowania decyzji rzeczywiście wiążących i ważnych dla życia szkoły. Dzieci mogą także uczestniczyć w działaniach ukierunkowanych na rozwiązywanie problemów występujących w szkole: dręczenia, wykluczania i innych form przemocy szkolnej. Również podejmowanie takich inicjatyw, jak prowadzenie gazetki, programu radiowego lub strony internetowej, zakładanie klubów, organizowanie festiwali i różnego rodzaju kampanii, to ważny wkład w demokratyczne życie szkoły[3].
- **Aktywność w czasie wolnym:** uczestniczenie w zajęciach pozaszkolnych może być dla dzieci przeżyciem pokazującym, że ich uczestnictwo rzeczywiście ma sens. Organizacje pozarządowe, nieoficjalne imprezy, akcje uliczne, festiwale, platformy medialne i internetowe oferują wiele rozmaitych możliwości doświadczania demokracji w praktyce. Ponadto zajęcia pozaszkolne stanowią często dopełnienie edukacji szkolnej.
- **Dzieci z grup wrażliwych społecznie:** uczestnictwo jest szczególnie ważne dla wzmocnienia pozycji dzieci z grup społecznie wrażliwych. Dzieci żyjące w biedzie lub w zakładach opieki często nie mają dostępu nawet do najbardziej ograniczonych form partycypacji. Wszystkie dzieci trafiające do domów dziecka lub szpitali, bądź uwikłane w działania policji lub sprawy sądowe, niezależnie, czy w roli ofiar, czy sprawców, już od pierwszej chwili powinny trafić do przyjaznego środowiska i mieć do dyspozycji dobrze wyszkolonych fachowców. Interesy dziecka mogą być najlepiej zabezpieczone tylko wtedy, gdy może ono wyrazić swoje poglądy i uwagi na temat sytuacji, w jakiej się znalazło.

Uczestnictwo dzieci w procesie rządzenia

Szczebel lokalny: istnieje cały wachlarz możliwości uczestniczenia dzieci w realizacji projektów mających poprawić warunki życia w ich najbliższym otoczeniu. Rada Europy wydała zalecenie dotyczące promowania uczestnictwa młodych ludzi w pracach samorządów – może ono stanowić dobry punkt wyjścia zarówno dla samorządu, jak i samych dzieci[4].

PYTANIE: *Jak możemy skłonić dzieci do uczestniczenia w rządzeniu, a przy tym uchronić je przed manipulacją polityczną ze strony osób dorosłych?*

Istnieje wiele dobrych przykładów współpracy organów ustawodawczych i decydentów, którzy regularnie konsultują się z dziećmi. Lord Mayor Londynu zasięga u dzieci porady na temat tego, jak uczynić

miasto bardziej przyjaznym dla młodych ludzi, zwłaszcza pod względem transportu, placów zabaw, bezpieczeństwa oraz przemocy internetowej[5]. W Szkocji uruchomiono pięcioletni Program Partnerstwa Gminnego mający wykazać, na ile skutecznym środkiem przeciwdziałającym wykluczaniu dzieci i młodzieży może okazać się ich aktywne uczestnictwo w życiu społeczności lokalnej. Rezultaty oraz nowe projekty i metodologie będące jego pokłosiem przedstawiono w praktycznym podręczniku.[6]

Szczebel ogólnokrajowy: kilka krajów europejskich realizuje politykę promowania uczestnictwa dzieci. W Niemczech, Norwegii i Wielkiej Brytanii rządy wspierają skuteczne angażowanie dzieci i ich rodziców lub opiekunów w zakładanie oraz prowadzenie trustów dziecięcych (organizacji świadczących jednocześnie usługi zdrowotne, edukacyjne i socjalne dla dzieci, młodzieży i ich rodzin), zachęcają też do tego kroku samorządy i organizacje pozarządowe. Ponieważ tego rodzaju innowacje wymagają przeprowadzenia zmian w kulturze organizacyjnej, ich praktyczne wprowadzenie w życie bywa trudne[7].

Szczebel międzynarodowy: najlepiej, jeśli dzieci uczestniczą w inicjatywach podejmowanych na szczeblu lokalnym i ogólnokrajowym, gdzie ich doświadczenia mogą być rzeczywiście wzięte pod uwagę. Jednak w pewnych dobrze zaplanowanych okolicznościach dzieci mogą też brać udział w procesach podejmowania decyzji zakrojonych na skalę międzynarodową.

Uczestnictwo dzieci i młodzieży było filarem realizowanego przez ONZ „Badania nad przemocą wobec dzieci". Dzieci brały udział w konsultacjach na szczeblu regionalnym, a ich rekomendacje zostały uwzględnione w dokumencie końcowym. Proces ten z racji swej innowacyjności stanowił wyzwanie dla organizatorów, jednak jego efekt jest bardzo inspirujący i pouczający.[8]

Zasady promowania uczestnictwa dzieci

UNICEF, ogólnoświatowa organizacja pozarządowa walcząca o prawa i dobro dziecka, ustalił zasady, których wdrożenie zapewnia rzeczywiste uczestnictwo dzieci. Wytyczne te można zastosować do wszelkich innych form partycypacji:

- Dzieci muszą rozumieć, czego dotyczy projekt lub proces, jaki jest jego cel i jaka jest ich rola w jego realizacji.
- Podział władzy i odpowiedzialności oraz struktury decyzyjne muszą być transparentne.
- Dzieci powinny być zaangażowane od jak najwcześniejszych etapów danej inicjatywy.
- Wszystkie dzieci powinny być traktowane z jednakowym szacunkiem, niezależnie od ich wieku, położenia, pochodzenia etnicznego, zdolności i innych czynników.
- Zasady obowiązujące w ramach projektu lub procesu powinny być ustalone na samym początku i wraz ze wszystkimi dziećmi.
- Uczestnictwo powinno być dobrowolne, a dzieci mogą zrezygnować z niego w każdej chwili.
- Dzieci mają prawo do szacunku dla swoich poglądów i doświadczeń.[9]

Instrumenty ochrony praw człowieka

Rada Europy

Uczestnictwo to ważny obszar działań Rady Europy, zwłaszcza w odniesieniu do młodzieży. Rada wprowadziła unikalny system współkierowania w sektorze młodzieżowym, gdzie przedstawiciele europejskich organizacji młodzieżowych i rządów wspólnie podejmują decyzje dotyczące realizowanego przez Radę programu młodzieżowego i jego budżetu. W 1992 r., we współpracy z Kongresem Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy opracowano **Europejską Kartę Uczestnictwa Młodych Ludzi w życiu Lokalnym i Regionalnym** (znowelizowana w 2003 r.). Ten jedyny w swoim rodzaju instrument nie tylko promuje partycypację młodzieży, ale także zawiera konkretne pomysły i narzędzia, które mogą być stosowane przez młodych ludzi i władze lokalne. W 2007 r. wydano również praktycz-

ny podręcznik z nowymi koncepcjami w tej dziedzinie, nosi on tytuł „Powiedz, co myślisz!" („Have Your Say!").

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Prawa dotyczące uczestnictwa są ściśle związane z prawami odnoszącymi się do obywatelstwa, tak pod względem zakresu swobód, jakie przyznają, jak i liczby obowiązków, które nakładają (por. wątek tematyczny nr 1, Obywatelstwo, s. 211). **Powszechna Deklaracja Praw Człowieka** podkreśla w Artykule 23 znaczenie uczestnictwa obywatelskiego tak dla społeczeństwa, jak i dla samych obywateli:

> *Każdy człowiek ma obowiązki wobec społeczności, w której to jedynie jest możliwy swobodny i pełny rozwój jego osobowości.*

Jednak dopiero z przyjęciem **Konwencji o Prawach Dziecka** w 1989 r. oficjalnie uznano, że prawa i korzyści związane z partycypacją rozciągają się także na dzieci. Od tego czasu mają one zagwarantowane prawo do uczestnictwa w szeroko pojmowanym życiu społecznym, czyli:

- prawo do uczestniczenia w postępowaniu dotyczącym opieki lub kurateli nad dzieckiem (Artykuł 9),
- prawo do uczestniczenia w decyzjach podejmowanych „we wszystkich sprawach dotyczących dziecka" (Artykuł 12),
- prawo do swobodnej wypowiedzi oraz otrzymywania i przekazywania informacji (Artykuł 13),
- prawo do swobody myśli, sumienia i wyznania (Artykuł 14),
- prawo do stowarzyszania się (Artykuł 15),
- prawo dziecka z niepełnosprawnością do aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa (Artykuł 23),
- prawo dziecka z mniejszości lub pochodzenia rdzennego do uczestniczenia w życiu własnej społeczności i ogółu społeczeństwa (Artykuł 30),
- prawo do nieskrępowanego uczestniczenia w życiu kulturalnym i artystycznym (Artykuł 31).

Konwencja o Prawach Dziecka definiuje dziecko jako osobę w wieku poniżej 18 lat, co oczywiście nie oznacza, że każde dziecko ma takie same kompetencje do takiego samego uczestnictwa. Dokument ten wprowadza pojęcie **rozwijających się zdolności** dziecka, zalecając państwu i rodzicom, by odnosili się do niego zgodnie z jego wzrastającymi umiejętnościami i dojrzałością. Wielu dorosłych i wiele instytucji wciąż czeka zadanie zmiany mających długą tradycję postaw i zwyczajów tak, aby uwzględnić przysługujące każdemu dziecku prawo do uczestnictwa w ogólnie pojmowanym życiu społecznym na każdym etapie swego życia.

.....

Źródła

- Backman Elisabeth, Trafford Bernard, *Democratic Governance of Schools*, Rada Europy, 2007: www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2007_Tool2demgovschools_en.pdf
- Brocke Hartmut, Karsten Andreas, *Towards a common culture of cooperation between civil society and local authorities*, Centre Français de Berlin, Berlin 2007.
- *Building a Europe for and with Children, Children and young people's preparation seminar*, Rada Europy, Monako 2006 www.coe.int/t/transversalprojects/children/Source/reports/Monaco-PrepSeminar_en.doc
- *Catch Them Young, Recommendations on children's participation*, Ministry of Flemish Community Youth and Sport Division, Benelux, Brussels 2004: www.wvc.vlaanderen.be/jeugdbeleid/internationaal/documenten/catch%20them%20young.pdf
- *Children and Young People's Participation*, CRIN Newsletter No 16: Child Rights Information Network, October 2002: www.crin.org/docs/resources/publications/crinvol16e.pdf

- *Children, Participation, Projects – How to make it work*, Rada Europy, 2004: www.bernardvanleer.org/files/crc/3.A.5%20Council_of_Europe.pdf
- *DIY Guide to Improving Your Community – Getting children and young people involved*, Save the Children, Scotland, 2005: www.savethechildren.org.uk/scuk_cache/scuk/cache/cmsattach/4130_DIY.pdf
- Dürr Karlheinz, *The School: A democratic learning community*, DGIV/EDU/CIT (2003)23final, Rada Europy, 2004: www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2003_23_All-EuropStudyChildrenParticipation_En.PDF
- Gozdik-Ormel Zaneta, *Have your say! Manual on the Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life*, Rada Europy, 2007.
- Hart Roger, *Ladder of Participation, Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*, UNICEF Innocenti Research Centre, 1992.
- *Learning to Listen, Core Principles for the Involvement of Children and Young People*, Departament of Education and Skills, Children's and Young People's Unit, UK, 2001: www.dfes.gov.uk/listeningtolearn/downloads/LearningtoListen-CorePrinciples.pdf
- *Promoting Children's Participation in Democratic Decision making*, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence 2001: www.asylumsupport.info/publications/unicef/democratic.pdf
- *Zalecenie R(81)18 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie uczestnictwa na poziomie gminnym*, Rada Europy, 1981: http://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=673582&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&InstranetImage=45568
- *Seven Good Reasons for Building a Europe with and for Children*, Council of Europe, 2006: www.coe.int/t/transversalprojects/children/publications/Default_en.asp
- Sutton Faye, *The School Council – A Children's Guide*, Save the Children, 1999.
- *The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children*, www.violencestudy.org

Strony internetowe

- L'Association Themis: www.grainedecitoyen.fr
- Child Rights Information Network: www.crin.org
- Children as Partners Alliance (CAPA): www.crin.org/childrenaspartners
- Children's Rights Alliance for England (CRAE): www.crae.org.uk
- Frequently Asked Questions on Children's Participation: www.everychildmatters.gov.uk/participation/faq
- Save the Children: www.savethechildren.net
- UNICEF: www.unicef.org

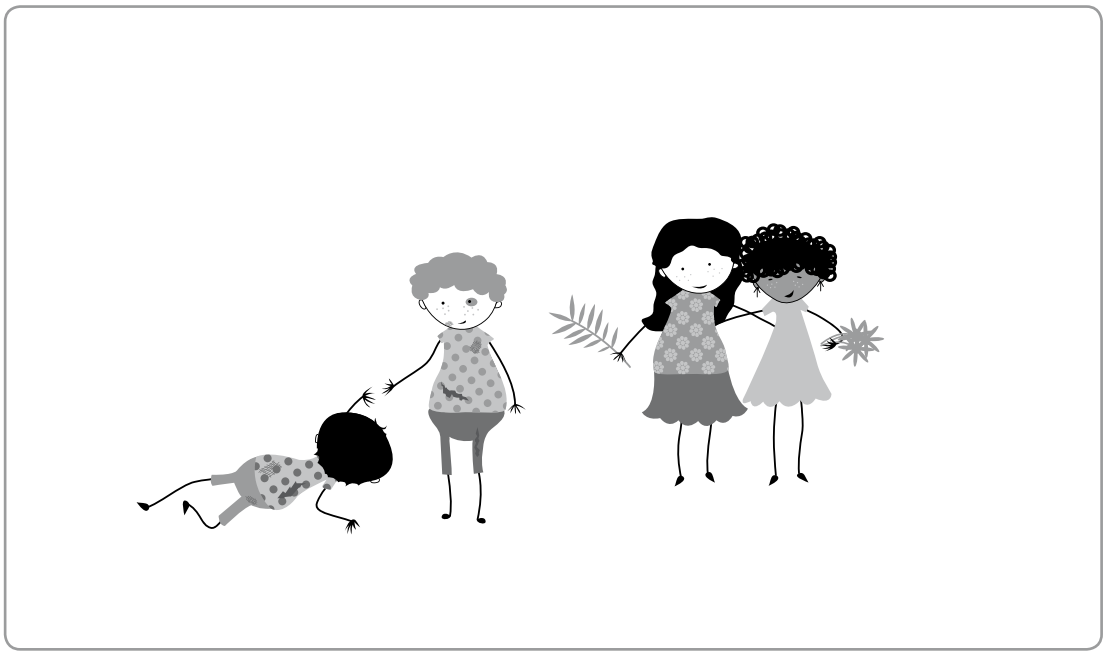
Przypisy

1 Po raz pierwszy opracowany przez: Sherry R. Arnstein, *A Ladder of Citizens Participation*, JAIP, Vol 35, No.4, 1969, s. 216-224: http://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.html. Niniejszy model opracował Roger Hart, *Children's Participation from Tokenism to Citizenship*, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence 1992.
2 *Building a Europe for and with Children, Children and young people's preparation seminar*, Rada Europy, Monaco 2006, s. 16.
3 Dürr Karlheinz, *The School: A democratic learning Programme Education for Democratic Citizenship* DGIV/EDU/CIT (2003) 23 final, Rada Europy, 2004.
4 *Zalecenie R(81)18 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie uczestnictwa na poziomie gminnym*, Rada Europy, 1981.
5 Por. Young London Kids: www.london.gov.uk/young-london/kids/have-your-say/index.jsp
6 *DIY Guide to improving your community – Getting children and young people involved*, Save the Children, Scotland, 2005.
7 *Learning to Listen, Core Principles for the Involvement of Children and Young People*, Department of Education and Skills, CYPU, UK, March 2001.
8 Por. *The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children*.
9 *Promoting Children's Participation in Democratic Decision making*, UNICEF Innocenti Research Centre, 2001.

11. POKÓJ I BEZPIECZEŃSTWO LUDZKIE

Kultura pokoju zostanie zbudowana wtedy, gdy obywatele całego świata zrozumieją nurtujące ich problemy globalne, zdobędą umiejętności rozwiązywania konfliktów i walki o sprawiedliwość bez używania przemocy, zaczną żyć zgodnie z międzynarodowymi standardami praw człowieka i równości, docenią różnorodność kulturową i okazywać będą szacunek Ziemi oraz sobie nawzajem. Uzyskać to można tylko poprzez systematyczną edukację na rzecz pokoju.

Haski apel o pokój, Globalna kampania popularyzacji edukacji na rzecz pokoju

Zbudowanie kultury praw człowieka jest warunkiem wstępnym dla osiągnięcia stanu powszechnego pokoju. Wojna i przemoc nieuchronnie prowadzą do łamania praw człowieka, a trwały pokój jest możliwy tylko wtedy, gdy wszystkie te prawa są realizowane.

Europa XXI w. może okazać się relatywnie wolna od wojen, choć nie od konfliktów, które bezpośrednio dotykać będą dzieci. Regionem zapalnym mogą okazać się Bałkany i Kaukaz, a ponieważ świat stał się już globalną wioską, skutki działań zbrojnych w odległych jego zakątkach, np. w Afganistanie lub Iraku, rozciągają się także na Europę, czego przykładem były zamachy w Madrycie i Londynie. Nasilają się także pozamilitarne zagrożenia dla pokoju. Susze, epidemie, ubóstwo, głód, rasizm i nietolerancja – zjawiska te są jednocześnie źródłem i konsekwencjami konfliktów.

Wiek XX był najbardziej okrutnym okresem w całej historii ludzkości – zginęło w nim więcej ludzi niż we wszystkich pozostałych epokach razem wziętych. W walki toczone podczas obu wojen światowych zaangażowany był cały świat, a ich skutkiem były zniszczenia w dużej części Europy. Inne napięcia miały zasięg regionalny, np. wojny domowe i konflikty wewnętrzne w Hiszpanii, Grecji, Turcji i na Cyprze. Koniec wieku znaczony był w Europie wojnami w byłej Jugosławii i na Kaukazie.

Natura konfliktów gwałtownie się zmienia w naszym nieustannie rozwijającym się technologicznie i zglobalizowanym świecie, jednak liczba ofiar wśród ludności cywilnej, a zwłaszcza dzieci, jest wciąż zbyt wysoka. Większość uchodźców to dzieci, z których wiele ucieka przed wojnami toczonymi w ich ojczyznach. Na całym świecie przynajmniej pół miliona dziewczynek i chłopców poniżej 18. roku życia zostało zmuszonych do uczestnictwa w wojnie, czy to jako żołnierze bezpośrednio walczący z wrogiem,

czy jako podkładający miny i ładunki wybuchowe, czy też jako członkowie formacji pomocniczych. Wojna ma na dzieci niezwykle negatywny wpływ, dotyka całego ich jestestwa, raniąc ich ciała i psychikę oraz niszcząc ich rodziny i społeczności, w których dotąd żyły.

Co to jest bezpieczeństwo ludzkie?

Bezpieczeństwo ludzkie to stosunkowo nowa koncepcja uznająca istnienie wzajemnego powiązania pomiędzy przemocą a wszelkimi formami ubóstwa. Doktryna ta dotyczy ochrony jednostek i społeczności przed bezpośrednim zagrożeniem przemocą fizyczną i zagrożeniami pośrednimi wynikającymi z biedy i z innych postaci nierówności społecznych, ekonomicznych i politycznych, a także z klęsk żywiołowych i epidemii. Jakieś państwo może nie być zagrożone atakiem z zewnątrz lub konfliktem wewnętrznym, ale może znajdować się w niebezpieczeństwie związanym np. z niemożnością dalszego egzekwowania rządów prawa, masowymi migracjami ludności wynikłymi z głodu, zdziesiątkowaniem populacji przez epidemie lub niedostępnością podstawowych artykułów niezbędnych do przeżycia.

Działania na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa ludzkiego promują prawa człowieka, gdyż zapobiegają występowaniu sytuacji poważnie zagrażających realizacji tych praw. Ponadto wspierają one systemy polityczno-gospodarcze, które dają ludziom podstawę do przeżycia oraz gwarantują poszanowanie ludzkiej godności i podstawowych swobód: wolności od ubóstwa, wolności od strachu i wolności podejmowania działań we własnym imieniu. Doktryna ta odwołuje się do dwóch strategii: ochrony i wzmacniania pozycji. Ochrona osłania ludzi przed zagrożeniami bezpośrednimi, a zarazem prowadzi do wypracowania norm, mechanizmów i instytucji pozwalających zagwarantować jednostkom i społecznościom bezpieczeństwo. Wzmocnienie pozycji umożliwia ludziom rozwój, wykorzystanie swojego potencjału oraz pełne uczestnictwo w procesach podejmowania decyzji. Ochrona i wzmacnianie pozycji to procesy wzajemnie sprzężone, oba też są pożądane w większości sytuacji.

W 2003 r. specjalna Komisja ds. Bezpieczeństwa Ludzkiego ONZ wydała raport *Human Security Now* (*Czas na bezpieczeństwo ludzkie*). Określono w nim najważniejsze dla ustanowienia i utrzymania bezpieczeństwa ludzkiego cele. Wśród nich znalazły się:

- ochrona ludzi podczas konfliktów z użyciem przemocy, w tym przed rozpowszechnianiem broni,
- ochrona i wzmacnianie pozycji ludzi przemieszczających się, zarówno tych migrujących w celu poprawy warunków życia, jak i tych zmuszonych do ucieczki przed konfliktami lub poważnymi naruszeniami praw człowieka,
- ochrona i wzmacnianie pozycji ludzi znajdujących się w sytuacji pokonfliktowej, w tym kompleksowa odbudowa zniszczonych wojną społeczeństw,
- promowanie bezpieczeństwa ekonomicznego poprzez zapewnienie wszędzie minimalnej stopy życiowej i umożliwienie ludziom wyjście z biedy,
- promowanie powszechnego dostępu do podstawowej opieki zdrowotnej, zwłaszcza w obliczu pandemii oraz zagrożeń związanych z biedą i problemami zdrowotnymi wynikłymi ze stosowania przemocy,
- wzmacnianie pozycji wszystkich ludzi dzięki zapewnieniu powszechnego kształcenia na poziomie elementarnym,
- uświadomienie wszystkim potrzeby posiadania tożsamości globalnej, przy jednoczesnym poszanowaniu wolności jednostek do posiadania własnej, niepowtarzalnej i jednostkowej tożsamości oraz wolności zrzeszania się.

PYTANIE: *Jakie czynniki zagrażają bezpieczeństwu twojej społeczności? Jak destabilizują one sytuację społeczną? W jaki sposób zagrożenia te wpływają na dzieci, z którymi pracujesz?*

Pokój jako prawo człowieka

Pokój to nie tylko brak konfliktów i przemocy, to także sposób współżycia zapewniający każdemu członkowi społeczeństwa realizację przysługujących mu praw człowieka. Chociaż pokój nie jest oficjalnie skodyfikowany jako prawo człowieka, jest on jednak uznawany za główny czynnik sprzyjający korzystaniu z tych praw i jako taki zalicza się do **praw trzeciej generacji**, znanych też pod nazwą **praw solidarnościowych**. Przysługują one nie tyle jednostkom, ile całym społeczeństwom i grupom społecznym, jak np. prawo do zdrowego środowiska naturalnego, zrównoważonego rozwoju, komunikacji lub korzystania ze wspólnego dziedzictwa ludności. Pokój to także efekt realizacji praw człowieka: im bardziej dane społeczeństwo promuje, chroni i korzysta z przysługujących jego członkom praw człowieka, tym większe są szanse na pokojowe przeciwdziałanie przemocy i pokojowe rozwiązywanie konfliktów.

Idąc za przykładem UNESCO, Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło w 1999 r. Deklarację o Kulturze Pokoju, w której stwierdzono, że odpowiedzialność za promowanie kultury pokoju spoczywa na wszystkich członkach społeczeństwa, w tym rodzicach, nauczycielach, politykach, dziennikarzach, przedstawicielach wszelkich wyznań, intelektualistach, instytucjach społeczeństwa obywatelskiego, osobach zaangażowanych w działalność naukową, filozoficzną i artystyczną, pracownikach ochrony zdrowia i opieki społecznej, kierownikach różnych szczebli i osobach działających w organizacjach pozarządowych.

Dialog międzykulturowy i międzyreligijny

> *Dialog pomiędzy kulturami, najstarsza i najbardziej podstawowa forma demokratycznej rozmowy, to antidotum na odrzucenie i przemoc. Jego celem jest umożliwienie nam pokojowego i konstruktywnego współżycia w wielokulturowym świecie, a przy tym zbudowanie więzi społecznych i poczucia przynależności do swojej społeczności.*
>
> Dialog międzykulturowy a Rada Europy:
> www.coe.int/t/dg4/intercultural/default_en.asp

Wzbierająca fala migracji, globalizacja oraz pojawienie się wysoce zaawansowanych technologii komunikacyjnych i informacyjnych sprawiają, że ludzie są dziś coraz bardziej mobilni. Z tego powodu różnorodność kulturowa staje się jedną z głównych cech charakteryzujących wszystkie kraje europejskie. Zróżnicowanie to jest dla naszych społeczeństw wielkim skarbem, niesie ono jednak ze sobą także nowy typ wyzwań społecznych i politycznych. W sytuacji, gdy kwestia tożsamości nabiera coraz większego znaczenia, „stereotypy, rasizm, ksenofobia, nietolerancja, dyskryminacja i przemoc mogą zagrażać pokojowi oraz spójności społeczności lokalnych i narodowych."[1] Spektrum negatywnych konsekwencji tych zjawisk rozciąga się od wykluczenia społecznego na poziomie społeczności lokalnej, po konflikty międzynarodowe.

Doskonałym środkiem zaradczym w tej sytuacji jest dialog międzykulturowy. Pozwala on ludziom różnego pochodzenia uczyć się wspólnego życia, budować więzi społeczne i budzić poczucie przynależności do swojej społeczności. „Dialog międzykulturowy to otwarta i pełna wzajemnego poszanowania wymiana poglądów pomiędzy poszczególnymi jednostkami i grupami ludzkimi przynależącymi do różnych kultur. Prowadzi ona do głębszego zrozumienia sposobu postrzegania świata przyjmowanego przez innych."[2] Szczególnie ważne jest tu uznanie roli, jaką w procesie wytwarzania tożsamości odgrywają wspólnoty religijne, oraz pobudzanie dialogu międzyreligijnego tak, aby przełamywać w każdej warstwie społeczeństwa dyskryminację religijną i wynikające z uprzedzeń religijnych stereotypy.

PYTANIE: *Czy są w twojej społeczności różne wspólnoty wyznaniowe, które mają pewien wpływ na to, jak ludzie ze sobą żyją? Czy konflikty na tle religijnym dotykają dzieci, z którymi pracujesz?*

Edukacja na rzecz pokoju

Przed edukacją na rzecz pokoju, która początkowo skupiona była na działaniach prowadzących do wyeliminowania zagrożenia zagłady ludzkości podczas wojny nuklearnej, stoi dziś szerszy cel: zbudowanie kultury pokoju. Jej zadaniem jest doprowadzenie do zrozumienia i wyeliminowania przyczyn konfliktów, np. biedy czy wszystkich form dyskryminacji, oraz doskonalenie umiejętności zarządzania konfliktami przez ludzi. Pokojowe rozwiązywanie konfliktów nie jest wrodzoną cechą człowieka – trzeba ją w sobie kształtować i praktykować już od najwcześniejszych lat życia. Jak to zauważył Mahatma Gandhi: „Jeśli mamy zaprowadzić na świecie pokój, musimy zacząć od dzieci”[3].

(...) nauka dziecka będzie ukierunkowana na (...) przygotowanie dziecka do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia.

Artykuł 29d, Konwencja o Prawach Dziecka

Każde dziecko wchodzi w konflikty z rówieśnikami, rodzicami, nauczycielami i innymi osobami dorosłymi. Konflikt nie jest czymś z natury negatywnym lub szkodliwym, najczęściej można go w całości lub częściowo rozwiązać. Inaczej rzecz ma się z przemocą, czyli agresywnym użyciem siły lub agresywnym sprawowaniem władzy, która zawsze prowadzi do urazów i destrukcji. Z tego powodu społeczeństwa wypracowały liczne sposoby radzenia sobie z konfliktami bez używania przemocy, jak negocjacje i inne oparte na współpracy procedury, dzięki którym można osiągnąć obustronnie korzystne porozumienia (sytuacja, w której nie ma przegranych) i kompromisy. Uczenie się radzenia sobie z konfliktami i powstrzymywania się przed stosowaniem przemocy to ważny składnik procesu socjalizacji każdego dziecka.

PYTANIE: *Jak dzieci, z którymi pracujesz, zazwyczaj reagują w sytuacji konfliktowej? Czy jest jakiś sposób na nauczenie ich lepszych metod rozwiązywania konfliktów?*

Edukacja na rzecz pokoju dostarcza wiedzy, umiejętności, postaw i wartości potrzebnych do zmiany często dziś dominujących zachowań. Dzięki temu dzieci, młodzież i dorośli zyskają szansę na uniknięcie konfliktów i przemocy (tak jawnej, jak i strukturalnej), pokojowe rozwiązywanie konfliktów oraz tworzenie warunków sprzyjających pokojowi na poziomie interpersonalnym, wewnątrzgrupowym, krajowym i międzynarodowym. Edukacja na rzecz pokoju podbudowuje u dzieci poczucie własnej wartości, rozwija w nich umiejętność rozwiązywania problemów i zapobiega podejmowaniu niebezpiecznych zachowań.

UNICEF i UNESCO to dwie oenzetowskie agendy szczególnie zasłużone w promowaniu edukacji na rzecz pokoju, definiowanej przez UNICEF jako edukacja szkolna i inne inicjatywy edukacyjne, które[4]:

- funkcjonują jako „strefy pokoju”, w których dzieci są bezpieczne od gwałtownych konfliktów,
- stoją na straży podstawowych praw dziecka zawartych w Konwencji o Prawach Dziecka,
- tworzą klimat sprzyjający kształtowaniu pokojowych i pełnych wzajemnego szacunku relacji pomiędzy wszystkimi członkami uczącej się społeczności,
- stosują zasady równości i braku dyskryminowania w strategiach i praktykach administracyjnych,
- wykorzystują już zdobytą przez społeczność wiedzę na temat budowania pokoju, w tym środki służące do rozwiązywania konfliktów, które są skuteczne, nieodwołujące się do przemocy i dobrze zakorzenione w kulturze lokalnej,

- rozwiązują konflikty z poszanowaniem praw i godności wszystkich stron,
- kiedy to tylko możliwe integrują zagadnienia pokoju, praw człowieka, sprawiedliwości społecznej i spraw globalnych w swym programie nauczania,
- stanowią forum swobodnej dyskusji na temat takich wartości, jak pokój i sprawiedliwość społeczna,
- wykorzystują metody nauczania i uczenia się kładące nacisk na uczestnictwo, rozwiązywanie problemów i szacunek dla odmienności,
- dają dzieciom możliwości podejmowania praktycznych działań na rzecz pokoju – tak w ramach instytucji edukacyjnej, jak i w szerzej pojmowanym środowisku lokalnym,
- stwarzają wszystkim osobom zajmującym się dziećmi okazję do nieustannej refleksji i rozwoju zawodowego w zakresie zagadnień związanych z pokojem, sprawiedliwością i prawami człowieka.

Większość z działań podejmowanych przez UNESCO skupia się na promowaniu edukacji na rzecz pokoju, praw człowieka i demokracji. Od początku lat 90. XX w. agenda ta rozwija koncepcję edukacji na rzecz kultury pokoju. Jej celem jest wypracowanie „nowej wizji pokoju odnoszącej się do kultury pokoju opartej na uniwersalnych wartościach poszanowania życia ludzkiego, wolności, sprawiedliwości, tolerancji, praw człowieka oraz równości kobiet i mężczyzn", a także „promowanie edukacji i badań służących tej wizji."[5]

Edukacja na rzecz pokoju jest ważnym składnikiem różnych działań edukacyjnych promujących prawa człowieka, kulturę pokoju i demokrację (por. Rozdział II).

Instrumenty ochrony praw człowieka

Rada Europy

Preambuła Europejskiej Konwencji Praw Człowieka potwierdza fundamentalny związek pomiędzy pokojem a prawami człowieka, stanowiąc, że:

> *(...) podstawowe wolności, które są fundamentem sprawiedliwości i pokoju na świecie i których zachowanie opiera się głównie z jednej strony na rzeczywiście demokratycznym ustroju politycznym, a z drugiej – na jednolitym pojmowaniu i wspólnym poszanowaniu praw człowieka, do których się one odwołują.*

Artykuł 5 Konwencji gwarantuje każdemu bezpieczeństwo osobiste, a zwłaszcza ochronę przed nieprawną ingerencją państwa w postaci bezpodstawnego aresztu i uwięzienia.

Rada Europy podejmuje wiele działań na rzecz promowania tolerancji, pokoju i wzajemnego zrozumienia między narodami, w tym edukację na rzecz praw człowieka, edukację obywatelską, dialog międzykulturowy i międzyreligijny. W 2007 r. wydała ona publikację „White Paper on Intercultural Dialogue" (*Białą księgę w sprawie dialogu międzykulturowego*), zawierającą spójną strategię promocji dialogu międzykulturowego prowadzonego w Europie oraz pomiędzy Europą a sąsiednimi regionami.

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Organizację Narodów Zjednoczonych powołano do życia w 1945 r., by „uchronić przyszłe pokolenia od klęski wojny", „przywrócić wiarę w (...) godność i wartość jednostki, równość praw mężczyzn i kobiet", „stworzyć warunki, umożliwiające utrzymanie sprawiedliwości i poszanowanie zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych i innych źródeł prawa międzynarodowego, popierać postęp społeczny i poprawę warunków życia w większej wolności".[6]

Edukacja na rzecz pokoju ma być środkiem do osiągnięcia tych celów. Odzwierciedla ona Artykuł 26 **Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka**, który nie tylko *explicite* wyraża prawo do nauki, ale ponad-

to zawiera wzmiankę o edukacji ukierunkowanej na „pełny rozwój osobowości ludzkiej i ugruntowanie poszanowania dla praw człowieka i podstawowych wolności". Co więcej, ma ona „krzewić zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami, grupami rasowymi lub religijnymi; popierać działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzającą do utrzymania pokoju".

Dwa artykuły **Konwencji o Prawach Dziecka** dotyczą praw dziecka w warunkach konfliktu zbrojnego. Artykuł 38 zobowiązuje państwa-strony, by te „stosowały wszelkie możliwe do realizacji środki dla zapewnienia ochrony i opieki nad dziećmi dotkniętymi przez konflikt zbrojny". Artykuł 39 obliguje sygnatariuszy, by podejmowali „wszelkie właściwe kroki dla ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka", które doświadczyło różnych krzywd, w tym wojny. Szczególne znaczenie ma ochrona dzieci przed służbą w siłach zbrojnych. Artykuł 38 zakazuje udziału dzieci w wieku poniżej 15 lat w działaniach wojennych, choć w 2000 r. Zgromadzenie Ogólne NZ przyjęło Protokół Fakultatywny do Konwencji o Prawach Dziecka w sprawie Udziału Dzieci w Konfliktach Zbrojnych, w którym wiek ten podniesiono do lat 18.

Źródła

- Fountain Susan, *Peace Education in UNICEF*: UNICEF, 1999: www.unicef.org/girlseducation/files/PeaceEducation.pdf
- Myers-Walls Judith A., *Talking to Children about Terrorism and Armed Conflict*, Vol.7, No.1, 2002, North Carolina State Forum for Family and Consumer Issues: www.ces.ncsu.edu/depts/fcs/pub/2002w/myers-wall.html

Strony internetowe

- Karta Narodów Zjednoczonych: http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php
- Children in armed conflicts: www.crin.org/themes/View!eme.asp?id=11
- A Declaration on a Culture of Peace: UNESCO, 2000: www.unesco.org/cpp/uk/declarations/2000.htm
- European Charter for Media Literacy: www.euromedialiteracy.eu/index.php
- The History Guide, Revolutionizing education in the spirit of Socratic wisdom: www.history-guide.org
- Council of Europe White Paper on Intercultural dialogue (Biała księga Rady Europy w sprawie dialogu międzykulturowego): www.coe.int/t/dg4/intercultural/default_en.asp
- Manifesto 2000 for a Culture of Peace and Non-violence, International Decade for a Culture of Peace and Non-violence for the Children of the World, 2001 – 2010: UNESCO, 2000: www3.unesco.org/manifesto2000/uk/uk_manifeste.htm
- United Nations Cyberschoolbus: www.un.org/cyberschoolbus/peace/home.asp

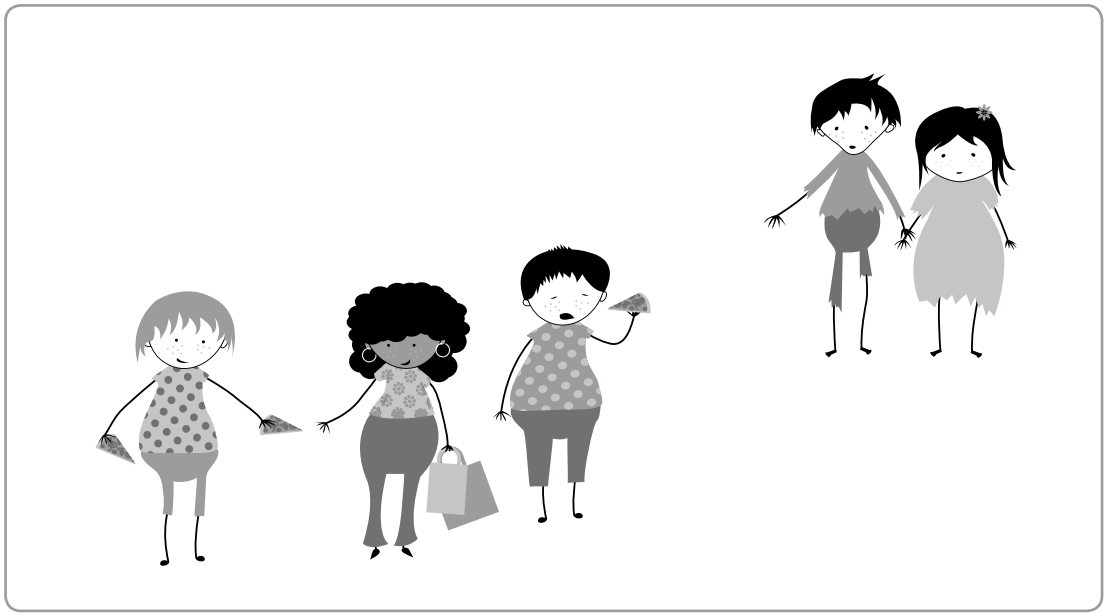
Przypisy

1 *Preparing the 'White paper on intercultural dialogue' of the Council of Europe*, Consultation document, s. 3. www.coe.int
2 Ibid., s. 6.
3 Por. Inspiring Quotations: www.peace.ca/inspiringquotations.htm
4 Fountain, Susan, Peace Education in UNICEF, 1999. p. 6.
5 UNESCO and a Culture of Peace, UNESCO Publishing, 1995.
6 Por. *Karta Narodów Zjednoczonych*: http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php

12. UBÓSTWO I WYKLUCZENIE SPOŁECZNE

Państwa-Strony uznają prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu.

Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 27.1.

Warunki życia osoby żyjącej w ubóstwie są trudne – często nie ma gdzie mieszkać, brak jej ubrań, pokarmu, czystej wody, wystarczających środków finansowych, zatrudnienia, dostępu do służby zdrowia, edukacji i opieki społecznej. Bieda może być wywołana konkretnymi zdarzeniami, np. klęską żywiołową lub wojną, w pewnych społeczeństwach może też być stanem chronicznym, ale niezależnie od jej przyczyn, zawsze jest naruszeniem praw człowieka. Kiedy ludzie nie mają warunków do przetrwania, realizacja wszystkich przynależnych im praw, w tym oczywiście prawa do życia, jest zagrożona. Z raportów Banku Światowego wynika, że w krajach bogatych jedno dziecko na sto nie dożywa swoich piątych urodzin, w krajach biednych dzieje się tak w przypadku dziesięciorga dzieci na sto.[1] Jednak życie w krajach zamożnych nie chroni przed biedą. Sporządzony przez UNICEF raport na temat ubóstwa dzieci pokazuje, że 3-25% dzieci mieszkających w najbogatszych krajach świata żyje w ubóstwie. Według tego samego raportu 47 mln dzieci z 29 krajów zrzeszonych w Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), czyli jedno na sześcioro, znajduje się poniżej relatywnej granicy ubóstwa definiowanej jako połowa średnich miesięcznych zarobków w danym kraju[2].

Wszystkie społeczeństwa usiłują osiągnąć wewnętrzną spójność, wspierając czynniki spajające więzi między ludźmi i zwalczając siły działające destrukcyjnie, które powodują rozpad więzi społecznych. Jedną z najpoważniejszych przyczyn podziałów społecznych jest pogłębiająca się przepaść pomiędzy bogatymi i biednymi. Zwalczanie ubóstwa nie tylko poprawia jakość życia ludzi biednych, ale także przyczynia się do powstania kultury praw człowieka i zwiększa spójność całego społeczeństwa.[4]

Dzieci doświadczają ubóstwa inaczej niż dorośli. Bieda zagraża ich życiu codziennemu, a także ma kumulujący się i negatywny wpływ na ich przyszłość.[3]

Marta Santos Pais
Dyrektor w Centrum Badawczym UNICEF Innocenti

Artykuł 27 Konwencji o Prawach Dziecka potwierdza prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu. Po-

nadto nakłada na rządy obowiązek wspomagania rodzin, które nie są w stanie zapewnić dziecku zaspokojenia podstawowych potrzeb, w szczególności w zakresie żywności, odzieży i mieszkania. Artykuł 26 Konwencji o Prawach Dziecka podkreśla prawo dzieci do korzystania z systemu zabezpieczeń społecznych, który pomaga dzieciom żyć i rozwijać się w odpowiednich warunkach. Niemniej jednak wiele rządów nie ma wystarczających środków finansowych lub woli politycznej, aby zaspokoić potrzeby dzieci. Nawet w krajach bogatych duże ich grupy żyją w ubóstwie – np. w Wielkiej Brytanii dzieje się tak w przypadku jednego dziecka na pięcioro.[5]

W Unii Europejskiej wskaźnik ubóstwa dzieci waha się od 15% w trzech krajach południowych – Hiszpanii, Portugalii i Włoszech, do mniej niż 5% w czterech krajach północnych – Danii, Finlandii, Norwegii i Szwecji. Dziewięć krajów z północy Unii sprowadziło ten wskaźnik poniżej 10%.[6] Nie ma jednak bezpośredniego związku pomiędzy liczbą dzieci żyjących w dobrobycie a wielkością produktu krajowego brutto (PKB) przypadającego na jednego mieszkańca. W Republice Czeskiej odsetek takich dzieci jest wyższy niż w wielu znacznie bogatszych krajach, np.Francji i Austrii. Norwegia z kolei jest jedynym krajem w Europie, w którym ubóstwo dzieci jest znikome i wręcz zanika[7].

Zachodzące w Unii Europejskiej głębokie zmiany gospodarcze, polityczne i środowiskowe mają bezpośredni wpływ na sytuację dzieci. Młodzi ludzie żyjący w krajach Unii są proporcjonalnie bardziej zagrożeni ubóstwem niż cała populacja osób dorosłych (dzieci w wieku 0-15 lat – 20%; młodzi ludzie w wieku 16-24 lat – 21%; dane dla populacji osób dorosłych ogółem – 16%).[8] Szczególnie narażone na ubóstwo, wykluczenie społeczne i dyskryminację są dzieci biednych rodziców, pozbawione możliwości mieszkania z rodzicami i te z niektórych mniejszości etnicznych i narodowych.[9]

Sytuacja w Europie Wschodniej i Południowej jest jeszcze poważniejsza. Wprawdzie jeśli weźmiemy pod uwagę bezwzględne szacunki dotyczące liczby dzieci żyjących w ubóstwie, to okaże się, że w przeciągu ostatnich dziesięciu lat zanotowano jej spadek, niemniej jednak w krajach Południowo-Wschodniej Europy i we Wspólnocie Niepodległych Państw los ten wciąż jest udziałem jednego na czworo dzieci – w liczbach bezwzględnych dotyczy to 18 milionów dzieci. Choć poprawa sytuacji gospodarczej w regionie miała pozytywny wpływ na poziom życia większości osób dorosłych, raport Innocenti Social Monitor 2006[10] udowadnia, że poprawa warunków bytowych nie wpłynęła na poziom życia dzieci. Z badań tych wynika, że niezależnie od różnic, jakie dzielą poszczególne państwa regionu, większość z nich oszczędza na wydatkach na dzieci.

PYTANIE: *Co twoim zdaniem jest najważniejszym długofalowym skutkiem ubóstwa dzieci?*

Dane pochodzące z wielu krajów pokazują, że dorośli, którzy w dzieciństwie żyli w ubóstwie, stanowią na ogół grupę bardziej zagrożoną społecznie. W ich przypadku o wiele częściej można mówić o większej podatności na choroby, kłopotach z nauką, problemach behawioralnych, wczesnym macierzyństwie, słabiej rozwiniętych umiejętnościach, niższych aspiracjach, bezrobociu, niższych płacach oraz zależności od systemu opieki społecznej.

O ludziach żyjących w skrajnym ubóstwie lub osobach znajdujących się w sytuacji urągającej ich godności można mówić, że doświadczają „wykluczenia społecznego".[11] Szczególnie narażone na nie są dzieci z rodzin ubogich, które na dodatek mają ograniczone możliwości w zakresie edukacji, zatrudnienia i rozwoju osobistego. Oprócz naruszania prawa do odpowiedniego poziomu życia, bieda bezpośrednio przyczynia się do łamania innych przysługujących dziecku praw człowieka: prawa do nauki, zrzeszania się, odpoczynku i czasu wolnego, uczestnictwa w życiu społeczności oraz innych praw politycznych i obywatelskich.

Procesy gospodarcze, polityczne i społeczne, które są odpowiedzialne za zjawisko ubóstwa, są ze sobą sprzężone, co potęguje ich negatywny wpływ na życie ludzi biednych. Z tego powodu ubogie dziecko z grupy mniejszościowej może znaleźć się w szczególnie niekorzystnej sytuacji, w której dyskryminacja

rasowa łączy się z wykluczeniem społecznym spowodowanym biedą. Wielu imigrantów, uchodźców i Romów ma słuszne powody do skarg nie tylko z powodu wykluczenia, jakiego doznają, ale także z powodu niskiej jakości edukacji, niewystarczającej opieki medycznej i przymusowej pracy dzieci.

Władze państwowe powinny przeciwdziałać ubóstwu dzieci poprzez zapewnienie im dostępu do usług społecznych (edukacji, ochrony zdrowia i opieki społecznej) oraz do usług świadczonych przez służby komunalne (woda, elektryczność, transport). Instytucje działające na poziomie społeczności lokalnych również mogą odgrywać ważną rolę w ograniczaniu biedy, dostarczając osobom znajdującym się w potrzebie żywność, ubrania, usługi medyczne i edukacyjne. Zarówno rządy, jak i instytucje społeczeństwa obywatelskiego mogą inicjować i realizować skierowane do warstw ubogich projekty i programy, które podniosą ich dochody, pomogą małym przedsiębiorstwom, stworzą nowe miejsca pracy, zapewnią wsparcie dla uczniów z trudnościami w uczeniu się i rozwiną ich umiejętności zawodowe.

Zaopatrzenie ludzi ubogich w żywność i schronienie to działania istotne, choć dobre na krótką metę. Działania długofalowe wymagają pogłębienia uczestnictwa osób biednych w procesach podejmowania decyzji, zapewnienia im możliwości rozwoju w obrębie społeczności lokalnej i zwalczenia dyskryminacji związanej z płcią, pochodzeniem etnicznym i narodowym czy statusem społecznym. Kluczowe dla przeciwdziałania ubóstwu jest pobudzenie rozwoju gospodarczego, ułatwienie ludziom biednym wstępu na rynek pracy i rozwijanie ich umiejętności zawodowych. Aby ten cel osiągnąć, swoje wysiłki zjednoczyć muszą tak jednostki, jak i instytucje, tak władze państwowe, jak i społeczeństwo obywatelskie.

Ponieważ ubóstwo dzieci i nasilające się wykluczenie społeczne to procesy o dużym potencjale negatywnym, w ostatnich latach wiele państw europejskich przyjęło ogólnokrajowe strategie ich zwalczania. Zintegrowane programy realizowane przez poszczególne rządy mają na celu nie tylko poprawę jakości świadczonej pomocy (np. opieki społecznej, ochrony zdrowia i opieki przedszkolnej), ale również wzmocnienie pozycji i zwiększenie możliwości dzieci i rodzin ubogich (np. ułatwienie dostępu do wartościowej edukacji dla wszystkich dzieci, kształcenie dorosłych, promowanie uczestnictwa dzieci w procesach podejmowania decyzji dotyczących kształtu polityki realizowanej na szczeblu lokalnym). Przeciwdziałanie rasizmowi i różnym formom dyskryminacji to istotny element strategii mających ograniczyć skalę zjawiska biedy.

Instrumenty ochrony praw człowieka

Rada Europy

Europejską Konwencję Praw Człowieka, która gwarantuje prawa obywatelskie i polityczne, uzupełnia uchwalona w 1961 r. i zrewidowana w 1996 r. **Europejska Karta Społeczna** zapewniająca z kolei prawa socjalne i ekonomiczne. Podobnie jak i inne dokumenty związane z prawami człowieka, także Europejska Konwencja Praw Człowieka zawiera wyraźne sformułowania skierowane przeciw dyskryminacji. Chociaż w Konwencji tej ubóstwo nie jest wymienione wprost jako jedna z przyczyn wykluczenia społecznego, to w tym kontekście zamieszczono wzmiankę o „majątku (...) bądź jakichkolwiek innych przyczynach". Odnosząc się do życia codziennego jednostek, Europejska Karta Społeczna mówi o wielu składowych zjawiska ubóstwa i metodach przeciwdziałania im:

- **mieszkalnictwo:** dostęp do odpowiednich i osiągalnych mieszkań, ograniczenie skali bezdomności,
- **zdrowie:** dostępna dla całej ludności i skuteczna ochrona zdrowia, w tym profilaktyka,
- **edukacja:** bezpłatna edukacja na poziomie podstawowym, średnim i zawodowym, dostęp do przysposobienia zawodowego i szkolenia ustawicznego,
- **zatrudnienie:** polityka społeczna i gospodarcza zapewniająca pełne zatrudnienie,
- **ochrona prawna i socjalna:** prawo do zabezpieczenia społecznego i opieki społecznej, prawo do ochrony przed ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Kluczowy z tego punktu widzenia zapis znajduje się w Artykule 30 Karty dotyczącym prawa do ochrony przed ubóstwem i wykluczeniem społecznym:

W celu zapewnienia skutecznego wykonywania prawa do ochrony przed ubóstwem i wykluczeniem społecznym, Strony zobowiązują się:

- podejmować działania, w ramach ogólnego i skoordynowanego podejścia, dla popierania rzeczywistego dostępu osób oraz ich rodzin znajdujących się lub zagrożonych znalezieniem się w sytuacji wykluczenia społecznego lub ubóstwa, zwłaszcza do zatrudnienia, mieszkań, szkolenia, kształcenia, kultury, pomocy społecznej i medycznej;
- dokonywać, na ile to konieczne, przeglądu tych działań w celu ich dostosowywania do istniejącej sytuacji.

Organizacja Narodów Zjednoczonych

W **Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka** znajduje się wiele artykułów zobowiązujących państwa-strony do zapewnienia właściwej pomocy obywatelom, by ci mogli żyć na odpowiednim poziomie:

- prawo do zabezpieczenia społecznego (Artykuł 22),
- prawo do równej płacy za równa pracę (Artykuł 23),
- prawo do urlopu i wypoczynku (Artykuł 24),
- prawo do edukacji (Artykuł 26),
- prawo do uczestniczenia w życiu kulturalnym (Artykuł 27).

Najpełniej jednak problem ubóstwa i wykluczenia społecznego porusza Artykuł 25:

> *(1) Każdy człowiek ma prawo do poziomu życia zapewniającego zdrowie i dobrobyt jemu i jego rodzinie włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i niezbędne świadczenia socjalne oraz prawo do zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w sposób od niego niezależny.*
>
> *(2) Macierzyństwo i dzieciństwo upoważniają do specjalnej opieki i pomocy. Wszystkie dzieci zarówno małżeńskie, jak i pozamałżeńskie, będą korzystać z jednakowej pomocy społecznej.*

Nie każde państwo ma środki potrzebne, by pomóc wszystkim osobom bezrobotnym, chorym, niezdolnym do pracy, starszym i innym ludziom, którzy nie mogą żyć na odpowiednim poziomie, ale każde z nich zobowiązane jest do udzielenia takiej pomocy, na jaką je stać.

Prawa człowieka bezpośrednio odzwierciedlają podstawowe potrzeby ludzkie. Pożywienie, ubranie, schronienie i opieka zdrowotna są nie tylko potrzebne do przeżycia, bez nich nie sposób zapewnić poszanowania ludzkiej godności.

Konwencja o Prawach Dziecka zawiera liczne postanowienia dotyczące dobra dziecka rozpatrywanego z perspektywy ekonomicznej. Chociaż główna odpowiedzialność za opiekę nad dzieckiem, jego rozwój i udzielanie mu wsparcia spoczywa na rodzicach, państwo ma pomagać rodzicom i opiekunom, jeśli nie są w stanie zapewnić dziecku właściwej opieki (Artykuł 18). Konwencja potwierdza także prawo dziecka do:

- jak najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej (Artykuł 24),
- poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu (Artykuł 27),
- korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego, w tym ubezpieczeń socjalnych, (Artykuł 26).

Jeśli każde państwo miałoby środki i wolę polityczną potrzebną do pełnego wprowadzenia w życie postanowień konwencji o Prawach Dziecka, nie byłoby na świecie dzieci bezdomnych i głodnych.

Źródła

- Bradshaw Jonathan, Benette Fran, *Fifth Report on United Kingdom National Action Plan On Social Inclusion 2003-2005*, Social Policy Research Unit, University of York, Heslington, York 2004: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/3uk_en.pdf
- *Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries*, UNICEF Innocenti Research Centre, 2007: www.unicef-icdc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf
- *Ending Child Poverty within the EU? A review of the 2006-08 national reports on strategies for social protection and social inclusion*, Eurochild, 2007: www.nabukeuropa.de/fileadmin/user_upload/downloads/Handlungsund_!emenfelder/Jugendsozialarbeit/Final_NAPs_report_January_2007.pdf
- Huster Ernst U., Benz Benjamin, Boeckh Jurgen, *Implementation of the National Action Plan of Germany against Poverty and Social Exclusion (NAPincl) on the Regional and Local Level: Second report 2004 of the non-governmental experts*, Bochum 2004: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/3de_en.pdf
- Innocenti Social Monitor 2006*: Understanding Child Poverty in South-eastern Europe and the Commonwealth of Independent States*, UNICEF Innocenti Research Centre, 2006: www.unicef.org/ceecis/SocialMonitor-20061018.pdf
- *Malta National Action Plan on Poverty and Social Exclusion 2004-2006*: http://mfss.gov.mt/documents/msp/nap_incl_mt_20040703.pdf
- Minoff Elisa, *The UK Commitment: Ending Child Poverty by 2020*, Center for Law and Social Policy, Washington DC 2006: www.clasp.org/publications/uk_childpoverty.pdf
- *A League Table of Child Poverty in Rich Nations*, UNICEF, 2000: www.unicef-icdc.org/publications/pdf/repcard1e.pdf
- *Strategia spójności społecznej*, Dokument Rady Europy (CDCS (2000) 43): www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/strategy_fr.doc
- *W kierunku strategii UE na rzecz praw dziecka*, Komunikat Komisji KOM(2006) 367 wersja ostateczna, Bruksela 2006: http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=429534:cs&lang=pl&list=429534:cs,&pos=1&page=1&nbl=1&pgs=10&hwords=SEC(2006)%20888~&checktexte=checkbox&visu=#texte
- *World Development Report 2000/2001: Attacking poverty*, World Bank, 2000: http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/WDR/English-Full-Text-Report/ch3.pdf

Strona internetowa

- Europejska Karta Społeczna: http://kprm.gov.pl/karta.pdf

Przypisy

1 World Development Report 2000/2001, *Attacking poverty*, World Bank, 2000.
2 *A League Table of Child Poverty in Rich Nations,* UNICEF, 2000, s. 4.
3 Ibid., s. iii.
4 *Strategia spójności społecznej*, Dokument Rady Europy (CDCS (2000) 43), 2000, s. 7-10.
5 *A League Table of Child Poverty in Rich Nations*, UNICEF, 2000.
6 *Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries*, UNICEF Innocenti Research Centre, 2007, s. 5.
7 Ibid., s. 6.
8 Ibid.
9 *Towards an EU Strategy on the Rights of the Child*, Communication from the Commission COM (2006) 367 final, Brussels, 2006.
10 *Innocenti Social Monitor 2006: Understanding Child Poverty in South-eastern Europe and the Commonwealth of Independent States*, UNICEF Innocenti Research Centre, 2006.
11 Por. *Europejska Karta Społeczna*: http://kprm.gov.pl/karta.pdf

13. PRZEMOC

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki ...dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem. (...)

Konwencja o Prawach Dziecka, Artykuł 19

Przemoc to użycie siły lub groźba jej użycia. Prowadzi ona do urazów, krzywdy, deprywacji czy wręcz śmierci. Może mieć swój zamierzony cel, jak ukaranie kogoś lub zmuszanie go do działania wbrew swej woli, a może też być aktem ślepej nienawiści. Przemoc przybiera różne formy – może być fizyczna, werbalna, psychiczna. Bez względu na to, w jakiej formie występuje, przemoc jest zawsze pogwałceniem praw człowieka. Wprawdzie Konwencja o Prawach Dziecka i wiele innych traktatów międzynarodowych i regionalnych gwarantuje integralność fizyczną, bezpieczeństwo i godność dziecka, przemoc wobec dzieci wciąż jest bardzo rozpowszechniona i występuje w każdym państwie europejskim, w każdej warstwie i grupie społecznej.

Zachowania związane ze złym traktowaniem dzieci można podzielić na cztery kategorie ogólne:

Przemoc emocjonalna: może przybrać postać przemocy werbalnej, nadużyć emocjonalnych i znęcania się psychicznego. Są nią czyny podejmowane przez rodziców lub opiekunów, które powodują lub mogą powodować poważne zaburzenia behawioralne, umysłowe, emocjonalne i psychiczne.

Zaniedbanie: niezaspokajanie podstawowych potrzeb dziecka. Zaniedbania mogą być natury fizycznej, edukacyjnej lub emocjonalnej. Zaniedbanie fizyczne może oznaczać np. brak zapewnienia odpowiedniego pożywienia, ubrań, stosownej opieki medycznej, nadzoru lub właściwej ochrony przed niesprzyjającymi warunkami. Czasem przybiera też formę porzucenia. Do zaniedbań natury edukacyjnej należą niezapewnienie właściwego wykształcenia, niezaspokojenie specjalnych potrzeb edukacyjnych, pozwalanie na nadmierną absencję w szkole. Zaniedbania psychiczne to m.in.

brak miłości i wsparcia emocjonalnego, brak ochrony przed wykorzystywaniem, pozwalanie na konsumpcję alkoholu i stosowanie narkotyków.

Przemoc fizyczna: czynności doprowadzające do wystąpienia u dziecka obrażeń fizycznych, w tym przypalanie, wszelkie formy bicia, potrząsanie, kopanie itp. Wywoływanie tych obrażeń jest przemocą niezależnie od tego, czy skrzywdzenie dziecka było zamierzone przez dorosłych, czy też nie. Do urazów fizycznych może na przykład doprowadzić nadmierna dyscyplina czy kara fizyczna zastosowana wobec dziecka.

Wykorzystywanie seksualne: niedopuszczalne czynności o charakterze seksualnym z udziałem dzieci, do których zaliczyć można obmacywanie genitaliów dziecka, zmuszanie dziecka do obmacywania genitaliów osoby dorosłej, stosunek płciowy, kazirodztwo, gwałt, stosunek analny, ekshibicjonizm i niewolnictwo seksualne. Terminem tym określamy przejawiane wobec dziecka zachowania, które polegają na zmuszaniu, stosowaniu podstępów, przekupywaniu, zastraszaniu lub wywieraniu nacisków po to, by uczynić z niego świadka lub aktywnego uczestnika czynności seksualnych. Wykorzystywanie seksualne ma miejsce wtedy, gdy starsze lub bardziej doświadczone dziecko albo osoba dorosła wykorzystuje dziecko w celu zaspokojenia swego popędu seksualnego. Jest to nadużycie władzy nad dzieckiem i pogwałcenie przysługującego dziecku prawa do normalnych, zdrowych i opartych na zaufaniu relacji z innymi ludźmi.

Skutki przemocy wobec dzieci są druzgocące. Niszczy w nich ona poczucie własnej wartości i zdolność do normalnego uczenia się i socjalizacji, pozostawiając przy tym rany fizyczne i psychiczne mogące wywoływać długotrwałą traumę. Badania wykazują, że przemoc rodzi przemoc – jest bardzo prawdopodobne, że dziecko będące ofiarą przemocy stanie się w przyszłości rodzicem ją stosującym.

Przemocy wobec dzieci trzeba przeciwdziałać na wszelkie możliwe sposoby. Potrzeba edukacji, w tym rozwijania umiejętności, by podnieść świadomość społeczną oraz promować kulturę niestosowania przemocy. Konieczne jest też podjęcie konkretnych działań politycznych i wprowadzenie skutecznego mechanizmu sprawozdawczego, by kwestia niestosowania przemocy zajęła ważne miejsce w europejskim życiu publicznym i politycznym.

Przemoc w rodzinie

Społeczeństwa wielu europejskich krajów tolerują, a nawet aprobują, pewne nawracające formy przemocy wobec dzieci, w szczególności kary cielesne stosowane w domu w celu wymuszenia dyscypliny. Przemoc ta jest w sposób pośredni sankcjonowana przez organy porządku publicznego, które nie widzą w jej stosowaniu niczego złego. Nawet jeśli jakieś państwo uchwala przepisy zabraniające przemocy w rodzinie, ich egzekwowanie bywa fragmentaryczne lub nawet żadne. Co tydzień z powodu maltretowania umiera tuzin europejskich dzieci.[1]

Jeśli przemoc stosowana jest przez osoby pozostające z dzieckiem w codziennym kontakcie, a na dodatek w miejscach, które powinny być dla niego bezpiecznym schronieniem, np. w szkole, domu rodzinnym, ośrodku opiekuńczo-wychowawczym, może być ona trudna do wykrycia. Ponieważ przemoc w rodzinie jest najmniej widoczną formą przemocy wobec dzieci, dane statystyczne na jej temat są trudne do zebrania lub mało wiarygodne. Wiele dzieci boi się występować przeciwko członkom swoich rodzin, zwłaszcza jeśli są przez nich wykorzystywane seksualnie. Milczenie to nakłada na osoby pracujące z dziećmi szczególny obowiązek rozpoznawania oznak maltretowania dzieci oraz niezwłocznego powiadamiania stosownych organów o jego przypadkach.

Jedna trzecia państw-członków Rady Europy zakazała stosowania kar cielesnych (Austria, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Dania, Finlandia, Islandia, Łotwa, Niemcy, Norwegia, Portugalia, Rumunia, Szwecja, Ukraina, Węgry i Włochy)[2], inne zobowiązane są do wprowadzenia odpowiednich zmian w swym prawodawstwie. Pomimo tych pozytywnych tendencji, kary cielesne wciąż w wielu krajach są zgodne z prawem i traktowane jako akceptowalna forma „dyscyplinowania" dzieci. Doprowadzenie do sytuacji,

w której kary te nie będą stosowane w domu, wymaga zmiany postaw rodziców i stosowania przez nich bardziej pozytywnych, nieopartych na przemocy metod wychowawczych.

Przemoc w szkole

Jedno na dziesięcioro dzieci chodzących do szkoły doświadcza w niej przemocy, przy czym liczba ta stale rośnie[3]. Okazuje się, że poziom przemocy jest słabiej powiązany z sytuacją ekonomiczną poszczególnych krajów niż z rozpowszechnionymi w nich postawami wobec dzieci oraz rolą polityczną, jaką dzieci odgrywają w społeczeństwie[4]. Chociaż stosowanie kar cielesnych jest zakazane w większości europejskich szkół, często jednak dochodzi w nich do przypadków dręczenia i szykanowania. Dzieci, które są choćby nieznacznie inne – bystrzejsze lub mniej bystre, większe lub mniejsze, o odmiennym kolorze skóry lub mówiące z akcentem – mogą stać się obiektem plotek, wyzwisk, sarkazmu, zastraszania i wykluczenia, jak też ofiarami przemocy fizycznej skierowanej wobec nich samych lub ich własności osobistej.

Dręczenie w szkołach może też przybrać postać przemocy zbiorowej lub ataków na tle rasistowskim, zwłaszcza w przypadku dzieci z mniejszości etnicznych i narodowych lub imigrantów. Dziś często mamy również do czynienia z przypadkami cyberprzemocy polegającej na rozpowszechnianiu poniżających fotografii lub obelżywych uwag na temat jakiegoś dziecka w internecie. Ponieważ ta forma dręczenia jest w dużej mierze anonimowa, natychmiastowa i dalekosiężna, jej skutki są szczególnie bolesne dla ofiar. Dla dzieci, które stały się obiektem tego rodzaju przemocy, szkoła staje się miejscem tortur, a nie miejscem nauki. Światowy raport ONZ na temat przemocy wobec dzieci wykazał, że w Europie dziewczynki są dręczone częściej niż chłopcy, a 80% aktów przemocy w szkole dokonywanych jest przez dzieci z przedziału wiekowego 12-16 lat[5].

Trzeba podejmować działania na rzecz uświadomienia społeczeństwom istoty i skali tego problemu oraz wprowadzać programy przeciwdziałające przemocy w szkole. Dyrektorzy szkół, nauczyciele i rodzice muszą wiedzieć, jak rozpoznać przejawy przemocy i natychmiast jej przeciwdziałać. Każda szkoła potrzebuje spójnej strategii zapobiegania przemocy oraz dostępnych dla dzieci prostych i poufnych procedur informowania o jej przypadkach. Skutecznym środkiem zwalczania zjawiska przemocy w szkole jest również angażowanie dzieci w kampanie mające na celu podniesienie świadomości społecznej w tym zakresie oraz zorganizowanie wsparcia rówieśniczego.

Działające przy Uniwersytecie im. Victora Ségalena (Université Victor Ségalen) w Bordeaux we Francji Europejskie Obserwatorium Przemocy w Szkole (EOVS) zajmuje się badaniami dotyczącymi zjawiska przemocy szkolnej i miejskiej w Belgii, Hiszpanii, Niemczech, Szwajcarii, Wielkiej Brytanii, Włoszech oraz w kilku państwach nieeuropejskich: Burkina Faso, Japonii, Kanadzie i Meksyku. EOVS bada zagadnienia związane z przemocą oraz koordynuje prace w tej dziedzinie podejmowane przez międzynarodową sieć współpracujących ze sobą instytucji, w tym UNESCO i Parlament Europejski.

Europejskie Obserwatorium Przemocy w Szkole: www.obsviolence.com/english/presentation/index.html

Media i internet

Internet i inne media to kolejne miejsce, w którym młodzi ludzie spotykają się z licznymi zagrożeniami. Niezależnie od tego, czy było to zamierzone, czy też nie, narażenie dziecka na kontakt z nieodpowiednimi materiałami, jak obrazy przemocy, propaganda rasistowska lub pornografia, jest pewną postacią przemocy. Ponadto dzieci korzystające z internetu mogą doświadczyć nękania lub aktywności pedofilów, nawet przebywając w bezpiecznym z pozoru zaciszu domowym[6]. Edukacja medialna mogąca ochronić dziecko przed tego typu wykorzystywaniem omówiona jest w wątku tematycznym nr 9, Media i internet (s. 260). Również Komitet Ministrów Rady Europejskiej wydał w 2006 r. specjalne za-

lecenie w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego[7].

Wykorzystywanie seksualne dzieci

Wykorzystywanie seksualne dzieci jest w dzisiejszej Europie poważnym problemem. Zjawisko to może przybierać różne formy, należą do nich: kazirodztwo, pornografia, handel ludźmi, napaść na tle seksualnym ze strony rówieśników. Mogą być one bardzo szkodliwe dla zdrowia fizycznego i psychicznego dziecka.

Szacuje się, że 10-20% dzieci żyjących w Europie to ofiary napaści na tle seksualnym[8]. Większość dzieci nie zgłasza jednak popełnionych wobec nich przestępstw. Niektóre są jeszcze zbyt małe, by zdać sobie sprawę z tego, co się zdarzyło. Inne nie mają nikogo, komu mogłyby zaufać, lub kto by im uwierzył bądź też czują się zbyt zawstydzone, winne i zdradzone, by móc cokolwiek komukolwiek powiedzieć. Wiele z nich ulega też groźbom i manipulacji ze strony prześladowców, którzy w większości przypadków należą do ich rodzin lub są dobrze im znanymi osobami dorosłymi.

Inną formą wykorzystywania seksualnego dzieci jest wymuszona prostytucja i zorganizowana pedofilia, kiedy to dziecko zmuszane jest do świadczenia obcym osobom usług seksualnych za pieniądze płacone dorosłemu stręczycielowi. Dzieci znajdujące się w środku konfliktu zbrojnego, w ośrodkach wychowawczo-opiekuńczych, pozbawione rodziny, ubogie, przesiedleńcze, imigranckie i uchodźcze są szczególnie narażone na wszelkie formy wykorzystywania seksualnego. Rodzice, nauczyciele, pracownicy opieki społecznej i decydenci mają wiele do zrobienia na tym polu.

Handel dziećmi

Handel ludźmi to współczesna wersja handlu niewolnikami. Ludzie padający jego ofiarą traktowani są jak towar, który można kupić lub sprzedać, a następnie wykorzystać we wszelki możliwy sposób. Proceder ten jest pogwałceniem praw człowieka i narusza godność oraz integralność wszystkich ludzi żyjących na świecie.

„Dziecięcą ofiarą handlu ludźmi" jest każda osoba w wieku poniżej 18 lat, która została pozyskana, przetransportowana (w obrębie jednego państwa lub pomiędzy różnymi państwami), przekazana, ukryta i odebrana w celu wykorzystania. W niektórych przypadkach dzieci zwabiane są podstępną obietnicą zapewnienia edukacji lub umożliwienia podróżowania, w innych ich zubożałe rodziny przekazują je w zamian za pieniądze.

Handel ludźmi czyni z dzieci ofiary przemocy i wykorzystywania seksualnego, a także pozbawia je prawa do zachowania tożsamości, wychowywania się w rodzinie, edukacji, opieki zdrowotnej, wypoczynku i czasu wolnego, a także wolności od upokarzającego traktowania lub karania (por. omówienie pracy dzieci w wątku tematycznym nr 4, Edukacja i czas wolny, s. 232).

W Europie handluje się dziećmi głównie dla celów wykorzystywania seksualnego lub pracy przymusowej. Sprzedane dzieci stają się ofiarami prostytucji, wymuszonych małżeństw i nielegalnej adopcji, stanowią źródło taniej lub bezpłatnej siły roboczej, pracują jako służący, żebrzą. Ponieważ ich status jest nielegalny, zazwyczaj ukrywane są przed wzrokiem społeczeństwa. Trudno je zatem zidentyfikować i odnaleźć. Na dodatek często nie mówią w języku kraju, w którym się znajdują, i są trzymane pod ścisłym nadzorem, więc ich szanse na ucieczkę lub znalezienie pomocy są poważnie ograniczone.

Dzieci zagrożone

Chociaż przemoc wobec dzieci nie jest zjawiskiem, którego zasięg ogranicza się do pewnych grup społecznych lub warstw ekonomicznych, niektóre dzieci są szczególnie narażone na nadużycia i wykorzystywanie. Są nimi przede wszystkim:

- **bezdomne dzieci miejskie:** „dzieci ulicy" są szczególnie narażone na ryzyko wykorzystywania seksualnego, zwłaszcza dziewczynki. UNICEF informuje, że na całym świecie ponad 100 mln dzieci żyje dziś na ulicy[9]. W każdym większym mieście europejskim są ich tysiące, a liczba ta systematycznie rośnie z racji nasilającego się bezrobocia, biedy i imigracji.
- **dzieci z niepełnosprawnościami:** choć dzieci z niepełnosprawnościami często padają ofiarami nadużyć, w tym przemocy i wykorzystywania seksualnego, instytucje powołane do ich ochrony nie wywiązują się w pełni ze swoich zadań. Bywa wręcz, że opieka społeczna przyczynia się do utrwalenia procederu ich wykorzystywania, gdyż stygmatyzuje je jako osoby „specjalnej troski" lub „w potrzebie". Praktyka często jest niestety taka, że dzieci z niepełnosprawnościami uczy się bycia łatwymi ofiarami, co odnosi się zwłaszcza do dziewczynek, które często są niżej cenione niż chłopcy. Również szanse na zdobycie wykształcenia, otrzymanie właściwej opieki medycznej i rehabilitacji, czy też na uzyskanie zgody na uczestnictwo w życiu najbliższej społeczności są mniejsze w przypadku dziewczynek niż chłopców z niepełnosprawnościami[10].
- **dzieci uchodźcze i imigranckie:** dzieci uchodźcze i imigranckie mogą doświadczać przemocy zarówno w domu, jak i poza nim, będąc narażonymi na ataki na tle ksenofobicznym. Ponieważ ich rodzice często nie znają prawa i standardów obowiązujących w nowym miejscu pobytu, dzieci te mogą stać się ofiarami szkodliwych dla zdrowia tradycyjnych praktyk rytualnych, jak obrzezanie kobiet lub rytualna skaryfikacja mężczyzn. Traumy rodzinne i niestabilna sytuacja rodzinna mogą prowadzić także do maltretowania lub wykorzystywania dzieci.
- **nieletnie matki:** choć są jeszcze dziećmi i obejmują je wszystkie zapisy Konwencji o Prawach Dziecka wraz z zawartymi w niej gwarancjami ochrony dziewczęta mające dzieci powszechnie traktowane są jako osoby już dorosłe, niezależnie od tego, czy są zamężne, czy też nie. Tym samym wpadają w pewnego rodzaju pułapkę prawną: uważa się, że nie mają już ochrony przysługującej dzieciom, a zarazem są zbyt młode, by domagać się praw należnych osobom dorosłym.

Co można zrobić, by zapobiegać przemocy wobec dzieci?

- przyglądać się sytuacji dzieci i zgłaszać wszelkie przypadki stosowanej wobec nich przemocy,
- monitorować działania rządu i programy ochrony dzieci przed przemocą, oraz naciskać na władze, by wprowadziły regulacje prawne chroniące dzieci w tym zakresie,
- wspierać rodziny poprzez programy pomocy w wychowywaniu dzieci,
- przełamać zmowę milczenia! Głośno mówić o przemocy, której padło się ofiarą, lub której było się świadkiem,
- sprzeciwić się społecznej akceptacji dla przemocy,
- podnosić świadomość problemu przemocy wobec dzieci,
- rozpoznawać oznaki stosowania przemocy,
- naciskać na szkołę i społeczność lokalną, by wyeliminowano w nich dręczenie i inne formy przemocy wobec dzieci,
- nauczyć dzieci, jak bronić się przed wykorzystywaniem i krzywdą,
- nauczyć dzieci takich metod radzenia sobie z konfliktami, które nie odwołują się do przemocy,
- samemu nie stosować przemocy.

Instrumenty ochrony praw człowieka

Rada Europy

Artykuł 3 **Europejskiej Konwencji Praw Człowieka** stanowi, że „nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu". Aby promować i chronić to podstawowe prawo człowieka, Rada Europy podejmuje liczne działania skierowane przeciwko różnym for-

mom przemocy. Do działań tych należy m.in. ustanawianie środków prawnych, podnoszenie świadomości społecznej i organizowanie kampanii społecznych (np. przeciwko handlowi ludźmi, przemocy związanej z płcią, przymusowej pracy dzieci, przemocy w mediach).

Rada Europy ustanowiła wiele instrumentów ochrony prawnej przed wieloma formami przemocy. Należą do nich:

- **Europejski Komitet Przeciwdziałania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu**, który opracowuje standardy ochrony nieletnich pozbawionych wolności, wdraża mechanizmy prewencyjne chroniące młodocianych zatrzymanych i regularnie wizytuje zakłady poprawcze[11].
- **Konwencja w sprawie Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi** mająca na celu zapobieganie przypadkom handlu ludźmi, chronienie praw przysługujących jego ofiarom i pociąganie do odpowiedzialności karnej sprawców[12]. Ten wiążący prawnie traktat, który wszedł w życie w 2005 r., odnosi się do wszelkich form handlu ludźmi, wszystkich jego ofiar i wszystkich form wyzysku, w tym wykorzystywania seksualnego, pracy przymusowej, niewolnictwa, niewoli i pobierania organów na sprzedaż.
- **Konwencja o Cyberprzestępczości**, która dotyczy m.in. przestępstw związanych z pornografią dziecięcą i stanowi w Artykule 9, iż każde państwo-strona podejmie środki prawne konieczne do uznania za przestępstwo zastosowanie komputerów do tworzenia, udostępniania, pozyskiwania oraz posiadania pornografii dziecięcej[13].
- **Konwencja Rady Europy o Ochronie Dzieci przed Seksualnym Wykorzystywaniem i Niegodziwym Traktowaniem w Celach Seksualnych**, przyjęta w 2007 r., która jest pierwszym traktatem poświęconym wyłącznie problemowi seksualnego wykorzystywania dzieci. Ma ona wypełnić luki w prawodawstwie europejskim i ustanowić spójne ramy prawne dla zwalczania tej plagi, która dotyka 10-20% wszystkich dzieci żyjących w Europie.[14]

Również wiele inicjatyw i działań podejmowanych przez Radę Europy dotyczy problemu przemocy wobec dzieci:

- W 2006 r. Rada rozpoczęła realizację programu **„Budowanie Europy z dziećmi i dla dzieci"**. Jest to trzyletni projekt, który powstał na podstawie przygotowanego przez ONZ Raportu na temat przemocy wobec dzieci. Jednym z głównych celów tego projektu jest zwalczanie różnych form przemocy wobec dzieci, np. kar cielesnych, przemocy domowej, wykorzystywania seksualnego i handlu dziećmi. W ramach jego realizacji ustanawiane są standardy oraz wytyczne polityczne i strategiczne dla poszczególnych państw członkowskich, a także nadzorowana jest zakrojona na szeroką skalę kampania podnoszenia świadomości społecznej, w którą zaangażowane są europejskie rządy, parlamenty, samorządy, specjaliści i organizacje pozarządowe.
- **Komisarz Praw Człowieka Rady Europy** podczas swych oficjalnych wizyt w krajach członkowskich systematycznie nadzoruje, na ile przestrzegane są prawa dziecka i jak dzieci chronione są przed przemocą.
- Rada Europy rozpoczęła w 2006 r. realizację **Kampanii przeciwko Handlowi Ludźmi** – jej hasłem przewodnim jest: „Człowiek – nie na sprzedaż". Jej zadaniem jest podniesienie społecznej świadomości procederu handlu ludźmi w dzisiejszej Europie. Zwraca ona uwagę na różnorodne środki, jakie można przedsięwziąć w celu zapobiegania tej współczesnej formie niewolnictwa, ochrony praw przysługujących ofiarom oraz ścigania sprawców.
- W 2007 r. zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy zainicjowało ogólnoeuropejskie badanie dotyczące dzieci ulicy i sposobów rozwiązania tego problemu.

Organizacja Narodów Zjednoczonych

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uznaje wolność od przemocy za podstawowe prawo człowieka (Artykuł 5). Prawo to jest jednak potraktowane o wiele szerzej w **Konwencji o Prawach Dziecka**,

której Artykuł 19 odnosi się do różnych form niewłaściwego traktowania ludzi, w tym wykorzystywania seksualnego, przemocy psychicznej i wyzysku:

> *Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.*

Artykuł 19 oraz 37 chronią dzieci przed karą śmierci, która wciąż jeszcze stosowana jest w niektórych krajach nieeuropejskich.

Konwencja o Prawach Dziecka jest najczęściej ratyfikowanym oenzetowskim instrumentem ochrony praw człowieka, dlatego daje ona dzieciom silną ochronę prawną przed przemocą ze strony państwa, instytucji lub jednostek. Jest ona bezcennym dokumentem dla wszystkich organizacji działających na rzecz ochrony praw dzieci.

Przez długie lata przemoc domowa była ignorowana. O ile tylko nie doprowadzała do ciężkich uszkodzeń ciała lub śmierci, uważano ją za „sprawę prywatną". Deklaracja Wiedeńska z 1993 r. uznała jednak przemoc wobec dziewczynek i kobiet – tak ze strony państwa, jak i jednostek – za naruszenie praw człowieka. W tym samym roku Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło **Deklarację o Eliminacji Przemocy wobec Kobiet** i powołało **Specjalnego Sprawozdawcę** ONZ ds. przemocy wobec kobiet – eksperta, którego zadaniem jest gromadzenie informacji o przypadkach stosowania przemocy wobec kobiet i dziewczynek. W Deklaracji zawarty jest też zapis o potrzebie wprowadzenia na wszystkich poziomach nauczania programów mających zmienić negatywne wzorce zachowań mężczyzn i kobiet[15].

.....

Źródła

- *Action against Trafficking in Human Beings: Prevention, protection and prosecution*, Rada Europy, 2007: www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/eg-thb-sem2_2006_Proceedings.pdf
- *Building a Europe for and with Children: The facts about children and violence, Fact-pack*, Rada Europy: www.coe.int/t/E/Com/Press/Source/Factpack_English.doc
- *Campaign to Combat Violence against Women, Fact Sheet*, Rada Europy, 2006: www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_FS_Violen_E.pdf
- *Deklaracja o Eliminacji Przemocy wobec Kobiet: Postanowienie Zgromadzenia Ogólnego 48/104 z 20*, UNESCO, 1993: http://www.przeciwprzemocy.pl/documents/deklaracja_o_eliminacji_przemocy_wobec_kobiet.pdf
- *Forced Labour, Child Labour and Human Trafficking in Europe: An ILO Perspective*, International Labour Office, Brussels 2002: www.belgium.iom.int/STOPConference/Conference%20Papers/06.%20ILO%20-%20Final%20Brussels%20Trafficking%20Paper%20Sept.%202002.pdf
- Frau-Meigs Divina, *Council of Europe Pan-European Forum on Human Rights in the Information Society: Empowering Children and Young People*, Rada Europy, 2006: www.euro.who.int/document/mediacentre/fs0203e.pdf
- *Gender Matters – A manual on addressing gender-based violence with young people*, Rada Europy, 2007.
- *Handbook for Parliamentarians: The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, Rada Europy, 2007: http://assembly.coe.int/committeedocs/2007/Trafficking-human-beings_E.pdf
- Kennedy Margaret, *Rights for Children Who Are Disabled*, in: *The Handbook of Children's Rights*, Routledge, London 1995.
- May-Chahal Corinne, Herczog Maria, *Child sexual abuse in Europe*, Rada Europy, 2003.

- *Zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego*, Rada Europy, 2006
- *Working to Prevent the IT-Related Sexual Exploitation of Children*, Save the Children Denmark, 2005: www.redbarnet.dk/.../DWSDownload.aspx?File=Files%2FFiler%2FSeksuelt_misbrug%2FAarsberetningHotline05_ENG.pdf

Strony internetowe

- Activist Toolkit, Making rights a reality: http://web.amnesty.org/actforwomen/svaw-toolkit-eng
- Child Rights Information Network: www.crin.org
- Corporal punishment...No punishment is justifiable: www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/corporalPunishment_en.asp
- Rada Europy: www.coe.int/children
- Konwencja Rady Europy w sprawie Działań przeciwko Handlowi Ludźmi:
- http://kprm.gov.pl/bip/080412u2zal.pdf
- European Observatory of Violence in Schools: www.obsviolence.com/english/presentation/index.html
- Komisarz Praw Człowieka Rady Europy: www.coe.int/t/commissioner/default_EN.asp
- Street Children and Homelessness: www.cyc-net.org/cyc-online/cycol-0904-Homelessness.html
- The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children: www.violencestudy.org
- UNICEF: www.unicef.org/protection
- End Child Prostitution, Child Pornography and the Trafficking of Children for Sexual Purposes: www.ecpat.net
- International Labour Organization, International Programme for the Elimination of Child Labour (ILO-IPEC): www.ilo.org
- Institute for Research on Working Children (IREWOC): www.childlabour.net
- Coalition to Stop the Use of Child Soldiers (CSC): www.child-soldiers.org

Przypisy

1 *Corporal Punishment...No violence against children is justifiable*: www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/corporalPunishment_en.asp
2 *Building a Europe for and with Children: The facts about children and violence*, Fact-pack, Council of Europe: www.coe.int/t/E/Com/Press/Source/Factpack_English.doc
3 *The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children*: www.violencestudy.org
4 *Violence Against Children – Europe and Central Asia*, UNICEF, s. 9: www.unicef.org/ceecis/sgsvac-eca_04_01-48.pdf
5 *The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children*: www.violencestudy.org
6 *Working to Prevent the IT- Related Sexual Exploitation of Children*, Save the Children Denmark, 2005.
7 *Zalecenie Komitetu Ministrów Rady Europy REC(2006)12 w sprawie zwiększenia umiejętności dzieci w zakresie korzystania z nowego środowiska informacyjnego i komunikacyjnego*.
8 *The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children*: www.violencestudy.org
9 Por. Street Children and Homelessness: www.cyc-net.org/cyc-online/cycol-0904-Homelessness.html
10 Margaret Kennedy, *Rights for Children Who are Disabled*, w: *The Handbook of Children's Rights*, Routledge, London 1995, s. 149.
11 Por. www.cpt.coe.int/EN/about.htm
12 *Konwencja Rady Europy w sprawie Działań przeciwko Handlowi Ludźmi*: http://kprm.gov.pl/bip/080412u2zal.pdf
13 *Konwencja Rady Europy o Cyberprzestępczości*: http://www.ms.gov.pl/ue/ue3in32.php
14 *Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych* http://www.ms.gov.pl/re/081027_konw.pdf
15 Deklaracja o eliminacji przemocy wobec kobiet: http://www.przeciwprzemocy.pl/documents/deklaracja_o_eliminacji_przemocy_wobec_kobiet.pdf

VI. ANEKS

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka
(wersja dla dzieci)

Art. 1. Prawo do równości:

Masz prawo do wolności i równości. Umiesz myśleć i potrafisz odróżnić dobro od zła. Traktuj innych ludzi przyjaźnie.

Art. 2. Zakaz dyskryminacji:

Przysługują ci wszystkie z praw człowieka, niezależnie od twojej rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów, pochodzenia rodzinnego, statusu społecznego i ekonomicznego, urodzenia i obywatelstwa.

Art. 3. Prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego:

Masz prawo do tego, by żyć, być wolnym/wolną i czuć się bezpiecznie.

Art. 4. Zakaz niewolnictwa:

Nikt nie ma prawa traktować ciebie jak niewolnika, ty też nie możesz z kogoś uczynić niewolnika.

Art. 5. Zakaz tortur i poniżającego traktowania:

Nikt nie ma prawa cię torturować, krzywdzić ani upokarzać.

Art. 6. Prawo do uznawania osobowości prawnej:

Masz prawo wszędzie być traktowany/traktowana jako ktoś, kto według prawa jest osobą.

Art. 7. Prawo do równości wobec prawa:

Masz prawo do ochrony i równego traktowania wobec prawa, bez jakiejkolwiek dyskryminacji.

Art. 8. Prawo do odwołania się do kompetentnych sądów:

Jeśli twoje prawa zostały złamane, masz prawo odwołać się do kompetentnych sądów, które stać będą na ich straży.

Art. 9. Zakaz arbitralnego aresztowania i wygnania:

Nikt nie ma prawa do aresztowania, uwięzienia lub wygnania ciebie z kraju, bez podania dobrych po temu powodów.

Art. 10. Prawo do sprawiedliwego i publicznego wysłuchania przez sąd:

Jeśli oskarżono cię o popełnienie przestępstwa, to masz prawo do sprawiedliwego i publicznego wysłuchania twoich racji przez sąd.

Art. 11. Prawo do uznawania za niewinnego, dopóki wina nie zostanie udowodniona:

1) Masz prawo do uznawania twojej niewinności, dopóki wina nie zostanie ci sądownie udowodniona.
2) Nikt nie może ciebie karać za zrobienie czegoś, co w chwili twego działania nie było uznawane za przestępstwo.

Art. 12. Zakaz ingerowania w życie prywatne, rodzinne, domowe lub korespondencję:

Masz prawo do ochrony, jeśli ktoś chce wyrządzić krzywdę twojej reputacji, wkroczyć do twojego domu, otwierać twoją korespondencję, czy niepokoić ciebie lub twoją rodzinę, nie mając po temu dobrego powodu.

Art. 13. Prawo do swobodnego poruszania się:

1) Masz prawo swobodnie poruszać się po swoim kraju.
2) Masz prawo wyjechać z kraju oraz wrócić do niego, jeśli tylko tego chcesz.

Art. 14. Prawo do ochrony w innym kraju:

1) Jeśli ktoś ci grozi, masz prawo udać się do innego kraju i prosić tam o ochronę, jako uchodźca.
2) Możesz stracić to prawo, jeśli popełnisz jakieś poważne przestępstwo.

Art. 15. Prawo do obywatelstwa i swobody jego zmiany:

1) Masz prawo być obywatelem dowolnego państwa.
2) Nikt nie może ci zabrać obywatelstwa bez podania dobrej przyczyny. Możesz zmienić obywatelstwo, jeśli tego chcesz.

Art. 16. Prawo do małżeństwa i rodziny:

1) Kiedy osiągniesz pewien urzędowo określony wiek, możesz zawrzeć małżeństwo i założyć rodzinę, przy czym nie ma tu żadnych ograniczeń związanych z twoją rasą, narodowością lub religią. Obojgu partnerom przysługują te sama prawa, kiedy są małżeństwem i kiedy są rozwiedzeni lub w separacji.

2) Nikt nie ma prawa zmuszać ciebie do małżeństwa.
3) Rodzina to podstawowa komórka społeczna i państwo powinno ją chronić.

Art. 17. Prawo do posiadania własności:

1) Masz prawo posiadać rzeczy na własność.
2) Nikt nie ma prawa odebrać ich tobie bez podania dobrego powodu.

Art. 18. Wolność myśli, sumienia i religii:

Masz prawo do własnych myśli i wyznawania dowolnej wiary. Możesz swobodnie praktykować swoją religię lub zmienić wyznanie, jeśli tylko tego chcesz.

Art. 19. Wolność poglądów i informacji:

Masz prawo do posiadania i wyrażania własnych poglądów. Możesz wymieniać się swoimi poglądami z innymi ludźmi, także tymi z innych krajów, i to przy pomocy wszelkich dostępnych środków.

Art. 20. Prawo do pokojowych zgromadzeń i zrzeszania się:

1) Masz prawo pokojowo spotykać się z innymi ludźmi.
2) Nikt nie ma prawa zmusić ciebie do przynależności do jakiejś grupy.

Art. 21. Prawo do uczestniczenia w rządzeniu i wyborach:

1) Masz prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem, albo piastując jakieś stanowisko, albo wybierając kogoś, kto będzie twoim przedstawicielem.
2) Masz prawo służyć swemu krajowi tak samo jak pozostali jego obywatele.
3) Rządy powinny być wybierane w sposób regularny, w drodze uczciwych i tajnych wyborów.

Art. 22. Prawo do zabezpieczenia społecznego:

Społeczeństwo, w którym żyjesz, powinno zapewnić tobie zabezpieczenie socjalne i wszystko, co jest ci niezbędne do godnego życia i rozwoju.

Art. 23. Prawo do wyboru zatrudnienia i przystępowania do związków zawodowych:

1) Masz prawo do pracy, wyboru zatrudnienia i pracy w dobrych warunkach.
2) Wszyscy, którzy wykonują tę samą pracę, powinni dostawać za nią taką sama zapłatę.
3) Masz prawo zarabiać tyle, by wystarczało tobie na życie i pomoc rodzinie.
4) Wszyscy ludzie, którzy pracują, mają prawo do przystępowania do związków zawodowych broniących ich interesów.

Art. 24. Prawo do urlopu i wypoczynku:

Masz prawo do wypoczynku i czasu wolnego. Dzień pracy nie powinien trwać zbyt długo, a ponadto przysługuje ci prawo do regularnych i płatnych urlopów.

Art. 25. Prawo do odpowiedniego poziomu życia:

1) Masz prawo do rzeczy, które tobie i twojej rodzinie są potrzebne do zdrowia i dobrobytu, w tym do jedzenia, ubrania, mieszkania, opieki medycznej i innych świadczeń socjalnych. Przysługuje ci prawo do otrzymania pomocy, jeśli nie możesz zdobyć pracy lub nie jesteś w stanie jej wykonywać.
2) Matkom i dzieciom przysługuje szczególna opieka i pomoc.

Art. 26. Prawo do edukacji:

1) Masz prawo chodzić do szkoły. Edukacja na poziomie podstawowym powinna być bezpłatna i obowiązkowa. Powinnaś/powinieneś mieć możliwość przyuczenia się do zawodu lub kontynuowania nauki tak długo, jak tylko chcesz.
2) W szkole powinieneś/powinnaś mieć możliwość rozwijać swoje zdolności i uczyć się szacunku do innych, niezależnie od ich rasy, religii czy narodowości.
3) Rodzice powinni móc wybrać, jaki rodzaj wykształcenia będziesz posiadać.

Art. 27. Prawo do uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa:

1) Masz prawo do zachowania tradycji i zwyczajów twojej społeczności oraz do korzystania ze sztuki i dobrodziejstw nauki.
2) Jeżeli jesteś artystą, pisarzem lub naukowcem, to owoce twojej pracy powinny być chronione, a tobie przysługuje prawo do czerpania z nich korzyści.

Art. 28. Prawo do porządku społecznego:

Masz prawo żyć w takim świecie, w którym wszyscy ludzie mogą korzystać z wymienionych tu praw i wolności.

Art. 29. Obowiązki wobec społeczności:

1) Twoja osobowość może się w pełni rozwinąć tylko wtedy, gdy żyjesz w obrębie swojej społeczności, wobec której masz pewne obowiązki.
2) Prawodawstwo twojego kraju powinno gwarantować przestrzeganie praw człowieka, a także zapewniać ci możliwość okazywania szacunku innym ludziom i bycia przez nich szanowanym.
3) Twoje prawa i wolności powinny wspierać realizację celów i zasad Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Art. 30. Zakaz pozbawiania praw człowieka:

Żaden człowiek, żadna grupa ludzi ani żadne państwo na świecie nie może robić niczego, co by zmierzało do zniweczenia tych praw.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

(rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 217 A (III) przyjęta i proklamowana w dniu 10 grudnia 1948 r.)

Wstęp

Zważywszy, że uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie,

zważywszy, że brak poszanowania i pogarda dla praw człowieka doprowadziły do aktów barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości, a nadejście świata, w którym ludzie będą korzystać z wolności słowa i przekonań oraz wolności od strachu i niedostatku, ogłoszono jako najwznioślejszy cel człowieka,

zważywszy, że jest istotne, aby prawa człowieka były chronione przez przepisy prawa, tak, aby człowiek nie musiał, doprowadzony do ostateczności, uciekać się do buntu przeciw tyranii i uciskowi,

zważywszy, że jest istotne popieranie rozwoju przyjaznych stosunków między narodami,

zważywszy, że ludy Narodów Zjednoczonych potwierdziły w Karcie swą wiarę w podstawowe prawa człowieka, w godność i wartość osoby ludzkiej i w równe prawa mężczyzn i kobiet oraz dały wyraz swej stanowczej woli popierania postępu społecznego i polepszania warunków życia w większej wolności,

zważywszy, że państwa członkowskie zobowiązały się we współpracy z Narodami Zjednoczonymi do zapewnienia powszechnego poszanowania i przestrzegania praw człowieka oraz podstawowych wolności,

zważywszy, że jednakowe podejmowanie tych praw i wolności ma ogromne znaczenie dla pełnej realizacji tego zobowiązania,

Zgromadzenie Ogólne ogłasza uroczyście niniejszą Powszechną Deklarację Praw Człowieka jako wspólny cel dla wszystkich ludów i narodów, aby każda jednostka i każdy organ społeczeństwa, zachowując stale w pamięci niniejszą Deklarację, dążyły poprzez nauczanie i wychowanie do coraz pełniejszego poszanowania tych praw i wolności, i aby zapewniły poprzez stopniowe kroki o zasięgu krajowym i międzynarodowym ich powszechne i skuteczne uznanie i poszanowanie, zarówno wśród ludów samych państw członkowskich, jak i wśród ludów terytoriów pod ich jurysdykcją.

Artykuł 1

Wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi w swej godności i w swych prawach. Są oni obdarzeni rozumem i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa.

Artykuł 2

Każdy człowiek jest uprawniony do korzystania z wszystkich praw i wolności wyłożonych w niniejszej Deklaracji, bez względu na różnice rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych przekonań, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiekolwiek inne różnice.

Nie wolno ponadto czynić żadnej różnicy w zależności od sytuacji politycznej, prawnej lub międzynarodowej kraju lub obszaru, do którego dana osoba przynależy, bez względu na to, czy jest on niepodległy, powierniczy, autonomiczny lub poddany innym ograniczeniom suwerenności.

Artykuł 3

Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swojej osoby.

Artykuł 4

Nikt nie może pozostawać w stanie niewolnictwa lub służebności; niewolnictwo i handel niewolnikami we wszystkich formach będą zakazane.

Artykuł 5

Nikt nie może być poddany torturom lub okrutnemu, nieludzkiemu albo upokarzającemu traktowaniu lub karaniu.

Artykuł 6

Każdy człowiek ma prawo do tego, by wszędzie uznawano jego osobowość prawną.

Artykuł 7

Wszyscy są równi wobec prawa i są uprawnieni, bez jakiejkolwiek dyskryminacji, do jednakowej ochrony prawnej. Wszyscy są uprawnieni do jednakowej ochrony przed jakąkolwiek dyskryminacją, będącą pogwałceniem niniejszej Deklaracji, i przed jakimkolwiek podżeganiem do takiej dyskryminacji.

Artykuł 8

Każdy człowiek ma prawo do skutecznego odwołania się do kompetentnych sądów krajowych przeciw czynom stanowiącym pogwałcenie podstawowych praw przyznawanych mu przez konstytucję lub przez prawo.

Artykuł 9

Nikt nie może być poddany arbitralnemu zatrzymaniu i aresztowaniu lub wygnaniu z kraju.

Artykuł 10

Każdy człowiek przy rozstrzyganiu o jego prawach i zobowiązaniach lub o skierowaniu przeciwko niemu oskarżenia o przestępstwo jest uprawniony, na warunkach całkowitej równości, do sprawiedliwego i publicznego wysłuchania przez niezależny i bezstronny sąd.

Artykuł 11

(1) Każdy człowiek oskarżony o popełnienie przestępstwa ma prawo, aby uznawano go za niewinnego dopóty, dopóki wina nie zostanie udowodniona mu zgodnie z prawem podczas publicznego procesu, w którym miał wszystkie gwarancje konieczne do swojej obrony.

(2) Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia jakiegokolwiek przestępstwa na skutek działania lub zaniechania, które według prawa krajowego lub międzynarodowego nie stanowiło przestępstwa w chwili tego działania lub zaniechania. Nie wolno także wymierzać kary cięższej niż ta, która była stosowana w chwili popełnienia przestępstwa.

Artykuł 12

Nikt nie może być poddany arbitralnemu ingerowaniu w jego życie prywatne, rodzinne, domowe lub korespondencję ani też atakom na jego honor i dobre imię. Każdy człowiek ma prawo do ochrony prawnej przeciwko takim ingerencjom i atakom.

Artykuł 13

1. Każdy człowiek ma prawo swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania w granicach każdego państwa.
2. Każdy człowiek ma prawo do opuszczania jakiegokolwiek kraju, łącznie ze swym własnym, i do powrotu do swojego kraju.

Artykuł 14

1. Każdy człowiek w razie prześladowania ma prawo ubiegać się o azyl i korzystać z niego w innych krajach.
2. Nie można powoływać się na to prawo w przypadku ścigania wszczętego rzeczywiście z powodu popełnienia przestępstwa niepolitycznego lub czynu sprzecznego z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 15

1. Każdy człowiek ma prawo do posiadania obywatelstwa.
2. Nikt nie może być arbitralnie pozbawiony swojego obywatelstwa ani też nikomu nie może być odmówione prawo do zmiany obywatelstwa.

Artykuł 16

1. Mężczyźni i kobiety, bez względu na różnice rasy, narodowości lub religii, mają prawo po osiągnięciu pełnoletności do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Przysługują im równe prawa w odniesieniu do zawierania małżeństwa, podczas jego trwania i po jego rozwiązaniu.
2. Małżeństwo powinno być zawarte tylko przy dobrowolnej zgodzie przyszłych małżonków.
3. Rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa i jest uprawniona do ochrony ze strony społeczeństwa i państwa.

Artykuł 17

1. Każdy człowiek, zarówno sam, jak i wespół z innymi, ma prawo do posiadania własności.
2. Nikt nie może być arbitralnie pozbawiony swojej własności.

Artykuł 18

Każdy człowiek ma prawo do wolności myśli, sumienia i religii; prawo to obejmuje wolność zmiany religii lub wiary oraz wolność głoszenia swej religii lub wiary, bądź indywidualnie, bądź wespół z innymi ludźmi, publicznie lub prywatnie poprzez nauczanie, praktykowanie, uprawianie kultu i praktyk religijnych.

Artykuł 19

Każdy człowiek ma prawo do wolności poglądów i swobodnego ich wyrażania; prawo to obejmuje swobodę posiadania niezależnych poglądów, poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania informacji i idei wszelkimi środkami, bez względu na granice.

Artykuł 20

1. Każdy człowiek ma prawo do wolności pokojowego zgromadzania się i zrzeszania.
2. Nikogo nie można zmuszać, aby należał do jakiegoś zrzeszenia.

Artykuł 21

1. Każdy człowiek ma prawo do uczestniczenia w rządzeniu swym krajem, bezpośrednio lub przez swobodnie wybranych przedstawicieli.
2. Każdy człowiek ma prawo równego dostępu do służby publicznej w swym kraju.
3. Wola ludu będzie podstawą władzy rządu; wola ta będzie wyrażona w okresowo przeprowadzanych i rzetelnych wyborach, które powinny być powszechne i równe oraz przeprowadzone w tajnym głosowaniu lub innej zapewniającej wolne głosowanie procedurze.

Artykuł 22

Każdy człowiek jako członek społeczeństwa ma prawo do zabezpieczenia społecznego i jest upoważniony, dzięki wysiłkowi narodowemu i współpracy międzynarodowej oraz

stosownie do organizacji i zasobów danego państwa, do korzystania z praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych, nieodzownych dla jego godności i swobodnego rozwoju swojej osobowości.

Artykuł 23

1. Każdy człowiek ma prawo do pracy, swobodnego wyboru zatrudnienia, do sprawiedliwych i zadowalających warunków pracy i ochrony przed bezrobociem.
2. Każdy człowiek, bez żadnej dyskryminacji, ma prawo do równej płacy za równą pracę.
3. Każdy pracujący ma prawo do odpowiedniego, zadowalającego wynagrodzenia, zapewniającego jemu i jego rodzinie egzystencję odpowiadającą godności ludzkiej i uzupełnianego w razie potrzeby innymi środkami pomocy społecznej.
4. Każdy człowiek ma prawo do tworzenia związków zawodowych i do przystępowania do związków zawodowych dla ochrony swych interesów.

Artykuł 24

Każdy człowiek ma prawo do urlopu i wypoczynku, włączając w to rozsądne ograniczenie godzin pracy i okresowe, płatne urlopy.

Artykuł 25

1. Każdy człowiek ma prawo do poziomu życia zapewniającego zdrowie i dobrobyt jemu i jego rodzinie, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i niezbędne świadczenia socjalne oraz prawo do zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w sposób od niego niezależny.
2. Macierzyństwo i dzieciństwo upoważniają do specjalnej opieki i pomocy. Wszystkie dzieci zarówno małżeńskie, jak i pozamałżeńskie będą korzystać z jednakowej pomocy społecznej.

Artykuł 26

1. Każdy człowiek ma prawo do oświaty. Oświata będzie bezpłatna, przynajmniej na poziomie podstawowym. Oświata w zakresie podstawowym będzie obowiązkowa. Oświatę w zakresie technicznym i zawodowym należy uczynić powszechnie dostępną, a oświata na poziomie wyższym powinna być równie dostępna dla wszystkich, zależnie od zalet osobistych.
2. Celem oświaty będzie pełny rozwój osobowości ludzkiej i ugruntowanie poszanowania dla praw człowieka i podstawowych wolności. Będzie ona krzewić zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami, grupami rasowymi lub religijnymi; popierać działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzającą do utrzymania pokoju.
3. Rodzice mają prawo pierwszeństwa w wyborze rodzaju nauczania, które ma być dane ich dzieciom.

Artykuł 27

1. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw.
2. Każdy człowiek ma prawo do ochrony moralnych i materialnych korzyści wynikających z jakiejkolwiek jego działalności naukowej, literackiej lub artystycznej.

Artykuł 28

Każdy człowiek jest uprawniony do takiego porządku społecznego i międzynarodowego, w którym prawa i wolności wyłożone w niniejszej Deklaracji mogą być w pełni realizowane.

Artykuł 29

1. Każdy człowiek ma obowiązki wobec społeczności, w której to jedynie jest możliwy swobodny i pełny rozwój jego osobowości.
2. W korzystaniu ze swych praw i wolności każdy człowiek podlega jedynie takim ograniczeniom, które są ustalone przez prawo wyłącznie w celu zapewnienia odpowiedniego uznania i poszanowania praw i wolności innych oraz w celu uczynienia zadość słusznym wymogom moralności, porządku publicznego i powszechnego dobrobytu w demokratycznym społeczeństwie.
3. Niniejsze prawa i wolności nie mogą, w żadnym wypadku, być wykorzystane w sposób sprzeczny z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 30

Żadnego z postanowień niniejszej Deklaracji nie można rozumieć jako udzielającego jakiemukolwiek państwu, grupie lub osobie jakiegokolwiek prawa do rozwijania działalności lub wydawania aktów zmierzających do obalenia któregokolwiek z praw i wolności proklamowanych w niniejszej Deklaracji.

.....

Źródło

www.ms.gov.pl/prawa_czl_onz/prawa_czlow_12.doc

Europejska Konwencja Praw Człowieka
(wersja dla dzieci)

Rozdział I. Prawa i wolności

Art. 1. Obowiązek przestrzegania praw człowieka:

Jeśli mieszkasz w kraju, który podpisał tę konwencję, przysługuje ci każde z zapisanych w niej praw i wolności, niezależnie od tego, czy jesteś obywatelką/obywatelem tego państwa, czy też nie.

Art. 2. Prawo do życia:

Masz prawo do życia, które jest chronione przez odpowiednie ustawy.[1]

Art. 3. Zakaz tortur:

Nikt nie może ciebie torturować, krzywdzić lub poniżać.

Art. 4. Zakaz niewolnictwa i pracy przymusowej:

Nikt nie może traktować ciebie jak niewolnika, ty też nie możesz z kogoś uczynić niewolnika. Nikt nie może zmuszać ciebie do pracy przymusowej.

Art. 5. Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego

Masz prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może pozbawić ciebie tego prawa, o ile nie stosuje środków przepisanych w odpowiednich ustawach. Jeśli cię aresztowano, masz wiele praw, w tym prawo do zrozumienia przyczyny aresztu, niezwłocznego postawienia przed sędzią oraz odwołania się.

Art. 6. Prawo do rzetelnego procesu sądowego:

Jeśli oskarżono cię o popełnienie przestępstwa, masz prawo do uczciwego i jawnego procesu.

Art. 7. Zakaz karania bez podstawy prawnej:

Nikt nie może ukarać ciebie za zrobienie czegoś, co nie było uznawane za przestępstwo w chwili, gdy to robiłeś.

Art. 8. Prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego:

Masz prawo do ochrony, jeśli ktoś chce bezprawnie wkroczyć do twojego domu, otwierać twoją korespondencję, czy niepokoić ciebie lub twoją rodzinę, nie mając po temu dobrego powodu.

Art. 9. Wolność myśli, sumienia i wyznania:

Masz prawo do własnych myśli i wyznawania dowolnej wiary. Możesz swobodnie praktykować swoją religię lub zmienić wyznanie, jeśli tylko tego chcesz.

Art. 10. Wolność wyrażania opinii:

Masz prawo myśleć, co chcesz, oraz w sposób odpowiedzialny mówić, co masz na myśli. Powinnaś/powinieneś mieć możliwość wymiany swoich poglądów w dowolny sposób, w tym na łamach gazet, czasopism, w radiu, telewizji i Internecie.

Art. 11. Wolność do tworzenia zgromadzeń i stowarzyszania się:

Masz prawo do uczestniczenia, wraz z innymi ludźmi, w pokojowych zgromadzeniach, co oznacza też prawo do tworzenia i przynależenia do związków zawodowych.

Art. 12. Prawo do zawarcia małżeństwa:

Kiedy w świetle prawa będziesz już dość dorosła/dorosły, możesz zawrzeć małżeństwo i założyć rodzinę.

Art. 13. Prawo do skutecznego środka odwoławczego:

Jeśli jakiś człowiek lub państwo naruszyło twoje prawa, możesz domagać się pomocy w obronie twoich praw od sądów lub innych instytucji publicznych.

Art. 14. Zakaz dyskryminacji:

Przysługują ci wszystkie prawa i wolności zawarte w tej konwencji niezależnie od twojej płci, rasy, koloru skóry, języka, religii, przekonań politycznych i innych, pochodzenia narodowego lub społecznego, przynależności do mniejszości narodowej i etnicznej, majątku, urodzenia, lub jakichkolwiek innych czynników.

Art. 15. Uchylenie stosowania zobowiązań w stanie niebezpieczeństwa publicznego:

Państwo może zawiesić swoje zobowiązanie do ochrony tych praw i wolności podczas wojny. Nie obejmuje to jednak art. 2, czyli prawa do życia.

1 Dwa załączniki do Konwencji (zwane Protokołami) dotyczą zniesienia kary śmierci w Europie.

Art. 16. Ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców:

Państwo nie może ograniczać twojej aktywności politycznej tylko dlatego, że nie jesteś jego obywatelem.

Art. 17. Zakaz nadużycia praw:

Żaden człowiek, żadna grupa ludzi ani żadne państwo na świecie nie może robić niczego, co by zmierzało do zniweczenia tych praw.

Art. 18. Granice stosowania ograniczeń praw:

Twoje prawa i wolności mogą być ograniczone wyłącznie w sposób zapisany w tej konwencji.

Rozdział II. Europejski Trybunał Praw Człowieka

Art. art. 19 – 51. Europejski Trybunał Praw Człowieka, jego mandat i zakres działań:

Konwencja powołuje Europejski Trybunał Praw Człowieka, którego zadaniem jest rozpatrywanie spraw wnoszonych przez pojedyncze osoby oraz państwa. Sędziowie Trybunału są całkowicie niezależni, wybiera ich Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy.

Rozdział III. Postanowienia różne

Art. 52 – 59. Stosowanie praw zawartych w konwencji:

Komitet Ministrów Rady Europy nadzoruje, jak państwa przestrzegają konwencję i wypełniają wynikające z niej zobowiązania do ochrony i promowania praw człowieka.

Protokoły do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

Od przyjęcia Konwencji w 1950 roku, Rada Europy uzupełniła ją o tzw. **protokoły**, które rozszerzają zakres praw człowieka przysługujących osobom mieszkającym w Europie. Najważniejsze z dodanych praw i wolności to:

Protokół Nr 1:

Art. 1. Prawo do własności

Masz prawo do własności i korzystania z tego, co do ciebie należy.

Art. 2. Prawo do edukacji

Masz prawo chodzić do szkoły.

Art. 3. Prawo do wolnych wyborów

Masz prawo wybierać władze swego kraju, w drodze tajnego głosowania.

Protokół Nr 4:

Art. 2. Wolność przemieszczania się

Jeśli przebywasz w jakimś kraju legalnie, masz prawo do podróżowania lub zamieszkania w tym państwie tam, gdzie chcesz. Masz też prawo powrotu do kraju ojczystego.

Protokoły Nr 6 i Nr 13:

Art. 1. Zakaz stosowania kary śmierci:

Nikt nie może skazać ciebie na śmierć, zarówno w czasach pokoju, jak i podczas wojny.

Protokół Nr 7:

Art. 2. Prawo do odwołania się w sprawach kryminalnych:

Jeśli skazano ciebie za popełnienie przestępstwa, możesz wnieść kasację od wyroku do sądu wyższej instancji.

Protokół Nr 12:

Art. 1. Ogólna ochrona przed dyskryminacją:

Władze publiczne nie mogą ciebie dyskryminować ze względu na twój kolor skóry, płeć, język, przekonania polityczne lub religijne, czy pochodzenie.

Konwencja o Prawach Dziecka
(wersja dla dzieci)

Art. 1. Definicja dziecka:

Dopóki nie masz osiemnastu lat, jesteś dzieckiem i przysługują ci wszystkie prawa spisane w tej konwencji.

Art. 2. Zakaz dyskryminacji:

Nikt nie może ciebie dyskryminować z żadnego powodu, czy to rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych, statusu majątkowego lub społecznego, niepełnosprawności, urodzenia, czy też jakiejkolwiek innej cechy, która mogłaby charakteryzować ciebie i twoich rodziców lub opiekunów.

Art. 3. Najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka:

Wszystkie działania i decyzje, które mogą dotyczyć dzieci, powinny być podejmowane z myślą o dobru twoim i innych dzieci.

Art. 4. Realizacja praw uznanych w niniejszej konwencji:

Państwo powinno zadbać o to, by prawa zapisane w niniejszej konwencji przysługiwały tobie i innym dzieciom.

Art. 5. Nadzór rodzicielski i rozwój umiejętności dziecka:

Na twoich rodzicach spoczywa główna odpowiedzialność za kierowanie tobą tak, abyś w miarę swego dorastania uczyła/uczył się, jak najlepiej korzystać ze swych praw. Państwo powinno przestrzegać tego prawa.

Art. 6. Prawo do życia i rozwoju:

Masz prawo żyć i dobrze się rozwijać. Państwo powinno zapewnić wszystko, co jest potrzebne tobie do przeżycia i zdrowego rozwoju.

Art. 7. Rejestracja urodzin, nazwisko, obywatelstwo i rodzice:

Masz prawo do tego, by twoje urodziny zostały zarejestrowane, do posiadania imienia, obywatelstwa i wiedzy kim są twoi rodzice, którzy powinni o ciebie dbać.

Art. 8. Zachowania tożsamości:

Państwa powinny szanować przysługujące tobie prawo do imienia, obywatelstwa i powiązań rodzinnych.

Art. 9. Oddzielenie od rodziców:

Nikt nie powinien cię oddzielać od rodziców, chyba że mogłoby to okazać się dla ciebie korzystne (np. jeśli któreś z rodziców źle ciebie traktuje lub zaniedbuje cię). Jeżeli twoi rodzice są rozwiedzeni lub pozostają w separacji, masz prawo pozostawać w kontakcie z obojgiem z nich, o ile tylko któreś z nich nie będzie ciebie krzywdzić.

Art. 10. Połączenie rodzin:

Jeśli twoi rodzice mieszkają w różnych krajach, masz prawo poruszać się między tymi państwami tak, by być w kontakcie tak z mamą, jak i z tatą, lub by rodzina mogła się na nowo połączyć.

Art. 11. Zwalczanie nielegalnego transferu dzieci:

Państwa powinny podejmować wszelkie starania, mające na celu niedopuszczenie, by ktoś wywiózł ciebie z kraju w sposób nielegalny.

Art. 12. Poszanowanie poglądów dziecka:

Kiedy dorośli podejmują decyzje, które ciebie dotyczą, masz prawo do swobodnej wypowiedzi na temat tego, co twoim zdaniem powinno mieć miejsce, a twoje zdanie powinno być wzięte pod uwagę.

Art. 13. Prawo do swobodnej wypowiedzi:

Masz prawo szukać, dostawać i wymieniać się informacjami we wszystkich formach (np. pisząc, oglądając telewizję, słuchając radia i korzystając z internetu) przynajmniej dopóty, dopóki informacje te nie krzywdzą ciebie albo innych osób.

Art. 14. Wolność myśli, sumienia i wyznania:

Masz prawo do myślenia i wierzenia w co tylko chcesz, możesz też swobodnie praktykować swoją wiarę, ale wszystko to rób tak, by nikomu nie ograniczać korzystania z przysługujących mu praw. Twoi rodzice powinni kierować tobą w tych sprawach.

Art. 15. Wolność zrzeszania się i zgromadzeń:

Masz prawo spotykać się z innymi dziećmi i dołączać do ich grup lub organizacji, o ile tylko nie ograniczasz tym przysługujących komuś praw.

Art. 16. Prywatność, honor i reputacja:

Masz prawo do życia prywatnego i nikt nie powinien naruszać twego dobrego imienia, wkraczać do twego domu, czytać twoich listów lub poczty elektronicznej, czy w jakikolwiek sposób niepokoić twojej rodziny, bez dobrego po temu powodu.

Art. 17. Dostęp do informacji i mediów:

Masz prawo do rzetelnych informacji pochodzących z różnych źródeł, w tym książek, gazet, czasopism, telewizji, radia i internetu. Informacje te powinny być dla ciebie zrozumiałe i przynosić pożytek.

Art. 18. Wspólna odpowiedzialność rodziców:

Oboje rodzice ponoszą współodpowiedzialność za twoje wychowanie, przy czym zawsze powinni mieć na względzie to, co jest dla ciebie najlepsze. Państwo powinno zapewnić twoim rodzicom pomoc, zwłaszcza jeśli oboje pracują.

Art. 19. Ochrona dziecka przed wszelkimi formami przemocy, krzywdy lub zaniedbania:

Państwo powinno zagwarantować tobie odpowiednią opiekę i ochronę przed przemocą, krzywdą lub zaniedbaniem ze strony twoich rodziców, lub kogokolwiek, kto się tobą zajmuje.

Art. 20. Opieka zastępcza:

Jeśli twoi rodzice lub twoja rodzina nie mogą zadbać o ciebie, powinien ich wyręczyć w tym ktoś inny, kto uszanuje twoją wiarę, tradycje i język, którym mówisz.

Art. 21. Adopcja:

Jeśli zdarzy się tak, że ktoś ciebie adoptuje, osoba ta musi przede wszystkim dbać o twoje dobro i nie ma tu znaczenia, czy ktoś cię zaadoptował w twojej ojczyźnie, czy w kraju, gdzie akurat jesteś.

Art. 22. Dzieci uchodźcze:

Jeśli nie jesteś teraz w swojej ojczyźnie, bo tam groziło ci niebezpieczeństwo, to gdziekolwiek jesteś, masz prawo do ochrony i pomocy. Masz wszystkie prawa, które przysługują dzieciom urodzonym w kraju, w którym teraz mieszkasz.

Art. 23. Dzieci z niepełnosprawnością:

Jeśli jesteś w jakikolwiek sposób niepełnosprawna/niepełnosprawny, przysługuje ci szczególna opieka i pomoc. Także w szkole powinni zadbać o to, by nic nie ograniczało twoich możliwości. Masz prawo do niezależności w swoich działaniach i aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa.

Art. 24. Opieka zdrowotna:

Masz prawo do dobrej jakości opieki medycznej (np. lekarstw, szpitala, doktorów), jak też do czystej wody, dobrego jedzenia, czystego środowiska i oświaty zdrowotnej. Kraje bogatsze powinny pomagać biedniejszym, by te mogły zapewnić korzystanie z tego prawa swoim obywatelom.

Art. 25. Okresowy przegląd leczenia:

Jeśli jesteś w ośrodku opiekuńczym, bądź też mieszkasz z kimś innym niż twoi rodzice, twoje zdrowie powinno być kontrolowane regularnie, by było jasne, czy masz zapewnioną opiekę z należytą dbałością.

Art. 26. Korzystanie z systemu zabezpieczenia społecznego:

Społeczeństwo, w którym żyjesz, powinno zapewnić ci bezpieczeństwo socjalne i życie w odpowiednich warunkach (np. dostęp do edukacji, życia kulturalnego, służby zdrowia i opieki społecznej). Państwo natomiast powinno zapewnić dodatkowe środki pieniężne dla dzieci i rodzin w potrzebie.

Art. 27. Odpowiedni poziom życia:

Masz prawo żyć w takich warunkach, które pozwolą ci rozwijać się fizycznie, psychicznie, duchowo, moralnie i społecznie. Państwo powinno pomagać tym rodzinom, które nie mogą tego zapewnić.

Art. 28. Prawo do nauki:

Masz prawo się uczyć. Wszelkie, stosowane w szkole, środki służące dyscyplinowaniu uczniów nie mogą naruszać czyjejkolwiek godności. Bogatsze kraje powinny pomagać biedniejszym, by te mogły zapewnić korzystanie z tego prawa swoim obywatelom.

Art. 29. Cele edukacji:

Edukacja powinna jak najpełniej rozwijać twoją osobowość, umiejętności oraz zdolności umysłowe i fizyczne. Ma przygotować ciebie do życia, wyrabiać w tobie poszanowanie dla rodziców, jak też kultury i narodu, w którym wzrastasz, oraz szacunek do innych osób i ich kultury. Masz prawo wiedzieć, jakie są twoje prawa.

Art. 30. Dziecko należące do mniejszości lub pochodzenia rdzennego:

Masz prawo znać i praktykować swoją tradycję, religię

i język, którym posługuje się twoja rodzina, nawet jeśli większość ludzi w twoim kraju ich nie podziela.

Art. 31. Czas wolny, zabawa i życie kulturalne:

Masz prawo do wypoczynku, zabawy i włączania się w działania kulturalne i rekreacyjne.

Art. 32. Praca dzieci:

Państwo ma chronić ciebie przed wykonywaniem pracy, która może zagrażać twojemu zdrowiu, rozwojowi, wykształceniu. Nikt nie ma prawa cię wykorzystywać.

Art. 33. Ochrona przed używaniem środków narkotycznych:

Państwo powinno ochronić ciebie przed używaniem, produkowaniem lub rozpowszechnieniem niebezpiecznych substancji.

Art. 34. Ochrona przed wykorzystywaniem seksualnym:

Państwo powinno ochronić ciebie przed wszelkimi formami wykorzystywania seksualnego.

Art. 35. Ochrona przed uprowadzeniem, sprzedażą bądź handlem:

Państwo powinno ochronić ciebie przed porwaniem, sprzedażą i wywiezieniem do innego kraju w celu wyzysku.

Art. 36. Ochrona przed innymi formami wyzysku:

Masz prawo do ochrony przed wszelkimi działaniami, które mogą zaszkodzić twojemu rozwojowi lub dobru.

Art. 37. Ochrona przed torturowaniem bądź okrutnym, nieludzkim czy poniżającym traktowaniem:

Jeśli złamiesz prawo, nikt nie może traktować ciebie z okrucieństwem, umieścić w jednej celi z dorosłymi, czy też odmawiać ci prawa do kontaktu z rodziną.

Art. 38. Ochrona przed konfliktem zbrojnym:

Jeśli nie masz piętnastu lat (lub osiemnastu w większości państw europejskich), nikt nie może wcielić cię do armii lub zmusić do jakiegokolwiek bezpośredniego uczestnictwa w działaniach wojennych. Dzieciom przebywającym w rejonie konfliktu zbrojnego przysługuje szczególna ochrona.

Art. 39. Prawo do rehabilitacji:

Jeśli jesteś ofiarą zaniedbania, wyzysku, wykorzystania albo torturowania, lub też siedzisz w więzieniu, masz prawo do szczególnej pomocy w odzyskaniu zdrowia fizycznego i psychicznego, jak również pomocy, by na nowo stać się pełnoprawnym członkiem społeczeństwa.

Art. 40. Młodociani przestępcy:

Jeśli oskarżono ciebie o złamanie prawa, masz prawo do takiego traktowania, które uszanuje twoją godność. Przysługuje ci pomoc prawna, a jeśli już trafisz przed sąd, to można skazać ciebie tylko za bardzo poważne przestępstwa.

Art. 41. Poszanowanie wyższych standardów praw człowieka:

Jeśli prawa twojego kraju bardziej sprzyjają dzieciom, niż postanowienia tej Konwencji, to wówczas one właśnie mają zastosowanie.

Art. 42. Szerzenie wiedzy o konwencji:

Państwo powinno zadbać o to, by wszyscy rodzice, dzieci i instytucje zapoznały się z postanowieniami tej konwencji.

Art. art. 43-54. Zobowiązania państw:

Te postanowienia niniejszej konwencji tłumaczą, jak dorośli i władze państwowe powinni ze sobą współpracować na rzecz zapewnienia dzieciom wszystkich należnych im praw.

Uwaga: Konwencja o Prawach Dziecka została **przyjęta** przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1989 roku i **weszła w życie**, jako obowiązujące prawo międzynarodowe, rok później. Konwencja zawiera 54 artykuły opisujące prawa przysługujące dzieciom i sposób, w jaki poszczególne państwa powinny te prawa przestrzegać i je chronić. Niemal każde państwo na świecie ratyfikowało tę konwencję, tym samym, przyjmując na siebie zobowiązanie do przestrzegania jej treści.

Konwencja o Prawach Dziecka

KONWENCJA O PRAWACH DZIECKA
przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych
dnia 20 listopada 1989 r.

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

podaje do powszechnej wiadomości:

W dniu 20 listopada 1989 r. została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencja o prawach dziecka w następującym brzmieniu:

Przekład

KONWENCJA O PRAWACH DZIECKA

PREAMBUŁA

Państwa-Strony niniejszej konwencji,

uważając, że zgodnie z zasadami zawartymi w Karcie Narodów Zjednoczonych uznanie wrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków rodziny ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości oraz pokoju na świecie,

mając na uwadze, że ludy Narodów Zjednoczonych potwierdziły w Karcie swą wiarę w podstawowe prawa człowieka oraz w godność i wartość jednostki ludzkiej i postanowiły sprzyjać postępowi społecznemu oraz osiąganiu lepszego poziomu życia w warunkach większej wolności,

uznając, że Narody Zjednoczone w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz w Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka zgodziły się i proklamowały, iż każdy człowiek uprawniony jest do korzystania z zawartych w nich praw i wolności, bez względu na jakiekolwiek różnice wynikające z przynależności rasowej, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych, narodowego lub społecznego pochodzenia, cenzusu majątkowego, urodzenia oraz jakichkolwiek innych,

przypominając, że w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka Narody Zjednoczone proklamowały, iż dzieci mają prawo do szczególnej troski i pomocy,

wyrażając przekonanie, że rodzina jako podstawowa komórka społeczeństwa oraz naturalne środowisko rozwoju i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci, powinna być otoczona niezbędną ochroną oraz wsparciem, aby mogła w pełnym zakresie wypełniać swoje obowiązki w społeczeństwie,

uznając, że dziecko dla pełnego i harmonijnego rozwoju swojej osobowości powinno wychowywać się w środowisku rodzinnym, w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia,

uważając, że dziecko powinno być w pełni przygotowane do życia w społeczeństwie jako indywidualnie ukształtowana jednostka, wychowana w duchu ideałów zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych, a w szczególności w duchu pokoju, godności, tolerancji, wolności, równości i solidarności,

mając na uwadze, że potrzeba otoczenia dziecka szczególną troską została wyrażona w Genewskiej Deklaracji Praw Dziecka z 1924 r. oraz Deklaracji Praw Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne 20 listopada 1959 r. i uznanej w Ogólnej Deklaracji Praw Człowieka, w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (w szczególności w artykułach 23 i 24), w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (w szczególności w artykule 10), jak również w statutach i stosownych dokumentach wyspecjalizowanych agencji i międzynarodowych organizacji zajmujących się zapewnieniem dobrobytu dzieciom,

mając na uwadze, że – jak wskazano w Deklaracji Praw Dziecka – „dziecko, z uwagi na swoją niedojrzałość fizyczną oraz umysłową, wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej, zarówno przed, jak i po urodzeniu",

przypominając postanowienia Deklaracji Zasad Społecznych i Prawnych odnoszących się do ochrony i dobra dziecka ze szczególnym odniesieniem do umieszczania w rodzinie zastępczej oraz adopcji w wymiarze krajowym i międzynarodowym, podstawowe minimum zasad Narodów Zjednoczonych odnośnie do wymierzania sprawiedliwości wobec nieletnich („Zasady Pekińskie") oraz Deklarację o ochronie kobiet i dzieci w sytuacjach nadzwyczajnych i w czasie konfliktów zbrojnych,

uznając, że we wszystkich krajach świata są dzieci żyjące w wyjątkowo trudnych warunkach, i że wymagają one szczególnej troski,

biorąc w należyty sposób pod uwagę znaczenie tradycji i wartości kulturowych każdego narodu dla ochrony i harmonijnego rozwoju dziecka,

uznając wagę międzynarodowej współpracy dla poprawy warunków życia dzieci w każdym kraju, szczególnie w krajach rozwijających się,

uzgodniły, co następuje:

CZĘŚĆ I

Art. 1.

W rozumieniu niniejszej konwencji „dziecko" oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność.

Art. 2.

1. Państwa-Strony w granicach swojej jurysdykcji będą respektowały i gwarantowały prawa zawarte w niniejszej konwencji wobec każdego dziecka, bez jakiejkolwiek dyskryminacji, niezależnie

od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych, statusu majątkowego, niepełnosprawności, cenzusu urodzenia lub jakiegokolwiek innego tego dziecka albo jego rodziców, bądź opiekuna prawnego.

2. Państwa-Strony będą podejmowały właściwe kroki dla zapewnienia ochrony dziecka przed wszelkimi formami dyskryminacji lub karania ze względu na status prawny, działalność, wyrażane poglądy lub przekonania religijne rodziców dziecka, opiekunów prawnych lub członków rodziny.

Art. 3.

1. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.
2. Państwa-Strony działają na rzecz zapewnienia dziecku ochrony i opieki w takim stopniu, w jakim jest to niezbędne dla jego dobra, biorąc pod uwagę prawa i obowiązki jego rodziców, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie za nie odpowiedzialnych, i w tym celu będą podejmowały wszelkie właściwe kroki ustawodawcze oraz administracyjne.
3. Państwa-Strony czuwają, aby instytucje, służby oraz inne jednostki odpowiedzialne za opiekę lub ochronę dzieci dostosowały się do norm ustanowionych przez kompetentne władze, w szczególności w dziedzinach bezpieczeństwa, zdrowia, jak również dotyczących właściwego doboru kadr tych instytucji oraz odpowiedniego nadzoru.

Art. 4.

Państwa-Strony podejmą wszelkie właściwe działania ustawodawczo-administracyjne oraz inne dla realizacji praw uznanych w niniejszej konwencji. Odnośnie do praw ekonomicznych, socjalnych oraz kulturalnych Państwa-Strony będą podejmowały takie działania przy maksymalnym wykorzystaniu środków będących w ich dyspozycji oraz – gdy okaże się to konieczne – w ramach współpracy międzynarodowej.

Art. 5.

Państwa – Strony będą szanowały odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, członków dalszej rodziny lub środowiska, zgodnie z miejscowymi obyczajami, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie odpowiedzialnych za dziecko, do zapewnienia mu, w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności, możliwości ukierunkowania go i udzielenia mu rad przy korzystaniu przez nie z praw przyznanych mu w niniejszej konwencji.

Art. 6.

1. Państwa-Strony uznają, że każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia.
2. Państwa-Strony zapewnią, w możliwie maksymalnym zakresie, warunki życia i rozwoju dziecka.

Art. 7.

1. Niezwłocznie po urodzeniu dziecka, zostanie sporządzony jego akt urodzenia, a dziecko od momentu urodzenia będzie miało prawo do otrzymania imienia, uzyskania obywatelstwa oraz, jeśli to możliwe, prawo do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką.
2. Państwa-Strony zapewnią, aby te prawa stały się zgodne z ich prawem wewnętrznym oraz z ich międzynarodowymi zobowiązaniami w tej dziedzinie, w szczególności w przypadkach, gdyby brak tych uregulowań spowodował, iż dziecko zostałoby bezpaństwowcem.

Art. 8.

1. Państwa-Strony podejmują działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji.
2. W przypadku gdy dziecko zostało bezprawnie pozbawione części lub wszystkich elementów swojej tożsamości, Państwa-Strony okażą właściwą pomoc i ochronę w celu jak najszybszego przywrócenia jego tożsamości.

Art. 9.

1. Państwa-Strony zapewnią, aby dziecko nie zostało oddzielone od swoich rodziców wbrew ich woli, z wyłączeniem przypadków, gdy kompetentne władze, podlegające nadzorowi sądowemu, zdecydują zgodnie z obowiązującym prawem oraz stosowanym postępowaniem, że takie oddzielenie jest konieczne ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka. Taka decyzja może być konieczna szczególnie w przypadkach nadużyć lub zaniedbań ze strony rodziców, gdy każde z rodziców mieszka oddzielnie, a należy podjąć decyzję odnośnie do miejsca pobytu lub zamieszkania dziecka.
2. W każdym postępowaniu podejmowanym stosownie do ustępu 1 niniejszego artykułu, należy umożliwić wszystkim zainteresowanym stronom uczestnictwo w tym postępowaniu oraz wyrażenie przez nie swoich opinii.
3. Państwa-Strony będą szanowały prawo dziecka, odseparowanego od jednego lub obojga rodziców, do utrzymywania regularnych stosunków osobistych i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców, z wyjątkiem przypadków, gdy jest to sprzeczne z najlepiej pojętym interesem dziecka.
4. W przypadku gdy tego rodzaju separacja jest wynikiem działania podjętego przez Państwo-Stronę, takiego jak zatrzymanie, uwięzienie, wygnanie, deportacja lub śmierć (w tym śmierć spowodowana jakąkolwiek przyczyną podczas zatrzymania przez państwo) jednego lub obojga rodziców dziecka lub dziecka, państwo zapewni, na żądanie, rodzicom dziecka, dziecku lub – jeżeli będzie to właściwe – innemu członkowi rodziny podanie istotnych informacji dotyczących miejsca pobytu nieobecnego-(ych) członka(ów) rodziny, jeśli treść tej informacji nie przyniesie szkody dobru dziecka. Ponadto Państwa-Strony zapewnią, aby wniesienie takiej prośby samo przez się nie pociągało żadnych ujemnych następstw dla osoby (osób), której(ych) dotyczy.

Art. 10.

1. Zgodnie z wynikającym z postanowienia artykułu 9 ustęp 1 obowiązkiem Państw-Stron, wnioski składane przez dziecko lub przez jego rodziców odnośnie do wjazdu lub opuszczenia Państwa-Strony w celu łączenia rodziny, będą rozpatrywane przez

Państwa-Strony w sposób przychylny, humanitarny i w szybkim trybie. Państwa-Strony ponadto zapewnią, aby złożenie takiego wniosku nie pociągało za sobą ujemnych skutków dla wnioskodawców oraz członków ich rodzin.

2. Dziecko, którego rodzice przebywają w różnych państwach, będzie miało prawo do utrzymywania regularnych, z wyjątkiem okoliczności nadzwyczajnych, osobistych stosunków i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców. W tym celu oraz zgodnie z obowiązkiem Państw-Stron wynikającym z postanowienia artykułu 9 ustęp 2, Państwa-Strony będą respektowały prawo dziecka oraz jego rodziców do opuszczenia każdego kraju, w tym własnego, oraz powrotu do ich własnego kraju. Prawo do opuszczenia dowolnego kraju będzie podlegać tylko takim ograniczeniom, które są określone przez prawo i które są niezbędne dla ochrony bezpieczeństwa narodowego, porządku publicznego, zdrowia i moralności społecznej lub praw i swobód innych osób, zgodnych z pozostałymi prawami uznanymi w niniejszej konwencji.

Art. 11.

1. Państwa-Strony będą podejmowały kroki dla zwalczania nielegalnego transferu dzieci oraz ich nielegalnego wywozu za granicę.
2. W tym celu Państwa-Strony będą popierały zawieranie odpowiednich umów dwustronnych lub wielostronnych albo przystępowania do istniejących już umów.

Art. 12.

1. Państwa-Strony zapewniają dziecku, które jest zdolne do kształtowania swych własnych poglądów, prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka, przyjmując je z należytą wagą, stosownie do wieku oraz dojrzałości dziecka.
2. W tym celu dziecko będzie miało w szczególności zapewnioną możliwość wypowiadania się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym, dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego.

Art. 13.

1. Dziecko będzie miało prawo do swobodnej wypowiedzi; prawo to ma zawierać swobodę poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji oraz idei wszelkiego rodzaju, bez względu na granice, w formie ustnej, pisemnej bądź za pomocą druku, w formie artystycznej lub z wykorzystaniem każdego innego środka przekazu według wyboru dziecka.
2. Wykonywanie tego prawa może podlegać pewnym ograniczeniom, lecz tylko takim, które są przewidziane przez prawo, i które są konieczne:
   a) dla poszanowania praw lub reputacji innych osób albo
   b) do ochrony bezpieczeństwa narodowego lub porządku publicznego, bądź zdrowia albo moralności społecznej.

Art. 14.

1. Państwa-Strony będą respektowały prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania.
2. Państwa-Strony będą respektowały prawa i obowiązki rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych odnośnie do ukierunkowania dziecka w korzystaniu z jego prawa w sposób zgodny z rozwijającymi się zdolnościami dziecka.
3. Swoboda wyrażania wyznawanej religii lub przekonań może podlegać tylko takim ograniczeniom, które są przewidziane prawem i są konieczne do ochrony bezpieczeństwa narodowego i porządku publicznego, zdrowia lub moralności społecznej bądź podstawowych praw i wolności innych osób.

Art. 15.

1. Państwa-Strony uznają prawa dziecka do swobodnego zrzeszania się oraz wolności pokojowych zgromadzeń.
2. Na wykonywanie tych praw nie mogą być nakładane jakiekolwiek ograniczenia, z wyjątkiem tych, które są zgodne z prawem i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym do zapewnienia interesów bezpieczeństwa narodowego, porządku publicznego, ochrony zdrowia bądź moralności społecznej lub ochrony praw i wolności innych osób.

Art. 16.

1. Żadne dziecko nie będzie podlegało arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w sferę jego życia prywatnego, rodzinnego lub domowego czy w korespondencję ani bezprawnym zamachom na jego honor i reputację.
2. Dziecko ma prawo do ochrony prawnej przeciwko tego rodzaju ingerencji lub zamachom.

Art. 17.

Państwa-Strony uznają ważną rolę spełnianą przez środki masowego przekazu i zapewnią, aby dziecko miało dostęp do informacji oraz materiałów pochodzących z różnorodnych źródeł krajowych i międzynarodowych, szczególnie do tych, które mają na uwadze jego dobro w wymiarze społecznym, duchowym i moralnym oraz jego zdrowie fizyczne i psychiczne. W tym celu Państwa-Strony będą:

a) zachęcały środki masowego przekazu do rozpowszechniania informacji i materiałów, korzystnych dla dziecka w wymiarze społecznym oraz kulturalnym, zgodnie z duchem Artykułu 29;

b) zachęcały do rozwoju współpracy międzynarodowej w dziedzinie wytwarzania, wymiany oraz rozpowszechniania tego rodzaju informacji i materiałów, pochodzących z różnorodnych kulturowych źródeł krajowych oraz międzynarodowych;

c) zachęcały do wydawania i rozpowszechniania książek dla dzieci;

d) zachęcały środki masowego przekazu, aby w szczególny sposób uwzględniały potrzeby językowe dzieci należących do mniejszości narodowych lub do rdzennej społeczności;

e) zachęcały do rozwijania odpowiednich kierunków działalności dla ochrony dzieci przed informacjami i materiałami szkodliwymi z punktu widzenia ich dobra, mając na względzie postanowienia Artykułów 13 i 18.

Art. 18.

1. Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe starania dla pełnego uznania zasady, że oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Rodzice lub, w określonych przypadkach opiekunowie prawni, ponoszą główną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka ma być przedmiotem ich największej troski.
2. W celu zagwarantowania i popierania praw zawartych w niniejszej konwencji Państwa-Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi.
3. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia dzieciom pracujących rodziców prawa do korzystania z usług instytucji i zakładów w zakresie opieki nad dziećmi, do których są one uprawnione.

Art. 19.

1. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.
2. Tego rodzaju środki ochronne powinny obejmować, tam gdzie jest to właściwe, skuteczne przedsięwzięcia w celu stworzenia programów socjalnych dla realizacji pomocy dziecku oraz osobom sprawującym opiekę nad dzieckiem, jak również innych form działań prewencyjnych dla ustalania, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania, notowania wymienionych wyżej przypadków niewłaściwego traktowania dzieci oraz tam, gdzie jest to właściwe – ingerencję sądu.

Art. 20.

1. Dziecko pozbawione czasowo lub na stałe swego środowiska rodzinnego, lub gdy ze względu na swoje dobro nie może pozostawać w tym środowisku, będzie miało prawo do specjalnej ochrony i pomocy ze strony państwa.
2. Państwa-Strony zgodnie ze swym prawem wewnętrznym zapewnią takiemu dziecku opiekę zastępczą.
3. Tego rodzaju opieka może obejmować, między innymi, umieszczenie w rodzinie zastępczej, Kafala w prawie islamskim, adopcję lub – gdy jest to niezbędne – umieszczenie w odpowiedniej instytucji powołanej do opieki nad dziećmi. Przy wyborze odpowiednich rozwiązań należy w sposób właściwy uwzględniać wskazania w zachowaniu ciągłości w wychowaniu dziecka oraz jego tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej.

Art. 21.

Państwa-Strony uznające i/lub dopuszczające system adopcji zapewnią, aby dobro dziecka było celem najwyższym, i będą:

a) czuwać, aby adopcja dziecka odbywała się tylko z upoważnienia kompetentnych władz, które będą decydować – zgodnie z obowiązującym prawem i postępowaniem oraz na podstawie wszelkich stosownych i wiarygodnych informacji – o tym, że adopcja jest dopuszczalna ze względu na sytuację dziecka w odniesieniu do rodziców, krewnych i opiekunów prawnych, oraz – w przypadku gdy jest to wymagane – aby osoby zainteresowane świadomie wyraziły zgodę na adopcję po przeprowadzeniu z nimi niezbędnych konsultacji;

b) traktować adopcję związaną z przeniesieniem dziecka do innego kraju jako zastępczy środek opieki nad dzieckiem, jeżeli nie może być ono umieszczone w rodzinie zastępczej lub adopcyjnej albo nie można mu zapewnić, w żaden inny odpowiedni sposób, opieki w kraju jego pochodzenia;

c) dbać o to, aby dziecko adoptowane do innego kraju miało zabezpieczenie gwarancyjne i poziom życia odpowiednie do tych, które byłyby zapewnione w przypadku adopcji krajowej;

d) podejmować wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia, aby w przypadku adopcji do innego kraju osoby w nią zaangażowane nie uzyskały z tego powodu niestosownych korzyści finansowych;

e) sprzyjać osiąganiu celów niniejszego artykułu, tam gdzie jest to stosowne, przez zawieranie dwustronnych lub wielostronnych porozumień lub umów, a także dążyć w ich ramach do zapewnienia, aby umieszczenie dziecka w innym kraju odbywało się za pośrednictwem kompetentnych władz lub organów.

Art. 22.

1. Państwa-Strony podejmą właściwe kroki dla zapewnienia, aby dziecko, które ubiega się o status uchodźcy bądź jest uważane za uchodźcę w świetle odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego lub stosowanego wewnętrznego postępowania, w przypadku gdy występuje samo lub towarzyszą mu rodzice bądź inna osoba, otrzymało odpowiednią ochronę i pomoc humanitarną przy korzystaniu z odpowiednich praw zawartych w niniejszej konwencji lub innych międzynarodowych aktach dotyczących praw człowieka oraz innych dokumentach w sprawach humanitarnych, których wspomniane Państwa są Stronami.
2. W tym celu Państwa-Strony zapewnią, w stopniu, jaki uznają za właściwy, współdziałanie w wysiłkach podejmowanych przez Narody Zjednoczone i inne kompetentne organizacje międzynarodowe oraz pozarządowe, współpracujące z Narodami Zjednoczonymi, dla udzielenia ochrony i pomocy takiemu dziecku oraz odnalezienia jego rodziców lub innych członków rodziny dziecka uchodźcy w celu uzyskania informacji niezbędnych do ponownego połączenia go z rodziną. W przypadkach gdy nie można odnaleźć rodziców ani innych członków rodziny, dziecko zostanie otoczone taką samą opieką, jak dziecko pozbawione stale bądź czasowo swojego otoczenia rodzinnego z jakichkolwiek przyczyn, zgodnie z postanowieniami niniejszej konwencji.

Art. 23.

1. Państwa-Strony uznają, że dziecko psychicznie lub fizycznie niepełnosprawne powinno mieć zapewnioną pełnię normalnego życia w warunkach gwarantujących mu godność, umożliwiających osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo dziecka w życiu społeczeństwa.
2. Państwa-Strony uznają prawo dziecka niepełnosprawnego do szczególnej troski i będą sprzyjały oraz zapewniały, stosownie do dostępnych środków, rozszerzanie pomocy udzielanej uprawnionym do niej dzieciom oraz osobom odpowiedzialnym za opiekę nad nimi. Pomoc taka będzie udzielana na wniosek tych osób i będzie stosowna do warunków dziecka oraz sytuacji rodziców lub innych osób, które się nim opiekują.
3. Uznając szczególne potrzeby dziecka niepełnosprawnego, pomoc, o której mowa w ustępie 2 niniejszego artykułu, będzie udzielana bezpłatnie tam, gdzie jest to możliwe, z uwzględnieniem zasobów finansowych rodziców bądź innych osób opiekujących się dzieckiem, i ma zapewnić, aby niepełnosprawne dziecko posiadało skuteczny dostęp do oświaty, nauki, opieki zdrowotnej, opieki rehabilitacyjnej, przygotowania zawodowego oraz możliwości rekreacyjnych, realizowany w sposób prowadzący do osiągnięcia przez dziecko jak najwyższego stopnia zintegrowania ze społeczeństwem oraz osobistego rozwoju, w tym jego rozwoju kulturalnego i duchowego.
4. Państwa-Strony będą sprzyjać, w duchu współpracy międzynarodowej, wymianie odpowiednich informacji w zakresie profilaktyki zdrowotnej oraz leczenia medycznego, psychologicznego i funkcjonalnego dzieci niepełnosprawnych, w tym rozpowszechnianiu i umożliwianiu dostępu do informacji dotyczących metod rehabilitacji oraz kształcenia i przygotowania zawodowego, w celu umożliwienia Państwom-Stronom poprawy ich możliwości i kwalifikacji oraz w celu wzbogacenia ich doświadczeń w tych dziedzinach. W związku z tym, potrzeby krajów rozwijających się będą uwzględniane w sposób szczególny.

Art. 24.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej. Państwa-Strony będą dążyły do zapewnienia, aby żadne dziecko nie było pozbawione prawa dostępu do tego rodzaju opieki zdrowotnej.
2. Państwa-Strony będą dążyły do pełnej realizacji tego prawa, a w szczególności podejmą niezbędne kroki w celu:
   a) zmniejszenia śmiertelności wśród noworodków i dzieci;
   b) zapewnienia udzielania koniecznej pomocy oraz opieki zdrowotnej wszystkim dzieciom, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju podstawowej opieki zdrowotnej;
   c) zwalczania chorób i niedożywienia, w tym – w ramach podstawowej opieki zdrowotnej – przez wykorzystanie, między innymi, łatwo dostępnych technik oraz przez dostarczanie odpowiednich pożywnych produktów żywnościowych i wody pitnej, z uwzględnieniem niebezpieczeństwa oraz ryzyka zanieczyszczenia środowiska naturalnego;
   d) zapewnienia matkom właściwej opieki zdrowotnej w okresie przed i po urodzeniu dziecka;
   e) zapewnienia, aby wszystkie grupy społeczne, w szczególności rodzice oraz dzieci, były informowane i posiadały dostęp do oświaty oraz otrzymywały wsparcie w korzystaniu z podstawowej wiedzy w zakresie zdrowia dziecka i karmienia, korzyści z karmienia piersią, higieny i warunków zdrowotnych otoczenia, a także zapobiegania wypadkom;
   f) rozwoju profilaktycznej opieki zdrowotnej, poradnictwa dla rodziców oraz wychowania i usług w zakresie planowania rodziny.
3. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe i skuteczne kroki na rzecz zniesienia tradycyjnych praktyk przynoszących szkodę zdrowiu dziecka.
4. Państwa-Strony zobowiązują się działać na rzecz sprzyjania i zachęcania do rozwoju współpracy międzynarodowej w celu stopniowego osiągania pełnej realizacji praw uznanych w niniejszym artykule. W związku z tym, szczególna uwaga będzie zwrócona na potrzeby krajów rozwijających się.

Art. 25.

Państwa-Strony uznają prawo dziecka, umieszczonego przez kompetentne władze w zakładzie w celach opieki, ochrony bądź leczenia w zakresie zdrowia fizycznego lub psychicznego, do okresowego przeglądu leczenia dziecka i wszelkich innych okoliczności odnoszących się do jego umieszczenia w zakładzie.

Art. 26.

1. Państwa-Strony będą uznawać prawo każdego dziecka do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego, w tym ubezpieczeń socjalnych, oraz będą podejmowały niezbędne kroki dla osiągnięcia pełnej realizacji tego prawa zgodnie z ich prawem wewnętrznym.
2. Tam gdzie jest to możliwe, powyższe świadczenia powinny być zabezpieczone z uwzględnieniem zasobów i warunków życia dziecka oraz osób odpowiedzialnych za jego utrzymanie, jak również wszelkich innych okoliczności, odnoszących się do stosowania realizacji świadczeń wnioskowanych przez dziecko lub w jego imieniu.

Art. 27.

1. Państwa-Strony uznają prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu.
2. Rodzice (rodzic) lub inne osoby odpowiedzialne za dziecko ponoszą główną odpowiedzialność za zabezpieczenie w ramach swych możliwości, także finansowych, warunków życia niezbędnych do rozwoju dziecka.
3. Państwa-Strony, zgodnie z warunkami krajowymi oraz odpowiednio do swych środków, będą podejmowały właściwe kroki dla wspomagania rodziców lub innych osób odpowiedzialnych za dziecko w realizacji tego prawa oraz będą udzielały, w razie potrzeby, pomocy materialnej oraz innych programów pomocy, szczególnie w zakresie żywności, odzieży i mieszkań.

4. Państwa-Strony podejmą wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia łożenia na utrzymanie dziecka ze strony rodziców lub innych osób ponoszących odpowiedzialność finansową za dziecko, zarówno na terenie Państwa-Strony, jak i zagranicą. W szczególnych przypadkach, gdy osoba ponosząca odpowiedzialność finansową za dziecko mieszka w państwie innym niż dziecko, Państwa-Strony będą dążyły do przystąpienia do umów międzynarodowych lub do zawarcia takich umów, jak również do zawierania odpowiednich porozumień.

Art. 28.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do nauki i w celu stopniowego realizowania tego prawa, na zasadzie równych szans, w szczególności:
   a) uczynią nauczanie podstawowe obowiązkowym i bezpłatnym dla wszystkich;
   b) będą popierać rozwój różnorodnych form szkolnictwa średniego zarówno ogólnokształcącego, jak i zawodowego, uczynią je dostępnymi dla każdego dziecka oraz podejmą odpowiednie kroki, takie jak wprowadzenie bezpłatnego nauczania oraz udzielanie, w razie potrzeby, pomocy finansowej;
   c) za pomocą wszelkich właściwych środków, uczynią szkolnictwo wyższe dostępnym dla wszystkich na zasadzie zdolności;
   d) udostępnią wszystkim dzieciom informacje i poradnictwo szkolne i zawodowe;
   e) podejmą kroki na rzecz zapewnienia regularnego uczęszczania do szkół oraz zmniejszenie wskaźnika porzucania nauki.
2. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe środki zapewniające, aby dyscyplina szkolna była stosowana w sposób zgodny z ludzką godnością dziecka i niniejszą konwencją.
3. Państwa-Strony będą popierały i rozwijały międzynarodową współpracę w dziedzinie oświaty, w szczególności w celu przyczyniania się do zlikwidowania ignorancji i analfabetyzmu na świecie oraz ułatwienia dostępu do wiedzy naukowo-technicznej i nowoczesnych metod nauczania. W tym zakresie, należy w szczególności uwzględniać potrzeby krajów rozwijających się.

Art. 29.

1. Państwa-Strony są zgodne, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na:
   a) rozwijanie, w jak najpełniejszym zakresie, osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka;
   b) rozwijanie w dziecku szacunku dla praw człowieka i podstawowych swobód oraz dla zasad zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych;
   c) rozwijanie w dziecku szacunku dla jego rodziców, jego tożsamości kulturowej, języka i wartości, dla wartości narodowych kraju, w którym mieszka dziecko, kraju, z którego dziecko pochodzi, jak i dla innych kultur;
   d) przygotowanie dziecka do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia;
   e) rozwijanie w dziecku poszanowania środowiska naturalnego.
2. Żadne postanowienie niniejszego artykułu lub artykułu 28, nie może być interpretowane w sposób naruszający wolność osób fizycznych lub ciał zbiorowych do zakładania i prowadzenia instytucji oświatowych, z zastrzeżeniem przestrzegania zasad wyrażonych w ustępie 1 niniejszego artykułu oraz wymogów, aby kształcenie w tego typu instytucjach odpowiadało minimalnym standardom, które określi dane państwo.

Art. 30.

W tych państwach, w których istnieją mniejszości etniczne, religijne lub językowe bądź osoby pochodzenia rdzennego, dziecku należącemu do takiej mniejszości lub dziecku pochodzenia rdzennego nie można odmówić prawa do posiadania i korzystania z własnej kultury, do wyznawania i praktykowania swojej religii lub do używania własnego języka, łącznie z innymi członkami jego grupy.

Art. 31.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do wypoczynku i czasu wolnego, do uczestniczenia w zabawach i zajęciach rekreacyjnych, stosownych do wieku dziecka, oraz do nieskrępowanego uczestniczenia w życiu kulturalnym i artystycznym.
2. Państwa-Strony będą przestrzegały oraz popierały prawo dziecka do wszechstronnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i artystycznym oraz będą sprzyjały tworzeniu właściwych i równych sposobności dla działalności kulturalnej, artystycznej, rekreacyjnej oraz w zakresie wykorzystania czasu wolnego.

Art. 32.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do ochrony przed wyzyskiem ekonomicznym, przed wykonywaniem pracy, która może być niebezpieczna lub też może kolidować z kształceniem dziecka, bądź może być szkodliwa dla zdrowia dziecka lub jego rozwoju fizycznego, umysłowego, duchowego, moralnego lub społecznego.
2. Państwa-Strony będą podejmowały kroki ustawodawcze, administracyjne, socjalne oraz środki w dziedzinie oświaty dla zapewniania realizacji postanowień niniejszego artykułu. W tym celu, mając na uwadze odnośne postanowienia innych dokumentów międzynarodowych, Państwa-Strony w szczególności:
   a) ustanowią minimalny poziom lub poziomy wiekowe dla ubiegania się o podjęcie pracy;
   b) ustanowią właściwe przepisy odnośnie do wymiaru czasowego oraz warunków zatrudnienia;
   c) ustanowią odpowiednie kary lub inne sankcje dla zapewnienia skutecznego stosowania niniejszego artykułu.

Art. 33.

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie odpowiednie kroki, w tym środki ustawodawcze, administracyjne, socjalne oraz środki w dziedzinie oświaty, w celu zapewnienia ochrony dzieci przed nielegalnym używaniem środków narkotycznych i substancji psy-

chotropowych, zgodnie z ich zdefiniowaniem w odpowiednich umowach międzynarodowych, oraz w celu zapobiegania wykorzystywaniu dzieci do nielegalnej produkcji tego typu substancji i handlu nimi.

Art. 34.

Państwa-Strony zobowiązują się do ochrony dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych. Dla osiągnięcia tych celów Państwa-Strony podejmą w szczególności wszelkie właściwe kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania:

a) nakłanianiu lub zmuszaniu dziecka do jakichkolwiek nielegalnych działań seksualnych;

b) wykorzystywaniu dzieci do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych;

c) wykorzystywaniu dzieci w pornograficznych przedstawieniach i materiałach.

Art. 35.

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania uprowadzeniom, sprzedaży bądź handlowi dziećmi, dokonywanych dla jakichkolwiek celów i w jakiejkolwiek formie.

Art. 36.

Państwa-Strony będą bronić dziecko przed wszelkimi innymi formami wyzysku, w jakimkolwiek aspekcie naruszającym dobro dziecka.

Art. 37.

Państwa-Strony zapewnią, aby:

a) żadne dziecko nie podlegało torturowaniu bądź okrutnemu, nieludzkiemu czy poniżającemu traktowaniu lub karaniu. Ani kara śmierci, ani kara dożywotniego więzienia bez możliwości wcześniejszego zwolnienia, nie może być orzeczona wobec osoby poniżej osiemnastu lat za popełnione przez nią przestępstwa;

b) żadne dziecko nie zostało pozbawione wolności w sposób bezprawny lub arbitralny. Aresztowanie, zatrzymanie lub uwięzienie dziecka powinno być zgodne z prawem i może być zastosowane, jedynie jako środek ostateczny, i na możliwie najkrótszy czas;

c) każde dziecko pozbawione wolności było traktowane humanitarnie i z poszanowaniem wrodzonej godności jednostki ludzkiej, w sposób uwzględniający potrzeby osoby w danym wieku. W szczególności każde dziecko pozbawione wolności zostanie odseparowane od osób dorosłych, jeśli tylko rozwiązanie odwrotne nie będzie uznane za zgodne z najwyższym dobrem dziecka, oraz będzie miało prawo utrzymywać kontakty ze swoją rodziną poprzez korespondencję i wizyty, z wyłączeniem sytuacji wyjątkowych;

d) każde dziecko pozbawione wolności miało prawo do uzyskania niezwłocznego dostępu do prawnej lub innej odpowiedniej pomocy, jak również prawo do kwestionowania legalności pozbawienia go wolności przed sądem lub inną kompetentną, niezawisłą i bezstronną władzą oraz domagania się uzyskania szybkiej decyzji w tej sprawie.

Art. 38.

1. Państwa-Strony zobowiązują się respektować i nakazać respektowanie norm międzynarodowego prawa humanitarnego mających zastosowanie do nich w przypadku konfliktu zbrojnego i odnoszących się do dzieci.
2. Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe kroki dla zapewnienia, aby osoby, które nie osiągnęły wieku piętnastu lat, nie brały bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych.
3. Państwa-Strony będą powstrzymywały się przed rekrutowaniem do swoich sił zbrojnych jakiejkolwiek osoby, która nie osiągnęła wieku piętnastu lat. Przeprowadzając rekrutację spośród osób, które osiągnęły wiek piętnastu lat, lecz nie osiągnęły jeszcze osiemnastu lat, Państwa-Strony będą starały się w pierwszej kolejności brać pod uwagę osoby starsze wiekiem.
4. Zgodnie ze swoimi zobowiązaniami, wynikającymi z międzynarodowego prawa humanitarnego do ochrony ludności cywilnej w konfliktach zbrojnych, Państwa-Strony będą stosowały wszelkie możliwe do realizacji środki dla zapewnienia ochrony i opieki nad dziećmi dotkniętymi przez konflikt zbrojny.

Art. 39.

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka, które padło ofiarą jakiejkolwiek formy zaniedbania, wyzysku lub wykorzystania, torturowania lub jakiejkolwiek innej formy okrutnego, nieludzkiego czy poniżającego traktowania albo karania bądź konfliktu zbrojnego. Taka rehabilitacja czy reintegracja przebiegać będzie w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu własnego szacunku i godności dziecka.

Art. 40.

1. Państwa-Strony uznają prawo każdego dziecka podejrzanego, oskarżonego bądź uznanego winnym pogwałcenia prawa karnego do traktowania w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości dziecka, które umacnia w nim poszanowanie podstawowych praw i wolności innych osób oraz uwzględnia wiek dziecka i celowość sprzyjania jego reintegracji dla podjęcia przez nie konstruktywnej roli w społeczeństwie.
2. W tym celu, a także uwzględniając odpowiednie postanowienia dokumentów międzynarodowych, Państwa-Strony zapewnią w szczególności:
   a) aby żadne dziecko nie było podejrzane, oskarżane bądź uznawane winnym pogwałcenia prawa karnego poprzez działanie lub zaniechanie, które nie było zabronione przez prawo wewnętrzne bądź międzynarodowe w momencie jego dokonania;
   b) każdemu dziecku, które podejrzewa się, oskarża lub uznaje winnym pogwałcenia prawa karnego, przynajmniej następujące gwarancje:
      – przyznanie domniemania niewinności do chwili udowodnienia winy zgodnie z prawem;
      – niezwłoczne bezpośrednie poinformowanie go o sta-

wianych mu zarzutach lub, w odpowiednich przypadkach, za pośrednictwem jego rodziców albo opiekuna prawnego oraz zapewnieniu prawnej lub innej pomocy w przygotowaniu i prezentowaniu jego obrony;

– rozpatrzenie sprawy bez zwłoki i przez niezawisłą i bezstronną władzę bądź organ sądowy w uczciwym procesie, przeprowadzonym zgodnie z prawem, zabezpieczeniem prawnej lub innej właściwej pomocy oraz w obecności jego rodziców lub opiekunów prawnych, jeśli tylko nie będzie to uważane za niezgodne z najwyższym interesem dziecka z uwagi na jego wiek lub sytuację;

– niestosowania przymusu do składania zeznań lub przyznania się do winy; przesłuchiwanie świadków ze strony przeciwnej i równoprawne uczestniczenie w przesłuchiwaniu świadków w jego imieniu;

– w przypadku uznania winnym pogwałcenia prawa karnego, posiadanie prawa odwołania się od tego orzeczenia oraz innych związanych z nim środków do wyższej, kompetentnej, niezawisłej i bezstronnej władzy lub organu sądowego, zgodnie z prawem;

– zapewnienie bezpłatnej pomocy tłumacza, jeśli dziecko nie rozumie bądź nie mówi w danym języku;

– pełne poszanowanie spraw z zakresu życia osobistego we wszystkich etapach procesowych.

3. Państwa-Strony będą sprzyjały tworzeniu praw, procedur organów oraz instytucji odnoszących się specjalnie do dzieci podejrzanych, oskarżonych bądź uznawanych winnymi pogwałcenia prawa karnego, a w szczególności:

a) ustanowienia minimalnej granicy wieku, poniżej której dzieci będą posiadały domniemanie niezdolności do naruszenia prawa karnego;

b) w przypadku gdy jest to właściwe i celowe, stosowaniu innych środków postępowania z takimi dziećmi, bez uciekania się do postępowania sądowego, pod warunkiem pełnego poszanowania praw człowieka i gwarancji prawnych.

4. Różnorodność przedsięwzięć, takich jak opieka, poradnictwo, nadzór, probacja, umieszczenie w rodzinie zastępczej, programy edukacyjne i szkolenia zawodowego, oraz inne rozwiązania alternatywne do opieki instytucjonalnej będą dostępne dla zapewnienia właściwego postępowania z dziećmi, w sposób właściwy dla ich dobra, a także proporcjonalny zarówno w stosunku do okoliczności, jak i do popełnionego wykroczenia.

Art. 41.

Niniejsza konwencja w żaden sposób nie narusza postanowień, które w większym stopniu sprzyjają realizacji praw dziecka, i które mogą być zawarte w:

a) prawie Państwa-Strony lub

b) prawie międzynarodowym obowiązującym to Państwo.

CZĘŚĆ II

Art. 42.

Państwa-Strony zobowiązują się do szerzenia informacji o zasadach i postanowieniach niniejszej konwencji zarówno wśród dorosłych, jak i dzieci, wykorzystując do tego celu będące w ich dyspozycji środki.

Art. 43.

1. W celu badania postępów dokonywanych przez Państwa-Strony w realizacji zobowiązań przewidzianych w niniejszej konwencji ustanawia się Komitet Praw Dziecka, który będzie wykonywał wskazane niżej funkcje.

2.(1) Komitet będzie składał się z osiemnastu ekspertów, reprezentujących wysoki poziom moralny i posiadających uznane kompetencje w dziedzinie, której dotyczy niniejsza konwencja. Członkowie Komitetu będą wybierani przez Państwa-Strony spośród ich obywateli i będą występowali osobiście, z uwzględnieniem sprawiedliwego podziału geograficznego oraz zasadniczych systemów prawnych.

3. Członkowie Komitetu będą wybierani w tajnym głosowaniu, z listy osób wyznaczonych przez Państwa-Strony. Każde Państwo może wyznaczyć jedną osobę spośród swoich obywateli.

4. Wstępne wybory do Komitetu odbędą się nie później niż po upływie sześciu miesięcy od daty wejścia w życie(2) niniejszej konwencji, a następnie co dwa lata. Co najmniej na cztery miesiące przed terminem każdych wyborów, Sekretarz Generalny Narodów Zjednoczonych wystosuje list do Państw-Stron, prosząc o podanie w ciągu dwóch miesięcy nazwisk osób przez nie wyznaczonych. Następnie Sekretarz Generalny przygotuje listę wszystkich osób w ten sposób wyznaczonych, ułożoną w porządku alfabetycznym, ze wskazaniem państwa, przez które zostali wyznaczeni, i przedłoży ją Państwom-Stronom niniejszej konwencji.

5. Wybory będą się odbywały na spotkaniach Państw-Stron, zwołanych przez Sekretarza Generalnego w siedzibie Narodów Zjednoczonych. Na tych spotkaniach, na których quorum będzie stanowiło dwie trzecie Państw-Stron, osoby, które otrzymają największą liczbę głosów oraz absolutną większość głosów obecnych i biorących udział w głosowaniu przedstawicieli Państw-Stron, zostaną wybrane na członków Komitetu.

6. Członkowie Komitetu wybierani będą na okres czterech lat. Będą oni mogli zostać wybrani ponownie, jeśli znów zostaną wyznaczeni. Kadencja pięciu spośród członków wybranych w pierwszych wyborach wygaśnie po upływie dwóch lat; niezwłocznie po pierwszych wyborach nazwiska owych pięciu członków zostaną wybrane drogą losowania przez przewodniczącego spotkania.

7. W przypadku śmierci członka Komitetu, jego rezygnacji lub jego oświadczenia, że z jakiegokolwiek innego powodu nie może wypełniać obowiązków członka Komitetu, Państwo-Strona, które wyznaczyło danego członka, wyznaczy za zgodą Komitetu innego eksperta spośród swoich obywateli, na okres pozostały do końca kadencji.

8. Komitet ustanowi swoje własne zasady procedury.
9. Komitet wybiera swych funkcjonariuszy na okres dwóch lat.
10. Posiedzenia Komitetu będą odbywały się zwykle w siedzibie Narodów Zjednoczonych lub w innym dogodnym miejscu określonym przez Komitet. Komitet będzie odbywał posiedzenia zasadniczo corocznie. Czas trwania posiedzeń Komitetu będzie określony oraz poddawany weryfikacji, gdy zajdzie taka potrzeba, na spotkaniu Państw-Stron niniejszej konwencji, za zgodą Zgromadzenia Ogólnego.
11. Sekretarz Generalny Narodów Zjednoczonych zapewni niezbędny personel oraz warunki do skutecznego wypełniania przez Komitet funkcji nałożonych przez niniejszą konwencję.
12. Za zgodą Zgromadzenia Ogólnego członkowie Komitetu utworzonego na mocy niniejszej konwencji otrzymywać będą honoraria z funduszy Narodów Zjednoczonych na okres i na warunkach określanych przez Zgromadzenie.

Art. 44.

1. Państwa-Strony zobowiązują się do przedkładania Komitetowi, za pośrednictwem Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych, sprawozdań odnośnie do środków stosowanych przez nie do realizacji praw zawartych w konwencji oraz postępów w korzystaniu z tych praw:
   a) w ciągu dwóch lat po wejściu w życie(3) konwencji dla danego państwa;
   b) następnie co pięć lat.
2. Sprawozdania przedkładane na mocy niniejszego artykułu wskazywać będą na czynniki oraz na ewentualne trudności wpływające na stopień wypełnienia zobowiązań wynikających z niniejszej konwencji. Sprawozdania będą zawierały także odpowiednie informacje, zapewniające Komitetowi pełną wiedzę na temat wprowadzenia w życie postanowień konwencji w danym kraju.
3. Państwo-Strona, które przedłożyło Komitetowi wszechstronne sprawozdanie pierwotne, nie musi już w swoich następnych sprawozdaniach, przedkładanych zgodnie z ustępem 1 pkt b), powtarzać podstawowych informacji, które podane były uprzednio.
4. Komitet może zażądać od Państw-Stron dalszych informacji odnoszących się do wprowadzenia w życie konwencji.
5. Komitet będzie przedkładał Zgromadzeniu Ogólnemu Narodów Zjednoczonych, co dwa lata, za pośrednictwem Rady Gospodarczo-Społecznej sprawozdania ze swojej działalności.
6. Państwa-Strony będą szeroko udostępniały te sprawozdania opinii publicznej w swych krajach.

Art. 45.

Dla ułatwienia skutecznego wprowadzenia w życie niniejszej konwencji oraz stworzenia korzystnych warunków do współpracy międzynarodowej w dziedzinie, której ona dotyczy:

a) agencje wyspecjalizowane, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci oraz inne organy Narodów Zjednoczonych będą uprawnione do uczestniczenia, poprzez swoich przedstawicieli, przy omawianiu wprowadzania w życie tych postanowień niniejszej konwencji, które wchodzą w zakres ich kompetencji. Komitet może poprosić agencje wyspecjalizowane, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci i inne kompetentne organy, jeśli uzna to za stosowne, o udzielenie specjalistycznych porad odnośnie do wprowadzania w życie konwencji w kwestiach wchodzących w zakres ich kompetencji. Komitet może poprosić agencje wyspecjalizowane, Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci i inne organy Narodów Zjednoczonych o przedłożenie sprawozdań dotyczących wprowadzenia w życie konwencji w tych dziedzinach, które wchodzą w zakres ich działalności;

b) Komitet będzie przekazywał, jeśli uzna to za stosowne, agencjom wyspecjalizowanym, Funduszowi Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci i innym właściwym organom wszelkie sprawozdania Państw-Stron, zawierające prośbę lub wskazujące na potrzebę w zakresie doradztwa technicznego bądź pomocy, łącznie z ewentualnymi uwagami i sugestiami Komitetu odnośnie do owych próśb lub wskazań;

c) Komitet może zalecić Zgromadzeniu Ogólnemu zwrócenie się do Sekretarza Generalnego o zainicjowanie w jego imieniu badań konkretnych problemów odnoszących się do praw dziecka;

d) Komitet może czynić sugestie i ogólne zalecenia w oparciu o otrzymane informacje, zgodnie z artykułem 44 i 45 niniejszej konwencji. Sugestie te i ogólne zalecenia będą przekazywane zainteresowanemu Państwu-Stronie i podawane do wiadomości Zgromadzenia Ogólnego, łącznie z ewentualnymi uwagami Państw-Stron.

CZĘŚĆ III

Art. 46.

Niniejsza konwencja będzie otwarta do podpisania przez wszystkie państwa.

Art. 47.

Niniejsza konwencja podlega ratyfikacji. Dokumenty ratyfikacyjne składane będą u Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych.

Art. 48.

Każde państwo będzie mogło przystąpić do niniejszej konwencji. Dokumenty przystąpienia będą składane u Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych.

Art. 49.

1. Niniejsza konwencja wejdzie w życie(4) trzydziestego dnia, licząc od daty złożenia u Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych dwudziestego dokumentu ratyfikacyjnego lub przystąpienia.
2. W stosunku do każdego Państwa, które dokona ratyfikacji lub przystąpienia do konwencji, po złożeniu dwudziestego dokumentu ratyfikacyjnego lub przystąpienia, konwencja wejdzie

w życie(5) trzydziestego dnia, licząc od daty złożenia przez dane Państwo swojego dokumentu ratyfikacyjnego lub przystąpienia.

Art. 50.

1. Każde Państwo-Strona może zaproponować poprawkę i wnieść ją do Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych. Sekretarz Generalny zakomunikuje następnie o zaproponowanej poprawce Państwom-Stronom, łącznie z wnioskiem o wskazanie, czy są one za zwołaniem konferencji Państw-Stron, mającej na celu rozważenie i przeprowadzenie głosowania nad propozycją. W przypadku gdy w ciągu czterech miesięcy od daty takiego powiadomienia, co najmniej jedna trzecia Państw-Stron wypowie się za zwołaniem takiej konferencji, Sekretarz Generalny zwoła konferencję pod auspicjami Narodów Zjednoczonych. Każda poprawka przyjęta większością głosów Państw-Stron, obecnych i biorących udział w głosowaniu, podlegać będzie zatwierdzeniu przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych.
2. Poprawka przyjęta w sposób zgodny z ustępem 1 niniejszego artykułu wchodzi w życie po zatwierdzeniu przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych i przyjęciu większością dwóch trzecich Państw-Stron.
3. Poprawka, po wejściu w życie, będzie miała moc wiążącą dla tych Państw-Stron, które się za nią opowiedziały; pozostałe Państwa-Strony natomiast obowiązują nadal postanowienia konwencji oraz wszelkie wcześniejsze poprawki, jeśli zostały one przez te Państwa przyjęte.

Art. 51.

1. Sekretarz Generalny Narodów Zjednoczonych będzie przyjmować oraz rozsyłać do wszystkich Państw-Stron teksty zastrzeżeń dokonanych przez państwa podczas ratyfikacji lub przystąpienia.
2. Nie będzie dopuszczalne zastrzeżenie pozostające w sprzeczności z przedmiotem i celem niniejszej konwencji.
3. Zastrzeżenie może zostać wycofane w dowolnym czasie w drodze notyfikacji tego faktu, złożonej na ręce Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych, który następnie powiadomi o tym wszystkie Państwa-Strony konwencji. Taka notyfikacja odniesie skutek w dniu otrzymania jej przez Sekretarza Generalnego.

Art. 52.

Państwo-Strona może wypowiedzieć konwencję w drodze pisemnej notyfikacji złożonej na ręce Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych. Wypowiedzenie nabiera mocy po upływie jednego roku od daty przyjęcia notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Art. 53.

Depozytariuszem niniejszej konwencji jest Sekretarz Generalny Narodów Zjednoczonych.

Art. 54.

Oryginał niniejszej konwencji, którego teksty sporządzone w językach: angielskim, arabskim, chińskim, francuskim, hiszpańskim oraz rosyjskim są jednakowo autentyczne, zostanie zdeponowany u Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych.

Na dowód czego niżej podpisani pełnomocnicy, w należyty sposób upełnomocnieni przez swe Rządy, złożyli podpisy pod niniejszą konwencją.

Po zaznajomieniu się z powyższą konwencją, w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej oświadczam, że:

– została uznana za słuszną w całości,

– jest przyjęta, ratyfikowana i potwierdzona, z zastrzeżeniami wskazanymi w załączniku do niniejszego aktu,

– będzie ona niezmiennie zachowywana.

Na dowód czego wydany został akt niniejszy, opatrzony pieczęcią Rzeczypospolitej Polskiej.

Dano w Warszawie, dnia 30 kwietnia 1991 r.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej: L. Wałęsa

L. S.

Minister Spraw Zagranicznych: K. Skubiszewski

Załącznik

Zastrzeżenia:

Ratyfikując Konwencję o prawach dziecka, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Rzeczpospolita Polska w oparciu o postanowienia artykułu 51 ustęp 1 tej konwencji, zgłasza następujące zastrzeżenia:

– W odniesieniu do artykułu 7 konwencji: Rzeczpospolita Polska zastrzega, że prawo dziecka przysposobionego do poznania rodziców naturalnych będzie podlegało ograniczeniu poprzez obowiązywanie rozwiązań prawnych umożliwiających przysposabiającym zachowanie tajemnicy pochodzenia dziecka.

– O granicy wieku, od której dopuszczalne jest powoływanie do służby wojskowej lub podobnej oraz uczestnictwo w działaniach zbrojnych, rozstrzyga prawo Rzeczypospolitej Polskiej. Granica ta nie może być niższa niż przewidziana w artykule 38 konwencji.

Deklaracje:

– Rzeczpospolita Polska uważa, że wykonanie przez dziecko jego praw określonych w konwencji, w szczególności praw określonych w artykułach od 12 do 16, dokonuje się z poszanowaniem władzy rodzicielskiej, zgodnie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka w rodzinie i poza rodziną.

– W odniesieniu do artykułu 24 ustęp 2 litera f) konwencji Rzeczpospolita Polska uważa, że poradnictwo dla rodziców oraz wychowanie w zakresie planowania rodziny powinno pozostawać w zgodzie z zasadami moralności.

.....

Źródło

http://www.brpd.gov.pl/konwencja.html

Słowniczek terminów związanych z prawami człowieka

Uwaga: hasła ze słowniczka są w tekście KOMPASIKA wyróżnione pogrubieniem.

Afrykańska Karta Praw Człowieka: regionalny traktat praw człowieka, obowiązujący na kontynencie afrykańskim i przyjęty przez Organizację Jedności Afrykańskiej w 1981 roku.

Akcja afirmacyjna: działania podejmowane przez państwo w celu zrekompensowania zadawnionej dyskryminacji na rynku pracy lub w edukacji.

Amerykańska Konwencja Praw Człowieka: regionalny traktat praw człowieka przyjęty przez Organizację Państw Amerykańskich w 1969 roku i stosowany przez kraje Północnej, Środkowej i Południowej Ameryki.

Deklaracja: dokument zawierający uzgodnione międzynarodowo zasady i standardy, choć pozbawiony wiążącej mocy prawnej. Konferencje ONZ, np. Światowa Konferencja Praw Człowieka w Wiedniu w 1993 roku lub Światowa Konferencja w sprawie Kobiet w Pekinie w 1995 roku, zazwyczaj kończą się przyjęciem dwóch deklaracji: jednej napisanej przez przedstawicieli rządów, drugiej stworzonej przez **organizacje pozarządowe**. Zgromadzenie Ogólne NZ często wydaje istotne, choć pozbawione mocy prawnej deklaracje.

Deklaracja o Prawach Dziecka: przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne NZ w 1959 roku. Ten pozbawiony wiążącej mocy prawnej dokument zawiera dziesięć zasad, które następnie stały się podstawą uchwalonej w 1989 roku **Konwencji o Prawach Dziecka**.

Dyskryminacja pozytywna – por. **akcja afirmacyjna**

Europejska Karta Społeczna (przyjęta przez **Radę Europy** w 1962 roku i zrewidowana w 1996 roku): regionalny **traktat** gwarantujący prawa socjalne i ekonomiczne; stanowi uzupełnienie **Europejskiej Konwencji Praw Człowieka**, która w odnosi się w głównej mierze do praw obywatelskich i politycznych.

Europejska Konwencja Kulturalna (przyjęta przez **Radę Europy** w 1954 roku, **weszła w życie** rok później): regionalny **traktat** stanowiący oficjalną podstawę dla podejmowanych przez Radę Europy działań na rzecz edukacji, kultury, dziedzictwa historycznego, młodzieży i sportu. Stanowiąc uzupełnienie do **Europejskiej Konwencji Praw Człowieka**, Konwencja Kulturalna stoi na straży kultury europejskiej i promuje postawy oparte na wzajemnym zrozumieniu narodów i poszanowaniu ich różnorodności kulturowej.

Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Europejska Konwencja Praw Człowieka): regionalny **traktat** praw człowieka przyjęty w 1950 roku przez **Radę Europy**. Wszystkie państwa członkowskie Rady Europy są stroną tego dokumentu Europejska Konwencja Praw Człowieka, a od nowych krajów członkowskich zawsze się oczekuje, by ratyfikowały ją najszybciej, jak to tylko możliwe.

Europejska Konwencja o Zapobieganiu Torturom: regionalny **traktat** praw człowieka przyjęty przez **Radę Europy** w 1987 roku. Ma za zadanie zapobiegać wszelkiego rodzaju naruszeniom praw ludzi przetrzymywanych przez organy państwa w takich miejscach, jak więzienia, zakłady poprawcze, posterunki policyjne, obozy dla uchodźców lub szpitale psychiatryczne.

Instrument ochrony praw człowieka: każdy oficjalny dokument sporządzony przez państwo lub grupę państw, który ustanawia i potwierdza prawa człowieka – czy to w postaci niewiążącej prawnie (**deklaracja**), bądź też w formie wiążącej prawnie (**konwencja**, **traktat**, **pakt**) państwa, które **ratyfikowały** tak skodyfikowane prawa.

Kodyfikacja, kodyfikowanie: proces sformalizowania praw w postaci pisemnego dokumentu.

Konwencja: wiążąca prawnie umowa międzypaństwowa, termin stosowany zamiennie z wyrażeniami **pakt** oraz **traktat**. Konwencja jest silniejsza od **deklaracji**, gdyż ma ona dla państw, które ją **ratyfikowały**, wiążącą moc prawną. Przyjęcie przez Zgromadzenie Ogólne NZ jakiejś konwencji oznacza stworzenie obowiązujących międzynarodowo standardów i norm. Kiedy już Zgromadzenie Ogólne NZ przyjmie daną konwencję, **państwa-strony ratyfikują** ją, czyniąc z niej tym samym element prawa międzynarodowego.

Konwencja o Prawach Dziecka (przyjęta w 1989 roku, **weszła w życie** w 1990 roku): **konwencja** ustanawiająca pełen zakres przysługujących dziecku praw obywatelskich, ekonomicznych, socjalnych i politycznych.

Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych (przyjęta w 2006 roku): pierwsza **konwencja** potwierdzająca prawa człowieka przysługujące osobom z niepełnosprawnością, w tym fizyczną i psychospołeczną.

Konwencja w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet (przyjęta w 1979 roku, **weszła w życie** w 1979 roku): pierwszy, wiążący prawnie, międzynarodowy dokument zakazujący dyskryminacji kobiet i zobowiązujący państwa do podejmowania **akcji afirmacyjnej** na rzecz równouprawnienia kobiet i mężczyzn.

Konwencja w sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej (przyjęta w 1966 roku, **weszła w życie** w 1969 roku): dokument definiujący i zakazujący dyskryminacji rasowej.

Konwencja w sprawie Zapobiegania i Karania Zbrodni Ludobójstwa (przyjęta w 1948 roku, **weszła w życie** w 1969 roku): **konwencja** definiująca i zakazująca **ludobójstwa**; pierwszy **traktat** międzynarodowy ustanowiony przez Organizację Narodów Zjednoczonych.

Konwencje Genewskie: cztery traktaty przyjęte w 1949 roku przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża w Genewie. Dokumenty są zrewidowaną i rozszerzoną wersją traktatów zawartych w 1864 i 1929 roku. Dotyczą sposobu obchodzenia się z rannymi i chorymi żołnierzami, jeńcami wojennymi i osobami cywilnymi znajdującymi się na terenach podlegających kontroli wroga.

Korpus praw człowieka: ewoluujący i wzajemnie powiązany zestaw międzynarodowych instrumentów prawnych, które definiują prawa człowieka i ustanawiają mechanizmy ich promowania i ochrony.

Ksenofobia: lęk przed obcymi, obcokrajowcami i innymi narodami. Ksenofobia może prowadzić do dyskryminacji, rasizmu, przemocy, a nawet konfliktu zbrojnego.

Kształcenie formalne: ustrukturyzowany system edukacji zaczynający się od szkoły podstawowej i kończący się na uniwersytecie, oferuje m.in. programy szkolenia specjalistycznego i zawodowego.

Kształcenie incydentalne (pozaformalne): trwający całe życie proces, w ramach którego każdy człowiek nabywa dzięki najbliższemu środowisku i przez własne doświadczenie życia codziennego (np. poprzez uczestnictwo w życiu rodzinnym, lektury w bibliotece, kupowanie na targu, bądź też z mediów i zabawy) wiedzę, postawy, wartości i umiejętności.

Kształcenie nieformalne: wszelki zaplanowany program edukacji osobistej i społecznej, realizowany poza oficjalnym programem edukacji i mający na celu poszerzenie zakresu wiedzy, umiejętności i zdolności osób uczących się.

Ludobójstwo: czyny popełnione w zamiarze zniszczenia, w całości lub częściowo, konkretnej grupy etnicznej, rasowej lub religijnej.

Międzynarodowa Organizacja Pracy: ustanowiona w 1919 roku w ramach Wersalskiego Traktatu Pokojowego, w 1946 roku stała się agendą ONZ. W ramach swego mandatu do poprawy warunków pracy i promowania sprawiedliwości społecznej, MOP uchwaliła m.in. szereg konwencji dotyczących praw człowieka przysługujących dzieciom, a zwłaszcza odnoszących się do pracy dzieci.

Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (przyjęty w 1966 roku, **wszedł w życie** w 1976 roku): traktat ten głosi, że wszystkim ludziom przysługuje szeroka gama praw ekonomicznych, socjalnych i kulturalnych.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (przyjęty w 1966 roku, **wszedł w życie** w 1976 roku): traktat ten głosi, że wszystkim ludziom przysługuje szeroki zestaw praw obywatelskich i politycznych, oraz ustanawia metodę monitorowania sposobu, w jaki państwa-strony paktu respektują te prawa.

Organizacje międzyrządowe: organizacje utrzymywane przez kilka państw chcących koordynować swoje wysiłki; niektóre działają na szczeblu regionalnym (np. **Rada Europy**, Organizacja Jedności Afrykańskiej), inne to sojusze (np. NATO), jeszcze inne skupiają się na osiąganiu jakichś konkretnych celów (np. **Światowa Organizacja Zdrowia**, UNESCO –Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury).

Organizacje pozarządowe: organizacje utworzone przez osoby niebędące przedstawicielami władz państwowych. Monitorują pracę organów działających na rzecz praw czło-

wieka, np. Rady Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych, stanowiąc instytucje strażnicze kontrolujące sposób przestrzegania praw człowieka w zakresie podlegającym mandatowi. Niektóre z nich działają na skalę międzynarodową (np. Międzynarodowy Czerwony Krzyż, Amnesty International, Światowa Organizacja Ruchu Skautowego), inne są małe i działają na szczeblu lokalnym (np. organizacje działające na rzecz ludzi z niepełnosprawnością mieszkających w danym mieście, koalicje na rzecz kobiet funkcjonujące w obozach dla uchodźców). Organizacje pozarządowe odgrywają ważną rolę, wpływając na kształt polityki realizowanej przez ONZ, często mają oficjalny status ciał doradczych ONZ.

Niepodzielne: odnosi się do równego znaczenia wszystkich praw człowieka. Nikt nie może być pozbawiony możliwości realizacji jakiegoś prawa człowieka tylko dlatego, że jest ono „mniej istotne" lub „niekonieczne".

Niezbywalne: odnosi się do praw przysługujących każdemu człowiekowi, które nikomu, nigdzie, nigdy i w żadnych warunkach nie mogą zostać odebrane.

Pakt: wiążąca prawnie umowa międzypaństwowa, termin stosowany zamiennie z wyrażeniami **konwencja** oraz **traktat**. Najważniejsze pakty związane z prawami człowieka, to **Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych** oraz **Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych**, oba przyjęte w 1966 roku, weszły w życie 10 lat później.

Państwa-strony: państwa, które są członkami **organizacji międzynarodowych** (np. ONZ, **Rady Europy**).

Płeć społeczno-kulturowa (gender): konstrukt społeczny kształtujący role, cechy, wartości i związki przypisywane kobietom i mężczyznom. W przeciwieństwie do warunkowanej czynnikami biologicznymi płci biologicznej, płeć społeczno-kulturowa jest wyznaczana przez społeczeństwo i niemal zawsze służy jako narzędzie podporządkowywania kobiet mężczyznom.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka: przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 10 grudnia 1948 roku. Podstawowy dokument ONZ ustanawiający standardy i normy praw człowieka. Wszystkie państwa wchodzące w skład ONZ zgodziły się go przestrzegać. Wprawdzie deklaracja w zamierzeniu nie miała mieć mocy prawnej, w miarę upływu czasu różne jej postanowienia zyskały na tyle szeroką akceptację, że dziś można mówić, iż jest zwyczajowym prawem międzynarodowym.

Powszechność: zasada głosząca, że wszystkie prawa człowieka przysługują wszystkim ludziom, żyjącym we wszystkich społeczeństwach i państwach świata.

Prawa drugiej generacji: termin odnoszący się do praw ekonomicznych, socjalnych i kulturowych, np. prawa do odpowiedniego poziomu życia, opieki zdrowotnej, mieszkania i edukacji. Zasadniczo są one **skodyfikowane** w **Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych.** Ponieważ zwrot ten sugeruje pewną hierarchię oraz nadrzędność praw obywatelskich i politycznych nad prawami ekonomicznymi i socjalnymi, powoli wychodzi on z użycia.

Prawa pierwszej generacji: termin odnoszący się do wszystkich obywatelskich i politycznych praw człowieka (np. prawa do głosowania, wyrażania poglądów, religii, uczciwego procesu sądowego i życia), które zostały **skodyfikowane** przede wszystkim w **Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych**. Ponieważ zwrot ten sugeruje pewną hierarchię oraz nadrzędność praw obywatelskich i politycznych nad **prawami drugiej generacji**, powoli wychodzi on z użycia.

Prawa solidarnościowe: por. **prawa zbiorowe.**

Prawa trzeciej generacji: por. **prawa zbiorowe**.

Prawa zbiorowe: prawa przysługujące grupom ludzi i chroniące ich interesy oraz tożsamość, czasem nazywane „prawami trzeciej generacji".

Prawo humanitarne: zbiór przepisów opartych głównie na **Konwencjach Genewskich.** Chroni wybrane grupy osób podczas konfliktów zbrojnych, określa sposoby wspierania chorych i rannych oraz ogranicza ilość dozwolonych środków i metod prowadzenia walk tak, by zminimalizować skalę destrukcji, ofiar śmiertelnych i niepotrzebnego cierpienia ludzi.

Protokół fakultatywny: traktat modyfikujący jakiś inny traktat (np. dodający nowe procedury lub postanowienia). Nazywa się go „fakultatywnym", gdyż wszystkie państwa, które ratyfikowały oryginalny traktat same decydują, czy ratyfikują, czy też nie, zmiany wniesione protokołem.

Protokół Fakultatywny w sprawie Udziału Dzieci w Konfliktach Zbrojnych: uchwalona w 2000 roku poprawka do

Konwencji o Prawach Dziecka, w której minimalny wiek dziecka mogącego bezpośrednio uczestniczyć w konflikcie zbrojnym podniesiono z 15 do 18 lat.

Rada Europy: ustanowiona w 1949 roku, pierwsza międzyrządowa organizacja europejska. Dziś zrzesza 48 państw członkowskich i obejmuje swoim działaniem praktycznie cały kontynent europejski. Pracuje na rzecz rozwoju i wdrażania norm demokratycznych i prawnych opartych na Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

Raport cień (raport alternatywny): nieoficjalny raport sporządzony przez instytucje i jednostki reprezentujące społeczeństwo obywatelskie, który przedkładany jest komitetowi monitorującemu przestrzeganie zapisów **traktatu** dotyczącego praw człowieka. Raporty takie zazwyczaj mają inną wymowę, niż raporty oficjalne, lub też je uzupełniają; oba dotyczą sposobu przestrzegania zapisów traktatu oraz wdrażania w życie przez państwo-stronę mechanizmów w nich zawartych.

Ratyfikacja, ratyfikowanie – proces, w ramach którego ciało ustawodawcze danego kraju zatwierdza podpisany przez rząd **traktat;** to procedura urzędowa, za sprawą której postanowienia danego traktatu nabierają dla przyjmującego je państwa wiążącej mocy prawnej.

Rozwijające się zdolności: zasada stosowana w **Konwencji o Prawach Dziecka** i zalecająca coraz szerszą realizację praw dziecka w miarę wzrostu jego zdolności umysłowych oraz dojrzałości.

Specjalny sprawozdawca: osoba wybrana przez jakiś organ ONZ ds. praw człowieka i mająca złożyć raport dotyczący określonej kwestii (np. handlu dziećmi, prostytucji lub pornografii dziecięcej, przemocy wobec kobiet) lub sposobu przestrzegania praw człowieka w danym kraju.

Stereotyp: nadmiernie uproszczony, uogólniony i często nieświadomy przesąd dotyczący jakiejś grupy ludzi lub poglądów; może prowadzić do uprzedzeń i dyskryminacji.

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO): organizacja międzyrządowa działająca pod auspicjami ONZ na rzecz promowania zdrowia na świecie.

Traktat: oficjalna umowa międzypaństwowa, która definiuje i modyfikuje ich wzajemne obowiązki i zobowiązania; termin stosowany wymiennie z określeniami **konwencja** lub **pakt**. Kiedy dane **państwo-strona** ratyfikuje jakiś traktat przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ, to jego artykuły stają się częścią obowiązującego w tym kraju prawodawstwa.

UNICEF (Fundusz Narodów Zjednoczonych Pomocy Dzieciom): funkcjonuje pod nadzorem Zgromadzenia Ogólnego ONZ i działa na rzecz ochrony praw dziecka, pomocy w zaspokojeniu podstawowych potrzeb życiowych dzieci i rozszerzania ich możliwości tak, by mogły w pełni rozwinąć swój potencjał. W swej pracy UNICEF kieruje się zapisami **Konwencji o Prawach Dziecka** i dąży do uczynienia z nich zasad etycznych i międzynarodowych standardów zachowań wobec dzieci.

Wejście w życie (nabycie mocy prawnej): proces, w ramach którego **traktat** nabiera wiążącej mocy prawnej dla państw, które go **ratyfikowały**, co ma miejsce z chwilą, w której wymagane dla danego traktatu minimum państw podpisze go.

Współzależne: odnosi się do całościowo traktowanego korpusu praw człowieka**.** Tak np. czyjaś zdolność do uczestniczenia we władzy ma bezpośredni związek z prawem do swobodnego wyrażania swoich poglądów, zdobycia wykształcenia, a nawet do zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych.

Zastrzeżenie: wyjątki, które państwa-strony wnoszą do zakresu obowiązywania jakiegoś **traktatu** (mogą np. dotyczyć postanowień, których jakieś państwo nie chce wcielić w życie). Zastrzeżenia nie mogą jednak osłabiać fundamentalnego znaczenia traktatu.

Źródła

Uwaga: poniższe pozycje zawierają ogólne informacje na temat praw człowieka. Nie jest to jednak lista wyczerpująca. W celu znalezienie informacji na jakiś konkretny temat, warto sięgnąć po spisy znajdujące się w Rozdziale V.

Action Aid: www.actionaid.org

Amnesty International: http://web.amnesty.org

Bernard van Leer Foundation (BVLF): www.bernardvanleer.org

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers (CSC): www.child-soldiers.org

Child Rights Information Network (CRIN): www.crin.org

- Children as Partners Alliance: www.crin.org/childrenaspartners/
- Focal Point on Sexual Exploitation of Children: www.crin.org/organisations/vieworg.asp?id=725
- NGO Group for the Convention on the Rights of the Child: www.crin.org/NGOGroupforCRC

Children's House: http://child-abuse.com/childhouse/

Clearinghouse on International Developments in Child, Youth and Family Policies: www.childpolicyintl.org

Childnet International: www.childnet-int.org

Child Soldiers: www.childsoldiers.org/home/

Child Workers in Asia (CWA): www.cwa.tnet.co.th

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers: www.child-soldiers.org

Compendium of Good Practises in Human Rights Education: www.hrea.org/compendium

Council of Europe: www.coe.int

- Building Europe with and for Children: www.coe.int/children
- Directorate of Youth and Sport: www.coe.int/youth
- Education for Democratic Citizenship: www.coe.int/t/dg4/education/edc/default_EN.asp?
- Human Rights Education Youth Resources: www.coe.int/compass

Concerned for Working Children (CWC): www.workingchild.org

Defence for Children International (DCI): www.dci-is.org

Enabling Education Network: www.eenet.org.uk/

Eurobarometer: www.gesis.org/en/data_service/eurobarometer/

Euronet European Children's Network: www.europeanchildrensnetwork.org

European Forum for Child Welfare: www.efcw.org

End Child Prostitution, Child Pornography and the Trafficking of Children for Sexual Purposes: www.ecpat.net

Handicap International: www.handicap-international.org/index.html

Human Rights Education Associates: www.hrea.org/

Human Rights Internet: www.hri.ca/children/!ematicIndex.shtml

Human Rights Information and Documentation System: www.huridocs.org/

Human Rights Watch: http://hrw.org

Human Rights Web: www.hrweb.org

Institute for Research on Working Children (IREWOC): www.childlabour.net

International Catholic Child Bureau (BICE): www.bice.org

International Labour Organization, International Programme for the Elimination of Child Labour (ILO-IPEC): www.ilo.org

International Federation Terre des Hommes (IFTDH): www.terredeshommes.org

International Clearinghouse on Children, Youth and Media: www.nordicom.gu.se/clearinghouse.php

Media Wise Trust: www.mediawise.org.uk

Minority Rights Group International (MRG): www.minorityrights.org

Ombudsman for Children in Norway: www.barneombudet.no

Open Society Institute: www.osi.hu/

Organisation Mondiale Contre la Torture (OMCT): www.omct.org

Oxfam International Secretariat: www.oxfaminternational.org

People's Movement for Human Rights Education: www.pdhre.org/

Plan International Website: www.plan-international.org

Right to Education Project: www.right-to-education.org

Safe On Line Outreach (SOLO): www.safeonlineoutreach.com

Save the Children Alliance: www.savethechildren.net

- Save the Children Europe Group: www.savethechildren.net/alliance/where_we_work/europegrp_who.html
- Save the Children Norway: www.reddbarna.no
- Save the Children Sweden www.rb.se
- Save the Children UK (SCUK): www.savethechildren.org.uk

South East European Child Rights Network (SEECRAN): www.seecran.org

Understanding Children's Work: www.ucw-project.org

UNICEF: www.unicef.org

- UNICEF CEE/CIS and Baltics Regional Website: www.unicef.org/programme/highlights/cee
- UNICEF Child trafficking Research Hub: www.childtrafficking.org/
- UNICEF Innocenti Research Centre: www.unicef-icdc.org
- UNICEF Magic: www.unicef.org/magic/
- UNICEF Voices of Youth: www.unicef.org/voy/
- UNICEF Young People's Media Network: http://ypmn.blogspot.com/2006_07_23_archive.html

United Nations

- UN Committee on the Rights of the Child: http://193.194.138.190/html/menu2/6/crc/
- UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD): www.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm
- UN CyberSchoolbus Global Teaching and Learing Project: http://cyberschoolbus.un.org/
- UN Office of the High Commissioner for Human Rights: www.unhchr.ch
- UN Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography: www.ohchr.org/english/issues/children/rapporteur/index.htm

War Child: www.warchild.org

World Bank:

- Europe and Central Asia: http://lnweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf
- World Bank Youthink!: www.worldbank.org/html/schools/
- World Bank Group Global Child Labour Programme:

World Health Organization (WHO): www.who.int/en/

World Vision International (WVI) Website: www.wvi.org/home.html

Status ratyfikacji głównych międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka

	Organizacja Narodów Zjednoczonych			Rada Europy			
Państwo	**Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych**	**Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych**	**Konwencja o Prawach Dziecka**	**Europejska Konwencja Praw Człowieka**	**Europejska Karta Społeczna**	**Europejska Karta Społeczna – Zrewidowana**	**Europejska Konwencja o Zapobieganiu Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu**
Status na dzień	19.04.2007	19.04.2007	03.06.2005	27.02.2006	15.06.2006	02.07.2007	27.02.2006
Wejście w życie	03.01.1976	23.03.1976	02.09.1990	03.09.1953	26.02.1965	01.07.1999	01.02.1989
Albania	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Andora		✓	✓	✓		✓	✓
Armenia	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Austria	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Azerbejdżan	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Białoruś	✓	✓	✓				✓
Belgia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Bośnia i Hercegowina	✓	✓	✓	✓			✓
Bułgaria	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Chorwacja	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Cypr	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Republika Czeska	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Dania	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Estonia	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Finlandia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Francja	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Gruzja	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Niemcy	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Grecja	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Węgry	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Islandia	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Irlandia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Włochy	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Łotwa	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Lichtenstein	✓	✓	✓	✓			✓
Litwa	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Luksemburg	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Malta	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Mołdowa	✓	✓	✓	✓		✓	✓

	Organizacja Narodów Zjednoczonych			Rada Europy			
Państwo	**Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych**	**Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych**	**Konwencja o Prawach Dziecka**	**Europejska Konwencja Praw Człowieka**	**Europejska Karta Społeczna**	**Europejska Karta Społeczna – Zrewidowana**	**Europejska Konwencja o Zapobieganiu Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu**
Status na dzień	19.04.2007	19.04.2007	03.06.2005	27.02.2006	15.06.2006	02.07.2007	27.02.2006
Wejście w życie	03.01.1976	23.03.1976	02.09.1990	03.09.1953	26.02.1965	01.07.1999	01.02.1989
Monako	✓	✓	✓	✓			✓
Czarnogóra	✓	✓	✓	✓			✓
Holandia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Norwegia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polska	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Portugalia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Rumunia	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Federacja Rosyjska	✓	✓	✓	✓			✓
San Marino	✓	✓	✓	✓			✓
Serbia	✓	✓	✓	✓			✓
Słowacja	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Słowenia	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Hiszpania	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Szwecja	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Szwajcaria	✓	✓	✓	✓			✓
„Była Jugosłowiańska Republika Macedonii”	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Turcja	✓	✓	✓		✓		✓
Ukraina	✓	✓	✓			✓	✓
Wielka Brytania	✓	✓	✓		✓		✓